ساعدت «الامانة العامة لإدارة شؤون الاوقاف
لمنطقة كردستان للحكم الذاتي» على طبعه

إقتران النيرين في مجمع البحرين

تەرجەمەی حەدیثەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

مامۆستا مەلا رەشید بەگی بابان

لێکۆڵینەوەی

محمد علی قەرەداغی

بەرگی هەشتەم

١٤١٠ ك ١٩٩٠ ز

بۆدابەزاندنی جۆرەها کتێب:سەردانی: (مُنْتَدى إقْرَأ الثَقافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدى إقْرَأ الثَقافِي)

براي دانلود كتابهاى مختلف مراجعه: (منتدى اقرأ الثقافى)

www. Iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى ,عربي ,فارسي)

إقتران النيّرين

في

مجمع البحرين

ته‌رجه‌مه‌ی حه‌دیسه‌كانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

ماموستا مه‌لا ره‌شید به‌گی بابان

لێكۆڵینه‌وه‌ی

محمد علی قه‌ره‌داغی

چاپی یه‌كه‌م

به‌رگی هه‌شته‌م   ١٤١٠ ك - ١٩٩٠ ز

الفرائض[1]

بسم الله الرحمن الرحيم (بحمد الله تعـالى) جەنازە تەواو بوو ئەمجـا دە...ت ئەکەین بە فەرائیض (ومن الله التوفيق) •

الآيــات :

قال الله ـ تعالى ـ في سورة النساء : (يوصيكم الله في أولادكم للذكر مثل حظ الأنثيين ، فإن كن نساء فوق اثنتين فلهن ثلثا ما ترك ، وإن كانت واحدة فلها النصف ولأبويه ـ لكل واحد منهما ـ السـدس ، مما ترك إن كان له ولد ، فإن لم يكن له ولد وورثه أبواه فلأمه الثلث ، فإن كان له إخوة فلأمه السدس ، من بعد وصية يوصي بها أو دين • آباؤكم وأبناؤكم لا تدرون أيهم أقرب لـكم نفعـاً ، فريضـة من الله ، إن الله كـان عليماً حكيما)[2] •

تەرجەمە :

جەنابی حەق دەرحەقی ئەولادتان لە میراتا وصـیەتتان ئەلا ئەکات‌و ئەمرتان پێ ئەکا بەم نەوعە ئەگەر ئەولادتان نێرو مێ هەردوکیان مەوجود

---

(1) باسی بەشکردنی ماڵی میراتی •

(2) سوورەتی نیساء / 11 •

بن بۆ کوللی ئێرێ دوو ئەوەندەی مێیان بدەنێ [مەثەلا : کوڕێكو دوو کچی بێ ، دوو ئەوەندەی کچەکە بدەن بە کوڕەکە ، بیکەن بە سێ بەشەوە ٠ دوانی بۆ کوڕەکە ، یەکێکی بۆ کچەکە ٠ بەم نەوعە کوڕێك بە دوو کچ دائەنرێ] ئەگەر ئەولادەکەی هەر کچ بوو لە دوان زیاتر بوون بە هەموویان لە سێ بەش دوو بەشیان هەیە ، ئەگەر تەنها کچێکی بوو نیوەی میراتەکەی هەیە [ئەگەر تەنها دوو کچی بێ ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : وەکوو کچێکن ؛ بە هەردوکیان نیصف ئەدرێ ؛ چونکی خوا ـ عز وجل ـ دوو ثولثی داوە بە زیاتر لە دوان ، نەیداوە بە دوان ، کە وابێ وەکوو یەکێك ئەبن ٠ غەیری ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموون : دوان وەکوو لە دوان زیاترە ؛ چونکی کە فەرمووی : بۆ کوڕ دوو ئەوەندەی کچ هەیە کە کچی لەگەڵ بێ کوڕێك بە قەد دوو کچە ، لەم میثالەدا کە کوڕێكو کچێکی بێ کوڕەکە دوو ثولثی هەیە ، کە وابێ کچێ نیوەی کوڕێکی هەیە ، دوان بن بە قەد کوڕێکیان = هەیە = ئەکا دوو ثولث] ئەگەر ئەو مەیتە دایكو باوكو ئەولادی بێ هەر یەکی شەش‌یەکێکیان هەیە ٠ ئەگەر وەلەدی نەبوو هەر دایكو باوکی میراتی گرت[1] دایکی سێیەکێکی هەیە ، دوو بەش بۆ باوکی ئەمێنێتەوە ، ئەگەر چەند براێکی بێ لەگەڵ دایکیدا دایکی شەشیەك ئەبا [باوکی نەبێ باقیەکەی بۆ براکانیە ، ئەگەر باوکی بێ براکانی مەحجووب ئەبن ٠ باقیەکەی کە پێنج سودسە بۆ باوکی ئەبێ] ئەم تەقسیماتە دوای وەصیەتێ کە کردوویەتیو دوای قەرز ، لە پێشا وەصیەتو قەرزی لێ دەرەچێ باقیەکەی تەقسیم ئەکرێ ٠ باوکتانو کوڕتان ئێوە نازانن کە کامیان نەفعی زیاترە بۆ ئێوە ، کە وابێ ئەمری خوا چۆنە وا بکەن ، ئەم تەقسیمە

(١) راستەوایە بگوترێ « میراتیان ئەگرت » ٠

بەم نەوعە فەرزێکە خوا لە سەری فەرزکردوون • خوا مەصاليحی عيباد لە ئێوە چاتر ئەزانێ ، لەوەدا حوکمی پێ بکا حوکمەکەی موافيقی حيکمەتە •

(ولكم نصف ما ترك أزواجكم إن لم يكن لهن ولد ، فإن كان لهن ولد فلكم الربع مما تركن ، من بعد وصية يوصين بها أو دين ، ولهن الربع مما تركتم إن لم يكن لكم ولد ، فإن كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم من بعد وصية توصون بها أو دين)[1] :

ئێوە ژنتان بمرێ ماڵ بەجێبێڵێ ئەولاديان نەبێ نيوەی ميراتەکەی بۆ ئێوەيە ، لە دوای وەصيەتو قەرز ، ئەگەر ئەولادی بێ لە دوای وەصيەتو قەرز چواريەکی ماڵەکەی هی ئێوەيە ، ئەو ئەولادەی لە ئێوە يا لە مێردێکی تری بێ [باقيەکەی هی واريثی ترە ، ئەگەر بێ ، ئەگەر نەبێ هی (بيت المال)ە] •

ئەگەر ئێوە بمرن ماڵتان لێ بەجێ بمێنێ ئەولادتان نەبێ چواريەکی ماڵەکەتان هی ژنەکانتانە ، ئەگەر ئەولادتان بێ لەو ژنە يا لە ژنێکی تر هەشتيەکی ميراتەکەتان ، لە دوای وەصيەتو قەرز ، بۆ ژنەکانتانە ، باقيەکەی تری هی واريثی ترە يا ماڵی (بيت المال)ە •

(وإن كان رجل يورث كلالة [يعني لا أصل ولا فرع له] أو امرأة [تورث كلالة] وله أخ أو أخت [من أم ، قراءة شاذة] فلكل واحد منهما السدس ، فإن كانوا أكثر من ذلك فهم شركاء في الثلث ، من بعد وصية يوصي بها ، أو دين غير مضارٍّ [بأن لا يوصي بأكثر من الثلث] وصية من الله ، والله عليم حليم)[2] ح ـ ٤٠٨/٩ •

---

(١) النســاء / ١٢ •
(٢) النســاء / ١٢ •

ئەگەر ئەو پیاوە یا ئەو ژنەی کە ئیرثی لێ ئەگیرێ بێ رەگ‌و لق‌و پۆپ بێ ، فەقەط براییکی یا خوشکێکی دایکی ببێ ، بۆ ئەو برایە یا بۆ ئەو خوشکە شەش‌یەك هەیە • ئەگەر لە یەکێ زیاتر بن ، هەرچەندە ببن ، لە دوای وەصیەت‌و قەرز ، لە سێیەکا شەریکن ، یەعنی بەو شەرطە وەصیەتەکەی پێش ئەخرێ کە لە سێیەك زیاتر نەبێ کە زەرەر بە واریثەکان بگەیێنێ • ئەم تەقسیمە لە ئەووەڵی ئایەتی ئەووەڵەوە تا ئاخری دووەم وەصیەتێکە لە طەرەف خواوە پێتان ئەکا دەرحەق ئەولادو ژن‌و مێردو براو خوشکی دایکی‌و باوك‌و دایك [موخالەفەی ئەم ئەمرە مەکەن ؛ چونکی] خوا عیلمی هەیەو حیلمی هەیە هیچی لێ ون نابێ لە عەذابیشا عەجەلە ناکا • براو خوشکی دایك‌و باوکیی یا باوکیی لە ئایەتی ئاخری سوورەتەکەدا یێت (إن شاء الله تعالى) کە ئەمەیە :

(يستفتونك ، قل : الله يفتيكم في الكلالة : إن امرؤ هلك ليس له ولد ، وله أخت فلها نصف ما ترك ، وهو يرثها إن لم يكن لها ولد ، فإن كانتا اثنتين فلهما الثلثان مما ترك ، وان كانوا إخوة رجالاً ونساء فللذكر مثل حظ الانثيين • يبين الله لكم أن تضلوا ، والله بكل شيء عليم)[1] •

ئەی محمد دەرحەقی کەلالە سوئالت لێ ئەکەن ، پێیان بڵێ : خوا ـ عز وجل ـ دەرحەقی کەلالە فتواتان بۆ ئەدا : ئەگەر پیاوێ بمرێ ئەولادی نەبێ خوشکێکی [دایك‌و باوکی یا باوکیی] ببێ نیوەی ئەوەی هەیە کە ئەو پیاوە بەجێی هێشتوە • ئەگەر ژن کەلالە بێ‌و بمرێ براکەی برای دایك‌و باوکیی بێ یا برای باوکیی بێ بە تەواوەتی ئیرثی خوشکەکەی ئەبا ، ئەگەر خوشکی ئەو پیاوە دووان بن [یا زیاتر لە دووان بن] دوو

---

(1) النساء / ١٧٦ •

ئولثیان هەیە لەوەی پیاوەکە بەجێی هێشتوە • ئەگەر واریثەکانی براو خوشكو پیاوو ژن بن بۆ نێر دوو ئەوەندەی مێی هەیە • خوا بۆ خاتری ئەمە لە ڕێگەی حەق لانەدەن بەیانی ئەحكامتان بۆ ئەكا ، خوا علمی بە هەموو شتێ هەیە • یەعنی موقتەضای حیكمەت چیە واتان بۆ بەیان ئەكا •

١/٣٠٢٣ - عن أنس بن مالك - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : مولى القوم من أنفسهم ، أو كما قال ح - ٩/٤٣٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : مەولای قەوم ، یەعنی ئازادكراویان ، لە خۆیانە ، یا لەفظێكی وای فەرموو • یەعنی میراتی لێ ئەگرن [بەو شەرتەی واریثی نەبێ ، ئەمما ئەو واریث نابێ] •

٢/٣٠٢٤ - عن هزيل عن عبدالله [بن مسعود - رضي الله تعالى عنه -] ان أهل الإسلام لا يسيِّبون ، وأن أهل الجاهلية كانوا يسيِّبون [زاد الإسماعيلي بسنده الى هزيل قال : جاء رجل الى عبدالله فقال : إني اعتقت عبداً لي سائبة ، فمات فترك مالاً ولم يدع وارثاً ، فقال عبدالله - رضي الله تعالى عنه - : إن أهل الإسلام لا يسيِّبون ، وان أهل الجاهلية كانوا يسيِّبون ، وأنت ولي نعمته فلك ميراثه ، فإن تأثَّمْتَ أو تحرجت في شيء فنحن نقبله ونجعله في بيت المال • وبهذا الحكم في السائبة قال الشافعي - رضي الله تعالى عنه] ح - ٩/٤٢٩ •

تەرجەمە :

پیاوێ ئەچێتە خزمەت ئیبنومەسعوود - رضي الله تعالى عنه - عەرزی ئەكا : عەبدێكم ئازادكردوە ، كردوومە بە سائیبە ، یەعنی سەربەستم كردوە

چی ئەکا بیکا کەس لێی نەپرسێ و ئیشی پێ نەکا ، ئەو عەبدە مردوە ماڵی بەجێهێشتوەو هیچ واریثی نیە • ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەهلی ئیسلام عەبد ناکەن بە سائیبە ، جاهیلیەت ئەیانکرد • تۆ وەلی نیعمەتی ئەوی میراتەکەی هی تۆیە ، ئەگەر بە گوناهی ئەزانی ئێمە قەبووڵی ئەکەین ئەیخەینە (بیت المال) ئیمامی شافیعی ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە سائیبەدا وای حوکم کردوە • [ئەمما ئێستە ئەوە نەماوە] •

٣٠٢٥/٣ ـ عن أسامة بن زيد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يرث المسلم الكافر ، ولا الكافر المسلم ح ـ ٩/٤٣٣ • أخرجه أيضاً في المغازي •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : نە موسوڵمان ئیرث لە کافر ئەگرێ ، نە کافر ئیرث لە موسوڵمان ئەگرێ • ئەگەر خزمی کافری موسوڵمان لە پێش تەقسیما موسوڵمان بێ ئیرث لە موسوڵمانەکە ناگرێ ؛ چونکی لە وەقتی مردنی موسوڵمانەکەدا کافر بوە • ئەگەر خزمی کافری کافر لە پێش تەقسیما موسوڵمان بێ ئیرث ئەبا ؛ چونکی لە وەختی مردنیا کافر بوە •

٣٠٢٦/٤ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ألحقوا الفرائض بأهلها [على كتاب الله • م] فما بقي [فما تركت الفرائض ح ـ ٩/٤٢٤] فلأولى رجل ذكر ح ـ ٩/٤١٤ ، م ـ ٧/٥٧ ، د ، ت ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : فەرائیض ئەوی خوا بۆ واریثی موقەددەر کردوە بیدەن بەوانەی کە ئەهلی ئەونو خوا بۆی

موقەددەر کردوون بە پێی فەرموودەی قورئان ، ئەوی لە فەرائیض مایەوە بۆ ئەو خزمە نێرینەیە کە لە هەموو خزمەکانی تر نزیکترە بە مەیتەکە •

٣٠٢٧/٥ ـ عن الأسود بن يزيد قال : أتانا معاذ بن جبل [رضي الله تعالى عنه] باليمن معلماً وأميراً ، فسألناه عن رجل توفي وترك ابنته وأخته ، فأعطى الابنة النصف والأخت النصف ح ـ ٤١٦/٩ ، د •

تەرجەمە :

ئەســــوەدی کوڕی یەزید ئەفەرموێ : بە ئەمیریو بە موعەللیمی موعاذی کوڕی جەبەلمان هاتە لا لە یەمەن ، لێمانپرســــی : پیاوێ مردوە کچێكو خوشکێکی هەیە ، نیوەی دا بە کچەکەیو نیوە بە خوشکەکەی [خوشك لەگەڵ کچا عەصەبەیە] •

٣٠٢٨/٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا نورث ، ما تركنا صــــدقة م ـ ٣٦٥/٧ ، ح ـ ٤١١/٩ لكن عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئێمە [یەعنی ئەنبیا] ئیرثمان لێ ناگیرێ ، ئەوی بەجێی بێلین صەدەقەیە •

٣٠٢٩/٧ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رســــول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يقتسم ورثتي ديناراً [ولا درهماً] ما تركت بعد نفقة نسائي ومؤنة عاملي فهو صدقة ح ـ ٤١٣/٩ ، سبق في الوصايا والخمس ح ـ ٢٦/٥ ، م ـ ٣٦٥/٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : واریثانی من دیناری تەقسیم ناکەن [یەعنی نەیکەن] لە بەینیانا ، ئەوی من بەجێی‌بێلم لە پاش نەفەقەی ژنەکانم‌و ئوجرەتی عامیلم صەدەقەیە •

٨/٣٠٣٠ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أنا أولى بالمؤمنين من أنفسهم ؛ فمن مات وترك مالاً فماله لموالي العصبة ، ومن ترك كلاً أو ضياعاً [كالطفل] فأنا وليه فلأدعى له • الكل العيال ح ـ ٤١٤/٩ ، ٤٢٤ ، م ـ ٦٧/٧ بالمعنى •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : من بۆ موئمینان لە نەفسی خۆیان چاترم ، هەر موئمینێ بمرێ ماڵی بەجێ‌هێشت بۆ واریثەکانیە ، ئەوی ماڵی بەجێ‌نەهێشت ، باری گرانی بەجێ‌هێشت ، یا منالێکی بەجێ‌هێشت کە ترس لە زایع‌بوونی بێ من وەلی ئەوم با بانگ بکرێم بۆی • کەلل عەیالە •

٩/٣٠٣١ ـ عن زيد بن ثابت ـ رضي الله تعالى عنه ـ [معلق وصله سعيد بن منصور] قال : اذا ترك رجل أو امرأة بنتاً فلها النصف ، وإن كانتا اثنتين أو أكثر فلهن [الثلثان] وان كان معهن ذكر [ذو فرض] بدىء بمن شركهم فيؤتى فريضته ، فما بقي فللذكر مثل حظ الأنثيين ح ـ ٤١٤/٩

تەرجەمە :

پیاوێ یا ژنێ کچێکی بەجێ‌هێشت نیوەی ئەدرێتێ ، ئەگەر دوان یا زیاتر بێ دوو بەشیان لە سێ بەش ئەدرێتێ ، ئەگەر نێرێکی صاحێب فەرزی لەگەڵ بێ فەرزەکەی ئەو ئەدرێ باقیەکەی [بۆ عەصەبەیە] بۆ نێر دوو ئەوەندەی مێ •

١٠/٣٠٣٢ - عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] (ولكل جعلنا موالي ...[1] والذين عاقدت أيمانكم) قال : كان المهاجرون حين قدموا المدينة يرث الأنصاري[3] المهاجريَّ [وبالعكس ، كما في سورة النساء] دون ذوي رحمه للأُخوَّة التي آخى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - بينهم ، فلما نزلت (ولكل جعلنا موالي) قال : نسختها (والذين عاقدت أيمانكم) ح - ٤٢٥/٩ ، ن ، د .

[تەزبیبەکەم[2] خیلافی ظاهیرە ، ئەمما موافیقی واقیعە ؛ چونکی ناسیخ (ولكل جعلنا)یە ، مەنسووخ (والذين عاقدت أيمانكم)ە] .

تەرجەمە :

یەعنی ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - دەرحەق ئەو دوو ئایەتە فەرموویەتی : موهاجیر کە هیجرەتیان کرد بۆ مەدینە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - دەستەبرایەتی لە بەینی ئەوانو ئەنصارا پێگرتن ، لە بەر ئەوە ئەنصارو موهاجیر ئیرثی یەکتریان ئەگرت (ذوي الأرحام) [یەعنی خزم مەحرووم بوون] ئیرثیان نەئەگرت کە ئایەتی (والذين عاقدت

---

(١) النساء / ٣٣ . (عاقدت) قیرائەتی ئیبنوعەباسە (عقدت) قیرائەتی حەفصە .

(٢) (تەزبیب) جۆرێکە لە خۆشکردنو ئاسانکردنی خوێندنەوەی کتێب ، جێگەی (تەرقیم) فاریزەو خاڵو خاڵبەندیی ئێستە بە زیادەوە دەگرێتەوە . دەگوترێ : (قەیدو تەزبیب) ، یان دەگوترێ : راجیعو مەرجەعی ضەمیر . مامۆستای دانەرمان - خ - گەلێ جار لە دەسخەتەکەی خۆیدا ئەم کارەی کردوە . لێرەدا لە ژێر (ولكل ...)دا ژمارە (٢)ی داناوەو لە ژێر (ت)ی (نسختها)یشدا (٢)یەکی داناوە ، لە ژێر (والذين ...)یشدا ژمارە (٣)ی داناوەو لە ژێر (ها)ی (نسختها)یشدا هەمان ژمارەی داناوە . مەبەستی لە تەزبیبەکەی ئەم کارەیەتی .

أيمانكم) نازڵ بوو ئەوی برادەریتان لەگـەڵ گرتوون بـرای دینی ئێوەن حیصصەی خۆیان بدەنێ [ظاهیرەن مەعنـای وایـە ئـەم جوملەیە حوكمی جوملەی ئەووەڵی نەسخکردۆتەوە ، ئەمما لە حەقیقەتا ناســـیخ جوملەی ئەووەڵە مەنسووخ ئەمەیە بە قەرینەی ئایەتی (وأولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض) خزم بە یەکتری چاترن لە بێگانە • یەعنی بـەم ئایەتە تەواروث[1] لە بەینی ئەنصارو موهاجیرا نەسخ بۆتەوە •

الكلالــة :

۱۱/۳۰۳۳ ـ جابیری بنی عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : نەخۆش کەوتم پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە پێیان تەشریفیان هاتە عەیادەتم لـە بەنی ســـەلەمە ، من بێهۆش بووم پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەزنوێژی شـــتو لە ئاوی دەزنوێژەکەیی کرد بە سەرما هاتمەوە هۆشی خۆم ، عەرزمکرد : (یـا رســـــول الله) چی بکەم لـە ماڵەکەم ؟ واریثم هەر کەلالەن [نـۆ خوشکەکەم] ئەو وەختە ئایەتی کەلالە [ی ئاخری نیســـا] نازڵ بوو •
م ـ ۷/۵۹ ، ٦١ ، ح ـ ۹/٤۲۲ ، ح ـ ۱۰/۳۱۰ •

۱۲/۳۰۳٤ ـ عومەری بنی خەططاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ رۆژێکی جومعە خوطبەی خوێند بەحثی لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کرد ، لە خوطبەکەیا فەرمووی : لە دوای خۆم لـە کەلالە موهیمتر بەجێ نایێلم ، ئەوەندەی لـە دەرحـەق کـەلالـە موراجەعەتی پێغەمەرم کردوە ـ صلى الله تعالى عليـە وسـلم ـ لـە دەرحەق

---

(۱) میرات لەیەکگرتن •

هیچ شتێ موراجەعەتم نەکردوە • ئەوەندەی کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەو خوصووصەوە لە حەقما حیددەتی فەرموە لە هیچ شتێکا ئەوەندە لەگەڵما بە شیددەت نەبوە ، حەتتا پەنجەی موبارەکی دا بە سنگما [خۆزگەم بە خۆی] فەرمووی : ئەی عومەر ئایەتی صەیف : کە لە هاوینا نازڵ بوە دەرحەق کەلالە کە لە ئاخری سوورەتی نیسادایە کافی نیە بۆت ؟ ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ئەگەر بژیێم ئەبێ دەرحەقی کەلالە حوکمێکی وا بکەم قورئانخوێن و قورئاننەخوێند حوکمی پێ بکا • یەعنی حوکمەکەم ذەرڕەیێ موخالیفی قورئان نەبێ •

١٣/٣٠٣٥ ـ هوزەیلی بنی شورەیح ـ رحمه الله تعالی ـ فەرمووی : لە ئەبوموسا ـ رضي الله تعالی عنه ـ یان پرسی (عن ابنة ، وابنة ابن ، وأخت)[1] فەرمووی : کچەکەی نیوەیی و خوشکەکەی نیوەیی هەیە [کچی کوڕەکەی مەحرووم کرد] فەرمووی : بیش‌چۆ لە ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالی عنه ـ بپرسە تابیعی من ئەبێ ؟ لێی پرسراو قسەکەی ئەبوموسایشیان خەبەر دایێ • فەرمووی : کە وابێ من لە رێ لائەدەم و لەوانە نابم کە لە رێی راستەوە بڕۆن ، بەوە حوکم ئەکەم کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حوکمی پێ‌کردوە ؛ نیوەی ئەدەم بە کچەکەی شەشیەکی ئەدەم بە کچی کوڕەکەی ، بۆ هەردوکیان (ثلثان)[2] تەواو ئەکەم ، ثولثێکیشی ئەمێنێتەوە بۆ خوشکەکەی هاتینە خزمەت ئەبوموسا ـ رضي الله تعالی عنه ـ خەبەرمان دایێ بەوەی کە ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی ـ فەرمووی : ما دام ئەم عالمەتان لە ناوایە هیچ لە من مەپرسن ح ـ ٤١٧/٩ ، د ، ت ، ن ، جه •

(١) واتە دەربارەی کچو کچەزاو خوشك .. لە ئەبوموسا پرسرا •

(٢) دوو سێ‌یەك •

جد وإخوة(١) :

١٤/٣٠٣٦ ـ ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : أما الذي قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لو كنت متخذاً من هذه الأمة خليلا لاتخذته ، ولكن أخوة الإسلام أفضل ، أو قال خير ٠٠ فإنه أنزله أباً ، أو قال قضاه أباً ح ـ ٩/٤٢٠ ٠

تەرجەمە :

دەرحەق جەددو برای مەیت ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەوی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەرحەقی فەرموویەتی : ئەگەر لە ناو ئوممەتما خەلیلێکم بگرتایە ئەوم ئەکرد بە خەلیل [یەعنی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ] ئەمما برایەتی دینیی فەضلی زیاترە ، یا فەرمووی : خێری زیاترە ٠٠ جەددی نازیلەو مەنزیلەی باوك کردوە ، یا فەرمووی حوکمی بە باوکێتی ئەو کردوە ، یەعنی میراثەکەی داوە بە باپیر براکانی حەجب کردوە ، وەك باوك حەجبیان ئەکا ٠

تەفصیلی (جد وإخوة) پەڕەیێکی تەواوە لە قەسطەلانیدا ـ ٩/٤١٨

١٤/٣٠٣٦(٢) ـ أخبرت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن فاطمة ـ عليها السلام ـ [المناسب ـ رضي الله تعالى عنها ـ] ابنة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سألت أبا بكر الصديق [رضي الله تعالى عنه] بعد وفاة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يقسم لها ميراثها ما ترك رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ مما أفاء الله عليه ٠ فقال لها أبو بكر :

(١) واتە باسی میراتی باپیر لەگەڵ برای مردوەکەدا .

(٢) دانەر ـ خ ـ ئەم ژمارەی بە هەڵە دووپات کردوەتەوە .

إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا نورث ، ما تركنا صدقة • فغضبت فاطمة [رضي الله تعالى عنها] بنت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فهجرت أبا بكر [رضي الله تعالى عنه] فلم تزل مهاجرته حتى توفيت ، وعاشت بعد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ستة أشهر • قالت : وكانت فاطمة [رضي الله تعالى عنها] تسأل أبا بكر [رضي الله تعالى عنه] نصيبها مما ترك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من خيبر وفدك ، وصدقته بالمدينة ، فأبى أبو بكر عليها ذلك وقال : لست تاركاً شيئاً كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعمل به إلا عملت به ؛ فإني أخشى ان تركت شيئاً من أمره أن أزيغ • فأما صدقته بالمدينة فدفعها عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ إلى علي وعباس [رضي الله تعالى عنهما] • [فغلبه عليها علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فأما خيبر وفدك فأمسكهما عمر [رضي الله تعالى عنه] وقال : هما صدقة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كانتا لحقوقه التي تعروه [تنزل به] ونوائبه • وأمرهما الى من وَلِيَ الأمر •

قال [الزهري] : فهما على ذلك الى اليوم •

قال أبو عبدالله : اعتراك افتعلت من عَرَوته فأصبته ، ومنه يعروه واعتراني ح ـ ٥/١٨٤ ، م ـ ٧/٣٦٤ •

تەرجەمە :

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : حەزرەتی فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـی کچی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە دوای وەفاتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ طەڵەبی کرد لە ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە میراتی پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه

وسلم ـ بۆ تەقسیم بکا لەوەی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەجێی‌هێشتوە لەوانەی کە خوا ـ عز وجل ـ پێی عەطاکردوە • ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێی‌فەرموو : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئێمە [یەعنی جەماعەتی ئەنبیا] ئیرثمان لێ ناگیرێ ئەوی بەجێی‌بێلین صەدەقەیە • فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـی کچی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رقی هەڵسا ، حەزرەتی ئەبوبەکری ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەرك‌کرد ، هیچ سەلام‌و کەلامی لەگەڵا نەکرد ، بەم نەوعە مایەوە تا وەفاتی کرد ، شەش مانگ لە دوای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ژیا • حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ حیصصەی خۆیی لەوەی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەجێی‌هێشتبوو لە خەیبەرو فەدەك‌و ئەو صەدەقەیەی کە لە مەدینەدایە = داواکرد = ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئیبای کرد لەوە کە بیداتێ ، فەرمووی : تەرکی شتێك ناکەم کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کردوویەتی بەو ماڵە من هەمووی ئەکەم ؛ چونکی ئەگەر شتێك لە ئەمری پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەرك بکەم ئەترسم لە حەق لابدەم •

ئەمما صەدەقەی مەدینەی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەسلیمی ئیمامی عەلی‌و حەزرەتی عەباسی کرد [ئیمامی عەلی بەسەر عەباسا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ غەڵەبەی کرد نەیدایێ] خەیبەرو فەدەکی[1] ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە ژێر تەصەڕوفی خۆیا ئیمساك کرد ، فەرمووی : ئەوانە صەدەقەی پێغەمەرن ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆ

(١) ئەم تەرجەمە رەوان نیەو ، باش وایە بڵێ : ئیمامی عومەر ـ خ ـ خەیبەرو فەدەکی لە ژێر دەستی خۆیا هێشتەوە .

ئەو حوقووقانەی کە رووبداو ئەو حادیثاتەی کە ظوهوور بکا ، ئیدارەی ئەوانە عائیدە بە (أولو الأمر) • زوهری ئەفەرموێ : ئێستەیش ئـەوانـە لەسەر ئەو حاڵەن کە حەزرەتی عومەر - رضي الله تعالى عنه - گرتبوویە ژێر دەستی خۆی •

١٥/٣٠٣٧ ـ مالك بن أوس بن الحَدَثان : بينا أنـا جالس في أهلي حين متع [ارتفع] النهار إذا رسول عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] يأتيني ، فقال : أجب أمير المؤمنين ، فانطلقت معـه حتى أدخُـلَ على عمر [رضي الله تعالى عنه] فإذا هو جالس على رُمال سرير [ما ينسج من سعف النخل ونحوه] ليس بينه وبينه فراش ، متكيء على وسادة من آدَم [جمع أديم] فسلمت عليه ثم جلست ، فقال : يا مال إنه قدم [قد رف • م] علينا من قومك أهل أبيات ، وقد أمرت لهم برضخ [بعطية قليلة] فاقبضه فاقسمه بينهم • فقلت : يا أمير المؤمنين لو أمرت به غيري ! [قال [خذه يا مال•م] اقبضه أيها المرء • ح - ١٨٦/٥ وبعده] إذ جاءه حاجبه يرفا ، فقال : هـل لك في عثمان ، وعبدالرحمن ، والزبير ، وسعد [وزاد النسائي وعمرو بن شبة على الأربعة طلحة بن عبدالله - رضي الله تعالى عنهم -] يســتأذنون ؟ فقال : نعم ، فأدخِلْهم [فدخلوا ، فسلموا ، وجلســوا ، ثم جلس يرفـا يسيرا • ح - ١٨٦/٥] فلبث قليلا ثم جاء ، فقال : هل لك في عباس وعلي يستأذنان ؟ قال نعم • فلما دخلا قال عباس : يا أمير المؤمنين اقض بيني وبين هذا وهما يختصمان في الذي أفاء الله على رسوله ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ من مال بني النضير ، فاستب علي وعباس • فقال الرهـط [عثمان وأصحابه] : يا أمير المؤمنين اقض بينهما وأرح أحدهما من الآخر ، فقـال عمر [رضي الله تعالى عنه] : اتّئِـدوا [تَيْـدَكم • أخـرى] لا تعجلـوا أنشدكم بالله الذي بإذنه تقوم السماء والأرض هل تعلمون أن رسـول الله

- صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لا نورث ما تركنا صدقة ؛ يريد بذلك نفسه [وغيره من الأنبياء ، كما في حديث : نحن معاشر الأنبياء لا نورث] ؟ قالوا : قد قال ذلك .

فأقبل عمر على عليّ وعباس [رضي الله تعالى عنهم] فقال : أنشدكما بالله هل تعلمان ان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قد قال ذلك ؟ قالا : نعم . قال : فإني أحدثكم عن هذا الأمر ؛ إن الله سبحانه كان قد خص رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في هذا الفيء بشيء لم يعطه أحداً غيره ، فقال : جل ذكره ﴿ وما أفاء الله على رسوله منهم [من بني نضير] فما أوجفتم عليه من خيل ولا ركاب ﴾ الى قوله : [﴿ قدير ﴾[1] فكانت هذه خالصة لرسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ثم والله ما احتازها دونكم ولا استأثرها عليكم ، لقد أعطاكموها وقسمها فيكم حتى بقي هذا المال منها ، فكان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ينفق على أهله نفقة سنتهم من هذا المال ، ثم يأخذ ما بقي فيجعله مجعل مال الله . فعمل ذلك رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - حياته [أنشدكم بالله هل تعلمون ذلك ؟ قالوا : نعم . ثم قال لعلي وعباس : أنشدكما بالله هل تعلمان ذلك ؟ قالا : نعم ، ح - ٥/١٨٦] .

ثم توفي النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] : فأنا ولي رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقبضه أبو بكر فعمل فيه بما عمل به رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وأنتم حينئذ ، فأقبل على علي وعباس وقال : تذكران أن أبا بكر عمل فيه كما تقولان والله يعلم إنه فيه لصادق بار راشد تابع للحق ، ثم توفى الله

---

(١) الحشر / ٦ .

ـ عز وجل ـ أبا بكر فقلت : أنا ولي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبي بكر فقبضته سنتين من إمارتي أعمل فيه بما عمل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبو بكر ، والله يعلم أني فيه صادق بار راشد تابع للحق ، ثم جئتماني كلاكما وكلمتكما واحدة وأمركما جميع ، فجئتني ، يعني عباساً [يا عباس تسألني نصيبك من ابن أخيك ، وجاءني هذا يريد علياً ، يريد نصيب امرأته من أبيها] فقلت لكما : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا نورث ما تركنا صدقة . فلما بدا لي أن أدفعه إليكما قلت : إن شئتما دفعته إليكما على أن عليكما عهد الله وميثاقه لتعملان فيه بما عمل فيه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبو بكر وما عملت فيه مذ وليت وإلا فلا تكلماني فقلتما : ادفعه إلينا بذلك فدفعته إليكما [فأنشدكم بالله هل دفعتها إليهما بذلك ؟ قال الرهط : نعم ، ثم أقبل على علي وعباس فقال : أنشدكما بالله هل دفعتها إليكما بذلك ؟ قالا : نعم ح ـ ٥/١٨٦] أفتلتمسان مني قضاء غير ذلك ؟ فوالله الذي بإذنه تقوم السماء والأرض لا أقضي فيه بقضاء غير ذلك حتى تقوم الساعة ! فإن عجزتما عنه فادفعا[ه] إلي فأنا أكفيكماه [هنا انتهى ما في ح ـ ٥/١٨٦ ، في الخمس . ن] .

قال [الزهري] : فحدثت هذا الحديث عروة بن الزبير [رضي الله تعالى عنه] فقال : صدق مالك بن أوس ، أنا سمعت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تقول : أرسل أزواج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عثمان الى أبي بكر يسألنه ثمنهن مما أفاء الله على رسوله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فكنت أنا أردّهن ، فقلت لهن : ألا تتقين الله ؟ ألم تعلمن أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان يقول : لا نورث ما تركنا صدقة ، يريد بذلك نفسه ، إنما يأكل آل محمد ـ صلى

الله تعالى عليه وسلم ـ في هذا المال ؟ فانتهى أزواج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الى ما أخبرتهن • قال عروة : فكانت هذه الصدقة بيد علي منعها علي عباساً [رضي الله تعالى عنهما] فغلبه عليها • ثم كان بيد حسن بن علي ، ثم بيد حسين بن علي ، ثم بيد علي بن حسين ، و [بيد] حسن بن حسن كلاهما كانا يتداولانها ، ثم بيد زيد بن حسن ، وهي صدقة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حقاً ح ـ ٦/٢٧٠ •

تەرجەمەی حەدیثی : ح ـ ٥/١٨٦ و ئاخری حەدیثی ح ـ ٦/٢٧٠ و فەرقەکانی :

ئیبنوشەهابی زوهریی ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : مالیکی کوڕی ئەوسی کوڕی حەدثان ـ رحمه الله تعالى ـ فەرمووی : لە وەختێکا لە وەختی گەرمای رۆژا لە ناو ماڵو منالْما دانیشتبووم ئەوەندەم زانی پیاوی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ هات وتی : ئەمیرولمؤئمینین بانگت ئەکا وەرە خزمەتی • لەگەڵ پیاوەکەیا چوومە خزمەتی تێفکریم لەسەر تەختێکی بە پووشی خورما تەنراو تەشریفی دانیشتبو ، لە بەینی ئەوو تەختە پووشینەکەدا هیچ فەرشێ نەبوو ، شانی دابوە سەر پشتیێکی چەرم ، سەلامم لێ کردو دانیشتم • فەرمووی : ئەی مالیك لە قەومەکەت بەعزێ خەڵق هاتوون ، ئەمرم کردوە عەطایێکی کەمیان بدەنێ ، وەری بگرە لە بەینیانا تەقسیمی بکە • عەرزم‌کرد : (يا أمير المؤمنين) حەزەکەم ئەمر بە غەیری من بکەی • فەرمووی : ئەی مالیك وەری‌بگرە •

لەو وەختەدا کە لە خزمەتیا دانیشتبووم یەرفای دەرگاوانی هات عەرزی‌کرد : عوثمانو عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوفو زوبەیرو سەعدی کوڕی ئەبی وەقاصو [طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵلا] ـ رضي الله تعالى

عنهم - هاتوون ئیذنت هەیە بێنە خزمەتت ؟ فەرمووی : بەڵێ • ئیذندران تەشریفیان هاتە خزمەتی‌و سەلامیان‌کردو دانیشتن • یەرفا کەمێ دانیشت‌و دووبـارە هاتەوە خزمەتی عەرزی‌کرد : عەلی‌و عەبـاس - رضي الله تعـالی عنهما - هاتوون ئیسـتیذان ئەکەن • فەرمووی : ئیذنیان بدە بێن • تەشریفیان هات‌و سەلامیان کردو دانیشتن • عەباس - رضي الله تعالی عنه - فەرمووی : (یا أمیر المؤمنین) حوکم بکە لە بەینی من‌و ئـەمـەدا ، یەعنی عەلی - رضي الله تعالی عنه - نیزاعیان بوو جوێنیان بە یەك ئەدا لەسـەر ئەوەی خوا - عز وجل - لە ماڵی بەنی‌نەضیر ، کە بە بێ حەرب گیرابوو ، عەطای فەرمووبوو بە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەو ذەواتەی کە هاتبوونە خزمەتی عەرزیان‌کرد : (یا أمیر المؤمنین) حوکـم لە بەینیانـا بکە لە یەکتری رەحەتیان بکە • عومەر - رضي الله تعالی عنه - فەرمووی : صەبرتان بێ سوێنتان ئەدەم بەو خوایە کە ئەرزو ئاسمان بە ئیـذنی ئـەو رائەوەستێ ئێوە عیلمتان هەیە کە پێغەمەر - صلی الله تعـالی علیه وسلم - فەرموویەتی : ئێمە ، یەعنی جەماعەتی ئەنبیا ئیرثمان لێ ناگیرێ ، ئەوی لە دوای خۆمان بەجێی‌بێڵین صەدەقەیە • رەسوولوڵلا - صلی الله تعالی علیـه وسلم - بەم فەرموودەی ئیرادەی نەفسی خۆیی فەرموو ؟ جەماعـەتـەکـە عەرزیان‌کرد : بەڵێ • لە پاشا عومەر رووی‌کردە عەباس‌و عەلی - رضي الله تعالی عنهم - فەرمووی : بە خوا سوێنتان ئەدەم ئێوەیش ئەزانن کە پێغەمەر - صـلی الله تعـالی علیـە وسلم - ئەوەی فەرموە ؟ عەرزیان کـرد : بەڵێ فەرموویەتی • عومەر - رضي الله تعالی عنه - فەرمووی : کە وابێ قسەتان لەم ئیشە بۆ ئەکەم : خوا - عز وجل - پێغەمەری - صلی الله تعـالی علیـه وسـلم - لەم فەیئەدا خاص‌کردوە بـە شتێکەوە کە بـە هیچ کەسی عەطـا نەفەرموە • ئەم ئایەتی (حشـــر)ەی خوێندەوە : [ئەوی خوا عەطای

فەرمووە بە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە ئەموالی بەنی‌نەضیر ئێوە نە ئەسپتان بۆ تاو داوە نە وشترتان بۆ لنگ داوە ، ئەمما خوا - عز وجل - پێغەمەرانی خۆی موسەللەط ئەکا بەسەر ئەوانەدا کە ئیرادە بفەرموێ ، ترس ئەخاتە دڵیانەوە خوا موقتەدیرە بەسەر هەموو شتێکا] خوا - عز وجل - ئەم ماڵانەی بەنی نەضیرو خەیبەرو فەدەکی خاص کردوە بە خوصووصی پێغەمەرەوە - صلی الله تعالی علیه وسلم - وەڵڵاهی بە تەنها بۆ خۆیی جەمع نەکردۆتەوە تەخصیصی بە خۆیەوە نەکردوە ، هەمووی لە بەینی ئێوەدا تەقسیم کردوە ، یەعنی لەو ماڵە بەشی ئێوەیشی بە تەواوەتی داوە تەنها ئەم ماڵە ماوە . پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لەم بەقییەی کە لە ئێوە ماوەتەوە صەرفی نەفەقەی ساڵی ئەهل‌و عەیالی ئەکرد . ئەوی لەوان بمایایەوە ئەیخستە (بیت المال)ەوە [لە سیلاح‌و حەیوان‌و مەصلەحەتی موسوڵمانانا صەرفی ئەکرد] پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە موددەی حەیاتیا بەم نەوعە موعامەلەی کردوە بە خواتان سوێند ئەدەم ئێوە ئەوە ئەزانن یان نا ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ . لە پاشا رووی‌کردە عەباس‌و عەلی‌و فەرمووی : بە خواتان سوێند ئەدەم ئێوە ئەوە ئەزانن یان نا ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ . فەرمووی : پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - وەفاتی کرد ، ئەبوبەکر - رضي الله تعالی عنه - فەرمووی : من وەلی پێغەمەرم - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەو ماڵەی گرتە لای خۆی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - چۆنی لە عەمەل هێنابوو ئەویش وای لە عەمەل ئەهێنا . خوا ئەزانێ کە ئەبوبەکر لەو ماڵەدا صادق‌و بە ئیحسان‌و لەسەر رێی حەق‌و تابیعی حەق بوە [ئێوە چوونە خزمەتی تۆ طەڵەبی میراتی برازات لێ ئەکرد ئەمە [یەعنی عەلی - رضي الله تعالی عنه -] میراتی باوکی ژنەکەی لێ طەلەب ئەکرد . ئەبوبەکر - رضي الله تعالی عنه - فەرمووی :

کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـە وسلم ـ فەرموویەتی : ئێمە ئیرثمان لێ ناگیرێ ئەوی بەجێی‌بێلین صەدەقەیە • مسلم]•

لە پاشا ئەبوبەکریش ـ رضي الله تعـالی عنـە ـ وەفاتی کرد من وەلی ئەبوبەکر بووم ، دوو ساڵ لە ئەوەلی ئەمیرێتیمەوە گرتمە لای خۆم بـەو نەوعەی کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ و ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنە ـ لە عەمەلیان هێنا منیش وام لە عەمەل هێنا ، خوا عیلمی هەیە لەو لە عەمەل‌هێنانەدا صادق بووم بە چاکیم لە عەمەل هێنا ، لە سەر رێی راست‌و تابیعی حەق بووم • لە پاشا ئێوە هاتن قسەتان لەگەڵ کردم ، قسەتان یەك بوو [یەعنی موتتەفیق بوون نیزاعتان لە بەینا نەبوو] ئەی عەباس تۆ هاتی داوای میـــراتی برازات لێ‌کردم ، ئـەمـە ، یـەعنی عەلی ، هـات داوای حیصصەی ژنەکەی کرد لە میراتی باوکی ، پێم‌وتن : پێغەمەر ـ صـلی الله تعالی علیە وسلم ـ فەرموویەتی : ئێمە ئیرثمان لێ ناگیرێ ئەوی بـەجێی بێلین صەدەقەیە • کە مەصلەحەتم وا بۆ دەرکەوت کە بیدەم بە ئێوە وتم : ئەگەر ئارەزووتان بێنێ کە تەسلیمی ئێوەی بکەم بەو شەرتە عەهدو میثاقی خواتان لەسەر بێ کە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ و ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنە ـ و من لەو وەختەوە کە گرتوومەتە ژێر دەســـتمەوە چۆنمان لە عەمەل هێناوە ئێوەیش بەو نەوعە لە عەمەلی بێنن [یەعنی بە قەدەر ئوجرەتی ئیشـــکردنتان تیـایـا ئینتیفاعی لێ بکەن ، نەیکەن بە موڵك] تەسلیمتان ئەکەم ، وتتان : بەو نەوعە تەسلیممان بکە ، منیش بەو شـەرتە تەسلیمم کردن •• ئەی جەماعەت بە خواتان سوێن ئەدەم وام تەسلیم‌کردن یان نا ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ ، لە پاشـا رووی‌کردە مام‌و برازا ـ رضي الله تعالی عنهما ـ فەرمووی : بە خواتان سوێند ئەدەم بەو شەرتەم تەسلیم‌کردن یان نـا ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ وات تەسلیم‌کردین • فەرمووی : ئێســـتتە

حوكمێكی غەیری ئەم حوكمەم لێ طەلەب ئەكەن ! قەسەم بەو خوایەی كە ئاسمانو ئەرز بە ئیذنی ئەو رائەوەستێ [تا قیامی سـاعەت ، ئەبوداود] بە غەیری ئەو حوكمە حوكمێكی تر ناكەم • ئەگەر دەرەقەتی نایێن كە وای لە عەمەل بێنن بیدەنەوە بە من ، من لە كۆڵی ئێوەی ئەخەم •

زوهریی ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : ئەم حەدیثی مالیكی كوڕی ئەوسەم بە عوروەی كوڕی زوبەیر وت ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : مالیك راست ئەڵێ ؛ من لە حەزرەتی عایشەی پوورم ـ رضـي الله تعـالی عنها ـ ی حەرەمی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بیست ئەیفەرموو : حەرەمانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیمامی عوثمانیان راسپاردە خزمەت ئەبوبەكر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ داوای هەشتیەكیان لەوەی كـە خوا ـ عز وجل ـ بە بێ حەربو ضەرب داویەتی بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەكرد ، من لەوە وازم پێ ئەهێنان ، پێموتن : بـۆ ئێوە هیچ تەقوا لە خوا ناكەن ؟ نازانن كە پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ فەرموویەتی : ئیرثمان لێ ناگیرێ تەریكەمان صەدەقەیە پێغەمەر ـ صـلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەقصوودی خۆی بوو ، ئالی محمد ئەم مالە هەر لێی ئەخۆن •• بەو مەنعی منە حەرەمانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەو داوای ئیرثە وازیان هێنا هاتنە سەر ئەوە كە خەبەرم دانێ •

لە پاشا ئەم صەدەقە بـە دەسـت ئیمامی عەلیەوە بوو مەنعی عەباسی لێكرد • دوای ئەو بە دەست ئیمامی حەسەنەوە ، لە دواییدا بـە دەسـت ئیمامی حسێنەوە ، لە دواییا بە دەست عەلی كوڕی حسەینەوەو حەسـەنی كوڕی حسەینەوە بە شەریكی ئیدارەیان ئەكرد ، لە پاشا بە دەستی زەیدی كوڕی حەسەنەوە بوو • ئەوە صەدەقەی پێغەمەرە ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ صەدەقەیێكی حەقە •

ئەموالی یەتیم :

قال الله تعالى : (وآتوا اليتامى أموالهم ولا تتبدلوا الخبيث بالطيب : ولا تأكلوا أموالهم إلى أموالكم إنه كان حوباً كبيرا)[1] .

تەرجەمە :

خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : یەتیم کە باڵغ بوو روشدی پەیدا کردو داوای ماڵی خۆیان کردەوە بیاندەنەوە ، ماڵی خراپی خۆتان تەبدیل مەکەن بە ماڵی چاکی ئەوان ، یەعنی ماڵەکەیان مەگۆڕن کە لە باتی ئـەوە مـاڵی خراپیان بدەنەوە . یاخو مەعنای وایە ماڵی حەرام کە خەبیثە لە باتی مـاڵی طەییبی خۆتان کە حەڵاڵە قەبووڵ مەکەن ، بـا ماڵە حەرامەکە بە قیمەتترو چاتر بێ لە ماڵە حەڵاڵەکە . ماڵی ئەوانیش تێکەڵ مەکەن بـە ماڵی خۆتـان بەیەکەوە بیخۆن ، ئەو خواردنە بەو نەوعە گوناهێکی زۆر گەورەیە .

ولا تؤتوا الســـفهاء أموالكم التي جعل الله لكم قياماً ، وارزقوهم فيها ، واكسوهم ، وقولوا لهم قولاً معروفا)[1] .

تەرجەمە :

ماڵی هەتیوی خۆتان کە وەجهی مەعیشەتتانەو خـوا کردوویـە بـە سەبەبی بەقاتان مەدەن بە سەفیهان کە لە ناوی ببـەن ، لـەو ماڵـە رزقیان بدەنێو لیباسیان بۆ بکەن، قسەی خۆشیان لەگەڵ بکەن. یا ماڵ عامە ئەگەر هی هەتیوەکانیان بێ تا ئیثباتی روشد نەکەن مەیدەنە دەستیان ، ئەگەر هی خۆتانە مەیدەنە دەست مناڵو ژنی موسریفو بێعەقڵ .

(1) النســـاء / ٢ .
(1) النســـاء / ٤ .

وابتلوا اليتامى ، حتى إذا بلغوا النكاح ، فإن آنستم منهم رشداً فادفعوا إليهم أموالهم ، ولا تأكلوها إسرافا وبدارا أن يكبروا ، ومن كان غنياً فليستعفف ، ومن كان فقيرا فليأكل بالمعروف ، فإذا دفعتم إليهم أموالهم فأشهدوا عليهم ، وكفى بالله حسيبا)[٢] ئەووەڵی صەحیفەی نیسا .

تەرجەمە :

هەتیوەکانتان لە پێش بلووغا تەجرەبە بکەن ، فێری دینو خەریدو فروختو دنیاداریی[١] بکەن تا بالغ ئەبن ، کە بالغ بوونو زانیتان کە ماڵ بەفیڕۆ نادەن ماڵەکەیان بدەنەوە خۆیان ئیدارەی بکەن .

ئەی ئەولیای هەتیو ماڵی هەتیو مەخۆن بە ئیسرافی زیاد لە ئوجرەتی تەنمیەو موحافەظەی بۆ خاتری ئەمە عەجەلە بکەن لە خواردنیا مەبادا گەورە ببنو ماڵەکە لە مەیدانا بێو داواتان لێ بکەنەوە . ئەوی دەوڵەمەند بێ موحتاج نەبێ بە ئوجرەتی عەمەلی عیففەت بکا لە خواردنی ، ئەوی فەقیر بێ بەو نەوعە کە شەرع بە جەوازی داشتوە بخوا کە لە دوای بلووغو ئیثباتی روشد ماڵەکانتان تەسلیمکردنەوە شاهیدیان لەسەر بگرن لەبەر دەفعی توهمەت گینا لە مەحکەمەدا دەعوای ئیعادەتان بە بێ شاهید مەسمووع نابێ ، خوا کافیە بۆ موحاسیب ، موخالەفەی ئەمری مەکەن .

(للرجال نصيب مما ترك الوالدان والأقربون وللنساء نصيب مما ترك الوالدان والأقربون ، مما قلّ منه أو كثر ، نصيباً مفروضا)[٢] نیسا صەحیفەی دوو .

---

(٢) النساء / ٦ .

(١) « فێری دینو ... » ئەم دێرە رەوان نیەو راست وایە ئاوا بێت : « فێری دینو خریدو فروختو دنیاداریيان بکەن » .

تەرجەمە :

لەوەی کە باوكو دایكو خزمو کەسو کار بەجێی دێڵن بۆ پیاوانو بۆ ژنان ، کەم یا زۆر ، هەر یەکە حیصصەییێکی موعەییەنی هەیە بە پێی فەرائیض •

(وإذا حضر القسمة أولو القربى واليتامى والمساكين فارزقوهم منه ، وقولوا لهم قولاً معروفا)[1] نیسا صەحیفەی دوو ، ح – ١٧/٥ •

تەرجەمە :

کە خزمو هەتیوو میسکین لەوانەی کە ئیرث نابەن حازری تەقسیمەکە بن رزقێکی کەمیان پێ عەطا بکەنو ، قسەیێکی خۆشو باشیان پێ بڵێن ، بەوە دڵیان بەجێبێنن • یەعنی ئەگەر وارِثەکان گەورە بن سوننەتە شتێکیان بدەنێ ، ئەگەر منداڵ بن بەوانەی کە حازرن بڵێن : چی بکەین وارِثەکان منداڵن هەتیون ، لەوە هیچتان مومکین نیە بدرێتێ •

٣٠٣٨/١٦ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال [موقوفاً عليه] : إن ناساً يزعمون أن هذه الآية نسخت [بآية المواريث] ولا والله ما نسخت ، ولكنها مما تهاون الناس هما [أي المتصرفان في التركة] واليان : وال يرث وذاك الذي يَرْزُق ، ووال لا يرث [كولي اليتيم]فذاك الذي يقول بالمعروف ، يقول : لا أملك لك أن أعطيك [شيئاً منه ، إنما هو لليتيم ، ولو كان لي منه شيء لأعطيتك] ح – ١٨/٥ • ئایەتەکەم موافیقی ئەمە تەرجەمە کردوە •

---

(٢) النســاء / ٧ •

(١) النســاء / ٨ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس – رضي الله تعالی عنهما – ئەفەرموێ : بەعزێ کەس ئەڵێن : ئەم ئایەتە مەنسووخە بە ئایەتی میرات ، خەیر وەڵڵاهی مەنسووخ نیە ، فەقەط خەڵق بێ موبالاتییان کردوە لە حوکمی ئایەتەکەداو عەمەلیان پێنەکردوە • ئەوی لە ماڵی میرات ویلایەتی تەصەڕوفی بۆ هەیە دوانن : یەکێکیان واریثی باڵغە ، ئەوە ئەوەیە کە رزق بەو خزم‌و هەتیوو فەقیرانە ئەدا کە حازری تەقسیمەکەن ؛ چونکی ماڵەکە ماڵی خۆیانە ، خۆیشیان باڵغن بۆیان هەیە کە بە حوسنی رەزا دڵی کەس‌و کارو هەتیوو فەقیر بەجێ بێنن • یەکێکیان واریث نیە وەلی هەتیوەکانە ، ئەوانە بەوانەی کە حازرن ئەڵێن : چی بکەین ماڵی هەتیوە هی ئێمە نیە ناتوانین هیچتان بدەینێ •

۱۷/۳۰۳۹ – عن عائشة – رضي الله تعالى عنها – (ومن كان غنياً فليستعفف ومن كان فقيراً فليأكل بالمعروف)[١] قالت : أنزلت في والي اليتيم أن يصيب من ماله إذا كان محتاجاً بقدر ماله بالمعروف ح – ٥/٢٠ •

تەرجەمە :

عایشە – رضي الله تعالی عنها – ئەفەرموێ : ئایەتی (ومن کان غنیا) دەرحەقی وەلی هەتیو نازڵ بوە کە ئەگەر موحتاج بێ بۆی دروستە میقداری مەعرووف بەقەد ماڵەکەی ، یەعنی بە قەد سەعی‌کردنی لە ماڵەکەیا ، بخوا •

(وليخش الذين لو تركوا من خلفهم ذرية ضعافاً خافوا عليهم ، فليتقوا الله وليقولوا قولاً سديدا)[٢] نساء/ص : ٢ •

---

(١) النساء / ٦ •

(٢) النساء / ٩ •

جاریە کە وەقفە مونقەطیع نابێ تا وەقفەکە بمێنێ • بەڵکو تا قیامەت وەك ئاو جاری ئەبێ • عەمەلێکی بێ کە خەڵق پێی مونتەفیع بێ • ئەولادێکی صاڵحی بێ دۆعای خێرو ئیستیغفاری بۆ بکا • ئەمانەیش مونقەطیع نابن •

١٩/١٤ ٣٠٤١ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن عمر [رضي الله تعالى عنه] تصدق بمال له على عهد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وكان يقال له : ثَمْغ ، وكان نخلا ، فقال عمر : يا رسول الله إني استفدت مالاً وهو عندي نفيس ، فأردت أن أتصدق به ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : تصدق بأصله لا يباع ولا يوهب ولا يورث ولكن ينفق ثمره ، فتصدق به عمر [رضي الله تعالى عنه] فصدقته ذلك في سبيل الله ، وفي الرقاب ، والمساكين ، والضيف ، وابن السبيل ، ولذي القربى ، ولا جناح على من وليه أن يأكل منه بالمعروف [بقدر أجرة عمله] ويؤكله صديقه غير متموِّل [غير متأثل ، أخرى] ح ـ ٥/٢٠ ، م ـ ٧/٩٠ •

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ماڵێکی بوو ناوی ثەمغ بوو ، باغی خورما بوو کردی بە صەدەقە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێ فەرموو : ئەصلەکەی بکە بە صەدەقە کە نەفرۆشرێ ، نەبەخشرێ ، بە ئیرث نەگیرێ ، ئەمما مەنفەعەتەکەی ئینفاق بکرێ ، بەو نەوعە ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کردی بە صەدەقە لە (في سبيل الله)دا ، لە رەقەبەئازادکردنا ، لە فەقیرو فوقەرادا ، لە میوانا ، لە رێبوارا ، لە خزمو ئەقریبادا ، گوناە نەبێ لەسەر موتەوەلیەکەی کە بە قەد ئوجرەتی عادەتی پێی بخوا ، دەرخواردی ئەحبابی بدا ، ئەمما نەیکا بە ماڵ بۆ خۆی •

(ويسألونك عن اليتامى . قل : إصلاح لهم خير ، وإن تخالطوهم فإخوانكم ، والله يعلم المفسد من المصلح ، ولو شاء الله لأعنتكم ، إن الله عزيز حكيم)[1] لأعنتكم : لأحرجكم وضيق عليكم (وعنت الوجوه للحي القيوم) خضعت ح - ٥/٢١ ، البقرة .

ئەبوداودو نەسائیو حاکمو ئیبنوجەریر لە ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - وە ریوایەت ئەکەن کە ئایەتی (ولا تقربوا مال اليتيم ... الآية)[1] ئیسرا [یەعنی بە چاکیی نەبێ نزیك بە ماڵی هەتیو مەکەون تا ئەگاتە حەددی روشد ، وەفا بە عەهدی خوا بکەن کە لەگەڵ ئێوەیا کردوە ، کە موعامەلە دەرحەقی یەتیم داخلی ئەو عەهدەیە ، چونکی عەهدێکە خوا لەگەڵ عیبادی خۆی کردوویەتی ، لێی ئەپرسرێتەوە بەجێ هاتوە یان نا] ئایەتی (إن الذين يأكلون أموال اليتامى ... الآية) [تەرجەمەی رابورد] نازڵ بوو .. ئەوانەی کە هەتیویان لە لا بوو ماڵی خۆیان جوێ کردەوە ، خۆراكو خواردنەوەیان بە جوێ بۆ ئەکردن ، وا ئەبوو هەتیوەکە هەمووی پێ نەئەخورا بۆیان هەڵئەگرتن کە لە دواییدا بیخوا ، بەعزێ وەقت ئەو پاشماوە خراپ ئەبو ، ئەترشا ، بۆنی ئەکرد ، ئەو حاڵە لەسەر وەلیی هەتیو گران بوو چوون عەرزی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - یان کرد ئەم ئایەتە نازڵ بوو کە تەرجەمەی وایە :

ئەی محمد دەرحەقی ماڵی هەتیو لێت ئەپرسن کە چۆنی موعامەلە لەگەڵ بکەن وایان جواب بدەرەوە کە ئیصلاحی ماڵیان بەو نەوعەی کە مەصلەحەت بێو بە مەنفەعەت بێ بۆیان خێرەو ئەجری گەورەیە ، ئەگەر ماڵیان تێکەڵ بە ماڵی خۆتان بکەن ئەوانە برای دینی خۆتانن ، بۆ برای

(١) البقرة / ٢٢٠ .

(١) الاسراء / ٣٤ .

دینیی لازمە موعاوەنەتی یەکتری بکەن ، یەعنی زەرەریان پێ مەگەیێنن • مەنفەعەتی خۆتاتان چۆن ئەوێ وایان موعامەلە لەگەڵ بکەن ، خوا ئینسانی موفسیدو ئینسانی موصلیح لە یەك جوێ ئەکاتەوە ، بەپێی ئەوە لە ئاخیرەتا موعامەلەتان لەگەڵ ئەکا ، ئەگەر خوا ئیرادە بکا دەرحەقی ماڵی یەتیم ئەتانخاتە مەشەقەتەوە ، یەعنی تەکلیفتان لێ ئەکا بێ ئەمە ماڵتان تێکەڵ بکەن بە ماڵی هەتیو بە وەجهی ئەحسەن تەنسیەی بکەن‌و بۆیان بهێننە ناو ، خوا عەزیزەو غالبە ، قودرەتی بەسەر هەموو شتا هەیە کە بیکا ، حەکیمە ئەوی بیکا موافیقی حیکمەتە •

بوخاری مەعنای (أعنت) لێك‌ئەداتەوە ئەفەرموێ : (أعنت) بە مەعنا (أحرج)ەیە یەعنی ئەتانخاتە زەحمەتەوە ، تەکلیفی شاقەتان لێ ئەکا ، ئەمما نایکا • بە موناسەبەی (أعنت)وە مەعنای (وعنت الوجوه للحي القیوم)یش[1] بەیان ئەکا ؛ چونکی لە لەفظا ئەشوبهێن بەیەك ؛ یەعنی رووی هەموو مەخلووقات تەواضوع‌و خوضووع ئەکەن بۆ ئەو ذاتەی کە بە حەیاتی ذاتی‌و حەقیقی حەیاتی هەیە ، هەموو کائینات بە ئیرادەو قودرەتی ئەو وجوودی هەیەو راوەستاوە ، ئەگەر یەك ئان شوعلەی ئیرادەو قودرەتی لە مەخلووقات جوێ بێتەوە بە جارێ هەموو ئەچنە عەدەمەوە وەك شوعلەی رۆژ لە هەر کوێ بدا رووناکی ئەکا ، لێی لادا دەزبەجێ تاریك ئەبێ •

(اعنت) صەحیحە (عنت) لە (عنو)ە ناقیصە ، ئەم تۆزە موخالیفی شەرتی تەرجەمەیە بۆ عەوام ئەمما مەجبووریەیە •

ئەنەس – رضي الله تعالی عنه ـ خانوویێکی وەقف،کرد کە خۆی لە جێیێ بهاتایەوە تیا دائەبەزی •

---

[1] طـه / ١١١ •

زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ چەند خانوویێکی وەقف کرد فەرمووی : ئەو کچانەم کە مێردیان تەڵاقیان بدەن یا بە هەر نەوعێ لە مێرد جوێبنەوە بەو شەرتە زەرەری پێ نەگەیێنێ خۆیشی موتەضەرڕیر نەبێ تیا دابنیشێ کە ئیحتیاجی نەما هیچ حەقی لەو خانوانەدا نەبێ •

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ حیصەی خۆیی لە خانووی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کرد بە سوکنا بۆ ئالی خۆی بۆ ئەوانە کە موحتاج بن •

عوثمانی کوڕی عەففان ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەو وەختەدا کە موحاصەرەیان دا [چونکی عەبدوڵلای کوڕی سەعدی کوڕی ئەبوسەرحی کرد بە والی میصر] سەری بەرزکردەوە بۆ ئەوانەی کە موحاصەرەیان دابوو فەرمووی : بە خواتان سوێن ئەدەم ، هەر ئەوانە سوێند ئەدەم کە ئەصحابی پێغەمەرن ، ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ بۆ ئێوە نازانن کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ بیری (رومە) هەڵبکەنی بەهەشتی بۆ هەیە ، من هەڵم کەند ؟ بۆ نازانن کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ تەجهیزی (جیش العسرة) بکا [کە ئەچوون بۆ (تەبووك) هیچیان نەبوو ، وەختێکی زۆر گەرم بوو] بەهەشت بۆ ئەو بێ ، من تەجهیزم کرد ؟ هەموو تەصدیقی فەرموودەکەیان کرد • یەعنی کە ئەوە ئەزانن کە لە سەر زمانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ خوا دوو دەفعە بەهەشتی داوە بە من ، بیرەکە خۆم هەڵم کەندوەو تەعمیرم کردۆتەوە بۆ موحاصەرەتان داوم و مەنعی ئاوی ئەو بیرەتان لێ کردووم ؟ ح ـ ٥/٢٧ •

هيبــە :

٢٠/٣٠٤٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لو دعيت إلى = ذراع أو = الى كراع [پێچکە] لأجبت ، ولو أهدي إليّ ذراع أو كراع لقبلت ح ـ ٤/٣٢٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرمووى : ئەگەر بانگ بکرێمە سەر = دەستێ یا = پێچکەیێ ئیجابەتی ئەکەم ، ئەگەر دەســتێ یا پێچکەی حەیوانێکم بە دیاریی بۆ بێنن قەبووڵی ئەکەم •

ئیجابەتی دەعوەت ، قەبووڵکردنی دیاریی سوننەتە ، با کەمیش بن •

٢١/٣٠٤٣ ـ وعنه قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اذا أتي بطعام سأل عنه : أهديةٌ أم صدقةٌ ؟ فإن قيل صـــــدقة ، قـال لأصحابه : كلوا ولم يأكل • وإن قيل هدية ضرب بيده ـ صــلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأكل معهم ح ـ ٤/٣٢٦ •

تەرجەمە :

= پێغەمەر = ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ طەعامێکیان بۆ بهێنـایـە ئەیپرسی : هەدیەیە یا صەدەقەیە ؟ ئەگەر عەرزیان بکردایە صـەدەقەیە بـە ئەصحابی ئەفەرموو : ئێوە بیخۆن ، خۆی نەیەخوارد ، ئەگـەر عەرزیـان بکردایە هەدیەیە دەستی ئەکرد بەخواردن لەگەڵیان •

٢٢/٣٠٤٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يا نساء المسلمات لا تحقرّن جارة لجارتها ولـو فِرْسنَ شاة [سمورچە] م ـ ٤/٣١٣ ، ح ـ ٤/٣٢٢ ، ت • وفي أولـه :

تهادوا فإن الهدية تذهب وحر الصدر • وعن عائشة : يا نساء المؤمنين تهادوا ولو فرسن شاة ، فإنه يثبت المودة ، ويذهب الضغائن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : [ئەی ژنی موسوڵمانان هەدیـه بۆ یەك بنێرن با سمورچە بزنێ بێ ؛ چونکە هەدییە مەحەببەت زیاد ئەکا ، بوغض و کین لە دڵا نایێلێ] ئەی ژنی موسوڵمانان هیچ دراوسێی دیاریی دراوسێی بە حەقیر نەزانێ با سمورچە بزنێ بێ •

٢٣/٣٠٤٥ ـ أنس زعم [أي قال] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان لا يرد الطيب ح ـ ٤/٣٢٩ ، ت ، ن ، مر في اللباس[1] •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆنی خۆشی رەدنەئەکردەوە •

٢٤/٣٠٤٦ ـ ئەسماء ـ رضي الله تعالى عنها ـ بە قاسمی کوڕی محمدو بە عەبدوڵڵای کوڕی ئەبیعەتیقی فەرموو : لە عایشەی خوشکم (غابە)م ـ باغێکە ـ بە ئیرث گرت ، موعاویە صەد هەزاری دامێ نەمدا ، ئەوە بۆ ئێوە بێ ح ـ ٤/٣٤١ •

سەبەبی ئەوە کە عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ وەفاتی کرد ئەسماو ئوممو کولثووم و ئەولادی عەبدوڕەحمان ئیرثیان گرت ، کوڕانی محمدی برای ئیرثیان لێ نەگرت •• چونکی ئەولادی محمد دایك و باوکی‌ی عایشە نەبوون ئەسماء ـ رضي الله تعالى عنها ـ جەبری خاطری قاسمی کرد عەبدوڵڵای کوڕی ئیبنوئەبیعەتیقی کرد بە شەریکی ؛ چونکی هەرچەندە عەبدوڕەحمان برای دایك و باوکی عایشە بوو ، عەبدوڵڵای کوڕی

(١) باسی لیباسی بۆ گەڕام بەم لەفزە نەمدۆزییەوە .

ئەبوعەتیق چونکی ئەبوعەتیقی کوڕی عەبدوڕەحمان ـ رضي لله تعالى عنه ـ له حەیاتا بوو عەبدوڵلا واریث نەئەبوو •

قەسطەلانی ئەڵێ : ئەم تەعلیقەم نەدۆزیەوە •

پاداشی هیبه :

٣٠٤٧/٢٥ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقبل الهدية ويثيب عليها ح ـ ٣٣٠/٤ ، د ، ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەدییەی قەبووڵ ئەکردو پاداشی ئەدایەوە •

الرجوع في الهبة(١) :

٣٠٤٨/٢٦ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ليس لنا مَثَل السَّوْءِ الذي يعود في هبته كالكلب يرجع في قيئه ح ـ ٣٤٩/٤ فيأكله م ـ ٧٠/٧ بفرق ما •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئێمە مەثەلی خراپەمان نیه ، ئەوی هیبە بکاتو لێی روجووع بێتەوە وەکوو سەگ وایە کە ئەڕشێتەوەو ئەچێتەوە سەر رشانەوەکەی دووبارە ئەیخواتەوە •

بوخاری ئەفەرموێ : بەعزێ کەسان یەعنی ئیمامی ئەعظەم ـ رحمه الله ـ وتوویەتی : ئەگەر کەسێ هەزار درهەم یا زیاتری بە کەسێ هیبە کرد

(١) پاشگەزبوونەوە لە هیبەو بەخشش •

تا چەند سالێ ئەو پارەیە لای ئەو کەسەی کە پێی هیبەکردوە بمێنێتەوە لەوەدا واهیبەکە حیلەی کرد [کە لەگەڵ (موهوب لە)دکە ئیتتیفاقیان کرد کە تەصەڕوفی تیا نەکا] لە پاشا واهیبەکە لە هیبەکەی روجووعی کردەوە ، لەسەر هیچیان زەکات نیە • بەم حیلەیە ئیمامی ئەعظەم موخالەفەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـی کردوە ، ئیسقاطی زەکاتی کردوە ح - ١٠٩/١٠ •

٣٠٤٩/٢٧ ـ عن نعمان بن بشير ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن أباه أتى به الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : إني نحلت ابني هذا غلاماً • فقال : أكل ولدك نحلتَ مثله ؟ قال : لا • قال : فارجعه ح - ٣٣١/٤ ، م - ٧١/٧ ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

نوعمانی کوڕی بەشیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : باوکم بردمیە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی کرد : ئەم کوڕەم غولامێکم داوەتێ ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بە کوللی منداڵێکت ئەوەندەت داوەتێ ؟ عەرزی کرد : خەیر • فەرمووی : لێی روجووع بەرەوە •

لە عەطادا تەسویە لە بەینی ئەولادا فەرزە ، شایەد = جیاوازی = کرا روجووعبوونەوە لە فەضلەکەی فەرزە • روجووع نەبێتەوە لە دوای ئەو بەشکردنی لازمە •

٣٠٥٠/٢٨ ـ وعنه ـ رضي الله تعالى عنه ـ وهو على المنبر يقول : أعطاني أبي عطية [أي غلاماً] فقالت [أمي] عمرة بنت رواحة : لا أرضى حتى تشهد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأتى رسول الله ـ صلى

الله تعالى عليه وسلم ـ فقال ـ إني أعطيت ابني من عمرة بنت رواحة [رضي الله تعالى عنهما] عطية ، فأمرتني أن أشهدك يا رسول الله [قال : ألك بنون سواه ؟ قال : نعم • قال : فكلهم أعطيتَ مثل هذا ؟ قال : لا • قال : فلا أشهد على جور م ـ ٧/٧٢] قال : أعطيت سائر ولدك مثل هذا ؟ قال : لا • قال : فاتقوا الله واعدلوا بين أولادكم • قال : فرجع [أبي ، م] فردّ عطيته ح ـ ٤/٣٣٢ ، م ـ ٧/٧٢ •

وفي مسلم في هذه الحادثة روايات كثيرة مآل الكل : أن التسوية بين الأولاد في العطية واجبة •

تەرجەمە :

نوعمانی کوڕی بەشیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لەسەر مینبەر ئەفەرموێ : باوکم عەطایێکی لەگەڵ کردم ، عەمرەی دایکم وتی : تا پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەسەر نەگری بە شاهید رازی‌نابم• باوکم چوە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی‌کرد : عەطایێکم لەگەڵ ئەم کوڕەما کردوە ، عەمرەی دایکی ئەمری پێ‌کردم کە بتکەم بە شاهید (یا رسول الله) فەرمووی : کوڕی ترت هەیە غەیری ئەمە ؟ عەرزی‌کرد : بەڵێ • فەرمووی : بەوانی تریش ئەوەندەت داوێ ؟ عەرزی‌کرد : خەیر • فەرمووی : لە خوا بترسن ، عەدالەت بکەن لە بەینی ئەولادتانا ، من شەهادەت لەسەر زوڵم نادەم • باوکم غولامەکەی لێ‌سەندمەوە •

ناوبردن بە زوڵم دەلالەت لەسەر حەرامی ئەکا •

وای بۆ حاڵی ئەوانەی وەقف لەسەر ئەولادی ذوکوور ئەکەن !!

لەم مەسئەلەدا ئەحادیث زۆرە ، مەعنای هەموویان یەکێکە ، ئەوەندە کافیە •

٣٠٥١/٢٩ ـ عن كريب مولى ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن ميمونة بنت الحرث ـ رضي الله تعالى عنها ـ أخبرته أنها اعتقت وليدة ولم تستأذن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما كان يومها الذي يدور عليها فيه قالت : أشعرت يا رسول الله أني اعتقت وليدتي ؟ قال : أو فعلت ؟ قالت : نعم • قال = أما أنك = لو أعطيتها أخوا[تك ، م] لك ، كان أعظم لأجرك ِ ح ـ ٣٣٤/٤ ، م ـ ٣٧٣/٤ ، ن •

تەرجەمە :

مەیموونەی حەرەمی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بێ ئەمە ئیستیذان لە پێغەمەر بکا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جاریەیێکی ئازاد ئەکا ، لە نۆبەیا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی ئەچێتە لای عەرزی ئەکا : (یا رسول الله) خەبەرت هەیە کە جاریەکەم ئازاد کرد ؟ ئەفەرموێ : بۆچی ئازادت کرد ؟ عەرزیئەکا : بەڵێ • پێیفەرموو : خەبەرت بێ ئەگەر بتدایە بە خاڵەکانت ، لە ریوایەتی (موەطەء)ا بتدایە بە خوشکەکانت ، ئەجرت زیاتر ئەبوو •

لە ریوایەتی (نەسائی)دا بۆ کچی خوشکەکەت پێ نەجات نەدا لە شوانیی مەڕ ؟

ئینسان خزمی موحتاجی بێ ئیحسان پێکردنیان لە عەبدئازادکردن باشترە • « خێر بۆ خوێش نەك بۆ دەروێش » •

٣٠٥٢/٣٠ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : قلت : يا رسول الله إن لي جارين ِ فإلى أيّهما أهدي ؟ قال : إلى أقربهما منك ِ باباً ح ـ ٣٣٥/٤ •

تەرجەمە :

عايشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : وتم : (يا رســـول الله) دوو دراوسێم هەیە هەدیە = لە پێشا = بۆ کامیان بنێرم ؟ فەرمووی : بۆ ئەوەی کە دەرگای لێتەوە نزیکە •

٣٠٥٣/٣١ ـ (عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ) ئەفەرموێ : لـە رێی خوادا یـەکێـکم ســـــواری ئەســـپێکی باش کـرد ، ئەوەی کە ئەسپەکەم داێ مالّی نەبوو ، ئەسپەکەی بە ضائیع ئەدا ، ئیرادەم کـرد لێیبکڕمەوە ، ظەنم وابوو کە بە هەرزان ئەیفرۆشێ • پرسم بـە پێغەمـەر ـ صـلی الله تعالی علیـه وسلم ـ کـرد فەرمووی : بە درهەمێکیش بێداتێ مەیکڕە ؛ چونکی مەثەلی ئەوەی لە صەدەقەی روجووع بێتەوە وەك مەثەلی سەگ وایە کە دەم ئەنێتە رشـــــانەوەی خۆی ئەیخواتەوە ح ـ ٣٥٠/٤ ، م ـ ٦٨/٧ •

لە دەرحەقی روجووعبوونەوە لـە هیبـە حەدیثی زۆر هەیە ، مەئالی هەموویان یەکێکە •

بوخاری ئەفەرموێ : بەعزێ کەسان [ئیمامی ئەعظەم] فەرموویەتی : بۆی هەیە روجووع بێتەوە لە صەدەقەی • ح ـ ٣٥٧/٤ •

العمری ، والرقبی :

عومرا لە عومرە • روقبا لە روقووبە ، یەعنی ئینتیظار •

مەعنایان یەکێکە ، عومرا ئەوەیە بە یەکێ بلّێ : ئەم مالّەم دا بـە تـۆ تـا ماوی • سێ صوورەتی هەیە :

(١) ئەم شتەم دا بە تۆ تـا ماوی ، کە مردیت بۆ واریثەکانت بێ • ئەمە هیبەیەو دروستە ، عیبارەتەکەی درێژە •

(٢) ئەمەم دا بە تۆ تا ماوی ، هیچی تر نەڵێ • دوو قەولی شافیعی لەمەدا هەیە • قەولی جەدیدی دروستە •

(٣) ئەمەم دا بە تۆ تا ماوی کە مردیت بۆ من بێ‌و بۆ واریثی من • ئەمەیش دروستە • شەرتی (کە مردی بێتەوە بۆ خۆم) لەغوە ، نابێتەوە بۆ خۆی بۆ واریثی (موهوب لە)ەکە ئەبێ •

ئەحمەد ئەفەرموێ : عومرای موطڵەق دروستە • مووەقەت دروست نیە • مالیك ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : عومرا تەملیکی مەنفەعەتە ، تەملیکی رەقەبەی ماڵەکە نیە • مەذهەبی حەنەفی وەك مەذهەبی شافیعی‌یە •

نەسائی بە سەنەدی صەحیح لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ وە بە مەوقووفی ریوایەت ئەکا عومراو روقبا یەکێکن • (عبدالکریم عن عطاء مرسلا) ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەهی کردوە لە عومراو روقبا • لێم‌پرسی : عومرا چیە ؟ فەرمووی : ئەوەیە کە کەسێ بە کەسێ بڵێ : ئەمە بە قەیدی حەیات بۆ تۆ بێ • لە طەریقی ئیبنوجورەیج بە مەرفووعیی ریوایەت ئەکا کە عومراو روقبا نیە ، کەسێ بیانکا لە حەیاتاو لە مەماتا هەرهی خۆیەتی ، فەقەط مەعنای وایە بە شەرتی روجووع لە دوای مردن دروست نیە ، ئەمما بە بێ ئەو شەرتە دروستە • قەسطەلانیی ، ٣٥١/٤ •

٣٢/٣٠٥٤ ـ جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ ، هەر پیاوێ عومرا بکا بۆ کەسێك‌و بۆ ئەولادی ئەو کەسە ، بۆ ئەو کەسەو ئەولادی ئەو کەسە ئەبێ ، دوای مردنی ئەو کەسە ناچێتەوە بۆ صاحێبەکەی بۆ ئەولادی ئەو کەسە ئەبێ کە داویەتێ ؛ چونکی عەطاییکی وای کردوە کە ئیرثی تیا جاری ئەبێ م ـ ٧٥/٧ •

٣٣/٣٠٥٥ ـ جابیر رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : عومرایێ کـــە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەتوای دروســتبوونی داوه ئـەو عومرایەیە کە بلێ : ئەمە بـۆ تۆو ئەولادی تۆ بێ ، ئەمما ئەگەر بلێ : بـە قەیدی حەیات بۆ تۆ بێ ئەوە روجووع ئەکاتەوە بۆ صاحێبەکەی ، یەعنی ئیرثی تیا جاری نابێ م ـ ٧/٧٦ •

٣٤/٣٠٥٦ ـ جابیر ـ رضي الله تعالی عنـه ـ ئەفەرموێ : پێغـەمـەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ دەرحەقی کەسێ کـە بلێ ئەمە بۆ فلانو ئەولادی بێ [یعني نسلا بعد نسل ، نسلا بعد نسل[1]] بە قەطعیی حوکمی کردوە بەمە کە بۆ ئەو کەسەو ئەولادی ئەبێ شەرتو ئیستیثنای تیا دروست نیە • ئەبوسەلەمە ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : چونکی عەطایێکی کردوە کە ئیرثی تیا جاری ئەبێ ئیرثەکە قەطعی شەرطەکەی ئەکا م ـ ٧/٧٧ •

٣٥/٣٠٥٧ ـ جابیر ـ رضي الله تعالی عنـه ـ ئەفەرموێ : پێغـەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ماڵی خۆتان لەســـەر خۆتـان موحافەظە بکەن ، بە عومرا بە فەسادی مەبەن ، بە زیندووییو بە مردوویی ئەبێ بە هی ئەو کەسەی کە ئەیدرێتێو بۆ ئەولادی ئەو ئەبێ م ـ ٧/٧٧ •

٣٦/٣٠٥٨ ـ جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ئەنصار ماڵی خۆیان ئەکرد بە عومرا بۆ موهاجیر ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێفەرموون : کە ماڵی خۆتان توند بگرن [یەعنی بـە فەســـادی مەبەن] م ـ ٧/٧٨ •

٣٧/٣٠٥٩ ـ ئەبوزوبەیر ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : ژنێ باغێکی بوو لە مەدینەدا کردی بە عومرا بۆ کوڕێکی ، کوڕەکەی وەفـاتی کـرد ،

---

(١) واته پشتاوپشتو بەرە لە دوای بەرە •

کوڕێکی لە پاش بەجێما ، دایکیشی لە دوای ئەو وەفاتی کرد ، ئـەو کوڕە چەند برایێکی بوو ئەولادی ئەو ژنە بوون ، ئەم کوڕانە بـە کوڕی کوڕە مردوەکەیان وت : ئیتر باغەکە ئەبێتەوە بە ماڵی ئێمە ، کوڕە باوکمردوەکە ئەڵێ : خەیر ماڵی باوکی خۆمانە لە حەیاتاو لە مەماتا • چوونە لای طاریقی مەولای عوثمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ طاریق جابیری بانگ کرد ، جابیر ـ رضـي الله تعـالی عنـه ـ شـەهادەتی دا لەسـەر پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ کـە فـەرموویـەتی : عـومـرا مـاڵی ئـەوەیـە کـە ئـەیدرێتێ [یەعنی حیـا ومیتـا][1] طاریـق حوکمی پێکرد ، لە پاشا بۆ عەبدولمەلیکی نووسی ، عەبدولمەلیك وتی : جابیر راستی فەرموە • طاریق حوکمەکەی ئیمضـاکرد[2] • ئەبوزوبەیر ئەفەرموێ : تا ئیمڕۆ ئەو حائیطه[3] • هی ئەولادی ئەوەیە کە عومراکەی بۆ کراوە •

٣٠٦٠/٣٨ ـ جابیر ـ رضـي الله تعـالی عنـه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حوکمی کردوە بەمە کە عومرا ماڵی ئەوەیـە کە ئەیدرێتێ خ ـ ٣٥١/٤ ، م ـ ٧٨/٧ ، ت ، جه ، ن ، د •

٣٠٦١/٣٩ ـ ئەبوهورەیرە ـ رضـي الله تعـالی عنـه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ فەرمووی : عومرا دروسـتە ح ـ ٣٥١/٤ •

اللقطة ـ ماڵدۆزینەوە ، ماڵی دۆزراوە :

٣٠٦٢/٤٠ ـ عن زید بن خالد ـ رضي الله تعالی عنه ـ قال : جاء رجل الی رسـول الله ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ فسـأله عن اللُّقَطـة ؛

(١) واتە : لە ژیاناو لە مردنا .
(٢) واتە : حوکمەکەی رەوا داو چەسپاندی .
(٣) مەبەست لە حائیط باخە .

فقال : أعرف عفاصها [وعاءها] ووكاءها [خيطها الذي يشد به وعاؤها] ثم عرّفها سنة ؛ فإن جاء صاحبها [فردّها إليه] وإلا فشأنك بها . قال : فضالّةُ الغنم ؟ قال : هي لك ، أو لأخيك ، أو للذئب . قال : فضالّةُ الإبل ؟ [فغضب حتى احمرت وجنتاه ، ٨ - ١/١٨٦] قال : ما لك ولها ؟ معها سقاؤها وحذاؤها [خفها] ترد الماء ، وتأكل الشجر [فذرها ، أخرى] حتى يلقاها ربها ح - ٤/٢٠٠ ، ٢٤٠ م - ٧/٢٩٠ ، ٢٩٣ . وفي أخرى فيه : فإذا جاء صاحبها فعرف عفاصها ، وعددها ، ووكاءها ، فأعطها إياه ، وإلا فهي لك م - ٧/٢٩٥ .

تەرجەمە :

زەیدی کوڕی خالید - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - سـوئالی ماڵی دۆزراوەی لێ کرد ، فەرمووی : کیسەکەی ، کشتەکەکەی [عەدەدەکەی] بزانە ، تا ساڵێ تەعریفی بکە ، ئەگەر صاحێبەکەی هات و کیسەو کشتەك و عەدەدی زانی بیدەرەوە ، ئەگەر بەو نەوعە لەو ساڵەدا کەسێك نەهات چی لێ ئەکەی بیکە . [خەرجی بکە ، لای تۆ ئەمانـەت بێ ئەگەر رۆژێ لـە رۆژان صاحێبەکەی هـات بۆی بیژێرە . م] عەرزی کـرد : ئـەی مـەڕ بدۆزێتەوە ؟ فەرمووی : هی تۆیە [ئەگەر صاحێبی نەهـات] یا هی برای دینی تۆیە [ئەگەر صاحێبەکەی هات] یـا ماڵی گورگە ئەگەر [تۆ نەیگریە لای خۆت] عەرزی کرد : ئەی وشتری ونبوو ؟ پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - رقی هەڵسا تا گۆنای سوور بۆوە ، فەرمووی : دەخڵت چیە بەسەر ئەوەوە راویەی[1] خۆیی پێیە ، کەوشی خۆیی پێیە ، ئەچێتە سـەر

(١) مەبەست لە راویە کونەو جەوەنەیە ، لێرەدا مەبەست ئەوەیە . کـە وشـتر کیسـەیەکی تایبەتی هەیە ئاوی تیاهەڵەگرێ و ، بەوە بۆ بێ ئاویی خۆی ئەگرێ .

ئاو ئاوی خۆی ئەخواتەوە ، ئەچێ درەخت ئەخوا ، یەعنی خۆی موحافەظە پێ ئەکرێ لە حەیوانی (مضر) ، خۆی ئەژیێنێ •

٣٠٦٣/٤١ ـ ئوبەیی کوڕی کەعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: کیسەیێکم دۆزییەوە ، صەد دیناری تیابوو ، چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، فەرمووی : ساڵێ تەعریفی بکە ، کردم ، کەسم دەست نەکەوت بلێ هی منە • تا سێ دەفعە چوومە خزمەتی [دەفعەی چوارەم] فەرمووی : حیفظی عەدەدو کیس‌و کشتەکی بکە ، ئەگەر صاحێبەکەی هات بیدەرەوە ، ئەگەر نەهات ئینتیفاعی پێ بکە ، ئینتیفاعم پێ‌کرد • شوعبە ئەڵێ : سەلەمە ئەفەرموێ : لە پاشا لە مەککەدا بە ئوبەی گەییم • فەرمووی : نازانم ساڵێ یا دوو ساڵ تەعریفم کرد • ح ـ ٢٣٠/٤ ، م ـ ٢٩٧/٧ ، د ، ت ، ن ، جە •

٣٠٦٤/٤٢ ـ ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە رێ خورمام ئەدۆزیەوە ، ئەگەر لەوە نەترسامایە کە لە صەدەقە بێ ئەمخوارد • ح ـ ٢٣٦/٤ ، م ـ ٣٩/٥ •

٣٠٦٥/٤٣ ـ ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من ئەچمە ماڵەوە خورما ئەدۆزمەوە لەسەر جێگەکەم ئەییەم بۆ دەمم کە بیخۆم ، لە پاشا ئەترسم کە لە صەدەقە بێ فرێی ئەدەم • ح ـ ٢٣٦/٤ ، م ـ ٣٨/٥ •

٣٠٦٦/٤٤ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يَحْلُبَنَّ أحد ماشية امرىء بغير إذنه ، أيحب أحدكم أن تؤتى مَشْرُبَتَه فتكسرَ خزانته ، فينتقل

طعامه [فيُنْتَقَل • م] ؟ فإنما تخزُن لهم ضروع مواشيهم أطعماتهم ، فلا يحلبَنَّ أحد ماشية أحد إلا بإذنه ح ـ ٢٣٩/٤ ، م ـ ٧ ٣٠٠ ، د •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئـەفـەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هیچ کەس لـە ئێوە حەیوانی هیچ کەسێ بە بێ ئیذنی ئەو کەسە نەدۆشێ ، هیچ کامێك لە ئێوە حەزەکا کە بچنە کەنجینەیەوەو خەزێنەی طەعامی بشکێنرێ‌و طەعامەکـەی ببرێ ؟ حەیوانیش گوانیان طەعامیان بۆ پەسمەندە ئەکەن ، کە وابێ کەس حەیوانی کەس بە بێ ئیذنی ئەو نەدۆشێ •

٣٠٦٧/٤٥ ـ عن سلمة بن كُهَيل قال : سمعت سُوَيد بن غَفَلَة قال : كنت مع سلمان بن ربيعة وزيد بن صُـــوحان في غزاة ، فوجدت سوطاً ، فقال لي [أحدهما] : ألقِهِ ، قلت : لا ولكن إن وجدت صاحبه [دفعته إليه] وإلا استمتعت بـه ، فلما رجعنا حججنا ، فمررت بالمدينة ، فسألت أبي بن كعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : وجدت صُرَّة على عهد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيها مائة دينار ، فأتيت بها النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ فقـال : عَرِّفها حولا ، فعرَّفتها حولا ، ثم أتيت [النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] فقال : عرفها حولا ، فعرفتها حولا ، ثم أتيته ، فقال : عرفها حولا ، فعرفتها حولا ، ثم أتيته الرابعة فقال : اعرف عِدَّتها ، ووكاءها ، ووعاءها ، فإن جـاء صاحبها [فأدها إليه] وإلا [فهي لك • م] إستمتع بها ح ـ ٢٤١/٤ ، م ـ ٢٩٧/٧ •

تەرجەمە :

سەلەمەی کوڕی کوهەیل ئەفەرموێ : لە سوەیدی کوڕی غەفەلەم بیست فەرمووی : لە غەزایێکا لەگەڵ سەلمانی کوڕی رەبیعەو زەیدی کوڕی صوحانا بووم ، قەمچییێکم دۆزیەوە ، یەکێکیان پێیوتم : فڕێیدە ، وتم : فڕێینادەم ؛ ئەگەر صاحێبەکەیم دەستکەوت ئەیدەمەوە ، ئەگەر دەستم نەکەوت پێی مونتەفیع ئەبم • کە گەڕاینەوە حەجمان کرد ، بە لای مەدینەدا رابوردم لە ئوبەیی کوڕی کەعب ـ رضي الله تعالى عنه ـم پرسی ، فەرمووی: کیسەیێکم دۆزیەوە صەد ئاڵتوونی تیا بوو ، بردمە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ساڵێ تەعریفی بکە ، تەعریفم کرد ، دووبارەو سێبارە چوومەوە خزمەتی ، هەردوو[1] جارەکە فەرمووی : ساڵێ تەعریفی بکە ، دەفعەی چوارەم فەرمووی : عەدەدیو کیسەکەییو کشتەکەکەی حیفظ بکە ، صاحێبەکەی هات بیدەرەوە ، نەهات [ئەوە هی تۆیەو ، م] لێی مونتەفیع ببە •

٣٠٦٨/٤٦ ـ عن عبدالرحمن بن عثمان التيمي [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نهى عن لُقَطَة الحاج م ـ ٧/٢٩٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی کردوە لەمە کە لوقطەی حاجیان هەڵبگیرێ ، بە نیەتی تەمەللوك ، ئەمما بۆ حیفظ نەهی لێ نەکراوە •

(١) راست وایە بفەرموێ : هەرسێ جارەکە .

٣٠٦٩/٤٧ - عن زيد بن خالد الجهني [رضي الله تعالى عنه] عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أنه قال : من آوى ضالّة فهو ضال ما لم يُعرّفها م - ٢٩٩/٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ شتی ونبوو هەڵبگرێو تەعریفی نەکا ئەو کەسە رێی حەقی ونکردوە •

لوقطه بە شەرتی حیفظو تەعریف ئیلتیقاطی دروستە •

تمت الهبة والوقف والرقبى واللقطة ١٩٤١/٧/٣٠

چوار شەممە

كتـــاب الزكـــاة[1]

بسم الله الرحمن الرحيم

صەدەقە دوو نەوعە : فەرزەو ، سوننەت . صەدەقەی فەرز زەکاتو ، فیطرەیە . (إن شاء الله) لە سێ فەصلا بەیانیان ئەکەم . لە پێشـــــــــا صەدەقەی فەرز ئەنووسم .

زكـــاة الأمــوال[2] :

قـــال الله تعـــالى : « وأقيمــوا الصــلاة وآتـــوا الزكـــاة ...»[3]
بە ئەرکانو ئادابو شەرائیطیەوە نوێژ رابگرنو زەکاتی ماڵتان بدەن .
[لە قورئانا زەکات لە نوێژ نازانم جوێ کراوەتەوە یان نا ؟][4] .

١/٣٠٧٠ – عن ابن عباس – رضي الله تعالى عنهما – قال : قال رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – لمعاذ بن جبل حين بعثه الى اليمن [ســـنة عشر قبل حجة الوداع] : إنك ســـتأتي قوماً من أهل الكتاب فإذا جئتهم

---

(١) کیتابی زەکات .
(٢) زەکاتی ماڵو دارایی .
(٣) البقــرة / ١١٠ .
(٤) مەبەستی ئەوەیە کە لە قورئانی پیرۆزدا بــە زۆری نوێژو رۆژوو بــە یەکەوە باس دەکرێن . بەلاّم وایش ئەبێ جیا دەبن وەك : (فســأكتبهــا للذين يتقون ويؤتون الزكاة) الأعراف / ١٥٦ .

فادعهم إلى أن يشهدوا أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فإن هم أطاعوا لك بذلك فأخبرهم أن الله قد فرض عليهم خمس صلوات في كل يوم وليلة ، فإن هم أطاعوا لك بذلك فأخبرهم أن الله قد فرض عليكم [عليهم . أبو ذر] صدقة تؤخذ من أغنيائهم فترد على فقرائهم ؛ فإن هم أطاعوا لك بذلك فإياك وكرائم أموالهم ، واتق دعوة المظلوم ؛ فإنه ليس بينه وبين الله حجاب ح - ٦/٤٠٥ واللفظ لهذا ، ح - ٣/٣ ، ٤٦ ، م - ١/٢٦٥ ، د ، ت ، ن ، جه .

٣٠٧١/٢ - عن أبي جمرة - رحمه الله تعالى - قال : كنت أقعد مع ابن عباس يُجْلسني على سريره ، فقال : أقم عندي [لترجمة وتبليغ ما عندي بالفارسية] حتى أجعل لك سهماً من مالي . فأقمت معه شهرين . ثم قال : إن وفد عبدالقيس لما أتوا النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : مَنِ القوم ؟ أو مَنِ الوفد ؟ [شك شعبة] قالوا : ربيعة . قال : مرحباً بالقوم أو بالوفد غير خزايا ولا ندامى ، فقالوا : يا رسول الله إنا لا نستطيع أن نأتيك إلا في الشهر الحرام ، وبيننا وبينك هذا الحيّ من كفّار مضر ، فمرنا بأمر فصل نخبر به من وراءنا وندخل به الجنة . وسألوه عن الأشربة فأمرهم بأربع ونهاهم عن أربع : (١) أمرهم بالإيمان بالله وحده . قال : أتدرون ما الإيمان بالله وحده ؟ قالوا : الله ورسوله أعلم . قال : شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله . (٢) وإقام الصلاة . (٣) وإيتاء الزكاة . (٤) وصيام رمضان . وأن تعطوا من المغنم الخمس . ونهاهم عن : (١) الحَنْتَم [الجرّة الخضرة] . (٢) والدّباء [كووله‌كه] . (٣) والنقير [أصل النخلة المنقورة] . (٤) والمزفت ، وربما قال المقيَّر [ما طلي بالزفت أو القير] وقال : احفظوهن واخبروا بهن من وراءكم ح - ١/١٨١ ، ١٤٢ ، ح-٦/٤١٥ و ٤١٦ ، ٤١٧ ، م - ١/٢٤٣ .

٢٥٠ ، د ، ت ، ن بفرق يسير بينها • م ـ ١/٢٥٥ ، ليس فيه البحث عن الترجمة • وفيه بعد ذكر الظروف :

قالوا : يا نبي الله ما علمك بالنقير ؟ قال : بلى جذع تنقرونه [فتذيفون فتديفون ، والكل واحد] فتقذفون فيه من القطيعاء [نوع من التمر صغير] قال سعيد [بن عروبة ، أحد الرواة] أو قال : من التمر ، ثم تصبّون فيه من الماء ، حتى إذا سكن غليانه شربتموه ، حتى أن أحدكم ، أو أن أحدهم ليضرب ابن عمه بالسيف • قال : وفي القوم رجل أصابته جراحة كذلك ، قال : وكنت أخبأها حياء من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقلت : ففيم نشرب يا رسول الله ؟ قال : في أسقية الأدم التي يلاث على أفواهها • فقالوا : يا نبي الله إن أرضنا كثيرة الجِرذان ولا تبقي بها أسقية الأدم • فقال نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : وإن أكلتها الجرذان ، وإن أكلتها الجرذان ، وإن أكلتها الجرذان ! قال : وقال نبي الله لأشجّ عبدالقيس : إن فيك لخصلتين يحبهما الله : الحلم ، والأناة م ـ ١/٢٥٥ ، عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لە ساڵی دەیەمی هیجرەتا لە پێش (حجة الوداع)[1]] موعاذی کوڕی جەبەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ نارد بۆ یەمەن ئەمری پێفەرموو : تۆ ئەچیتە لای قەومێ لە ئەهلی کیتاب ، کە چوویتە لایان ئەووەڵ ئیشت ئەوە بێ دەعوەتیان بکەرە سەر ئەمە کە شەهادەت بدەن کە غەیری خوا مەعبوودی بەحەق نیەو ، بەمە کە (محمد رسول الله)یە کە بەم نەوعە ئیطاعەتیان کردی خەبەریان بدەرێ کە خوا ـ عز وجل ـ کوللی

شەوو رۆژێ پێنج نوێژی لەسەر فەرزكردوون • كە بەوە ئیطاعەتیان كردی خەبەریان بدەرێ كە خوا ـ عز وجل ـ صەدەقەی لەسەر فەرزكردوون ؛ لە دەولەمەندەكانیان وەربگیررێ بدرێتەوە بە فەقیرەكانیان• كە بەوە ئیطاعەیان كردی زینهار لە مالی خۆشەویستو زۆر بەقیمەتیان لێ مەستێنە ، لە دۆعای مەزلووم خۆت بپارێزە ؛ چونكی لە بەینی مەزلوومو خوادا پەردە نیە • یەعنی زوو دۆعاكەیان قەبوول ئەكا •

ئەبوجەمرە ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت ئیبنوعەباسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ دائەنیشتم ، لەسەر تەختەكەی خۆی دایئەنیشانم • فەرمووی [بۆ تەرجەمەو تەبلیغی ئەو حەدیثانەی لە لامە بە فارسی][1] : لام دابنیشە حیصصەیێ لە مالەكەمت ئەدەمێ • دوو مانگ لە خزمەتیا مامەوە ژنێ هات لە نەبیذی جەرِرە سوئالیكرد • فەرمووی : فروستادەی قەومی عەبدولقەیس كە هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پرسی : ئەم قەومە یا ئەم فروستادانە كێن ؟ عەرزیانكرد : رەبیعەن • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مەرحەبا لەو قەومە یا فەرمووی : لەو فروستادانە بێ [لەمەدا شوعبەی راویی بە شك كەوتوە كە كام لەفظی فەرموە] نە ذیللەت نە پەشیمانییان بەسەرا نەیێ • عەرزیانكرد : (یا رسول الله) ئێمە مومكینمان نابێ كە لە غەیری شەهری حەراما بێینە خزمەتت لە بەینی ئێمەو تۆدا ئەم قەبیلەیە لە كوففاری موضەر هەیە • ئەمرێكمان پێ بكە كە حەقمان لە باطیل بۆ جوێ بكانەوەو خەبەر بدەین بەوانەی كە لە دەورو پشتی ئێمەن‌و پێیشی بچینە بەهەشت• سوئالیان

[1] ئەبوجەمرە فارسی زانیوەو ، كە فروستادەكان هاتوونەتە لای ئیبنوعەباس‌و عەرەبی‌یان نەزانیوە ، ئەبوجەمرە قسەو حەدیثەكانی ئەوی بۆ تەرجەمە كردوون •

لە ئەشریبە[1] لێ‌کرد ، ئەمری بە چوار شت پێ‌کردن‌و ، نەهی لە چوارشت لێ‌کردن . ئەمری پێکردن بە ئیمان بە خوا کە تەنهایە ، فەرمووی : ئەزانن کـە بە تەنهایی خـوا ئیمان‌هێنان بـە چی ئەڵێن ؟ عەرزیـان‌کـــرد : خواو رەسوولی خوا ئەزانێ . فەرمووی : ئیمان بە خوا شەهادەتە بەمە کە غەیری خوا مەعبوودی بە حەق نیەو ، شەهادەت بەمە کە (محمد رسول الله)یە . ئەمری پێ‌فەرموون : بە ئیقامەی نوێژو ، زەکات‌دان‌و ، رەمەزان بەڕۆژوو بوون‌و ، لـە غەنیمەت پێنجیەک‌دان . نەهی‌لێ‌کردن لـە چوار شـت : لـە نـەبیـذکردن لـە جەڕەی سـەوزاو لـە کوولەکەداو ، لـە بنەدارخورمای هەڵکۆڵراواو ، لە زەرفی زفتوقیردراوا . فەرمووی : ئەمـە حیفظ بکەن‌و خەبەر بدەن بـەوانـە کـە لـە دواوە ماون‌و نەهاتوون . عەرزیان‌کـــرد : (یا رسول الله) بۆ ئەزانی نەقیر چیە ؟ فەرمووی : بەڵێ کۆتەرە خورمایێکە هەڵی‌ئەکۆڵن‌و لەم خورمایەی ئەکەنە ناوو ئاوی بەسەرا ئەکەن ، کە کەفی کردو هەڵچوو لە هەڵچوون نیشتەوە ئەیخۆنەوە ، حەتتا بەعزێکتان بە شیر لە ئامۆزای خۆی ئەدا ، لە ناو قەومەکەدا یەکێکی‌تیا بوو کە بەم نـەوعـە بریندارکرابوو ، وتی : حەیام‌کرد لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ برینەکەم لێ‌ئەشاردەوە . ئەو پیاوە ئەڵێ : عەرزم‌کرد : (یا رســـول الله) ئـەی لە چیبیا بیخۆینەوە ؟ فەرمووی : لـەو کونتـە چەرمانەدا کـــە دەمی ئەبەسترێ . عەرزیان‌کرد : (یا نبي الله) ئەرزی ئێمە مشـــکی زۆرە هیچ مەشکە نایێڵێ . پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ فەرمووی : بـا مشکیش مەشکەکان بخوا ، با مشکیش بیان‌خوا ، با مشکیش بیان‌خوا .

ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە ئەشەججی عەبدولقەیسی فەرموو : تۆ دوو خەصلەتت

---

(۱) واتە : خواردنەوەکان ، ئەو خۆشاوانەی لە خورما دەیانکردن .

هەیە کە خوا ـ عز وجل ـ ئەو خەصلەتانەی خۆش ئەوێ • یەکێکیان حیلمە، یەکێکیان (تأني)یە[1] •

ریوایەتی وەفدی عەبدولقەیس زۆرە • بە بەعزێ کەلیمە فەرقیان هەیە حەلەل بە مەعنا نادا •

٣٠٧٢/٣ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما توفي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [واستخلف ، م] وكان أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ، وكفر من كفر من العرب [وامتنعوا من الزكاة ، وأراد أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ مقاتلتهم] فقال عمر [رضي الله تعالى عنه] : كيف تقاتل الناس وقد قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا لا إله إلا الله [ولم يستحضر عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ من الحديث إلا هذا القدر ، وفي حديث ابنه : وأن محمداً رسول الله ، ويقيموا الصلاة ويؤتوا الزكاة] فمن قالها فقد عصم مني ماله ونفسه إلا بحقه ، وحسابه على الله ؟ فقال : والله لأقاتلن من فرّق بين الصلاة والزكاة ؛ فإن الزكاة حق المال ، والله لو منعوني عَناقاً كانوا يؤدونها الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لقاتلتهم على منعها ! قال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : فوالله ما هو إلا أن قد شرح الله صدر أبي بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ [للقتال] فعرفت أنه الحق م ـ ٢٧١/١ ، ح ـ ٥/٣ ، ت ، ن •

تەرجەمە :

کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی فەرموو ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بوو بە خەلیفەو ئەوانەی کە لە دین گەڕانەوە

(١) لەسەرخۆیی و هێواشی •

[بەعزێکیان بە تەواوەتی گەڕانەوەو مورتەد بوون ، بەعزێکیان مورتەد نەبوون وتیان : زەکات مەخصووص بوە بە پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیمتیناعیان لە زەکاتدان کرد •• ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئیرادەی کرد کە لەگەڵ هەموویانا شەڕ بکا] عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە حەزرەتی صەدیقی فەرموو : بۆ تۆ تەمات‌وایە کە لەگەڵ خەڵقا شەڕ بکەی وەلحاڵ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : ئەمرم پێ‌کراوە کە لەگەڵ خەڵقا شەڕ بکەم تا ئەڵێن (لا إله إلا الله) کە وتیان ماڵو نەفسیان لە من موحافەظە ئەکەن مەگەر بەحەق ؟ [یەعنی ئەمرێ روو بدا کە سەبەبی ئەوە بێ کە شەڕیان لەگەڵ بکرێ ، ئەو وەختە شەڕیان لەگەڵ ئەکەم • ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ لەم حەدیثە هەر ئەوەندەی لە خاطرا[1] بوە ، ئەوەی لە خاطرا نەبوە کە لە حەدیثەکەدا هەیە تا (لا إله إلا الله محمد رسول الله) ئەڵێن‌و ، نوێژ ئەکەن‌و ، زەکات ئەدەن • ئەگەر بە تەواوەتی حەدیثەکەی حیفظ بکردایە ئینکاری شەڕلەگەڵکردنیانی نەئەکرد] حەزرەتی صەدیق ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : وەڵڵاهی شەڕ لەگەڵ ئەوە ئەکەم فەرق لە بەینی نوێژو زەکاتا = بکا = چونکی زەکات حەقی ماڵە • وەڵڵاهی ئەگەر کارژۆڵەیێکم لێ مەنع بکەن لەوەی کە داویانە بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر نەدانی شەڕیان لەگەڵا ئەکەم ! ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : وەڵڵاهی هەر ئەوەندە بوو کە خوا ـ عز وجل ـ شەرحی صەدری ئەبوبەکری کرد ـ رضي الله تعالی عنه ـ بۆ حەق کە شەڕکردنە لەگەڵیانا • ئەو وەختە زانیم کە فەرمودەکەی حەقە •

---

(١) ئەوەندەی لە دڵا بوو ، ئەوەندەی لە بیر بوو •

ئاخ بۆ ئەو مەردانە هەر بە صەد ساڵ پیاوێکی وەك یەکێ لەو دوانەمان ببوایە !

٣٠٧٣/٤ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : تأتي الإبل على صاحبها على خير ما كانت اذا لم يعط فيها حقها تطأه بأخفافها ، وتأتي الغنم على صاحبها على خير ما كانت ، إذا لم يعط فيها حقها تطأه بأظلافها • قال : ومن حقها أن تحلب على الماء • قال : ولا يأتي أحدكم يوم القيامة بشاة يحملها على رقبته لها يُعار" [صوت] فيقول : يا محمد ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد بلغت • ولا يأتي ببعير يحمله على رقبته له رغاء فيقول : يا محمد ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد بلغت ح ـ ٣/٧ •

٣٠٧٤/٥ ـ عبيد بن عمير [رضي الله تعالى عنه] يقول : قال رجل : يا رسول الله ما حق الإبل ؟ قال : حلبها على الماء ، وإعارة دلوها ، وإعارة فحلها ، ومنيحتها ، وحمل عليها في سبيل الله م ـ ٤/٣٥٥ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : [لە رۆژی قیامەتا] وشتر یێتە سەر صاحێبەکەی لە سەر ئەو حاڵەتە بە قووەت و قەڵەوییەی کە لە دنیادا بوویەتی ئەگەر لە دنیادا حەقی ئەو وشترەی نەدابێ [حەقی ئەو وشترە ئەوەیە کە لەسەر ئاو بدۆشرێ تا خەڵقی تر ئیستیفادە لە شیرەکەی بکەن ، ئەو دۆڵکەی کە بەو وشترە ئاوی پێ لە بیر هەڵێنجرێ بە ئەمانەت بدرێ بە موحتاج ، فەحلیان[1] تیا بێ فەحلەکە بە ئەمانەت بدرێ کە وشتری مێی لێ چاك بکرێ ، لەو وشترانە بە خێر بدرێ بە موحتاج کە شیری بدۆشن ، لە

---

(١) وشتری نێر •

ڕێی خوادا خەڵق سواری ئەو وشترانە بکرێ م ـ ٣٥٥/٤] ئەو وشترە بە خوفقی ـ پێی ـ صاحێبەکەی ئەشێلێ • مەڕ یێتە لای صاحێبەکەی لەسەر ئەو حاڵەتە بەقووەتو قەڵەوییەی کە لە دنیادا بوویەتی ، ئەگەر حەقی نەدرابێ ، لەسەر ئاو دۆشینی لەو حەقەیە ، بە سمورچەکانی صاحێبەکەی ئەشێلێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هیچ کەسێ لە ئێوە لە قیامەتا وا نەیێتە لام کە مەڕێکی بە کۆڵەوە بێو بباڕێنێ بڵێ : (یا محمد) [یەعنی فریام‌کەوە] ! منیش بڵێم : من هیچم بە دەست نیە بۆت بکەم ، لە دنیادا تەبلیغم کردی [کە زەکات بدە] • هیچ کەسێ لە ئێوە [لە قیامەتا] نەیێتە لام وشترێکی بە پرمەو بۆڵەی بە کۆڵەوە بێ بڵێ : (یا محمد) ! منیش بڵێم : هیچم لە دەست نایێ بۆت بکەم لە دنیادا تەبلیغم کردی [و بە قسەت نەکردم] •

٣٠٧٥/٦ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قام فينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [خطيباً] ذات يوم يذكر الغلول ، فعظّمه وعظّم أمره ، ثم قال : لا أُلفينّ أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته بعير له رغاء فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد أبلغتك • لا ألفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته فرس له حمحمة فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد أبلغتك • لا أُلفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته شاة لها ثغاء يقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد أبلغتك • لا ألفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته نفس لها صياح فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد أبلغتك • لا ألفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته رقاع تخفق فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد

أبلغتك • لا ألفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته صامت فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد أبلغتك م ـ ٢٤/٨ •

ئەم حەدیثە دائیر بە غولوولە لە غەنیمەت ؛ بە قەرینەی ئەووەڵەکەی‌و، نەفس‌و ، ئەوانەی زەکاتی واجیب نیە] •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ رۆژێ تەشریفی بە خەطیبیی لە ناومانا وەستا بەحثی لە غولوول ئەکرد ـ لە ماڵی غەنیمەت شاردنەوە ـ ی زۆر بەگەورە گرت ، شەئنی گوناهەکەی بە گەورە بەیانفەرموو ، لە پاشا فەرمووی : تووشی هیچ کەستان نەبم رۆژی قیامەت بێ‌و وشترێکی بەسەر شانەوە بێ دەنگەدەنگی لێ بێ‌و بڵێ : (یا رسول الله) فریام بکەوە ! فەرمووی = منیش بڵێم = : هیچم لە دەستا نیە بۆت بکەم ، لە دنیادا تەبلیغم کردی کە لە ماڵی غەنیمەت لامەدە • بەم نەوعە بەیانی ئەسپ‌و مەڕو ، نەفس‌و ، روقعەی ئاڵتوون‌و ، زیوو ماڵی تری بێ دەنگ‌و بە دەنگی هەمووی‌و پاڕانەوەیان‌و جوابدانەوەیانی فەرموو بە عەینی ئەوەی کە لە وشترا بەیانی فەرموە •

ئەم شەفاعەت نەکردنەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ مەخصووصە بە وەقتێکی موعەییەنەوە ؛ گینا لە شەفاعەتا رابورد کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ پەی‌دەرپەی شەفاعەت بۆ هەموو موسوڵمانێ ئەکا ئەگەر ذەڕڕەیێ ئیمانی لە دڵا بێ •

٣٠٧٦/٧ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يكون كنز أحدكم يوم القيامة شجاعاً

أقرع يفر منه صاحبه ، فيطلبه ويقول : أنا كنزك . قال : والله لن يزال يطلبه حتى يبسط يده فيلقمها فاه . وقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: إذا ما رب النَّعمِ لم يعط حقها تسلط عليه يوم القيامة تخبط وجهه بأخفافها .

وقال بعض الناس [أبو حنيفة ـ رحمه الله ـ] في رجل له إبل فخاف أن تجب عليه الصدقة فباعها بإبل مثلها ، أو بغنم ، أو ببقر ، أو بدراهم فراراً من الصدقة بيوم احتيالاً : فلا بأس عليه . وهو يقول : إن زكّى إبله قبل أن يحول الحول بيوم أو بسنة جازت عنه ح ـ ١٠/١٠٠ .

[وظني أن الاعتراض لا يرد عليه ؛ لأنها جميلة بالمستحقين . رشيد] .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کەنزی کوللی کەسێکتان لە رۆژی قیامەتا ئەبێ بە ئەژدیهایێکی کەچەڵ ، صاحێبەکەی فیراری لێ ئەکا ، ئەویش شوێنی ئەکەوێ . وەللاهی لە کوڵی نابێتەوە تا دەستی بۆ درێژ ئەکاو ئەیخاتە دەمیەوە . هەم فەرمووی : کە صاحێبی بزنو ، مەڕو ، وشترو ، گاجووتو ، گامێش کە حەقی ئەوانەی نەدابێ ، ئەو حەیواناتەی بەسەرا موسەللەط ئەکرێ لە رۆژی قیامەتا بە پێ ئەیشێلن .

بەعزێ کەسان کە ئیمامی ئەعظەمە ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : پیاوێ کە وشتری بێ لەوە ترسا کە صەدەقەی لەسەر واجب بێ رۆژێ لە پێش واجبوونی زەکاتا وشترەکانی بە وشتری تر یا بە مەڕو بزن ، بە گاو گاجووت ، بە پارە بفرۆشێ بەو نەوعە حیلە بکا کە زەکاتی لەسەر

واجب نەبێ : زەرەری نیە • کەچی خۆیشی فەرموویەتی : ڕۆژێ یا ساڵێ لە پێشەوە لە پێش ئەمەدا کە ساڵی بەسەرا بێ زەکاتی لێ بـدا دروستە • یەعنی کە لە پێش ئەمەدا زەکاتی لەسەر واجب ببێ بیداو دروست بێ لـە پێش حەولیشا بە حیلە لە موڵکی خۆیی بکاتە دەرێ ئەبێ زەکاتی لەســەر بێ‌و لانەچێ !

جوابیان‌داوەتەوە ئەم پێشخستنی زەکاتە وەکو ئەوەیە کـە لـە پێش حولوولی وەختی قەرزا قەرزەکەی بداتەوە • ئەم جوابە ضەعیفە ؛ چونکی لە پێش حولوولی حەولا زەکاتی لەسەر واجب نیە تا ببێ بە قەرز ، قیاس نە قەرز ناکرێ • هەم حیلەی ئیسقاطی زەکات ئەبێ بە مانیعی دەفعی زەکات ، گینا ئەو کەسە فەسادی نییەتی نەبێ ماڵەکەی با ڕۆژێکیش لە پێش ســاڵ بەسەراهاتنا بێ بیفرۆشی زەکاتی لەســەر نابێ • ئەمما پێشەکی زەکاتدانی ئەگەر مەقصـوودی وابێ کـە عەجەلە بکا لـە دەفعی ئیحتیاجی‌کردنی[1] فەقیران زەکاتەکەی دروستە ، مووجیبی ئەمە نیە کـە بە حیلە لـە موڵکی خۆی‌کردنەدەرەوەی دروست نەبێ • ئەوی مووجیبی ئەوە بێ حیلەکەیەتی بۆ ئیسقاطی حەقی فەقیران •

٣٠٧٧/٨ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يقول : سـمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : ما من صاحب إبل لا يفعل فيها حقها إلا جاءت يوم القيامة أكثر ما كانت قط ، وقعد لها بقـاع قـرقـر تستن عليها بقوائمها ، وأخفافها • ولا صاحب بقر لا يفعـل فيهـا حقهـا إلا جاءت يوم القيامة أكثر ما كانت ، وقعد لها بقاع قرقر تنطحـه بقرونهـا وتطؤه بقوائمها • ولا صاحب غنم لا يفعل فيها حقها إلا جاءت يوم القيامة

---

(١) ئەگەر بوترێ : « لە دەفعکردنی ئیحتیاجی فەقیران » باشترە .

أكثر ما كانت ، وقعد لها بقاع قرقر تنطحه بقرونها ، وتطؤه بأظلافها ليس فيها جماء ولا منكسر قرنها • ولا صاحب كنز لا يفعل فيه حقه إلا جاء كنزه يوم القيامة شجاعاً أقرع يتبعه فاتحاً فاه ، فإذا أتاه فرَّ منه ، فيناديه : = خذ = كنزك الذي خبأته [هذا مالك الذي كنت تبخل به • أخرى] فأنا عنه غني ، فإذا رأى لا بد له منه سلك يده في فيه فيقضمها قضم الفحل م – ٤/٣٥٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : هیچ صاحێبی وشترێ نیە کە حەقی وشترەکانی نەدابێ‌و رۆژی قیامەت ئەو وشترانەی نەیێن لەسەر ئەو حاڵەی کە لە هەموو وەختێ زۆرتر بوونو ، ئەو صاحێب وشترە لە مەیدانێکی بەردەلانیدا بۆیان دانەنیشێ‌و بە پێ نەیشێلن• هیچ صاحێبی گاگەلێ نیە کە صاحێبەکەی حەقی نەدابێ‌و ئەو گاگەلە لە رۆژی قیامەتا نەیێن لە دنیادا لە چ وەختێکا زۆرتر بووبوون وەها یێن ئەویش بۆیان دانەنیشێ لە مەیدانێکی بەردەلانیداو صاحێبەکەیان بە سم نەشێلن‌و قۆچی تێ‌هەڵنەدەن • صاحێبی مەڕیش وەها ، هیچ کۆڵو شاخ‌شکاویان تیا نەبێ • صاحێب غەزنەیش کە زەکاتی نەدا غەزنەکەی لە رۆژی قیامەتا ئەبێ بە مارێکی ئەژدیهای کەچەڵ شوێنی ئەکەوێ‌و دەمی بۆ دائەچەقێنێ‌و ئەویش فیراری لێ ئەکاو = غەزنەکە = ئەڵێ : ئەمە غەزنەکەتە کە شاردبوتەوەو بەخیلیت = تیا = ئەکردو ، زەکاتیت نەئەدا ، من ئیحتیاجییم پێی نیە • کە زانی لە دەستی نەجاتی نابێ دەست ئەخاتە دەمیەوەو ئەویش وەك ئەسپێکی فەحل پیائەگەزێ‌و قەرمەی لێوە ئەهێنێ •

٣٠٧٨/٩ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من آتاه الله مالاً فلم يؤد زكاته مثل له شجاعاً أقرع ، له زبيبتان [زبدتان : كەف لە لالەغاوەیا] يطوقه يوم القيامة ، ثم يأخذ بلهزمتيه [لالەغاوە] يعني شدقيه ، ثم يقول : أنا مالك ، أنا كنزك ، ثم تلا (ولا يحسبن الذين يبخلون الآية ... بما آتاهم الله من فضله هو خيراً لهم بل هو شرٌ لهم ، سيطوقون ما بخلوا به يوم القيامة ، القيامة ، ولله ميراث السموات والأرض ، والله بما تعملون خبير)[1]

ح - ٩/٣ ، ح - ٦٤/٧ ، ن .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ خوا ماڵی بداتێ زەکاتی لێ نەدا ، ئەو ماڵە لە رۆژی قیامەتا بۆی ئەکرێ بە ئەژدیهایێکی کەچەڵ [یەعنی لەبەر زەهر زۆریو پیریی تووك بەسەریەوە نەمابێ] لە هەردوو لالەغاوەیا زەهر کەفی کردبێ ، ئەکرێ بە تەوق لە ملیا ، ئەو مارە هەردوو لالەغاوەی ئەو زەکات نەدەرە ئەگەزێ ، ئەڵێ : من ماڵەکەتم ، من غەزنەکەتم . لە پاشا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمەی فەرموو ئەم ئایەتی ئالی عیمرانەی خوێندەوە کە مەئالی وایە : ئەوانەی کە بەخیلیی ئەکەن بەو ماڵەی کە خوا لە فەضلی خۆی پێی عەطا فەرموونو زەکاتی لێ نادەن وا تێ نەگەن کە ئەو بەخیلییە خێرە بۆیان ، بەڵکو ئەوە شەڕە بۆیان ، لە رۆژی قیامەتا ئەو ماڵە ئەکرێ بە تەوق لە ملیانا ، میراثی ئەرزو ئاسمان هەمووی هی خوایە [چونکی کەسێ نامێنێ کە

---

(١) آل عمران / ١٨٠ . لە کتێبەکەدا تا (يبخلون)و مامۆستا مەلا رەشید تەواوی کردوە .

ئیدیعای موڵکایەتیی شتێك بكا] خوا عیلمی هەیە بەوەی کە ئێوە ئەیکەن ، هیچ کردەوەیێکتان لە خوا ون نابێ .

١٠/٣٠٧٩ ـ عن خالد بن أسلم قال : خرجنا مع عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فقال أعرابي : أخبرني عن قول الله [عز وجل] : (والذين يكنزون الذهب والفضة ولا ينفقونها في سبيل الله [فبشرهم بعذاب أليم . يوم يحمى عليها في نار جهنم فتكوى بها جباههم ، وجنوبهم ، وظهورهم : هذا ما كنزتم لأنفسكم ، فذوقوا ما كنتم تكنزون])[1] قال ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] : من كنزها فلم يؤد زكاتها فويل له ، إنما كان هذا قبل أن تنزل الزكاة ، فلما أنزلت [بعد الهجرة في السنة الثانية قبل فرض رمضان] جعلها الله طهراً للأموال ح ـ ٣/١٠ ، ح ـ ٧/١٤٠ ، ن

تەرجەمە :

خالیدی کوڕی ئەسلەم ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت عەبدوڵلای کوڕی ئیمامی عومەرا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە مەدینە چووینە دەرێ ، یەعنی بۆ سەفەرێ . عەرەبێکی بەڕانی عەرزی کرد : خەبەرم بدەرێ لەو ئایەتی سوورەتی بەرائەتە کە مەئالی وایە : ئەوانەی کە ئاڵتوونو زیو پەسمەندە ئەکەنو ئەیکەن بە غەزنەو لە ڕێی خوا صەرفی ناکەن موژدەیان بدەرێ بە عەذابێکی بەژانو ئێش ئەو عەذابە لە ڕۆژێکایە لە ئاگری جەهەننەما ئەو ئاڵتوونو زیوە ئاگری لەسەر گڕ ئەدرێ ، سوور ئەکرێتەوە ، ئەمجا بەوە ناوچاوانیانو تەنیشتیانو پشتیان داغ ئەکرێو پێیان ئەڵێن : ئەمە ئەوماڵەیە کە بۆ مەنفەعەتی خۆتان کردتان بە غەزنە ، ئێستە تامو لەذەتی ئەو غەزنەیەتان بچێژن . عەبدوڵلا فەرمووی : هەرکەسێ

(١) التوبة / ٣٤ .

بیانک بە غەزنەو زەکاتی لێ نەدا وای بە حالی ! حوکمی ئەم ئایەتە لە پێش ئەمەدا بوو لە زەکات نازڵبێ ، کە زەکات نازل بوو خوا زەکاتی کرد بە پاککەرەوەی ئەو ماڵە •

[زەکات لە پاش هیجرەت لە سالی دوەما لە پێش فەرزبوونی رۆژووی رەمەزانا نازل بوو • فەقەط ئەڵێن : بەرائەت ئاخر سوورەتێکە لە بە تەواویی نازل بوو لە دوای فەتحی مەککە لە پێش (حجة الوداع) ا ، لە پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ حەزرەتی ئەبوبەکری ـ رضي الله تعالی عنه ـ کرد بە ئەمیری حەج ، کە سوورەتەکە نازل بوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ بەو سوورەتەوە حەزرەتی عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـی ناردە مەککە کە تەبلیغی ئەحکامی بکا •• کە وابێ نوزوولی زەکات لە سالی دوەما چۆن حوکمێك نەسخ ئەکاتەوە کە لە سالی نۆیەمی هیجرەتا بووبێ ؟ کە وابێ مەعنای ئەمە کە لە رێی خوادا صەرفی نەکەن یەعنی زەکاتی لێ نەدەن ، ئیتر حاجەت ناکا بلێین کە مەنسووخە] •

۳۰۸۰/۱۱ ـ عن زيد بن وهب قال : مررت بالرَّبَذة ، فإذا أنا بأبي ذر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقلت له : ما أنزلك منزلك هذا ؟ قال : كنت بالشام ، فاختلفت أنا ومعاوية في (والذين يكنزون الذهب والفضة ، ولا ينفقونها في سبيل الله) قال معاوية : نزلت في أهل الكتاب • فقلت : نزلت فينا وفيهم • فكان بيني وبينه في ذلك • وكتب الى عثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ يشكوني • فكتب إليَّ عثمان [رضي الله تعالى عنه] أن اقدَم المدينة • فقدمتها ، فكثر عليَّ الناس حتى كأنهم لم يروني قبل ذلك ! فذكرت ذلك لعثمان [رضي الله تعالى عنه] فقال لي : إن شئت تنحيت فكنت قريباً •• فذاك الذي أنزلني هذا المنزل ، ولو أمَّروا عليَّ حبشياً لسمعت وأطعت ح ـ ۱۱/۳ ، ن •

[أحمد بالسند الى أبي ذر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال له : كيف تصنع إذا أخرجت منه أي من المسجد النبوي ؟ قال : آتي الشام • قال : كيف تصنع اذا أخرجت منها ؟ قال : أعود إليه • قال : كيف تصنع اذا أخرجت منه ؟ قال : أضرب بسيفي • قال : ألا أدلك على ما هو خير لك من ذلك وأقرب رَشَدا ؟ : تسمع وتطيع وتنساق لهم حيث ساقوك • قسطلاني ـ ١٢/٣ •

[تەماشای ئەم موعجیزەیە بکە ! عەینی فەرموودەی پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە زەمانی ئیمامی عوثمانا ـ رضي الله تعالى عنه ـ واقیع بوو] •

تەرجەمە :

زەیدی کوڕی وەهەب ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : بە لای رەبەذەدا رابوردم ، ئەبوذەڕم ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەوێدا دی ، عەرزمکرد : چی تۆی هێناوەتە ئێرە ؟ فەرمووی : لە شام بووم ، منو موعاویەی قەراڵی شام لە ئایەتی (والذين يكنزون •••)دا ئیختیلافمان بوو ، موعاویە وتی : دەرحەقی ئەهلی کیتاب نازڵ بوە ، من وتم : دەرحەقی ئێمەیشو ئەوان نازڵ بوە • لە سەر ئەوە لە بەینمانا نیزاع بوو ، موعاویە دەرحەقم نووسی بۆ ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ شکاتی لێ کردم • ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ بۆی نووسیم کە بچمە مەدینە ، چووم ، خەڵقی مەدینە وەك هیچ نەیاندیبم لێم کۆبوونەوە [لێیان ئەپرسیم : بۆ لە شام هاتیەدەرێ ؟ لە بەینی تۆو قەراڵی شاما چ واقیعەیێ جاری بوو ؟] ئەوەم عەرزی ئیمامی عوثمان کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ [ئەویش ترسا کە ئیعتیراض لە ئیشی بگرم] فەرمووی : ئەگەر هەوەست هەیە لێرە بچۆرە دەرێ لێمان نزیك بە • ئەوە سەبەبی ئەوەیە کە

منی هێناوەتە ئێرە • ئەگەر عەبدێکی حەبەشیم کەن بە ئەمیر ئەمری ئەبیستم و ئیطاعەی ئەکەم •

ئەحمەد بە ئیسنادی خۆی تا ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێی‌فەرموو : کە لێرە بتکەنە دەرێ چی ئەکەی ؟ عەرزی‌کرد : ئەچم بۆ شام • فەرمووی : ئەگەر لەوێیش بتکەنە دەرێ چی ئەکەی ؟ عەرزی‌کرد : ئێمەوە مەدینە • فەرمووی : دیسان لێرە دەرت‌کەن چی ئەکەی ؟ عەرزی‌کرد : دەست ئەدەمە شیر شەڕیان لەگەڵ ئەکەم • فەرمووی : شتێکت پێ بڵێم کە لەوە بۆ تۆ لە هیدایەت نزیکتر بێ گوێ‌بگرەو ئیطاعەی ئەمریان بکە ، بۆ کوێت سەوق بکەن سەوق بیە • یەعنی موخالەفە مەکەو مەبە بە سەبەبی تەفرەقە •

۳۰۸۱/۱۲ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما من صاحب ذهب ولا فضة لا يؤدّي منها حقها إلا اذا كان يوم القيامة صفحت له صفائح من نار فأحمي عليها في نار جهنم . فيكوى بها جنبه وجبينه وظهره ، كلما بردت أعيدت له في يوم كان مقداره خمسين ألف سنة حتى يقضى بين العباد فيُرى سبيله إما إلى الجنة وإما إلى النار •

قيل : يا رسول الله فالإبل ؟ قال : ولا صاحب إبل لا يؤدي منها حقها . ومن حقها حلبها يوم وِرْدِها ، إلا إذا كان يوم القيامة بطح لها بقاع قرقر أوفر ما كانت ، لا يفقد منها فصيلاً واحداً ، تطؤه بأخفافها ، وتعضه بأفواهها ، كلما مرّ عليه أولاها ردّ عليه أخراها في يوم كان مقداره خمسين ألف سنة حتى يقضى بين العباد فيَرى سبيلَه : إما إلى الجنة ، وإما إلى النار • قيل : يا رسول الله فالبقر والغنم ؟ قال : ولا صاحب بقر ولا غنم

لا يؤدي منها حقها إلا إذا كان يوم القيامه بطح لها بقـاع قرقر لا يفـقـد منها شيئا ، ليس فيها عقصاء ، ولا جلحاء ، ولا عضباء [شـــاخ خوارو . بێ شاخ و . شاخ شكاو] تنطحه بقرونها وتطؤه بأظلافها كلما مر عليه اولاها رد عليه اخراها [الظاهر أخراها أول أولاها ، كما في روايـة آخرى . انقلب على الراوي] في يوم كان مقداره خمسين ألف سنه حتى يقضى بين العباد . فيـرى سبيلـه : إما إلى الجنة وإما إلى النار .

قيل : يا رسول الله فالخيل ؟ قال : الخيل ثلاثـة : هي لرجل وزر . وهي لرجل ستر . وهي لرجل أجر . فأما التي هي له وزر ، فرجل ربطهـا رياء وفخرا ونِـواء [معاداة] على أهل الإسلام ، فهي لـه وزر . وأما التي هي له ستر ، فرجل ربطها في سبيل الله ثم لم ينس حق الله في ظهورهـا ولا رقابها ، فهي له ستر . وأما التي هي له أجر ، فرجل ربطها في ســـبيل الله لاهل الإسلام في مرج أو روضة ، فما أكلت من ذلك المرج أو الروضـــه من شيء إلا كتب له عدد ما أكلت حسنات ، وكتب له عدد أرواثهـا وأبوالهـا حســـنات ، ولا يقطع طولها فاستنت شرفاً أو شرفين إلا كتب الله له عدد آثارها وأرواثها حسنات ، ولا مرَّ بها صاحبها على نهر فشـــــربت منه ، ولا يريد أن يسقيها إلا كتب الله له عدد ما شربت حسنات .

قيل : يا رسول الله فالحمر ؟ قال : ما أنزل علي في الحمر شيء إلا هذه الآية الفاذة الجامعة : (فمن يعمل مثقال ذرة خيراً يره ، ومن يعمل مثقال ذرة شراً يره)[1] م – ٣٤٧/٤ من الخيل ، وبعضه ح ١٩٨/٤ ، ن ، ح – ٤١٧/٧ من الخيل . وأورده أيضاً في الجهاد ح – ٧١/٥ ، وفي علامـــات النبـوة ح – ٧٥/٥ ، والاعتصام ح – ٣٣٤/١٠ .

(1) الزلزلـة / ٨ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هیچ ساحێبی ئاڵتوون‌و زیوێ نیە کە زەکاتی لێ‌نەداو [وای لێ نەکرێ لە قیامەتا] بەم نەوعە لە رۆژی قیامەتا ئاڵتوون‌و زیوەکەی بۆ ئەکرێ بە لەوحەی ئاگر ، لە ئاگری جەهەننەما بۆی سوورئەکرێتەوە . تەنیشتی‌و ، ناوچەوانی‌و ، پشتی پێ داغ ئەکرێ ، لە رۆژێکا کە میقداری پەنجا هەزار ساڵە . تا حوکم لە بەینی عیبادا ئەکرێ ، لە پاشا جێی پێ‌نیشان ئەدرێ : یا بۆ بەهەشت یا بۆ جەهەننەم .

عەرزیان‌کرد : ئەی وشتر ؟ فەرمووی : هیچ صاحێبی وشترێ نیە کە حەقی لێ نەدرێ ، کە لە رۆژی بردنەسەرئاوا دۆشینی لەو حەقەیە . ئەو کەسە بەم نەوعە موعەذذەب ئەبێ : لە رۆژی قیامەتا ئەو کەسە لە مەیدانێکی بەردەلانیدا بۆ ئەو وشترانە راکەئەکێشرێ . ئەو وشترە یەکێکیان حەتتا بێچوولەییەکیان کەم نەبێ ، هەموو بە پێ ئەیشێلن‌و گازی لێ ئەگرن ، کە نیهایەتی هات دووبارە ئەووەڵەکەی ئەگێڕرێتەوە سەری . عەرزیان‌کرد: ئەی گاگەل‌و مەڕگەل ؟ بۆ ئەویشی وا فەرموو ، لە باتی گەزتن قۆچ تێ‌هەڵدانی فەرموو ، فەرموویشی : بێ‌شاخ‌و ، شاخ‌خوارو ، شاخ‌شکاوی تیا نەبێ . فەرموویشی : لە رۆژێکا (إلخ) .

عەرزیان‌کرد : ئەی رەووگ ؟ فەرمووی : رەووگ سێ نەوعە : بۆ بەعزێ کەس گوناهە . بۆ بەعزێ سەترە . بۆ بەعزێ ئەجرە ؛ بۆ ئەو کەسەی بە ریاو ئیفتیخارو دوشمنایەتی ئیسلام بەخێویان بکا گوناهو عەذابە . بۆ ئەو کەسەی کە (في سبيل الله) تەنها بۆ خۆی بەخەم بکاو بۆیێ کە ئیحتیاجیی خۆی پێ بەجێبێنێ‌و جارجارێ موعاوەنەتی خەڵقیشی پێ بکا بۆ ئەو کەسە سەترە . بۆ ئەو کەسە کە (في سبيل الله) بۆ غەزای

بەخێو بکا ئەجرە • لە پاوانێکا یا لە باغچەیێکا بیبەستێتەوە ، لەو پاوانو باغچەیەدا هەرچی بخوا بە قەد ئەوە حەسەناتی بۆ ئەنووسرێ • بە عەدەدی تەرسو میزکردنی حەسەناتی بۆ ئەنووسرێ • لە پەتبەربیو بچێ بۆ تەپۆلکەیێ یا دوو تەپۆلکە غارێ یا دوو غار بکا بە قەد شوێن پێی خوا حەسەناتی بۆ ئەنووسێ • صاحێبەکەی بە لای نەهرێکا بیباو نییەتی نەبێ کە ئاوی بداو خۆی ئاو بخواتەوە بە قەد ئەوەی کە ئەیخواتەوە خوا خێری بۆ ئەنووسێ •

عەرزیانکرد : ئەی گوێدرێژ ؟ فەرمووی : دەرحەقی گوێدرێژ خوا بە خوصووصی هیچی بۆ نەناردووم ، تەنها ئەو ئایەتە جامیعەی[1] ناردوە کە ئەفەرموێ : هەرکەسێ بە قەد مثقاڵە ذەرەیێ خێر بکا موکافاتی ئەبینێ • هەرکەسێکیش بە قەد مثقاڵە ذەرەیێ شەڕ بکا موجازاتی ئەبینێ !

١٣/٣٠٨٢ ـ عن أبي ذر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : خرجت ليلة من الليالي فإذا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يمشي وحده ليس معه إنسان ، فظننت أنه يكره أن يمشي معه أحد • قال : فجعلت أمشي في ظل القمر ، فالتفت فرآني ، فقال : من هذا ؟ فقلت : أبو ذر ـ جعلني الله فداك ! ـ فقال : يا أبا ذر تعال • قال : فمشيت معه ساعة ، فقال : إن المكثرين هم المُقِلّون يوم القيامة إلا من أعطاه الله خيرا فنفخ فيه يمينه وشماله ، وبين يديه ، ووراءه ، وعمل فيه خيراً • قال : فمشيت معه ساعة فقال : اجلس ههنا • قال : فأجلسني في قاع حوله حجارة ، فقال : اجلس ههنا حتى أرجع إليك• قال: فانطلق في الحرة حتى لا أراه • فلبث عني، فأطال اللبث ، ثم إني سمعته وهو يقول : وإن سرق وإن زنى • قال : فلما جاء لم أصبر ، فقلت : يا نبي الله جعلني الله فداك ! من تُكلّمُ في جانب الحرة ؟

---

(١) واتە هەموو شتێ ئەگرێتەوە .

ما سمعت أحداً يرجع إليك شيئاً . قال : ذاك جبريل ـ عليه السلام ـ عرض لي في جانب الحرة ، فقال بشر أمتك أنه من مات لا يشرك بالله شيئا دخل الجنه . فقلت : يا جبريل وان سرق وان زنى ؟! قال : نعم . قال : قلت : وان سرق وان زنى ؟! قال : نعم . قال : قلت : وان سرق وان زنى ؟! قال : نعم وان شرب الخمر ! م ـ ٤/٣٦٠ ، ح ـ ٢/٢٠٧ . م ـ ٤/٣٥٩ بفرق ما .

١٤/٣٠٨٣ ـ أبو ذر [رضي الله تعالى عنه] قال : كنت أمشي مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في حرة المدينة عشاء ونحن ننظر الى أُحد ، فقال لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يا أبا ذر ! قال : قلت : لبيك يا رسول الله . قال : ما أحب أن أُحداً ذاك عندي ذهباً أمسى ثالثة عندي منه دينار إلا دينار أرصده لدَيْنٍ . إلا أن أقول به في عباد الله هكذا : حثا بين يديه ، وهكذا عن يمينه ، وهكذا عن شماله ، ثم مشينا ، فقال : يا أبا ذر ! قال : قلت : لبيك يا رسول الله . قال : إن الأكثرين هم الأقلون يوم القيامة إلا من قال هكذا وهكذا وهكذا مثل ما صنع في المرة الأولى . قال : ثم مشينا ، فقال : يا أبا ذر كما أنت حتى آتيك . قال : فانطلق حتى توارى عني . قال : سمعت لغطاً وسمعت صوتاً ، قال : فقلت : لعل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عرض له ، قال : فهممت أن أتبعه . قال : ثم ذكرت قوله : لا تبرح حتى آتيك . قال : فانتظرته ، فلما جاء ذكرت له الذي سمعت . قال : فقال : ذاك جبريل ـ عليه السلام ـ أتاني فقال : من مات من أمتك لا يشرك بالله شيئاً دخل الجنة . قال : قلت : وإن زنى وإن سرق ؟! قال : وإن زنى وإن سرق ! م ـ ٤/٢٥٩ .

[يەك حادیثەیە ئەلفاظ موتەقاریبە ، کە وابێ بەسە]

تەرجەمە :

لە حەدیثی (وإن زنی وإن سرق) دوو حەدیث کافیە کە تەرجەمە بکرێ ، ئەوانی تریش مەئالیان وەکوو ئەمانەیە •

(١) ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : شەوێ لە شەوان لە مەدینە چوومەدەرێ ، تێفکریم پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە تەنها تەشریفی ئەڕۆیی ، لام وابوو کە حەز ناکا کەسی لەگەڵ بێ ، لەبەر ئەوە من لە سێبەری مانگەشەوا ئەڕۆییم ، یەعنی تا فەرقم پێ نەکا • ئاوڕیدایەوە ، منی بینی ، فەرمووی : ئەوە کێیە ؟ عەرزمکرد : ئەبوذەڕم خوا بمکا بە فیدات ! فەرمووی : ئەی ئەبوذەڕ وەرە • تا سەعاتێ لە خزمەتیا رۆییم ، فەرمووی : ئەوانە کە [لە دنیادا] زۆریان هەیە ئەوانەن کە لە قیامەتا کەمیان هەیە مەگەر یەکێك کە خوا خێری پێ ئیحسان کردبێو بە راستەو چەپەو بۆ پشتەوەی فووی لێ بکا [تەخشانو پەخشانی بکاو] خێری تیا بکا • فەرمووی : ساعەتێکی تر لە خزمەتیا رۆییم فەرمووی : لێرە دابنیشە ، لە مەیدانێکا کە لە دەوروپشتیا بەرد بوو دانیشانم ، فەرمووی : لێرە دانیشە تا دێمەوە ، تەشریفی بە ناو شاخەکەدا رۆیی تا لێم ونبوو ، موددەتێکی چاك بەندبوو ، بەندبوونەکەی توولی کێشا ، لە پاشا گوێم لێبوو ئەفەرموێ : با دزیش بکاو با زیناش بکا • کە تەشریفی هاتەوە تاقەتم نەگرت عەرزمکرد : (یا نبي الله) خوا بمکا بە فیدات ! لە طەرەفی شاخەکەوە قسەت لەگەڵ کێ ئەکرد ؟ هیچ کەسم نەبیست کە هیچ جوابت بداتەوە • فەرمووی : ئەوە جیبریل ـ علیه السلام ـ بوو لای شاخەکەوە خۆی پێشاندام ، فەرمووی : موژدە بدە بە ئوممەتەکەت هەرکەسێ بمرێو هیچ کەس نەکا بە شەریکی خوا ئەچێتە بەهەشتەوە • وتم : یا جیبریل با دزیش بکاو با زیناش بکا ؟! فەرمووی : با دزیش بکاو

با زیناش بکا ! تا سێ جار لێی پرسی و وای جواب دایەوە ، لە جاری سێیەما فەرمووی : با شەرابیش بخواتەوە ! ئـەم جوملەیەی لێ زیادکرد ، یەعنی حەتتا شەرابخۆریش بێ کە خاتیمەی لەسەر ئیسلام بێ خوا ئەیخاتە بەهەشتەوە •

لەمە وا دەرەکەوێ کە شەرابخواردنەوە چونکی (أم الخبائث)و (بالنتیجه) هەموو گوناهێکی کەبیرە بە ئینسان ئەکا •• لە دزی و زینا دەرەجەی بەشیددەتترە !

(٢) ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە ناو بەردەلانی مەدینەدا وەختی خەوتنان لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەڕۆییم • تەماشای ئوحودمان ئەکرد ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێی فەرمووم : ئەی ئەبوذەڕ ! عەرزم کرد : بەڵێ (يا رسول الله) لە خزمەتتام • = فەرمووی : = حەز ناکەم کە ئەم ئوحودە لای من بێ بە ئاڵتوون و ئێوارێی سێیەم دینارێکی لە لام بمێنێ مەگەر دینارێ کە دایبنێم بۆ قەرز ، ئیللا بەو نەوعە نەبێ کە وای لێ بکەم : مستێکی هاویت بۆ بەردەمی وەهای لێ بکەم ، بۆ لای راستی وای لێ بکەم ، بۆ لای چەپی • لە پاشا رۆیین • فەرمووی : یا ئەبوذەڕ ! عەرزم = کرد = : بەڵێ لە خزمەتتام • فەرمووی : ئەوانەی کە زۆریان لە دنیادا هەیە ئەوانەن کە زۆر کەمیان هەیە لە ئاخیرەتا مەگەر کەسێ کە واو واو وای لێ بکا • ئەووەڵ جار چۆنی کرد ئەمجارەیش وای کرد • لە پاشا رۆیین • فەرمووی : ئەی ئەبوذەڕ لە جێی خۆت بە ، لێی جوێ مەبەرەوە تا یێمەوە لات • تەشریفی رۆیی تا لێم ون بوو • بەعزێ غەڵبە غەڵب و دەنگە دەنگم بیست • وتم : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شتێکی لێ روونەدابێ ؟ تەمام بوو بە شوێنیا بچم ، ئەوەم فکرکردەوە کە فەرمووی : لە جێی خۆت مەبزوو

تا بێمەوە ، مونتەظیری بووم ، کە تەشریفی هاتەوە ئەوەی کە بیستبووم عەرزم‌کرد ، فەرمووی : ئەوە جیبریل ـ علیه السلام ـ بوو تەشریفی هاتەلام ، فەرمووی : هەرکەسێ لە ئوممەتی تۆ بمرێ [و لە وەختی نەزعا] شەریك بۆ خوا نەگرێ ئەچێتە بەهەشتەوە ، عەرزم‌کرد : با زینایش بکاو با دزیش بکا ؟! فەرمووی : با زینایش بکاو با دزیش بکا !

مورتەکیبی کەبائیر کافر نابێ ، ئەمما ئەگەر تەوبەی لێ نەکا ئەوە لە مەشییەتی ئیلاهایە[1] یا عەفو یا عەذاب ،

مەئالی دوو حەدیثی تر کە ئەویش لە مەئالی ئەم حەدیثانەدایە :

١٥/٣٠٨٤ ـ ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : رێم‌کەوتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لە سێبەری کەعبەدا دانیشتبو کە چاوی بە من کەوت فەرمووی : قەسەم بە پەروەردگاری کەعبە ! ئەوانە زۆر زەرەرمەندن ، چووم تا دانیشتم قەرارم نەگرت ، هەستام عەرزم‌کرد : (یا رسول الله) باوكو دایكم بە فیدات بێ ! ئەوانە کێن ؟ فەرمووی : ئەوانەن کە مالیان لە هەموو کەس زیاترە ، مەگەر کەسێ واو واو وای لێ بکا ؛ ئیشارەتی بۆ بەردەم‌و بۆ پشتەوەی‌و بۆ لای راست‌و لای چەپی‌کرد ، ئەوانەی کە وا بکەن زۆر کەمن ، هیچ صاحێب وشترو گاگەل‌و مەڕگەل نیە کە زەکاتی لێ نەداو ، لە رۆژی قیامەتا ئەو وشترو گاگەل‌و مەڕگەلە لە حالەتێکیانا کە لە هەموو وەقت زۆرتربوون‌و گەورەو قەلەوتر بوون ،، بە شاخ قۆچی لێ نەدەن‌و بە پێ‌و سم نەیشێلن ، کە ئاخریان تەواو بوو دووبارە ئەووەلەکەیان بێنەوە سەری ئەیشێلن تا لە بەینی خەلقا حوکم ئەکرێ بە بەهەشت یا بە ئاگر ح ـ ٤٧/٣ لە بوخاریدا

---

(١) واتە لە ئیرادەو ئارەزووی خوادایە .

(هم الأخسرونَ)و ، بەحث لە بڵاوکردنەوەی ماڵ لەم حەدیثە نیە •
م - ٤/٣٥٨ •

لەم حەدیثەدا ئەم فەرموودەی لە کەعبەدا فەرموە ، لە حەدیثەکانی پێشووا لە مەدینەیش فەرموویەتی •

لە (إیمان)یشا حەدیثێکی تر رابورد کە بەحثی لە (وإن زنی وإن سرق)ی تیایە • ئەمما ئەو حادیثەیە لە ناو مەدینەدا بوە ، بە رۆژ ، ئەم حادیثە کە لێرەدا ذیکر = کرا = بە شەو بوە لە دەری مەدینە • لە حەدیثەکەی ئێرەدا پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ لە جیبریل ـ علیە السلام ـ ئەپرسێ : (وإن زنی وإن سرق) لە حەدیثەکەی (إیمان)ا[1] ئەبوذەڕ لە پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ ئەپرسێ ، لە جاری سێیەما پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ پێی ئەفەرموێ : « رغماً علی أنف أبي ذر » • (فوفق وفقك اللە في الدارین) •

١٦/٣٠٨٥ ـ عن الأحنف بن قیس [رحمە اللە تعالی] قال : قدمت المدینة فبینما أنا في حلقة فیها ملأ من قریش إذ جاء رجل أخشن الثیاب ، أخشن الجسد ، أخشن الوجە ، فقام علیهم ، فقال : بشر الکافرین برضف [حجارة محماة] یحمی علیە في نار جهنم ، فیوضع علی حلَمة ثدي أحدهم حتی یخرج من نُغْض کتفیە [دەفەی شان] ویوضع علی نغض کتفیە حتی یخرج من حلمة ثدییە یتزلزل • قال : فوضع القوم رؤسهم • فما رأیت أحداً

(1) دانەر مەبەستی لەم حەدیثە حەدیثی ژمارە (١٥٠/٢٨٢)ی بابی ئیمانە . دانەر ـ خ ـ لێرەدا نووسیویە : « رغما علی أنف أبي ذر » بەڵام لە حەدیثەکەی ئەوێدا « علی رغم أنف أبي ذر »ە . داوای تەوفیقەکەیش ، وەك هەموو جارێك ، لە خوالێخۆش بوو مامۆستا مەلا سەلامە ، بەڵام دیار نیە مامۆستا هیچی کردبێ .

منهم رجع إليه شيئا • قال : فأدبر واتبعته حتى جلس الى ساريه • فقلت : ما رأيت هؤلاء إلا كرهوا ما قلت لهم • فقال : إن هؤلاء لا يعقلون شيئا ، إن حبيبي ابا القاسم [قال لي خليلي • قال : قلت : من خليلك ؟ قال : النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – أخرى] دعاني فأجبته • فقال : أترى احدا ؟ فنظرت ما علي من الشمس وأنا أظن أنه يبعثني في حاجة له ، فقلت : أراه • فقال : ما يسرني أن لي مثله ذهباً أنفقه كله إلا ثلاثة دنانير • ثم هؤلاء يجمعون الدنيا لا يعقلون شيئاً • قال : قلت : ما لك ولإخوتك من قريش لا تعتريهم وتصيب منهم ؟ قال : لا وربك لا أسألهم عن دنيا ولا أستفتيهم عن دين حتى ألحق بالله ورسوله ح – ٣/١٢ ، م – ٤/٣٦١ ، م – ٤/٣٦٤ باختصر • وفيه : فقلت : من هذا ؟ قالوا : هذا أبو ذر • وفيه : قال : قلت : ما تقول في هذا العطاء ؟ قال : خذه فإن فيه اليوم معونة ، فإذا كان ثمنا لدينك فدعه [واللفظ لمسلم] •

تەرجەمە :

ئەحنەف ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : چوومە مەدینە ، لە وەختێکا لە ناو حەلقەیێکی قورەیشا دانیشتبووم پیاوێ هات جلی بەری لە هەموو جلێ ، بەدەنی لە هەموو بەدەنێ ، دەموچاوی لە هەموو دەموچاوێ •• زبرو گرژتر بوو ، بە سەر ئەو خەڵقەوە راوەستا فەرمووی : موژدە بدە بە کافران کە بەردێکی پانیان لە ئاگری جەهەننەم ابۆ سوورئەکرێتەوە ئەیبێنە سەر گۆی مەمکی کوللی یەکێکیانەوە تا لە دەفەی شانیەوە ئەچێتە دەرەوە ، ئەیبێننە سەر دەفەی هەردوو شانیەوە[1] تا لە هەردوو گۆی مەمکیەوە بێتە

(١) ئەم دوو رستە : « ئەیبێنە سەر دەفەی هەردووشانیەوە »و « مەمکی کوللی یەکێکیانەوە » باش نیەو بوترێ « ئەیبێن بە دەفەی شانی ... »و « ئەیبێن بە گۆی مەمکی ... » باشترە .

دەردەوە . ئەسێکیانم نەدی جوابی بداتەوە [ئەمناسی پرسیم : ئەمە ئییە ژییان . ئەبو ددرە [لە پاشا گەڕایەوەو شوێنی ئەوتم تا لە بن ئۆیەئەبینگا ئایینت . عەرزم کرد : وا ئەبینم کە ئەمانە قسەئەتیان پێخۆش نەبوو . فەرمووی : ئەمانە تێنا بەن شوعووریان نیە [غەیری ئەوەی لە لە پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیســتوە هیچی ترم پێ نەوتن . اخرى [حەبیبم بانگی کردم . جوابم دایەوە [وتم : خەلیلی تۆ کێیــە ؟ فەرمووی : پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليــه وســلم ـ . آخرى [فەرمووی : ئوحود ئەبینی ؟ تەماشام کرد کە چەندەم ڕۆژ بەســـــەرەوە ماوە . وامزانی کــە ئەمنێری بۆ ئیشێ . عەرزمکرد : ئەیبینم . فەرمووی : ئەوە مەســـرورم ناڵێ بە قەد ئەم ئوحودە ئالتوونم ببێ کە خەرجی بکەم ، مەگەر ســـێ دینار [لە ریوایەتەکەی شەویا : مەگەر دینـــارێ نەبێ [ئەمـانـە دنیــا کۆئەکەنەوە هیچ شــــــوعووریان نیە [کە صەرفی بکەن لە جێی خۆیا [عەرزمکرد : بۆ ئاچیە لای برادەرانی قورەیشت ئیســــتیفادەی مالیان لێ بکەی ؟ فەرمووی : خەیر وەللاهی نە لە دنیا شتێکیان لێ داوا ئەکەم ، نــە لە دینە شتیان لێ ئەپرسم تا بە خواو ڕەســـــوولی خوا ئەگەمەوە [لــە ریوایەتەکەی تریا ئەحنەف ئەفەرموێ لێمپرسی : دەرحەقی ئەو عەطایەی کە ئەوان ئەیکەن ئەفەرمووی چی ؟ فەرمــووی : لێیــان وەربگرە ؛ چونکی موعاوەنەتت ئەکا . ئەگەر بەهای دینت بێ تەرکی کەو وەری مەگرە [.

٣٠٨٦/١٧ ـ عن منذر عن ابن الحنفية [محمد بن علي ـ رضــي الله تعــالى عنــه ورحمه الله تعالى ـ حين نال بعض القوم من عثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : مه . فقلنا له : أكان أبوك يسب عثمان ؟ فـ]ـقال : لو كان علي ـ رضي الله تعــالى عنه ـ ذاكراً عثمان ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ [بسوء] ذكره يوم جاءه ناس فشكوا سُعاة عثمان . فقال علي : اذهب الى

عثمان فأخبره أنها صـــدقة رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسر سُعاتك يعملون فيها • فأتيته بها • فقال : أغنها عنا • فأتيت بهـا علياً فأخبرته ، فقال : ضعها حيث أخذتها ح ـ ٥/١٩٤ •

تەرجەمە :

[مونذیر ـ رحمه الله ـ لە محەمەدی کوڕی ئیمامی عەلییەوە ، کە لە ژنە حەنەفیەکەی بوو] ڕیوایەت ئەکا ، ئەفەرموێ : لە لای بووین بەعزێ لەوانەی کـە لە خزمەتیا بوون بـە خراپـە ناوی ئیمامی عوثمانیان ئەبرد • فەرمووی : وازبێنن لەمـە • عەرزیانکرد : بـاوکت هیچ جوێنی ئەدا بـە عوثمان ؟ فەرمووی : ئەگەر باوکم بە خراپە ناوی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنـه ـی بهێنایـە ئەو ڕۆژە ناوی ئەبرد کـە بەعزێ خەڵق هاتنـە خزمەتی شکاتیان لـە زەکات کۆکەرەوەکانی عوثمان کـــرد ، پێیفەرمووم : ئـەم صەحیفەیە بیەرە لای عوثمان پێی بڵێ : ئەمە صەدەقەی (رســـول الله)یە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمر بکە بـە پیاوەکانت کـە عـەمـەل بـە موندەرەجاتی[1] بکەن • بۆم برد فەرمووی : ئەوەمان لێ لادە ئیحتیاجیمان پێی نیە • بردمەوە خزمەت باوکم خەبەرم داێ فەرمووی : داینێرەوە لـەو جێیەی کە لێت هەڵگرتوە •

[وەلحاصڵ ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەبەر صـــیلەی ڕەحم لەگەڵ ئەوانە کە قەطعی ڕەحمیان لازمە موسامەحەی زۆری کردوە ، لە هیچ سەییئاتیانی نەپرسیوەتەوە تا بوون بە سەبەبی شەهادەتی [رضـي الله تعـالى عنـه ـ چونکی پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لێی ڕازی بوە] •

(١) واتە ناوەڕۆکەکەیی ، ئەوەی تیایا نووسراوە •

میقداری زەکات . لە چەندە واجب ئەبێ ؟

١٨/٣٠٨٧ ـ أبو سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ليس فيما دون خمس أواق صدقة • وليس فيما دون خمس ذَوْد صدقة ، وليس فيما دون خمس أوسق [أوساق من تمر ، أو حب م ـ ٤/٣٣٣] • صدقة ح ـ ٣/١٠ • م ـ ٤/٣٣٣ ، ٣٢٨ ، بتقديم بعض على بعض •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە پێنج ئووقیە [زیو : ٤٠ درهەم] کەمترا زەکات نیە ، لە پێنج وشتر کەمترا زەکات نیە ، لە پێنج ویسق کەمترا زەکات نیە •

ویسق شەصت مەنە ، مەن چوار موددە ، مود ریطلێكو سێیەکی ریطلێکە بە ریطلی بەغدادیی پێنج ویسقەکە ئەکاتە هەزارو شەشصەد ریطلی بەغدایی • ریطل صەدوبیستو هەشت درهەمو لە حەوت بەش چواربەشی درهەمێکە • دینار بیستو چوار قیراطە ، مثقاڵ حەفتاو دوو دەنکەجۆی بە توێکڵەوەو سەروقنگکراوە • درهەمی بەغلی هەشت دانگە ، درهەمی طەبەری چوار دانگە • (جمعا) دوانزە دانگە • بە دوو تەقسیم کرا بە دوو درهەم ، هەر درهەمێ شەش دانگ •

٦٠	٢٤٠	١٢٠٠ موددن
٤ ×	٥ ×	٤٠٠ + ثولث
٢٤٠ موددن	١٢٠٠ ویسق	١٦٠٠ ریطل

١٩/٣٠٨٨ ـ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ حدث أن أبا بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ كتب له التي أمر الله رسوله [ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] ومن بلغت صدقته بنت مخاض [لها سنة] وليست عنده وعنده بنت لبون [لها سنتان] فإنها تقبل منه ، ويعطيه المصدِقُ عشرين درهماً أو شاتين • فإن لم يكن عنده بنت مخاض على وجهها وعنده ابن لبون [له سنتان] فإنه يقبل منه وليس معه شيء ح ـ ٤٠/٣ ، د ، ن ، جه •

تەرجەمە :

ئەبوبەكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەو صەدەقەی خوا ـ عز وجل ـ ئەمری بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كردوە كە بیستێنێ لە صاحێب زەكاتی بۆ ئەنەس نووسی ـ رضي الله تعالى عنه ـ هەركەسێ كە صەدەقەی گەیی بە بینتی مەخاض [بێچووی مێی یەك ساڵەی وشتر] بینتومەخاضی نەبوو ، بینتولەبوونی بوو [بێچوولەی مێی دوو ساڵەی وشتر] ئەو بینتولەبوونەی لێ قەبووڵ ئەكرێ ، ئەوی صەدەقە وەرئەگرێ بیست درهەم یا دوو مەڕ بدا بەوەی كە زەكاتی لێ ئەستێنێ • ئەگەر بینتومەخاضی نەبوو ئیبنولەبوونی بوو [بێچووی نێری دوو ساڵەی وشتر] ئەوەی لێ قەبووڵ ئەكرێ ، ئەمما صاحێب زەكاتەكە هیچی نادرێتێ •

٢٠/٣٠٨٩ ـ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ حدث أن أبا بكر [رضي تعالى عنه] كتب له التي فرض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ولا يجمع بين متفرق ، ولا يفرق بين مجتمع خشية الصدقة ح ـ ٤٣/٣ •

تەرجەمە :

ئەبوبەكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەو صەدەقەی كە [بە ئەمری خوا] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرزی كردوە بۆ ئەنەسی نووسی

- رضي الله تعالى عنه - كە حەیوانی جوێ - جوێ کە بە جوێیی زەکاتیان تیا نەبێ ناکرێن بە یەك تا زەکات لە صاحێبەکانیان بستێنرێ [حەیوانی دوو کەس - مثلا - بە یەکەوە بلەوەڕێنرێن لە مەجموعەکەیانا زەکات ببێ بە جوێ - جوێ زەکات نەبێ] لە ترسی زەکات مەجموعەکەی لێك جوێ ناکرێتەوە •

۳۰۹۰/۲۱ - أنس - رضي الله تعالى عنه - أن أبا بكر - رضي الله تعالى عنه - كتب له التي فرض رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : وما كانا من خليطين فإنهما يتراجعان بالسوية ح - ۴۲/۳ •

تەرجەمە :

ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - ئەو صەدقەیەی کە پێغەمەر - صلی الله تعالى عليه وسلم - بە ئەمری خوا فەرزی کردوە بۆ ئەنەسی نووسی - رضي الله تعالى عنه - کە دوو کەس ماڵیان تێکەڵ بێ مەئموری زەکات زەکاتەکەی لە یەکێکیان - مثلا - سەند ئەوی زەکاتی لێ سەندراوە چەندی زیاد لە حەقی خۆی داوە لەوی تری ئەستێنێتەوە •

۳۰۹۱/۲۲ - أنس - رضي الله تعالى عنه - حدث أن أبا بكر - رضي الله تعالى عنه - كتب له التي أمر الله رسوله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : ولا يخرج في الصدقة هرمة ، ولا ذات عوار ، ولا تيس إلا ما يشاء المصْدِق ح - ۴۵/۳ •

تەرجەمە :

ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - ئەو صەدەقەیەی کە خوا ئەمری بە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کردوە کە بیستێنێ بۆ ئەنەسی نووسی - رضي الله تعالى عنه - : لە زەکاتا نە حەیوانی پیر ، نە کوێر

وەرنەگرێ ، حەیوانی فەحلیش نەستێنرێ مەگەر صاحێبەکەی بە خوئەیشی خۆی بیدا .

٣٠٩٣/٢٣ - أنس - رضي الله تعالى عنه - حدث أن أبا بكر - رضي الله تعالى عنه كتب له فريضة الصدقه التي أمر الله رسوله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : من بلغت عنده من الإبل صدقة الجَذَعة [لها أربع سنين] وليست عنده جَذَعة وعنده حِقّة [لها ثلاث سنين] فإنها تقبل منه الحقة ويجعل معها شاتين إن استيسرتا له ، أو عشرين درهماً ، ومن بلغت عنده صدقة الحقه وليست عنده الحقة وعنده الجذعة فإنها تقبل منه الجذعة ويعطيه المُصَدِّق عشرين درهماً أو شاتين ، ومن بلغت عنده صدقة الحقة وليست عنده إلا بنت لبون فإنها تقبل منه بنت لبون ، ويعطي المُصَدِّقَ [أي المالك] شاتين أو عشرين درهماً . ومن بلغت صدقته بنت لبون وعنده حقة فإنها تقبل منه الحقة . ويعطيه المُصْدِق [الساعي] عشرين درهماً أو شاتين . ومن بلغت صدقته بنت لبون وليست عنده وعنده بنت مخاض فإنها تقبل منه بنت مخاض ، ويعطي معها عشرين درهماً أو شاتين ح - ٤٢/٣ .

٣٠٩٣/٢٤ - ثمامة بن عبدالله بن أنس أن أنساً [رضي الله تعالى عنه] حدثه أن أبا بكر - رضي الله تعالى عنه - كتب له هذا الكتاب لما وجهه إلى البحرين :

بسم الله الرحمن الرحيم هذه فريضة الصدقة التي فرض رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - على المسلمين والتي أمر الله بها رسوله [عليه الصلاة والسلام] فمن سُئِلها من المسلمين على وجهها فليعطها ، ومن سئل فوقها فلا يعط : في أربع وعشرين من الإبل فما دونها من الغنم من كل خمس شاةٌ ، إذا [فإذا ، نسخة] بلغت خمساً وعشرين إلى خمس وثلاثين

ففيها بنت مخاض أنثى • فإذا بلغت ستاً وثلاثين إلى خمس وأربعين ففيها بنت لبون أنثى • فإذا بلغت ستاً وأربعين إلى ستين ففيها حقة طروقة الجمل • فإذا بلغت واحدة وستين إلى خمس وسبعين ففيها جذعة • فإذا بلغت يعني ستاً وسبعين إلى تسعين ففيها بنتا لبون • فإذا بلغت إحدى وتسعين إلى عشرين ومائة ففيها حقتان طروقتا الجمل • فإذا زادت على عشرين ومائة ففي كل أربعين بنت لبون ، وفي كل خمسين حقة ، ومن لم يكن معه إلا أربع من الإبل فليس فيها صدقة ، إلا أن يشاء ربها ، فإذا بلغت خمساً من الإبل ففيها شاة •

وفي صدقة الغنم في سائمتها إذا كانت أربعين إلى عشرين ومائة شاة ، فإذا زادت على عشرين ومائة الى مائتين شاتان ، فإذا زادت على مائتين إلى ثلاثمائة ففيها ثلاث • فإذا زادت على ثلاثمائة ففي كل مائة شاة • فإذا كانت سائمة الرجل ناقصة من أربعين شاة واحدة فليس فيها صدقة إلا أن يشاء ربها •

وفي الرقة [زيو] ربع العشر • فإذا لم تكن إلا تسعين ومائة فليس فيها شيء إلا أن يشاء ربها ح – ٤٣/٣ •

تەرجەمە :

ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەو صەدەقەی خوا ئەمری کردوە بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە بیستێنێ لە ماڵدار •• بۆ ئەنەسی نووسی ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە ئەوەی صەدەقەی وشتری گەیی بە وشتری مێی چوار ساڵ فەقەط ئەو وشترەی نەبوو وشتری مێی سێ ساڵی بوو ئەو وشترە مێیەی لێ قەبووڵ ئەکرێ ، ئەگەر مومکینی بوو دوو مەڕیشی لەگەڵ بدا ، ئەگەر مەڕی نەبوو بیست درهەمی لەگەڵ بدا ، ئەوی

زەکاتی ئەیی بە وشتری مێی سێ ساڵ فەقەط ئەو وشترەی نەبوو وشتری مێی چوار ساڵی بوو ، ئەو وشترەی لێ وەرەگیرێ ، لە باتی زیایی‌یەکەی مەئموری زەکاتەکە دوو مەڕ یا بیست درهەمی بداتێ • ئەوی زەکاتەکەی ئەیی بە (حقه) وشتری مێی سێ ساڵ ، فەقەط ئەو وشترەی نەبوو بینتولەبوونی بوو - وشتری مێی دووساڵ - ئەو وشترەی لێ قەبوول ئەکرێ ئەگەر ئەوا دوو مەڕ یا بیست درهەم بدا بە مەئمورەکە • ئەوی صەدەقەی بگا بە بینتی لەبوون بینتی لەبوونی نەبوو بینتومەخاضی بوو - بێچوە وشتری مێی یەك ساڵە - ئەوەی لێ قەبوول ئەکرێ لە لەی ئەوا دوو مەڕ یا بیست درهەم بدا •

وەلحاصڵ لە کوللی دەرەجەیێکا کە وشتری ئەو دەرەجەی نەبێ ؛ ئەگەر بەرەوخوارتری بوو ئەوەو دوو مەڕ یا بیست درهەم بدا ، ئەگەر بەرەوژوورتری بوو ، ئەوە بداو لە باتی زیایی‌یەکەی دوو مەڕ یا بیست درهەم وەربگرێ •

ئەبوبەکر - رضي الله تعالی عنه - کە ئەنەسی نارد بۆ بەحرەین کە زەکات کۆبکاتەوە ئەم ئەمرەی بۆ نووسی :

(بسم الله الرحمن الرحيم) ئەمە ئەو صەدەقەیە کە (رسول الله) - صلی الله تعالی علیه وسلم - بە ئەمری خوا لەسەر موسولمانانی فەرزکردوە • هەرکەسێ ئەمەی کە نووسراوەی لێ طەڵەب بکەن بیدا ، ئەوی زیاتری لێ داواکەن نەیدا ، لە بیست و چوار وشترو کەمترا زەکاتەکەی مەڕە لە کوللی پێنج وشترێکا مەڕێکە کە گەیی بە بیست و پێنج وشتر تا سی و پێنج بینتومەخاضێکی مێی لێ ئەکەوێ • کە گەیی بە سی و شەش تا چل و شەش بینتولەبوونێکی مێی لێ ئەکەوێ لە چل و شەشەوە تا شەصت (حقه)یێکی لێ ئەکەوێ کە قابیلیەتی ئەوەی پەیدا

گردبێ کە وشتری فەحلی لێ بپەڕێ ، لە شەصتو یەکەوە تا حەفتاو پێنج جەذەعەیێکی لێ ئەکەوێ ، لە حەفتاو شەشەوە تا نەوەد دوو بینتی لەبوونی ئەکەوێ . لە نەوەدو یەکەوە تا صەدو بیست دوو (حقه)ی لێ ئەکەوێ کە قابیل بێ وشتری لێ بپەڕێ • کە لە صەدوبیست زیاتر بوو لە هەر چلێکا بینتی لەبوونێ . لە هەر پەنجادا (حقه)یێکی لێ ئەکەوێ •

[مەثەلا : لە صەدو سیدا دوو چلو پەنجایێ هەیە ، دوو بینتو لەبوونو حوققەیێ بدا ، لە صەدو چلا دوو پەنجاو چلێ هەیە دوو حوققەو بینتولەبوونێ بدا] ئەوی هەر چوار وشتری بێ هیچی لەسەر نیە مەگەر خۆی ئارەزووی صەدەقەی بێ ، کە گەیی بە پێنج مەڕێکی لێ ئەکەوێ •

صەدەقەی مەڕ ، ئەو مەڕانەی کە لە صەحرادا بە دەمی خۆیان بلەوەڕێن . ئالفی نەدرێتێ ، لە چلەوە تا صەدوبیست مەڕێکی یەك ساڵەی ، یا بزنێکی دوو ساڵەی لێ ئەکەوێ [یەعنی مەڕ بێ پێی نابێتە دوو ساڵ ، بزن بێ پێی نابێتە سێ ساڵ] لە صەدوبیستەوە تا دووصەد دوو مەڕ [یەعنی لە صەدو بیستو یەکیش دوو مەڕ ، لە صەدو نەوەدو نۆیش دوو مەڕ] لە دووصەد زیاتر بوو تا سێصەد سێ مەڕ • لە چل کەمتر زەکاتی نیە ، لەوە زیاتر بێ هەر صەدی مەڕێکی لێ ئەکەوێ • لە زیوا چلیەك زەکاتیەتی [نیصابی دووصەد درهەمە] ئەگەر صەدو نەوەدی بوو [یەعنی تا صەدو نەوەدو نۆ] زەکاتی نیە •

دەرحەق بە نیصابی ئاڵتوونو نیصابی گاو گاجووت لە موسلیمو بوخاریا تووشی حەدیث نەبووم ، فەقەط لە حەدیثەکانی پێشووا تەهدیدی بە شیددەت هەیە دەرحەقی مانیعی زەکاتیان •

نیصابی ئاڵتوون بیست مثقاڵە زەکاتی چلیەکە لە فیقهایە •

بوخاری = لە = بابی زەکاتی بەقەرا ئەڵێ : ئەمما هەر حەدیثێ تەهدیدی مانیعی زەکاتی تیایە حەدیثی نیصاب‌و میقداری زەکاتی تیا نیە • ترمذیی لە موعاذەوە - رضي الله تعالى عنه - حەدیثێکی مورسەل ذیکر ئەکاو فەرموویەتی حەسەنە • حاکم ئەڵێ صەحیحە • مەئالی ئەو حەدیثە : ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ناردمیە یەمەن ، ئەمری پێ‌فەرموم لە چل گاو مانگا (مسنة)یێ - یەعنی گایێکی دووساڵەی ددان‌دەرهاتوو ، لە سی (تبیع)ێ - پارێنێ ، یەعنی یەك ساڵەیێ - وەربگرم ، دوو تەبیع لە باتی موسیننە قەبووڵ ئەکرێ • قسطلاني •

ئەم حەدیثانی زەکاتی وشترو مەڕو زیوە هەمووی حەدیثێکە ، لە ئەمرنامەیێکی ئەبوبەکرا - رضي الله تعالى عنه - ذیکرکراوە ، بوخاری پارچە - پارچە هەر پارچەیێکی بە طەریقێ ریوایەت ئەکا •

٣٠٩٤/٢٥ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : [ليس في العبد صدقة إلا صدقة الفطر م - ٣٣٧/٤] ليس على المسلم صدقة في عبده [غلامه • أخرى] ولا فرسه ح - ٥٠/٣ ، م - ٣٣٦/٤ ، د ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : موسوڵمان لە عەبدو ئەسپیا زەکات نیە ، تەنها بۆ عەبدی صەدەقەی فیطری لەسەرە •

٣٠٩٥/٢٦ - عن عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : فيما سقت السماء والعيون • أو كان عَثَرِيّاً [ما يسقى في السيل الجاري] العشر ، وما سقي بالنضح نصف العشر ح - ٦٧/٣ •

٣٠٩٦/٢٧ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يذكر آنه سمع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فيما سقت الأنهار والغيم العشور، وفيما سقي بالسانية نصف العشر م ـ ٤/٣٣٥ •

تەرجەمە :

[(سانيەو ناضح) وشترێکە ئاوی لە بیر پێ‌هەڵئەهێنجرێ]

مەئالی هەردوو حەدیثەکە یەکێکە یەعنی زەکاتی ئەو زەراعەتەی کـە بە بارانو سەرچاوەو جۆگە ئاو ئەخواتەوە دەیەکە ، ئەوی بـە چەرد ئـاو ئەدرێ زەکاتی بیست‌یەکە •

زەکاتی رەزو سـائیری شـــتی تری ذیکر نەکردوە ، بـەر حـەدیثی (فیما ســـقت السـماء)ی بخەی لە هەموو زەراعەتێکا زەکات لازم بێ • ئەمما لە فیقها بەیان‌کراوە لە چی ئەکەوێو لە چی ناکەوێ •

٣٠٩٧/٢٨ ـ عن أبي سعيد الساعدي [وهو أبو حميد] قال : خرجنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غزوة تبوك فأتينا وادي القرى على حديقة لامرأة ، فقال رســـول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وســلم ـ : اخرصوها ، فخرصناها وخرصها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عشرة أوسق ، وقال : أحصيها حتى نرجع إليك ـ إن شاء الله تعالى ـ فانطلقنا حتى قدمنا تبوك ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ستهب عليكم الليلة ريح شديدة ، فلا يقم فيها أحد منكم ؛ فمن كان له بعير فليشد عقاله ، فهبت ريح شديدة فقام رجل فحملته الريح حتى ألقته بجبلي طي ، وجاء رسول بن العلماء صاحب أيلة إلى رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = بكتاب = وأهـدى لـه بغـلة بيضـــــاء [دلدل] فكتب لـه [بيحرهم ، خ] رســـول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ وأهـــدى

[وكساه ، خ] إليه بردا ، ثم أقبلنا حتى قدمنا وادي القرى ، فسأل رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - المرأة عن حديقتها : كم بلغ ثمرها ؟ فقالت : عشرة أوسق [خرص رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بخاري] فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : إني مسرع [إني متعجل ، بخاري] فمن شاء منكم [فليعجل ، خ] فليسرع معي ، ومن شاء فليمكث ، فخرجنا حتى أشرفنا على المدينة ، فقال : هذه طابة [فلما رأى أحدا ، خ] وهذا أحد ، وهو جبل يحبنا ونحبه ، ثم قال[1] : إن خير دور الأنصار دار بني النجار ، ثم دار بني عبدالأشهل ، ثم دار بني عبدالحرث بن الخزرج ، ثم دار بني ساعدة ، وفي كل دور الأنصار خير ، فلحقنا سعد بن عبادة ، فقال أبو أسيد : ألم تر أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - خيَّر دور الأنصار فجعلنا آخرا ؟ فأدرك سعد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : يا رسول الله خيرت دور الأنصار فجعلتنا آخرا ! فقال : أو ليس بحسبكم أن تكونوا من الخيار ؟ م - ١٤٢/٩ واللفظ لهذا ، ح - ٦٥/٣ ، أخرجه البخاري في الحج والمغازي ، وفضل الأنصار ببعضه ، ومسلم في فضل النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - في الحج ، وأبو داود في الخراج .

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی ساعیدی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - چووینە غەزای تەبوك ، هاتینە (وادی القری) سەر باغی ژنێك ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -

---

(١) لێرە بەدواوە وەك حەدیثی (١٠٩٥/٢١٨) وایە كە لە بەرگی چوارەمدا نووسراوە .

فەرمووی : بیخەرصێنن ، ئێمە خەرصانمان[1] پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یش خەرصانی بە دە ویسق ، بە ژنەکەی فەرموو : حیسابی رابگرە تا یێینەوە لات (إن شاء الله) رۆیین تا چووینە تەبووك • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئیمشەو بایێکی بەشیددەتتان لێ هەڵەکا ، هیچ کامتان لەو بایەدا هەڵنەستێتە پێیان ، کێ وشتری هەیە ئەشکێلەکەی مەحکەم بکا •• شەو بایێکی بەشیددەت هات ، پیاوێ هەڵسا ، بایەکە هەڵی‌گرت تا دای بە شاخی طەییا[2] ، رەسوولی ئیبنولعولەما کە مەلیکی ئەیلەیە هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئێسترێکی سپی [کە دوڵدوڵە] بە دیاریی هێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بوردەیێکی بە هەدیە بۆ نارد ، بۆ ئەهلی مەملەکەتەکەیان موعاهەدەیێکی نووسی :

[مەئالی وایە لە دوای بسم الله ئەمە ئەمنییەتنامەیە لە طەرەف خواوەو محمد کە رەســـــوولی خوایە بۆ یۆحەننای کوڕی روبەو ئەهلی ئەیلەو ئوسقوفیانو غەیری ئەوان لە بەڕاو لە بەحرا ، عەهدی خواو رەســـــوولی خواو ئەو ئەهلی شامو یەمەنەو ئەهلی بەحرەی کە لە خزمەتیان ، کە لێیان ئەمین بن زەرەریان پێ‌نەگەیێنن ، ئەگەر یەکێ لەوان لە ئەهلی ئەیلە موعاهەدەکە بشکێنێو شتێکی موخالیف بکا ئەو کەسە ماڵی نابێ بە مانیع کە نەکوژرێو ماڵیان حەلاڵ ئەبێ بۆ ئەو کەسەی لێیان بستێنێ • حەلاڵ نیە بۆ موسوڵمان نە لە بەڕاو نە لە بەحرا مەنعی ئاویان لێ بکا ئەمە کیتابی

(١) خەرصاندن : تەخمینو خەملاندنو قەرساندن •

(٢) دانەر ـ خ ـ بە هەڵە لە عەرەبیەکەدا (جبل)ی نووسیبو چاکمان کرد ، کە راستیەکەی (جبلي)یە ، دەبێ لێرەیشدا (دووشاخەی طەی) بنووسرێ •

جوهەیمی کوڕی صەلتو شەرحەبیلی کوڕی حەسەنەیە بە ئیذنی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ (کە ئەمری بە نووسینی کردوە)] •

کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لـە تەشریف گەڕانەوەیـا هاتە (وادی القری) بە ژنە صاحێب باغەکەی فەرموو : خورماکەت چەند بوو ؟ عەرزیکرد : دە ویسق ، میقداری خەرصەکەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ فەرمووی : من عەجەلە ئەکەم لە گەڕانەوەدا ، کێم لەگەڵا بێ لێخوڕێ ، کێ هەوەسی پێنێ بوەستێ • لە (وادی القری) چووینە دەرێ تا لە مەدینە نزیك بووینەوە ، فەرمووی : ئەمە [یەعنی مەدینە] طابەیە • کـە ئوحودی لێ دەرکـــەوت فەرمووی : ئەمە ئوحودە ، شاخێکە ئەمانخوبیێنێو ئێمەیش ئەیخوبیێنین [لە پاشا فەرمووی : خەبەرتان بدەمێ کە لـە بەینی ماڵانی ئەنصارا کامیـان باشـــترە ؟ عەرزیانکرد : بەڵێ • بوخاری] فەرمووی : چاکترینی ماڵانی ئەنصــار ماڵانی بەنی نەججارە ، لـە پاش ئەوان بەنی عەبدولئەشـــهەل ، لـە پاش ئەوان بەنی عەبدولحەرثی کوڕی خەزرەج ، لـە پاش ئەوان بەنی ساعیدە ، لە هەموو ماڵانی ئەنصارا خێر هەیە • لە دواییدا ئـەم فەرموودە بە سەعدی کوڕی عوبادە گەیی • ئەبوئوسەید پێیفەرموو : نابینی کـــە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لـە بەینی ئەنصـــارا بەیانی ئەمەی فەرموو کە کامیان باشترە ئێمەی خستە دوای هەموویان ؟ سەعد ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەییو عەرزیکرد: (یا رسول الله) لە بەینی ئەنصارا بەیانی چاکێتیت فەرموە ، ئێمەت خستۆتە دواوە ! فەرمووی : ئەوەتان بەس نیە کە ئێوەیش لە چاکان بن ؟

بەجوێ ئەم بەیانی چاکیی ئەنصارە لە فەضائیلا بەیانکراوە[1] •

---

(١) مەبەستی حەدیثی (١٠٩٥/٢١٨)ی بەرگی چوارەمە •

لە سەر خەرص لە باغو باغاتو مەزرووعات زەکات سەندن دروستە •

بۆ ئەهلی خۆی لەبەر مەصلەحەت تەرجیحی بەعزێ بەسەر بەعزێکا ، بەو شەرتە دڵشکاننی تیا نەبێ ، دروستە •

ئەهلی بەیت صەدەقەیان لەسەر حەرامە :

٣٠٩٨/٢٩ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يؤتى بالتمر عند صرام النخل ؛ فيجيء هذا بتمره وهذا من تمره ، حتى يصير عنده كوماً = من تمر = فجعل الحسن والحسين ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يلعبان بذلك التمر ، فأخذ أحدهما [أي الحسن ـ رضي الله تعالى عنه ـ] تمرة فجعله في فيه ، فنظر إليه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأخرجها من فيه ! فقال : أما علمت أن آل محمد لا يأكلون الصدقة ؟ وفي أخرى[1] : أخذ الحسن بن علي ـ رضي الله تعالى عنهما ـ من تمر الصدقة فجعلها في فيه [فلم يفطن له النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى قام ولعابه يسيل ، فضرب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شدقه • م] فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كخ ، كخ ! ليطرحها ، ثم قال : أما شعرت أنا لا نأكل الصدقة ؟ ح ـ ٧٢/٣ ، م ـ ٣٧/٥ •

تەرجەمە :

کە خورما پێئەگەیی‌و وەختی بڕینی هێشووەکانی ئەهات خورمای زەکاتیان ئەهێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەم خورمای خۆیی ئەهێناو ئەو لە خورمای خۆیی ئەهێنا ، تا ئەبو بە کۆمەڵێ ،

(١) ئەم ریوایەتەو ریوایەتەکەی (مسلم)م بەوشێوە نەدۆزیەوە .

حەسەنو حوسەین ـ رضي الله تعالى عنهما ـ یاریـیـان پێ ئەکـرد . ئیمامی حەسەن ـ رضي الله تعالى عنه ـ خورمایێکی نایە دەمی ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێی نەزانی تا لیکاوی بە دەمیا هاتەخوارێ . پێغەمەر[1] ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ لە لالەغاوەیی دا فەرمووی : کخ ، کخ ! تـا فڕێی بـدا لە دەمی دەرهێنـاو پێیفەرموو : بۆ ئازانی کـە ئالی محمد صەدەقە ناخۆن ؟

٣٠٩٩/٣٠ ـ عن الزهري أن عبدالله بن عبدالله بن نوفل بن الحـرث بن عبدالمطلب حدثه أن عبدالمطلب بن ربيعة بن الحرث حدثه قـال : اجتمع ربيعه بن الحرث والعباس بن عبدالمطلب [رضـي الله تعالى عنهما] فقالا : والله لو بعثنا هذين الغلامين ، قالا لي وللفضل بن عباس [رضي الله تعـالى عنهما] ، إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فكلَّماه فأمَّرهما على هذه الصدقات فأدَّيا ما يؤدِّي الناس وأصابا ما يصـيب الناس . قـال : فبينما هما في ذلك جاء علي بن أبي طالب [رضي الله تعـالى عنـه] فوقف عليهما ، فذكرا له ذلك ، فقال علي [رضي الله تعالى عنه] لا تفعلا ، فوالله ما هو بفاعل . فانتحاه ربيعة بن الحرث ، فقال : والله ما تصـــنع هذا إلا نفاسة منك علينا ، فوالله لقد نلت صهر رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فما نفسناه عليك ! قال علي [رضي الله تعالى عنه] : أرسلوهما ، فانطلقا واضطجع علي [رضي الله تعالى عنه] . وفي أخرى نحوها : فألقى علي رداءه ثم اضطجع عليه وقال : أنا أبو حسنٍ القرمُ ، والله لا اريم مكاني

(١) دانەر ـ خ ـ لێرەدا جیاوازیی یەکێ لە ریوایەتەکانی لەبیرچوە ، کـە ماناکەی وایە : ... خورمایەکی هەڵگرت خستیە دەمیەوە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆی روانی ، حەسەن ـ خ خورماکەی لە دەمی دەرهێنایەوە .

حتى يرجع إليكما آبناكما بِحَوْر ما بعثتما به الى رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] •

= قال : = فلما صلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الظهر سبقناه الى الحجرة ، فقمنا عندها حتى جاء فأخذ بآذاننا ، ثم قال : أخرجا ما تصرِّران ، ثم دخل ودخلنا عليه وهو يومئـذ عنـد زينب بنت جحش [رضي الله تعالى عنها] قال : فتواكلنـا الكلام ، ثم تكلم أحدنا ، فقـال : يـا رســـــول الله أنت أبر الناس وأوصل الناس ، وقد بلغنا النكاح فجئنا لتؤمِّرنا على بعض هذه الصدقات فنؤدِّي إليك كما يؤدِّي الناس، ونصيب كما يصيبون • قال : فسكت طويلا ، حتى أردنا أن نكلمه • قال : وجعلت زينب تلمح إلينا من وراء الحجاب أن لا تكلماه • قال : ثم قال : إن الصدقة لا تنبغي لآل محمد ، إنما هي أوساخ الناس ، ادعوا لي مَحْمِيه [بن جزء ، وهو رجل من بني أسد ، كان رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ استعمله على الاخماس • أخرى] وكان على الخمس ، ونوفل بن الحرث بن عبدالمطلب • قال : فجاآه فقال لمحمية : أنكح هذا الغلام ابنتك للفضـــل بن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فأنكحه • وقال لنوفل بن الحرث : أنكـح هذا الغلام ابنتك ، لي ، فأنكحني ، وقال لمحمية : أصدق عنهما من الخمس كذا وكذا • قال الزهري : لم يسمه لي [عبدالله] م ـ ٥/٤٠ •

انتحاه : عرض له وقصده • نفاسة : حسدا • القرم : السيد ، وأصله فحل الإبل • لا أريم : لا أزال • بِحَوْر : بجواب • ما تصـــــرِّران : جعلتماه في الصرة ، تجمعانه في صدوركما • تلمحُ : تشير • من نووي •

تەرجەمە :

عەبدولموطەلیبی کوڕی رەبیعەی کوڕی حەرث ـ رضـــي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموێ : رەبیـعەی بـاوکـمو عەبـاسی کوڕی عەبدولموطەلیب

بەیەکەوە دانیشتبوون ، فەرموویان : وەڵڵاهی ئەگەر ئەم دوو کوڕەمان [یەعنی عەبدولموططەلیبو فەضل] بناردایە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزی بکەن کە بیانکا بە ئەمیر لەسەر صەدەقە ، خەڵقی تر چی لێ ئەبەنە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمانیش بیبەن ، خەڵقی چ ئیستیفادەیێکی لێ ئەکەن ئەمانیش بیکەن • لەو بەینەدا عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ تەشریفی هاتو لە لایان وەستا ، ئەو فیکرەیان عەرزکرد • فەرمووی : مەیانێرن • وەڵڵاهی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نایکا • رەبیعەی باوکم لێیهاتە جواب عەرزیکرد : وەڵڵاهی تۆ بۆیە وا ئەڵێی حەسەدمان پێ ئەبەی ! تۆ خۆت بە زاوایەتیی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نائیل بووی ئێمە حەسەدمان پێ نەبردی • عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : بیانێرن ، ئێمە رۆیین ، عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ ریداکەی لێ راخستو لەسەری پاڵکەوت ، فەرمووی : وەڵڵاهی لەم جێی خۆمە نابزووم تا کوڕەکانتان جوابی مەئیوسیتان بۆ بێننەوە ، من ئەبوحەسەنم کە سەییدو صاحێب رەئیم] •

کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نوێژی نیوەڕۆی کرد ، لە پێش ئەوا چووین لای حوجرەی سەعادەت وەستاین تا تەشریفی هات ، گوێچکەی گرتین فەرمووی : چیتان لە دڵایە دەری بڕن ، لە پاشا تەشریفی چوە ژووریێو ئێمەیش چووینە ژووریێ خزمەتی ، ئەو رۆژە تەشریفی لە لای زەینەبی کچی جەحش بوو ـ رضي الله تعالی عنها ـ لە خزمەتیا قسەکردنمان حەواڵەی یەکتری کرد ، یەکێکمان عەرزیکرد : (یا رسول الله) تۆ خێرۆمەندترینی هەموو کەسی ، صیلەی رەحم بەجێهێنەرترینی هەموو کەسی ، ئێمەیش باڵغبووین [یەعنی وەختی ئەوەمانە ژن بێنین موحتاجین بە مەداری مەعیشەت] هاتووینە خزمەتت بمانەکەی بە مەئموور

لەسەر بەعزێ لەم زەكاتانە ؛ خەڵق چیت بێننە خزمەت ئێمەیش بیهێنین ، خەلق چی لێ ئیستیفادە ئەكەن ئێمەیش بیكەین • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - دوورو درێژ بێدەنگ بوو ، حەتا تەمامان بوو كە قسەی تری عەرز بكەین • زەینەب - رضي الله تعالی عنها - ئیشارەتی كردین كە قسەی لە خزمەتا نەكەین [ظاهیر وایە لەو وەختەدا حاڵەتی وەحی بەسەرا هاتبێ] لە پاشا پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : ئەم صەدەقانە چڵكی خەڵقن بۆ محمدو ئالی محمد حەڵاڵ نیە كە بیخۆن • فەرمووی : مەحمیەی كوڕی جەزئو نەوفەلی كوڕی حەرثم بۆ بانگ‌كەن ، هاتن ، ئەمری بە مەحمیە كرد ، كە لەسەر خومس‌بوو ، : كچەكەت ئەم كوڕە [لە فەضل] مارە بیڕە ، لێی مارەكرد • بە نەوفەلی فەرموو : كچەكەت لەم كوڕە ، لە من ، مارە بكە ، لێی مارەكردم • ئەمجا بە مەحمیەی فەرموو : ئەوەو ئەوەیان بۆ بكە بە مارەیی • زوهریی راویی ئەفەرموێ : عەبدوڵلای راویی ناوی نەبرد كە مارەیی‌یەكان چین •

٣١٠٠/٣١ - قالت عائشة - رضي الله تعالی عنها - : وأتي النبي - صلی الله تعالی علیه وسلم - بلحم [بقر] فقلت : هذا ما تُصُدِّق به علی بریرة ، فقال : هو لها صدقة ولنا هدیة • ح - ٧٤/٣ ، ح - ٣٢٧/٤ عن أنس • ح - ٤٢٨/٩ بعض هذا • ح - ١٤١/٦ بعض من هذا ، في الكفارات (نەمدۆزیەوە) م - ٤٦/٥ ، ن ، د •

تەرجەمە :

عائیشە - رضي الله تعالی عنها - فەرمووی : گۆشتێكی گاجووتیان هێنایە خزمەت پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - عەرزم‌كرد : ئەمە ئەو گۆشتەیە كە صەدەقەیان كردوە بە بەریرة ، فەرمووی : بۆ ئەو صەدەقەیە بۆ ئێمە هەدیەیە •

٣١٠١/٣٢ ـ عن أم عطية الأنصارية ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : دخل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ فقال : هل عندكم شيء ؟ فقالت : لا إلا شيء بعثت به إلينا نسيبة [أم عطية] من الشاة التي بعثتَ بها [إليها] من الصدقة ، فقال : إنها قد بلغت مَحِلَّها ح ـ ٧٤/٣ ، ٣٧ ، م ـ ٤٧/٥ ، ح ـ ٣٢٧/٤ •

تەرجەمە :

ئومموعەطییەی ئەنصاریە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوە لای عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : هیچتان هەیە ؟ فەرمووی : خەیر ئەوە نەبێ لەو مەڕەی کە لە صەدەقە ناردووتە بۆ نوسەیبە بەعزێ گۆشتی بۆ ناردووین • فەرمووی : [بیهێنە] ئەوە گەییوە بەجێی خۆی •

٣١٠٢/٣٣ ـ جويرية ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أخبرت أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل عليها فقال : هل من طعام ؟ قالت : لا والله يا رسول الله ما عندنا طعام إلا عظم من شاة أعطيته مولاتي من الصدقة • فقال : قرّبيه فقد بلغت محلها[1] م ـ ٤٥/٥ •

---

(١) دانەر ـ خ ـ ئەم حەدیثەی تەرجەمە نەکردوە ، رەنگە لەبەر ئەوە بێ کە وەك حەدیثەکەی پێشوو وابێ جگە لە هەندێ جیاوازیی ناوو ، ئەوە نەبێ لەوێ شتەکە دیاریی نەکراوە ، لێرەدا ئەفەرموێ : ئێسقانێك نەبێ لەو مەڕەی کە دابووت بە جاریەکەم لە صەدەقە .

باب الركـاز والمعـدن[1]

٣١٠٣/٣٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : العجماء [جرحها • م] جبار ، والبئر [جرحها • م] جبار ، والمعدن [جرحه • م] جبار ، وفي الركـاز الخمس ح-١٨٨/٤ • ح-٧٩/٣ ، ن ، د ، جه ، ت ، م-٢٦٥/٧ ، ح-٧٠/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : برینی حەیواناتو ، بیرو ، مەعادین خوێنیان نیە ؛ بـە هەدەر ئەچن • لەوەی کـە لـە زەمـانی جاهیلیەتا لە ئەرزا شارراوەتەوە پێنجیەکی هی (بیت المال)ە •

[ریکاز ئەوەیە لە جاهیلیەتا دفن کرابێ لە زۆرو کەمیا خومس هەیە • مەعدەن ریکاز نیە ؛ چونکی پێغەمەر ـ صلى الله عليـه وسـلم ـ دەرحەقی مەعدەن فەرموویەتی : زەرەرێ لەوەوە بێ هـەدەرە • دەرحـەقی ریـکاز فەرموویەتی : پێنجیەك هەیە •• جوێ ـ جوێ حوكمی بەیـان‌كردوون ، ئەگەر یەكێ بوونایە بەیەكەوە ئەیفەرموون • عومەری كوڕی عەبدولعەزیز ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە مەعدەنا لە دووصەد پێنجی وەرگرتوە •

حەسەنی بەصریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ = ئەفەرموێ = : ریكاز لە ئەرزی حەربا بێ پێنجیەكی لێ ئەدرێ ، لە ئەرزی صوڵحا بێ زەكـاتی لێ

(١) باسی زەكاتی ریكازو مەعدەن ـ كانو شارراوە ـ •

ئەدرێ ، لوقطه[٢] له ئەرزی عەدووا بدۆزرێتەوە [ئەگەر ئیحتیمالی ئەوەی بێ کە هی موسوڵمانە] تەعریفی بکا ، ئەگەر هی عەدوو بێ تەعریفی پێ ناوێ ، خومسی ئەدرێ •

بەعزێ کەسان [ئیمامی ئەعظەم ـ رحمه الله تعالى ـ] فەرموویەتی : مەعدەنیش وەك مەدفوونی جاهیلیەت ریکازە خومسی ئەدرێ زەکاتی نادرێ ؛ چونکی عەرەب ئەڵێن : (أركز المعدن) کە شتێکی لێدەرێنن • بە ئیمامی ئەعظەمیان وت : کەسێکیش شتێکی بدرێتێ ، یا نە خریدو فرۆختا قازانجێ بکا ، یا بەری باغو واریداتی زۆر بێ ئەویش پێی ئەڵێن : (آرکزت) [یەعنی کە وابێ لەوانەیش ئەبێ خومس لازم بێ ئەوە خیلافی ئیجماعە] مونافی قسەکەی خۆیی فەرموە ، فەرموویەتی : بۆی هەیە مەعدەنەکە بشارێتەوە خومسی لێ نەدا ح ـ ٣/٧٨ •

موحاسەبەی مەئمووری زەکات :

٣٥/٣١٠٤ ـ عن أبي حميد الساعدي ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : استعمل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رجلا من الأسد [ويقال الأزد] على صدقات بني سليم يدعى ابن اللتبية ، فلما جاء حاسبه ح ـ ٣/٨٠ م ـ مغازي ، د ، في الخراج •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پیاوێکی ئەزدیی کرد بە مەئموور لە سەر صەدەقەی بەنیسولەیم ناوی ئەو پیاوە (ابن اللتبية) بوو ، کە هاتەوە حسابی لەگەڵ کرد •

---

(٢) لوقطه : ماڵی دۆزراوە •

نیشانەكردنی حەیوانی زەكات :

رەنگە لە فەضائیلا یا لە عەقیقەدا نووسرابێ[1]

٣١٠٥/٣٦ ـ ئەنەسی كوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەیانییێ عەبدوڵلای كوڕی ئەبوطەلحە ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ م بردە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كە ناوی بنێ‌و گۆشی بكا . كە گەییمە خدمەتی داغی بە دەستەوە بوو وشتری صەدەقەی نیشانە ئەكردە لە ریوایەتێكا مەڕی نیشانە ئەكرد ، لە ریوایەتێكا گوێی نیشـانە ئەكرد . م ـ ٨/٤٣٠ ، ح ـ ٣/٨١ .

دۆعاكردن بۆ ئەهلی صەدەقە :

٣١٠٦/٣٧ ـ عن عبدالله بن أبي أوفى ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قـال : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا أتاه قوم بصدقتهم صـلى عليهم قال : اللهم صل على فلان . فأتاه أبي بصدقته ، فقال : اللهم صل على آل أبي أوفى ح ـ ٣/٧٦ ، ح ـ ٩/١٩٦ ، م ـ ٥/٤٧ ، د ، ن ، جە .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای كوڕی ئەبوئەوفا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : قەومێ زەكاتیان بێنایە خزمەت پێغەمـەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : (أللهم صل على فلان) باوكم زەكاتی بردە خدمەتی فەرمووی : (أللهم صل على آل أبي أوفى)[2] .

(١) نزیك بەم باسە لە لاپەڕە (٣٧)ی بەرگی چوارەمدا رابورد .

(٢) واتە : خوایە رەحمەت برژێنە بەسەر ئالی ئەبی ئەوفادا .

زكاة الفطر(١) :

٣١٠٧/٣٨ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : فرض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زكاة الفطر صاعاً من تمر أو صاعاً من شعير على العبد والحر والذكر والأنثى والصغير والكبير من المسلمين ، وأمر بها أن تؤدى قبل خروج الناس الى الصلاة ح ـ ٣/٨١ ، ٨٦ ، ٨٧ ، د ، ت ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زەكاتی فیطری لەسەر عەبدو حوڕو نێرو مێو بچووكو گەورە لە موسولمانان فەرزكردوە كە لە خورماو جۆ صاعێ بدرێ • ئەمریشی فەرموە كە لە پێش نوێژی جەژنا بدرێ •

أ لە عەبدی كافر لای مالیكو شافیعیو ئەحمەد ـ رضي الله تعالى عنهم ـ فیطرە ناكەوێ • ئەبوحەنیفە ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : بۆ ئەویش واجبە أ • یەعنی قەیدی (من المسلمين) ئیحتیرازیی نیە ، قەیدی واقیعیی‌یە یا ئەغلەبی‌یە •

٣١٠٨/٣٩ ـ أبو سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كنا نُخْرِج إذا كان فينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زكاة الفطر عن كل صغير وكبير ، حر أو مملوك صاعاً من طعام ، أو صاعاً من أقط ، أو صاعاً من شعير ، أو صاعاً من تمر ، أو صاعاً من زبيب ، فلم نزل نخرجه حتى قدم علينا معاوية بن أبي سفيان ، حاجاً أو معتمراً ، فكلم الناس على المنبر ، فكان فيما كلم به الناس

(١) باسی سەرفیترە .

أن قال : إني أرى أن مُدَّين من سمراء الشام تعدل صاعاً من تمر • فأخذ الناس بذلك • قال أبو سعيد : فأما أنا فلا أزال أخرجه كما كنت أخرجه أبدا ما عشت م ـ ٣٤٤/٤ ، ح ـ ٨٤/٣ و ٨١ و ٨٥ •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـمان لە ناوا بوو لە فیطرەدا لە کوللی بوچووك‌و گەورەیێ حورِ بێ یا عەبد ، صاعێ طەعاممان ئەدا ، یـا صاعێ لە کەشك ، یا صاعێ لە جۆ ، یا صاعێ لە خورما ، یا صاعێ لە مێوژمان ئەدا [لە زەمـانی ئەبوبەکراو ، لە زەمانی فاروقی ئەکبەراو ، لە زەمانی عوثماناو ، لە زەمانی (أسد الله الغالب) ا ـ رضي الله تعالى عنهم ـ هەر بەو نەوعە صاع صاعمان ئەدا ، تا موعاویەی [قەرالّی شـام] کوڕی ئەبوسوفیان هات بـۆ حەج یا بو عومرە ، لە سەر مینبەر قسەی بۆ خەڵق ئەکرد ، لەو قسانەیا ئەیوت : من لام وایە کە دوو مودد [یەعنی نیو صـاع] لە گەندمی شـام موعادیلی صاعێ لە خورما ئەبێ • خەڵق دەسـتیانکرد بە عەمەل‌کردن بەو رەئیی موعاویەیە • ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەمما من تـا ماوم هەر صاعێك ئەدەم [•• •••] •

٣١٠٩/٤٠ ـ عن السائب بن يزيد [رضي الله تعالى عنه] قال : كان الصاع على عهد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مدا وثلثا بمدكم اليوم ، فزيد فيه في زمن عمر بن عبدالعزيز ـ رضي الله تعالى عنه ـ ح ـ ٣٩٩/٩ ، ن •

تەرجەمە :

صـاع لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ موددێك‌و ثولثێ بو بە موددی ئێستەی ئێوە ، لە زەمانی عومەری کوڕی عەبدولعەزیزا

ـ رضي الله تعالى عنه ـ لێی زیاد کرا [ئەمما چەندی لێ زیاد کراوە ؟ موددی ئەو وەختە چەندە بوە ؟ بەیان نەکراوە • موددو صاعو ریطل بەیان کرا ، ئیحتیاج بەم نەقلی سائیبە نیە ، کە ئەبێ بە زۆر مەعنای لێ بدرێتەوە] •

٣١١٠/٤١ ـ عن نافع قال : كان ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] يعطي زكاة رمضان بمد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المد الأول [لا بمدّ هشام وهو رطلان] وفي كفارة اليمين بمد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [أي أيضاً] قال أبو قتيبة [سَلْم] : قال لنا مالك [رضي الله تعالى عنه] : مدنا أعظم من مدكم [لبركته بدعائه ـ عليه وعلى آله الصلاة والسلام ـ وان كان مد هشام أكثر من مد المدينة مقدارا] ولا نرى الفضل إلا في مد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ • وقال لي مالك : لو جاءكم أمير فضرب مداً أصغر من مد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بأي شيء كنتم تعطون ؟ قلت : كنا نعطي بمد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أفلا ترى أن الأمر إنما يعود إلى مد النبي ؟ ح ـ ٩/٤٠٠ الحديث غريب ، ما رواه عن مالك إلا أبو قتيبة ، ولا عنه إلا المنذر •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ زەکاتی رەمەزانو کەفارەتی سوێنی بە موددی پێغەمەر ئەدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [بە موددی هیشامی کوڕی عەبدولمەلیکی نەئەدا ، ئەگەرچی موددی هیشام لە موددی پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ بە وەزن زیاترە] ئەبوقوتەیبە ئەفەرموێ : مالیك پێی‌فەرمووین : موددی ئێمە کە موددی پێغەمەرە ـ صلى الله عليه وسلم ـ لە موددی ئێوە گەورەترە [لە حەقیقەتا چونکی ئیصابەتی بەرەکەتی دوعای پێغەمەری کردوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] لە غەیری موددی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەضیلەت نابینم • مالیك

پێی‌فەرمووم : ئەگەر ئەمیرێ بێ موددێکتان بۆ دابنێ لە موددی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - میقداری کەمتر بێ بە چ موددێ زەکاتتان ئەدا ؟ عەرزم‌کرد : بە موددی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : نابینی کە ئیش یێتەوە سەر موددی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ؟ ئەم ئەثەرە غەریبە ، لە ئیمامی مالیکەوە تەنها ئەبوقوتەیبە ، لە ئەبوقوتەیبەوە تەنها مونذیر ریوایەتی کردوە .

سائر الصدقات(١) :

٣١١١/٤٢ - عن المنذر بن جرير عن أبيه [رضي الله تعالى عنهما] قال : كنا عند رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في صدر النهار فجاءه قوم حفاة عراة ، مجتابي النمار [قوّروها وخرقوا وسطها] أو العباء ، متقلدي السيوف ، عامتهم من مضر ، بل كلهم من مضر ، فتمعّر وجه رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - لِما رأى بهم من الفاقة ! فدخل ، ثم خرج ، فأمر بلالا ، فأذّن وأقام فصلى [الظهر ثم صعد منبراً صغيراً ، فحمد الله وأثنى عليه ، ثم قال : أما بعد . أخرى م - ٣٩٥/٤] ثم خطب فقال : (يا أيها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة ...) إلى آخر الآية [النساء] (إن الله كان عليكم رقيبا)(٢) والآية التي في الحشر : (يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله ولتنظر نفس ما قدمت لغد ...)(٣) تصدق رجل من ديناره ، من درهمه ، من ثوبه ، من صاع بُرِّه ، من صاع تمره .. حتى قال : ولو بشق تمرة . قال : فجاء رجل من الأنصار بِصُرّة كادت كفّه تعجز عنها ، بل قد عجزت . قال : ثم تتابع الناس حتى رأيت كومين من

(١) خێرو چاکەکانی تر .
(٢) النساء /١ .
(٣) الحشر /١٨ .

طعام وثياب ، حتى رأيت وجه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يتهلل كأنه مذهبة ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من سنّ في الإسلام سنة حسنة فله أجرها وأجر من عمل بها بعده من غير أن ينقص من أجورهم شيىء • ومن سنّ في الاسلام سنة سيئة كان عليه وزرها ووزر من عمل بها من بعده من غير أن ينقص من أوزارهم شيء م ـ ٣٩٢/٤ ، م ـ ١١٥/١٠ •

تەرجەمە :

جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : نزیکی نیوەڕۆ لە خزمەتی پێغەمەرا ـ بووین ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قەومێ هاتن پێخاوس ، رووت ، عەباکانیان دووقەد کردبوو ، ئاوەڕاستیان کونکردبوو [بەو نەوعە لەبەریان کردبوو] شیریان حەمایەڵ کردبوو[1] ، ئەکثەریان ، بەڵکو هەموویان ، لە موضەر بوون • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە بەو فەقیرییە دینی رووی موبارەکی گرژ بوو ، تەشریفی چوە ژوورێو هاتەدەرێ ، ئەمری بە بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرموو بانگی داو قامەتی کرد ، نوێژی نیوەڕۆی کرد [لە پاشا تەشریفی چوە سەر مینبەرێکی بوچووك] خوطبەی خوێند ، فەرمووی : (يا أيها الناس اتقوا •••) ئەم ئایەتی نیساو ئایەتی سوورەتی حەشری (يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله)ی خوێند •

مەئالیان : ئەی ئینسانان تەقوا لەو خوایەتان بکەن کە ئێوەی هەموو لە تاقە نەفسێ خەلق کردوەوەو ژنەکەیشی لەو نەفسە خەلق کردوە ، لەو دوانە پیاوو ژنی زۆری بڵاوکردۆتەوە بە ئەرزا ، تەقوا لەو خوایە بکەن کە ئێوە

---

(١) شیریان لە خۆیان دابوو و کردبوویان بەقەدیانا .

بە ناوی ئەوەوە شت لـە یەكتری داوا ئەكەن [ئەلێن : تورو خـوا ئەوە وا بكەن‌و وا بكەن !] تەقوا لە رەحمتان[1] بكەن ، بەجێی بێنن قەطعی مەكەن ، بە تەحقیق خوا لەســــەر ئێوە رەقیبە ، چی ئەكەن‌و چی ناكەن ئەفنیشی هەمووی ئەكا .

مەئالی ئایەتەكەی حەشر : ئەی ئەوانەی كە ئیمانیان هێناوە تەقوا لـە خوا بكەن ، كوللی نەفسێ تێفكرێ كە بۆ سبەینێی قیامەتی چی ناردوە ، تەقوا لە خوا بكەن ، بە تەحقیق خوا خەبەری لەوەی كە ئێوە ئەیكەن هەیە [بەپێی ئـەوە موكـافـات‌و موجازاتتان ئەداتەوە] وەكو ئەوانە مەبن كـە خوایان لە فكر چۆتەوەو خوایش ئەوانی لـە فكری خۆیـان بردۆتـەوە ، ئەوانە هەر فاسقن غەیری فیسق هیچی تر ناكەن ، پیاو [بە قەد ئیقتیداری] لە دیناری ، لە درهەمی ، لە جلی ، لە صاعە گەندمی ، لە صاعە خورمـای صەدەقە بكا ، حەتتا فەرمووی : با لەتە خورمایێكیش بێ . جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پیاوێ لە ئەنصار كیسەیێكی هێنا كە دەســـتی وەختبوو لــە هەلـگرتنی عـاجـز بێ بەلـكو عـاجـز بـوو . فەرمووی : لــە دوای ئـەو یـەك لـە دوای یـەك شـــــــتیان هێنـا تـا دیـم كە دوو كـۆمـەلی گـــــەورە لــە طـەعـام‌و لیبـــاس كۆمـــەڵكرا ، چاوم بە رووی موبارەكی پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ كـەوت ئەدرەخشایەوە وەك بە ئاوی ئالتوون زەرِكەشی كرابێ ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەركەسێ لە ئیسلامەتیدا طەریقێكی جوان بكاتەوە كە خەلق پیا برۆن ، هەركەسێ عەمەلی پێ بكا تا رۆژی قیامەت چ ئەجرێكیان هەیە بێ ئەمە لە ئەجریان شتێكی لێ كەم بێتەوە بە قەد ئـەوان ئەو كەسەیش ئەجری هەیە . هەركەسێ لە ئیســـــلامەتیا رێیەكی خراپ

(1) واتە : لە خزمان‌و رشتەی خزمایەتی .

دامەزرێنێ کێ عەمەلی پێ بکا تا قیامەت بێ ئەمە لە گوناهی ئەوان شتێك کەم بێتەوە بە قەد گوناهی هەموویان گوناهی هەیە •

[مەثەلا : کەسێ مزگەوتێ بۆ خوا دروست بکا بە قەد ئەوانەی نوێژی تیا ئەکەن ئەجری هەیە • کەسێ مەیخانەیێ فەحشخانەیێ بۆ شەیتان دروست بکا بە قەد ئەوانەی شەراب ئەخۆنەوە ، فیسقی تیا ئەکەن گوناهی هەیە] •

٣١١٢/٤٣ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه نهى فذكر خصالا وقال : من منَحَ منيحة غدت بصدقة وراحت بصدقة ، صبوحها وغبوقها م ـ ٤/٣٩٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی لە بەعزێ شت فەرموو ، ذیکری چەند خەصڵەتێکی کرد • فەرمووی : هەرکەسێ عەطییەیێ ، حەیوان یا غەیری حەیوان ، بە کەسێ ببەخشێ ئێوارێ صەدەقەیێکی هەیە ، بەیانی صەدەقەیێکی هەیە ، کوللی بەیانیو ئێوارێیێ کە لەو عەطییە ئیستیفادە بکا •

٣١١٣/٤٤ ـ وعنه عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : نعم المنيحة اللّقْحة الصفي مِنحةً ، والشاة الصفي تغدو بإناء وتروح بإناء ح ـ ٤/٢٥٣(١) •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەو حەیوانەی تازەزاو بێو شیری زۆر بێو مەڕی باشی شیرزۆر بەیانی ظەرفێكو ئێوارێ

(١) ئەم حەدیثەم لەو شوێنە بۆ دیاریکراوەدا نەدۆزیەوە .

زەرفێ شیری بێ چ عەطییەیێکی باشە کە ئێواریێ و سبەینێ ئەجری وەرگرێ لە ئاخیرەتا •

٣١١٤/٤٥ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ يبلغ به : ألا رجل يمنح أهل بيت ناقة تغدو بعُسٍّ [القدح الكبير] وتروح بعس ؛ إن أجرها لعظيم م ـ ٣٩٦/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کەسێ نیە کە وشترێکی مێی شیردار بکا بە عەطیە بیدا بە ئەهلی ماڵێ سبەینێ و ئێوارێ زەرفێکی گەورە شیری لێ بدۆشێ بیبا بۆ ماڵ و منالی بە تەحقیق ئەجرێکی گەورەی هەیە •

٣١١٥/٤٦ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من أصبح منكم اليوم صائما ؟ قال أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] : أنا قال : فمن تبع منكم اليوم جنازة ؟ قال أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] : أنا • قال : فمن أطعم منكم اليوم مسكيناً ؟ قال أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] : أنا • قال : فمن عاد منكم اليوم مريضاً ؟ قال أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] : أنا • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما اجتمعن في امرىء إلا دخل الجنة م ـ ٤١١/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چوار سوئال ئەکا ئەفەرموێ : ئیمرۆ کێ بە بەرۆژوویی رۆژی لێ بۆتەوە ؟ کێ ئیمرۆ شوێن جەنازەیێ کەوتوە ؟ کێ ئیمرۆ طەعامی داوە بە میسکینێ ؟ کێ ئیمرۆ عەیادەتی نەخۆشێکی کردوە ؟ ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە هەموویانا

ئەفەرموێ : من • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئەم خەصڵەتانە هیچ کەس نیە کە تیا جەمع بێتەوەو نەچێتە بەهەشت • [هیچ فەضیلەتێ نەبوە کە صەدیقی ئەکبەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە قەد تەوانا نەیکردبێ] •

لە قەبیلی : مووروویێکی زەردو سوورو شینم هەڵدا کێ گرتیەوە[1] ؟ لە کوللی شتێکا کە فەضلی تیا بێ ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە پێشەوە = بوە = •

٣١١٦/٤٧ ـ عن أنس [رضي الله تعالی عنه] قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : لو كان لابن آدم واديان من مال لابتغى وادياً ثالثاً [ولن يملأفاه•م] ولايملأجوف ابن‌آدم إلا التراب•ويتوب‌الله‌على‌من تاب م ـ ٤٣٧/٤ ، ح ـ ٢٣٨/٩ لكن عن ابن عباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ بلفظ : سمعت النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ •

٣١١٧/٤٨ ـ ابن الزبير ـ رضي الله تعالی عنهما ـ على المنبر بمكة في خطبته يقول : يا أيها الناس إن النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ كان يقول : لو أن ابن آدم أعطي وادياً = مَـلْأً = من ذهب أحب إليه ثانيا ، ولو أعطي ثانيا أحب إليه ثالثا ، ولا يسد جوف ابن آدم إلا التراب ، ويتوب الله على من تاب ح ـ ٢٣٩/٩ ، م ـ ٤٣٧/٤ وفيه : قال ابن عباس [رضي الله تعالی عنهما] : فلا أدري من القرآن هو أم لا • قال : وسمعت ابن الزبير ـ رضي الله تعالی عنهما ـ يقول ذلك على المنبر • والروايات كثيرة ، في بعضها فاه ، في بعضها عينه ، في بعضها نفسه ، والكل كناية عن الحرص •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر بەنی‌ئادەم بۆ

(١) ئەم باسە جارێکی دیکە لە لاپەرە (٤٧)ی بەرگی چوارەمدا رابورد .

بە وادییێ ئاڵتوونی ببێ حەزەكا ببێ بە دوان ، ئەگەر پڕ بە دوو وادیی ببێ حەزەكا بن بە سیان ، گڵ نەبێ زگی ، چاوی ، نەفسی بەنی ئادەم تێر ناكا ، خوا تەوبەی ئەوانە قەبووڵ ئەكا كە تەوبە لەم حیرص و طەمەعە بكەن • ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئوبەیی كوڕی كەعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەمەمان بە قورئان ئەزانی تا (ألهاكم التكاثر) نازڵ بوو • ح ـ ٩/٢٤٠ •

٣١١٨/٤٩ ـ بعث أبو موسى الأشعري [رضي الله تعالى عنه] إلى قراء البصرة ، فدخل عليه ثلثمائة رجل قد قرأوا القرآن ، فقال : أنتم خيار أهل البصرة وقراؤهم ، فاتلوه ولا يطولن عليكم الأمد فتقسو قلوبكم كما قست قلوب من كان قبلكم ، وإنا كنا نقرأ سورة كنا نشبهها في الطول والشدة ببراءة ، فأنسيتها غير أني قد حفظت منها : لو كان لابن آدم واديان من مال لابتغى وادياً ثالثاً ، ولا يملأ جوف ابن آدم إلا التراب • وكنا نقرأ سورة كنا نشبهها بإحدى المسبحات فأنسيتها ، غير أني حفظت منها : يا أيها الذين آمنوا لِمَ تقولون ما لا تفعلون فتكتب شهادة في أعناقكم فتسألون عنها يوم القيامة ؟ م ـ ٤/٤٣٧ •

تەرجەمە :

ئەبوموسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ناردی بە شوێن حافیظانی بەصرەدا سێصەد كەسی چوە لا هەموویان قورئان خوێند بوون ، پێیفەرموون : ئێوە خیاری ئەهلی بەصرەو قورئان خوێنی ئەهلی بەصرەن[1] • قورئان بخوێنن طوولی زەمانەتان بەسەرا نەیێ [یەعنی زۆر

(١) دانەر لە دەقە عەرەبییەكەدا بە هەڵە لە باتی (أنتم) ، (السـتم)ی نووسیبوو لێرەیشدا بەو پێیە تەرجەمەی كردبوو ، ئێمە هەردوو لایمان چساككرد •

زۆر بیخوێنن فاصیلەی زۆری مەخەنە بەینەوە] مەبادا دڵتان رەق ببێ وەك چۆن دڵی ئەوانەی کە لە پێش ئێوەوە بوون رەق بوو • ئێمە سوورەتێکمان ئەخوێند لە درێژیو شیددەتا بە قەد بەرائەت بوو ، لە فکرم برایەوە ، هەر ئەوەندەیم لەفکر ماوە کە ئەفەرموێ : ئەگەر بەنی ئادەم پڕ بە دوو وادیی ماڵی ببێ وادییێکی سێیەم طەلەب ئەکا ، ناوزگی بەنی ئادەم غەیری گڵ هیچی تر پڕی ناکاتەوە • سوورەتێکمان ئەخوێند تەشبیهمان ئەکرد بە یەکێ لە (سبّح)ەکان لە فکرم برایەوە ، هەر ئەوەم لە فکر ماوە کە ئەفەرموێ : ئەی ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوە بۆچی ئەوە ئەڵێن کە نایکەن ؟ بیڵێنو نەیکەن لە گەردنتانا بە شەهادەت ئەنووسرێ لە رۆژی قیامەتا لێتان ئەپرسرێتەوە : [بۆچی وتتانو نەتانکرد ؟] •

٣١١٩/٥٠ ـ عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أربعون خصلة أعلاهن منيحة العنز ، ما من عامل يعمل بخصلة منها رجاء ثوابها وتصديق موعودها إلا أدخله الله بها الجنة • قال حسان [بن عطية الراوي] : فعددنا ما دون منيحة العنز من : رد السلام ، وتشميت العاطس ، وإماطة الأذى عن الطريق ونحوه = فما استطعنا أن نبلغ به خمس عشرة خصلة ح ـ ٤/٣٥٤ ، د •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : چل خەصڵەت هەیە گەورەترینیان لە ثەوابا ئیحسانکردنی مەڕی شیردارە بە موحتاج کە بیدۆشێ • هیچ کەسێ نیە کە بە ئومێدی ثەوابو باوەڕکردن بە موکافاتی یەکێ لەو چلە بکا کە خوا ـ عز وجل ـ بە واسیطەی ئەوەوە نەیباتە بەهەشت • حەسانی راویی ئەفەرموێ : ئەوی لە خوار عەطییەی مەڕەوە بوو وەك : رەددی سەلامو ، تەشمیتی ئەوی ئەپژمێ ، شتی (مؤذی) لە

سەرەرێدا لادانسان حساب کرد نەمان‌گەیان بە پانزە • [رەددی سەلام لە خوار مەنیحەوە نیە ؛ چونکی مەنیحە سونەتە رەددی سەلام یا فەرزی عەینە یا فەرزی کیفایەیە] بۆیە خوا ئەو چل خەصلەتانەی شاردۆتەوە لە خەلق مەبادا خەلق بەوە ئیکتیفا لە عەمەلی تر بکەن •

(زین للناس حب الشهوات [وصله الدارقطني]) : ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: ئێمە مومکینمان نابێ کە مەسروور نەبین بەوەی خوا بۆ ئێمەی موزەییەن کردوە ، خوایا لە تۆ طەلەب ئەکەم لە حەقی خۆیا خەرجی بکەم • ح ـ ٢٤١/٩ ، م ـ ٢/٥ •

٣١٢٠/٥١ ـ عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أيكم مال وارثه أحب إليه من ماله ؟ قالوا : يا رسول الله ما منا أحد إلا ماله أحب إليه • قال : فإن ماله ما قدم ، ومال وارثه ما أخر ح ـ ٢٤٢/٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کامتان ماڵی واریثتان لە ماڵی خۆی خۆشتر ئەوێ ؟ عەرزیانکرد : (یا رسول الله) هەموومان ماڵی خۆمان لە ماڵی واریث خۆشتر ئەوێ • فەرمووی : کە وابێ ماڵی ئینسان ئەوەیە لە پێش خۆیەوە بینێرێ بۆ ئاخیرەت ، ماڵی واریث ئەوەیە دوای خا تا بە میراتی ئەکەوێ •

٣١٢١/٥٢ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أفضل الصدقة ما ترك غنى ، واليد العليا خير من اليد السفلى ، وأبدأ بمن تعول • [الى هنا عن حكيم = بن = حزام ـ رضي الله تعالى عنه ـ أيضاً • م ـ ٤٢٠/٤] تقول المرأة : إما أن تطعمني

وإما أن تطلقني ، ويقول العبد : أطعمني واستعملني ، ويقول الابن : أطعمني ، إلى من تدعني ؟ فقالوا : يا أبا هريرة سمعت هذا من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قال : لا هذا من كيس أبي هريرة .
ح ـ ٨/١٩٠ ، ن .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەفضەلترینی صەدەقە ئەوەیە دەوڵەمەندیی بۆ ئینسان بێڵێتەوە [ماڵی خۆی بە جارێ نەبەخشێ] دەستی سەرەوە چاترە لە دەستی خوارەوە . لە ئیحسانا ئیبتیدا بەوە بکە کە نەفەقەی لەسەرتە . ژن ئەڵێ : یا نەفەقەم بدەرێ یا تەڵاقم بدە . عەبد ئەڵێ : خواردنم بدەرێ ، ئەمجا خزمەتم پێ بکە ، کوڕ ئەڵێ : خواردنم بدەرێ ، بە کێم تەودیع ئەکەی ؟ لە ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ یان پرسیی : تۆ ئەم بەحثی ژنو مناڵو عەبدەت لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست ؟ فەرمووی : خەیر بەڵکو لە کیسەی ئەبوهورەیرەیە یا لە زەکاوەتی ئەبوهورەیرەیە .

ئەم جوابە دوو مەعنا هەڵئەگرێ ، یا ئەفەرموێ : لە حەدیثەکە نیە خۆم لێم ئیستینباط کردوەو دەرجی حەدیثەکەم کردوە . یا ئەفەرموێ : ئەگەر لەوم نەبیستبێ ئەی لە کیسەی خۆمم هێناوەتەدەرێ ؟ یەعنی لەوم بیستوە (والله أعلم) .

٥٣/٣١٢٢ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن الله تبارك وتعالى قال لي : أَنفِق أُنفِق عليك . وقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يمين الله ملأى

لا يغيضها سحاء الليل والنهار • أرأيتم ما أنفق منذ خلق السماوات والأرض ؟ فإنه لم يغض ما في يمينه ، قال : وعرشه على الماء ، وبيده الأخرى القبض يرفع ويخفض م - ٤/٣٦٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا ئەمری پێفەرمووم تۆ نەفەقە بەسەر خەڵقا بکە منیش بەسەر تۆیا بکەم • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دەستی قودرەتی راستی خوا پڕە بە لافاو رژاننی لە شەواو لە رۆژا نای بڕێنێتەوە • ئەزانن کە خوا لەو رۆژەوە کە ئاسمانو ئەرزی خەڵق کردوە چەندەی ئینفاق کردوە ؟ ئەو ئینفاقە ئەوەی نەبڕانوەتەوە کە لە دەستی راستی قودرەتی خوادایە • کە عەرشی خوا لە سەر ئاو بوە بە دەستەکەی تریەوە قەبضی رۆحی تیایە رزقو عومر بەرز ئەکاتەوەو دای ئەنەوێنێتەوە • یەعنی (إن الله يبسط الرزق لمن يشاء ويقدر) •

٥٤/٣١٢٣ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما تصدق أحد بصدقة من طيب ـ ولا يقبل الله إلا الطيب ـ إلا أخذها الرحمن بيمينه ، وإن كانت تمرة ، فتربو في كف الرحمن حتى تكون أعظم من الجبل كما يربي أحدكم فَلُوَّهُ أو فصيله ح - ١٠/٣٨٨ ، م - ٤/٣٨٧ واللفظ لهذا •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ لە طەییب ، یەعنی لە حەڵاڵ ، صەدەقەیێ بکا ؛ چونکی خوا لە غەیری حەڵاڵ

صەدەقە قەبوڵ ناکا ، خوا ـ عز وجل ـ ئەو صەدەقەیە ، یا بە قەد خورماییێکیش بێ قەبوڵ ئەکا ، بە دەستی قودرەتی راستی وەری ئەگرێ ، لە دەستی خوادا گەورەو پەروەردە ئەبێ تا لە کێو گەورەتر ئەبێ ، وەکو چۆن یەکێ لە ئێوە جوانوولەی خۆی ، یا بێچوولە وشتری خۆی پەروەردەو گەورە ئەکا •

موراد لە دەستی راست تەمثیلەو کینایە نیە لە قودرەتو فەضل • موراد لە گەورەکردنو پەروەردەکردن ئەجرو ثەواب زۆرکردنە •

لە حەرام صەدەقە دروست نیە ، گوناهی خۆیو ئەوی ئەیخوا لەسەر ئەوە •

٣١٢٤/٥٥ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا تقوم الساعة حتى يكثر المال ويفيض حتى يخرج الرجل بزكاة ماله فلا يجد أحداً يقبلها منه [فيقول : لا إرب لي ح ـ ١٦/٣] وحتى تعود أرض العرب مروجاً وأنهاراً م ـ ٣٨٦/٤ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : تا ماڵ زۆر نەبێو وەك ئاو جاری نەبێ قیامەت هەڵناستێ ، ئەو وەختە ئەوەندە زۆر ئەبێ کە ئینسان زەکاتەکەی ئەباتە دەرێ کە بیدا بە خەڵق کەسی دەست ناکەوێ کە لێی قەبوڵ بکا ئەڵێ : ئیحتیاجیم پێی نیە • قیامەت هەڵناستێ تا ئەرزی عەرەب هەمووی ئەبێ بە مێرغوزارو بە ئەنهار •

٣١٢٥/٥٦ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ليأتين على الناس زمان يطوف الرجل فيه

بالصدقة من الذهب ، ثم لا يجد أحداً يأخذها منه ، ويرى الرجل الواحد يتبعه أربعون امرأة يلذن به من قلة الرجال وكثرة النساء م ـ ٤/٣٨٥ ، ح ـ ٣/١٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئینسان زەمانێکیان بەسەرا بێ کە پیاو زەکاتی ئاڵتوونی ئەگێرێ بە خەڵقەوە کەسی دەست ناکەوێ کە لێی وەربگرێ • تەنها پیاوێك ئەبینێ کە چل ژنی شوێن کەوتوەو ئیلتیجای پێ ئەبەن لەبەر پیاو کەمیو ژنزۆری •

٣١٢٦/٥٧ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : تقيء الأرض أفلاذ كبدها أمثال الأسطوان من الذهب والفضة ، فيجيء القاتل فيقول : في هذا قتلت • ويجيء القاطع فيقول : في هذا قطعت رحمي • ويجيء السارق فيقول : في هذا قطعت يدي • ثم يَدَعونه فلا يأخذون منه شيئا (سبقت نظائره في الاشراط) م ـ ٤/٣٨٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئەرز پارچە ـ پارچەی جەرگی لە ئاڵتوونو لە زیو وەك پایەو کۆڵەکە فڕێئەداتە دەرێ [یەعنی ئەوەندە ماڵ زۆر ئەبێ] قاتیل بێ ئەڵێ : لەسەر ئەمە من قەتلم کردوە • ئەوی قەطعی رەحمی کردبێ بێ ئەڵێ : من لەسەر ئەمە صیلەی رەحمم نەکردوە • دزی دەستبڕاو بێ ئەڵێ : من لەسەر ئەمە دەستم بڕراوە • هیچیان لەو ئاڵتوونو زیوە هەڵناگرن •

ظاهیر وایە ئەمە لە زەمانێکا بێ کە شەرع زیندوو بېێتەوەو ئیجرای ئەحکامی بکرێ ، دز دەستی ببڕرێ ، لە دوای ئەوە ماڵ زۆر ببێ خەلق مەئیووس ببن لە خۆیانو بزانن کە ماڵ فائیدەیان پێ نادا .

٣١٢٧/٥٨ ـ وعنه قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أيها الناس إن الله طيب لا يقبل إلا طيبا ، وإن الله أمر المؤمنين بما أمر به المرسلين ؛ فقال : (يا أيها الرسل كلوا من الطيبات واعملوا صالحاً إني بما تعملون عليم)[١] وقال : (يا أيها الذين آمنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم)[٢] ثم ذكر الرجل يطيل السفر أشعث أغبر يمد يديه الى السماء : يا رب ، يا رب ! ومطعمه حرام ، ومشربه حرام ، وملبسه حرام ، وغذي بالحرام فأنّى يستجاب لذلك ؟! م ـ ٣٨٩/٤ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئەی ئینسانان خوا طەییبە ، مونەززەهە لە نەقائیص ، طەییب نەبێ قەبووڵی ناکا . خوا ئەمری بە موسوڵمانان بەوە کردوە کە ئەمری بە پێغەمەران پێ کردوە . یەعنی بە پێغەمەران چ ئەمرێکی کردوە بە عەینی ئەوە ئەمری بە موسوڵمانان کردوە ؛ بە پێغەمەرانی فەرموە : ئەی پێغەمەرینە لە شتی حەلاڵو پاك بخۆن ، عەمەلی صالیح بکەن ، خوا عیلمی هەیە بەوەی کە ئێوە ئەیکەن ، بە موسوڵمانانیشی فەرموە : ئەی ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوە لەو حەلاڵو پاکە بخۆن کە کردوومە بە رزقی ئێوە . لە پاش ئەم فەرموودەی ذیکری ئەحواڵی پیاوی کرد کە سەفەری دوورو درێژ ئەکا

(١) المؤمنون /٥١ .
(١) البقرة /١٧٢ .

[مەئەلا بۆ حەج ، بۆ جیهاد] بە مووئالۆزاویی ، لە تۆزو خۆلا غەرقبوو ، دەست بۆ ئاسمان هەڵەبڕێ ئەڵێ : یاڕەببی ، یاڕەببی ! خۆراکی حەرامە ، خواردنەوەی حەرامە ، لیباسی حەرامە • لەوەپێشیش غەذای[1] لـە حەرام بوە ، بە حەرام پەروەردە بوە ، ئیتر خوا چۆن دۆعای ئەو نەوعە ئینسانانە قەبووڵ ئەکا ؟!

خواردنی حەرام مانیعی قەبووڵی دۆعایە • شــەرطی قەبووڵی دۆعا ئیطاعەی ئەمری خواو پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ •

عدي بن حاتم ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ أنه ذكر النار فتعوذ منها وأشاح بوجهه ثلاث مرات ، ثم قال : اتقوا النار ولو بشق تمرة ، فإن لم تجدوا فبكلمة طيبة م ـ ٤/٣٩٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەحثی لـە ئاگری جەهەنـەم کرد ئیستیعاذەی لێکرد ، سێجار رووی موبارەکی بردە دواوە لـە پاشـا فەرمووی : بـا بـە لەتە خورمایێ بێ خۆتان لـە ئاگر بپـارێـزن ، ئەگـەر نەتانبوو بە قسەیێکی خۆش •

٥٩/٣١٢٨ ـ عدي بن حاتم ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : كنت عند رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فجاء رجلان أحدهما يشكو العَيلة ، والآخر يشكو قطع السبيل ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أما قطع الســبيل فإنه لا يأتي عليك إلا قليل حتى تخرج العير الى مكة بغير خفير • وأما العيلة فإن الساعة لا تقوم حتى يطوف أحدكم بصدقته لا يجـد من يقبلها منه ، ثم لـيَقِفَنَّ أحدكم بين يدي الله ليس بينه وبينه حجاب ولا

(١) واتە خۆراکو پێخۆری حەرامەو بە حەرام پەروەردە بوە •

ترجمان يترجم له • ثم لَيقولَنّ لـه ألم أوتِكَ مالا ؟ فليقولَنّ : بلى • ثم ليقولنّ : ألم أرسل إليك رسولا ؟ فليقولنّ : بلى • فينظر عن يمينه فلا يرى إلا النار ، ثم ينظر عن شماله فلا يرى إلا النار ! فليتّقينّ أحدكم [النار ولو بشق تمرة • نسخة] فإن لم يجد فبكلمة طيبة ح-٣/١٦ ، ح-٦/٤٨ • ن في الزكاة • ومر في المعجزات بأبسط فلا حاجة الى ترجمته[١] •

٣١٢٩/٦٠ ــ عن أبي مسعود ــ رضي الله تعالى عنه ــ قال : لما نزلت آية الصدقة كنا نحامل فجاء رجل [عبدالرحمن بن عوف ــ رضي الله تعالى عنه ــ] فتصدق بشيء كثير [فتصـــدق بثمانية أو أربعة آلاف] فقالوا : مرائي • وجاء رجل [أبو عقيل الأنصاري ــ رضي الله تعالى عنه ــ] فتصدق بصـاع • فقالوا : إن الله لغني عن صـاع هـــذا ! فنزلت : (الذين يلمزون المطّوّعين من المؤمنين في الصـدقات ، والذين لا يجدون إلا جهدهم [أي طاقتهم])[١] الآية ح ــ ٣/١٨ ، م ــ ٤/٣٩٦ ، ن ، جه •

تەرجەمە :

ئەبومەسعوود ــ رضي الله تعالى عنه ــ ئەفەرموێ : كە ئايەتی صەدەقە نازڵ بوو بە ئوجرەت شتمان بەكوڵ هەڵەگرت كە بیكەین بـە صەدەقە • عەبدورەحمانی بنی عەوف ــ رضي الله تعالى عنه ــ نیوەی ماڵی خۆی یەعنی هەشت هەزار یا چوار هەزاری هێنایە خزمەت پێغەمەر ــ صلى الله تعـالى عليه وسلم ــ بە صەدەقە ، موناڧیقان وتیان : ئەوەی بـە ریایی هێنـاوە ! ئەبوعەقیلی ئەنصاریی ــ رضي الله تعالى عنه ــ صاعێ خورمای هێنا كردی بـە صەدەقە • موناڧیقـان وتیـان : خـوا موحتـاج بـە صـاعی ئەو نیە !

---

(١) مەبەستی حەدیثی ژمارە (٥٧٨/٤٠)ی بەرگی دوەمە •

(١) التوبـــة /٧٩ •

[ئەو رۆژە چووبوو بە کرێکاریی دوو صاع خورمای پەیدا کردبوو ، صاعێکی کرد بە صەدەقە] خوا ـ عز وجل ـ لەسەر قسەی ئەو مونافیقانە ئەم ئایەتی بەرائەتەی نازڵکرد کە ئەفەرموێ : ئەوانە کە طەعن ئەدەن لەو موسوڵمانانە کە صەدەقە ئەکەن و [زۆر بێ ئەڵێن ریایە ، کەم بێ ئەڵێن خوا موحتاج بە کەم نیە] لەو موسوڵمانانەی ئەمجا هەر ئەوی لە تاقەتیانا بێ ئەیکەن بە صەدەقە .. گاڵتەیان پێ ئەکەن خوایش ـ عز وجل ـ گاڵتە بەوان ئەکا . لەسەر ئەوەو کوفریان عەذابێکی زۆر بە ئێشیان هەیە .

٦١/٣١٣٠ ـ وعنه كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا أمرنا بالصدقة انطلق أحدنا الى السوق فيحامل فيصيب المد ، وإن لبعضهم اليوم لمائة ألف ح ـ ٣/١٨ .

تەرجەمە :

ئەبومەسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە ئەمری پێبکردینایە بە صەدەقە یەکێکمان ئەچوە بازاڕ حەماڵی ئەکرد مودێکی پەیدا ئەکرد . ئێمڕۆ بەعزێکمان صەد هەزاری هەیە ! [یەعنی کەچی هیچ صەدەقەی لێ ناکا] .

وەلحاصڵ (اهل الله)و پیاوچاك زۆر تەماعکارن بە تیجارەتی کەم رازیی نابن لەگەڵ خوادا خەریدو فرۆخت ئەکا کە لە یەکێبەدەوە تا یەك بە حەوصەد تا غەیرە موتەناهیی قازانج بکا . فەقەط ئەهلی دنیا زۆر قەناعەتکارن بە قازانجێکی کەمی دنیایی ئاخیرەتەکەی ئەگۆڕێتەوە ! پیاوی خوا تا روتبەی لای خوا گەورەتر بێ لە فەضڵو کەرەمی خوادا بە تەماعترە .

٣١٣١/٦٢ ـ عن عدي بن حاتم ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : [من استطاع منكم أن يستترَ من النار ولو بشق تمرة فليفعل م ـ ٤/٣٩] اتقوا النار ولو بشق تمرة ح ـ ٣/١٩ •

تەرجەمە :

عەدیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ چونكی كوڕی حاتەمە هەر پەیڕەوی باوكی ئەكا ئەكتەری ئەحادیثی دائیر بە سەخایە كە شیمەی خۆیو باوكی بوە •• ریوایەت ئەكا ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : با بە لەتە خورمایێكیش بێ خۆتان لە ئاگر بپارێزن • لە ریوایەتەكەی موسلیما ئەفەرموێ : هەركامێ لە ئێوە ئەتوانێ خۆی لە ئاگر پەنا بدا با بە لەتی خورمایێكیش بێ بیكا •

٣١٣٢/٦٣ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : دخلت امرأة معها ابنتان لها تسأل • فلم تجد عندي شيئاً غير تمرة ، فأعطيتها إياها ، فقسمتْها بين ابنتيها ولم تأكل منها • ثم قامت فخرجت ، فدخل النبي ـ صلى الله عليه وسلم ـ علينا فأخبرته • فقال : من ابتلي من هذه البنات بشيء كن له سترا من النار ح ـ ٣/١٩ • ح ـ ٩/١٦ ، م ـ ١٠/٦٣ •

٣١٣٣/٦٤ ـ وعنها أنها قالت : جاءتني مسكينة تحمل بنتين لها ، فأطعمتها ثلاث تمرات ، فأعطت كل واحدة منهما تمرة ، ورفعت الى فيها تمرة لتأكلها ، فاستطعمتها ابنتاها ، فشقت التمرة التي كانت تريد أن تأكلها بينهما ، فأعجبني شأنها فذكرت الذي صنَعَتْ لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : إن الله قد أوجبَ لها بها الجنة أو أعتقها بها من النار م ـ ١٠/٦٣ •

تەرجەمە :

دوو حەدیث لە حەزرەتی عایشەوە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە یەكێكیانا ئەفەرموێ : ژنە سواڵكەرێ دوو كچی پێبوو هات بۆ ســوئاڵ هیچ نەبوو پیەمێ غەیری خورمایێ ، دامێ ، كردی بە دوو لەتەوە هەر یەكە لەتێــكی دانێ خۆی لێی‌نەخواردو هەڵساو رۆیی‌یە دەرێ • كە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ تەشریفی هاتەوە عەرزم‌كرد ، فەرمووی : هەركەسێ لەم كچانە موبتەلا ببێ بە بەعزێكیان چاكیان تەماشا بكا بۆی ئەبن بە ســاتیر لــە ئاگر •

لە حەدیثەكەی ترا ئەفەرموێ : سواڵكەرێ هات دوو كچی پێ بــوو سێ خورمام دایێ ، كچەكانی هەریەكە خورمایێكی دانێ ، خورمایێكیشی برد بۆ دەمی كە بیخوا ، كچەكانی داوایان لێ‌كرد ، ئەو خورمایەیشی كرد بە دوو لەتەوە هەر یەكە لەتێكی دانێ ! عەجایەبم لە حاڵی ئەو ژنە ما ، كە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ تەشریفی هاتەوە ئــەو موعامەلــەی دایكە لەگەڵ كچەكانیم عەرزكــرد ، فەرمووی : خــوا بــەو موعامەلــەیــە بەهەشتی بۆ واجب‌كردوە ، یا فەرمووی : بەو موعامەلەیە لە ئاگر ئازادی كردوە •

٦٥/٣١٣٤ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من عال جاريتين حتى تبلغا جاء يوم القيامــة أنا وهو ، وضم أصابعه م ـ ١٠/٦٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : هەركەســـێ دوو كچ بەخێو بكا تا باڵغ ئەبن لە رۆژی قیامەتا یێ ئەو لەگەڵ منا ، پەنجــەی

موبارەکی بەیەکەوە نووسان ، یەعنی وەکوو ئەم پەنجانە لەگەڵ منە بەیەکەوە ئەبین •

٣١٣٥/٦٦ ـ وعنه ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أتي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بمال من البحرين فقال : انثروه في المسجد ، وكان أكثر مال أتي به رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فخرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلى الصلاة ولم يلتفت إليه • فلما قضى الصلاة جاء فجلس إليه ، فما كان يرى أحداً إلا أعطاه ، إذ جاء العباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : يا رسول الله أعطني فإني فاديت نفسي وفاديت عقيلا [أخا علي بن أبي طالب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يوم أسرا ببدر] فقال له رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : خذ ! فحثى في ثوبه ، ثم ذهب يُقِلّه فلم يستطع ، فقال : يا رسول الله اؤمر بعضهم يرفعه إليّ ، قال : لا • قال : فارفعه أنت علي • قال : لا فنثر منه ، ثم ذهب يُقِلّه ، فقال ، يا رسول الله اؤمر بعضهم يرفعه قال : لا • قال : فارفعه أنت علي ، قال : لا • فنثر منه ، ثم احتمله فألقاه على كاهله ثم انطلق • فما زال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يُتبعه بصره حتى خفي علينا عجبا من حرصه ! فما قام رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وثم منها درهم ح ـ ٤١٥/١ ، ح ـ ٢٢٦/٥ •

تەرجەمە :

ماڵێکی زۆر لە بەحرەینەوە هێنرایە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە مزگەوتا داینێن ، قەت ئەوەندە ماڵی زۆر نەهاتبوە خزمەتی • تەشریفی هاتەدەرێ بۆ نوێژ ، رووی نەکرد بە لای ئەو ماڵەوە ، کە لە نوێژ بۆوە تەشریفی هات لە لای دانیشت ، هیچ کەسی

نەئەدی کە نەیداتێ ، عەباسی مامی ـ رضي الله تعالى عنــه ـ هاتە خزمــەتی عەرزی‌کرد : (یا رســــــول الله) عەطام لەگەڵاَ بکە چونکی کە لە بەدرا کراین بە ئەسـیر فیدیەی خۆم‌و عەقیـلی برازام دا • فەرمووی : بچۆ لێی هەلـگرە ، تەشریفی چوو بە مست رای‌ئەماڵی‌یە ناو ئەو جلەی کە پێی بوو تەمای بوو کە هەڵی‌بگرێ نەیتوانی ، فەرمووی : (یا رسول = الله =) ئەمر بکە بە یەکێ بیدا بە کۆڵما • فەرمووی : خەیر • عەرزی‌کرد : خۆت بیدە بە کۆڵما ، فەرمووی : خەیـر • عەبـاس ـ رضي الله تعالى عنه ـ لێی رۆکرد تەمای بوو هەڵی‌بگرێ نەیتوانی • عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) ئەمر بکە بیدەن بە کۆڵما • فەرمووی : خەیر • عەرزی کرد : خۆت بیدە بە کۆڵما فەرمووی : خەیر • دووبارە لێی رۆکرد دای بــە کۆڵیـاءِ رۆیی تا لێیان ون بوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چـاوی لێ جوێ نەکردەوە ، لە حیرصی موتەعەججیب بوو • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تا درهەمێکی ما تەشریفی لەو شوێنە هەڵنەستا •

دروستە ماڵی غەنیمەت ، زەکـــات ، صەدەقە لــە مزگەوتا دابنرێ‌و تەقسیم بکرێ •

حیرص لەســـەر دنیا بۆ کەس ـ با خوصووص بۆ ئەهلی فەضــــل ـ مەذموومە •

موعاوەنەتی حەریص لە سەر حیرصی دروست نیە •

٦٧/٣١٣٦ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ = يوما = لأصحاب النبي ـ صــلى الله تعـالى عليــه وسلم ـ : فيم ترون هذه الآية نزلت (أيود أحدكم أن تكون له جنة ••• ؟) قالوا : الله أعلم • فغضب عمر فقال : قولوا نعلم أو لا نعلم • فقال ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : في نفسي منها شيء يا أمير المؤمنين • قال عمر :

يا ابن أخي قل ولا تحقر نفسك • قال ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : ضربت مثلاً لعمل • قال عمر : أيّ عمل ؟ قال ابن عباس : لعمل • قال عمر : لرجل غني يعمل بطاعة الله ـ عز وجل ـ ثم بعث = الله = له الشيطان فعمل بالمعاصي حتى أغرق أعماله م ـ ٣٧٠/٤ ، ح ـ ٤٣/٧ •

تەرجەمە :

ئيمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە ئەصحابی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی فەرموو : ئەم ئايەتەتان لا لە چيا نازڵ بوە ؟ عەرزيانكرد : خوا ئەزانێ • ئيمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەوە توند بوو ، فەرمووی : بڵێن ئەزانين يا نازانين ! ئيبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عەرزیکرد : (يا أمير المؤمنين) شتێكم پێ بە دڵا • فەرمووی : بيڵێ خۆت بە حەقير مەزانە • ئيبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : بۆ عەمەلێ بە مەثەل ذيكركراوە • فەرمووی : بۆ چ عەمەلێ ؟ عەرزیکرد : بۆ عەمەلێ • [لەوەندەی لێ زياد نەكرد] ئيمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بۆ پياوێكی دەوڵەمەند كە بە طاعەتی خوا عەمەل بكا لە پاشا شەيتان بێتە سەرەڕێی دەست بكا بە گوناهكردن تا گوناهی ئەوەندە زۆر ئەبێ كە عەمەلە صاڵحەكانی تيايا غەرق ئەبێ •

مەثالی ئايەتەكە ئەوەيە : هيچ كەس لە ئێوە ئەحوبێنێ كە باغێكی خورماو رەزی بێو لەو باغەدا هەموو نەوعە ميوەيێكی بێو پير بێو منالّی وردو زەعيفی بێو باغەكەی گێژەڵوكەيێكی ئاگرلەناوای بۆ بێو هەمووی بسووتێ ؟ خوا بۆ خاتری ئەمەی كە فكركەنەوە بەرخۆتانو

ئەعمالی صالیحەتان بە ریاو بە ئیذا حەبط[1] نەكەنەوە ئایاتی خۆیتان بۆ بەیان ئەكا •

(بالمناسبه) بەیانی (ما قبل)و (ما بعد)ی ئەم ئایەتە بكرێ خالی لە فائیدە نابێ •

(أولا) خوا ـ عز وجل ـ بەیانی موكافاتی صەدەقە ئەكا ئەفەرموێ : مەثەلی ئەوانەی كە ماڵی خۆیان لە رێی خوادا ئینفاق ئەكەن وەك مەثەلی حەببەیێ[2] وایە حەوت گوڵی ببێ ، هەر گوڵێ صەد دەنكی تیا بێ [یەعنی یەك بە حەوصەد ئەجری هەیە • ئەمە لای كەمیەتی] خوا لەوەی زیاتر ئەكا بۆ كەسێ كە ئیرادەی بفەرموێ • خوا دەستی كەرەمی واسیعە دەست تەنگ نیە كە ئەتوانێ زۆری بكا ، عەلیمە بە نییەتی ئەو كەسە كە بۆ ئەوی داوە یا بە نییەتێكی تر •

لە پاشا بەیانی شەرایطی ئەم ئەجرە عەظیمە ئەفەرموێ ، ئەفەرموێ : ئەوانەی كە ماڵی خۆیان لە رێی خوادا صەرف ئەكەن لە پاش ئەو صەرفكردنە منەتو ئەذیەتی بەشوێنا نانێرن [یەعنی چاكەكەیان ناكوتنەوە بە چاوی ئەو كەسەدا كە چاكەی لەگەڵ ئەكەن ، بە واسیطەی ئەو چاكەوە دەستدرێژیی بەسەرا ناكەن] ئەو كەسانە لای خوا ئەجری گەورەیان هەیە ، لە ئاخیرەتا ترسیان لە هیچ نیە كە بەسەریانا بێ ، هیچیان لە كیس ناچێ تا بۆی مەحزوون بن •

---

(۱) البقرة /۲٦٦ •

(۱) (ئیذا) : ئازارو سزا • (حبط ـ حەبط) : پووچبوونەوەو بێخێر بوون •

(۲) حەببە : دەنكە دانەوێڵە ، دەنكی هەرچی ببێ •

ئەفەرموێ : [ئەگەر بە هەر نەوعێ بێ ئیرادەیان نەبێ لە بە سائیل شتێك بدەن] بە قسەی خۆش رەدیان بکەنەوەو ، عەفوی قوصووری سائیلەکە لە سوالکردن چاترە لە صەدەقەیێ کە ئەذیەتی بە شوێنەوە بێ [پێی بلێ : بۆ ناچی کرێکاری بکەی ؟ پێی سوال ئەکەی ! (مثلا)] خوا ئیحتیاجی بەوە نیە کە بە مەنن‌و[1] ئیذا صەدەقە بکەن ، حەلیمیشە نورج عەذابی ئەو کەسە نادا کە بە مەنن‌و ئیذا صەدەقە ئەکا [یەعنی ئەو کەسەی کە بە منەتنان‌و ئەذاو جەفا صەدەقە بکا بە تەمای ثەواب نەبێ لە عەذاب بترسێ] •

ئەمجا خوا ـ عز وجل ـ بۆ بەیانی ئەمە کە بە مەنن‌و ئەذا ئەجری صەدەقە مەحو ئەبێتەوە مەثەلێ بەیان ئەفەرموێ ؛ ئەفەرموێ : ئەی ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوە صەدەقەی خۆتان بە منەتنان‌و بە قسەی ناخۆش بەتاڵمەکەنەوە وەکوو ئەو کەسەی بە ریا مالی خۆی صەرف ئەکا ، ئیمانی بە خواو رۆژی ئاخیرەت نیە [کە بە تەمای ئەجرو ثەواب بێ] مەثەلی ئەوەی کە بە ریا ماڵی صەرف ئەکا وەك بەردێکی صاف‌و لووس وایە گڵی بەسەرەوە بێ‌و بارانێکی بە خوڕەمی لێ بدا بەردەکە بە رەق‌وتەقی بێلێتەوە • ئەو کەسانە قودرەتیان نیە بەسەر ئەمەدا کە صەرفیان کردوە خێری لێ ببینن ، خوا هیدایەتی کافران نادا بۆ رێی چاکە [یەعنی ئەوانەی کە بە منەت‌و بە ئیذا صەدەقە ئەدەن ، صەدەقەکەیان وەك صەدەقەی ئەوانەیە کە بە ریا صەدەقە ئەدەن ، صەدەقەی ئەوانە مەحوە ، چۆن ریا صەدەقە مەحو ئەکاتەوە منەت‌و ئەذایش صەدەقە مەحو ئەکاتەوە] •

ئەمجا خوا ـ عز وجل ـ صەدەقەی ئیخلاص ذیکر ئەکا ئەفەرموێ : ئەوانەی کە ماڵی خۆیان صیرف‌و مەحض بۆ تەحصیلی رەزای خوا ئەبەخشن

(۱) (منّ ـ مەنن) منەتنان بەسەر ئەو کەسەدا کە چاکەی لەگەڵدا دەکرێ .

بە صەدەقەکەیان نەفسی خۆیان لەسەر ئیمان ثابت ئەکەن [یەعنی ئیمانیان ئەوەندە بەقووەتە ئەزانن صەدەقەکەیان بە فیرۆ ناچێ ، صەدچەندان ثەوابی هەیە] مەثەلی ئەو نەوعە کەسانە وەك مەثەلی باغێکە بەسەر تەپۆلکەییێکەوە بێ بارانێکی بە خوڕەمی لێبدا دوو ئەوەندەی پێشوو میوە بدا ، ئەگەر بارانی بەخوڕەمیشی لێ نەدا [جێیەکەی ئەوەندە هەوادارو باشە] شەبنمێکیش کافیە بۆی [یەعنی باران یا شەبنم چۆنە بۆ زەراعەتی جێ باش و پەروەردەی ئەکا ئیخلاصیش بۆ ئەعمالی صالیحە وایە] خوا چاوی لەو عەمەلانەیە کە ئەیکەن [ئەزانێ کامی بە ئیخلاصەو کامی بە ریایە] •

ئەمجا بۆ صەدەقەی بەریا مەثەلێکی تر بەیان ئەکا کە لە فەرموودەکەی ئیمامی عومەرایە - رضي الله تعالى عنه - بۆ ریا دوو مەثەلی بەیانفەرموە • لە دوای ئەوە خوا - عز وجل - بەیانی ئەوە ئەفەرموێ کە صەدەقە لە ماڵی باش بکرێ ئەفەرموێ : ئەی ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوە ئەو ماڵەی کە کەسبی ئەکەن و ئێمە لە ئەرز بۆتان یێنینە دەرێ [یەعنی لە تیجارەت و صنعەت و زەراعەت] کامی حەلاڵەو باشە لە رێی خوادا لەوە صەرف بکەن ، مەچن بە لای ئەوەوە کە خراپە لێی صەرف بکەن ، بیکەن بە صەدەقە ، ئەوە ئەگەر یەکێ بیدا بە خۆتان قەبووڵی ناکەن مەگەر چاوی لێ بپۆشن • لێتان مەعلووم بێ کە خوا موحتاج نیە بە صەدەقەی ئێوە [یەعنی نە بە چاکی نە بە خراپی لەگەڵ ئەمەیشا] حەمدتان ئەکا لە سەر نەفەقەو صەدەقەو لێتان قەبووڵ ئەکا فائیدەکەی بۆ خۆتانە بۆتان پاشەکەوت ئەکا بۆ رۆژێکتان کە پێی موحتاج بن] •

التعفف عن السؤال(١) :

٦٨/٣١٣٧ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : ليس المسكين بهذا الطوّاف الذي يطوف على الناس فترده اللقمة واللقمتان والتمرة والتمرتان [قالوا فما المسكين يا رسول الله ؟ قال : م] ولكن المسكين [المتعفف ، اقرؤا إن شئتم : (لا يسألون الناس إلحافا)[١] . م) الذي [يتعفف ، أخرى . م] لا يجد غنى يغنيه ، ولا يفطن له فيتصدق عليه ، ولا يقوم فيسأل الناس [شيئا .] ح - ٣/٦٤ ، ٦٢ ، م - ٤/٤٢٥ ، ٤٢٦ . چوار حەدیث = وەك = یەك (بفرق كتب) .

٦٩/٣١٣٨ - عن أبي سعيد الخدري - رضي الله تعالى عنه - أن ناساً من الأنصار سألوا رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فأعطاهم ، ثم سألوه فأعطاهم حتى نَفِد ما عنده . فقال : ما يكون عندي من خير فلن أدّخره عنكم ، ومن يستعفف يعفّه الله ، ومن يستغنِ يغنهِ الله . ومن يتصَبَّر يصبِّره الله ، وما أعطي أحد عطاء خيرا وأوسع من الصبر ح - ٣/٥٧ ، ٤/٤٤٠ ن ، ح - ٩/٢٥٨ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : میسكین ئەو كەسە گەڕۆكە نیە كە بە ئینسانانەوە ئەگەڕێو سواڵیان لێ ئەكاو لوقمەیێ یا دوو لوقمە ، خورمایێ یا دوو خورمای دەست ئەكەوێ [عەرزیانكرد : ئەی میسكین كێیە

---

(١) البقرة /٢٧٣ .

(١) سواڵنەكردن و خۆگرتن .

(يـا رسـول الله) ؟ فەرمووی :] میسـکین ئەوەیە دەوڵەتی نیـە کـــە ئیحتیاجیی نەیێڵێ ، کەسیش پێی نازانێ کە فەقیرە صـــەدەقەی پێ بکا ، بەسەر خەڵقیشەوە ناوەستێ سواڵیان لێ بکا • ئەگەر حەز ئەکەی ئەم ئایەتە بخوێنەرەوە [کە لە (البقرە)دایە شەش ئایەت لە دوای ئەو ئایەتانەوە کە نووسیم مەئالی هەموویان ئەوەیە ئەفەرموێ :

شەیتان وەعدەی فەقیریتان پێ ئەدا ، ئەڵێ : دەست بە ماڵی خۆتانەوە بگرن بۆ بە خۆڕایی ئەیدەن بە خەڵق ؟ لە پاشا خۆتان موحتاج ئەبن کەس دەستتان ناگرێ ، ئەمرتـان بـە خراپەکردن پێ ئـەکـا خـوا وەعدەتان بـە لێخۆشبوونی گوناه پێ ئەدا ، وەعدەی فەضـــــڵو کەرەمتان پێ ئـەدا ، ئەفەرموێ : صەدەقە بکەن یەك بەوەندە تا حەوصەد تا زیاتر لـە قیامـەتـا ئەجرتان ئەدەمێ ، لــــە دنیـــادا چەنـد میثلی ئەوەی کە ئەیبەخشن بۆتان ئەهێنمەوە جێی • دەستی قودرەتو عەطای خوا واسیعە ، بە تەخشـــانو پەخشان کەم نابێتەوە ، عیلمی بە هەموو شتێ هەیە : ئەزانێ کێ فەقیر ئەکا ، کێ دەوڵەمەند ئەکا ، بۆ فەقیر ـ فەقیر ئەکا ، بۆ دەوڵەمەند ـ دەوڵەمەنـد ئەکا • هەرکەسێ خوا ئیرادەی کردبێ لە عیلمی ئەزەلیيا حیکمەتی پێ عەطا ئەکـا ، رێی خێرو شەڕی پێ نیشان دا تێی ئەگەیێنێ چی چاکـە بیـکا پێی ئەکا ، تێی ئەگەیێنێ چی خراپە لێی لادا لێی لائەدا • هەرکەسێ لە طەرەف خواوە ـ عز وجل ـ نیعمەتی حیکمەتی پێ عەطا بکرێ بە تەحقیق ئەو کەسە خێرێکی زۆری پێ عەطاکراوە • هەرچی بکا ، هەڵسێ ، دانیشێ ، ببەخشێ نەبەخشێ هەمووی بە ترازووی شەریعەت هەڵەکێشێ ئەمجا ئەیکا • ئەمما غەیری ئەوانەی کە صاحێب مەغزن هیچ کەس فکر ناکاتەوە ، تابیعی قسەی شەیتان ئەبێ ، بە ریاو ناموو شوهرەت نەبێو بۆ کارە تەمەتتوعی دنیا نەبێ چاکەی لە دەست نایێ •

هەر نەفەقەیێ ئێوە ئەیکەن ، کەم بێ یا زۆر بێ ، بە ئاشکارا بێ یا بە پەنهانی بێ ، لە حەقا صەرفی بکەن ، لە باطیلا صەرفی بکەن ، هەر نەذرێ کە ئەیکەن ، بە شەرط بێ یا بێ شەرط ، بۆ خێر بێ یا بۆ گوناە (علی العموم) بە تەحقیق بێ شكو شوبهە خوا ـ عز وجل ـ ئەیزانێ ، ئەوانەی کە ظالمن نەفەقەو نەذریان بۆ گوناهەو ، وەفا بە نەذریان ناکەنو مەنعی صەدەقەی واجب ئەکەن • بۆ ئەو زالمانە هیچ کەس نیە کە موعاوەنەتیان بکاو لە عەذابی خوا نەجاتیان بدا • ئەگەر صەدەقەتان ئاشکرا بکەن بەو شەرطە قەصدی ریای تیا نەبێ ئەو ئاشکراکردنە زۆر شتێکی باشە ؛ چونکی خەلق پەیرەویتان ئەکا رێگە بۆ خەلق ئەکەنەوە • ئەگەر ئیخفاو پەنهانی بکەنو بیدەن بە فەقیران ئەو پەنهانکردنە چاترە بۆ ئێوە ؛ چونکی لە ریا دوورە • فەقەط صەدەقەی فەرز ئیظهارکردنی چاترە بۆ دەفعی توهمەت • خوا ـ عز وجل ـ لە گوناهتان خۆش ئەبێو ، خوا ـ عز وجل ـ خەبەری هەیە لەوەی کە ئێوە ئەیکەن ، با خەلق خەبەری نەبێ •

ئەی محەمەد لە سەر تۆ نیە کە بە زۆر خەلق بێنیە سەر رێی هیدایەت ، هەر ئەوەندەت لەسەرە رێی هیدایەتیان پێ نیشان بدەی (مەثەلا) کە مەنو ئەذاو ریا لە صەدەقەداو ماڵی خراپ بە صەدەقەدان چاك نیەو ، زەرەری ئەوەیان بۆ بەیانبکەی • ئەمما خوا ـ عز وجل ـ هیدایەتی ئەوانەی کە ئیرادەی هیدایەتی کردوون ئەدا ، دڵیان یێنێتە سەر رێی حەق • ئەو نەفەقەی کە ئەیکەن هەر بۆ خۆتانە • خۆتان فائیدەی لێئەبینن ، کە وابێ منەت مەنێن بەسەر خەڵقاو ریایی نیا مەکەن کە خەیرەکەی مەحو بکەنەوە هەر بۆ تەحصیلی رەزای ذاتی پاکی ئەقدەسی خوای بکەن ، ئەو خێرەی کە ئەیکەن بە زیادی ئەتاندرێتەوەو هیچ زوڵمتان لێ ناکرێو ثەوابتان کەم ناکرێ • ئەو صەدەقەی کە ئەیکەن بیدەن بەو فەقیرانە کە

له رێی خوادا بۆ جیهاد حەبس‌کراون[1] که لەشکری ئیسلامن ، ناتوانن به ئەرزا بڕۆن بۆ کەسبو تیجارەت • ئینسانی نەزان وایان ظەن ئەبەنێ که دەوڵەمەندن لەبەر تەعەففوف‌کردنیان[2] له سواڵ ، به سیمایان ئەیان‌ناسی ، به زەعیفیو لەڕیو ڕەنگ‌زەردییان ئەزانی که فەقیرن • له ئینسان نا ئاڵێن وەك (ترتره)[3] و سواڵیان لێ بکەن ، ئەو خێرەی که ئەیکەی خوا عیلمی پێی هەیە بە ضایع ناچێ • ئەم ئایەته ئایەتەکەیه که له حەدیثەکەدا ئەفەرموێ ؛ بیخوێنەرەوه : ئەوانەی ماڵی خۆیان ئینفاق ئەکەن به شەوو به ڕۆژ به پەنهانیو به ئاشکرا له لای پەروەردگاری خۆیان ئەجریان هەیەو له ڕۆژی قیامەتا هیچ ترسیان لەسەر نیه که عەذاب بدرێن ، مەحزوونیش نابن که له ئەجریان کەم ببێتەوەو شتێکیان له کیس چووبێ •]

لە دوای ئەم ئایەتانەوه خوا ـ عز وجل ـ بەیانی حوکمی ریباو ماڵ‌بەقەرزدان ئەکا ؛ که ریبا جەڕڕی مەنفەعەتی خەسیسەیە بە طەریقی غەیرە مەشرووع که بە کوللیی مونافیی صەدەقەیه • شت‌بەقەرزدان دەستگرتنی خەڵقەو نەوعە صەدەقەیەکه به موئەججەل به شەرتی ئیعادەی بەدەلی که موددەی تەواو بوو •

تەرجەمەی حەدیثەکەی ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ :

ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەعزێ ئینسان له ئەنصار [نەسائی ریوایەت ئەکا که ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى

(1) واته کراون به سەربازو ، ئیش‌و کاری دیکەیان پێ ناکرێ . مەبەست له حەبس زیندان نیه .

(2) نەفس بەرزیو خۆبەدوورگرتن له داواکردن ، با نەدارایش بن .

(3) ئەم وشەم وەك خۆی نووسی ، چونکه مەبەستەکەیم نەزانی ، رەنگه مەبەستی تووڕك بێ ، چونکە دەگوترێ : « خولکی تووڕکیی » یان : « وەك تووڕك تێی ئاڵاوە » .

عنه - كە راویی حەدیثەكەیە لەوانە بوو] داوایان لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - كرد پێی عەطا فەرموون ، لە پاشا داوایان لیّ‌كردەوە دیسان پێی عەطا فەرموون [دیسان داوایان لیّ‌كرد پێی عەطا فەرموون أبوذر] تا ئەوەی لە خزمەت پێغەمەرا بوو - صلی الله تعالی علیه وسلم - بڕایەوەو . لە پاشا پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : هەر خێرێ لە لام بێ لە ئێوەی پاشەكەوت ناكەم بۆ خۆم یا بۆ خەلقی ترو مەنعی بكەم لە ئێوە ، هەركەسێ تەعەففوف بكا لە سوالكردن خوا عیففەتی [لە حەرام] پێ ئیحسان بكا یا ئەكا ، هەركەسێ ئیستیغنا بكا [ئیظهاری دەوڵەمەندیی بكا] خوا دەوڵەمەندی بكا یا ئەكا ، هەركەسێ صەبر بكا لە سەر ضەیقی مەعیشەت‌و مەكاریهی دنیایی خوا صەبری پێ ئیحسان بفەرموێ ، یا ئەفەرموێ : هیچ كەسێ نیە عەطایێكی لە صەبر چاترو واسیعتر پێ عەطا كرابێ [چونكی جامیعی مەكاریمی ئەخلاقە] پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە دوای ئەمە كە ماڵەكەی هەموو پێ عەطا فەرموون ئیرشادی ڕێی فەضیلەتی كردن .

٣١٣٩/٧٠ - عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال وهو على المنبر وذكر الصدقة والتعفف والمسألة : اليد العليا خير من اليد السفلى ؛ فاليد العليا هي المنفقة والسفلى هي السائلة ح - ٣/٣٠ ، م - ٤/٤٢٠ ، د ، ن .

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لەسەر مینبەر ذیكری صەدەقەو عیففەت لە سوالكردن‌و سوالكردنی كرد ، فەرمووی : دەستی سەرەوە لە دەستی خوارەوە چاترە ، دەستی سەرەوە ئەو دەستەیە كە

عەفیف بێ‌و بەخشش‌و عەطا بکا ، دەستی ژێرەوە ئەو دەستەیە کە سواڵ بکا •

٣١٤٠/٧١ ـ عن الزبير بن العوام ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لأن يأخذ أحدكم حبله فيأتي بحزمة الحطب على ظهره فيبيعها ، فيكف الله بها وجهه خير له [من أن يريق ماءه السؤال] من أن يسأل الناس ، أعطوه أو منعوه ح ـ ٣/٥٨ ، وعن أبي هريرة نحوه ح ـ ٣/٦٤ ، ٥٧ ، م ـ ٤/٤٢٧ بفرق ، وفيه خيرية اليد العليا على السفلى •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : یەکێکتان گوریسی خۆی هەڵبگرێ‌و بە کوڵ دار بێنێ‌و بیفرۆشێ بەوە خوا رووی لەوە موحافەظە بکا ئاوی بتکێنێ بە سوئالکردن لەوە باشترە کە سواڵ لە خەڵق بکا ، بیدەنێ یا نەیدەنێ •

٣١٤١/٧٢ ـ عن معاوية قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: لا تلحفوا بي في المسألة ؛ فوالله لا يسألني أحد منكم شيئا فتخرج = له = مسألته مني شيئا وأنا له كاره فيبارك له فيما أعطيته م ـ ٤/٤٢٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بۆ سواڵ تێمەوە مەئاڵێن ، وەڵلاهی هیچ کەسێ نیە لە ئێوە کە بە سواڵ شتم لێ ببچڕێ‌و پێم‌ناخۆش بێ بەرەکەت بکەوێتە ئەوەوە کە ئەیدەمێ •

٣١٤٢/٧٣ ـ حكيم بن حزام ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأعطاني ، ثم سألته فأعطاني ،

ثم سألته فأعطاني ، ثم قال : يا حكيم إن هذا المال خَضِرة حلوة ؛ فمن أخذه بسخاوة نفس [نفسه أو نفس المعطي] بورك له فيه ، ومن أخذه بإشراف نفس لم يبارك له فيه ، وكان كالذي يأكل ولا يشبع • اليد العليا خير من اليد السفلى • فقال حكيم : فقلت : يا رسول الله والذي بعثك بالحق ! لا أرْزَأُ [لا أنقص] أحدا بعدك شيئا حتى أفارق الدنيا • فكان أبو بكر - رضي الله تعالى عنه - يدعو حكيماً الى العطاء فيأبى أن يقبله منه • ثم إن عمر - رضي الله تعالى عنه - دعاه ليعطيه فأبى أن يقبل منه شيئا ، فقال : إني أشهدكم يا معشر المسلمين على حكيم أني أعرض عليه حقه من هذا الفيء فيأبى أن يأخذه • فلم يرزأ حكيم أحداً من الناس بعد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - حتى توفى [رضي الله تعالى عنه] ح - ٥٨/٣ ، م - ٤٢١/٤ ت ، ن ، ح - ٢١٥/٥ في الخمس ، ١١ في الوصية ح - ٢٤٢/٩ الى : من اليد السفلى •

تەرجەمە :

حەكیمی كوڕی حیزام - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - داوامكرد دایمێ ، لە پاشا داوامكرد دایمێ ، لە پاشا داوام لێكرد دایمێو فەرمووی : ئەی حەكیم ئەم ماڵە [لەبەرچاو] سەوزە [و جوانە لە دەما تامی خۆشو] شیرینە هەركەسێ بە سەخاوەتی نەفسی خۆی [بە ئیستیغنا] یا بە سەخاوەتی نەفسی ئەو كەسەی ئەیداتێ [بێ ئیلحاح] وەریبگرێ بەرەكەتی بۆ تێئەخرێ • هەركەسێ بە سەربۆبەرزكردنەوەو ئیلحاح وەریبگرێ بەرەكەتی بۆ تێناخرێ ، وەكو ئەوە ئەبێ [كە (جوع البقر)ی تووش بووبێو] هەر بخواو تێر نەبێ ، دەستی سەرەوە لە دەستی ژێرەوە خێرترە • حەكیم ئەفەرموێ :

عەرزمکرد : (یا رسول اللّه) قەسەم بەو ذاتەی کە تۆی بە حەق ناردوە تا لە دنیا جوێ ئەبمەوە لە دوای تۆ لە ماڵی هیچ کەسێ کەم نەکەمەوە •

ئەبوبەکر ـ رضي اللّه تعالى عنه ـ بانگیکرد کە عەطای لەگەڵا بکا، ئیبای لە قەبوولکردنی کرد • حەزرەتی عومەر ـ رضي اللّه تعالى عنه ـ بانگی کرد کە عەطای پێ بکا ئیبای لە قەبوولکردنی کرد • ئیمامی عومەر ـ رضي اللّه تعالى عنه ـ [بە موقتەضای عەدالەتی] فەرمووی : ئەی جەماعەتی موسوڵمانان ئەتانکەم بە شاهید لەسەر حەکیم کە حەقی خۆیی لەم فەیئە ئەدەمێو ئیبا ئەکا لە قەبوولکردنی • حەکیم ـ رضي اللّه تعالى عنه ـ لە دوای پێغەمەر ـ صلى اللّه تعالى عليه وسلم ـ تا وەفاتی کرد لە ماڵی هیچ کەسی کەم نەکردەوەو دەستی نەخستە ژێر دەستی هیچ پیاوێکەوە •

ئافەرین پیاو وا ئەبێ کە عەمەل بکا بەو مەکاریمەی کە پێغەمەر ـ صلى اللّه تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێکردوە ، نەك وەکوو من کە بۆ دنیا تەرکی دینو دنیام کردوە • ئەمیشم چوو ••• الخ[1] •

٧٤/٣١٤٣ ـ عن ابن عمر ـ رضي اللّه تعالى عنهما ـ أن رسول اللّه ـ صلى اللّه تعالى عليه وسلم ـ كان يعطي عمر بن الخطاب ـ رضي اللّه تعالى عنه ـ فيقول له عمر : أعطه يا رسول اللّه أفقر إليه مني • فقال له رسول اللّه ـ صلى اللّه تعالى عليه وسلم ـ : خذه فتموله أو تصدق به ، وما جاءك من هذا

---

(١) رەنگە مەبەستی ئەو بەیتەی وەفایی بێ کە ئەڵێ :

هەموو عومری عەزیزم چوو لە رێی خەندێك بە خۆڕایی
بە جارێ ماڵی وێرانم ئەویشم چوو ئەمیشم چوو !

بڕوانە : محەمەد عەلی قەرەداغی ، دیوانی وەفایی ، ل : ١٠٦ بەغدا ، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد ، چاپی یەکەم ، ١٩٧٨ .

المال وأنت غير مشرف ولا سائل فخذه ، ومالا فلا تتبعه نفسك • قال سالم : فمن أجل ذلك كان ابن عمر [رضي الله تعالى عنه] لا يسأل أحدا شيئا ولا يرد شيئا أعطيه م - ٤/٤٣٢ ، ح - ٣/٦٠ ن الى : قال سالم •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - عەطای بە عومەری کوڕی خەطاب - رضي الله تعالى عنه - ئەکرد ، عومەر - رضي الله تعالى عنه - عەرزی ئەکرد : (يا رسول الله) بیبەخشە بە فەقیرتر لە من • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - پێی‌فەرموو : وەری‌بگرە بیکە بە ماڵ بۆ خۆت ، یەعنی پێی موتتەفیع ببە ، یا بیکە بە صەدەقە [رەددی مەکەرەوە] بێ ئەمە خۆتی بۆ بەرزکەیتەوەو ملی بۆ درێژ بکەی‌و تۆ داوای بکەی لەم مالە هەرچیت بۆ بێ وەری‌بگرە • ئەگەر بەم نەوعە بۆت نەبێ خۆتی شوێن مەخە • سالمی کوڕی عەبدوڵلا ئەفەرموێ : لەبەر ئەم ئەمری پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - لە هیچ کەس شتی طەڵەب نەئەکرد ، رەددی ئەوەیشی نەئەکردەوە کە ئەیدرایە •

٣١٤٤/٧٥ - أبو مسلم الخولاني عن عوف بن مالك الأشجعي [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا عند رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - تسعة ، أو ثمانية ، أو سبعة ، فقال : ألا تبايعون رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ؟ وكنا حديث عهد ببيعة ، فقلنا : قد بايعناك يا رسول الله • ثم قال : ألا تبايعون رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ؟ فقلنا : قد بايعناك يا رسول الله • ثم قال : ألا تبايعون رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ؟ قال : فبسطنا أيدينا وقلنا : قد بايعناك يا رسول الله فعلام نبايعك ؟ قال : على أن تعبدوا الله ولا تشركوا به شيئا ، والصلوات الخمس ، وتطيعوا

الله ، وأسرَّ كلمة خفية ، ولا تسألوا الناس شيئًا • فلقد رأيت بعض أولائك النفر يسقط سوط أحدهم فما يسأل أحداً يناوله م – ٤٢٨/٤ •

تەرجەمە :

عەوفى كوڕى مالیکى ئەشجەعیى ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : نۆ [ظاهیر وایە نۆ کەس ، یـا حەوت کەس ، یا هەشـــت کەس •ـ مەعنای وا نیە نۆ رۆژ ••• إلخ • نەوەویی ـ رحمه الله ـ قیاسی منی لـە خۆی کردوە] یا هەشت ، یا حەوت لە خزمەت پێغەمەرا بووین ـ صلى الله عليه وسلم ـ پێیفەرمووین : بۆ موبایەعەم لەگەڵ ناکـەن ؟ ئێمەیش تـازە بەیعەتمان لە خزمەتا کردبوو •عەرزمانکرد: (یارسول الله) بەیعەتمان پێ کردی• لە پاشا فەرمووی : بۆ موبایەعەم لەگەڵ ناکەن ؟ عەرزمان کرد : بەیعەتمان پێ کردی • دیسان فەرمووی : بۆ موبایەعەم لەگەڵ ناکەن ؟ دەســـتمان درێژکردو عەرزمانکرد : بەیعەتمان پێکردی ، کە وابێ لەسەر چی بەیعەتت پێ بکەین ؟ فەرمووی : لەسەر ئەمە کە عیبادەتی خوا بکەن هیچ نەکـەن بە شەریکی • لەسەر پێنج نوێژ • لەسەر ئەمـە ئیطاعەتی خـوا بکـەن • کەلیمەییێکی سیرڕیی فەرموو • لەسەر ئەمە کە هیچ لە هیچ کەس طەڵەب نەکەن • ئەبوموسلیم ئەفەرموێ : چاوم بـە بەعزێ لەوانە کـەوت قەمچیی لە دەست ئەکەوتە خوارێ طەڵەبی لە کەس نەئەکرد بیداتەوە دەستی •

٣١٤٥/٧٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من سأل الناس أموالهم تكثراً فإنما يسأل جمراً ، فليستقل أو ليستكثر م ـ ٤٢٧/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەســێ بۆ زۆرکردنی پێنێ ماڵ لە خەڵق داوا بکا ئەو کەسە هەر داوای پشکۆی ئاگر

ئەكا • كە وابێ هەوەسی پێنێ زۆر داوا بكا یا كەم داوا بكا • یەعنی بۆ دەفعی ئیحتیاجیو ضەروورەت نەبێ ئەو ماڵەی بە داواكردن دەست ئەكەوێ عەینی ئاگرە •

٣١٤٦/٧٧ ـ عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما يزال الرجل يسأل الناس حتى يأتي يوم القيامة وليس في وجهه مِزْعة لحم [قطعة منه] • إلى هنا م ـ ٤/٤٣٦ • وقال : إن الشمس تدنو يوم القيامة حتى يبلغ العرق نصف الأذن فبينما هم كذلك استغاثوا بآدم ، ثم بموسى ، ثم بمحمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وزاد عبدالله [بن صالح ، أو بن وهب في روايته] : فيشفع ليقضى بين الخلق فيمشي حتى يأخذ بحلقة الباب ، فيومئذ يبعثه الله مقاماً محمودا يحمده أهل الجمع كلهم ح ـ ٣/٦٠ ، م ـ ٤/٤٣٦ • ن له (وقال)ەوە لە شەفاعەتا(١) بە موفەصصەلی بەیانكراوە تەرجەمەی لازم نیە • تەرجەمەی ئەووەڵی :

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئینسان هەر سوئال ئەكا ، وازی لێ ناهێنێ تا وای لێ یێ رۆژی قیامەت یێتە مەحشەر تۆزێ گۆشت بە دەموچاویەوە نەماوە • یەعنی قەترەیێ حەیای نەماوە هەمووی لە دنیادا تكانوە •

ئەمە دەرحەقی كەسێ كە بێ ضەروورەت سواڵ بكا •

لە حەدیثی ئیبنومەسعوودا ـ رضي الله تعالى عنه ـ كە بەزارو طەبەرانی بە مەرفووعیی ریوایەتیان كردوە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : عەبدی دەوڵەمەند هەر واز لە سواڵ نایێنێ تا رووی

---

(١) بڕوانە : بەرگی دوەمی ئەم كتێبە .

دائەوەشێ حەیای نامێنێ ، لای خوا هیچ قەدری نامێنێ • توورپەشـــــتی ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : خوا ـ عز وجل ـ بەیانی ئەوەی بۆ فەرموویـن کە صوورەتی ئینسان لە رۆژی ئاخیرەتا بـە ئیختیلافی ئەخلاقی دونیەویی ئیختیلافیان ئەبێ ؛ بەعزێ رووی سپی ئەبێ ، بەعزێ رەش ، ئەو کەسـەی کە رووی خۆی لە دنیادا بۆ دنیا بە بێ فەقرو ضـــــەروورەت هـەر بـۆ زۆرکردنی ماڵی بەذڵو صەرف ئەکا لە ئاخیرەتا رووەمەتی فەبیح ئەکـرێ هیچ گۆشتی پێوە نامێنێ ، هەر ئێسکە رەقەکەی ئەمێنێ ، ئەوە ئەبێ بـە عەلامەتی سواڵکەرێتی سواڵکەری بە تەماع • (من القسطلاني) •

٧٨/٣١٤٧ ـ عن قبيصة بن مخارق الهلالي [رضي الله تعـالى عنـه] قال : تحملت حمالة [المال الذي يستدان لإصلاح ذات البين] فأتيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أسأله فيها • فقال : أقم حتى تأتينا الصدقة فنأمر لك بها • قال : ثم قال : يا قبيصة إن المسألة لا تحل إلا لأحـد ثلاثة : رجل تحمَّل حمالة فحلت له المسألة حتى يصيبها ثم يمسك ، ورجل أصابته جائحة اجتاحت ماله فحلت له المسألة حتى يصـــيب قواما من عيش ، أو قال سدادا من عيش • ورجـل أصـابته فـاقـة حتى يقوم ثلاثة من ذوي الحجا [أي العقل] : لقد أصابت فلاناً فاقة ، فحلت له المسألة حتى يصيب قواما من عيش ، أو قال سداداً من عيش ، فما سواهن من المســـألة يا قبيصة سحتاً يأكلها صاحبها سحتا م ـ ٤/٤٣٠ •

تەرجەمە :

قەبیصە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بۆ ئیصلاحی (ذات البين) قەرزێکم گرتە سەر خۆم ، چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە طەلەبی لێ بکەم بۆ ئەو قەرزە • فەرمووی : دانیشـــــە تـا صەدەقەمان بۆ بێ ئەمر بکەین کـە لەوە بتدەنێ • لـە پاشــا فەرمووی :

یا قەبیصە بۆ سێ کەس نەبێ شتداواکردن لە خەڵق دروست نیە : یەکێکیان ئەمەیە بۆ ئیصلاحی بەینی خەڵق قەرزێ بگرێتە سەر خۆی تا قەرزەکە ئەداتەوە بۆی دروستە داوا لە خەڵق بکا ، کە دایەوە واز لە داواکردن بێنێ • یەکێکیان ئەمەیە کە ماڵی بە تەلەف بچێ هیچی نەمێنێ ، ئەمەیش داواکردنی بۆ دروستە تا خۆی ئەگرێتەوە مەعیشەتێکی بۆ رێئەکەوێ • یەکێکی ئەمەیە بە هەر نەوعێ بێ فەقیرییەکی بەسەرا بێ سێ کەس لە ئەهلی خوبرە شەهادەتی بۆ بدەن کە تووشی فەقیری بوە ، ئەویش سواڵی بۆ دروستە تا پوشووی بە بەرا بێتەوە • لە غەیری ئەم سێ حاڵەتەدا لە سواڵکردنا ئەی قەبیصە هەرچی دەست ئەکەوێ حەرامەو ئەوی وەری ئەگرێ حەرام ئەخوا •

٣١٤٨/٧٩ ـ عبدالله بن السعدي أخبره أنه قدم على عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ في خلافته ، فقال له عمر [رضي الله تعالى عنه] : ألم أحدث أنك تلي من أعمال الناس أعمالا فإذا أعطيت العُمالَةَ كَرِهتَها ؟ فقلت : بلى • فقال عمر [رضي الله تعالى عنه] : ما تريد إلى ذلك ؟ قلت : إن لي أفراسا و [أعتدا • أبو ذر • جمع عتيد ، ذخيرة] وأعبدا ، وأنا بخير وأريد أن تكون عُمالتي صدقة على المسلمين • قال عمر : لا تفعل فإني كنت أردتُ الذي أردتَ ، وكان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعطيني العطاء ، فأقول : أعطه أفقر إليه مني • حتى أعطاني مرة مالا فقلت : أعطه أفقر إليه مني • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : خذه فتموَّله وتصدق به ، فما جاءك من هذا المال وأنت غير مشرف ولا سائل فخذه ، وإلا فلا تتبعه نفسك • خ ـ ٢٢٨/١٠ ، م ـ ٣٣٥/٤ بالمعنى ، ن ، د •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی سەعدیی ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : چوومە خزمەت ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە زەمانی خەلافەتیا ، فەرمووی : بۆ خەبەرم نەدراوەتێ کە بەعزێ مەئمووریيەتی خەڵقت تەودیع ئەکرێو ئەیکەی کە ئوجرەتەکەتیان دایتێ ئەیکەرهێنی ، وەری ناگری ؟ عەرزمکرد : بەڵێ • فەرمووی : لەمە مەقصـــوودت چیە ؟ عەرزمکرد : ئەسپی زۆرو عەبدی زۆرم ، یا ماڵی زۆرم هەیە مەقسەدم وایە ئوجرەتەکەم ببێ بە صەدەقە بۆ موسوڵمانان • فەرمووی : مەیکە ، منیش وەك تۆم ئەکرد پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لە سەر صەدەقە تەعیینی ئەکردم کە لێ ئەبوومەوە ماڵەکەم ئەبردە خزمەتی • م] ئەمری ئەفەرموو ئوجرەتی پێ عەطا ئەفەرمووم ، عەرزم ئەکرد بیدە بە فەقیرتر لـە من • تـا دەفعەیێ پێی عەطا فەرمووم عەرزمکرد : بیدە بە فەقیرتر لە من ، فەرمووی : وەری بگرە بیکە بە ماڵی خۆت ئەمجا بیدە بـە صەدەقە [چی لێ ئەکەی بیکە] لەم ماڵە شـــتێکت هاتەدەستو ملت بۆ بەرزنەکردەوەو داوات نەکـرد وەری بگرە ، ئەگەر بەم نەوعە بۆت نەیێ خۆتی شوێن مەخە •

٣١٤٩/٨٠ ـ عن المغيرة بن شعبة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قـال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ان الله حرّم عليكم عقـوق الأمهات ، ووأد البنات ، ومَنَعَ وهات ، وكرّه لكم قيل وقال ، وكثرة الســؤال ، وإضاعة المال ح ـ ٢٢٠/٤ ، م ـ ٢٨٠/٧ ، ح ـ ٦٢/٣ من (كرّه) •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ چوار شتی لەسەر ئێوە حەرام کردوە : دڵی دایك ئێشـــانن ، کچ زیندە بەچاڵکردن ، حەقی واجب مەنعکردن ، بێ ضەروورەت ســواڵکردن ،

ماڵی حەرام وەرگرتن • سێ شتی لەسەر مەکرووهـکردوون : فلان وای وتو ، فیسار وای وت ، زۆر سواڵکردن • [چ سوئالی عیلم بێ ، چ سواڵی ماڵی بێ] ماڵ بەفیڕۆدان •

٣١٥٠/٨١ - عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : إن الله يرضى لكم ثلاثاً ، ويكره لكم ثلاثاً ، فيرضى لكم أن تعبدوه ولا تشركوا به شيئا ، وأن تعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا • ويكره لكم : قيل وقال ، وكثرة السؤال ، وإضاعة المال • م - ٧/٢٧٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : خوا - عز وجل - بۆ ئێوە بە سێ شت ڕەزایە ، حەز لە سێ شت ناکا : ڕازییە بۆتان کە عیبادەتی بکەن ، کە کەس نەکەن بە شەریکی • هەموو بەیەکەوە لە یەك جوێ نەبنەوە • دەست بگرنو تەمەسسوك بە قورئان بکەن •

ئیختیلاف لە بەینی ئیسلاما حەرامە ئیتتیفاقیان لەسەر چاکی فەرزە • قسەی فضوولیو بێ فائیدەکردن بەو شەرتە غەیبەتو ئیفتیراو جوێنی تیا نەبێ مەکرووهە • ئەگەر یەکێ لەوانەی تیابێ حەرامە •

زۆرشتپرسین مەکرووهە ، جەدەل بۆ خەڵق بۆڕدان حەرامە • سواڵکردن حەرامە ، ماڵبەفیڕۆدان حەرامە • فەقەط موناظەرە بۆ ئیظهاری حەق ، بە وەجهی مەشرووع ماڵصەرفکردن حەلاڵە ، سوننەتە ، فەرزە ، بە جێگە ئەگۆڕێ •

٣١٥١/٨٢ - عن المِسوَر بن مَخْرمة [رضي الله تعالى عنهما] قال : قسم رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أقبية ولم يعط مخرمة شيئاً •

فقال مخرمة : يا بني انطلق بنا الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فانطلقت معه • قال : ادخل فادعه لي = قال : فدعوته له = فخرج إليه وعليه قباء منها [وهو يريه محاسنه ، وهو يقول ، أخرى] فقال : خبأت هـذا لك [خبأت هذا لك ، أخرى] قال : فنظر إليه فقال : رضي مخرمة م ـ ٥/٤ ، ٥ ح ـ ٥/٢٠٢ ، ح ـ ٤/٣٣٨ ، ٣٧٣ ، ح ـ ٨/٣٣٨ • د ، ت •

تەرجەمە :

میســـــوەری کوڕی مەخرومە [رضي الله تعالى عنهما] ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ قەبای زۆری بۆ هات ، هیچی نـەدا بە مەخرومە • مەخرومە وتی : کوڕم بمبە بۆ لای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵی چووم [لە بەردەرگاکە وەستا • أخرى] وتی : بچۆرە ژوورەوە بۆم بانگ کە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتەدەرێ لای کەواێکی بە شانەوە بوو [جوانی کەواکەی بۆ مەخرومـە تەعریف ئەفەرموو] فەرمووی : ئەمەم بۆ تۆ شـــــاردۆتەوە • مەخرومـە تەماشای کرد ، عەرزیکرد : مەخرومە رازیی بوو •

مەخرومە (مؤلفة القلوب)[1] بوو قســـــەڕەقو ناخۆش = بوو = پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە قسەی خۆشو ئینعامو کـــەرەم تەئلیفی قەلبی ئەکرد •

٣١٥٢/٨٣ ـ عبدالله بن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قـدم عيينة بن حصن بن حذيفة بن بدر ، فنزل على ابن أخيـه الحـر بن قيس بن حصن ، وكان من النفر الذين يُدنيهم عمر ، وكان القراء أصحاب مجلس عمر ومشاورته كهولاً أو شباناً ، فقال عيينة لابن أخيه : يا ابن أخي هل لك وجه

(١) نۆموسوڵمان .

عند هذا الأمير فتستأذن لي عليه ؟ قال : سأستأذن لك عليه • قال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : فاستأذن لعيينة • فلما دخل قال : يا ابن الخطاب والله ما تعطينا الجزْل [الكثير] وما تحكم بيننا بالعدل ! فغضب عمر حتى همَّ بأن يقع به • فقال الحر : يا أمير المؤمنين إن الله تعالى قال لنبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : خذ العفو ، وأمر بالعرف ، وأعرض عن الجاهلين ، وإن هذا من الجاهلين • فوالله ما جاوزها عمر [رضي الله تعالى عنه] حين تلاها عليه • وكان وقافا عند كتاب الله ح ـ ١/٢٩٥ •

ئاخ بۆ تۆ یا عومەر ـ رضي الله تعالى عنك ـ !

مەخرومەیش پیاوێ بوە وەك عویەینە •

حديث مخرمة في البخاري :

٣١٥١/٨٢[1] ـ عن عبدالله [تابعي جليل ، فالحديث مرسل] بن أبي مليكة [عن المسور ، كما في رواية الأصيلي قال الحافظ ابن حجر : هذا الوصل وهم ، والصحيح أنه مرسل] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أهديت له أقبية من ديباج مزرَّرة بالذهب ، فقسمها في الناس من أصحابه وعزل منها واحداً لمخرمة بن نوفل ، فجاء ومعه ابنه المسور بن مخرمة ، فقام على الباب ، فقال : ادعه لي ، فسمع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صوته ، فأخذ قباء فتلقاه به واستقبله بأزراره ، فقال : يا أبا المسور خبأت هذا لك ، يا أبا المسور خبأت هذا لك • وكان في خلقه شدة ح ـ ٥/٢٠٢ ، ح ـ ٨/٤٣٦ وفيه : فأعظمت ذلك فقلت : أدعو لك رسول الله ؟ فقال : يابني إنه ليس بجبار ، فدعوته فخرج وعليه قباء مزرَّر بالذهب • وهنا رواه ابن أبي مليكة مرفوعاً عن المسور •

---

(١) دانەر ـ خ ـ لەم ژمارەو ژمارەی دوایدا هەڵەی کردوەو منیش لە بەر تێکنەدانی ژمارەکان وەك خۆی هێشتمەوە •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی ئەبوموليکە [ـ رحمهما الله تعالى ـ لە طەریقێکا بە مەرفووعیی ، لە طەریقێکا بە مورسەلیی] ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە دێبای بەرۆك بە دوگمەی ئاڵتوون گەلێ کەوایان بە هەدییە نارده خزمەت ، لە بەینی ئەصحابی کیراما تەقسیمی کرد ، یەکێکی لێ جوێ‌کردەوە بۆ مەخرومەی کوڕی نەوفەل • مەخرومە هات میسوەری کوڕی لەگەڵ بوو ، مەخرومە لەبەر دەرگا وەستا ، بە میسوەری وت : بچۆ پێغەمەرم بۆ بانگ کە • میسوەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ئـەم قســـەی باوکمەم زۆر لـە لا بە زەللەیێکی گەورە گرت ، پێم‌وت : بچم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـت بۆ بانگ کەم ؟ وتی : ئەی کوڕی خۆم پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسـلم ـ جەبیار نیە • لـە ریوایەتێکا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گوێی لە دەنگی مەخرومە بوو کەوایێکی هەڵگرت‌و بـە دوگمە ئاڵتوونەکانیەوە بـەرەو مەخـرومـە تەشریفی هات ، رووی دوگمەکانی بەرەومەخرومە گرت • لـە ریوایەتێکا ئەفەرموێ : بۆم بانگ‌کرد ، تەشـــــریفی هاتەدەرێ کەوایێکی دوگمە ئاڵتوونی پێبوو ، بە مەخرومەی فەرموو : (یا أبو المســور) ئەمەم بۆ تـۆ شاردبوەوە ، (یا أبو المسور) ئەمەم بۆ تـۆ شـاردۆتەوە (دوو جـار) • لە خوڵقی مەخرومەدا شیددەت بوو ، یەعنی توندو قسەڕەق بوو ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رەئووف‌و رەحیم بوو ، موشفیق بوو لەگەڵ ئوممەتیا قوصووری عەفو ئەکردن •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله عنهما ـ ئەفەرموێ : عویەینەی کوڕی حیصنی کوڕی حوذەیفەی کوڕی بەدر هاتە مەدینە لای حوڕی کوڕی قەیسی کوڕی حیصـــنی برازای دابەزی • حوڕ [لەبەر عیلم‌و فەضلی] لەوانە بوو کـــە

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ نزیکی ئەکردەوە لـە خۆی • قورڕا [و ئەهلی فەضل] پیر بوونایە یا جەهێڵ بوونایە پیاوی مەجلیسـی ئیمامی عومەر بوون ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ [یەعنی حورڕیش لـەوانـە بوو] عویەینە بە حورڕی برازایی وت : ئەی کوڕی برام تـۆ لای ئـەم ئـەمیرە حورمەتت هەیە ، ئیذنم بۆ ناخوازی کە بچمە لای ؟ پێیوت : ئیذنت بـۆ ئەخوازم • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئیـذنی بۆ خواست کە چوە خزمەتی وتی : ئەی ئیبنی خەططاب وەڵڵاهی تـۆ شـتی زۆرمان نادەیتێ ، لە بەینماناا بە عەدالەت حوکم ناکەی • عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ رقی هەڵسا حەتتا تەمای بوو کە بە پێی درشتیەکەی عویـەینـە موعامەلەی لەگەڵ بکا ، حورِ [رحمه الله ـ فریای کەوت] عەرزی حەزرەتی عومەری کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ئەی (أمير المؤمنين) خوای تەعـالا بە پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموە : عەفوی قوصوور بکە بە پیشـە ، ئەمر بـە چاکە بکە ، ئیعراض لـە نەفامان بنێ • ئەمـە [یەعنی عویەینە] لە نەفامانە [عەقڵی بە قسە ناشکێ] ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : وەڵڵاهی کـە حورِ ئـەم ئایەتـەی خوێنـدەوە ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەجاوزی لە ئایەتەکە نەکرد [یەعنی دەزبەجێ ئیطاعەی ئایەتەکەی کردو ئینتیقامی لـە عویەینە نەستەند] ئیمامی عومـەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە لای حوکمی کیتابوڵڵا ئەوەستا هیچ موخالەفەی پێ نەئەکرا ـ رضي الله تعالى عنه ـ •

عویەینە ئەوەندە نەفام = بوو = ئەووەڵ قسەی وتی : ئەی کوڕی خەطاب ، نەیوت (یا أمير المؤمنين) • وتی : وەڵڵاهی تۆ زۆرمان نادەیتێ ، ئەمـەی خیلافی واقیعە • ئیمامی عومەر ـ رضـي الله تعـالى عنـە ـ بە قەد ذەڕڕەیێ موخالەفەی ئەمری خواو پێغەمەری نەکـردوە • عویەینـە بـەوە

ئیکتیفای نەکردوە سوێندی لەسەر ئەمە خواردو وتی : تۆ بە عەدالەت نـە بەینمانا حوکم ناکەی ، نیسبەتی ئیمامی عومەری ـ رضي الله تعالى عنــه ـ داوەتە ئەلای زوڵم • حاشا ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە زوڵمەوە زۆر دوور بوە ، حەتتا لە خۆیشی نەکردوە کـە موخالەفەی ئەمـری خواو رەسوولی خوای نەکردوە ـ عز وجل ، وصلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنه ـ کەسێ کە بەو نەوعە قسەدرشت بێ لە رووی خەلیفەیێکی وا عادلا ، ئەم خیطابە نابەجایانە بکا لایەقە بە ئەنواعی موجازات • فەقەط ئەو ئیمامـە عادڵە بەو ئایەتەی کە حورِ ـ رحمه الله تعالى ـ خوێندیەوە نە حیددەتی مـا نە غەضەبی ما ، حورِ ئاوی بە ئاگرا کرد ، مامە نەفامەکەیی لە ســـــووتان نەجات دا •

مودارا لەگەڵ ئەهلی جەهل لە شیمەی سەعادەتە •

٣١٥٣/٨٤ ـ عن سعد [بن أبي وقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : أعطى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رهطاً وأنا جالس فيهم ، قال : فترك رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليــه وسلم ـ منهم رجلا [هو جعيل بن سراقة ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ] لـم يعطه ، وهو أعجبهم إلي ، فقمت الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فساررته ، فقلت : ما لك عن فلان ؟ والله إني لأراه مؤمناً • قال : أو مسلماً • فسكت قليلاً ثم غلبني ما أعلم فيه [فعدت لمقالتي • أخرى] فقلت : يا رسول الله ما لك عن فلان ؟ والله إني لأراه مؤمناً • قال : أو مسلماً • قال : فسكت قليلاً ثم غلبني ما أعلم فيــه [فعدت لمقالتي • أخرى] فقلت : يا رســول الله ما لك عن فلان ؟ والله إني لأراه مؤمناً • قال : أو مسلماً يعني • فقال : إني لأعطي الرجـل وغيره أحب إليّ = منه = خشية أن يكب في النار على وجهه •

فضرب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيده فجمع بين عنقي وكتفي ، ثم قال : إقبل أي سعد [إقبالا أي سعد] إني لأعطي الرجل ح ـ ٣/٦٣ ، ٦٤ ، ح ـ ١/١٠٩ ، م ـ ٢/٢٣ ، ٢٤ ، ٢٥ ، ٢٦ ، م ـ ٥/٨ .

تەرجەمە :

سەعدی بنی وەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە ناو جەماعەتێکا دانیشتبووم ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە هەموویانی عەطیە عەطا فەرموو ، پیاوێکی لێ تەرككردن هیچی نەدایێ ، لام وابوو ئەو پیاوە لە هەموویان باشتر بوو ، هەڵسام چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ بە دزیەوە عەرزمكرد : (یا رسول الله) بۆچی فلانت تەرككرد ؟ وەڵلاهی بە موئمینی ئەزانم ، فەرمووی : یا بە موسلیمی ئەزانی . کەمێ بێدەنگ بووم لە دوایا ئەوەی لەو پیاوەم ئەزانی غەڵەبەی لێکردم خۆمم پێ‌ڕانەگیرا قسەکەمم تیکرار کردەوە ، عەرزمکرد: (یا رسول الله) بۆ بە فلانت هیچ نەدا ؟ وەڵلاهی بە موئمینی ئەزانم ، فەرمووی : یا بە موسلیمی ئەزانی . کەمێ بێدەنگ بووم ، لە پاشا ئەو ئیعتیقادەی دەرحەقی ئەو پیاوە بووم غەڵەبەی لێکردم ، قسەکەی پێشووم تیکرار کردەوە ، عەرزمکرد : (یا رسول الله) فلانت بۆ تەرككرد ؟ وەڵلاهی بە موئمینی ئەزانم ، فەرمووی: یا بە موسلیمی ئەزانی . فەرمووی : ئەمجا پێغەمەر ـ صلى‌الله عليه‌وسلم ـ دەستی‌موبارەکی دا بە شانو ملما هەردووکی پێکەوە گرت . فەرمووی : ئەی سەعد تۆ رووم تێ بکە ، بۆ تەماتە شەڕم لەگەڵ بکەی ؟ من عەطا بە پیاوێ ئەکەم کە غەیری ئەو لە لام خۆشەویستترە ، لە ترسی ئەمە کە دەمەوڕوو نەکەوێتە ئاگرەوە [یەعنی (مؤلفة القلوب)ە ئەگەر عەطای لەگەڵ نەکەم چونکی ئیمانەکەی ضەعیفە مورتەد ئەبێتەوە ئەچێتە جەهەننەمەوە ، بە عەطا دڵی رائەگرم تا ئیمانەکەی

بەقووەت ئەبیو لە دڵیا ئەچەسپێ وەك نەمامێ یا شەتڵێ تازە بینێژی تا خۆی ئەگرێ رۆژی دوو سێ جار ئەبێ ئاو بدرێ گینا وشك ئەبێ ، درەختی تر یـا زەراعەتی تر بە هەفتەی جارێ ئاو بدرێ کافیە] ٠

[ئەو پیـاوە کـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەرکی کرد جوعەیلی کوڕی سوراقەیە ـ رضي الله تعالی عنه ـ] ٠

ئیبنوئیسحاق لە مەغازیدا لە ئیبراهیمی تەیمی ریوایەت ئەکا کە عەرزی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کرا : (یا رسول الله) بـە عویەینەی کوڕی حیصنو ئەقرەعی کوڕی حابیست صەد وشتر ـ صەد وشتر دا کەچی جوعەیلت تەرك کرد ؟ فەرمووی : قەسەم بەوەی نەفسم لـە دەســـــتی قودرەتیایە جوعەیلی کوڕی سوراقە چاترە لە پڕ بە ئەرز لە وەکوو عویەینەو حابیس ! ئەمما من تەئلیفی دڵی عویەینەو حابیس ئەکەم ، جوعەیل ئەسپێرم بـە ئیمانی ٠

ئەم حەدیثە مورسەلە رەویانیو ئیبنوعەبدولحەکیم لە طەریقی بەکری بنی سەوادەوە لە ئەبوذەڕەوە ریوایەت ئەکەن کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لێی پرسی : جوعەیلت لە لا چۆنە ؟ عەرزمکرد : مســـکێنێکە وەك ئەمثالی خۆی لە خەڵق ٠ فەرمووی : فلانت لە لا چۆنە ؟ عەرزمکرد : گەورەیێکە لە گەورەگەوران ٠ فەرمووی : جوعەیل پڕ بە ئەرز لە میثلی ئەو چاترە ٠ عەرزمکرد : ئەی فلانکەس وایەو کەچی تۆ ئەوەندەی ئینعامو ئیحسان لەگەڵا ئەکەی ! فەرمووی : ئەوە رەئیســـــی قەومەکەیەتی دڵی بەجێ‌یێنم ٠ ئیسنادی ئەم حەدیثە صەحیحە ٠ ئیبنوحیببان ئـەم حەدیثـەی ریوایەتکردوە ، ناوی جوعەیلی نەبردوە ٠ بوخاریی لە سەهلی ساعیدییەوە ریـوایـەتی ئـەکـا جوعـەیـلو ئـەبـوذەڕی بـە موهیمی نـاوبردوە ٠ قسطلاني ـ ٣/٦٣ ٠

لەم حەدیثەدا ئیشارەتە بەوە ئینسان (سلمه السلام) تەزکیەی قەطعیی نەکا • موئمینو موسوڵمان فەرقیان هەیە • موئمین ئەوەیە تەصـــــدیقی قەلبیی ببێ ، غەیری خوا کەس موططەلیع نیە بەسەر قەلبـا ، موســـوڵمان ئەوەیە کە تەلەففوظ بە کەلیمەی شەهادەت بکا ، بە دڵ باوەڕی پێ بکا یـا نەیکا ، ئەمما ئینسان لەسەریە کە حوکم بە ظاهیر بکا ، کەشفی دڵ عائیدە بـە خوا •

(لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون ، وما تنفقوا من شيء فإن الله بـه عليم)[1] •

(ئالی عیمران ئەووەڵ ئایەتی جزمی چوارەم)

تا لەوەی کە لاتان خۆشەویستە ئینفاق نەکەن نائیل نابن بـە چاکە • ئەوی ئینفاقی ئەکەن [چاك یا خراپ ، کەم یا زۆر خوا عیلمی پێی هەیـە ، یەعنی بە پێی ئەوە خوا موکافاتتان ئەداتەوە] •

٨٥/٣١٥٤ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعـالى عنه ـ يقـول : كـان أبو طلحة أكثر الأنصار بالمدينة مالاً من نخل ، وكـان أحبَّ أموالـه إليـه بيرُحاء ، وكانت مستقبلة المسجد ، وكان رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يدخلها ويشرب من ماء فيها طيب • قال أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ: فلما أنزلت هـذه الآية : (لن تنالوا البـر حتى تنفقوا مما تحبون)[1] قـام أبو طلحة [رضي الله تعالى عنه] إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رسول الله إن الله تبارك وتعالى يقول : لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون ، وإن أحب أموالي إليَّ بيرُحاء ، وإنها صدقة لله أرجو برها وذخرها عند الله ، فضعها يا رسول الله حيث أراك الله • قال : فقال رسول الله ـ صلى

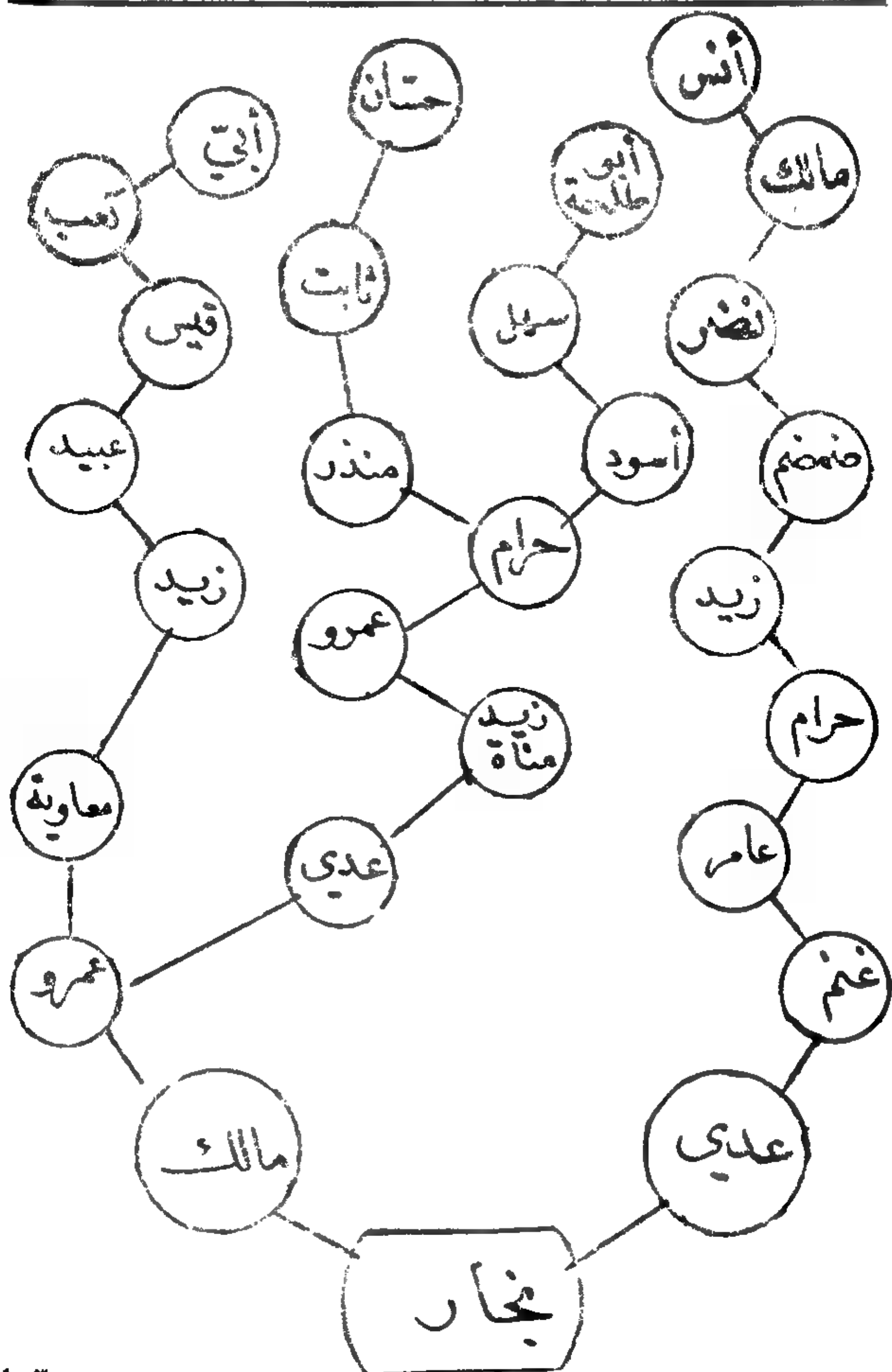
(١) آل عمران /٩٢ •

الله تعالى عليه وسلم ـ : بخٍ ذلك مال رابح = ذلك مال = رابح ، وقد سمعتُ ما قلتَ ، وإني أرى أن تجعلها في الأقربين . فقال أبو طلحة : أفْعَلُ يا رسول الله ، فقسمها أبو طلحة في أقاربه وبني عمه ح ـ ٤٨/٣ ، م ـ ٣٧١/٤ ، ح ـ ٢٢/٥ ، ١٧ ، ١٢ ح ـ ٥٦/٧ ، ن وفيه : ذلك مال ايح ، ذلك مال رايح ، بالياء . وفيه : ولم يجعل لي منها شيئا .

قال أنس : فجعلها لحسان ، وأبي بن كعب ، وكان أقرب إليه مني ، وكان قرابة حسان وأبي من أبي طلحة [رضي الله تعالى عنهم] واسمه زيد بن سهل بن الأسود ، بن حرام ، بن عمرو بن زيد مناة ، بن عدي ، بن عمرو بن مالك بن النجار . وحسان بن ثابت بن المنذر بن حرام ، فيجتمعان الى حرام وهو الأب الثالث . وحرام بن عمرو بن زيد مناة بن عدي بن عمرو بن مالك بن النجار . فهو يجامع حسان وأبا طلحة وأبي الى ستة آباء الى عمر بن مالك . وهو أبي بن كعب بن قيس بن عبيد بن زيد بن معاوية بن عمرو بن مالك بن النجار . فعمرو بن مالك يجمع حسان وأبا طلحة وأبيا [وعمرو جد سادس لأبي ، وسابع لأبي طلحة ، وحسان ـ رضي الله تعالى عنهم ـ [وفي العبارة كما ترى قلق وزيادة وتكرار لا يخفى ، وإذا طرح من العبارة ما تحت الخط استقامت] ح ـ ١٢/٥ . وفي ح ـ ١٧/٥ بعد رايح : قبلناه منك ورددناه عليك ، فاجعله في الأقربين فتصدق به أبو طلحة على ذوي رحمه . قال : وكان منهم أبي وحسان . قال : وباع حسان حصته منه من معاوية . فقيل له : تبيع صدقة أبي طلحة ؟ فقال : ألا أبيع صاعاً من تمر بصاع من دراهم ؟ قال : وكانت تلك الحديقة في موضع قصر بني جديلة [امرأة] . [حديلة بطن من الأنصار] الذي بناه معاوية ح ـ ١٧/٥ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ئەبوطەلحە ـ رضـــي الله تعـالی عنــه ـ لـه مەدینەدا لـه خوصووصی مـاڵو باغی خورمادا لە هەموو ئەنصاری زۆرتر بوو ، خۆشەویسترینی ماڵی باغی خورمای (بیروحا) بوو بەرابەر مەسجیدی نەبەویی بوو ـ علیه الصلاة والسلام ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعــالی علیــه وسـلم ـ تەشریفی ئەچوە نـاوی ، ئاوێکی خۆشی تیـابوو لێی‌ئەخواردەوە • ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : کە ئەم ئایەتی (لن تنالوا البر حتی تنفقوا مما تحبون) نازڵ بوو ئەبوطەلحە ـ رضـي الله تعالی عنه ـ هەڵسا چوە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وســـلم ـ عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) خوای تەبارەك وەتەعالا ئەفەرموێ : تـا لـە خۆشەویسترینی ماڵتـان نەکـەن بـە خێر ناگـەنـە مەرتـەبـەی چاکیی ، خۆشەویسترینی ماڵی من بیروحایە بۆ خوا صەدەقە بێ ، بـەوە ئەرجووی چاکیی‌و بۆم‌بوونی بە زەخیرە لە حوضووری خوادا ئەکەم • (یا رسول الله) لەوەدا کە بە مەصلەحەتی ئەزانی صەرفی بکە • پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بەهـ ، بەهـ ، ئەوە ماڵێکی بەفایدەیـە ، ماڵێـــکی بەفایدەیە ، قوبووڵمان کردو ئیعادەمان کردەوە بۆ تۆ ، رەئیم وایە کـە لـە خزم‌و کەس‌و کاری نزیکتا صەرفی بکەی • ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعـالی عنه ـ عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) وەك فەرمودەی تۆ ئەیکەم • لە بەینی ئەقاریب‌و ئەولادی مامەکانیا تەقسیم‌کرد ، دای بە حەسان‌و ئوبەییی کوڕی کەعب ـ رضي الله تعالی عنهما ـ لە من نزیکتر بوون ، بەشی منی لێ نەدا • وەجهی قەرابەتی حەسان‌و ئوبەیی‌و ئەنەس بە ئەبوطەلحە ـ رضي الله عنهم ـ ئەم شـــەجەرەیە :

أنس
مالك
نضر
ضمضم
زيد
حرام
عامر
غنم
عدي
حسّان
ثابت
منذر
أبو طلحة
سهل
أسود
حرام
عمرو
زيد مناة
عدي
أُبَيّ
كعب
قيس
عبيد
زيد
معاوية
عمرو
مالك
نجار

ئەنەس ـ رضي الله تعـالى عنه ـ ئەفەرموێ : حەسان بەشەكەی خۆی [بە صەد هەزار درهەم] بە موعاویەی ئەبوسوفیان فرۆت ٠ لـە حەسانیان پرسیی : چۆن صـەدەقەی ئەبوطەلحە ئەفرۆشی ؟ فەرمووی : ئـەی بۆچی صاعێ خورما بە صاعێ درهەم نەفرۆشم ؟ ئەو حەدیقەی ئەبو طەلحە نە جێی قەصری بەنیحودەیلە بوو كە موعاویە دروستیكرد ٠

ئەگەر ئەو حیصصەیە وەقف بووبێ بەیعی بەطال بوە ، قیاسی لە بەیعی خورما بە پارە ناكرێ ، ئەگەر موڵك بووبێ بە وەجهی موڵكییەت درابێتیە دروست بوە ، گینا با [٠٠ ٠٠٠] حەسان نەیئەكرد ٠

صەدەقەی ماڵی شیرینو خۆشەویست سوننەتە ٠ بە ئەقرِیباو كەسو كار ثەوابی زیاترە ٠

ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعـالى عنـە ـ كوڕی بوە ٠ رەنگە كوڕو ژنو ئەولاد پـێیان نەڵێن ئەقریبا ، بۆیە بەشی عەبدوڵڵای كوڕیو ئومموسولەیمی لێ نەداوە ٠

٣١٥٥/٨٦ ـ عن أسماء ابنة أبي بكر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قالت : قدمت عليَّ أمي [قتيلة بنت الحرث] وهي مشركة في عهد قريش إذ عاهدوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ومدتهم مع أبيها ، فاستفتت فقالت : يا رسول الله إن أمي قدمت عليَّ وهي راغبة [في العطاء أو في الإســـلام] أفأصلها ؟ قال : نعم صـــليها ح ـ ٢٣٦/٥ ، م ـ ٣٧٦/٤ ، ح ـ ٩/٩ ، ح ـ ٣٤٩/٤ ٠ وفيه : صلي أمك ٠

تەرجەمە :

ئەســـــمای كچی ئەبوبەكر ـ رضـــي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموێ : قوتەیلەی دایكم موشریك[1] بوو ، لە عەهدی قورەیشا بوو كە عەهدیـان

(١) دەبوو ـ كە وشەكەی بە عەرەبی نووسی ـ بڵێ (موشریكە) ٠

لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کـرد ، موددەتی لەگـەڵ موددەتی حەرثی باوکی بوو • هاتە لام ، بۆ صیلە عەرزی پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کرد ، کـە دایکم هاتوە رەغبەتی [مالی یـا رەغبەتی ئیسلامەتی] هەیە صیلەی لەگەڵا بکەم ؟ فەرمووی : بەڵێ صیلە لـەگـەڵ دایکتا بکە •

صیلەی رەحم بەجێهێنان ، شتپێدانیان لەگەڵ کەس‌وکاری موشریکا دروستە ، بەڵکو ســـوننەنیشـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و قورئان ئەمری پێ‌کردوە •

٣١٥٦/٨٧ ـ عن أبي مسعود البدري ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن المسلم إذا أنفق على أهله نفقة وهو يحتسبها كانت له صدقة[1] ح ـ ٢٥٨/٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : موسوڵمان کە بـە ئومێدی ثەواب نەفەقە بەسەر ماڵو منالیدا بکا بۆی ئەبێ بە صەدەقە •

٣١٥٧/٨٨ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : جاء رجل الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رســـول الله أي الصـــدقة [أفضل • م] أعظم أجرا ؟ قال : أن تصدق وأنت صـحيح شـحيح تخشى الفقر وتأمل الغنى ، ولا تمهل حتى إذا بلغت الحلقوم قلت : لفلان كذا ولفلان كذا ، وقد كان لفلان ح ـ ٢٠/٣ ، م ـ ٤١٨/٤ ، ح ـ ٨/٥ •

---

(١) دەقی ئەم حەدیثەم لە شوێنی دیاریکراودا نەدۆزییەوە ، بەلام ریوایەتێك لە (أبو مسعود)ەوە نزیك بەم ریوایەتە هەیە • ح ـ ٢٦٨/٦ •

تەرجەمە :

پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزی کرد: (یا رسول الله) چ صەدەقەیێ فەضلی زیاترەو ئەجری زۆرترە ؟ فەرمووی : ئەو صەدەقەیە کە لە وەختی ساغیدا بیکەی حەریص و بەخیل بی لەسەر دنیاو جەمعی ماڵ ، لە فەقیریی بترسی و بە تەمای دەوڵەمەندیی بی ، تەئخیری نەخەی تا رۆح بێتە قورقوراگەت ئەو وەختە بڵێی بۆ فلان ئەوەندە ، بۆ فلان ئەوەندە • وەلحاڵ بوە بە ماڵی فلان [یەعنی بوە بە هی واریث ، بۆیان هەیە ئەگەر خیلافی فەرائیض وەصیەتەکەت کردبێ هەڵیبوەشێننەوە] •

٨٩/٣١٥٨ ـ عن أسماء بنت أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما] أنها جاءت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت : يا نبي الله ليس لي من شيء إلا ما أدخل عليّ الزبير فهل عليّ جناح أن أرضخ مما يدخل عليّ ؟ فقال : ارضخي ما استطعت ولا توعي فيوعى عليك م ـ ٤/٤١٢ ، ح ـ ٣/٣٢ في أحاديث من ارضخي • وفي أخرى : لا تحصي فيحصي الله عليك • لا توكي فيوكى عليك •

تەرجەمە :

ئەسمای کچی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزم کرد : (یا رسول الله) غەیری ئەوەی کە زوبەیر ئەیهێنێتە ماڵەوە لام هیچی ترم نیە ، هیچ گوناهم ئەگاتێ کە کەمێکی لێ بدەم بە خێر ؟ فەرمووی : کەم کەمەیێ ببەخشە بەقەد ئیقتیدار مەیخەرە ناو کیسەوە خوایش لەسەر تۆ بیخاتە ناو کیسەوە ، گرێی لەسەر مەدە خوایش لەسەر تۆی گرێ بدا •

وفي أخرى عنها : أنفقي ، أو انضحي ، أو انفحي ولا تحصي فيحصي الله عليك م ـ ٤/٤١٢ •

مەعنای هەموویان : کەمە ـ کەمە ببەخشە • ظاهیر سوئالەکە وایە بە بێ ئیذنی زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بۆت دروســـتە کەمکەمەیێ بەخشش بکەی بەسەر ماڵی زوبەیرەوە • هیچ حاجەت بە تەئویلی نەوەویی ـ رحمه الله تعالى ـ ناکا کە ئەفەرمویٚ : ئەمە وەختێ وایە کــە لەوە نەفەقە بکا کــە درابێتێ بۆ خۆی یا لەوانەبێ کە بە عادەت مێرد پێی رازی بێ • ئەگەر وابێ حاجەت بە ئیستیفتا نامێنێ (والله أعلم) •

٣١٥٩/٩٠ ـ عن عائشة أم المؤمنين ـ رضي الله تعـالى عنها ـ قالت : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسللم ـ : أسرعكن لحاقاً بي أطولــكن يدا • قالت : فكنَّ يتطاولن أيتهنَّ أطولُ يداً قالت : فكان أطولنا يداً زينب لأنها كانت تعمل بيدها وتصدَّق م ـ ٩/٣٦٢[1] ، ح ـ ٣/٢٠ •

وعنها أن بعض أزواج النبي ـصلى الله عليه وسلمـ قلنَ للنبي: أينا أسرع بك لحوقا ؟ قال أطولكن يدا • فأخذوا قصبة يذرعونها ، فكانت ســـودة أطولهن يدا [أي جارحة] فعلمنا بعد [بموت زينب قبلها] إنما كانت طول يدها الصدقة ، وكانت أسرعنا لحوقاً به • وكانت [زينب أي اللاحقة به أولا] تحب الصدقة ح ـ ٣/٢٠ • وبما قدر يجمع بين الحـديثين كما في النووي والقســطلاني •

(ئەم دوو حەدیثەیەك حەدیثەو یەك حادیثەیە)

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ ئەفەرمویٚ : ئەزواجی طاهیرات لــە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ یان پرسی : کامەمان زوو ئەگەین بــە تۆ ؟ فەرمووی : کامتان دەستدرێژتر بێ • قامیشیان هێنا قۆڵی خۆیان پێوا

(١) ئەم حەدیثەم لە موسلیما نەدۆزییەوە •

دەستی سەودە لەدەستی هەموویان درێژتر بوو ، لە دواییا کە زەینەب لەپێش سەودەدا وەفاتی کرد لێمان مەعلووم بوو کـە موراد لـە دەســـتدرێژیی درێژیی دەستی ئینسان نیە صەدەقەو ئیحسانە • زەینەب صەدەقەی ئەحوبیان بە دەستی خۆی ئیش‌و کاری ئەکرد ئەیکرد بە صەدەقە •

٣١٦٠/٩١ ــ عن أبي هريرة ــ رضي الله تعالى عنه ــ أن رســـول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ قال : قال رجل [من بني إسرائيل • أحمد] : لأتصدقنّ بصدقة ، فخرج بصدقته فوضعها في يد سارق ، فأصـــــبحوا يتحدثون : تُصُدِّق على سارق ! فقال : اللهم لك الحمد ، لأتصـــــدقن بصدقة ، فخرج بصدقته فوضعها في يد زانية ، فأصبحوا يتحدثون : تصدق الليلة على زانية ! فقال : أللهم لك الحمد على زانية ، لأتصدقن بصـــدقـة فخرج بصدقته فوضعها في يد غني ، فأصبحوا يتحدثون : تصدق على غني ! فقال : أللهم لك الحمد على ســـــارق ، وعلى زانيـة ، وعلى غني • فأتي [في المنام] فقيل له : أما صدقتك على سارق فلعله أن يستعف عن سرقته • وأما الزانية فلعلها أن تســتعف عن زناها ، وأما الغني فلعله يعتبر فينفق مما أعطاه الله ح ــ ٢٢/٣ ، م ــ ٤٠٢/٤ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ــ ص ــ فەرمووی : پیـاوێ [لـە بەنی ئیسرائیل • أحمد] وتی : ئەبێ صەدەقەیێ بکەم ، شەو صەدەقەکەی بردەدەرێ نایە ناو دەستی دزێکەوە ، کە رۆژ بۆوە خەڵق قسەیان ئەکرد : کـە ئیمشەو خێر بـە دزێ کراوە ، پیاوە وتی : (الحمد لله) خوایە حەمدی تۆ ئەکەم • ئەبێ ئیمشەو صەدەقەیێ بکەم • صەدەقەکەی برد نایە ناو دەستی ژنێکی فاحیشـــەوە ، کـــە رۆژ بۆوە خـــەڵق ئـــەیـانوت : ئیمشـــــــــەو خێر بـــە فاحیشەیێ کراوە ! پیاوەکە وتی : خوایا حەمدی تۆ ئەکەم کە ئیرادە وا بوە بیدەم بـە

فاحيشەیێ • ئەبێ ئیمشەو صەدەقەیێ بکەم ، شەوێ صەدەقەکەی برد نایە ناو دەستی دەوڵەمەندێکەوە ، کە سبەینێ بۆوە وتیان : ئیمشـــەو خێر بـە دەولەمەندێ کراوە ! پیاوەکە وتی : خوایـا حەمـد بۆ تۆ بێ کـە ئیرادەت فەرموە صەدەقەکانم بدرێ بە دزو ، فاحیشەو ، دەوڵەمەند • شەو لە خەویا دی پێیان‌وت : ئەو صەدەقەی کە داوتە بە دز بەڵکو بەوە تەوبە لە دزیی بکا • ئەو صەدەقەی داوتە بە فاحیشە = بەڵکو = فاحیشەکە بەوە واز لـە فاحیشەیی بێنێ ، دەوڵەمەندیش بەڵـــکو موعتەبیر بێ ، لەوەی خـوا پێی ئیحسان‌کردوە خێر بکا [إنما الأعمال بالنيات] ئەو پیاوە چونکی نیەتی خێر بوە نائیل بە ئەجری هەموو صەدەقەکانی بوە •

٣١٦١/٩٢ ـ معن بن يزيد ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ قـال : بايعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنا وأبي وجدّي [الأخنس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] وخطب [عليه الصـــــلاة والســــلام] عليَّ فأنكحني ، وخاصمت إليه [فأفلجني ، زركشي ، أي أظفرني بمرادي] وكان أبي يزيد أخرج دنانير يتصدق بها فوضعها عند رجل في المســجد ، فجئت فأخذتهـا ، فأتيته بها ، فقال : والله ما إياك أردت ، فخاصمته الى رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : لك مـا نويت يا يزيد ، ولك مـا أخذت يـا معن ح ـ ٣/٢٣ •

تەرجەمە :

مەعنی کوڕی یەزید ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : من‌و باوکم‌و باپیرم [کە ئەخنەسە ـ رضي الله تعـالى عنه ـ] موبایەعەمان لـە خـزمـەت پێغەمەرا کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ خوازبێنی بۆ کردم ژنی لێ مارەبڕیم ، مورافەعەم بردە خزمـــەتی حوکمی بە طەرەف منا فەرموو [سێ فەضـــیلەت] یەزیدی باوکم چەنـد

ئاڵتوونێکی دەرێنا بیکا بە صەدەقە ، لە مزگەوتا لای پیاوێ دانینا ، چووم لە پیاوەکەم وەرگرت هێنامە لای باوکم . فەرمووی : وەڵڵاهی مەقصوود وا نەبوە کە بدرێ بە تۆ . مورافەعەمان بردە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی یەزید تۆ بە موکافاتی نیەتەکەت گەییوی [مەقصوودت وا بوە بدرێ بە موحتاج ، مەعنی کوڕت موحتاجە ، خێرەکەت بە جێی خۆی گەییوە] ئەی مەعن ئەوی وەرتگرتوە ماڵی تۆیە [چونکی موحتاجی . خێر بە خوێش نەك بۆ دەروێش] .

٣١٦٢/٩٣ ـ عمير مولى آبي اللحم [رضي الله تعالى عنهما] قال : كنت مملوكاً فسألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أأتصدق من مال موالي بشيء ؟ قال : نعم والأجر بينكما نصفان م ـ ٤/٤٠٧ وقال : أمرني مولاي أن أقدد لحماً ، فجاءني مسكين فأطعمته منه ، فعلم بذلك مولاي ، فضربني ، فأتيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكرت ذلك له فدعاه ، فقال : لم ضربته ؟ فقال : يعطي طعامي بغير أن آمره . قال : الأجر بينكما م ـ ٤/٤٠٧ .

تەرجەمە :

عومەیری مەولای عەبدوڵڵای گۆشتنەخۆر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : مەملووکی (آبی اللحم)[1] بووم لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـم پرسیی : دروستە لە ماڵی سەییدەکەم صەدەقە بکەم ؟ فەرمووی : بەڵێ ئەجر لە بەینتانا نیوەیی‌یە . فەرمووی : سەییدەکەم ئەمری پێکردم گۆشتی بۆ لێنێم ، فەقیرێ هات لەو گۆشتە دەرخواردم دا ، مەولاکەم پێی‌زانی لێیدام ، چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه

(١) واتە : گۆشت نەخۆر .

وسلم ـ عەرزمکرد ، بانگیکرد ، فەرمووی : بۆچت لێداوە ؟ عەرزیکرد : بێ ئیذنی من طەعامی من ئەدا بە خەڵق • فەرمووی : ئەجر لـە بەینتانایـە [یەعنی نیوەیی‌یە : ئەجری موڵکیتیو ، ئەجری ئیحسان] •

٣١٦٣/٩٤ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أم المؤمنين قالت : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إذا أنفقت المرأة من طعـام بيتهـا [زوجها •] غير مفســـدة كان لها أجرها بما أنفقت ، ولزوجهـا أجـره بما كسب ، وللخازن مثل ذلك لا ينقص بعضهم أجـر بعض شيئا ح ـ ٢٧/٣ ، م ـ ٤٠٣/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ژن لە ماڵی مێردی خێر بکا بێ ئەمە ماڵی مێردەکەی بە تەلەفا بیا [یەعنی ئیسرافی تیا بکا] بە واسیطەی خێرکردنەکەیەوە ئەجری هەیە ، مێردەکەیشی بە واسیطەی کەسبی ماڵەکەیەوە ئەجری هەیە ، خزمەتکارەکەیش بە واســیطەی فرمانتیاکردنی ئەوەندەی هەیە ، بێ ئەمە شتێك لە ئەجری یەك کەم بکەنەوە •

خزمەتکار ، ژن ، بە بێ ئەمە ئیسراف بکەن بێ ئەمری صاحێب مـاڵ بۆیان دروستە لە ماڵی ئەو صەدەقە بکەن ئەجریشیان هەیە •

٣١٦٤/٩٥ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : الخازن المسلم الأمين الذي ينفذ وربما = قال = يعطي ما أمر به كاملاً موفراً طيّبٌ به نفسه ، فيدفعه الى الذي أمر لـه بـه أحد المتصدقين ح ـ ٣٤/٣ ، م ـ ٤٠٣/٤ ، د ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوموساى ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : غەزنەداری موســوڵمانی ئەمین

کە ئەوی ئەمری پێ ئەکرێ بیدا بە خێر بە تەواوەتی بە رووخۆشی بیدا بەو کەسەی کە ئەمری پێکراوە بیداتێ یەکێکە لـە دوو موتەصەددیق • یەعنی ئەویش بە قەد صاحێبەکەی ئەوابی دەست ئەکەوێ •

٣١٦٥/٩٦ ـ عن عقبة بن الحرث ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : صليت مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما سلم قام سريعاً دخل على بعض نسائه ، ثم خرج ورأى ما في وجوه القوم من تعجبهم لسرعته ، [فقلت ، أو قيل له ، ح ـ ٣١/٣ ، ن] فقال : ذكرت وأنا في الصلاة تِبْراً عندنا فكرهت أن يمسي أو يبيت عندنا ، فأمرت بقسمته ح ـ ٣٤٧/٢ •

تەرجەمە :

عەقەبەی کوڕی حەرث ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : نوێـژی عەصرم لە خزمەت پێغەمەرا کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە سـەلامی دایەوە تەشریفی بەعەجەلە هەڵســـــا چوە لای بەعزێ لـە حەرەمەکانیو هاتەدەرێ ، چاوی بە رووی خەڵقەکە کەوت کـە عەلامەتی تەعەجوبیـــان لێ ئەبینرا ، فەرمووی : کـە لـە نوێـژێ بووم پارچەیێ ئالتوونم لـە فکر کەوتەوە کە تەقسیم نەکرابوو حەزم نەکرد کە لە لام شەوی بەســەرا بێ ، چووم ئەمرم کــرد کـە تەقسیمی بکەن ، لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : تەقسیمم کرد •

شــەفاعەت بۆ سائیل :

٣١٦٦/٩٧ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا جاءه الســـائل ، أو طلبت إليه حاجة ، قال : اشفعوا تؤجروا ، ويقضي الله على لسان نبيه ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ ما شاء ح ـ ٣١/٣ ، ح ـ ٢٧/٩ ، د ، ت ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوموسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كە سائیلێ بهاتایە خزمەتی یا یەكێ طەلەبی حاجەتێكی لێ بكردایە ئەیفەرموو : شەفاعەتی بۆ بكەن كە ئەجرتان بدرێتەوە ، خوا ـ عز وجل ـ لەسەر زمانی پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چێ ئیرادە فەرمووبێ بەجێی یێنێ •

ئەوی لە خێرا دەخلێكی بێ با بە تكاكردنیش بێ ئەجری هەیە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چ ئیحتیاجیی هەیە كە خەلق تەوەسوی لە خزمەتا بكا ؟ خۆی شەفیعە لای خوا ، بەوە مەقصەدی ئیرشادی عیباد بوە لەسەر خێر •

٣١٦٧/٩٨ ـ عن ثوبان ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : افضل دينار ينفقه الرجل دينار ينفقه على عياله ، ودينار ينفقه الرجل على دابته في سبيل الله ، ودينار ينفقه على أصحابه في سبيل الله • قال : أبو قلابة : وبدأ بالعيال • ثم قال ابو قلابة : واي رجل أعظم أجراً من رجل ينفق على عيال صغار يُعِفُّهم أو ينفعهم الله به ويغنيهم ؟ م ـ ٣٦٧/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەفضەلترینی دینارێ كە ئینسان بیكا بە نەفەقە دینارێكە ئەیكا بە نەفەقەی عەیالو ، دینارێكە ئەیدا بە مەصرەفی ئەو حەیوانەی لە رێی خوادا بۆ غەزا بەخێوی ئەكاو ، دینارێكە ئەیدا بە رەفیقانی كە لە رێی خوادا غەزا ئەكەن •

ئەبوقەلابە کە راویی حەدیثەکەیە ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ئەووەڵەوە نەفەقەی عەیالی بەیان فەرموو ، چ پیاوێ ئەجری گەورەترە = لەو کەسە = کە نەفەقە لەسەر عەیالی زەعیف ئەکاو بەوە عەفیفیان ئەکاو لە سوالکردن خوا بە واسیطەی ئەو کەسەوە عەیالەکەی مونتەفیع ئەکاو دەوڵەمەندیان ئەکا [ئیحتیاجیان نایێڵێ بە دەستگرتنەوە لەبەر خەڵقا] •

٩٩/٣١٦٨ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : دينار أنفقته في سبيل الله ، ودينار أنفقته في رقبة ، ودينار تصدقت به على مسكين ، ودينار أنفقته على أهلك أعظمها أجراً الذي أنفقته على أهلك م ـ ٤/٣٦٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دینارێ لە رێی خوادا صەرف بکەی بۆ غەزا ، دینارێ لە رێی عەبدئازادکردنا صەرف بکەی ، دینارێ بدەی بە فەقیرێ ، دینارێ صەرفی ئەهلو عەیالی بکەی ، ئەوی ئەجری لە هەموویان گەورەتر بێ ئەو دینارەیە کە صەرفی عەیالی ئەکەی •

١٠٠/٣١٦٩ ـ عن خيثمة قال : كنا جلوساً مع عبدالله بن عمرو [رضي الله تعالى عنهما] إذ جاءه قَهْرَمان له [خازنه القائم بحوائج الناس ، وهو بمعنى الوكيل] فدخل ، فقال : أعطيت الرقيق قوتهم ؟ قال : لا • قال : فانطلق فأعطهم • قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كفى بالمرء إثماً أن يحبس عمن يملك قوته م ـ ٤/٣٦٨ •

تەرجەمە :

خەیثەمە ئەفەرموێ : لای عەبدوڵلای کوڕی عەمر دانیشــــتبووین وەکیل خەرجـەکـەی هاتە لای لێیپرسیی : نەفەقەی عەبدەکـانت داوە ؟ عەرزیکرد : نەء ، فەرمووی : بچۆ بیاندەرێ ٠ پێغەمەر ـ صلی اللە تعـالی علیە وسلم ـ فەرمووی : بۆ پیـاو ئەو گوناهە کافیە کـە قووت بگرێتەوە لەوەی لە ژێر دەستیایە ٠

١٠١/٣١٧٠ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أعتق رجل من بني عذرة عبداً له [قبطياً مات عـام أوَّل ح ـ ٩/٤٠١] عن دبر فبـلغ ذلك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : ألك مال غيره ؟ فقال : لا ٠ فقال : من يشتريه مني ؟ فاشتراه نعيم بن عبدالله العدوي [رضي الله تعـالى عنه] بثمانمائة درهم ، فجاء بها رســــول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فدفعها إليه ، ثم قال : ابدأ بنفسك فتصدق عليها ، فإن فضل شيء فلأهلك ، فإن فضل عن أهلك شيء فلذي قرابتك ، فإن فضـل عن ذي قرابتك شيء فهكذا وهـكذا ٠ يقول فبين يديك وعن يمينك وعن شمالك م ـ ٤/٣٦٩ ، ح ـ ٤/٥٩ الى (ثم قال) د ، ت ، ن ، جه ح ـ ٩/٤٠١ وفيه : فاشـــتراه نعيم بن النحام ٠ بشر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بـأنـه من أهـل الجنة ٠ ح ـ ٤/١٠٦ ، ٥٩ ، ٣٠١ مختصراً ٠

تەرجەمە :

پیاوێ لە ئەنصار عەبدێکی قیبطیی بە مودەبەریی ئازادکرد [یەعنی وتی : کە مردم ئازاد بێ] خەبەری ئەوە گەیی بە پێغەمەر ـ صلی اللە تعـالی علیە وسلم ـ پێیفەرموو : غەیری ئەوە ماڵی ترت هـەیـە ؟ عەرزیکـرد : خەیـر ٠ فەرمووی : کێ لێم ئەکڕێ ؟ نوعەیمی کوڕی عەبدوڵلای نەححام

ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بە هەشتصەد درهەم لێی کڕی • نوعەیم هێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ بانگی‌کرد : پارەکەی دایێ پێی‌فەرموو : دەست بە خۆت بکە صەدەقەی بەسەرا بکە • لێت زیاد بوو بۆ ئەهل‌و عەیالت ، لەوان زیاد بوو بۆ خزمت ، لەوان زیاد بوو وای لێ بکەو وای لێ بکە ؛ بۆ بەردەمت‌و راست‌و چەپت [بڵاوی‌کەرەوە] •

۳۱۷۱/۱۰۲ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ما من يوم يصبح العباد فيه إلا ملكان ينزلان ، فيقول أحدهما : أللهم أعط منفقاً خلفا ، ويقول الآخر : أللهم أعط ممسكاً تلفا ح ـ ۳۵/۳ ، م ـ ۳۸٤/٤ ، ن أحمد ابن حبان •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : هیچ رۆژێ نیە کە خەڵق رۆژی تیا بکاتەوەو دوو مەلائیکە نەیێ یەکێکیان ئەڵێ : خوایا ئەو کەسە کە ئینفاق ئەکا بۆی بێنەرەوە شوێنی ، = ئەوەکەیشیان ئەڵێ = : ئەوی کە ماڵ ئەگرێ‌و صەرفی ناکا بە تەڵەفچوونی ماڵەکەی پێ عەطا بکە •

۳۱۷۲/۱۰۳ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : سبعة يظلهم الله في ظله ، يوم لا ظل إلا ظله : ۱ ـ إمام عدل • ۲ ـ وشاب نشأ في عبادة الله • ۳ ـ ورجل قلبه معلق في المساجد • ٤ ـ ورجلان تحابا في الله ، اجتمعا عليه ، وتفرقا عليه • ٥ ـ ورجل دعته امرأة ذات منصب وجمال ، فقال : إني أخاف الله • ٦ ـ ورجل تصدق بصدقة فأخفاها حتى لا تعلم شماله ما تنفق يمينه • ۷ ـ ورجل ذكر الله خاليا ففاضت عيناه • ح ـ ۲۳/۳ ، م ـ ٤۱٥/٤ ، ح ـ ۲۹/۲ ، ح ـ ۲٦۲/۹ مختصراً •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : حەوت کەس لە ژێر سێبەری عەرشی خوادا ئەبن لە رۆژێکا کە غەیری سێبەری رەحمەتی خوا هیچ سێبەر نیە : ١ ـ پادشای عادل • ٢ ـ عازەبێکە کە لە عیبادەتکردنی خوادا پەروەردە بووبێ • ٣ ـ پیاوێ دلی هەر بە مزگەوتانەوە بێ ، یەعنی بە دەوام مونتەظیری وەختی نوێژ بێو بچێتە مزگەوت • ٤ ـ دوو پیاو کە یەکتریان بۆ مەحضی رەزای خوا خۆش بوێو لەسەر ئەو مەحەبەتە لەگەل یەك بن ، لەسەر ئەو مەحەبەتە لێك جوێ ببنەوە[1] • ٥ ـ پیاوێ ژنێکی صاحێب مەنصەبو جوان بانگی بکار بلێ : من لە خوا ئەترسم • ٦ ـ پیاوێ صەدەقە بکا دەستی چەپی بەوە نەزانێ کە دەستی = راستی = ئەیدا ، وای ئیخفا بکا • ٧ ـ پیاوێ کە بە تەنها ذیکری خوا بکا چاوی فرمێسکی لێ هەلرژێ •

---

(١) دانەر ـ خ ـ لەسەر ئەم ژمارە ئەمەی نووسیوە :

خوا عەفووم بکەو رەحمت بێ پێم
لە ژێری سێبەری خۆتا بکەی جێم
لە رۆژێکا کە غەیری سێبەری تۆ
پەنا نابێ لە گەرمیی ئاگری تۆ
حسەینو من لە ژێریا دابنیشین
لە فەضلی تۆوە هیچ زەحمەت نەکێشین
لە یەکتر ئێستە هەرچەند کە دوورین
بەسەر پردی صیراطا رابووریین
وەکوو عەکاشە لەو حەفتا هەزارە
بچین داخل بین بەو مێرغوزارە
قەبوول کەی لێم خوایە ئەم دۆعایە
بە فەضلو رەحمەتت لەم دوو برایە

لە قەسطەلانیدا جەڵدی (٣) ص : ٢٧ ئەیگەیێنیٚ بە حەفتاو پێنج تا هەشتا ، ئەگەر ئارەزوو ئەکەن لێرەدا بینووسن •

١٠٤/٣١٧٣ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ سمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : مثل البخيل والمنفق كمثل رجلين عليهما جبتان من حديد [قد اضطرت أيديهما • م أخرى] من ثديّهما إلى تراقيهما ، فأما المنفق فلا ينفق إلا سبغت أو وفرت على جلده حتى تخفى بنانه وتعفو أثره • وأما البخيل فلا يريد أن ينفق شيئاً إلا [وتقلصت عليه وانضمت يداه الى تراقيه • أخرى] لزقت كل حلقة مكانها فهو يوسعها ولا تتسع • ح - ٣٦/٣ ، م - ٤٠١/٤ ، ٣٩٨ ، ح - ٩٨/٥ بفرق أشير •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مەثەلی ئینسانی بەخیلو سەخی وەك دوو پیاوە کە یەکی جبەیێکیان لە ئاسن لە بەرا بیٚ لە مەمکیانەوە تا چۆڵەمەی ملیان ، کە ئینسانی سەخی هەر وەختیٚ تەمای ئەوەی بیٚ شت صەرف بکا جبەکەی گەورەو فەرەح ئەبیٚ تا پەنجەی دەستی دائەپۆشیٚو شوێنپێی ئەو پیاوە نایێڵیٚ [یەعنی گوناهی مەحو ئەکاتەوە دائەپۆشیٚ] بەخیل کە تەمای بوو شتیٚ ببەخشیٚ جبەکەی کوللی حەلقەیێکی لە جێی خۆی بە بەدەنیەوە ئەنووسیٚ یێتەوە یەك دەستی بە ملیەوە ئەنووسێنیٚ ، ئەو کەسە جبەکەی ئەکشێنیٚ کە فەرەح ببیٚ بۆی فەرەح نابیٚ •

١٠٥/٣١٧٤ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : على كل مسلم صدقة • قالوا : يا نبي الله فمن لم يجد ؟ قال : يعمل بيده فينفع نفسه ويتصدق ، قالوا : فإن لم يجد ؟

قال : يعين ذا الحاجة الملهوف • قالوا : فإن لم يجد ؟ قال : فليعمل بالمعروف وليمسك عن الشر فإنها له صدقة ح - ٣/٣٧ ، ح - ٩/٢٦ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووى : هەر موسوڵمانێ صەدەقەيێكى لەسەرە ، عەرزيانكرد : (يا رسول الله) ئەوى نەيبێ ؟ فەرمووى : بە دەستى ئيش بكا نەفعى بۆ خۆى بيێت‌و بيكا بە صەدەقە • عەرزيانكرد : ئەگەر نەىبوو ؟ [يەعنى ئەگەر ئيشى نەبوو بيكا ؟] فەرمووى : موعاوەنەتى موحتاجى مەحزوون‌و عاجز بكا • عەرزيانكرد : ئەگەر نەىبوو ؟ [يەعنى عاجز بوو لە موعاوەنەت ؟] فەرمووى : عەمەلى مەعرووف بكاو [ئەمر بە مەعرووف‌و نەهى لە مونكەر بكا] لە شەڕ خۆى مەنع بكا ئەوە صەدەقەيە بۆ ئەو •

١٠٦/٣١٧٥ - عن أبي ذر - رضي الله تعالى عنه - قالوا للنبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يا رسول الله ذهب أهل الدثور بالأجور : يصلون كما نصلي ، ويصومون كما نصوم ، ويتصدقون بفضول أموالهم ؟ قال : أو ليس قد جعل الله لكم ما تصدقون ؟ : إن بكل تسبيحة صدقة ، وكل تكبيرة صدقة ، وكل تحميدة صدقة ، وكل تهليلة صدقة ، وأمر بمعروف صدقة ، ونهي عن منكر صدقة ، وفي بُضْعِ أحدكم صدقة ! قالوا : يا رسول الله أيأتي أحدنا شهوته ويكون له فيها أجر ؟ قال : أرأيتم لو وضعها في حرام أكان عليه وزر ؟ فكذلك إذا وضعها في الحلال كان له أجر م - ٤/٣٧٩ ، م - ٣/٤٣٠ بفرق ما •

تەرجەمە :

عەرزى پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - يان كرد : (يا رسول الله) ئەهلى ئەروەت هەموو ئەجريان برد بۆ خۆيان ؟ نوێژ ئەكەن وەك

ئێمە ، ڕۆژوو ئەگرن وەك ئێمە ، فەضلەی ماڵیشیان ئەکەن بە صەدەقە •
فەرمووی : ئەی بۆ ئێوەیش شتی بۆ دانەناون کە بیکەن بە صەدەقە ؟ هەر (سبحان الله)یێ صەدەقەیێکە ، هەر (الله أکبر)کردنێ صەدەقەیێکە ، هەر (الحمد لله)ێ صەدەقەیێکە ، هەر (لا إله إلا الله)ێ صەدەقەیێکە ، ئەمر بەچاکە صەدەقەیێکە ، نەهی لە خراپە صەدەقەیێکە ، لەگەڵ حەلاڵی خۆتا نوستن صەدەقەیێکە ••• عەرزیانکرد : (یا رسول الله) ئینسان ئارەزووی خۆی بەجێبێنێ بۆ لەوەدا ئەجری ئەبێ ؟ فەرمووی : نابینن ئەگەر ئارەزووەکەی لە حەراما صەرف بکا گوناهی ئەبێ ؟ بەو نەوعەیش کە لە حەلاڵا صەرفی بکا ئەجری ئەبێ •

لە ئەدەبی موفرەدا بوخاری ریوایەت ئەکا کە پیاو نەفەقەی کرد بەسەر ئەهلو بەیتیا صەدەقەیێکی بۆ ئەنووسرێ • ماڵ صەرف بکا بۆ موحافەظەی ناموسی ئەبێ بە صەدەقە بۆی • لە ئیشی چاکەکردنە کە بە رووی خۆش ڕووبەڕووی برادەرت بیو ، لە دۆلکەی خۆت ئاو بکەیتە ناو ظەرفی برادەرت • [عن محمد بن المنکدر • قسطلاني - ٩/٢٥] •

١٠٧/٣١٧٦ - عائشة [رضي الله تعالى عنها] تقول : إن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : إنه خلق كل إنسان من بني آدم على ستين وثلاثمائة مفصل ، فمن كبر الله ، وحمد الله ، وهلل الله ، وسبح الله ، واستغفر الله ، وعزل حجراً عن طريق الناس ، أو شوكة أو عظماً عن طريق الناس ، وأمر بمعروف أو نهى عن منكر عدد تلك الستين والثلاثمائة السلامى فإنه يمشي [يمسي ، أخرى] يومئذ وقد زحزح = نفسه = عن النار م - ٤/٣٨١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەر ئینســـانێ سێصەدو شەصت جومگەی هەیە ، هەر کەسێ (الله أكبر) بکا ، حەمد بکا ، تەسبیحات بکا ، (لا إلـه إلا الله) بکا ، ئیستیغفار بکا ، بەردێ ، دڕکێ ، ئێسکێ لە سەرەڕێی خەڵق لابدا ، ئەمـر بکا بە چاکەیێ ، نەهی بکـا لـــە خراپەیێ ، بە قەد ئەو سێصەدو شەصت جومگەیە ئەو ڕۆژە ئێوارەی بەسەرا بێ ، یـا فەرمووی : بەســــــەر ئەرزا ئـەڕوا ، لـە ئاگری جەهەننەم دوورخراوەتەوە •

أبو هريرة[1] ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن محمد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أحاديث منها : وقال رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ كل سلامى من الناس عليه صدقة كل يوم تطلع الشمس • قـال : تعدل بين الاثنين صدقة ، وتعين الرجل في دابته فتحمله عليها أو ترفع له عليهـا متاعه صدقة • قال : والكلمة الطيبة صدقة ، وكل خطوة تمشـــيها إلى الصـــلاة صـــدقة ، وتميط الأذى عن الطريق صــــدقة م ـ ٣٨٣/٤ واللفظ لهـذا ح ـ ٤١٢/٤ الى (تعدل بين اثنين) بلفظ (يعــدل بين الناس) ح ـ ٨٥/٥ ليس فيه (تعدل) وفيه (ودلّ على الطريق صدقة) •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کوللی جومگەیێکی ئینسان کوللی ڕۆژێ کە ڕۆژ هەڵبێ صەدەقەیێکی لەسەرە : عەدالەت لـە بەینی دوو کەسا بکەی صەدەقەیێکە ، یارمەتی پیاوێ بدەی ســــواری ولاخەکەیی کەی ، یـاخـو مەتاعەکەیی بۆ بخەیتە ســــەر ولاخـەکــەی

(١) دانەر ـ خ ـ ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە دانەناوە •

صەدەقەیێکە ، قسەی خۆش لەگەڵ خەڵقا صەدەقەیێکە ، کوللی هەنگاوێ ینێی بۆ نوێژ بچی صەدەقەیێکە ، داروبەرد لە سەرەڕێ لابدەی صەدەقەیێکە ، رێ نیشاندان صەدەقەیێکە •

سەرکاری زەکات رازی‌کردن بەو شەرتە زوڵم نەکا :

١٠٨/٣١٧٧ ـ عن جرير بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جاء ناس من الأعراب الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالوا : إن أناساً من المُصدِّقين يأتوننا فيظلموننا ، قال : فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أرضوا مُصدِّقيكم • قال جرير : ما صدر عني مصدق منذ سمعت هذا من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلا وهو عني راض م ـ ٣٥٧/٤ •

تەرجەمە :

بەعزێ عەرەب هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزیان‌کرد : بەعزێ مەئمووری صەدەقە = یێنە لامان = زوڵممان لێ ئەکەن • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : سەرکارەکانتان رازیی بکەن [یەعنی تەواو صەدەقەکانیان بدەنێ ، ماڵی خراپیان لە باتی چاك مەدەنێ ، چەندو چوونیان لەگەڵ مەکەن ، ئەمما بەو شەرتە ئەوانیش ئەذیەتی صاحێب صەدەقە نەدەن ، زیاد لە حەق تەکلیفیان لێ نەکەن ، گینا پێی فاسق ئەبن لە مەئمووریەتەکەیان عەزل ئەبن ، دروست نیە صەدەقەکەیان تەسلیم بکرێ (من نووي)] • جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لەو رۆژەوە ئەمەم لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست هیچ مەئمووریکی زەکات بە ناڕەزایی لە لام نەگەڕاوەتەوە •

١٠٩/٣١٧٨ ـ أبو سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جاء أعرابي إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسأله عن الهجرة فقال : ويحك إن الهجرة شأنها شديد ! فهل لك من إبل ؟ قال نعم . قال : فتعطي صدقتها ؟ قال : نعم . قال : فهل تمنح = منها = ؟ قال : نعم . قال : فتحلبها يوم وردها ؟ قال : نعم . قال : فاعمل من وراء البحار فإن الله لن يترك من عملك شيئاً م ـ ٨/٦٤ ، ح ـ ٦/٢١٩ ، ح ـ ٣/٤٢ .

تەرجەمە :

ئەعرابیێ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە هیجرەتکردنی لێپرسی ، فەرمووی : وای لە تۆ شەئنی هیجرەت بە شیددەتە ! هیچ وشترت هەیە ؟ عەرزیکرد : بەڵێ . فەرمووی : زەکاتی لێ ئەدەی ؟ عەرزیکرد : بەڵێ . فەرمووی : بە هیبە هیچیان لێ ئەدەی بە فەقیر کە شیرەکەی بدۆشن ؟ عەرزیکرد : بەڵێ . فەرمووی : لە رۆژی هێنانەسەر ئاو ئەیاندۆشی [کە بەعزێ کەسیش لە شیرەکەیان ئیسنیفادە بکا] ؟ عەرزیکرد : بەڵێ . فەرمووی : بچۆ لەوبەر بەحرەوە عەمەلی چاکە بکە [یەعنی باکت نەبێ دوور بی لە ئێمە یا نزیك بی] خوای تەعالا هیچ شتێ لە ئەجری عەمەلەکەت کەم ناکا .

نەصیحەتی مەئمووری زەکات :

١١٠/٣١٧٩ ـ عن أبي بردة [مرسلا في هذا الطريق . وفي أخرى عن أبي بردة عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ متصلا] قال : بعث رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أبا موسى ومعاذ بن جبل [رضي الله تعالى عنهما] إلى اليمن ، قال : وبعث كل واحد منهما على مِخْلاف [إقليم] قال : واليمن مخلافان . ثم قال : يسّرا ولا تعسّرا ، وبشّرا ولا تنفّرا . فانطلق

كل واحد منهما الى عمله • قال : وكان كل واحد منهما اذا سار في أرضه
وكان قريباً من صاحبه أحدث به عهداً فسلم عليه ، فسار معاذ في أرضه
قريباً من صاحبه أبي موسى ، فجاء يسير على بغلته حتى انتهى إليه ، وإذا هو
جالس وقد اجتمع إليه الناس ، وإذا رجل عنده قد جمعت يداه إلى عنقه ،
فقال له معاذ : يا عبدالله بن قيس أيّمَ هذا ؟ قال : هذا رجل كفر بعد
إسلامه • قال : لا أنزل حتى يقتل • قال : إنما جيء به لذلك ، فانزِلْ •
قال : ما أنزِلُ حتى يقتل ! فأمر به فقتل ، ثم نزل • فقال : يا عبدالله كيف
تقرأ القرآن ؟ قال : اتفوّقه تفوّقاً [شيئاً بعد شيء آناء الليل والنهار ،
لا أقرأهُ مرة واحدة] قال : فكيف تقرأ أنت يا معاذ ؟ قال : أنام أول الليل
فأقوم وقد قضيت جزئي من النوم ، فأقرأ ما كتب الله لي فأحتسب نومتي كما
أحتسب قَوْمتي ح ـ ٦/٤٣ • وفي أخرى مثله • وتطاوعا ، فقال أبو موسى:
يا نبي الله إن أرضنا بها شراب من الشعير المِزْر ، وشراب من العسل
البِتْع ، فقال : كل مسكر حرام ح ـ ٦/٤٠٤ وهذا هو الموصول ،
م ـ ٨/٢٥٣ بمعناه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەبوموساى ئەشعەریی و
مەعاذی بنی جەبەلی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ نارد بۆ یەمەن ، هەر یەکەی
نارد بۆ قۆڵێکی یەمەن ، یەمەن دوو ئیقلیمی هەیە • ئەمری پێ فەرموون :
ئیش لەسەر ئەهالی بەسووك بگرن بە گرانی مەگرن ، موژدەیان بدەنێ
نەفرەتیان لە دین پێمەکەن ، موعاوەنەتی یەکتر بکەن [موتتەفیق بن
ئیختیلاف لە بەینتانا نەبێ] • [ئەبوموسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی
پێغەمەری کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (يا رسول الله) ئەرزی ئێمە

دوو نەوع شەرابی لێ ئەكرێ • نەوعێكی مزرە لە جۆ ئەكرێ ، نەوعێكی لە هەنگوین ئەكرێ ؟ فەرمووی : هەموو موسكیرێ حەرامە • أخرى] هەریەكە چوە سەر ئیشی خۆی ، هەر كامێكیان لە ئەرزی خۆیا سەیاحەتی بكردایەو نزیك ببوایەوە لە رەفیقەكەی زیارەتی ئەكردو سەلامی لێ ئەكرد • مەعاذ ـ رضي الله تعالى عنه ـ سەیاحەتێكی كرد نزیك بۆوە لە ئەبوموسا ، بە سواری ئێسترەكەی هات • تێفكری خەڵق لە ئەبوموسا كۆبوونەوە ، پیاوێكیش دەستی بە ملیەوە بەسترابوو • مەعاذ پرسیی : یا ئەبوموسا ئەمە چیە ؟ فەرمووی : پیاوێكە لە دوای ئیسلامەتی مورتەد بوەتەوە • مەعاذ فەرمووی : تا نەیكوژی دانابەزم • ئەبوموسا فەرمووی : ئێمەیش بۆیێكمان هێناوە ، دابەزە • فەرمووی : دانابەزم تا نەیكوژی ! ئەمری فەرموو كوشتیان ، ئەمجا مەعاذ دابەزی • مەعاذ لە ئەبوموسای پرسیی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : تۆ قورئان چۆن ئەخوێنی ؟ فەرمووی : بەشەوو بەرۆژ بە پوشوو ئەیخوێنم [یەعنی كە ماندوو بووم ئەوەستم كە پوشووم هاتەوەبەر ئەخوێنم] ئەو لە مەعاذ ـ رضي الله تعالى عنه ـی پرسیی : ئەی تۆ چۆنی ئەخوێنی ؟ فەرمووی : ئەووەڵی شەو ئەنووم ئەڵەستمەوە بەشی خەوم لە شەو تەواو كردوە ، ئەمجا ئەوی خوا بۆی موقەددەر كردبم لە قورئان ئەخوێنم ، وەك ئومێدم هەیە بە هەڵسانم بۆ عیبادەت كە ثەوابی بێ وایش ئومێدم هەیە بە خەوەكەم كە ثەوابی بێ [یەعنی چونكی موعاوەنەتم ئەكا لەسەر شەوق بۆ عیبادەت] •

تەبدیلی مەئموور :

١١١/٣١٨٠ ـ البراء [بن عازب] ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بعثنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مع خالد بن الوليد [رضي الله تعالى

عنه] إلى اليمن ، قال : ثم بعث علياً [رضي الله تعالى عنه] بعد ذلك مكانه ، فقال [عليه الصلاة والسلام]: من أصحاب خالد من شاء منهم أن يعقّب معك [إلى اليمن] فليعقب ومن شاء فليُقبِل ، فكنت فيمن عقب معه ، قال : فغنمت أواق ذوات عدد ح - ٦/١٠٦[1] .

تەرجەمە :

بەراء - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لەگەڵ خالیدی بنی وەلیدا ناردینی بۆ یەمەن ، لە پاشا لە جێی خالید عەلیی نارد - رضي الله تعالى عنهما - پێی فەرموو : لە ئەصحابی خالید کێ ئارەزووی یێنێ لەگەڵتا بگەڕێتەوە بۆ یەمەن ، کێ ئارەزووی یێنێ بێتەوە بۆ ئێرە ، من لەوانە بووم کە لە خزمەتیا گەڕامەوە بۆ یەمەن ، گەلێ ئووقیە ئاڵتوونم دەستکەوت .

صەدەقەی فەرزو سونەتدان بە ئەولادو کەس و کار ، بەم شەرتە نەفەقەی لەسەری نەبێ دروستە .

١١٢/٣١٨١ - عن أبي سعيد الخدري - رضي الله تعالى عنه - خرج رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في أضحى أو فطر الى المصلى ، ثم انصرف فوعظ الناس وأمرهم بالصدقة ، فقال : أيها الناس تصدقوا ، فمر على النساء فقال : يا معشر النساء تصدقن فإني رأيتكن أكثر أهل النار . فقلن : وبم ذلك يا رسول الله ؟ قال : تكثرن اللعن ، وتكفرن العشير ، ما رأيت من ناقصات عقل ودين أذهب للب الرجل الحازم من إحداكن يا معشر النساء ! ثم انصرف فلما صار إلى منزله جاءت زينب امرأة ابن مسعود تستأذن عليه ، فقيل : يا رسول الله هذه زينب . فقال : أي الزيانب ؟ فقيل :

---

(١) ئەم حەدیثە لە شوێنی بۆ دیاریکراودا نەدۆزیەوە .

امرأة ابن مسعود . قال : نعم ائذنوا لها ، فأذن لها . قالت : يا نبي الله إنك أمرت اليوم بالصدقة وكان عندي حلي لي فأردت أن أتصدق به ، فزعم ابن مسعود أنه وولده أحق من تصدقت به عليهم . فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : صدق ابن مسعود زوجك وولدكِ أحق من تصدقت به عليهم ح ـ ٣/٤٩ .

١١٣/٣١٨٢ ـ عن زينب امرأة عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قالت : كنت في المسجد فرأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : تصدقن ولو من حليكن . وكانت زينب تنفق على عبدالله وأيتام في حجرها . فقالت لعبدالله : سل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أيجزيء عني أن أنفق عليك وعلى أيتامي في حجري من الصدقة ؟ فقال : سلي أنت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فانطلقت إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فوجدت امرأة من الأنصار على الباب حاجتها مثل حاجتي ، فمر علينا بلال ، فقلنا : سل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أيجزيء عني أن أنفق على زوجي وأيتام لي في حجري [وفي رواية النسائي : على أزواجنا وأيتام في حجورنا لإحداهما فضل مال وفي حجرها بنو أخ لها أيتام ، وللأخرى فضل مال وزوج خفيف ذات اليد ـ أي فقير ـ] وقلنا : لا تخبر بنا ، فدخل فسأله : فقال : من هما ؟ قال : زينب . قال : أي الزيانب ؟ قال : امرأة عبدالله . قال : نعم ، ولها أجران : أجر القرابة وأجر الصدقة ح ـ ٣/٥٣ ، م ـ ٤/٣٧٣ . ن ، جه .

عن أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : قلت : يا رسول الله أليَ أجر إن أنفقت على بني أبي سلمة [ولست بتاركهم هكذا وهكذا . م] : [سلمة ، وعمر ، ومحمد ، وزينب ، ودرة] إنما هم بنيَّ . فقال : أنفقي عليهم فلك أجر ما أنفقت عليهم . ح ـ ٣/٥٤ ، م ـ ٤/٣٧٥ .

تەرجەمە :

١ ـ ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ جەژنێکی قوربان یا رەمەزان تەشریفی چوو بۆ (موصەللا)[1] کە لە نوێژ سەلامی دایەوە فەرمووی : ئەی ئینسانینە صەدەقە بکەن ، ئەمجا تەشریفی بە لای ژنانا رابورد ، فەرمووی : ئەی ژنینە صەدەقە بکەن ، من وام ئێوە دی کە زۆرترینی ئەهلی جەهەننەم ئێوەن ! عەرزیانکرد : ئەوە لەبەرچی (یا رسول الله) ؟ فەرمووی : زۆر لەعنەت ئەکەن‌و ناشوکریی مێرد ئەکەن ، لەوانەی کە عەقلیان‌و دینیان نوقصانە نەمدیوە لە ئێوە زیاتر عەقلی پیاوی عاقڵ لابەرێ ، ئەی جەماعەتی ژنان [یەعنی کە پێتان لێ کردنە کەوش بیانوویان پێ ئەگرن ، چەنێ بێ‌و خراپ بێ پێیان ئەکەن] لە پاشا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەڕایەوە کە تەشریفی گەیی‌یە ماڵێ ، زەینەبی ژنی ئیبنو مەسعوود ـ رضي الله تعالی عنهما ـ تەشریفی چوە خزمەتی ئیستیذانیکرد ، عەرزی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کرا کە ئەمە زەینەبە ئیستیذان ئەکا بێتە خزمەتت ، فەرمووی : کام زەینەب ؟ عەرزیانکرد : زەینەبی ژنی ئیبنومەسعوود ، فەرمووی : بەڵێ ئیذنی بدەن بێ ، ئیذن درا تەشریفی چوە خزمەتی ، عەرزیکرد : (یا رسول الله) ئیمڕۆ ئەمرت بە صەدەقە فەرموو ، بەعزێ خشڵم لایە تەمام بوو بیکەم بە صەدەقە ، ئیبنومەسعوود فەرمووی : من‌و ئەولادی من لە هەموو کەس موستەحەقترین کە صەدەقەیان پێ بکەی ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئیبنومەسعوود راستی وتوە مێردەکەت‌و ئەولادت موستەحەقترینی ئەوانەن کە صەدەقەیان پێ بکەی ،

---

(١) جێگەی نوێژی جەژن‌و جومعە .

٢ ـ زەینەبی ژنی عەبدوڵلا [رضي الله تعالى عنهما] ئەفەرموێ : لە مەسجیدی نەبەویدا بووم پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەی جەماعەتی ژنان با لە خشڵەکانیشتان بۆ صەدەقە بکەن • زەینەب ـ رضي الله تعالى عنها ـ نەفەقەی بەسەر عەبدوڵلاو ئەو هەتیوانەی کە لە حیجریا بوون ئەکرد ، بە عەبدوڵلای وت : ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بپرسە : ئایا دروستە بۆم کە صەدەقە بکەم بە تۆو ئەو هەتیوانەی کە لە حیجرمان ؟[1] عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : تۆ لێی بپرسە • زەینەب ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ژنێکی تریش لە ئەنصار [زەینەبی ژنی ئەبومەسعوود] لەبەر دەرگاکە بوو ، ئەویش وەك من بۆ پرسی ئەوە هاتبوو بیلالمان بە لادا رابورد ، بە بیلالمان وت : عەرزی پێغەمەر کە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [دوو ژن یەکێکیان فەضلەی ماڵی هەیەو کوڕانی برای لە حیجریان ، یەکێکیان ماڵی زیادەی هەیەو مێردێکی فەقیری هەیە] دروستە بۆمان لە صەدەقە مەصرەفی مێردەکانمانو هەتیوەکانمان بکەین ؟ ئەمما ناومان مەبە لە خزمەتیا • بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی چوە خزمەتیو عەرزیکرد : فەرمووی : کێن ؟ عەرزیکرد : زەینەبە • فەرمووی : کام زەینەب ؟ عەرزیکرد : زەینەبی ژنی ئیبنومەسعوود [تەنها ناوی ئەمی برد ، ئەویش چونکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لێی پرسی] فەرمووی : دروستە دوو ئەجری هەیە : ئەجری صیلەی رەحمو ، ئەجری صەدەقە •

---

(١) حیجر : کۆشو باوەش ، کینایەیە لەوە کە هان لە ژێر چاودێری ئەودا .

ئەم دوو حەدیثە ئەگەر دوو حادیثە بن دەفعەی ئەووەڵ کە پرسیی پێی ناوی دەفعەی دوایش پیرسێ • ئەگەر یەك حادیثە بن لە حەدیثی ئەووەلا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی چوو بۆ موصەللا لە موصەللا وەعظی بۆ ژنان دادا • لە حەدیثی دوەما ئەفەرموێ: لە مەسجیدی نەبەویا ـ علیه الصلاة والسلام ـ وەعظی بۆ دادان • رەنگە موصەللا لە دەورو پشتی مزگەوت بووبێ (کأنه) وەعظەکە لە مزگەوتا بوە •

لە حەدیثی ئەووەلا ئەفەرموێ : زەینەب ـ رضي الله تعالی عنها ـ رووبەڕوو خۆی لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـی پرسی ، لەم حەدیثەدا ئەفەرموێ : بە واسیطەی بیلالەوە لێی پرسی • رەنگە لە دوای ئەمە کە بیلال عەرزیکرد زەینەب هاتوەو ئیذنی دابێ کە بچێتە خزمەتی ئەویش (بالذات) لیی پرسی • (والله علم) •

٣ ـ ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەرم کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول الله) بۆم دروستە صەدەقە بکەم بەسەر کوڕانی ئەبوسەلەمە [و کچانیا : سەلەمەو ، عومەرو ، محەمەدو ، زەینەبو ، دوڕە ؟] ئەوانە ئەولادی منن‌و خۆ واو وا بەرەڵلایان ناکەم ! فەرمووی : نەفەقەیان بەسەرا بکە ، ئەجری ئەوەت هەیە کە بۆیان صەرف ئەکەی •

صەدەقەی مەندووب دیارە کە دروستە • صەدەقەی واجب بەو شەرتە دروستە کە نەفەقەیان لەسەر باوکیان یا دایکیان نەمابێ ، گەیینە حەددی روشد • ئەولادی ئوممو سەلەمە هەموو مناڵ بوون ، لەو وەختەدا ـ رضي الله تعالی عنها وعنهم ـ کە وابێ موراد صەدەقەی سوننەتە ، یا با مەوریدەکەیشی خاص بێ‌و لە جوابی سوئالا واقیع بووبێ لەفظەکەی عامە •

١١٤/٣١٨٣ ـ أبو سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه يحدث أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جلس ذات يوم على المنبر ، وجلسنا حوله ، فقال : إني مما أخاف عليكم من بعدي ما يفتح عليكم من زهرة الدنيا وزينتها [قالوا : وما زهرة الدنيا يا رسول الله ؟ قال : بركات الأرض•أخرى] فقال رجل يا رسول الله أو يأتي الخير بالشر ؟ فسكت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقيل له : ما شأنك تكلم رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ ولا يكلمك ؟ فرأينا أنه ينزل عليه • قال [قال : فأفاق • أخرى] : فمسح عنه الـرحضاء ، فقال : أين السائل ؟ وكأنه حمده • فقال : إنه لا يأتي الخير بالشر ، وإن [كل ما أنبت الربيع يقتل حبطا ، إلا أخرى] مما ينبت =البقل= يقتل أو يلم [أي يقرب من القتل] إلا آكلة الخضراء أكلت حتى = إذا = امتدت خاصرتاها استقبلت عين الشمس ، فثلطت وبالت ورتعت • وإن هذا المال خضرة حلوة ، فنعم صاحب المسلم ما أعطى منه المسكين واليتيم وابن السبيل • أو كما قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [شك من يحيى بن أبي كثير] [فمن أخذه بحقه ووضعه في حقه فنعم المعونة هو • م و خ] وإنه من يأخذه بغير حقه كان كالذي يأكل ولا يشبع ويكون شهيداً عليه يوم القيامة ح ـ ٥٣/٣ ، م ـ ٤٣٩/٤ ، ح ـ ٦٢/٥ ، ٧١ ، ح ـ ٢٣٣/٩ ، ن

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژێ تەشریفی لەسەر مینبەر دانیشت ، ئێمەیش لە دەوری دانیشتین ، فەرمووی : لەوانەی کە من لێی ئەترسم لەسەر ئێوە جوانی دنیاو زینەتیەتی • عەرزیانکرد : جوانی دنیا چیە ؟ فەرمووی : بەرەکاتی ئەرزە • پیاوێ عەرزیکرد : (یا رسول الله) خێر هیچ شەڕ ئەهێنێ ؟ [یەعنی دنیا خێرە شتی شەڕی لێ پەیدا ئەبێ تاکوو

دەرحەق ئێمە لێی بترسی ؟] پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بێدەنگ بوو ، بەو پیاوەیان وت : تۆ بۆچی قسە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەکەیتو ئەو قسەت لەگەڵ ناکا ؟ چاومان پێی کەوت کە وەحی بۆ نازڵ ئەبوو • کە لە وەحیەکە ئیفاقەی بوو عەرەقی ناوچاوانی سڕیو فەرمووی : سائیلەکە لە کوێیە ؟ (کأنه) پێغەمەر ـ علیه الصلاة والسلام ـ حەمدی ئەو سائیلەی کرد [کە بە واسیطەی سوئالەکەی وەحی بۆ نازڵ بوو] فەرمووی : خێر شەڕ ناهێنێ ، ئەوی کە بارانی بەهار ئەیڕوێنێ هەر ئەو حەیوانە ئەکوژێ کە زۆر بخواو هەموو نەوعە گیایێ بخوا ، ئەو حەیوانە ناکوژێ کە سەوزیی باش بخوا تا هەردوو کەلەکەی هەڵەئاوسێو ڕوو ئەکاتە ڕۆژو تەرس ئەکاو میز ئەکا [یەعنی ئاوساوییەکەی زگی ئەنیشێتەوەو ڕەحەت ئەبێ] لە پاوانەکەدا بە گژو گیاوە ئەگەڕێو ئەلەوەڕێ • ئەم ماڵە سەوزەو مەنظەرەی جوانە ، شیرینو تام خۆشە ، چەندە باشە ماڵی موسوڵمان کە لێی بدا بە میسکینو هەتیوو ڕێبوار ! یا وەك ئەوەی کە پێغەمەر = ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی = : [یەحیا بە شك کەوتوە کە لەفظی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چۆن بوە] ئەو کەسەی بە حەق وەری بگرێو لە حەقا صەرفی بکا ئەو صەرفکردنو وەرگرتنەی بۆ دنیاو قیامەتی یارییەییێکی زۆر باشە ، ئەوی بە ناحەق بێ ئیستیحقاق وەریبگرێ [یا لە ناحەقا صەرفی بکا] وەك ئەوەیە هەر بخواو تێر نەبێ لە ڕۆژی قیامەتا ئەو ماڵە ئەبێ بە شاهید لە (علیه)ی ئەو [ئەیکوژێ وەك ئەو حەیوانەی کە گیای خراپ ئەخوا] •

١١٥/٣١٨٤ ـ عن عبدالله بن عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : قد أفلح من أسلم ورزق كفافا وقنعه الله بما آتاه م ـ ٤/٤٤٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەو کەســەی کــە موسوڵمان بێو ، خوا ـ عز وجل ـ رزقی کافیی بداتێو ، بەوەی کـە پێی عەطا کردوە قانیعی بکا فەلاحی دەست ئەکەوێ •

١١٦/٣١٨٥ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أمر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [بعث رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ عمر على الصدقة] [ان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ندب الناس على الصدقة • عبدالرزاق] بالصدقة فقيل [القـائل عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ] منع ابن جميل ، وخالـد بن الوليـد ، وعبـاس بن عبدالمطلب [رضي الله تعالى عنهم] فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما يَنقِمُ ابن جميل إلا انه كان فقيراً فأغناه الله ورسوله • وأمـا خالد فإنكم تظلمون خالدا قد احتبس أدراعه وأعتِـده في سبيل الله • وأما العباس بن عبدالمطلب فعم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فهي عليه صدقة ومثلها معهـــا ح ـ ٣/٥٥ ، م ـ ٤/٢٣٧ وفيه : وأما العباس فهي علي ومثلها = معهـا = ثم قال : يا عمر أما شعرت أن عم الرجل صنو أبيه ؟ م ـ ٤/٢٣٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـی تەعیین‌کرد لەسەر صەدەقە [کە لێ‌بۆوە] عەرزی پێغەمەری کـرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە ئیبنوجەمیلو ، خالیدو ، عەبّاس ـ رضـي الله تعالى عنهم ـ صەدەقەیان نەدا • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ

فەرمووی : ئیبنوجەمیل ئینتیقامی ئەوەی ئەستێنێ کە فەقیر بوو خواو پێغەمەری خوا دەوڵەمەندیان کرد • خالیدیش زوڵمی لێ ئەکەن ، زرێکانیو تفاقی ناوماڵی لە رێی خوادا کردوە بە صەدەقە • یەعنی هیچی نەماوە صەدەقەی لێ بکەوێ • عەباس مامی پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صەدەقەکەی لەسەرەو ئەوەندەی تریش •

لە موسلیما : صەدەقەکەی لەسەر منەو ئەوەندەی تریش • یا مەعنای وایە صەدەقەکەی صەدەقە بێ لەسەر ئەو • لە پاشا فەرمووی : یا عومەر نازانی کە مامی پیاو هاولقی باوکە ؟ [یەعنی عەباس صەدەقەکەی لەسەر منە بۆی بدەم لەگەڵ ئەوەندەی تر ؛ چونکی صەدەقەی دووساڵم پێشەکیی لێ سەندوە • (والله أعلم بهذه المعاني)] •

ئەگەر صەدەقەی سونەت بووبێ ئیشکالی تیا نیە • ئەمما پیاو ناتێرن بۆ صەدەقەی سونەت • [بۆچی بەڵکو بۆ ئیمانە بووبێ !] •

۳۱۸٦/۱۱۷ ـ عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما كان يوم حنين آثر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أناساً في الغنيمة ؛ فأعطى الأقرع بن حابس مائة من الإبل ، وأعطى عيينة مثل ذلك ، وأعطى أناساً من أشراف العرب وآثرهم يومئذ في القسمة • فقال رجل : والله إن هذه لقسمة ما عدل فيها ، وما أريد = فيها = وجه الله ! قال : فقلت : والله لأخبرن رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ قال فأتيته فأخبرته بما قال ، قال : فتغير وجهه حتى كان كالصرف [صبغ أحمر] ثم قال : فمن يعدل إن لم يعدل

الله ورسوله ؟! قال : ثم قال : يرحم الله موسى قد أوذي بأكثر من هـذا •
قال : قلت : لاجرم لا أرفع إليه بعدها حديثاً م – ١٦/٥ ، ح – ٣٩٩/٦ •

ئەم حەدیثەو حەدیثێکی تر لەم صەحیفەداو حەدیثێکی تر لە موسلیما ص ٩/١٨ ئەگەر لە فیتنەداو لە جیهادا نەمنووسیبێ لەوێ بیان نووسـن و تەرجەمەی بکەن ؛ چونکی نەظائیری لەوێدا نووسراوە[1] •

تمت الزكاة ١٧/٨/١٩٤١ یەك شەنبە • رەمەزانیش نزیکە

---

(١) حەدیثێك نزیك بەم حەدیثە لەگەڵ جیاوازیدا لە ل: ١٢١ی بەرگی سێیەمدا رابورد . ئەو باسانەیش دانەر ـ خ ـ باسیان دەکا لە بەرگەکانی سێ و چواردا چاپ کران ، بۆیە ناگونجێ کە داواکەی دانەر بە گواستنەوەی ئەم حەدیثە بۆ ئەوێ جێبەجێ بکەین . وا لێرەدا تـەرجـەمەکـەی دەنووسم :

عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود ـ خ ـ ئەفەرموێ : کە ڕۆژی حونەین بوو پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ماڵی تالانی جەنگ بەشی چەند کەسێکی زیاتر دا ؛ لەوانە : ئەقرەعی کوڕی حابیس صەد وشتری داێ ، ئەوەندەیشی دا بە عویەینە ، بەشی چەند کەسێکیشی لە ناودارانی عەرەب داو ، لەو ڕۆژەدا لە خەڵقی تری جیاکردنەوەو زۆری پێدان . پیاوێ وتی: وەڵلاهی ئەمە بەشکردنێکە دادگەریی تیانەکراوەو ڕێگەی خوای تیا ڕەچاونەکراوە ! پیاوێك وتی : وەڵلاهی هەواڵ بە پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەدەم . وتی : چووم هەواڵەکەیم بە پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وت . پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەموچاوی وەك خوێن سوور داگیرسـا . دوایی فەرمووی : ئەگـەر خواو پێغـەمـبەری خـوا دادگەریی نەکەن کێ ئـەیـکا ؟! لـە پاشـا فەرمووی : خوا ڕەحم لـە مووسـا بکا لەمەیشی زیاتر پێ کرا ! پیاوەکە ئەڵێ : وتم : قەیدی نیە ئیتر دوای ئەمە هیچ قسەیێکی بـۆ نـابـەم .

کتـاب الصـوم[1]

١٨/٨/١٩٤١ دوو شەممە

لە حەدیثی (بني الاسـلام)[2] دوو ریوایەت هەیە ؛ لە ریوایەتێکا حەج لە پێش صەومەوەیە ، بوخاریی بەو تەرتیبەی ذیکر کـردوە • لـە ریوایەتێکا صـەوم لـە پێش حەجەوەیە ، موسلیم صـەومی لە حەج پێش‌خستوە •

رەمەزان هەموو ساڵێ تەکەڕوڕ ئەکا ، حەج بۆ ماڵدارو ئینسـانی بە قووەت لە موددەی عومرا دەفعەیێ واجبە • ئەوی رۆژووی لەسـەر بێ زۆر زۆرترە لەوانەی کە حەجیان لەسەر بێ • رۆژوو لەسـەر فەقیرو دەوڵەمەند لازمە ، حەج لەسەر فەقیر نیە • رەمەزانیش نزیکە ، پارەیشـم نیە پێی بچم بۆ حەج ، کە وایێ تابیعی ریوایەتەکەی دوایی (مسلم) ئەبم و (بتوفیق الله تعالی) دەست بە رۆژوو ئەکەم ، خوا بـە رەحمەت تەوفیقمان بدا لـە سەری •

ئیبتیدای فەرزبوونی رۆژوو :

قال الله ـ تعالی ـ : (یا أیها الذین آمنوا کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم لعلکم تتقون • أیاماً معدودات ، فمن کان منکم مریضاً

---

(١) باسی رۆژوو •

(٢) بۆ ئەم حەدیثە بڕوانە سەرەتای بەرگی یەکەمی ئەم کتێبە .

أو على سفر فعدة من أيام أخر ، وعلى الذين يطيقونه فدية طعام مسكين • فمن تطوع خيراً فهو خير له ، وأن تصـوموا خير لكم • إن كنتم تعلمون • شهر رمضان الذي أنزل فيه القرآن هدى للناس وبينات من الهدى والفرقان ؛ فمن شهد منكم الشهر فليصمه ، ومن كان مريضاً أو على سفر فعدة من أيام أخر، يريد الله بكم اليسر، ولا يريد بكم العسر، ولتكملوا العدة ولتكبروا الله على ما هداكم ولعلكم تشكرون)[1] البقرة •

تەرجەمە :

ئەی ئەوانەی ئیمانیان هێناوە وەك لەســـەر ئەنبیاو ئوممەتانی پێش ئێوە ڕۆژوویان لەسەر نووسراوەو فەرزکراوە ئێوەیش ڕۆژووتان لەســـەر نووسراوە کە بیگرن [یەعنی مەڵێن بۆچی تەنها ئێمە ئـەم بـارە قورسەمان لێنراوە ؟ ئوممەتی پێش ئێوەیش ئـــەم بارەیـان لێنراوە ، بـارەکـەتـان (في الواقع) قورسە ئەمما هەمووی نانو پێخۆری خۆتانە پاشــــەکەوتی ئەکەن بۆ ڕۆژی تەنگانە کە برسییو تینوو نەبن] بۆیـێکتان ڕۆژوو لەسەر فەرز کراوە تـا خۆتان لـە گوناه بپـارێزن [چونکی زگ‌تێریی نـەفسو ئارەزوو بە خەم ئەکا کە مەنشەئی هەموو شەڕێکن ، کە ئینســـــان خۆی برسیو تینوو کرد نەفسو شەهوەت زەعیف ئەبن دەستەڵاتیان کەمەبێ بـۆ گوناهکردن] ئەو ڕۆژووەی کە لەسەرتانە بیگرن وە نیـە زۆر بێ چەنـد ڕۆژێکی کەمە هەڵژماردنی سووکە • ئەگەر لە ئێوە یەکێکتان نەخۆش بێ یا لەسەر سەفەر بێ [ڕۆژوو زەحمەتی پێ بدا ڕەمەزان نەگرێ کـە چـاك بۆوە ، یا لە سەفەر هاتەوە لە باتی ئەو ڕۆژانەی کـە لەسەری فـەرز بوەو نەیگرتوون] لە ڕۆژانی تر بـە قەد ئـەو ڕۆژانەی کـە نەیگرتوە بەڕۆژوو

---

(١) البقـرة / ١٨٢ ــ ١٨٥ •

بێ • لەسەر ئەو کەسانەی کە ئەتوانن رۆژوو بگرنو نایگرنو فیدیە لازمە [کە صاعێکە لە غەیری گەندم ، نیو صاعە لە گەندم] ئەو فیدیە بکرێ بە طەعامی فەقیر [بۆ کوللی رۆژێ صاعێ ، بەوە رۆژوەکەی لەسەر لائەچێ] هەرکەسێ بە خێری خۆی زیاتر لە صاع بدا ئەوە چاترەبێ بۆی • بەرۆژووبوونتان ، ئەگەر فائیدەی رۆژوو بزانن‌و عەقڵتان بێ ، چاترە لە فیدیەدان لە زۆری‌و لە کەمی •

ئەو رۆژووانەی کە لەسەر ئێوە نووسراوە ئەییامی قەلیلەیە ، رۆژووی مانگێکە قورئانی تیا نازڵکراوە [لە شەوی (لیلة القدر)] قورئان هیدایەتە بۆ ئینسان رێی چاکەیان پێ‌نیشان ئەدا ، دەلائیلی هیدایەتی تیایە حەق‌و باطیل لێك جوێ‌ئەکاتەوە ، هەرکەسێ حازری رەمەزان بێ • لە رەمەزانا موقیم‌و ساغ بێ •• رەمەزان بگرێ • هەرکەسێ نەخۆش بێ یا لەسەر سەفەر بێ بە عەدەدی ئەو رۆژانەی کە لە نەخۆشییاو لە سەفەرا نەیگرتوە لە رۆژانی ترا ئەو رۆژوانە بگرێتەوە • [خوا - عز وجل - بۆیە رۆژووی لەسەر نووسیونو ، کە نەخۆش بوونو لەسەفەرا بن روخصەتی داون کە نەیگرن لە پاشا بە قەد ئەوە بگرنەوە] چونکی خوا - عز وجل - ئیرادەی وا فەرموە کە ئیشتان لەسەر سووك‌و ئاسان بکا تەکلیفتان لەسەر گران نەکا • عەدەدی رەمەزانتان تەواو بکەن • تەعظیم‌و تەکریمی خوا بکەن ، لەسەر ئەمە هیدایەتی داون لەسەر خێر ، لەسەر نیعمەتی روخسەت‌و ئیش لەسەر سووککردن شوکری خوا بکەن •

٣١٨٧/١ - عن سلمة بن الأكوع - رضي الله عنه - أنه قال : كنا في رمضان على عهد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - من شاء صام ومن شاء أفطر ، فافتدى بطعام مسكين حتى أنزلت هذه الآية : (فمن شهد منكم الشهر فليصمه •••) [فنسخها • أخرى] م - ٥/١٢٨ •

تەرجەمە :

سەلەمەی کوڕی ئەکوەع - رضي الله تعـالى عنه - ئەفەرموێ : لـە رەمەزانا لە زەمانی پێغەمەرا - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - هەرکەســێ ئیرادەی بوایە بەڕۆژوو ئەبو ، هەرکەسێ ئیرادەی بوایە بەڕۆژوو نەئەبوو فیدیەی ئەدا تا ئایەتی (فمن شهد منكم الشهر) نازڵ بوو بەڕۆژوو نەبوون‌و فیدیەدان نەسخ بۆوە •

٣١٨٨/٢ - عن ابن أبي ليلى [قال] : حدثنا أصحاب محمد - صلى الله تعالى عليه وسلم - نزل رمضـــان فشق عليهم ، فكان من أطعم كل يوم مسكيناً ترك الصوم ممن يطيقه ، ورخص لهم في ذلك ، فنســختها : (وأن تصوموا خير لكم) فأمروا بالصوم ح - ٣٧٣/٣ •

تەرجەمە :

ئیبنوئەبی لەیلا - رحمه الله - ئەفەرموێ : ئەصحابی محمد - صلى الله تعالى عليه وسلم - خەبەریان داومێ کە رەمەزان نازڵ بوو لەسەر ئەصحاب زەحمەتی بوو ، ئەوی لەوانەی ئەیتوانی رۆژوو بگرێ بـۆ کوللی رۆژێ تێر طەعامی دەرخواردی فەقیرێ بدایە روخصەتی بۆ درابوو کـــە رۆژوو تەرك بکا • ئایەتی (وأن تصوموا خير لكم) ئەو روخصەتەی نەسخ‌کردەوە ، ئەمریان بە = رۆژووگرتن = پێ‌کرا [ئەمما خەیرییەت مووجیبی نەســخ نیـە] •

٣١٨٩/٣ - (أثر) قال ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - : ليست بمنسوخة ؛ هو الشيخ الكبير والمرأة الكبيرة لا يستطيعان أن يصوما فيطعمان مكان كل يوم مسكيناً ح - ٢٣/٧ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : نەسخ نەبۆتەوە ؛ پیاوی پیرەو ژنی پیر ، ناتوانن بەڕۆژوو بین بۆ کوللی رۆژێ فیدیە ئەدەن [ئەوەیش تەخصیصە بە بێ موخەصیص • تەئویلی زۆر لە عەقڵ دوورترینی لە جەلالەینا ئەفەرموێ : ئەتوانێ بە مەعنا ناتوانێیە • وەلحاصڵ ئەم فیدیەدانە حەڵنەکراوە نە نەسخی نە تەخصیصی • ئەمما بە ئیجماع و ظاهیری (فمن شهد منكم الشهر) رۆژوو فیدیەی نەسخکردۆتەوە] •

رۆژووی عاشوورا :

حەدیثی عاشوورا زۆرە ، مەثالی هەموویان یەکێکە کە لە پێشا فەرز بوە کە رەمەزان فەرز بوو لە عاشووورادا خەڵق موخەییەر کرا • سێ‌چوار حەدیثێك لە عاشوورا ئەنووسم بەسەو کافیە •

٣١٩٠/٤ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كانوا يصومون عاشوراء قبل أن يفرض رمضان ، وكان يوماً تستر فيه الكعبة ، فلما فرض الله رمضان قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من شاء أن يصومه فليصمه ، ومن شاء أن يتركه فليتركه ح ـ ٣/١٥١ •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : لە پێش ئەمەدا رەمەزان فەرز ببێ رۆژی عاشوورا بەڕۆژوو ئەبوون ، رۆژی عاشوورا رۆژێ بوو کەعبەیان تیا سەتر ئەکرد • کە خوا رەمەزانی فەرزکرد پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوی هەوەسی پێێ بیگرێ ، ئەوی هەوەسی پێنی تەرکی بکا •

عەطا لە نەخۆشیدا ئیفطاری ئەکردەوە ، حەسەنی بەصریی‌و ئیبراهیمی نەخەعیی فەرموویانە : ژنی شیردەرو حامیلە لە خۆیان یا لە منالّیان بترسـن ئیفطار بکەنەوە ، لـە پاشا بـە قەزای بکێڕنەوە • ئەنەسی کوڕی مـالیـك - رضي الله تعالى عنه - کە پیر بوو یەك دوو سالّ لە پێش وەفـاتیـا کوللی رۆژێ طەعامی مسکینێکی ئەدا : نان‌و ، گۆشت‌و ، کەشك ح - ٢٢/٧ •

٣١٩١/٥ - عن [عائشـــة و] ابن عمر - رضي الله تعالى عنهم - [بعبـارة متقاربـة واللفظ لابن عمر - رضي الله تعـالى عنهما -] أن أهـل الجاهلية كانوا يصومون يوم عاشوراء ، وأن رسول الله - صـلى الله تعـالى عليه وسلم - صامه والمسلمون قبل أن يفترض رمضان ، فلما افترض رمضان قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : إن عاشوراء يوم من أيام الله ، فمن شـــاء صامه ومن شـــاء تركه م - ١١٢/٥ ، ١١٣ • ح - ٢٣٢/٣ ، ح - ١٠/٣ ، ٤ عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - •

تەرجەمە :

ئەهلی جاهیلییەت رۆژی عاشـــوورا بەڕۆژوو ئەبوون ، پێغەمەریش - صلى الله تعالى عليه وسلم - بەڕۆژوو ئەبوو ، موسوڵمانانیش بـەڕۆژوو ئەبوون ، لە پێش ئەمەدا کە رەمەزان فەرز بوو ، کـــە رەمەزان فەرز بوو پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : رۆژی عاشوورا رۆژێکە لـە رۆژان = ی خوا = هـەر کـەسـێ هـەوەسی ییێنێ بـەڕۆژوو ببێ • هەر کەسێ هەوەسی ییێنێ بەڕۆژوو نەبێ •

عن سلمة بن الأكوع [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : بعث رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - رجلا من أسلم يوم عاشوراء [ولفظ البخاري « أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - بعث رجـلا ينادي في الناس يـوم

= عاشوراء = : أن من أكل فليتم أو [قال] فليصم ، ومن لم يأكل فلا يأكل ح ـ ٣٥٢/٣ » وهذا أوضح مما في مسلم] فأمره أن يؤذن في الناس : من كان لم يصم فليصم ، ومن كان أكل فليتم صيامه إلى الليل م ـ ١٢/٥[١] ، ح ـ ٣٥٢/٣ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ڕۆژی عاشوورا پیاوێکی لە ئەسلەم نارد ئەمری پێ فەرموو کە بە ناو خەڵقا بانگ بدا : هەرکەسێ شتی خواردبێ ئیمساك بکا ، ڕۆژوەکەی تەواو کا ، هەرکەسێ شتی نەخواردبێ نەخواو بەڕۆژوو بێ .

٣١٩٣/٧ ـ عن الربيع بنت معوذ قالت : أرسل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غداة عاشوراء إلى قرى الأنصار [التي حول المدينة . م] : من أصبح مفطرا فليتم بقية يومه ، ومن أصبح صائماً فليصم . قالت : فكنا نصومه بعد ، ونصوّم صبياننا [الصغار ، ونذهب بهم الى المسجد . م] ونجعل لهم اللعبة من العِهن [الصوف المصبوغ] فإذا بكى أحدهم على الطعام أعطيناه ذاك حتى يكون عند الإفطار ح ـ ٣٨٠/٣ ، م ـ ١٢٠/٥ .

تەرجەمە :

روبەییعی کچی موعەوویذ ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەیانییێکی عاشوورا ناردیە دێهاتی = ئەنصاری = دەوری مەدینە کە بانگ بدەن : هەر کەسێ بە موفطیری ڕۆژی لێبوویێتەوە باقیەکەی تەواو بکا هیچ نەخوا ، هەرکەسێ بە

---

(١) ئەم حەدیثەم لە موسلیمدا نەدۆزیەوە . دانەریش ژمارەی بۆ دانەناوە .

بەڕۆژوویی رۆژی لێبوەتەوە ، یەعنی هیچی نـەخواردبێ بـەڕۆژوو بێ •
روبەییع ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : ئیتر ئێمە رۆژووی عاشوورامان ئەگرت ، بە منالە وردەکانیشمان ئەگرت ، لە لۆکەی رەنگاوڕەنگ شتێك کــە یاریی پێبکەن‌و پێوە بخلافین بۆمان دروست ئەکردن ، ئەمانبردنـە مزگەوت ، کە بگریاناية بۆ خواردن ئەو لۆکەیەمان ئەدانە دەست تا وەختی ئیفطار •

عیبادەت بە منالکردن بۆ خاطری = ئەوە = ئولفەتی پێوەبگرن کـە گەورە بوون تەرکی نەکەن سوننەتە •

٣١٩٤/٨ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [رسول الله • م ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] لما قدم المدينة وجدهم يصومون يوماً ، يعني يوم عاشوراء [فقال لهم رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما هذا اليوم الذي تصـــومونه ؟ م] فقالوا : هذا يوم عظيم [صالح • أخرى] وهو يـوم نجى الله فيـه [بني إسرائيل من عدوهم • خ آخرى] موسى [وقومه • م] وأغرق آل فرعـون فصام موسى شكراً لله [فنحن نصومه • م] فقال : أنا أولى بموسى منهم ، فصامه وأمر بصيامه ح ـ ٤١١/٣ ، ح ـ ٣٧٥/٥ ، م ـ ١١٥/٥ ، د ، ن• ریوایات بە عیباراتی موختەلیفە زۆرە ، ئەمە کافیە •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە تەشریفی هیجرەتی کرد بـۆ مەدینە جوولەکەکانی دی رۆژی عاشوورا بەڕۆژوو بوون ، فەرمووی : ئەم رۆژە چیە کە تیا بەڕۆژوو ئەبن ؟ عەرزیانکرد : ئـەوە رۆژێکی گەورەیە ، لەم رۆژەدا خوا مووساو قەومەکەی نەجات داوە ئالی فیرعەونی غەرقکردوە ، مووسا بۆ شوکری خوا بەڕۆژوو بوو = ئێمەیش ئەیگریـن • پێغـەمـەر

ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ فەرمووی : ئێمە لە ئێوە لەپێشـــــترین بـە موسا ، جا خۆی رۆژووی عاشوورای گرتو = ، ئەمریشی فەرموو کـە خەڵق بیگرن •

٩/٣١٩٥ ــ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : كان أهـل خيبر يصومون يوم عاشوراء يتخذونه عيداً ، ويلبسون نســـاءهم حليهم وشارتهم [جلی جوان] فقال رسول الله ــ صلی الله تعـالی علیه وسلم ــ : = فصــــوموه أنتم = م ــ ٥/١١٦ واللفظ له ، ح ــ ٣/٤١٢ ، ن • وليس فيه (الإلباس) •

تەرجەمە :

ئەهلی خەیبەر رۆژی عاشوورا بەڕۆژوو ئەبوونو ئەیانکرد بە جەژنو جلی جوانیان ئەکردە بەر ژنانیان خشڵیان پیا ئەکردن • پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ فەرمووی : ئێوەیش بەڕۆژوو بن •

١٠/٣١٩٦ ــ ابن عباس ــ رضـــي الله تعـالى عنهما ــ قـال : ما رأيت النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ يتحرى صيام يوم فضـــله على غيره إلا هذا اليوم ، يوم عاشوراء ، وهذا الشهر ، يعني شهر رمضان ح ــ ٣/٤١٢ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ــ رضي الله تعالى عنهما ــ ئەفەرموێ : نەمدی کە پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ غەیری رۆژی عاشووراو مانگی رەمـەزانی تەفضیل دابێ بەسەر رۆژی تراو زیاتری بەتەنگەوە بووبێ = بـۆ رۆژوو تیـایـاندا = •

١١/٣١٩٧ ــ عن جابر بن سَمُرة [رضي الله تعالى عنهما] قال : كان رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ يأمر بصيام يوم عاشــوراء ويحثنا

عليه ، ويتعاهدنا عنده ، فلما فرض رمضان لم يأمرنـا ولم ينهنـا عنـه ولم يتعاهدنا عنده م - ١١٤/٥ ٠

تەرجەمە :

جابیری کوڕی ســـەموره - رضي الله تعـالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمـەر - صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم - ئەمری پێ ئەفەرمووین بـە بەڕۆژووبوونی ڕۆژی عاشوورا ، تەرغیبو تەشویقی ئەکردین لەسـەری و لێی ئەپرسینەوە ٠ کە ڕەمەزان فەرز کرا نـە ئەمری پێ‌کردین [یەعنی بـە ئەمری وجووبی] نە نەهی لێ‌ئەکردین = نـە = لە وەختی عاشـــوورادا تەحقیقی حاڵی ئەکردین ٠

١٢/٣١٩٨ - عبدالله بن عباس [رضي الله تعالى عنهما] يقـول : حين صام رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يوم عاشوراء وأمر بصـــيامه قالوا : يا رسول الله إنه يوم تعظمه اليهود والنصارى ٠ فقـال رســـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فإذا كان العام المقبل - إن شاء الله - صمنا اليوم التاسع ٠ قال : فلم يأت العام المقبل حتى توفى رسول الله - صـلى لله تعـالى عليه وسلم - م - ١١٨/٥ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە ڕۆژووی عاشوورای گرت و ئەمری بە ڕۆژووگرتنی کرد ، عەرزیان‌کرد کە : ئەوە ڕۆژێکە گاورو جوو تەعظیمی ئەکەن ٠ فەرمووی : ســـاڵی دوایی بێ (إن شـــاء الله) ڕۆژی نۆیەمیش بەڕۆژوو ئەبم = ئەفەرموێ = : ســــــاڵی دوایی نەهات تـا = پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - = وەفاتی فەرموو ٠

فضل الصوم(١) :

٣١٩٩/١٣ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - يقول : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : قال الله - عز وجل - : كل عمل ابن آدم له إلا الصيام ، فإنه لي وأنا أجزي به ، والصيام جنة ، فإذا كان يوم = صوم = أحدكم فلا يرفث = يومئذ = ولا يسخب ؛ فإن سابه أحد أو قاتله [أو شاتمه • خ] فليقل : إني امرؤ صائم ، والذي نفس محمد بيده لخلوف فم الصائم أطيب عندالله يوم القيامة من ريح المسك ، وللصائم فرحتان يفرحهما : إذا أفطر فرح بفطره ، وإذا لقي ربه فرح بصومه م - ٥/١٤١ ، ح - ٣/٣٣٣ الى (للصائم فرحتان) م - ٥/١٣٨ •

وعنه أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : الصيام جنة فلا يرفث ولا يجهل ، وإن امرؤ قاتله أو شاتمه فليقل : إني صائم (مرتين) • والذي نفسي بيده لخلوف فم الصائم أطيب عند الله [يوم القيامة] من ريح المسك [يقول الله • مالك] يترك طعامه وشرابه وشهوته من أجلي ، الصيام لي وأنا أجزي به ، والحسنة بعشر أمثالها ح - ٣/٣٣٣ ، م - ٥/١٣٨-١٤٢ ريوايات متقاربة •

تەرجەمە : مەئالی هەردوو حەدیثەکە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ڕۆژوو قەڵغانە [بۆ ئینسان لە گوناه] کە وایێ ئینسان شتی خراپ نەڵێ بە کەس ، جاهیڵێتی نەکا ، نەڕەنەڕ نەکا ، ئەگەر یەکێ شەڕی لەگەڵ کرد یا جوێنێ پێدا بڵێ : من بەڕۆژووم ، من بەڕۆژووم دووجار [یەعنی موقابەلەی نەکا ،

(١) گەورەیی ڕۆژوو •

ئەو قسەیەیش[1] بکا ، بەلکو شەڕی لەگەلا نەکەن ، قەسەم بەو ذاتەی نەفسم لە دەستی قودرەتیایە بۆنی دەمی ئینسانی رۆژوەوان لە رۆژی قیامەتا لای = خوا = لە بۆنی میسك خۆشترە [یەعنی بە حورمەت‌و ثەواب‌و مەقبوولترە] •

خوا - عز وجل - ئەفەرموێ : هەموو عەمەلی بەنی ئادەم بۆ خۆیەتی ، ئەمما رۆژووی بۆ منە من موکافاتی ئەدەمەوە [یەعنی بە بێ حیساب] حەسەناتی تر بە دە میثلە بۆی زیاد ئەکرێ تا حەوتصەد میثل [یەعنی رۆژوو وا نیە] خوا - عز وجل - ئەفەرموێ : خۆراك‌و خواردنەوەو ئارەزووی خۆی بۆ من تەرككردوە • ئینسانی رۆژوەوان دوو فەرەحی هەیە : یەکێکی لە وەختی ئیفطارکردنەوەدا [کە ئەو رۆژەی گرتوەو ئیفطاری پێ کردۆتەوە] ، یەکێکی کە مولاقاتی بوو بە حوضووری خوا بە [ثەوابی زۆری] رۆژوەکەی فەرەحناك ئەبێ •

١٤/٣٢٠٠ - عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : ما من عبد يصوم يوماً في سبيل الله إلا باعد الله بذلك اليوم وجهه عن النار سبعين خريفاً م - ١٤٣/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەر کەسێ لە رێی خوادا رۆژێ بەڕۆژوو بێ خوا - عز وجل - رێی حەفتا پایز لە ئاگری جەهەننەمی دوورئەخاتەوە •

---

(١) ئەم وشەم باش بۆ نەخوێنرایەوە . دەبێ ئەوەیش بڵێم : دانەر - خ - لە سەرەتای باسی رۆژووەوە کەم کەمە هەڵەو لەبیرچوونی هەیە ، کە تا ئێستە وام نەدیوە . ئومێدەوارم درێژەدار نەبێ .

ئەم تەعبیرە تەمثیلەو موبالەغە لە مەحفووظبوونیدایە •

١٥/٣٢٠١ ـ عن سهل [بن سعد الساعدي] ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = قال = : إن في الجنة باباً يقال له : الريان ، يدخل منه الصائمون يوم القيامة ، لا يدخل منه أحد غيرهم ، يقال : أين الصائمون فيقومون [فيدخلون • م] لا يدخل منه أحد غيرهم ، فإذا دخلوا أغلق فلم يدخل منه أحد ح ـ ٣٣٥/٣ ، م ـ ١٤٣/٥ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە بەهەشتا دەرگایێ هەیە ناوی رەییانە [یەعنی تێراو] لەو دەرگایە ئینسانی رۆژوودار ی لێ ئەچێتە ژوورێ لە رۆژی قیامەتا ، غەیری ئەوان کەسی تری لێ ناچێتەژوورێ ، بانگ ئەکرێ : رۆژوەوان لە کوێن ؟ هەموو هەڵەستن ئەچنە ژوورێ ، کە هەموویان چوونو دواییان هات دەرگاکە دائەخرێ ئیتر کەسی تری لێناچێتە ژوورێ •

[کە مردم بە خوا هیچ تاقەتم نیە تا رۆژی قیامەت ، کە خوا ئەزانێ کەی ئەبێ ، صەبرکەم • (إن شاء الله) چوونەقەبرمانو چوونەبەهەشتمان یەك ئەبێ • بەدەن ئەچێ ناچێ کەیفی خۆیەتی با بمێنێتەوە تا حەشر • تو خوا وا نیە ؟ بەڵێ وەڵڵا !] •

١٦/٣٢٠٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من أنفق زوجين [من أي شيء كان] في سبيل الله نودي من أبواب الجنة : يا عبدالله هذا خير • فمن كان من أهل الصلاة دعي من باب الصلاة ، ومن كان من أهل الجهاد دعي من باب الجهاد ، ومن كان من أهل الصيام دعي من باب الريان [وعند أحمد : لكل أهل عمل باب يدعون منه

بذلك العمل ، فلأهل الصيام باب يدعون منه يقال له : الريان [ومن كان من أهل الصدقه دعي من باب الصدقه ٠ فقال أبو بكر - رضي الله تعالى عنه - : بابي أنت وأمي يا رسول الله [وفي أخرى من مسلم : فقال ابو بكر [رضي الله تعالى عنه] : يا رسول الله ذاك الذي لا توى عليه [أي لا هلاك عليه [م - ٤١٠/٤ [ما على من دعي من تلك الأبواب من ضـرورة [ضرر] فهـل يدعى احد من تلك الابـواب كلها ؟ قـال : نعـم وأرجو أن تـكون منهـم ح - ٣٣٥/٣ ، م - ٤٠٩/٤ ٠

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : كە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ جووتێ شت [هەرچیێ بیێ کەم بێ یا زۆر] ئینفاق بکا لە رێی خوادا لە هەموو قاپیی بەهەشـــتەوە بانگ‌ئەکرێ : ئەی عەبدوڵلاّ ئەمە خێرێکە کە کراوە ٠ هەرکەسێ لە ئەهلی نوێژ بێ لە دەرگای نوێژەوە بانگ ئەکرێ ، هەرکەسێ لە ئەهلی جیهاد بێ لـە دەرگای جیهادەوە بانگ ئەکرێ ، هەرکەسێ لـە ئەهلی رۆژوو بێ لـە دەرگـای رەییانـەوە بانگ‌ئەکـرێ ، هەرکەسێ لـە ئەهلی صەدەقە بێ لە دەرگای صەدەقەوە بانگ ئەکرێ [وەلحاصڵ دەرگا هەر ئەوەندە نیە ، بە قەدەر ئەعمالی خێر دەرگا هەیە ، هەرکەسێ کام ئەعمالی خێری زۆرو غالب بێ لەو دەرگایەوە بانگ ئەکرێ ٠ تەماشـــای قەسطەلانیی کە [ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - عەرزی پێغەمەری کرد - صلى الله تعالى عليه وسلم -: (یا رسول الله) باوك‌و دایکم بە فیدات بێ هیچ زەرەر هەیە لەسەر کەسێ کە لە هەموو دەرگاکانەوە بانگ بکرێ [یەعنی کە هەموو عەمەلێکی باشی زۆر بێ] ئایا کەس لە هەموویانەوە بانگ ئەکرێ ؟ فەرمووی : بەڵێ ئومێدم هەیە تۆ لەوانە بی ٠

فەقەط ئینسان دیارە هەر لە یەکێکیانەوە ئەچێتە ژووری ئەو بانگکردنە لە هەموو لایێکەوە بۆ ئیکرامو ئیحتیرامە •

٣٢٠٣/١٧ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إذا دخل رمضان فتحت أبواب [الرحمة • م] السماء [الجنة • أخرى خ] وغلقت أبواب جهنم ، وسلسلت [وصفدت • م] الشياطين ح ـ ٣٣٧/٣ ، م ـ ٥٢/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە رەمەزان هات دەرگای ئاسمان ، رەحمەت ، بەهەشت هەموو ئەکرێنەوە ، دەرگای جەهەننەم دائەخرێ ، شەیتانان پێوەندو زنجیر ئەکرێن [موراد لە دەرگای بەهەشتو جەهەننەمو پێوەند چیە ؟ ظاهیر وایە (والله أعلم) موراد لەو دەرگای بەهەشتە ئەو دەرگایانە بێ کە لە حەدیثەکەی پێشەوە بەیانی فەرموو ، کە نوێژەو رۆژوەو زەکاتو سائیری ئەعمالی صالیحەن • ئینسان لە رەمەزانا قولی لێ هەڵەکا بۆ ئەنواعی عەمەلی خێر (کأنە) قاپی بەهەشتی کردۆتەوە ، کە خۆی لە گوناه مەنعکرد (کأنە) دەرگای جەهەننەمی لە خۆی داخستوە ، کە ئەوانەی کرد (کأنە) شەیاطینی پێوەند کردوە ، زۆر ئیشی خراپەی پێ ناکەن • یەعنی لە رەمەزانا ئەعمالی چاکە ئەکاو خۆی لە خراپە مەنع ئەکا ، بەو واسیطەیە لە ئاخیرەتا ، یا کە مرد دەرکی بەهەشتی بۆ ئەکرێتەوەو دەرکی جەهەننەمی لێ پێوەئەدرێ • گینا بە من چی هەموو ساڵێ دەرکی بەهەشت بکرێتەوەو نەچمە ناوی ؟ (والله أعلم) تەماشای قەسطەلانیو نەوەویش بکە • ئەم حەدیثەی دوایش وا ئەگەیێنێ] •

١٨/٣٢٠٤ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله حاجة في أن يدع طعامه وشرابه ح - ٣/٣٤٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووى : ئینســـان ئەگەر قسەى خراپو عەمەلپێكردنى تەرك نەكا خوا موحتاج نیە كـە نانو ئاوى تـەرك بكا • یەعنى خوا - عـز وجـل - قیمەت نـادا بـە نـاننەخواردنو ئاونەخواردنەوەىو ثەوابى ناداتێ • گینا خوا بە چ شتێكى ئێمە ، یا بە چ شتێ بە كام مەلائیكەو موقەرڕەبێ ئیحتیاجى هەیە ؟ هـەر ماســـیوا بەو موحتاجە • مەقصەد لەو رۆژووى ئێمە ئیصلاحى حالى ئێمەو چلكى گوناە لە خۆمان شتنو جلى جوانى تەقوا لەبەركردنە بۆ رۆژى حوضوور •

عـەلامـەتى دوخـولو خورووجى رەمەزان حەدیثى زۆرە ، چـوار پێنجێكى كافیە ، بە مەئال هیچ فەرقیان نیە :

١٩/٣٢٠٥ - ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أنه قال : إنا أُمَّةٌ أميَّةٌ لا نكتب ولا نحسُب ، الشهر هكذا وهكذا [فسره الراوي] يعني مـرة تســـعة وعشرين ومـرة ثلاثين ح - ٣/٣٤٦ ، م - ٥/٥٤ ، د ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووى : ئێمە ئوممەتێــكى نەخوێندەوارین [وەك چۆن لەدایك بووین واینە ؛ فێرى خەتو خوێنـدن نەكراوین] نە نووسین ئەزانینو ئەنووسین ، نە نوجوومیش ئـەزانین بـە نوجووم حساب راگرین • مانگ وایەو وایە ، یەعنى مانگێ بیســتو نۆو مانگێ سى •

٣٢٠٦/٢٠ ـ وعنه قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إذا رأيتموه فصوموا ، وإذا رأيتموه فأفطروا ، فإن غم عليكم فاقدروا له قدرا ح ـ ٣٣٨[1] = م ـ ٥/٥١ = .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : كە چاوتان بە مانگ كەوت بەڕۆژوو بن ، كە چاوتان پێكەوت ئیفطار بكەنەوە . یەعنی بیكەن بە جەژن . لەسەرتان بوو بە هەور بۆی فەرز بكەن بە سی [یەعنی رۆژی سییەمیش پێ‌بن ئەمجا بیكەن بە جەژن] .

٣٢٠٧/٢١ ـ وعنه أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذكر رمضان فضرب بيده ، فقال : الشهر هكذا وهكذا وهكذا ثم [خنس . أخرى] عقد إبهامه في الثالثة فصوموا لرؤيته ، وأفطروا لرؤيته ، فإن أغمي عليكم فاقدروا له ثلاثين م ـ ٥/٥٢ ، ح ـ ٣/٣٤٣ ، ن . وعن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أيضاً ، وقال : فإن غبي عليكم فأكملوا عدة شعبان ثلاثين ح ـ ٣/٣٤٤ ، م ـ ٥/٥٥ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ قسەی لە رەمەزان فەرموو هەردوو دەستی دا بە یەكا فەرمووی : مانگ ئەوەندەیەو ، ئەوەندەیە دوو دەفعە بە هەردوو پەنجەی موبارەكی ، لە دەفعەی سێیەما پەنجەی گەورەی نوشتانەوە [یەعنی دەو دەو نۆ ، بیستو نۆ] كە چاوتان پێكەوت بەڕۆژوو بن ، كە چاوتان پێكەوت رۆژووتان بشكێنن ، بیكەن بە جەژن . ئەگەر

---

(١) دانەر ئەم ژمارەی بە هەڵە نووسیوە ، ئەم ریوایەتەی لە موسلیم وەرگرتوە .

هەوری لێکردن عەدەدی شەعبان بکەن بە سی تەواو [یەعنی بۆ جەژنیش بۆ هەموو حسابێکتان وا بکەن] ·

٣٢٠٨/٢٢ - عن أم سلمة - رضي الله تعـالى عنها - أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - آلى من نسائه شهراً ، فلما مضى تسـعه وعشرون يوماً غدا أو راح [والشك من الراوي] فقيل له : إنك حلفت أن لا تدخل شهراً ؟ فقال : إن الشهر يكون تسعة وعشرين يوماً ح - ٣٤٤/٣ ، م - ٦/٥ ، ن ، جه ويأتي في الإيلاء (إن شاء الله تعالى) ·

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - لـە ئەزواجی طاهیرات رقی هەڵسا ، سوێنی لێ خواردن تا مانگێ نەچێ بەلایانا ، کـە بیستو نۆ رۆژ رابورد ئێوارێ یا بەیانی تەشریفی چوە لای عایشە - رضي الله تعالى عنها - عەرزی‌کرا : تۆ سوێنت خوارد کە مانگێ نەچیە لایان ئەمە بیستو نۆ رۆژە ؟ فەرمووی : مانگ بیستو نۆ رۆژ = ئەبێ = ·

٣٠٩/٢٣ - عن أبي بكرة - رضي الله تعـالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : شهران لا ينقصان ؛ شـهرا عيـد : رمضــــان ، وذو الحجة م - ٦٣/٥ ، ح - ٣٤٥/٣ ·

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - = فەرمووی = : دوو مانگ هەردووکیان بە یەکەوە نوقصان نابن [یەعنی هەرکامێکیان نوقصان بێ لە سیی رۆژ ئەوی تر سیی تەواو ئەبێ] : دوو مانـگی جەژنی رەمــەزانو ، (ذو الحجة) ·

ڕۆژووی کەراهەت یا حەرام :

٣٢١٠/٢٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه قال : لا يتقدمن أحدكم رمضان بصوم يوم أو يومين إلا أن يكون رجل كان يصوم صومه فليصم ذلك اليوم م ـ ٥/٥٨[١] ، ح ـ ٣٤٦/٣ ، د ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : هیچ کەس بە ڕۆژێ یا بە دوو ڕۆژ لە ڕەمەزان پێش نەکەوێ ، بڵێ : مەبادا ڕەمەزان بێ ، مەگەر پیاوێ کە عادەتەکەی تەصادوفی ئەو ڕۆژانە بکا ، ئەو وەختە پێ بێ • مەثەلا : (أيام البيض ، أيام السود)[٢] عادەتی بوە ، یا شەعبان گرتن عادەتی بووبێ ئەو وەختە زەرەری نیە •

[حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : بەعزێ خەڵق لە پێش پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستیان ئەکرد بە بەڕۆژووبوون لە پێش ڕەمەزانا • خوا ـ عز وجل ـ ئەو ئایەتەی نازڵ کرد کە ئەفەرموێ : لە ئەووەڵ ئایاتی (حجرات)ا : ئەی ئەوانەی ئیمانتان هەیە مەکەونە بەردەمی خواو پێغەمەرەوە ، لێیان پێش‌مەکەون ، تەقواتان لە خوا بێ (البتة) خوا سەمیعو عەلیمە بەوەی ئەیڵێنو ئەیکەن • القسطلاني عن الطبراني] ئەگەر وایش بێ بۆ هەموو شتێك وایە کە ئینسان نابێ لە

(١) ئەم ڕیوایەتەم لە موسلیمدا نەدۆزییەوە .

(٢) (أيام البيض وأيام السود) مەبەست ڕۆژانێکە کە شەوەکانیان ڕووناك یا تاریك بێ ، وەك (أيام البيض) مەبەست ڕۆژانی سیازدەو چواردەو پازدەی مانگە کە مانگ تیایانا شەوەکان ڕووناك ئەکاتەوە .

هیچ شتێکا دەستپێشکەریی بکا لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەرچی نەفەرمووبێ نابێ بکرێ •

٣٢١١/٢٥ ـ عن جويرية بنت الحرث ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل عليها يوم الجمعة وهي صائمة • فقال : أَصُمتِ أمس ؟ قالت : لا • قال : أتريدين أن تصومين غداً ؟ قالت : لا • قال : فأفطري ح ـ ٤٠٢/٣ ، م ـ ١٢٦/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رۆژی جومعە تەشریفی ئەچێتە لای جوەیریە ـ رضي الله تعالى عنها ـ کە تێ‌ئەفکرێ بەڕۆژوو ئەبێ • ئەفەرموێ : دوێنی پێ‌بووی ؟ عەرزی ئەکا : خەیر • ئەفەرموێ : نێتت هەیە سبەینێ پێ‌بی ؟ عەرزی ئەکا : خەیر • ئەفەرموێ : کە وابێ بیشکێنە •

٣٢١٢/٢٦ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لا يصومن أحدكم يوم الجمعة إلا يوماً قبله أو بعده ح ـ ٤٠٢/٣ ، م ـ ١٢٦/٥ ، جه • وعن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ رواية النهي م ـ ١٢٥/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : رۆژێ لە دواوە یا لە پێشەوە بەڕۆژوو نەبێ کەس تەنها رۆژی جومعە بەڕۆژوو نەبێ •

٣٢١٣/٢٧ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا تختصوا ليلة الجمعة بقيام من بين الليالي ،

ولا تخصوا يوم الجمعة بصيام من بين الأيام إلا أن يكون في صوم يصومه أحدكم م ـ ١٢٦/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : هیچ کامتان بە خوصووصی شەوی جومعە لە بەینی شەوانی ترا تەخصیص مەکەن بە شەونوێژەوە ، رۆژی جومعەیش لە بەینی رۆژانی ترا تەخصیص مەکەن بە رۆژووەوە مەگەر لە رۆژوویێکا بێ کە ئەیگرن [مەثەلا وەك صەومی داوودی کە بەر جومعە کەوێ] •

رۆژی جەژن بەرۆژووبوون :

٣٢١٤/٢٨ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : نهى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [عن صيام يومين • م] : صوم يوم الفطر والنحر ، وعن الصمَّاء ، وأن يحتبي الرجل في ثوب واحد ، وعن صلاة بعد الصبح والعصر ح ـ ٤٠٥/٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی فەرموە لە رۆژووی رۆژی جەژنی رەمەزانو جەژنی قوربان ، لەوەیش کە جلێ سەرتاپا لە خۆیەوە بپێچێ رێی نەبێ دەستی لێبێنێتەدەرێ • یا لە تەنها جلێکا لەسەر لاتە سمتی دابنیشێ ئەژنۆی هەڵنێ کە فەرجی دانەپۆشێ • لە نوێژکردن لە دوای نوێژی سبەینێ تا رۆژ بەرزئەبێتەوە ، لە نوێژکردن لە دوای نوێژی عەصر تا رۆژ ئاوا ئەبێ •

٣٢١٥/٢٩ ـ عن عائشة وأبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نهى عن صيام يومين : يوم الأضحى ويوم الفطر م ـ ١٢٣/٥ ، واللفظ للثاني •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەهی فەرموە لە رۆژووی = رۆژانی = جەژنی قوربانو رەمەزان •

٣٢١٦/٣٠ - كانت عائشة - رضي الله تعالى عنها - تصوم أيام منى [أي أيام التشريق بمنى] وكان أبوها يصومها ح - ٤٠٧/٣ •

تەرجەمە :

عایشەو ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنهما - ئەییامی تەشریق[1] لە میندا بەرۆژوو ئەبوون •

٣٢١٧/٣١ - عائشة وابن عمر - رضي الله تعالى عنهم - قالا : لم يرخص في أيام التشريق أن يُصَمن إلا لمن = لم = يجد الهدي ح - ٤٠٧/٣ •

تەرجەمە :

عایشەو ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهم - ئەفەرموون : ئیذن نەدراوە کە لە ئەییامی تەشریقا بەرۆژوو بێ بۆ غەیری ئەوەی کە هەدیی نەبێ کە لە قیرانی حەجو عومرەدا سەری ببڕێ •

٣٢١٨/٣٢ - عن نبيشة الهذلي - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أيام التشريق أيام أكل وشرب • وفي رواية : وذكر الله م - ١٢٥/٥ •

تەرجەمە :

ئەییامی تەشریق رۆژی خواردنو خواردنەوەو ذیکری خوایە •

---

(١) مەبەست لە ئەییامی تەشریق سێ رۆژی دوای جەژنی قوربانە •

٣٢١٩/٣٣ ـ عن كعب بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعثه وأوس بن الحدثان أيام التشريق فنادى : أنه لا يدخل الجنة إلا مؤمن ، وأيام منى أيام أكل وشرب م ـ ٥/١٢٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەعبی بنی مالیكو ، ئەوسی بنی حەدثانی لە ئەییامی تەشریقا نارد بانگیان دا : کە موئمین نەبێ ناچێتە بەهەشت ، ئەییامی مینا کە ئەییامی تەشریقە رۆژی خواردنو خواردنەوەیە •

٣٢٢٠/٣٤ ـ عن عمران بن حصين ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [أسلم عام خيبر] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه سأله أو سأل رجلاً [شك مطرف] وعمران يسمع ، فقال : يا أبا فلان أما صمت سرر [شعبان • م] هذا الشهر [أي آخره لاستتار القمر فيها] ؟ قال [أبو نعمان الراوي] : أظنه قال يعني رمضان ، قال الرجل : لا يا رسول الله • قال : فإذا أفطرت فصم يومين • لم يقل الصلت أظنه يعني رمضان =ح-٣/٤٠٠=•

٣٢٢١/٣٥ ـ وعن مطرف عن عمران عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من سرر شعبان ح ـ ٣/٤٠٠ ، وشعبان أصح لأن رمضان كله فرض م ـ ٥/١٦٥ ، د ، ن • وفي روايات مسلم كلها سرر شعبان •

تەرجەمە :

عیمرانی کوڕی حوصەین ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە عیمرانی پرسی ، یا لە پیاوێکی پرسی عیمران ئەیبیست ، فەرمووی : ئەی ئەبوفلان تۆ لە ئاخری ئەم مانگەدا ، یەعنی ئاخری مانگی شەعبان ، بەڕۆژوو نەبووی ؟ عەرزی کرد :

خەیر • فەرمووی : کە لە رەمەزان ئیفطارتکردەوە [دوای جـەژن] دوو ڕۆژ بەڕۆژوو بە •

ئەو پیاوە ، یا عیمران ، ئەبێ عادەتی بووبێ کە (أیـام البیض وأیـام السود) بەڕۆژوو بووبێ ، کە وابێ مونافیی نیە لەگەڵ حەدیثەکەی پێشوو کە فەرمووی : کەس بە ڕۆژێ یا بە دوو ڕۆژ لـە ڕەمەزان پێش نەکەوێ • (من القسطلاني) •

٣٦/٣٢٢٢ - عن أبي قتادة [رضي الله تعـالى عنـه] رجل أتى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : كيف تصوم ؟ فغضب رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - من قوله • فلما رأى عمر [رضي الله تعالى عنه] غضبه قال : رضينا بالله ربا ، وبالإسلام دينا ، وبمحمد [صلى الله تعالى عليه وسلم] نبيا ، [وببيعتنا بيعة • أخرى م] نعوذ بالله من غضب الله وغضـب رسوله ، فجعل عمر يردد هذا الكلام حتى سكن غضبه • فقال عمر [رضي الله تعـالى عنه] : يا رسول الله كيف بمن يصوم الدهر كله ؟ قال : لا صام ولا أفطر ، أو قال : لم يصم ولم يفطر • قال : كيف من يصوم يومين ويفطر يوماً ؟ قال : ويطيق ذلك أحد ؟ قال : كيف من يصوم يوماً ويفطر يوماً ؟ قال : ذلك صوم داود - عليه السلام - قال : كيف من يصوم يوماً ويفطر يومين ؟ قال : وددت أني طُوِّقت ذاك • ثم قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : ثلاث من كل شهر ، ورمضان الى رمضان، فهذا صيام الدهر كله ، وصيام يوم عرفة أحتسب على الله أن يكفر السنة التي قبله والسنة التي بعده ، وصـيام يـوم عاشوراء أحتسب على الله أن يكفر السنة التي قبله م - ١٦٢/٥ •

٣٧/٣٢٢٣ - وفي أخرى[1] مثلها [في كل منها قال ، وسئل] قـال : وسئل عن صوم يوم الإثنين • قال : ذاك يوم ولدت فيه ، ويوم بعثت أو أنزل

(١) دانەر - خ - ئەم ریوایەتەی کەمێك دەسكاریی و كورت كردۆتەوە •

علي ؓ فيه • قال مسلم : وفي هذا الحديث من رواية شعبة قال : وسئل عن صوم يوم الإثنين والخميس فسكتنا عن ذكر الخميس لما نراه وهما م - ٥/١٦٢ •

تەرجەمە :

پیاوێ لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی پرسیی : تۆ چۆن بەڕۆژوو ئەبێ ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەو سوئالە عەضەبی هەلسا • ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە وای دی فەرمووی : بە ڕەبوبییەتی خوا ، بە دینی ئیسلامو ، بە پێغەمەرێتی محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و بە بەیعەتمان رازین ، پەنا بە خوا ئەگرین لە غەضەبی خواو رەسولی خوا •• ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ هەر ئەم کەلامەی تیکرار ئەکردەوە تا تەسکینی غەضەبی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هات • ئەمجا خۆی عەرزیکرد : (یا رسول الله) چۆنە کەسێ کە بە دەوام بەڕۆژوو بێ ؟ فەرمووی : ئەو کەسە نە بەڕۆژوو بوەو نە ئیفطاری کردۆتەوە ! یەعنی هیچ ثەوابی نیە ، یا دۆعای لێکردوە ئەو کەسە نە بەڕۆژوو ببێو نە ئیفطار کاتەوە • عەرزیکرد : یەکێ دوو رۆژ بەڕۆژوو بێو رۆژێ ئیفطار کاتەوە ؟ فەرمووی : بۆ کەس ئەوە ئەتوانێ ؟ عەرزیکرد : رۆژێ پێ بێو رۆژێ پێ نەبێ ؟ فەرمووی : ئەوە رۆژووی داوودە ـ عليه السلام ـ عەرزیکرد : یەکێ رۆژێ پێ بێو دوو رۆژ پێ نەبێ ؟ فەرمووی : حەزم ئەکرد کە ئەوەم بتوانیایە •

[عەرزی کرا : رۆژی دووشەنبە چۆنە ؟ فەرمووی : لەو رۆژەدا بەوەلەد بووم ، لەو رۆژەدا نێرراوم یا قورئانم بۆ نازل کراوە • أخرى م]

لە پاشا فەرمووی : سێ رۆژ لە کوللی مانگێکو رەمەزانو رەمەزان رۆژووی دەهرە • رۆژووی عەرەفە ئومێدم لای خوا وایە ئەبێ بە کەفارەتی

گوناهی ساڵێکی پێشوو ساڵێکی پاشووی • رۆژووی عاشــوورا ئومێدم لای خوا وایه که ببێ به کەفارەتی ساڵی پێشووی •

لەم حەدیثەدا له ریوایەتی شــوعبەدا رۆژی پێنشــــەمەیشی لەگەڵ دووشەمەدا ذیکرکردوه • موسلیم ئەفەرموێ : ئەوه غەڵەطه ؛ چونکی بــۆ دوو شەمه فەرموویەتی : تیا بوومو ، تیا تێرراوم ، له پێنجشەمەدا ئەوه نیەو بەیانی شتی تریشی بۆ نەکردوه • قازی عەیاض ئەڵێ : لازم ناکا لەمــه کــه وەلادەتو بەعثەت له پێنج شەمەدا نەبووبێ ، ریوایەتەکەی شوعبه غەڵەط بێ • نەوەویی ئەم قسەی قازییەی تەصویب کردوه [ذیکری پێنجشــەمه ئەگەر چی هیچ بەیانی فەضیلەتی تیا نــەکـراوه لـه موقارەنـەی لـه گەڵ دووشەنبەدا فەضیلەت بۆ ئەویش به موجمەلیی ئیستیفاده ئەکرێ • ئەمــه ئەهوەنتره له نیسبەتدانی شــــوعبه که عەدلەو مەوثووقو ضابیطه ئەلای غەلەط (والله أعلم)] •

صــــوم محــرم(١) :

٣٨/٣٢٢٤ - عن أبي هريرة - واللفـظ له - وأبي أيوب [رضي الله تعالى عنهما] قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أفضـــل الصيام بعد رمضان شهر الله المحرم ، وأفضل الصلاة بعد الفريضة صلاة الليل [الصلاة في جوف الله • أخرى] م - ١٦٣/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : له دوای رەمەزان به فەضلترینی رۆژوو رۆژووی مانگی موحەڕەمه ، به فەضلترینی نوێژ دوای فەرز نوێژی شەوه •

---

(١) رۆژووی مانگی موحەڕەم •

٣٢٢٥/٣٩ - عن أبي أيوب الأنصـاري - رضي الله تعـالى عنه - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : من صام رمضان ثم أتبعه ستاً من شوال كان كصيام الدهر م - ٥/١٦٢ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەركەسێ رەمەزان بەرۆژوو بێو شەش رۆژیش لە شەووال بەشوێنیا بنێرێ وەك رۆژووی[1] دەهری گرتبێ وایە [چونكی ئەقللی ثەواب یەك بە دەیە ٣٦×١٠=٣٦٠] .

معاذة[2] العدوية سألت عائشة [رضي الله تعـالى عنها] = زوج النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أكان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يصوم من كل شهر ثلاثة أيام ؟ قالت : نعم . فقلت لها : من أي أيام الشـهر كان يصوم ؟ قالت : لم يكن يبالي من أي أيام الشهر يصوم م - ٥/١٦٠ .

تەرجەمە :

مەعاذەی عەدەوییە - رحمها الله تعالى - لە حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها -ی پرسیی : پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليه وسلم - لـە كوللی مانگێ سێ رۆژ بەرۆژوو ئەبوو ؟ فەرمووی : بەڵێ . عەرزی‌كرد : لە كـام رۆژیانا بەرۆژوو ئەبوو ؟ فەرمووی : موبالاتی نەكردوە لە هەر كامێكیانـا بووبێ [یەعنی رۆژی موعەییەنی نەبوە] .

رۆژووی عەبدوللای بنی عەمری بنی عاص - رضي الله تعالى عنهما - :

حادیثەیێكە ئەحادیثی موتـەقـاریبەی مەئالیەكی زۆرە ، بەعزێـكی كافیــە :

(١) وەك ساڵێ بەرۆژوو بووبێ .

(٢) دانەر - خ - ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە دانەناوە .

٣٢٢٦/٤٠ - مجاهد عن عبدالله بن عمرو [رضــي الله تعـالى عنهما] قال : أنكحني أبي امرأة ذات حسب ، فكان يتعاهد كَنَّتَهُ [زوجة ابنه] فيسألها عن بعلها ، فتقول : نعم الرجل من رجل ، لم يطأ لنـا فراشا ، ولـم يفتش لنا كَنَفًا مـذ أتينـاه [وعنـد أحمـد : فأقبل عليَّ يلومني : فقال : أنكحتك امرأة من قريش فعضلتها !] فلما طال ذلك عليه ذكر [ذلك] للنبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : القَني به ، فلقيته بعد • فقـال : كيف تصوم ؟ قال : كل يوم • قال : وكيف تختم [القرآن] ؟ قـال : كـل ليلة • قال : صم في كل شهر ثلاثة ، واقرأ القرآن في كل شهر • قال : قلت : أُطيق أكثر من ذلك • قال : صم ثلاثة أيام في الجمعة • قال : قلت : أُطيق أكثر من ذلك • قـــال : أفـطر يومين وصم يوماً • قال : قلت أطيق أكثر من ذلك [الظاهر هذا أولَ الأول لأنه أخف منه] قال : صم أفضل الصوم صـــوم داود : صيام يوم ، وإفطار يوم • واقرأ في كل سبع ليال مرة • فليتني قبلت رخصة رســـول الله - صلى الله تعـالى عليـه وسـلم - وذاك أني كبِرت وضعفت ! وكان يقرأ على بعض أهله السـبع من القرآن بالنهار ، والذي يقرأه [أي بالليل] يعرضه من النهار ليكون أخف عليه بالليل • وإذا أراد أن يتقوى أفطر أياماً وأحصى ، وصام مثلهن كراهية أن يترك شيئاً فـارق النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - = عليه = ح - ٧/٤٧٣ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص - رضـي الله تعـالى عنـــه - ئەفەرموێ : باوکم کچێکی صـــاحێب حەسەبی لێ مارەکردم • بـاوکـم جارجارێ سەری بووکەکەیی ئەدا ئەحواڵی مێردەکەیی لێ ئەپرســـــی • لە جوابیا پێی‌ئەوت : عەبدوڵڵا چ پیاوێکی باشە ؟ پێی نەناوەتە ســـەر فەرشمان ، پەردەی لەســـەر لانەداوین [یەعنی لەگەڵما نەنوســـتوە •

عەبدوللاّ ئەفەرموێ : باوکم طەعنەی لێ ئەدام • فەرمووی : کچە قورەیشییێکم لێ مارەکردووی کەچی حەقی ژنو مێردیی لەگەڵ بەجێ ناهێنێ !] کە ئەم حاڵە طوولی کێشا لەسەر عەمر چوو عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : مولاقاتمان پێ بکە • مولاقاتم لە خزمەتیا بوو فەرمووی : چۆن بەڕۆژوو ئەبێ ؟ عەرزمکرد : هەموو رۆژێ • فەرمووی : قورئان لە چەندا خەتم ئەکەی ؟ عەرزمکرد : هەموو شەوێ • فەرمووی : مانگی سێ رۆژ بەڕۆژوو ببەو خەتمێ بکە • عەرزمکرد : زیاتر ئەتوانم • فەرمووی : دوو رۆژ بخۆو رۆژێ پێبە • عەرزمکرد : زیاتر ئەتوانم • فەرمووی : کوللی هەفتەیێ سێ رۆژ بەڕۆژوو بە • عەرزمکرد : زیاتر ئەتوانم • فەرمووی : ئەفضەلی رۆژوو بگرە کە روژووی داوودە ـ علیه السلام ـ : رۆژێ پێبەو رۆژێ بخۆ ، قورئانیش بە حەوت شەو جارێ خەتم بکە •

عەبدوللاّ ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : کاشکی روخصەتی پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قەبووڵ بکردایە ، وا ئێستە پیرو زەعیف بووم ! موجاهید ئەفەرموێ : لە ئاخریا (سوبعی)[1] قورئانی بە رۆژ بۆ بەعزێ لە عەیالی ئەخوێند ، بۆ خاتری = ئەوەی = بۆ شەوی سووك بێ • کە ئیرادەی بوایە قووەتی بێ بۆ رۆژوو چەند رۆژێکی ئەخوارد ئەیژمارد • لە پاشا بە قەزای ئەگێڕایەوە مەبادا شتێك لەوە تەرك بکا کە لەسەری لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ جوێ بۆتەوە •

٣٢٢٧/٤١ ـ أبو سلمة ـ رحمه الله تعالی ـ عبدالله بن عمرو بن العاص [رضي الله تعالی عنهما] قال : کنت أصوم الدهر وأقرأ القرآن کل

(١) سوبع : حەوتیەك ، واتە : بەشێك لە حەوت بەشی قورئان ، یان یەك لەسەر حەوتی قورئانی •

ليه . قال : فإما ذكرت للنبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - وإما أرسل إلي . فأتيته . فقال لي : ألم أخبَرْ أنك تصوم الدهر وتقرأ القرآن كل ليه ؟ فقلت : بلى يا نبي الله ، ولم أرد بذلك إلا الخير . قال : فإن بحسبك أن تصوم من كل شهر ثلاثة أيام . قلت : يا نبي الله ، إني أطيق أفضل من ذلك . قال : فإن لزوجك عليك حقا ، ولزورك عليك حقا ، ولجسدك عليك حقا ؛ وإن نعينك عليك حقا . خ] قال : فصم صوم داود نبي الله - صلى الله تعالى عيه وسلم - فإنه كان أعبد الناس . قال : قلت : يا نبي الله وما صوم داود ؟ قال : كان يصوم يوماً ويفطر يوماً . واقرأ القرآن في كل شهر . قال : قلت : يا نبي الله إني أطيق أفضل من ذلك . قال : فاقرأه في كل عشرين . قال : قلت : يا نبي الله إني أطيق أفضل من ذلك . قال : فاقرأ في كل عشرة . قال : قلت : يا نبي الله إني أطيق أفضل من ذلك . قال : فاقرأه في كل سبع ولا تزد على ذلك ؛ فإن لزوجك عليك حقا ، ولزورك عليك حقا ، ولجسدك عليك حقا . قال : فشددت فشدّد عليَّ . قال : وقال لي رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : إنك لا تدري لعلك يطول بك عمر . قال : فصرت إلى الذي قال لي النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فلما كبِرتُ ودِدْت أني كنت قبلت رخصة نبي الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - م - ٥/١٥٣ وفي بعض الروايات : وإن لولدك عليك حقا بدل ولزورك م - ٥/١٥٦ وفي بعضها : لا تكن مثل فلان كان يقوم الليل فترك قيام الليل م - ٥/١٥٥ .

تەرجەمە :

ئەم دوو حەدیثە بەسە ، هەموو یەك حادیثەن كەمێ فەرقی لەفظییان هەیە . مەئالی هەمووی ئیقتیصادە لە عیبادەتا . پێغەمەر - صلى الله تعالى

علیه وسلم ـ بە تەدریج بۆ عەبدوڵلای زیادکردوە تا حەددی ئەعظەم ، موعەللیمو مورەببی وا خوا خەلقی نەکردوە ـ علیه الصلاة والسلام ـ ،

عەبدوڵلای کوڕی عەمری = کوڕی = عاص ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : رۆژووی دەهرم ئەگرت ، هەموو شەوێ خەتمێکی قورئانم ئەکرد ، یا خەبەریان لێدام بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یا ناردی بە شوێنما ، چوومە خزمەتی ، فەرمووی : بۆ خەبەرم نەدراوەتێ کە تۆ رۆژووی دەهر ئەگریو ، هەموو شەوێ هەموو قورئان ئەخوێنی ؟ عەرزمکرد : بەڵێ (یا رسول الله) بەوە هەر خێرم پێ ئیرادە کردوە ، فەرمووی : کافیە بۆ تۆ کە هەر مانگی سێ رۆژی لێ بگری ، عەرزمکرد : (یا نبي الله) تاقەتی لەوە باشترم هەیە ، فەرمووی : حەقی ژنەکەت بەسەرەوەیە ، حەقی منداڵەکانت بەسەروەیە ، حەقی میوانت بەسەرەوەیە ، حەقی بەدەنت بەسەرەوەیە ، حەقی چاوت بەسەرەوەیە [یەعنی حەقی حەقدار بدەرەوە چی مایەوە صەرفی عیبادەتی بکە] بە رۆژووی پێغەمەری خوا کە داودە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەڕۆژوو بیە ، عەرزمکرد : (یا نبي الله) رۆژووی داوود چیە ؟ فەرمووی : داوود رۆژێ پێئەبوو رۆژێ ئەیخوارد ، مانگی جارێکیش قورئان بخوێنە ، عەرزمکرد : لەو باشترم تاقەت هەیە ، فەرمووی : لە بیست رۆژا بیخوێنە ، عەرزمکرد : لەوە باشترم تاقەت هەیە ، فەرمووی : هەر بە دە ڕۆژ جارێکی بخوێنە ، عەرزمکرد : لەوە باشتر ئەتوانم ، فەرمووی : هەفتەی جارێکی بخوێنە لەوە لێی زیاد مەکە ، ژنت حەقی بەسەرتەوە هەیە ، میوان حەقی بەسەرتەوە هەیە ، بەدەنت حەقی لەسەرە ، وەك فلان مەبە ؛ بۆ شەونوێژ هەڵەستا لە پاشا تەرکی کرد ، من لەسەر خۆمم گرانکردو ئەویش لەسەری گرانکردم ، پێیفەرموم :

بەڵکو عومرت طوولی ئەبێ ، تۆ نازانی ! ئێستە وا گەییمە ئەو حاڵەی کە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - پێی فەرمووم ، کە پیر بووم حەزمئەکرد ئەو روخسەتی پێغەمەرەم - صلی الله تعالی علیه وسلم - قەبووڵ کردایە ٠

ویصال ، دوو رۆژ لەسەریەك بەرۆژووبوون بێ ئەمە شەو لە بەینیانا شتێ بخوا یا بخواتەوە ٠ ئەحادیثی ئەمیش بە ریوایاتی موختەلیفە زۆرە ، مەئالی هەمووی یەکێکە ، سێ چوارێکی بەسە حادیثەیش یەکێکە :

٣٢٢٨/٤٢ - عن أبي سعيد الخدري - رضي الله تعالى عنه - أنه سمع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : لا تواصلوا ، فأيكم إذا أراد أن يواصل فليواصل حتى السحر ٠ قالوا : فإنك تواصل يا رسول الله ؟ قال : إني لست كهيئتكم ، إني أبيت لي مطعم يطعمني ، وساق يسقيني ٠ ح - ٣٨٢/٣ ٠

٣٢٢٩/٤٣ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : نهى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن الوصال رحمة لهم ، فقالوا : إنك تواصل ٠ قال : إني لست كهيئتكم ؛ إني يطعمني ربي ويسقيني ح - ٣٨٢/٣ ، م - ٨٠/٥ عن أنس ح - ٣٨١/٣ عن ابن عمر ح - ٣٨١/٣ ، ٣٥١ ، م - ٧٦/٥ ، ٧٧ ، ٨٠ ٠ وعن أبي هريرة ح - ٣٨٤/٣ ، م - ٧٨/٥ وفيه : فاكلفوا من العمل ما تطيقون ٠

موراجەعەتیان بکە هەموو وەکوو یەکن

٣٢٣٠/٤٤ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : نهى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن الوصال في الصوم ٠ فقال له رجل من المسلمين : إنك تواصل يا رسول الله ! قال : وأيكم مثلي ؟ إني أبيت

يطعمني ربي ويسقيني ، فلما أبوا أن ينتهوا عن الوصال واصل بهم يوما ، ثم يوما ، ثم رأوا الهلال ، فقال : لو تأخر لزدتكم كالتنكيل لهم حين أبوا أن ينتهوا ح - ٣٨٣/٣ ، م - ٧٨/٥ • (مەعنای ئەم حەدیثە کافییە) •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله عليه وسلم - نەهی لە ویصالی رۆژوو کرد ، پیاوێ عەرزیکرد : (يا رسول الله) تۆ ئەیکەی ! فەرمووی : ئێوە کامتان وەکوو منن ؟ من کە ئەکەومە شەو خوا طەعامم ئەداتێ ئاوم ئەداتێ [یەعنی هووەتم ئەداتێ = نە = بە برسێتی ئەزانم ، نە بە تینوێتی • مەعنای وا نیە نانم و ئاوم ئەداتێ گینا رۆژووەکەی رۆژوو نابێ] کە هەر وازیان نەهێنا ئەوانیش ویصالیان ئەکرد پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بۆ تەنکیلیان رۆژێ ویصالی پێکردن ، رۆژێکی تریشی پێکردن ، ئێوارێی رۆژی سێیەم ، یەعنی شەوی چوارەم مانگ دەرکەوت • فەرمووی : ئەگەر مانگ دەرنەکەوتایە بۆم لێ زیاد ئەکردن [شتێك بکەن کە دەرەقەتی بێن] •

٣٢٣١/٤٥ - عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : كان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يصلي في رمضان ، فجئت فقمت إلى جنبه ، وجاء رجل آخر فقام أيضاً حتى كنا رهطاً ، فلما حس النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أنا خلفه جعل يتجوز في الصلاة ، ثم دخل رحله فصلى صلاة لا يصليها عندنا • قال : قلنا له حين أصبحنا : أفَطِنْتَ لنا الليلة ؟ قال : = فقال = : نعم ذاك الذي حملني على الذي صنعت • قال : فأخذ يواصل رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وذاك في آخر الشهر • فأخذ رجال من أصحابه يواصلون • فقال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : ما بال رجال يواصلون ؟ إنكم لستم مثلي • أما والله لو تمادّ لي الشهر لواصلت وصالاً يدع المتعمقون تعمقهم م - ٧٩/٥ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە رەمەزانا نوێژی ئەکرد چووم لە تەنیشتیەوە راوەســـتام یەکێکی تریش هات راوەستا تا بووین بە جەماعەتێ • پێغەمــەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ کـە فەرقی پێکردین نوێژەکەی لـە کورتیی بڕیـەوە ، تەشریفی چوە ژوورەوە ، کە سبەینێمان لێ‌بۆوە عەرزمان‌کرد : شەو فەرقت پێکردین ؟ فەرمووی : ئا منیش بۆیە وام کــرد • یـەعنی چوومـــە مالێ نوێژەکەم کرد • ئەنەس ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستی‌کرد بە مواصەلە لە بەینی رۆژوودا ، لە ئاخری مانگا بوو ، بەعزێ لە ئەصحابیش دەستیان‌کرد بە مواصـــەلە • پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : خەلق چ ئەحوالێکیان هــەیـە کـە مواصەلە ئەکەن ؟ ئێوە وەك من نین • وەللاهی ئەگەر مانگ طوولی ببوایـە ویصـالێکم پێ ئەکردن کە ئەوانەی زۆر لە عیبادەت ئەکۆڵنەوە واز لە کۆڵینەوەیان بێنن • [یەعنی هەموو شت بە خوێو خوێنیش بـە تـام • عیبـادەت هــەر نوێژو رۆژوو و قورئان خوێندن نیە • ئینسان مەرام بکا بە نییەت هەموو کارێکی ئەکا بە عیبادەت ، بەو شەرتە پێنج‌فەرزە بکاو سونەتە موئەککەدەکان بکاو رەمەزان بگرێو خۆی لە حەرام لابداو بەعزێ رۆژیش بەرۆژوو بێ ئیتر (إنما الأعمال بالنيات) تاڵبەندیو ، ئاسنگەریو ، بەقاڵیو ، بازرگانیو ، دەبباغ‌چێتیو ، پینەگەریو ، جـووتیاریو ، شـوانیو ، کـرێکـاریو ، تیجارەتو ، نانو ئاوخواردنو خواردنەوە ••• ئەمثالی ئەمـانـە هەمووی ئەکا بە عیبادەتو ئەجری گەورەیان ئەبێ • مەعلووم گەلێ پینەچی هەیـە لەگەلێ عالمی زۆر باش لای خوا بەقیمەتترە] •

(وفقنا الله لصالح أعماله) •

رۆژوو عیبادەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ یەك دوو حەدیثی کافیە مەثالی ئەوی تریانیش(١) هەر یەکە :

٤٦/٣٣٣٢ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصوم حتى نقول : لا يفطر ، ويفطر حتى نقول : لا يصوم • فما رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ استكمل صيام شهر إلا رمضان ، وما رأيته أكثر صياماً = منه = في شعبان ح ـ ٣٨٧/٣ ، م ـ ١٤٧/٥ •

٤٧/٣٣٣٣ ـ وعنها قالت : لم يكن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصوم شهراً أكثر من شعبان ، فإنه كان يصوم شعبان كله ، وكان يقول : خذوا من العمل ما تطيقون ، فإن الله لا يَمَل حتى تَمَلّوا ، وأحب الصلاة إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما دووم عليه وإن قلّت ، وكان إذا صلى صلاة داوم عليها ح ـ ٣٨٧/٣ ، م ـ ١٤٨/٥ ، عن ابن عباس مثل الأول بدون ذكر شعبان ح ـ ٣٨٩/٣ ، وعن أنس م ـ ١٥٠/٥ •

تەرجەمە :

(١) عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەرۆژوو ئەبوو تا ئەمانوت : ئیتر نایشکێنێ ، پێ نەئەبوو تا ئەمانوت : ئیتر قەت پێ نابێ • نەمدیوە غەیری رەمەزان هیچ مانگێکی تەواو گرتبێ ، نەمدیوە کە زیاتر بەرۆژوو بووبێ لەوەندەی کە لە شەعبانا پێ ئەبوو •

---

(١) راستتر وایە بفەرموێ : مەثالی ئەوانی تریش •••

(٢) وا ئەبوو شـــــەعبانی هەموو ئەگرت ئەیفەرموو : ئەوەندەی دەرەقەتی بێن عەمەلی عیبادەت بکەن • تا ئێوە ماندوو نەبن خوا نافەرموێ : بەس • مەحبووبترینی عیبادەت لای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەو عیبادەتەیەکە دەوامی لەسەر بکرێ با کەمیش بێ • خۆی کە نوێژێکی بکردایە دەوامی لەسەر ئەکرد •

لـە بەینی ئـەم دوو حەدیثەدا مونافات هـەیـە • بـە ســێ جواب دەفع‌کراوە :

١ ـ موراد لە هەموو شەعبان ئەکثەریەتی •

٢ ـ بەعزێکی لە ساڵێکاو بەعزێکی لە ساڵێکی ترا •

٣ ـ بەعزێ وەقت لە ئەوەڵەوە ، بەعزێ وەقت لە ناوەڕاســـتەوە ، بەعزێ وەقت لە ئاخرەوە بە سێ ساڵ •

ترمذیی لە ئیبنومومبارەکەوە جوابی ئەوەڵی ذیکرو ریوایەت کردوە • بەم جوابانە رازیی نین تەماشای قەسطەلانی کە •

٤٨/٣٢٣٤ ـ عن حميد [الطويل] قال : سألت أنســاً ـ رضـي الله تعالى عنه ـ عن صيام النبي ـ صلى الله تعـالى عليــه وسلم ـ فقال : ما كنت أحب أن أراه من الشهر صائما إلا رأيته ، ولا مفطرا إلا رأيته ، ولا من الليل قائما إلا رأيته ، ولا نائما إلا رأيته ، ولا مَسِسْتُ خزَّةً ولا حريـرة ألين من كف رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولا شمِمْتُ مســـكة ولا عبيرا أطيب رائحة من رائحة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ح ـ ٣٩٠/٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس[1] ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : قەت حەزم نەکردوە کە لە مانگێکا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە بەڕۆژوویی ببینمو نەیبینم ، یا بە موفطیری بیبینمو نەیبینم ، نەمویستوە کە لە شەوا بۆ نوێژ بە راوەستاوی بیبینمو نەیبینم ، یا بە نووستوویی بیبینمو نەیبینم ... یەعنی هەرچۆنێکم ویستبێ کە بیبینم بینیومە . دەستم لە هیچ ئاوریشمو کەژیێ نەداوە کە لە دەستی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەرمتر بووبێ ، بۆنی هیچ میسكو عەنبەرێکم نەکردوە کە بۆنی لە بۆنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خۆشتر بووبێ .

ئەبێ هەر وابێ ؛ چونکی خوا ـ عز وجل ـ بە مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ ئەفەرموێ : (واصطنعتك لنفسي)[2] : تۆم بۆ خۆم دروستکردوە . دیارە ئەبێ پێغەمەریشی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە طەریقی ئەولا بۆ خۆی دروستکردبێو کەسێ کە خوا بۆ خۆیی دروستکردبێ ئەبێ لە هەموو صیفاتی کەمالا لە هەموو مەخلووق زیاتر بووبێ . ئاوریشمو سورمەو میسكو عەنبەرچیە ؟

٣٢٣٥/٤٩ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : ما رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صائماً في العشر = قط = م ـ ١٨٦/٥ .

(١) دانەر ـ خ ـ سەرەتای حەدیثەکەی تەرجەمە نەکردوە کە ئەمەیە : حەمیدی طەویل ئەفەرموێ : دەربارەی رۆژووی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئەنەسم پرسی ...

(٢) سوورەتی طـه / ٤١ .

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمبەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەدیوە لە دەی (ذي الحجه)دا بەڕۆژوو بووبێ ٠

٣٢٣٦/٥٠ ـ عن علقمه [رحمه الله تعالى] قلت لعائشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ : هل كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يختص من الأيام شيئاً ؟ قالت : لا ٠ كان عمله ديمة وأيكم [يستطيع ٠ م] يطيق ماكان رســـول الله ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ [يســـتطيع ٠ م] يطيق ؟ ح ـ ٤٠٣/٣ ، م ـ ٧٢/٥ ، د ٠

٣٢٣٧/٥١ ـ أم الفضل بنت الحرث [وأم ابن عبـاس آخت ميمونـة ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] أن ناساً تماروا عندها يوم عرفة في صـــوم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال بعضهم : هو صائم ، وقال بعضهم : ليس بصائم ، فأرسلت [مع ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] إليه بقدح لبن وهو واقف على بعيره [بعرفة ٠ م] فشربه ح ـ ٤٠٣/٣ ، د ، ن ، م ـ ١٠٨/٥ وعن أختهـا ميمونة أم المؤمنين ـ رضـي الله تعـالى عنهـا ـ ح ـ ٤٠٤/٣ ، م ـ ١١٠/٥ ، ن ٠

تەرجەمە :

بەعزێ لە عەرەفەدا لە رۆژووی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نیزاعیان بوو ، بەعزێ وتیان : بەرۆژوە ، بەعزێ وتیـان : بەڕۆژوو نیـە ٠ (أم الفضل) ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە ریوایـەتی مەیسوونەدا مەیسوونـە ـ رضي الله تعالى عنها ـ قەدەحێ شیری بـە ئیبنوعەباسا ـ رضي الله تعـالى عنه ـ بۆ نارد لە عەرەفاتا بە سواریی ئوشترەکەیەوە بوو خواردیەوە ٠

عەلقەمە ئەفەرموێ :لە حەزرەتی عایشـــــە ـ رضي الله تعالى عنها ـم پرسیی پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ هیچ رۆژێکی تەخصیص

کردوە بە رۆژووەوە ؟ فەرمووی : خەیر عەمەلی ئەو بارانی لێزمە بوو کێ تاقەتی ئەوەی هەیە کە ئەو ئەیتوانی ؟

اختلاف المطالع(١) :

عن كريب ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أم الفضل بنت الحرث ـ رضي الله تعالى عنها ـ بعثته إلى معاوية بالشام • قال : فقدمت الشام فقضيت حاجتها ، واستهل عليَّ رمضان وأنا بالشام ••• إلخ (پێی ناوێ) م ـ ٥/٦١ ئافەرین ئیبنوعەباس !

٥٢/٣٢٣٨ ـ عن أبي البحتري قال : خرجنا للعمرة ، فلما نزلنا ببطن نخلة [بذات عرق • أخرى م] قال : تراءينا الهلال ، فقال بعض القوم : هو ابن ثلاث ، وقال بعض القوم : هو ابن ليلتين • قال : فلقيت ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فقلنا : إنا رأينا الهلال • فقال بعض القوم : هو ابن ثلاث ، وقال بعض القوم : هو ابن ليلتين ، فقال : أي ليلة رأيتموه ؟ فقلنا : ليلة كذا وكذا • فقال : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن الله مده للرؤية ، فهو لليلة رأيتموه م ـ ٥/٦٢ •

تەرجەمە :

=ئەبو= بوحتوریی ئەفەرموێ : بۆ عومرە چووینە دەرێ لە بەطنی نەخلە هیلالمان دی • بەعزێ وتی : سێ شەوەیە•بەعزێ وتی: دوو شەوەیە• بە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ گەیین عەرزمانکرد : فەرمووی : کەی دیوتانە ؟ عەرزمانکرد : فلان شەو • فەرمووی : کە پێغەمەر ـ صلى

---

(١) جیاوازیی ئاسۆو شوێنی بینینی مانگ لە ولاتێکەوە بۆ ولاتێکی تر •

الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوە خوا بۆ بینین عومری درێژ کردوە ، یەك شەوە بوە ، هی ئەو شەوە بوە کە دیوتانە .

[چونکی رۆژوو موعەللەقە بە بینینەوە مانـگ تـا دوانزە دەرەجـە نەکەوێتە پشت رۆژەوە بە چاو نابینرێ ، با لە وەختی غورووبیشا لەســەر ئوفوق بێ . مەثەلا ئەم ئێوارەیە یانزە دەرەجە بکەوێتە ســـــەر ئوفوق نابینرێ ئەو رۆژە نابێ بە رەمەزان یا بە جەژن ، یا ئێوارێی دوایی دوانـزە دەرەجەی تر ئەکەوێتە پشت رۆژەوە ئەبێ بە بیستو سێ دەرەجە ، کـــە مانـگ بیســـتوسێ دەرەجە کەوتە ســـــەر ئوفوق بەرز ئەبێ ، مەعنای عومردرێژبوونەکەی ئەوەیە] .

٣٢٣٩/٥٣ ـ عن أبي جحيفة [رضي الله تعالى عنه] قال : آخى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بين ســـلمان وأبي الدرداء ، فزار ســـلمان أبا الدرداء ، فرأى أم الدرداء مبتذلة . فقال لها : ما شأنك ؟ قالت : آخـوك أبو الدرداء ليس له حاجة في الدنيا [يصوم النهار ويقوم الليل . ابن خزيمة] فجاء أبو الدرداء فصنع له طعاماً ، فقال : كل . قال : فإني صائم . قـال : ما أنا بآكل حتى تأكل . قال : فأكل . فلما كان الليل ذهب أبو الدرداء يقوم قال : نم فنام ثم ذهب يقوم . فقال : نم . فلما كـان من آخر الليـل قـال سلمان : قم الآن . فصليا . فقال له سلمان : إن لربك عليـك = حقا = ، ولنفسك عليك حقا ، ولأهلك عليك حقا ... فأعط كل ذي حق حقه . فأتى النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فذكر ذلك له ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : صـدق سـلمان ح ـ ٣٨٥/٣ ، ت . (رەنگە ئەدەبـا نووسرابێ)[1] .

(١) نەخەیر لە (ئەدەب)دا نەمدۆزییەوە .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ دەستەبرایەتی لە بەینی سەلمانو ئەبو دەردادا گرت ، سەلمان زیارەتی ئەبودەردای کرد ، ئوممودەردای پەژموردە دی ، لێی پرسیی : ئەمە چ حاڵێکە ؟ فەرمووی : ئەبودەردا =ی برات = ئیحتیاجیی بە دنیا نیە رۆژبەڕۆژووەو شەو لە نوێژایە • ئەبودەردا هاتەوە ، ئەمری کرد طەعامیان بۆ دروست = کرد = سەلمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بخۆ • فەرمووی : بەڕۆژووم • فەرمووی : تا نەخۆی ناخۆم • خواردی • کە شەو بوو ئەبودەردا هەڵسا نوێژ بکا پێی فەرموو : بنوو • نوست • دووبارە تەمای بوو هەڵسێ بۆ نوێژ پێی فەرموو : بنوو • لە ئاخری شەوا فەرمووی : ئەمجا هەڵسە نوێژ بکە • نوێژیانکرد • سەلمان پێیفەرموو: خوا حەقی لەسەرتە • نەفسـت حەقی لەسـەرتە • ئەهلو عەیالت حەقیان لەسەرتە [میوانت حەقی لەسەرتە • ترمذی] حەقی کوللی صاحێب حەقێك بدەرەوە • ئەبودەردا ئـەمـەی عـەرزی پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليه وسلم ـ کرد • فەرمووی : سەلمان راستی کردوە •

رۆژووی سوننەت شکانن بۆ خاطری دڵی برادەری دینی دروستە •

ئیتمامی رۆژووی سوننەت لازم نیە • ترمذیی ریوایەت ئەکـا کـە : رۆژووی سوننەتگر ئەمیری نەفسی خۆیەتی • هەوەسی بێ بەڕۆژوو ئەبێ ، هەوەسی بێ ئەیشکێنێ • نوێژی سوننەتیش وایە •

بێعوذر ئیبطالی عیبـادەت مەکرووهـە حەرام نیـە • بـە مەعذرەرەت (إلى)[1] سوننەتە •

---

(١) واتە : ئەگەر عوزری هەبێ بۆ شـکاننی رۆژوەکەی تا سـوننەتیش بەدەمیەوەیە •

٥٤/٣٢٤٠ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ دخل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على أم سليم ، فأتته بتمر وسَمْن • قال : أعيدوا سمنكم في سقائه وتمركم في وعائه فإني صائم • ثم قام إلى ناحية من البيت فصلى غير المكتوبة • فدعا لأم سليم وأهل بيتها • فقالت أم سليم : يا رسول الله إن لي خويصة • قال : ما هي ؟ قالت : خادمك أنس [فادع له دعوة] فما ترك خير آخرة ولا دنيا إلا دعا لي به : اللهم ارزقه مالا وولدا ، وبارك له ؛ فإني لَمِنْ أكثر الأنصار مالا ، وحدثتني ابنتي أُمَيْنة : أنه دفن لصلبي مقدم حجاج البصرة بضع وعشرون ومائة [وكان عمره نيفاً وثمانين] ح - ٣٩٩/٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتە لای ئوممو سولەیم خورماو رۆنی هێنایە خزمەت • فەرمووی : رۆنەکەتان بکەنەوە هیزەکەیەوەو خورماکەیش بخەنە ناو زەرفەکەیەوە ؛ بەڕۆژووم • لە پاشا لە گۆشەیێکی ماڵەکەمانا دوو رکات نوێژی سوننەتی کرد • دۆعای بۆ ئوممو سولەیمو ئەهلی بەیتی کرد ، ئوممو سولەیم عەرزیکرد : (یا رسول الله) خۆشەویستێکم هەیە دۆعای بۆ بکە • فەرمووی : کێیە ؟ عەرزیکرد : ئەنەسی خادیمتە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هیچ خێرێکی دنیاو ئاخیرەتی نەهێشتەوە کە دۆعام بۆی بۆ نەکا ؛ فەرمووی : خوایە ماڵو وەلەدی بۆ بکە بە رزقو بەرەکەتی بۆ تێبخە • ئەنەس ئەفەرموێ : ئێستە لە هەموو ئەنصار ماڵم زۆرترە • ئومەینەی کچیشم = بۆی گێڕامەوە = لەو وەختەوە کە منالم بوە تا حەججاج بە ملی شکاوی هاتۆتە بەصرە صەدو بیستو ئەوەندە منالم[1]

(١) دانەر ئەگەر بیفەرموایە : صەدو بیستو ئەوەندە کەس لە پشتی من بەخاك سپێرراوە .. راستتر ئەبوو .

دفن کراوه • ئەمە بەرەکەتی خێری ئاخیرەتە • = ئەنەس هەشتاو ئەوەندە سالْ ژیاوه = •

٣٢٤١/٥٥ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : قال لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذات يوم : يا عائشة هل عندكم شيء ؟ قالت : فقلت : يا رسول الله ما عندنا شيء • قال : فإني صائم • قالت : فخرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاهديت لنا = هدية = ، أو جاءنا زَوْر [وذلك في يوم آخر كما في الحديث الاتي] قالت : فلما رجع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قلت : يا رسول الله أهديت لنا هدية ، أو جاءنا زور ، وقد خبأت لك شيئاً • قال : ما هو ؟ قلت : حيس • قال : هاتيه • فجئت به فأكل • فقال : قد كنت أصبحت صائما • قال طلحة : فحدثت مجاهدا بهذا الحديث فقال : ذلك بمنزلة الرجل يخرج الصدقة من ماله فإن شاء أمضاها وان شاء أمسكها م ـ ١٤٤/٥ •

٣٢٤٢/٥٦ ـ وعنها قالت : دخل عليّ = النبي = ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذات يوم فقال : هل عندكم شيء ؟ فقلنا : لا • قال : فإني إذاً صائم • ثم أتانا يوماً آخر فقلنا : يا رسول الله أهدي لنا حيس • قال : أرينيه ، فلقد أصبحت صائماً ، فأكل م ـ ١٤٥/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژێ تەشـریفی چوه لای حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێی‌فەرمووم : یا عایشه هیچتان هەیە ؟ عەرزم‌کرد : خەیر (یا رسول الله) فەرمووی : کە وابێ بەرۆژووم ، تەشریفی چوه دەرێ رۆژێکی تر دیارییێکیان بۆ هێنابن یا فەرمووی : زیارەتکەرێکمان هات • کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه

وسلم ـ تەشریفی هاتەوە عەرزم‌کرد : (یا رســول الله) هەدیەیێکمان بـۆ هاتوە ، یا فەرمووی : زائیرێکمان هاتۆتە لا شـــتێکم بۆ هەڵگرتووی • فەرمووی : چیە ؟ عەرزم‌کرد : خورماوڕۆنی بە کەشـــکە • فەرمووی : بیهێنـە • بـۆم هێنـا ، خواردی‌و فەرمووی : بەیـانی نیـەتی رۆژووم لێ هێنابوو • طەلحەی راویی ئەفەرموێ : ئەم حەدیثەم بـە موجـاهیــد وت فەرمووی : ئەوە ئەشوبهێ بەوە کە پیاو صـــەدەقە دەرهێنێ هەوەسی بێ ئەیدا هەوەسی بێ ئەیخاتەوە جێی خۆی • مەعنای حەدیثەکەی تریش وایە ؛ چونکی یەکێکن •

دروســتە بۆ رۆژووی سونئەت بە رۆژ نیەت بێنرێ ، دروســتیشـە بشکێنرێ •

ئوممودەرداء ئەفەرموێ : ئەبودەرداء لێی‌ئەپرسین : هیچتان هەیە ؟ بمان‌وتایە : نـەء ئەیفەرموو : کـــە وابێ ئیمڕۆ بەڕۆژووم • ئەبوطەلحـە ، ئەبوهورەیرە ، ئیبنوعەباس ، حوذەیفەیش ـ رضي الله تعالى عنهم ـ وایـان کردوە • ح ـ ٣٥٢/٣ •

پارشێوو وەختی پارشێو :

٣٢٤٣/٥٧ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : تسحروا فإن في السحور بركة ح ـ ٣٥١/٣ ، م ـ ٧١/٥ ، ت ، ن ، جە •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : پارشـــێو بکەن ؛ چونکی لە پارشێوکردنا بەرەکەت هەیە • [چونکی ئینســـــان کە برسیی زۆری نەبوو حوضووری قەلبی ئەبێ بۆ عیبـادەت ، زۆر لـە خەڵق توورە

نابێ ، قسە بە کەس ناڵێ • ئەوابێ ڕۆژووەکەی بە ضایع ناچێ ، لە ڕۆژوو ناسڵەمێتەوە ، شەوقی لەسەری ئەبێ ، قووەتی فرمانی ئەبێ ••• ئەمانە هەمووی بەرەکەتن] •

٣٢٤٤/٥٨ ـ عن عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فصل ما بين صيامنا وصيام أهل الكتاب : أكلة السحر م ـ ٧٢/٥ • الأكلة ، بالفتح المرة ، وبالضم اللقمة ، نووي •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : فەرقی ڕۆژووی ئێمەو ڕۆژووی کیتابیی پارشێوە •

٣٢٤٥/٥٩ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن بلالا كان يؤذن بليل ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كلوا واشربوا حتى يؤذن ابن أم مكتوم ، فإنه لا يؤذن حتى يطلع الفجر • قال القاسم : ولم يكن بين أذانهما إلا أن يرقى ذا وينزل ذا ح ـ ٣/٣٥٠ ، ح ـ ٢/١٠ عن ابن عمر ، وفي آخره : كان رجلا أعمى لا ينادي حتى يقال = له = : أصبحتَ ، أصبحتَ ح ـ ٢/١٠ ، م ـ ٥/٦٨ عن ابن عمر •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : بیلال بەشەو بانگی ئەدا ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : تا ئیبنوئوممی مەکتووم بانگ ئەدا بخۆن‌و بخۆنەوە ، چونکی ئەو تا فەجر طولووع نەکا بانگ نادا [ئەو پیاوێکی ئەعما بوو تا نەیانوتایە بەیانی بوو ، بەیانی‌بو ، بانگی نەئەدا ، = دەگێڕنەوە بەو کوێرییەی خۆی کاتی بەیان‌و بانگی بەیانیی لێ تێک

نەچوەو لە چاوساغ باشتر کاتەکەی زانیوە = [قاسم ئەفەرموێ : بەینیان ئەوەندە بوو ئیبنوئوممی مەکتووم سەرەکەوتو بیلال ئەهاتەخوارێ • قسەی قاسم مورسەلە چونکی لەو وەختەدا نەبوە •

٣٢٤٦/٦٠ - عن سهل بن سعد - رضي الله تعالى عنه - قال : كنت أتسحر في أهلي ، ثم تكون سرعتي أن أدرك السجود مع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ح - ٣٥٠/٣ •

تەرجەمە :

سەهلی بنی سەعدی ساعیدیی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە ماڵەوە پارشێوم ئەکرد عەجەلەم ئەکرد کە بگەم بە نوێژا لەگەڵ پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - •

٣٢٤٧/٦١ - عن أنس عن زيد بن ثابت - رضي الله تعالى عنهما - قال : تسحرنا مع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ثم قام إلى الصلاة • قال [أنس] قلت [لزيد] : كم كان بين الأذان والسحور ؟ قال : قدر خمسين آية ح - ٣٥١/٣ ، ح - ٣٠٣/٢ بالمعنى وفرق لفظي •

تەرجەمە :

ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : زەیدی بنی ثابیت - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - پارشێومان‌کردو تەشریفی هەڵسا بۆ نوێژ • ئەنەس ئەفەرموێ : لە زەیدم پرسیی : بەینی پارشێوو بانگ چەند بوو ؟ فەرمووی : بە قەد ئەوە کە ئینسان پەنجا ئایەت بخوێنێ •

٣٢٤٨/٦٣ - عن ابن مسعود - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لا يمنعن أحدكم أو أحداً منكم أذان

بلال من سحوره ؛ فإنه يؤذن أو ينادي بليل ليرجع قائمكم ولينبه [ويوقظ • م] نائمكم ، وليس أن يقول الفجر • أو [هكذا ، وهكذا ، وصوب يده ورفعها حتى يقول هكذا ، وفرج بين أصبعيه م ـ ٥/٦٩] الصبح ، وقال بأصابعه ورفعها إلى فوق ، وطأطأ إلى أسفل حتى يقول هكذا • وقال زهير بسبابتيه إحداهما فوق الأخرى ، ثم مدهما عن يمينه وشماله ح ـ ٢/١٢ ، م ـ ٥/٦٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ فەرمووی : بانگی بیلال ئێوە لە خواردنی پارشێو مەنع نەکا ؛ چونکی ئەو شەو بانگ ئەدا بۆ خاتری ئەوە ئەوەی شەو لە نوێژا بێ بیگێڕێتەوە بۆ خەو ، یا بۆ پارشێو ، ئەوی نوستبێ هەڵسێ پارشێو بکاو خۆی بۆ نوێژ حازر بکا • فەجر ئەوە نیە کە وا بکا ، پەنجەی موبارەکی هەڵبڕیو هێنایەوە خوارێ [یەعنی لە شەرقی ئوفوقەوە درێژو بەرزبێتەوە بۆ ئاسمان وەکوو کلکی گورگ کە فەجری کاذیبە] فەجر ئەوەیە وا بکا • زوهەیری راویی لە تەصویری فیعلی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەردوو پەنجەی شەهادەتی نایە سەر یەك لە دواییا بۆ لای راستو لای چەپ پەنجەی هەردوو دەستی بڵاوکردەوە لەیەك هەر یەك بۆ لایێ [یەعنی فەجری صادق ئەوەیە بەسەر ئوفوقا لە شیمالەوە بۆ جەنووب پانبێتەوە] •

٦٣/٣٢٤٩ ـ سمرة بن جندب [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا يغرنكم من سَحوركم أذان بلال ولا بياض الأفق المستطيل هكذا حتى يستطير هكذا ، وحكاه حماد بيديه : قال يعني معترضا م ـ ٥/٧٠ •

(بەسە ، تێیانفکرە هەموو وەکوو یەکن)

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : بانـگی بیـلاڵ مەغروورتان نەکا بەوە لە پارشێوتان بکا ، ئەو سپیایەی کە بۆ ئاسـمان درێژبۆتەوە ، ئەویش مەنعتان لە پارشێو نەکا تا وا بە کەناری ئوفوقا بـاڵ پان ئەکاتەوە وەك بفرێ • حەمماد بە هەردوو دەستی حیکایەتی‌کرد پەلی بە لای راستو چەپا پان‌کردەوە ، یەعنی ئەو رووناکییەی بەسـەر ئوفوقـا راکشـاوە • (بەسە) •

تـا فەجری صادق هەموو موفطیرێ دروسـنە •
تەئخیری پارشـێو وەك پارشـێو سونەتە •
تەعذیبی نەفس بە نییەتی عیبادەت دروست نیە یەکی عیبادەت ئەخا •
لە ئیبتیدای ئیسلاما رۆژوو قورس بوو لە پاشا تەخفیف کرا •

قال الله ـ تعالی ـ : (أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسـائكم ؛ هن لباس لكم وأنتم لباس لهن ، علم الله أنكم كنتم تختانون أنفسـكم فتاب عليكم وعفا عنكم ، فالآن باشـروهن وابتغوا ما كتب الله لكم ، وكلوا واشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسـود من الفجر ، ثم أتموا الصيام الى الليل ، ولا تباشروهن وأنتم عاكفون في المساجد ، تلك حدود الله فلا تقربوها ، كذلك يبين الله آياته للناس لعلهم يتقون)[1] •

تەرجەمە :

خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : ئەو شەوەی کە لە سبەینێی‌دا بەرۆژوو ئەبن بۆتان دروستە لەگەڵ ژنەکانتانا دروست بن • ئەوان لیباسی ئێوەنو

---

(۱) البقـرة /۱۸۷ •

ئێوە لیباسی ئەوانن [یەعنی بە واسیطەی یەکترییەوە خۆتان لە گوناە سەتر ئەکەن] خوا عیلمی هەیە کە ئێوە لەگەڵ نەفسی خۆتانا خەیانەت ئەکەن [یەعنی کە لە شەوا بۆتان دروست نەبوەو کەچی لەگەڵیانا دروست بوون] خوا لەوەتان تەوبەی لێ قەبووڵ کردنو لەو گوناهەتان بورد ، ئێتر لەگەڵیانا بنوون ، طەڵەبی ئەوە بکەن کە بۆتان نووسراوە ، وەك وەلەدی صالحو ئەوی خوا بۆی موباح کردوون • بخۆنو بخۆنەوە تا خەتی سپیی فەجرتان لە خەتی رەشی شەو بۆ لێك جوێ ئەبێتەوە ، لە دوای ئەوە تا شەو رۆژوەکانتان تەواو بکەن • لە وەختێکا کە ئیعتیکافتان گرتبێ لە مزگەوتا لەگەڵ ژنەکانتان مەنوون • ئەم ئەحکامی رۆژوە کە بۆتان بەیان کرا سنووری خوایە نزیکی مەبنەوە [نەکو بیشکێنن] بەم نەوعە کە بۆتان بەیان کرا خوا ئایاتی ئەحکامی بۆ خەڵق بەیان ئەکا تا [حەڵاڵو حەرامو واجبو فەرز لێك بناسنو] خۆیان [لە موخالەفەی ئەمرو نەهی خوا] بپارێزن •

٦٤/٣٢٥٠ ـ عن البراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان أصحاب محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا كان الرجل صائماً فحضر الإفطار فنام قبل أن يفطر لم يأكل ليلته ولا يومه حتى يمسي ، وإن قيس بن صِرمة الأنصاري كان صائماً ، فلما حضر الإفطار أتى امرأته فقال لها : أعندك طعام ؟ قالت : لا ، ولكن أنْطَلِقُ فأطلب لك • وكان يومه يعمل ، فغلبته عيناه فجاءته امرأته ، فلما رأته قالت : خيبة لك ، فلما انتصف النهار غشي عليه • فذكر ذلك للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فنزلت هذه الآية : (أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم •••) ففرحوا بها فرحاً شديداً ، ونزلت : (وكلوا واشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود) • ح ـ ٣٤٣/٣ ، د ، ت •

تەرجەمە :

ئەصحابى پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - كە ئینسان بەڕۆژوو بوایە كە وەختى ئیفطار حازر بوو لە پێش ئەمەدا شـــتێكى بخواردایەو بنوستایە ئەو شەوەو رۆژى دوایى هیچى نەئەخوارد قەیسى كوڕى صیرمەى ئەنصاریى بەڕۆژوو بوو كە وەختى ئیفطار هات چوە لاى ژنەكەى پێى‌وت : هیچ طەعامت لایە ؟ وتى : نەء ئەمما ئەچم شتێكت بۆ پەیدا ئەكەم • ئەویش بەڕۆژا فرمانى ئەكرد ، چاوى غەلَبەى لێ‌كرد ، كە ژنەكەى هاتەوەو دى ، وتى : مەحرومى بۆ تۆ بێ [خەبەرى كردەوەو حەزى نەكرد كە بێ‌ئەمریى خوا بكا ، نەیخوارد • مورســـەلى (ســـدي) بـە بەڕۆژوویى كـەوتـە سبەینێ • أحمد] كە نیوەڕۆ بوو لەسەر خۆى چوو عەرزى پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -كرا ، ئەم ئایەتە نازڵ بوو : كە حەلاَلە بۆتان شـەوى رۆژوو لەگەڵ ژنـا بنوون • ئەصـحاب بـە نوزوولى ئـەم ئایەتە زۆر پێى دڵخۆش بوون • ئەوەیش نازڵ بوو كە بخۆنو بخۆنەوە تا خەتى سپیى لـە خەتى رەش جوێ‌ئەبێتەوە •

٣٢٥١/٦٥ - براء - رضي الله تعالى عنه - لما نزل صوم رمضان كانوا لا يقربون النساء رمضان كله ، وكان رجال يخونون أنفسهم [منهم عمر بن الخطاب ، وكعب بن مالك ، وقيس بن صـــرمة - رضي الله تعالى عنهم -] فأنزل الله - تعالى - : (علم الله أنكم كنتم تختانون أنفســـكم فتاب عليكم وعفا عنكم) خ - ٧/٢٤ •

تەرجەمە :

بەراء - رضي الله تعـالى عنه - ئەفەرموێ : كـــە رەمەزان نـازڵ بوو ئەصحابى كیرام هەموو رەمەزان نزیكى ژن نەئەكەوتن بەعزێ پیاو [وەك حەزرەتى عومەرو ، كەعبى كوڕى مالیكو ، قەیسى كوڕى صیرمە - رضي

الله تعالی عنهم ـ] خەیانەتیان لەگەڵ نەفسی خۆیان کرد • ئەم ئایەتە نازڵ بوو • ئەفەرموێ : خوا ئەزانێ کە خەیانەتتان لەگەڵ نەفسی خۆتان کرد • تەوبەی لێ قەبووڵکردنو عەفوی گوناهی کردن •

٣٢٥٢/٦٦ ـ عن عدي بن حاتم ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما نزلت : (حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود) عمدت إلى عقال أسود وإلى عقال أبيض فجعلتهما تحت وسادتي ، فجعلت أنظر في الليل فلا يستبين لي • فغدوت الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكرت له ذلك ، فقال : إنما ذلك سواد الليل وبياض النهار ح ـ ٣٤٩/٣ ، م ـ ٥/٦٤ ، د ، ت

٣٢٥٣/٦٧ ـ عن الشعبي عنه قال : أخذ عدي عقالا أبيض وعقالا أسود ، حتى كان بعض الليل نظر فلم يستبينا ، فلما أصبح قال : يا رسول الله جعلت تحت وسادتي [عقالين] قال : إن وسادك إذاً لعريض أن كان الخيط الأبيض والأسود تحت وسادتك ح ـ ٢٥/٧ •

٣٢٥٤/٦٨ ـ وعنه قلت : يا رسول الله ما الخيط الأبيض من الخيط الأسود ؟ أهما الخيطان ؟ قال : إنك لعريض القفا إن أبصرت الخيطين • ثم قال : لا بل هو سواد الليل وبياض النهار ح ـ ٢٦/٧ •

تەرجەمە :

عەدی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە ئایەتی (حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود) نازڵ بوو ئەشکێڵێکی رەشو ئەشکێڵێکی سپیم خستە ژێر سەرینەکەمەوە کە شەو ئەهات تەماشام ئەکرد تا بزانم لێکیان جوێ ئەکەمەوە یان نا ؟ بۆم مەعلووم نەئەبوو کامی رەشەکەیەو کامی سپیەکەیە • بەیانی چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزمکرد ، فەرمووی : پشتملت پانە کە ئەو خەیطە

ڕەشەو ئەو خەیطە سپیە ئەبینێتە ژێر سەرینەکەتەوە ! مەقصوود لە خەیطی ئەسوەدو ئەبیەض بەنی ڕەش‌و سپیی نیە سپێتی ڕۆژو ڕەشێتی شەوە •

٦٩/٣٢٥٥ - عن ســـهل بن ســعد [رضي الله تعالى عنه] قال : وأنزلت : (وكلوا واشــربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود) ولم ينزل (من الفجر) وكان رجال إذا أرادوا الصوم ربط أحدهم في رجليه الخيط الأبيض والخيط الأسود ، ولا يزال يـأكـل حتى يتبين له رؤيتهما • فأنـزل الله بعده (من الفجر) فعلموا أنما يعني الليـل = من = النهار خ - ٢٦/٧ ، ح - ٣٤٩/٣ ، ن •

تەرجەمە :

سەهلی ساعیدیی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : کە ئەو ئایـەتـە نازڵ بوو کە ئەفەرموێ : تا خەیاطەی سپی‌و ڕەشتان بۆ لێك جوێ ئەبێتەوە بخۆن‌و بخۆنەوە ئێشـــتا (من الفجر) نازڵ نەبووبوو بەعزێ لـە پیـاوان خەیاطەیێکی سپی‌و خەیاطەیێکی ڕەشی بە هەردوو پێیەوە ئەبەست ، هـەر ئەیخوارد تا بۆی لێك جوێ ئەکرایەوە ! کە ئەو ئایەتە نازڵ بوو زانییان کە موراد سپێتی‌و ڕەشی شەوو ڕۆژە •

زوو ئیفطارکردنەوەو عەلامەتی شەوو ڕۆژ :

٧٠/٣٢٥٦ - عن عمر - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رســـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : إذا أقبل الليل من ههنا وأدبر النهار من ههنا = وغربت الشمس = فقد أفطر الصــــائم خ - ٣٧٧/٣ ، م - ٧٤/٥ ، د ، ت ، ن •

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : کە شـــەو لەوێوە [لە مەشریقەوە] هات‌و ، ڕۆژ لەوێوە [لە مەغریبەوە] پشـــتی هەڵکرد = و ڕۆژ ئاوا بوو = ڕۆژووەوان ڕۆژووەکەی بشکێنێ •

ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ زوو رۆژووی شکانوەو زوویش نوێژی شێوانی کردوە • عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەریش ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وای کردوە • ئەبوموسای ئەشعەریی ئیفطاریش و نوێژیشی دواخستوە م ـ ٥/٧٣ •

٣٢٥٧/٧١ ـ عن سهل ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ قال : لا يزال الناس بخير ما عجلوا الفطر ح ـ ٣/٣٧٩ ، م ـ ٥/٧٣ ، ت ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئینسان قەت لە خێر لانادا مادام زوو ئیفطار بکاتەوە •

٣٢٥٨/٧٢ ـ عن عبدالله بن أبي أوفى ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في سفر [في شهر رمضان ، في غزوة الفتح] وهو صائم ، فلما غربت الشمس قال لبعض القوم : يا فلان [هو بلال] قم فاجدح لنا [أي حرك السويق بالماء أو باللبن] فقال : يا رسول الله [الشمس • ح] : لو أمسيت ؟ قال : انزل فاجدح لنا • قال : يا رسول الله [الشمس•ح أخرى] فلو أمسيت ؟ قال : انزل فاجدح لنا • قال : إن عليك نهارا • قال : انزل فاجدح لنا • فنزل فجدح لهم • فشرب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثم قال : إذا رأيتم الليل قد أقبل من ههنا فقد أفطر الصائم ح ـ ٣/٣٧٨ ، ح ـ ٣/٣٦٩ وفيه : الشمس بدل (لو أمسيت) وفيه : ثم رمى بيده ههنا ثم قال ••• إلخ • م ـ ٥/٧٥ وفيه : قد أقبل ههنا وأشار بيده نحو المشرق ، د ، ن •

---

(١) البقرة /١٨٧ .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی ئەبوئەوفا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لـە سەفەرێکا [لـە سەفەری فەتحا ، لە مانگی رەمەزانا] لـە خزمەت پێغەمەرا بووین ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ بەڕۆژوو بوو کـە رۆژ ئاوا بوو بـە بەعزێ لە قەومەکەی فەرموو [کـە بیـلال بوو] : ئەی فلان هەڵســـــە [لە ریوایەتەکەی ترا : دابەزە] قاوتەکەمان بۆ تـەڕ بکە • عەرزیکـرد : (یا رسول الله) بـا رۆژ ئاوا بێ • ســێ دەفعـەی پێفەرموو وای جواب دایەوە ، دەفعەی چوارەم دابەزیو قاوتەکەی تەڕکردو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خواردیەوە ، لە پاشا فەرمووی : کە چاوتان بە شـــــەو کـەوت لەوێوە هات ، ئیشارەتی مەشریقی کـرد ، ئـەو وەختە رۆژووەوان ئیفطار ئەکاتەوە •

بیلال وا تێنەگەییوە کە رۆژ ئاوا بوە •

٣٢٥٩/٧٣ ـ عن أســـماء بنت أبي بكر الصـديق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قالت : أفطرنا على عهد النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ يـوم غيم ، ثم طلعت الشمس • قيل لهشام : فأمروا بالقضاء ؟ قال : بدٌ من قضاء ؟ وقال مَعْمَر : سمعت هشاماً : لا أدري أقضوا أم لا ؟ ح-٣/٣٧٩ ، د ، جه

تەرجەمە :

ئەسمای کچی ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ ئیفطارمانکردەوە لـە رۆژێکی هەورا ، لە پاشا رۆژ دەرکەوت • بـە هیشامی کوڕی عوروەیـان وت : بە قەزایانگێڕایەوە ؟ فەرمووی : ئەی چارە هەیە لـە بەقەزاگێڕانەوە = بەولاوە = ؟ مەعمەر ئەڵێ : لە هیشـــــامم بیســـت ئەیوت : نازانم بەقەزایانگێڕایەوە یان نا ؟

[لە موجاهیدو عەطاو عوروە ریوایەتکراوە کە قەزا لازم نابێ وەك لە فکری بچێو شتێك بخوا • لە ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ هەردوو لای ریوایەتکراوە] •

موجتەهید کە لە ئیجتیهادا بەخەطا بچێ لەوەدا گوناهبار نابێ •

چی رۆژوو ئەشکێنێو چی نایشکێنێ ؟

ئاثارو موعەللەقات :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ بەڕۆژوو بوو جلێکی تەڕکرد دای بەسەر خۆیا • شەعبی بەڕۆژوو بوو چوە حەمام •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله عنهما ـ ئەفەرموێ : خوێی چێشتچێشتن زەرەری نیە [ئەگەر قووتی نەدا] حەسەنی بەصریی ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : ئاو لە دەموەردان ، خۆفێنككردنەوە زەرەری نیە •

ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ئابزەنێکم هەیە [لەگەن ، سوێنە ، مەلّکانە ، ئەوی ژن ئاوی ئەکاتە ناوو ئەچێتە ناوی • لە ئەستەموولْ بانیۆی پێ ئەڵێن] کە بەڕۆژوو ئەبم ئەچمە ناوی •

لە پێغەمەرەوە ریوایەتکراوە ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ کە سیواکی کردوە • ئەبوداود • ئەمما نەوەویی ئەفەرموێ : عاصمی کوڕی عوبەیدیللا ضەعیفە • ترمذیی ئەفەرموێ : حەسەنە •

ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : بەشەو سەری داهێنێو رۆنی لێبدا بەڕۆژا پاكو تەمیز بێ •

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : بەیانیانو ئێواران سیواك بکا [تفی قووت نەداتەوە] عەطا ئەفەرموێ : ئەگەر تفی

قووتدایەوە ناڵێم کە رۆژوەکەی ئەشکێ [ئەگەر تفەکەی پاك بێو هیچی تری پێوە نەبێ] •

ئیبنوسیرین ئەفەرموێ : بـە سیواکی تەڕ سیواك بکا زەرەری نیە • پێیانوت : سیواك تامی هەیـە ؟ فەرمووی : ئاویش تامی هەیەو تـۆ لـە دەمتی وەرئەدەی •

ئەنەسو حەسەنو ئیبراهیمی نەخەعیی [رضي الله عنه ورحمهما الله] ئەفەرموون : چاوڕشتن زەرەری نیە بۆ رۆژوەوان •

عەطا ئەفەرموێ : کـە ئاوی لـە لـووت وەرداو بێئیختیار پەڕییـە گەرووی زەرەری نیە •

حەسەنی [بەصری - رحمه الله -] ئەفەرموێ : مێش چوە گەروویەوە هیچی لەسەر نیە •

حەسەنو موجاهید [رحمهما الله تعالى] ئەفەرموون : ئەگەر لە فکری چوو جیماعی کرد هیچی لەسەر نیە •

عەطاو قەتادە [رحمهما الله تعالى] ئەفەرموون : تف قووت بداتەوە • من ح - ٣٥٦/٣ إلى ٣٥٩ •

٣٢٦٠/٧٤ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - يرفعه : من أفطر يوماً من رمضان من غير عذر ولا مرض لم يقضه صيام الدهر ، وإن صامه [حق الصيام] ح - ٣٦١/٣ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنـه - بـە مەرفووعیی ئەفەرموێ : کەسێ بێ عوزرو نەخۆشی رۆژێ لە رەمەزان بخـوا هەموو عومری خۆی بەرۆژوو بێ بۆی بەقەزا ناگێڕێتەوە [یەعنی ئـەو ثەوابە کامڵەی نابێ •

وە ئیللا دیارە کە ڕۆژەکەی بەسەرەوە نامێنێ • ئەمە زەجرە لە ڕۆژووخواردن] ، (وصله أصحاب السنن الأربعة) •

ئیبنومەسعوودیش ڕەئیی وایە ، سەعیدی کوڕی موسەییب ، شەعبی ، ئیبنوجوبەیر ، قەتادە ، حەمماد ، ئیبراهیمی نەخەعیی •• ئەفەرموون : تەنها ڕۆژێکی لە باتی بگرێتەوە [یەعنی ئەگەر بە جیماع نەیشکانبێ] •

٣٢٦١/٧٥ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إذا نسي فأكل وشرب فليتم صومه ، فإنما أطعمه الله وسقاه ح ـ ٣٥٨/٣ ، م ـ ١٤٦/٥ ، د ، ت ، جه ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئینسان لە فکری چوو خواردیو خواردیەوە ڕۆژوەکەی تەواو بکا ، ئەوە خوا ـ عز وجل ـ پێیخواردوەو پێیخواردوەتەوە •

[لە ئەبوهورەیرە ـ رضي لله تعالى عنه ـ وەوە بە طەریقێکی تر ریوایەت کراوە کە ئەو کەسە نە قەزای لە سەرە نە کەفارەتی لەسەرە] •

٣٢٦٢/٧٦ ـ (معلق) عن عامر بن ربيعة قال : رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يستاك وهو صائم ما لا أحصي أو أعد [وصله أبو داود والترمذي] ح ـ ٣٥٩/٣ •

= عامیری کوڕی ڕەبیعە ئەڵێ : = پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە بەڕۆژوو بوو چەند جار سیواکی کرد ، ئەوەندە زۆر بوو ناتوانم حسابی بکەم •

٧٧/٣٢٦٣ - (معلق) وقال أبو هريرة [وصله النسائي] عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لولا أن أشق على أمتي لأمرتهم بالســواك عند كل وضوء • ويروى نحوه عن جابـر [رضي الله تعـالى عنه - وصـله أبو نعيم] وزيد بن خالد [وصله أحمد وأصحاب الســنن بلفظ عنـد كـل صلاة] عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ولم يخص الصائم من غيره ح - ٣/٣٥٩ •

٧٨/٣٢٦٤ - وقالت عائشة [رضي الله تعالى عنها] عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : السواك مَطهرة للفم ، مرضـاة للرب ح - ٣/٣٥٩ وصله أحمد والنسائي وابنا خزيمه وحبان - رحمهم الله تعالى - •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ، جابیر ، زەیدی کوڕی خالید - رضي الله تعالى عنهم - لە پێغەمەرەوە - صلى الله تعالى عليه وسلم - ریوایەت ئەکەن کە فەرموویەتی: ئەگەر بە زەحمەتم نەزانیایە لەســەر ئوممەتم ئەمرم پێئەکردن لـە کوللی دەزنوێژێکا • لە ریوایەتەکەی ترا : لە وەختی کوللی نوێژێکا سیواك بکەن [یەعنی بە ئەمری وجووبی ، گینا بە ئەمری نەدبیی ئەمری پێفەرموە] •

بوخاریی ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - لـەم فەرموودەیا فەرقی لە بەینی رۆژووەوانو غەیری ئەوا نەکردوە [یەعنی لـە عومومی ئەم حەدیثەوە دەرەکەوێ کە بۆ ئینسانی بەڕۆژوویش ســیواك سوننەتە] •

حەزرەتی عایشـــە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : سیواککردن دەمپاککەرەوەیـەو خوایش لە ئینسان رازیی ئەکا •

بە جونوبی ئینسان رۆژی لێبێتەوە زەرەر بە رۆژوو ناگەیێنێ :

٦٢٦٥/٧٩ ـ عن عائشة وأم سلمة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ زوجي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنهما قالتا : إن كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ليصبح جنباً من جماع [من] غير احتلام في رمضان ثم يصوم م ـ ٥/٩٠ ، ح ـ ٣/٣٥٧ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ •

تەرجەمە :

عایشەو ئومموسەلەمە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموون : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە رەمەزانا بە جونوبیی ـ جونوبی جیماع نەك ئیحتیلام ـ رۆژی لێئەبۆوە رۆژوەکەی ئەگرت [یەعنی خەلەلی پێ نەئەگەیی] •

٣٢٦٦/٨٠ ـ أبو بكر بن عبدالرحمن قال : سمعت أبا هريرة يقص يقول في قصصه : من أدركه الفجر جنباً فلا يصم • قال : فذكرت ذلك لعبدالرحمن بن الحرث لأبيه فأنكر ذلك ، فانطلق عبدالرحمن وانطلقت معه حتى دخلنا على عائشة [أولا] وأم سلمة [بعدها] ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فسألهما عبدالرحمن عن ذلك قال : فكلتاهما قالت : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصبح جنبا من غير حلم ، ثم [يغتسل و • ح] يصوم • قال : فانطلقنا حتى دخلنا على مروان فذكر ذلك له عبدالرحمن • فقال مروان : عزمت عليك إلا ما ذهبت إلى أبي هريرة فرددت عليه ما يقول [ومروان يومئذ على المدينة • فقال أبو بكر : فكره ذلك عبدالرحمن • ثم قدّر لنا أن نجتمع بذي الحليفة ، وكانت لأبي هريرة هنالك أرض ، فقال عبدالرحمن لأبي هريرة : إني ذاكرٌ لك أمراً ولولا مروان أقسم عليّ فيه لم أذكره لك • فذكر قول عائشة وأم سلمة ح ـ ٣/٣٥٣] قال : فجئنا

آبا هريرة ، وأبو بكر حاضر ذلك كله ، قال : فذكر له عبدالرحمن • فقـال أبو هريرة : أهما قالتاه لك ؟ قال : نعم • قال : هما أعلم • ثم رد أبو هريرة ما كان يقول في ذلك إلى الفضل بن عباس [رضي الله تعالى عنهم] فقال أبو هريرة : سمعت ذلك من الفضل ولم أسمعه من النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فرجع أبو هريرة عما كان يقول في ذلك [قال ابن جريج] قلت لعبدالملك [الراوي عن أبيه أبي بكر] : أقالتا في رمضان ؟ قال : كذلك كان يصبح جنبا من غير حلم ثم يصوم م ـ ٨٦/٥ ، واللفظ له ح ـ ٣٥٣/٣ بفرق لا يضر •

تەرجەمە :

ئەبوبەكری كوڕی عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : ئەبوهورەیرە ـ رضـي الله تعالى عنه ـ قسەی ئەكرد لە قسەكانیا ئەیفەرموو : هەركەسێ بە جونوبی طولووعی فەجری لێ ببێ بەڕۆژوو نەبێ • چووم ئەوەم بە عەبدوڕەحمانی بـاوكم وت • عەبـدوڕەحمان ئینـكاری ئەوەی كرد ، لێیدا رۆیی‌و منیش لەگەڵی چووم ، لە پێشـا بۆ لای عایشەو لـە دواییا بۆ لای ئومموسەلەمە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عەبدوڕەحمان ئەوەی لێ‌پرسـین ، هەردوكیـان فەرموویان : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ بە جونوبیی رۆژی لێ‌ئەبۆوەو بێ ئیحتیلام [یەعنی بە جیماع] غوسڵی ئەكردو بەڕۆژوو ئەبوو • لەدوای ئەوە چووین بۆ لای مەروان•باوكم ئەو قسەی عایشەو ئوممسەلەمە ـ رضي الله عنهما ـ ی بە مەروان وت ، مەروان پێی وت : بە خوات سوێند ئەدەم ئەبێ بچیتە لای ئەبوهورەیرە ئەوی كە ئەیڵێ رەددی‌كەرەوە بەسەریا [مەروان لەو رۆژانەدا موسەللەط بوو بەسـەر مەدینـەدا • ئەبوبەكـر ئەفەرموێ : باوكم ئـەو تەكلیفی مەروانـەی كەرهان ، لـە پاشا وامان بۆ موقەددەر بوو ، كـە لە (ذو الحليفة)دا بـە خزمەت ئەبوهورەیرە گەیین ،

باوکم عەرزی‌کرد : شتێکت عەرز ئەکەم ئەگەر مەروان سوێندی نەدامایە عەرزم نەئەکردی • قسەکەی عایشەو ئومموسەلەمە ـ رضي الله تعالى عنهما ـی عەرزکرد • = ئەبوهورەیرە = فەرمووی : ئەوەم لە فەضلەوە بیستوە لە پێغەمەرم نەبیستوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە دوایا ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەو قسەیەی روجووع بۆوە] •

٣٢٦٧/٨١ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] أن رجلا جاء الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يستفتيه وهي تسمع من وراء = الباب = فقال : يا رسول الله تدركني الصلاة وأنا جنب فأصوم ؟ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : وأنا تدركني الصلاة وأنا جنب فأصوم • فقال : لستَ مثلنا يا رسول الله قد غفر الله لك ما تقدم من ذنبك وما تأخر • فقال : والله = إني = لأرجو أن أكون أخشاكم لله وأعلمكم بما أتّقي م ـ ٥/٩١ •

تەرجەمە :

پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیستیفتای لێ ئەکرد عایشەیش ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە پشتی = دەرگاوە = ئەیبیست • عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) نوێژم بەسەرا یێو [یەعنی نوێژی سبەینێ] منیش جونوبم بەرۆژوو ئەبم ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : منیش نوێژم بەسەرا یێو جونوبمو بەرۆژوویش ئەبم • عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) تۆ وەك ئێمە نیت خوا لە هەموو گوناهی پێشوو پاشووت خۆش بوە [یەعنی لەمەوپێش لە گوناه حیفظی کردوویتو لەمەولایش حیفظت ئەکا] فەرمووی : وەڵلاهی ئومێدم وایە کە لە هەمووتان زیاتر لە خوا بترسم ، لە هەموویشتان عالمترم بەوەی کە ئەبێ خۆمی لێ بپارێزم •

ماچو دەستبازییو یاریکردنی ئینسانی بەڕۆژوو لەگەڵ ژنی خۆی دروستە :

٣٢٦٨/٨٢ ـ عن عائشـة [رضي الله تعالى عنها ـ قالت] : أن كـان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ليقبِّلُ بعض أزواجه وهو صـائم ثم ضحكت [وفي أخرى : كان يقبلها وهو صائم • وفي أخـرى : يقبـل في رمضان] وكان أملككم لإربه ح ـ ٣/٣٥٤ ، ٣٥٥ • م ـ ٥/٨٤ ، ٨٥ •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ لە رەمەزانا بەعزێ لە ژنەکانی ماچئەکردو بەڕۆژوویش بوو • لە دواییا پێکەنی [یەعنی منی ماچئەکرد] لە ریوایەتەکەی ترا تەصــریحی پێکردوە فەرمووی : بەڕۆژوو بوو ماچیئەکردم • ئەمما ئەو لە ئێوە زیاد قودرەتی بەسەر نەفسی خۆیا ئەشکا •

٣٢٦٩/٨٣ ـ عن عمر بن أبي سلمة [ربيب النبي ـ صـلى الله تعـالى عليه وسلم ـ] أنه سأل رسول الله ـ صـلى الله تعـالى عليه وسلم ـ أيُقَبِّل الصائم ؟ فقال رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ : سـل هذه ، لأم سلمة [رضي الله تعالى عنها] فأخبرته أن رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ يصنع ذلك • فقال : يا رسول الله قد غفر الله لك ما تقدم من ذنبك وما تأخر • فقال رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أما والله إني لأتقاكم لله وأخشاكم له م ـ ٥/٨٦ •

تەرجەمە :

عومەری کوڕی ئەبوسەلەمە ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ لـە پێغەمەری پرسیی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دروستە ئینسانی بەڕۆژوو ژن مـاچ بکا ؟ فەرمووی : لەمە بپرسە ، ئیشارەتی ئوممو سەلەمەی کرد ـ رضي الله

تعالى عنها - خەبەری دایێ کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەیکا • عەرزیکرد : (یا رسول الله) تۆ خوا لە گوناهی بەرودواوەت حیفظی کردووی • فەرمووی : وەڵلاهی بزانە کە لە هەمووتان تەقواو ترسیم لە خوا زیاترە •

٣٢٧٠/٨٤ - عن زينب ابنة أم سلمة عن أمها - رضي الله تعالى عنهما - قالت : بينما أنا مع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في الخميلة إذ حضت فانسللت فأخذت ثياب حيضتي • فقال : ما لكِ أنَفَستِ ؟ قلت : نعم • فدخلت معه في الخميلة ، وكانت هي ورسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يغتسلان من إناء واحد ، وكان يقبلها وهو صائم[1] ح - ٣٥٥/٣ ، م - ٣٦٢/٢ ، ح - ٣٣٧/١ بدون التقبيل وقد مر في الحيض •

حەجامەت بۆ رۆژوەوان لەکەم قووەتی نەترسێ دروستە بۆ رۆژوو زەرەری نیە :

٣٢٧١/٨٥ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - احتجم وهو محرم ، واحتجم وهو صائم ح - ٣٦٨/٣

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە ئیحراما بوەو حەجامەتی گرتوە ، بەرۆژوو بوەو گرتوویەتی •

---

(١) دانەر - خ - تەرجەمەی ئەم حەدیثەی نەنووسیوە ، وەك ئیشارەی بۆکرد ، لە بەر ئەوەیە کە لە باسی حەیزدا نووسراوە هەرچەند لە نێوان ئەم ریوایەتەو ریوایەتەکەی ئەوێدا کەمێك جیاوازیی هەیە . بڕوانە ل : ٢٩٥ی بەرگی پێنجەم .

ثابیتی بەنانی ئەفەرموێ : لە ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - م پرسیی : حەجامەتتان ئەکەرهان بۆ پیاوی بەڕۆژوو ؟ فەرمووی : خەیر ، مەگەر لەبەر زەعیفیی • ح - ٣٦٨/٣ •

ئەبوهورەیرە - رضي الله عنه - ئەفەرموێ : ئینسان ئیستیفراغی[١] کرد رۆژوەکەی ناشکێ ؛ چونکی رۆژوو بە شت خستنە ناوەوە ئەشکێ بە شت لێدەرهێنان ناشکێ • ئیفطاریشی لێ ریوایەت کراوە ئەمما ئەوەڵەکەی صەحیحترە •

ئیبنوعەبـاس - رضي الله تعـالى عنهما - ئەفەرموێ : بـەڕۆژووبوون لەشتچوونەژوورەوەیە لە هاتنەدەرەوە نیە • ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - حەجامەتی ئەگرتو بەڕۆژوویش ئەبوو ، لە دواییا تەرکی کرد بـە شەو ئەیگرت •

حەسەنی بەصریی - رحمه الله تعالى - لە زۆر کەســەوە بە مەرفووعیی ریوایەت ئەکـا کـە حەجامەتگریشو حەجامـەتلێگیراویش رۆژوویـان ئەشکێ • وصله النسائي ح - ٣٦٧/٣ •

ئەم حەدیثە ئەگەر زەعیف بێ ئیستیدلالی پێ ناکرێ ، ئەگەر صەحیح بێ جوابی دراوەتەوە بەوە کە مەعنای وایە کەسێ حەجامەت بگرێ ئەمین نیە لەوەی کە خوێن لە کەڵەشاخەکەوە بچێتە گەروویەوە • ئەوی حەجامەتی لێ ئەگیرێ ئیحتیمالی هەیە پێی زەعیف بێو مەجبوور بێ کە رۆژوەکەی بشکێنێ • یەعنی مەعنای (أفطر) ئەوەیە کـە هەردوکیان خۆی ئەخاتە[١]

---

(١) (إستفراغ - ئیستیفراغ) رشانەوە .

(١) راستوایە بفەرموێ : « خۆیان ئەخەنە مەعرەضی ئەوەوە کـــە ئیفطار بکەنەوە » .

مەعرەضی ئەوەوە کە ئیفطار بکاتەوە ، مەعنای وا نیە کە رۆژوەکەیان ئەشکێ • ئەم جوابە زۆر زۆر زەعیفە ، حەدیثەکەیش موعاریضە لەگەڵ حەدیثی ئیبنوعەباسا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەڕۆژوو بوەو حەجامەتی گرتوە •

رۆژووشکان بەحەجامەت تەنها مەذهەبی ئیمامی ئەحمەدە ، لەبەر ئەم حەدیثە • لای ئەئیمەی ثەلاثە حەجامەت رۆژوو ناشکێنێ • لەبەر حەدیثەکەی ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەم حەدیثە موضطەریبە ئیختیلاف لەسەر عەطاو یونس هەیە کە هەر کەسە بە نەوعێکیان لێ ریوایەت ئەکا •

رۆژووی نەذر تەصادوفی رۆژی جەژن بکا :

٨٦/٣٢٧٢ ـ زیاد بن جبیر قال : کنت مع ابن عمر [رضي الله تعالی عنهما] فسأله رجل فقال : نذرت أن أصوم کل یوم ثلاثاء أو أربعاء ما عشت فوافقت هذا الیوم یوم النحر [یوم أضحی أو فطر • م] فقال : أمر الله بوفاء النذر ونهینا أن نصوم یوم النحر ، فأعاد علیه • فقال مثله لا یزید علیه ح ـ ٩/٣٩٤ ، م ـ ٥/١٢٣ بدون فأعاد •

تەرجەمە :

زیادی کوڕی جوبەیر ئەفەرموێ : لە خزمەت ئیبنوعومەرا بووم ـ رضي الله تعالی عنهما ـ پیاوێ لێی پرسیی : لەسەر خۆمم نەذرکردوە کە هەموو سێشەمەیێ ، یا وتی هەموو چوار شەمەیێ بەڕۆژوو بم = لەو رۆژەدا رێکەوتی رۆژی جەژنی قوربان یا رۆژی جەژنی رەمەزانم کرد ؟ = فەرمووی : خوا ئەمر ی کردوە بە بەجێهێنانی نەذر ، نەهی کردوە لە رۆژووی ئەم رۆژە • دووبارە لێی پرسیەوە هەر وای جواب دایەوە لێی زیاد نەکرد •

له ریوایه‌تێکی ترا ئه‌فه‌رموێ : ئیقتیدای باشت بۆ هه‌یـه به پێغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ نه له قوربانا نه له جه‌ژنی ره‌مه‌زانا به‌ڕۆژوو نه‌ئه‌بوو ره‌ئیی رۆژوویشی نه‌بوو •

ئه‌مما دروست نیه نه بۆ نه‌ذر نه بۆ غه‌یری نه‌ذر ئینسان له‌و رۆژانه‌دا به‌ڕۆژوو بێ ، ئیختیلاف له قه‌زادا هه‌یه ، لای ئیمامی ئه‌عظه‌م ئه‌گه‌ر بیگرێ به‌ری نه‌ذره‌که‌ی ئه‌که‌وێ •

له رۆژی ره‌مه‌زانا موجامه‌عه‌و که‌فاره‌تی :

٣٢٧٣/٨٧ ـ أبو هريرة ـ رضـي الله تعـالى عنـه ـ قال : بينما نحن جلوس عند النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ إذ جاءه رجـل فقـال : يا رسول الله هلكت • قال : ما لك ؟ قال : وقعت على امرأتي وأنا صـائم • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هل تجد رقبة تعتقها ؟ قال : لا • قال : فهل تستطيع أن تصوم شهرين متتابعين ؟ قال : لا • فقال : فهل تجد إطعام ستين مسكيناً ؟ قال : لا • قال : فمكث عنـد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فبينما نحن على ذلك أُتي النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ بعَرَق فيه تمر ، والعَرَق المكتل [يسع خمسة عشر صاعا] قال : أين السائل ؟ فقال : أنا • قال : خذها فتصدق به • فقال الرجل : على أفقر مني يا رسول الله ؟! فوالله ما بين لابتيها يريد الحرَّتين أهـل بيت أفقر من أهـل بيتي • فضـــحك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى بدت أنيابه ، ثم قال : أطعمه أهلك ح ـ ٣٦٣/٣ ، م ـ ٩١/٥ أخرجه البخاري في الأدب والنفقات ، والنذور ، والمحاربين د ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە وەختێکا لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دانیشتبووین پیاوێکی هاتەخزمەت عەرزیکرد : (یا رسول الله) بەهیلاك چووم • فەرمووی : بۆچی ؟ عەرزیکرد : بەرۆژوو بووم و لەگەڵ ژنەکەما دروست بووم • فەرمووی : عەبدێکت هەیە ئازادی بکەی ؟ عەرزیکرد : خەیر • فەرمووی: ئەتوانی دوو مانگ لەسەریەك لێکی نەبچرێیەوە بەرۆژوو بی ؟ عەرزیکرد : خەیر • فەرمووی : هەتە ئیطعامی شەصت میسکین بدەی ؟ عەرزیکرد : خەیر • ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پیاوەکە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مایەوە ، کە ئێمە لەسەر ئەو حاڵە بووین زەنبیلێکیان خورما هێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پانزە صاع خورمای تیا بوو • فەرمووی : سائیلەکە لە کوێیە ؟ عەرزیکرد : منم • فەرمووی : ئەو خورمایە وەرگرە بیدە بە صەدەقەدا • عەرزیکرد : بە لەخۆم فەقیرتری بدەم بە صەدەقە (یا رسول الله) ؟ وەڵلاهی لە بەینی ئەم دوو شاخی مەدینەدا ئەهلی بەیتێ لە ئەهلی بەیتی من فەقیرتری تیا نیە ! پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێکەنی تا ددانی تەنیشتی دەمی سەعادەتی دەرکەوت • ئەمجا فەرمووی : دەرخواردی مناڵەکانتی بدە •

٨٨/٣٢٧٤ ـ حمزة بن عمرو الأسلمي سأل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إني رجل أسرد الصوم أفأصوم في السفر ؟ فقال : صم إن شئت ، وأفطر إن شئت م ـ ٥/١٠٦ ، ح ـ ٣/٣٧٠ •

٨٩/٣٢٧٥ - ... ولفظه : قال للنبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أأصوم في السفر ؟ وكان كثير الصيام ، فقال : إن شـئت فصم وإن شـئت فأفطر ح - ٣/٣٧٠ ، ن م - ٥/١٠٧ .

٩٠/٣٢٧٦ - وعنه قال : يا رسول الله أجد بي قوة على الصـيام في السفر ، فهل عليَّ جناح ؟ فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : هي رخصة من الله ، فمن أخذ بها فحسن ، ومن أحب أن يصوم فلا جنـاح عليـه م - ٥/١٠٧ .

[وروى أبو داود والحاكم من طريق محمد بن حمزة عن أبيه أنه قال : يا رسول الله إني صاحب ظهر أعالجه أسافر عليه وأكريه ، وإنه ربما صادفني هذا الشهر ، يعني رمضان ، وأنا أجد القوة ، وأجدني أن أصوم أهون عليَّ من أن أؤخـره فيـكون دينـاً عليَّ ، فقال : أي ذلك شـــئت يا حمزة ، قسـطلاني - ٣/٣٧٠] .

تەرجەمە :

چوار ریوایەت هەمووی یەك حادیثەیە .

حەمزەی کوڕی عەمری ئەسلەمیی عەرزی پێغەمەری - صلى الله تعالى عليه وسلم - کرد : (يا رسول الله) من صاحێب ولاخم لە عەمەلیان یێنم ، سەفەریان پێوە ئەکەم ، ئەیاندەم بـە کرێ زۆر جار وا ئەبێ ئـەم مانـگی رەمەزانەم لە سەفەرا بە سەرا بێ ، قووەتم هەیە ئەوەیشم لـە لا ئەهوەنترە کە بەرۆژوو بم لەوەی دوای بخەمو بەسەرمەوە بیێ بە قەرز . فەرمووی : کامیانت هەوەس یێنێ = ئەی حەمزە = یەعنی وا بکە (أبو داود) .

ریوایەتەکەی موسلیم عەرزیکرد : (يا رسول الله) لە سەفەرا ئەتوانم رۆژوو بگرم گوناهم ئەگاتێ ؟ فەرمووی : روخصـــەتێکە خوا عەطای

فەرموە ، هەرکەسێ بەو روخصەتە عەمەل بکا جوانە ، ئەوی هەر حەز بکا بیگرێ گوناهی نیە .

لە بوخاریشا عەرزیکرد : (یا رسول الله) لە سەفەرا بەڕۆژوو ببم ؟ فەرمووی : حەزەکەی پێبیە ، حەزەکەی بیخۆ .

٣٢٧٧/٩١ - عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا نغزو مع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في رمضان فمنا الصائم ومنا المفطر [فلم يعب ، عن أنس ح - ٣٧٢/٣ ، م - ١٠٤/٥] فلا يجد الصائم على المفطر ، ولا المفطر على الصائم . يرون أن من وجد قوة فصام فإن ذلك حسن ، ويرون أن من وجد ضعفاً فأفطر فإن ذلك حسن م - ١٠٣/٥ .

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە رەمەزانا لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - غەزامان ئەکرد ، بەعزێکمان بەڕۆژوو بوو ، بەعزێکمان پێنەبوو ، نە رۆژوەوان عەیبی لە رۆژوونەگر ئەگرت ، نە ئەوەی کە بەڕۆژوو نەبوو عەیبی لە رۆژووگر ئەگرت . وایان ئەبینی ئینسان قووەتی لە خۆیا ئەدی و بەڕۆژوو بوو ئەوە باشە ، ئەوی ضەعفی لە خۆیا ئەبینیو پێنەئەبوو ئەوەیش باشە .

٣٢٧٨/٩٢ - عن أبي الدرداء - رضي الله تعالى عنه - قال : خرجنا مع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - في بعض أسفاره [في شهر رمضان . م] في يوم حار [شديد . م] حتى يضع الرجل يده على رأسه من شدة الحر ، وما فينا صائم إلا ما كان من النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - وابن رواحة ح - ٣٧١/٣ ، م - ١٠٧/٥ ، د .

تەرجەمە :

ئەبودەرداء ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە سەفەرێکا لە مانگی رەمەزانا ، لە رۆژێکی گەرمی زۆر گەرما لـە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چووینە دەرێ ، ئەوەندە گەرم بوو لەبەر شیددەتی گەرما خەڵق دەستی ئەنایە سەرســەری ، پێغەمەر نەبێ ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ و ئیبنورەواحە هیچ کەس پێ‌نەبوو •

ئیبنورەواحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە غەزای مۆتەدا لە پێش فەتحـا شەهیدکرا ، کە وابێ ئەم غەزایە غەیری غەزای فەتحە •

٩٣/٣٢٧٩ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ في سفر [في غزوة الفتح • ترمذي] فرأى زحاماً ورجلا قد ظُلِّل عليه ، فقال : ما هذا ؟ فقالوا : صائم • فقال : ليس من البر الصوم في السـفر ح ـ ٣/٣٧١ ، م ـ ٥/١٠٢ ، د ، ن • وفي رواية أحمد : ليس من امبر امصيام في امسفر •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ لـە سـەفەری فەتحا کۆمەڵێ خەڵقی دی پیـاوێکیشی دی ، سـێبەری لەســەر کرابوو ، فەرمووی : ئەمـە چیە ؟ عەرزیـانکـرد : رۆژوەوانێکە • فەرمووی : لە سەفەرا رۆژووگرتن [یەعنی بەم نەوعە کـە خۆی بخاتە مەعرەضی هەلاکەتەوە] خێر نیە • ئەمما ئەگەر نەگاتە دەرەجەی هەلاکەتەوە[1] ، وەك لە حەدیثەکانی پێشەوەدا رابوردو ئەگەر قووەت لـە

(١) راست وایە بگوترێ : « نەگاتە دەرەجەی هەلاکەت » یا « نەکـەوێتـە دەرەجەی هەلاکەتەوە » •

خۆیا ببینێ موخەییەرە ؛ هەوەسی یێتێ پێ بێ ، هەوەسی یێتی پێ نەبێ • خۆی پێیش بوەو شکانوویشیەتی •

٣٢٨٠/٩٤ ـ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خرج عام الفتح الى مكة في رمضان ، حتى بلغ [الكديد ، عسفان = أخرى • م =] كراع الغميم ، فصام الناس ثم دعا بقدح من ماء فرفعه حتى نظر الناس إليه ، ثم شرب ، فقيل له بعد ذلك : إن بعض الناس قد صام • فقال : أولائك العصاة ، أولائك العصاة م ـ ٥/١٠٥ وعن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ولكنه لم ير الحادثة فحديثه مرسل صحابي ح ـ ٣/٣٧٢ ، م ـ ٥/١٠١ وفيه : فكان ابن عباس يقول : قد صام رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأفطر ، فمن شاء صام ومن شاء أفطر • قال الزهري بالإسناد : وكان الفطر آخر الأمرين ، وإنما يؤخذ من أمر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالآخر فالآخر ، قال الزهري : فصبح رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مكة لثلاث عشرة ليلة خلت من رمضان • وفي أخرى عن الزهري : فكانوا يتبعون الأحدث فالأحدث من أمره ويرونه الناسخَ المحكَمَ م ـ ٥/١٠٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ساڵی فەتحی مەککە لە رەمەزانا تەشریفی لە مەدینە چوە دەرێ [بۆ فەتحی مەککە] بەڕۆژوو بوو تا گەیییە عوسفان ، لە ریوایەتێکا (کەدید) لە ریوایەتێکا (کراع الغمیم) [کەدید : سەرچاوەیێکی جارییە لە عوسفان نزیکترە بە مەدینە • کوراع : شاخێکی رەشە • غەمیم وادییێکە کە ئەو شاخەی لێیە لە بەردەمی عوسفانەوە • ئەم مەواقیعە نزیك بە یەکن • عوسفان دێییێکە شامیلی هەموویانە] خەڵقیش بەڕۆژوو بوون ، لە پاشا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قەدەحێ ئاوی طەڵەب کرد بەرزی کردەوە تا خەڵق ببینێ ،

ئەمجا نۆشی‌کرد • ئیبنوشەهاب ئەفەرموێ : ئیشی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - کامی لە ئاخرەوەیە عەمەل بەوەیە ، ئەوە ناسیخی پێشوەکەیەتی‌و موحکەمە • لە پاش ئەوە کە پێغەمەر - صلی الله تعـالی علیـه وسلم - ئـەو رۆژە ئـەو ئاوەی عافێت‌کـرد عەرزی‌کرا : کـە بـەعزێ خەڵق بەڕۆژوون فەرمووی : ئەوانە عاصین ، ئەوانە عاصین •

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەو رۆژەی کـە تەشریفی لـە مەدینە چوە دەرێ نەگەیی‌یە عوسفان ، ئەو ئاوەی لە عوسفان کـە حەوت میلە بۆیە نۆشی گیانی کرد کە خەڵق تێبگەیێنێ کە بەڕۆژوو نیە •

بەعزێ ئەڵێن : ئینسان کە بە بەڕۆژوویی دوای سبەینێ بۆ ســـەفەر لەجێی خۆی بێتەدەرێ بۆی دروستە کە رۆژوەکەی بشکێنێ ، بـە دەلیلی ئەم فیعلی پێغەمەرە - صلی الله تعالی علیه وسلم - شافیعیی‌و جومهوور ئەڵێن ئەو رۆژە بۆی دروست نیە بیشکێنێ • ئـەم حەدیثە نابێ بـە دەلیلی ئـەو بەعزە ؛ چونکی عوسفان حەوت رۆژە لـە مەدینەوە • پێغەمـەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - رۆژی سێنزەی رەمەزان بەیانی تەشریفی بە فاتیحی داخلی مەککە بوو • ریوایاتی دوخول لە ئەبوسەعیدەوە - رضي الله تعالی عنه - (۱۲ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ۱۹ ، ۱٦)ی رەمەزان • نەوەویی تەمای بوە تەوفیقی ئەم ریوایەتانە بکاو جێگەکەی بە سپێتی ماوەتەوە جلد (٥) ص (١٠٥) •

٣٢٨١/٩٥ - عن أنس - رضي الله تعـالى عنه - قال : كنـا مـع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - [في رمضان • أخرى م] في السفر فمنا الصائم ومنا المفطر ، قال ، فنزلنا منزلا في يوم حار أكثرنا ظلا صاحب الكساء ، ومنا من يتقي الشمس بيده • قال : فسقط الصوام [فلم يعملوا شيئاً • خ] وقام المفطرون فضربوا الأبنية وسقوا الركـاب [وامتهنوا وعالجوا • خ] فقـال

رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذهب المفطرون اليومَ بالأجـر • ١٠٤/٥ واللفظ له ح ـ ٨٥/٥ ، ن •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە رەمەزانا لـە سەفەرێکا لە خزمەت پێغەمەرا بووین ـ صلى الله عليـه وسلم ـ بەعزێکمان بەڕۆژوو بوو بەعزێکمان پێ نەبوو لە رۆژێکی گەرمادا لە مەنزلێکا بارمان خســـت ئەوی زۆر سێبەری بیوایە ئەوە بوو کەوای بیوایە • بەعزێکمان بە دەست خۆی لە رۆژ موحافەظە ئەکرد ، رۆژوەوان لێی کـەوتن ، هیچیـان نەکرد ، ئەوانەی بەڕۆژوو نەبوون هەڵســـان خێوەتیان هەڵدا ، وڵاخیـان ئاودا ، خزمەتیان کرد ••• پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ فەرمووی : ئەوانەی بەڕۆژوو نین ئیمڕۆ ئەجریان برد بۆ خۆیان •

٩٦/٣٢٨٢ ـ عن قزعة قال : أتيت أبا سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] وهو مكثور عليه ، فلما تفرق الناس قلت : إني لا أسألك عما يسألك هؤلاء عنه • سألته عن الصوم في السفر فقال : سافرنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الى مكة ونحن صيام قال : فنزلنا منزلا فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إنكم قـد دنوتم من عدوكـم والفطر أقوى لكم ، فكانت رخصة ، فمنا من صام ومنا من أفطر • ثم نزلنـا منزلا آخـر فقال : إنكم مصبحو عدوكم والفطر أقوى لكم فأفطروا ، وكـانت عزمـة فأفطرنا ، ثم لقد رأيتنا نصوم مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ = بعد = في السفر م ـ ١٠٥/٥ •

تەرجەمە :

قەزعە ئەفەرموێ : چوومە خزمەت ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەڵقی زۆری لێ کۆبووبوەوە ، کـە خەڵقەکە بڵاوەیان کـرد ،

عەرزم‌کرد : من لەوەت لێ ناپرسم کە ئەمانە لێت ئەپرسن ، لە بەڕۆژووبوون لە سەفەرا لێم‌پرسی ، فەرمووی : لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سەفەرمان کرد بۆ مەککە ، هەموو بەڕۆژوو بووین ، لـە مەنزڵێکا دابەزین بارمان خست ، پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لـە دوشمن نزیك‌بوونەوە ، ئیفطارکردنەوە بـۆ ئێوە چاکە پێی بـەقووەتتر ئەبن ، بەعزێکمان پێ‌بوو ، بەعزێکمان پێ‌نەبوو ، ئەو فەرموودەی روخسەت بوو ئەمری وجووبی نەبوو • لە پاشا لە مەنزڵێکی ترا خستمان فەرمووی : سبەینێ ئەچنە سەر دوشمن بە ئیفطار زیاتر قووەتتان ئەبێ ، هەموو رۆژی دوایی ئیفطاریان کردەوە ، بەڕۆژوو نەبوون • ئـەو ئەمرە ئەمری وجووبی بوو • لە پاشا فەرمووی : چاومان بە خۆمان ئەکەوت لـە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە سەفەرا بەڕۆژوو ئەبووین لـە دوای ئـەو سـەفەرە •

بۆ مردوو رۆژوو بەقەزاکێرانەوە با وەصیەتیشی پێ نەکـا دروسـتە ، تەئخیری قەزای رۆژوو تا شەعبان دروستە :

٩٧/٣٢٨٣ ـ عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ تقول : كان يكون عليَّ الصوم من رمضان فما أستطيع أن أقضي إلا في شعبان ، قال يحيى [قالت : يمنعني] الشـــغل من النبي أو بالنبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ ح ـ ٣/٣٧٥ ، م ـ ١٢٩/٥ ، ن ، د ، جه •

تەرجەمە :

عایشـــە ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ ئەفەرموێ : رۆژووی رەمـەزانم ئەکەوتە سەر لەبەر ئەمە مەشغووڵ ئەبووم بە فرمانی پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تا مانگی شەعبان نەمەپەرژا بیگرمەوە • ئەمما لـە مانگی

شەعبانا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەبەر رۆژوو نەیەپەرژایە سەر من پێمەوە مەشغوول بێ و وەقتیش تەنگەبوو لەو تەنگەدا رۆژوەکانم بە قەزا ئەگێرایەوە • فەقەط حەزرەتی عایشە بە رۆژی سەودەوە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دوو رۆژی لە نۆ رۆژا بەرکەوتوە حەوت رۆژی بە بەتاڵ ماوەتەوە ئیتر بۆچی نەیتوانیوە بیگێرێتەوە ؟ (الجواب) ئەڵێن : هەموو ئەزواجی طاهیرات با نۆبەی خۆیشی نەبووبێ بە دەوام موهەییا بوون مەبادا لە وەختێکا بە ئیذنی ئەوانی تر بچێتە لای ، یا ئیذنی حەزرەتی عایشەی نەداوە تا وەقت تەنگ نەبووبێ بەڕۆژوو بێ مەبادا زەعیف بێ •

٣٢٨٤/٩٨ ـ وعنها ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من مات وعليه صيام صام عنه وليه ح ـ ٣٧٦/٣ ، م ـ ١٣٢/٥ ، د ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ بمرێ و رۆژووی لەسەر بێ وەلیەکەی بۆی بەڕۆژوو بێ • ئەجنەبیش بە ئیذنی وەلیەکەی بە ئوجرەت یا بە بێ ئوجرەت بۆی پێ‌بێ دروستە • ئەمە قەولی قەدیمی شافیعی‌یە • نەوەویی تەصوییی ئەم قەولەی کردوە • قەولی جەدید = ی شافیعی = و مالیك و ئەبوحەنیفە دروست نیە ؛ چونکی عیبادەتی بەدەنییە • ئەم قەولە هیچ دەلیلی نیە ، بەڵکو مونافی‌یە بۆ حەدیثی دروستبوونی •

[ئەحادیثی فیدیە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە دەرحەقی ژنێ بمرێ و رۆژووی لەسەر بێ فەرمووی : ئیطعامی بۆ بدرێ • لە حەدیثێکی تریا فەرموویەتی : لە بری مردووتان بەڕۆژوو مەبن فیدیەیان بۆ بدەن (بەیهەقی) •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ دەرحەقی پیاوێکی مردوو کـە رەمەزانی بەسەرەوە بوو فەرموویەتی : ئیطعامی سی میســکین بکەن . فەرموویـەتی : کـەس لـە بـاتی کـەس بـەڕۆژوو نەبێ (ن) . فـەقـەط ئیبنوعەباسیش‌و عایشەیش ـ رضي الله تعالی عنهم ـ بە خیلافی ریوایەتەکەیان فتوایان داوە . ئەوە دەلالەت لەســـەر نەسخی وجووبی ئیطعام ئـەکـا . قسطلاني] .

٩٩/٣٢٨٥ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : جاء رجل إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رســـول الله إن أمي ماتت وعليها صوم شهر [أ . م] فأقضيه عنها ؟ قال [فقال : لو كان على أمك دين أكنت قاضيه عنها ؟ قال : نعم . م] : نعم . قال : فدين الله أحق أن يقضـــى. ح ـ ٣٧٦/٣ . وفي أخرى عنه : قالت امرأة للنبي ـ صـلى الله تعـالى عليه وسلم ـ : إن أمي ماتت وعليها صوم نذر . وفي أخرى عنه : صوم خمســـة عشر يوماً . وفي أخرى : أختي ماتت ح ـ ٣٧٧/٣ ، م ـ ١٣٢/٥ ، ١٣٣ .

تەرجەمە :

پیاوێك لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەپرســێ : دایــکم مردوە رۆژووی مانگێکی بەسەرەوەیە بۆی بەقەزا بگێڕمەوە ؟ فەرمووی : ئەگەر دایکت قەرزی بەسەرەوە بوایە بۆت ئەدایەوە ؟ عەرزی‌کرد : بەڵێ . فەرمووی : قەرزی خوا لازمترە کە بدرێتەوە . لە ریوایەتێکا : ژنێ هات عەرزی = کرد = : دایکم مردوە پانزە رۆژی لەســەرە . لـە ریوایەتێکا : رۆژووی نەذری لەسەرە ، لە ریوایەتێکا خوشکم مردوە . بۆ هەموو ئـەم سوئالانە فەرمووی : بەڵێ دروستە .

١٠٠/٣٢٨٦ ـ عن بريدة قال : بينا أنا جالس عند رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذ أتته امرأة فقالت [يا رسول الله] : إني تصـــدقت على أمي بجارية وانها ماتت ، قـال : فقـال : وجب أجرك وردهـا عليـك ، قالت : يا رسول الله إنه كان عليها صوم = شهر = أفأصوم عنها ؟ قـال : صومي عنهـا • قالت : إنهـا لم تحج قـط أفأحج عنهـا ؟ قال : حجي عنهـا م ـ ٥/١٣٣ •

تەرجەمە :

ژنێ ئەچێتە خزمـەت پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ عەرزی ئەكا : (يا رسول الله) جاریەیێكم دا بـە دایكم دایكم مرد • فەرمووی : ئەجرت بۆ بـە واجب گەڕاوەو ، خـوا جاریيەكەی بۆ ئیعادەكردووینەوە • عەرزیكرد : دایـكم = مانگێ = ڕۆژووی بەسەرەوە بوە بۆی بەڕۆژوو ببم ؟ فەرمووی : بۆی پێببە • عەرزیكرد : قەت حەجی نەكردوە حەجی بۆ بكەم ؟ فەرمووی : بۆی بكە •

وەلحاصڵ بۆ مردوو دروستە هەموو قەرزی بۆ بدرێتەوە لە ســەری لائەچێ ، ماڵبێ ، نوێژ بێ ، ڕۆژوو بێ ، حـەج بێ ••• فەرموودەی تاجی سوبوكيی بۆ نوێژ ڕاستو حەقە •

دەعوەتی ڕۆژوەوانی سوننەت :

١٠١/٣٢٨٧ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إذا دعي أحدكم إلى طعام وهو صائم فليقل : إني صائم م ـ ٥/١٣٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـە وسلم ـ فەرموویەتی : كەسێ بانگ بكرێتە سەر دەعوەتو بەڕۆژوو بێ بڵێ : بەڕۆژووم •

= باسی (ليلـة القـدر) = :

٣٢٨٨/١٠٢ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رجـالا من أصحاب النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ أُروا ليلة القدر في المنام في السبع الأواخر ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أرى رؤياكم قد تواطأت في السبع الأواخر فمن كان متحريها فليتحرها في السبع الأواخـر ح ـ ٣/٤٢١ ، م ـ ٥/١٧٢ •

٣٢٨٩/١٠٣ ـ وعنه قال : رأى رجل = أن = ليلة القدر ليلة سـبع وعشرين • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أرى رؤياكم في العشر الأواخر فاطلبوها في الوتر منها م ـ ٥/١٧٢ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەعزێ لـە ئەصحابی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە حەوت شەوی ئاخری رەمـەزانـا لە خەوا (ليلة القدر) یان پێ‌نیشان‌درا [لە ریوایەتەکەی ترا : پیـاوێ لـە شەوی بیستو حەوتی مانگا (ليلة القدر)ی پێ‌نیشان‌درا] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : وا ئەبینم خەوەکانتان لە حەوتی ئاخریدا تەوافوقی کردوە ، ئەوی بۆی بگەڕێ لـە حەوتی ئاخریدا [لـە تاقەکانیا] بۆی بگەڕێ •

لە ریوایەتێکی تریا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بەعزێ لە ئێوە لە حەوتی ئەوەڵی [دوای بیستەوە] بەعزێکتان لـە حەوتی ئاخریا (ليلة القدر)ی پێ‌نیشان‌دراوە ، لە حەوتی ئاخریدا بۆی بگەڕێن • م ـ ٥/١٧٣ •

١٠٤/٣٢٩٠ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أريت ليلة القدر ثم أيقظني بعض أهلي فنسيتها ، فالتمسـوها في العشـر الغوابر • قال حرملة : فنَسِّيتُها م ـ ٥/١٧٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : (ليلة القدر)م پێ‌نیشان‌درا ، بەعزێ لە ئەهل‌و عەیالم خەبەری کردمەوە لە فکرم برایەوە • حەرمەلە ئەڵێ : لە فکرم چۆوە •

١٠٥/٣٢٩١ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : تحرّوا ليلة القدر في الوتر من العشـر الأواخر من رمضان ح ـ ٣/٤٢٣ ، م ـ ٥/١٨١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : لـە تاکی دەی ئاخری رەمەزانا بۆ (ليلة القدر) بگەڕێن •

= ئیعتیکاف لە رەمەزانا = :

١٠٦/٣٢٩٢ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا دخل العشر [الأخير] شد مئزره ، وأحيـا ليله ، وأيقظ أهله ح ـ ٣/٤٢٨ ، م ـ ٥/١٨٥ ، جه ، د •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = کە = دەی دوایی رەمەزان ئەهات ئیزاری لێ ئەبەست [یەعنی سەعیی زۆری ئەکرد ، بە ئیصـطلاحی ئێمە : پشتێنی لێ ئەبەسـت] شـەوی ئیحیا ئەکردەوە ، ئەهل‌و عەیـالی [بۆ نوێژو عیبادەت] خەبەرئەکردەوە •

١٠٧/٣٢٩٣ ـ وعنها أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كـان يعتكف العشر الأواخر من رمضان حتى توفاه الله تعالى ، ثم اعتكف أزواجه من بعده ح ـ ٣/٤٣٠ ، م ـ ٥/١٨١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تـا وەفـاتی فەرموو لـە دەی ئاخری ڕەمەزانا تەشریفی ئەچوە ئیعتیکافـەوە ، لـە دوای ئـەو ئەزواجی طاهیراتیش هەموو ئەچوونە ئیعتیکافەوە •

١٠٨/٣٢٩٤ ـ وعنها قالت : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يُصغِي إليّ رأســـه [وأنا في حجرتي • م] وهو مجاور في المســـجد [فأغسله •] فأرجله وأنا حائض [وكان لا يدخل البيت إلا لحاجة إذا كـان معتكفاً • أخرى خ] ح ـ ٣/٤٣١ ، م ـ ٢/٣٦٥ قالت : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يباشرني وأنا حائض ، وكان يخرج رأسه من المسـجد وهو معتكف فأغسله وأنـا حائض ح ـ ٣/٤٣١ •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سەری بۆ خوارئەکردمەوەو من لە حوجرەی خۆما بووم ئـەو لە مەسجیدا موعتەکیف بوو سەریم ئەشتو دامئەهێنا من لە حەیزا بووم • کە تەشریفی لە ئیعتیکافا بوایە بۆ ئیحتیاجییێ نەبێ نەئەچوە ماڵێ [لە غەیری ئیعتیکافیشـــا کە لە حەیزا بوومایە بـە بێ جیماع] موباشـــەرەی لەگەڵ ئەکـردم •

١٠٩/٣٢٩٥ ـ عن ابن عباس ـ رضـي الله تعـــالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : التمسوها في العشر الأواخر من رمضان

ليلة القدر في تاسعة تبقى [وهي ليلة إحدى وعشرين] في سابعة تبقى [وهي ليلة ثلاث وعشرين] = في خامسة تبقى [وهي ليلة خمس وعشرين] = ح - ٣/٤٢٥ وعنه التمسوا في أربع وعشرين ح - ٣/٤٢٥ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە دەی ئاخریدا بۆ (ليلة القدر) بگەڕێن لە ئەوەڵی ئەو نۆیەی کە ماوەتەوە کە بیستویەکەمە ، یا لە ئەوەڵی ئەو حەوتەی ماوەتەوە کە بیستوسێیەمە = لە ئەوەڵی ئەو پێنجەیا کە بیستو پێنجەمە = •

عەرەب کە لە نیوەی مانگ تێپەڕین لە ئاخرەوە بۆ ئەووەڵ حسابی ئەکەن •

١١٠/٣٢٩٦ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن عمر [رضي الله تعالى عنه] سأل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : كنت نذرت في الجاهلية أن أعتكف ليلة في المسجد الحرام ! قال : أوف بنذرك ح ـ ٣/٤٣٢ ح - ٥/٢١٦ ، م - ٧/١٤١ ، د ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لە زەمانی جاهیلییەتا ئیعتیکافی شەوێکم لە (مسجد الحرام)ا نەذر کردوە ! فەرمووی : نەذرەکەت بەجێبێنە •

ئەم ئەمرە بۆ نەدبە ئینسان لە زەمانی کوفرا خێرێکی نەذرکرد ، کە ئیسلام = بوو = سوننەتە بەجێی بێنێ •

١١١/٣٢٩٧ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : كـان النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يعتكف في العشر الأواخر من رمضـــــان ، فكنت أضرب له خباء فيصلي الصبح ثم يدخله ، فاستأذنت حفصةُ عائشـة أن تضرب خباء فأذنت لها فضربت خباء • فلما رأته زينب ابنةجحش ضربت خباء آخر • فلما أصبح النبي - صلى الله تعـالى عليه وسلم - رأى الأخبيـة فقـال : ما هـــذا ؟ فأخبر • فقال النبي - صلى الله تعـالى عليـه وسـلم - : [ما حملهن على هذا ؟ أخرى] آلبِرَّ ترونَ بهنَّ ؟ [انزعوها فلا أرهـا ، فنزعت • أخرى] فترك الاعتكاف ذلك الشهر ثم اعتكف عشراً من شـــوال.
ح - ٣/٤٣٢ ، ٤٣٤ ، ٤٣٨ ، م - ٥/١٨٤ ، د ، ت ، ن •

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە دەی ئاخری رەمەزانا ئیعتیکافی ئەکێشا ، خێوەتێـکم بـۆ هەڵئەدا نوێژی صوبحی ئەکردو تەشریفی ئەچوە ناوی ، حەفصە ئیذنی لـە عائیشـــــــە خواست ئیذنی دا ئەویش خێوەتێـکی هەڵدا ، زەینەبی کچی جەحشیش کە ئەوەی دی ئەویش خێوەتێکی هەڵـدا [خێوەت بوون بـە چوار ، خێوەتی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - خێوەتی عایشــــەو حەفصەو زەینەب - رضي الله تعالى عنهن -] کە ڕۆژ لە پێغەمەر بۆوە - صلى الله تعالى عليه وسلم - چاوی بەو خێوەتانە کەوت فەرمووی : ئەمە چیـە ؟ عەرزیانکرد ، فەرمووی : بۆ وایان کردوە ؟ بۆ وا ئەزانن ئەمەیان بۆ خێر کردوە ؟ دەی تێکیاندەن نەیانبینم • تێکدران ، ئەو مانگە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەرکی ئیعتیکافی کرد لە دواییا دە ڕۆژ لە شـــەوال تەشریفی چوە ئیعتیکافەوە •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆیەکی پێ‌ئیتدان مەبادا ئیعتیکافەکەیان بە ئیخلاص نەبووبێ چاویان لە حەزرەتی عایشە کردبێ بۆ ئیفتیخارو موباهات‌و غیرەت‌کەشی •

١١٢/٣٢٩٨ ـ عن علي بن الحسين ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أخبرته صفية زوج النبي ـ صلى الله عليه وسلم ورضي عنها ـ أنها جاءت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [وعنده أزواجه فرحن • أخرى] تزوره في اعتكافه في المسجد في العشر الأواخر من رمضان ، فتحدثت عنده ساعه ثم قامت تنقلب ، فقام النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ معها يقلبها [الى بيتها في دار أسامة] حتى بلغت باب المسجد عند باب أم سلمة مرَّ رجلان من الأنصار [أسيد بن حضير ، وعباد بن بشر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] فسلما على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال لهما النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : على رسلكما إنما هي صفية بنت حيي فقالا : سبحان الله ! يا رسول الله • وكبُر عليهما • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إن الشيطان يبلغ من الانسان مبلغ الدم ، وإني خشيت أن يقذف في قلوبكما شيئاً ح ـ ٥/١٩١ ، ح ـ ٣/٤٣٧ ، ٤٣٦ • م ـ ٨/٤٧٧ ، ن •

تەرجەمە :

عەلی کوڕی ئیمامی حسەین ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : صەفیەی حەرەمی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ورضي الله عنها ـ خەبەری داومێ کە تەشریفی چوەتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زیارەتی بکا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی لە ئیعتیکافا بوو لە دەی ئاخری رەمەزانا ، تا سەعاتێ لە خزمەتیا قسەی کرد ، حەرەمەکانی تریشی لە خزمەتیا بوون ، ئەوان گەڕانەوە بۆ جێی خۆیان ، ئەمیش هەڵسا بچێتەوە ماڵی خۆیان ، ماڵیان لە خاریجی

مەسجیدا بوو لە ماڵی ئوسامەدا ، پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسـلم ـ تەشریفی لەگەڵیا چوو کە رەوانەی بکا تا تەشریفیان گەیی‌یە لای حوجرەی ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ کە لای دەرگای مزگەوتەکەوە بوو دوو پیاوی لە ئەنصار پێگەیی : ئوسەیدی کوڕی حوضـــەیرو ، عوببادی کوڕی بیشر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ سەلامیان لە پێغەمەر ـ کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێی‌فەرموون : جارێ راوەستن ئەمە صەفیەی کچی حوەیەییە [یەعنی نامەحرەم نیە لەگەڵما شتی خراپ بە دڵتانا نەیێ] عەرزیان‌کرد : سوبحانەڵلا (یا رســول الله) ! ئەوەیـان لـەبـەر گـران بوو ، پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ فەرمووی : شەیتان لە ئینسانا ئەگاتە ئەو جێیەی کە خوێنی ئەگاتێ ، لەوە ترسام کە شتێکی خراپتان بە دڵا بێنێ •

بۆ ئیحتیاجیی لە ئیعتیکاف چوونەدەرەوە دروســـتە • موحافەظەی ئەهل‌و عەیاڵ لازمە ، دەفعی توهمەت لازمە با ئەو کەسەیش لەوانە بێ لـە مەظەنەی توهمەت دوور بێ •

پێنج حەدیث لە ئەبوسەعیدی خودرییەوە ـ رضـي الله تعـالی عنــه ـ دائیر بە ئیعتیکافی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و (لیلة القـدر) یەك حادیثەن کەمێك فەرقی لەفظییان هەیە دوانیان نەقڵ ئەکەم‌و صەحیفەو جەڵدی ئەوانی تریش ئەنووسم •

٣٢٩٩/١١٣ ـ عن أبي سلمة عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يجاور في رمضان العشر التي في وسط الشهر ، فإذا كان حين يمسي من عشرين ليلة تمضـــي ، ويستقبل إحدى وعشرين رجع إلى مسكنه ورجع من كان يجاور معه ، وأنـه

أقام في شهر جاور فيه الليلة التي كان يرجع فيها ، فخطب الناس فأمرهم ما شاء الله ثم قال : كنت أجاور هذه العشر ، ثم قد بدا لي أن أجاور هذه العشر الأواخر ، فمن كان اعتكف معي فليثبت في معتكفه ، وقد رأيت هذه الليلة ثم أنسيتها ، فابتغوها في العشر الأواخر ، وابتغوها في كل وتر ، وقد رأيتني أسجد في ماء وطين ، فاستهلّت السماء [وما نرى في السماء قَزَعَة [سحابة] • أخرى خ] في تلك الليلة فأمطرت ، فوكف المسجد [دلۆپەی کرد] في مصلى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ليلة إحدى وعشرين ، فبَصُرَتْ عيني نظرتُ إليه انصرف من الصبح ووجهه ممتلىء طيناً وماء ح - ٣/٤٢٤ ، م - ٥ر/١٧٤ •

١١٤ر/٣٣٠٠ - وعنه عنه قال : اعتكف رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - [في قبة تركية على سدتها حصير ، قال : فأخذ الحصير بيده فنحاها في ناحية القبة م - ٥ر/١٧٥] عشر الأوَلِ من رمضان واعتكفنا معه فأتاه جبريل [عليه الصلاة والسلام] فقال : إن الذي تطلب أمامك • فاعتكف العشر الأوسط • فاعتكفنا معه ، فأتاه جبريل [عليه الصلاة والسلام] فقال : إن الذي تطلب أمامك [فـ]قام النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - خطيباً صبيحة عشرين من رمضان ؛ فقال : من كان اعتكف مع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فليرجع فإني أُريت ليلة القدر [وإني خرجت لأخبركم بها فجاء رجلان يحتقان معهما الشيطان • أخرى] وإني نُسيتها ، وإنها في العشر الأواخر في وتر ، واني رأيت كأني أسجد في طين وماء ، وكان سقف المسجد جريد النخل • وما نرى في السماء شيئا ، فجاءت قَزَعَة [پەڵەیێ هەور] فأمطرنا ، فصلى بنا النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - حتى رأيت أثر الطين والماء على جبهة رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وأرنبته ، تصديق رؤياه ح - ٢/١١٥ ، م - ٥ر/١٧٥ ، ١٧٧ ، ١٠ ، د ، ن ، جه •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعـالی عنــه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ لـه دەی ئەوەڵی رەمەزانـا لـه خێوەتێکی تورکیەدا تەشریفی چوە ئیعتیکافەوە ، له خێوەتەکەدا حەسیرێکی تیابوو ، بە دەستی موبارەکی حەسیرەکەی لادایە کەنارێکەوە جیبریل ـ علیه الصلاة والسلام ـ تەشریفی هاتە خزمەتی فەرمووی : ئەوی تۆ بۆی ئەگەڕێی وا لە بەردەمتەوە • دەی ناوەڕاستیشی چوە ئیعتیکافەوە • جیبریل ـ علیه الصلاة والســـلام ـ تەشـــریفی هات فەرمووی : ئەوی تۆ بۆی ئەگەڕێی وا لـه بەردەمتەوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هەڵســـایە سەرپێیان • لە سبەینێی بیستەما بوو لە رەمەزانا فەرمووی : هــەرکەسێ لەگەڵ رەسوولوڵلادا ـ صلی الله تعــالی علیــه وسلم ـ لـه ئیعتیکافا بـوە بگەڕێتەوە بۆ ئیعتیکاف من (لیلة القدر)م پێ‌نیشـــاندرا [هاتمە دەرێ خەبەرتان بدەمێ دوو پیاوهاتن دەستیان بە شەڕەقسە کرد لەســەر قەرز] لە فکرم برایەوە (لیلة القدر) لە دەی ئاخریدایە لە رەمەزان [فەرمووی : لـه نۆیەمـا (٢٢) ، لـه حەوتـەمـا (٢٤) ، لـه پێنجـەمـا (٢٦) بۆی بگەڕێن • أخری م ـ ١٧٧/٥] لە تاکایە ، وامدی کـه لـه نـاو ئاوو قوڕا سوجدەم ئەبرد • سەقفی مەسجیدی پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ لە شوڕڵی دارخورما بوو ، لە ئاسمانا هیچ‌هەورمان نەئەدی، پەڵەیێ هەوری تەنك هات ، بارانمان لێ باری ، لە جێ نوێژی پێغەمەر مەسجید دڵۆپــەی دادا ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نوێژی پێ‌کردین ئەثەری قوڕم بە ناوچاوانو سەرلووتی موبارەکیەوە = بینی = بۆ تەصدیقی روئیاکــەی ـ علیه الصلاة والسلام ـ •

۳۳۰۱/۱۱٥ ــ ذر بن حبيش يقول : سألتَ أبيّ بن كعب [رضي الله تعالى عنه] فقلت : إن أخاك ابن مسعود [رضي الله تعـالى عنه] يقول : من يَقُم الحول يصب ليلة القدر • فقال : رحمه الله أراد أن لا يتَّكِل الناس • أما إنه قد علم أنها في رمضان ، وأنها في العشر = الأواخر = وأنها ليلة سبع وعشرين ، ثم حلف لا يستثني أنها ليلة سبع وعشرين ، فقلت : بأي شــيء تقول ذلك يا أبا المنذر ؟ قال : بالعلامة أو بالآية التي أخبرنا رســـول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ إنها تطلع يومئذٍ لا شعاع لها م ــ ٥/۱۷۹ •

تەرجەمە :

زەڕی کوڕی حوبەیش ــ رحمه الله ــ ئەفەرموێ : لە ئوبــەیی کوڕی کەعبم پرسیی ؛ وتم : ئەبومەسعوودی برادەرت ئەڵێ : ئینسان ســـــاڵێ بە شەو لە عیبادەتا رۆژ بکاتەوە ئەمجا بــە لەیلەی قەدر ئەگا • فەرمووی : خوا رەحمی پێ بکا ، ئیرادەی وا بوە کە ئینسان بە تەنهــا ئیعتیماد نەداتــە سەر شەوێك هەر لەو شەوەدا عیبادەت بکا • لێی مەعلووم = بوە = کــە زانیویەتی لە رەمەزانایەو ، لە دەی ئاخریایەو ، شەوی بیســـــتوحەوتە • لە پاشا سوێنی خواردو هیچ ئیستیثنای تیا نەکرد فەرمووی : کە شــەوی بیستوحەوتە • عەرزمکرد : ئەی ئەبومونذیر بە چی تۆ ئەم ســـــوێندە ئەخۆی ؟ فەرمووی : بەو عەلامەتەی کــە پێغەمەر ــ صلى الله تعـالى عليــە وســـــلم ــ خەبەری پێداوین کــە رۆژی ئــەو شەوە هەڵدێ شوعاعی نیــە [یەعنی زەعیفە] •

۳۳۰۲/۱۱٦ ــ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : تذاكرنـا ليلة القدر عند رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فقال : أيكم يذكــر حين طلع القمر وهو مثل شق جفنة ؟ م ــ ٥/۱۸۰ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ - لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - بەحثمان لە (ليلة القدر) ئەكرد فەرمووی : كامتان لە فكرتانە لەو وەختەدا كە مانگ هەلاَت وەك لەتە لەگەن - دەوریی وابوو ؟ [لە شەوی دوای بیستەمەوە وای لێ یێ] •

شك نیە كە لە رەمەزانایە ؛ چونكی (إنا أنزلناه في ليلة القدر) ، (شهر رمضان الذي أنزل فيه القرآن)[1] كە وابێ (ليلة القدر) لە رەمەزانایە •

(بحمد الله) لە پێش رەمەزانا لە رۆژوو بوونەوە دروست بێ ، یا خوا نەكردە دروست نەبێ خوا ئەیزانێ •

۱۹٤۱/۸/۲۷ ، چوارشەمە

ئەمجا خوا بە قسمەتی بكاو ئیستیطاعەتمان بداتێ (إن شاء الله) دەست بە مەناسیكی حەج ئەكەین •

---

(۱) البقرة /۱۸۵ . دانەر - خ - تەفسیری ئایەتەكانی نەكردەوەو هیچیشی لەسەر نەنووسین . مەبەستی ئەوەیە خوا لە ئایەتی یەكەما ئەفەرموێ : قورئانمان لە شەوی (ليلة القدر)دا ناردەخوارەوە . لە ئایەتەكەی سوورەی بەقەرەیشدا ئەفەرموێ : مانگی رەمەزانێكی ئەوتۆیە كە قورئانی تێدا نێرراوەتە خوارێ . واتە قورئان لە (ليلة القدر)او لە رەمەزانا هاتوەتە خوارەوەو كە وابێ (ليلة القدر) لە رەمەزاندایە .

چوارشەمە ١٩٤١/٨/٢٧

باسی حــەج

الآيــات :

(وإذ جعلنا البيت مثابة للناس وأمنا ، واتخذوا من مقام إبراهيم مصلى ، وعهدنا إلى إبراهيم وإسماعيل أن طهّرا بيتيَ للطائفين والعـاكفين والركـع السـجود)[1] .

تەرجەمە :

ئەی محمد فکر لەو وەقتە کەرەوە کە کەعبەت کرد بە جێیێ کە لـە هەموو لایێکەوە زوووواری بۆ بێو ، بـە زیـارەتو طەوافی خەڵق ثەوابی بگاتێو ، کردمان بـە جێیێ کـە هەرکەسێ ئیلتیجای پێ بکا بۆی بێ بـە مـەئمەنو خـەوفو ترسی نەمێنێ . لـەو جێگەیـەی ئیبراهیم لـە وەختی بیناکردنیا لێی راوەستا بوو شــــوێنپێی پێوەیە جێیەکی لێ بکەن بـە مزگەوت بۆ نوێژلێکردن . ئەمرمان کرد بە ئیبراهیمو ئیسماعیل کە بەیتی من تەمیز رابگرن بۆ ئەوانەی طەوافی بە دەورا بکەنو بۆ ئەوانەی کـە بۆ عیبادەت تیا دابنیشنو نوێژی تیا بکەن روکووعو سوجوودی تیا بەرن .

(وأتموا الحج والعمرة لله ـ إلى ـ واعلموا أنكم إليه تحشرون)[2] .

---

(١) البقــرة /١٢٥ .
(٢) البقــرة /١٩٦ .

تەرجەمە :

حەجج‌و عومرەتان بـە ئەفعـاڵ‌و ئەرکانیەوە بە تەواوەتی بەجێ‌بێنن ، ئەگەر لە طەرەف دوشمنەوە لە تەواوکردنی مەنع‌کران ئەی هەدیەی کە بۆتان مومکین ئەبێ مەڕ بێ ، وشتر بێ بینێرن بۆ مەککە تا سەری ببڕن بۆ خواو لە ئیحرام بێنەدەرێ ، تا هەدیەکە نەگاتە جێی خۆی سەرتان مەتاشن ، موو لە بەدەتتان مەکەنەوە ، ئەوی کە نەخۆش بێ ، یا برینێ بەســـەریەوە بێ ، ئەسپێی تێـدابێ فیدیەیێ بداو ســەری بتاشـێ ، فیدیـەکـە یـا ڕۆژووە ، یا صەدەقەیە ، یا حەیوانی سەربڕینە [ڕۆژوو سێ ڕۆژە ، صەدەقە ئیطعامی شەش میسکینە] کە ئەمین‌بوونەوەو ڕێتان بۆ بەرەڵلا کرا کەسێ تەمەتوع بە عومرە بکا بۆ حەج ، یەعنی لـە پێشا لـە ئەشهوری حەججا ئیحرام بـە عومرە دابەستێ‌و ئەرکانی عومرە بەجێ بێنێ‌و لە ئیحرام بێتەدەرێ ، لە پاشا کە وەختی حەج نزیك بۆوە ئیحرام بـە حەج دابەستێ‌و دوای تەواوبوونی حەج لە ئیحرام بێتەدەرێ .. حەیوانێکی لەسەرە کە سەری ببڕێ ، ئەوی نەیبێ سێ ڕۆژ لە حەججاو حـەوت ڕۆژ کـــە گەیی‌یەوە مەملەکەتی خۆی بەڕۆژوو بێ ئەوە دە ڕۆژی تەواو ، ئەو دە ڕۆژ بەڕۆژووبوونە بۆ کەسێکە لە (مسجد الحرام)و مەککەدا موقیم نەبێ ، یەعنی مەســـــافەی قەصر دووربێ ، ئەگەر ئەوەندە دوور نەبێ نـە خوێنی لەســـــەرە نـە ڕۆژوو . تەقوا لە خوا بکەن ، موخالەفەی ئەحکامی مەکەن . لێتان مەعلووم بێ کە عەذابی خوا بە شیددەتە .

وەقتی حەج چەند مانگێکی مەعلوومە [شەوواله ، ذولقەعدەیە ، نـۆ ڕۆژی ذیلحەججەیە . لەم موددەدا نەبێ ناکرێ] هەر کەسێ لەم مانگانەدا ئیحرام بـە حەج دابەستێ‌و حەج لەسەر خۆی فەرز بکا لـە موددەی ئـەو ئیحرامە تا لە ئیحرام بێتەدەرێ لەگەڵ ژنا دروست‌بوون دروســـت نیە ،

فیسق‌و فوجوور نیە ، شەڕو شۆڕ نیە ، لە ئەییامی حەججا هەر خێرێ بیکەن خوا ئەیزانێ موکافاتتان ئەدرێتەوە • یەعنی کە وابێ ئەعمالی خێر بکەن لە شەڕ خۆتان لادەن ، کە ئیرادەی حەجتان بوو بۆ رێ‌و ئەوێ تا پێنەوە تێشوو هەڵبگرن ، لەو سەفەرەدا دەست لە خەڵق پان مەکەنەوە ، چاکترینی هەموو تێشوویێ تەقوایە لە خوا لە رۆژی قیامەتا بە ئیمدادی ئینسانەوە بێ • ئەی ئەوانەی کە مەغزدارن تەقوا لە من بکەن • ص ۳۰ ئالی عیمران[1] •

۱/۲۳۰۳ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كان أهل اليمن يحجون ولا يتزودون ويقولون : نحن المتوكلون ، فإذا قدموا مكة سألوا الناس •• فأنزل الله : (وتزودوا فإن خير الزاد التقوى)[2]

ح ـ ۹۵/۳ ، د •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەهلی یەمەن حەجیان ئەکرد تێشوویان بۆ رێ نەئەکرد کە ئەهاتنە مەککە سوئالیان لە خەڵق ئەکرد • خوا ئایەتی (وتزودوا فإن خير الزاد التقوى)ی نازڵکرد •

نازانم بەیضاوی بۆچی ئەم سەبەبی نوزوولەی بە (قیل) داناوە لەگەڵ ئەمەدا بە سەنەدی صەحیح بوخاری‌و ئەبوداود لە یەکێکی وەك ئیبنوعەباسیەوە ریوایەت ئەکەن ؟!

مەدلوولەکەی با عامیش بێ لە زادی دنیاو ئاخیرەت نابێ بە مانیع لەمە کە دەرحەق بە ئەهلی یەمەن نازڵ بوویێ •

---

(۱) دانەر ـ خ ـ ئیشارەی سوورەتی ئالی عیمرانی کردوە ، بەلام هەڵەیەو ، راست (البقرة)یە .

(۲) البقرة /۱۹۷ .

تەوەککول بەوە ناڵێن کە ئینسان دەم بۆ هەوا بگرێتەوەو بڵێ : « زەردالوو بیا بە گەلوو » تەوەککول ئەمەیە ئینسان تەشەبوس بە ئەسبابی عادییە بکاو موسەبیبەکەی لە خواوە بزانێ لە سەبەبەکەیەوە نەزانێو ئیعتیمادی هەر بە خوا بێ • خۆڵەتەهلوکە پارازتن فەرزە ، پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - و ئەصحابی کیرام دیارە کە تەوەکولیان لە دەرەجەی ئەقصای تەوەککولا بوە ، لەگەڵ ئەمەدا بە رووتیو بێ سیلاح نەچوون بۆ حەرب ، تەشەبوسیان بە ئەسبابی عادیە کردوە ، تیجارەتو کەسبیان کردوە •

٢/٣٣٠٤ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - أم المؤمنين أنها قالت : يا رسول الله نرى الجهاد أفضل العمل أفلا نجاهد ؟ قال : لا لكن أفضل الجهاد حج مبرور ح - ٣/٩٣ ، ن ، جه •

تەرجەمە :

ئوممولمۆئمینین حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەرم کرد - صلی الله تعالی علیه وسلم - : (يا رسول الله) لامان وایە کە غەزا چاترینی هەموو عەمەلێکە ئێمە غەزا نەکەین ؟ فەرمووی : خەیر ، چاترینی غەزا بۆ ئێوە حەججی مەقبوولە •

٣/٣٣٠٥ - أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : سمعت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : من حج [هذا البيت • أخرى] فلم يرفث ولم يفسق رجع كيوم ولدته أمه ح - ٣/٩٣ • م - ٦/٥١ وفيه : من أتى هذا البيت •

٣٣٠٦/٤ ـ عبدالله بن مَعْقِل قال : قعدت إلى كعب بن عُجرة في هذا المسجد ، يعني مسجد الكوفة فسألته عن (فدية من صيام ٠٠٠)[1] فقال : حملت إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والقمل يتناثر على وجهي ، فقال : ما كنت أُرى أن الجَهد قد بلغ بك هذا ، أما تجد شاة ؟ قلت : لا ٠ قال : صم ثلاثة أيام ، أو أطعم ستة مساكين لكل مسكين نصف صاع من طعام ، واحلق رأسك ٠ فنزلت في خاصة وهي لكم عامة ٠ ح - ٢٨/٧ ٠

تەرجەمە :

١ ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : هەرکەسێ بۆ خوا حەجی ئەم بەیتە بکاو لەگەڵ ئەهلیدا موعامەلەی ژنو مێردی نەکاو ، قسەی پیس نەکاو ، فیسقو فوجوور نەکا ، وەك ئەو رۆژەی کە دایکی بەوەلەدی هێناوە لە حەج ئەگەڕێتەوە ، یەعنی هیچ گوناهی نامێنێ ٠

٢ ـ عەبدوڵلای کوڕی مەعقیل ئەفەرموێ : لەم مزگەوتی کوفەدا لە تەنیشت کەعبی کوڕی عوجرەدا ـ رضي الله تعالى عنه ـ دانیشتم ، لە (فدية من صيام) سوئالم لێکرد ، فەرمووی : هەڵیانگرتم بۆ خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەسپێ لە سەرم هەڵەوەری بەسەر دەموچاوما ٠ فەرمووی : ظەنتم وا نەبوو کە مەشەققەتو نارەحەتی تۆی گەیانوەتە ئەم حاڵە ٠ مەڕێکت هەیە ؟ عەرزمکرد : خەیر ٠ فەرمووی : سێ رۆژ بەرۆژوو بە ، یا طەعامی شەش میسکین بدە هەر یەکی نیوصاع

---

(١) البقـــرة / ١٩٦ ٠

[دوو مودد] ئەمجا سەرت بتاشە • ئەم ئایەتە بـە خوصووصیی دەرحەقی من نازڵ بوە ، بە عومووميی بۆ ئێوەیشە •

٥/٢٣٠٧ - عن عمران بن حصين - رضي الله تعالى عنه - قال : أنزلت آية المتعة = في كتاب الله = ففعلناها مع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ولم يُنَزّل قرآن يحرمه ، ولم ينه عنها حتى مات ، قال رجل برأيه ما شاء يقال : إنه عمر [رضي الله عنه] ح - ٢٨/٧ ، ن ، م - في الحج •

تەرجەمە :

عیمرانی کوڕی حوصەین - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : ئایەتی موتعە [ی حەج] = لە قورئانا = نازڵبوو ، لـە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - کردمان ، قورئانێ کـە حەرامی بکا نـازڵ نەکرا • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - یش تـا وەفـاتی فەرموو نەهی لێ نەکرد ، پیاوێ بە رەئیی خۆی ، بـە هەوەسی خۆی قسەی لێکرد [یەعنی مەنعی کرد] بوخاریی ئەفەرموێ : ئەڵێن : ئەو پیاوە عومەرە [- رضي الله تعالى عنه - لام وایە عومەر زۆر زەحمەتە بەخەطا بچێ] •

ئایەت : گوناهتانْ[1] لەسەر نیە کە طەلەبی فەضلی [تیجارەت] لـە پەروەردگاری خۆتان بکەن ، کە لە عەرەفات رژانەخوارێ لە (مشعر الحرام) ا ذیکری خوا بکەن ، چۆن ئـەو هیدایەتی ئێوەی داوە [و ڕێی راستی پێ نیشانداون] ئێوەیش وا ذیکری [جەمیلی] خوا بکەن • بـە تەحقیق ئێوە لە پێش ئەمەدا کـە هیدایەتی دان لەوانە بوون کـە ڕێیان ونکردبوو •

---

(١) ئەمە تەفسیری ئایەتی (ليس عليكم جناح ان تبتغوا فضلا من ربكم ، فاذا افضتم من عرفات ...)ە البقرة /١٥٨ .

٣٣٠٨/٦ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كانت عُكاظ ، وذو المجاز أسواقاً في الجاهلية فتأثموا أن يتَّجروا في المواسم ، فنزلت : (ليس عليكم جناح أن تبتغوا فضلا من ربكم) [قال ابن عباس : أي] في مواسم الحج ح ـ ٧/٢٩ .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : عوكاظو ذولمەجاز بازاڕ بوون لە زەمانی جاهیلیەتا ، موسوڵمانان بە گوناهیان ئەزانی كە لە وەختی حەجا تیجارەت بكەن ، خوا ئەو ئایەتەی نازڵكرد ، یەعنی لە حەجا تیجارەتی بۆ موباحكردن .

ئایاتی دائیر بە حەج لە ئالی عیمرانو حەجایە موراجەعەتی بكەن ، ئیتر من هەر حەدیثەكان ئەنووسمو ئەو ئایەتانەی كە لە بوخاریدایە ئیشارەتی ئەكەم . (ثم أفيضوا من حيث أفاض الناس)[1] .

٣٣٠٩/٧ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ كانت قريش ومن دان دينها [بنو عامر بن صعصعة ، ثقيف ، خزاعة] يقفون بالمزدلفة ، وكانوا يُسَمَّوْن الحُمْس [من الحماسة ، الشدة والصلابة] وكان سائر العرب يقفون بعرفات ، فلما جاء الإسلام أمر الله نبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يأتي عرفات ثم يقف بها ثم يُفيض منها ، فذلك قوله تعالى : (ثم أفيضوا من حيث أفاض الناس) [سائر العرب] ح ـ ٧/٢٩ .

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : قورەیشو ئەوی لەسەر دینی قورەیش بوایە لە موزدەلیفە رائەوەستان بۆ حەج ، قورەیشو

(١) البقرة /١٩٩ .

هاودینی بە حومس ناوئەیران [یەعنی ئازاو شــــەجیع] دەعیەیان نەئەهێنا لەگەڵ خەڵقی ترا لە عەرەفاتا رابوەستن کــە ئیسلام هات خوا ـ عز وجل ـ ئەمری بە پێغەمەری خۆی کرد ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ کە بچێتە عەرەفات لێی‌بوەستێو لەوێوە هێرش بکا ئەمە ئەو ئایەتەیە کە ئەفەرموێ : خەڵقی تر لە کوێوە لافاو یـێنن ئێوەیش لەوێوە = لافاو بێنن = ٠

٣٣١٠/٨ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ قال : تَطوَّفَ الرجل بالبيت ما كان حلالا حتى يهلَّ بالحج ، فإذا ركب إلى عرفة فمن تيسَّر له هديَّة من الإبل أو البقر أو الغنم ماتيسر له من ذلك أيَّ ذلك شاء ، غير أن لم يتيسر له فعليه ثلاثة أيام في الحج وذلك قبل يوم عرفة ، فإن كان آخرُ يوم من الأيام الثلاثة يومَ عرفة فلا جناح عليه ، ثم لينطلق حتى يقف بعرفات من صلاة العصر إلى أن يكون الظلام ، ثم ليدفعوا من عرفات اذا أفاضوا منهـا حتى يبلغوا جَمْعَـا [مزدلفـة] الذي يبيتون بـه ثم لِيـذكُر اللهَ كثيرا ، وأكثروا التكبير والتهليل قبل أن تصبحوا ، ثم أفيضوا فإن الناس كـانـوا يفيضون ٠ قال الله تعالى : (ثم أفيضوا من حيث أفاض الناس ، واستغفروا الله إن الله غفور رحيم) حتى ترجموا الجمرة [التي عند العقبة] ح-٢٩/٧ ٠

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا دەرحەق موتعەی حەج ئەفەرموێ : لەو موددەیەدا کە لە ئیحراما نەبێ پیاو طەوافی بەیت ئەکا تا ئیحرام بە حەج دائەبەستێ ، کە ئیحرامی دابەستو سوار بوو بۆ عەرەفە ئەوی بۆی مومکین بێ لە هەدیە : وشتر بێ ، گاو گۆلك بێ ، مەڕو بزن بێ ٠٠٠ هەر کامێکی هەوەس پێتێ ســــــەری ئەبڕێ ، ئەگەر مومکین نەبێ سێ رۆژ رۆژووی لەسەرە لە حەجچا لە پێش رۆژی عەرەفەدا پێ‌بێ ، ئەگەر رۆژی سێیەم رۆژی عەرەفە بێ گوناهی نیە کە عەرەفەیش

پێ بێ ، لە پاشا بڕوا تا ئەچێتە عەرەفەو لێی ڕائەوەستێ لە نوێژی عەسرەوە تا تاریکی شەو دایێ لە پاشا لە عەرەفاتەوە ، کە خەڵق لە عەرەفاتەوە هێرشیان‌کرد ، ئەوانیش لەوێوە بێن تا ئەگەنە جومەع کە موزدەلیفەیەو شەو لێی ئەمێننەوە ، لە پاشا زۆر ذیکرو تەهلیلەی خوا بکەن لە پێش ڕۆژەوەبووناو لەوێیش هەڵسن ؛ چونکی خەڵق لەوێوە شیلاو ئەهێنن .
خوا ئەفەرموێ : لە پاشا خەڵق لە کوێوە گلۆرئەبنەوە ئێوەیش لەوێوە گلۆربنەوەو ئیستیغفار لە خوا بکەن ؛ چونکی خوا غەفوورو ڕەحیمە تا بێنە جەمرەی عەقەبەو ڕەجمی شەیتان ئەکەن .

ئینسان تا نەچێو نەیکا تێ ناگا

لە ریوایەتی عایشەدا ـ رضي الله تعالى عنها ـ خەڵق لە عەرەفاتەوە .
لە ریوایەتی ئیبنوعەباسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێشا لە عەرەفاتەوەو لە دوایا لە موزدەلیفەوە هێرش یێننە خوارێ مونافاتیان نیە ؛ چونکی قورەیش نەچوونە عەرەفات لە موزدەلیفە وەستاون ، ئەمان ڕۆژ تا ئێوارێ لە عەرەفاتا بوون ئەمجا لەوێوە هاتوونە موزدەلیفە ، شەو لە موزدەلیفەدا ماونەوە تا نزیکی سبەینێ بە ذیکرو تەهلیلەوە لەوێوە هاتوونە جەمرەی عەقەبە ڕەمی جیماریان کردوە .

([وأذّن في الناس بالحج] يأتوك رجالا وعلى كل ضامر يأتين من كل فج عميق ، ليشهدوا منافع لهم [ويذكروا اسم الله في أيام معلومات على ما رزقهم من بهيمة الأنعام ، فكلوا منها وأطعموا البائس الفقير]) الحج ح - ٣/٩٠ .

تەرجەمە :

خوا ئەمر بە حەزرەتی ئیبراهیم ئەکا ئەفەرموێ : بانگی خەڵق بکە بۆ حەج ، کە بانگت‌کردن بێنە لات بە پێیانو بە سواری هەموو حەیوانێکی

لەڕەوە [کـە لەڕ بوون ؛ چونـکی] لـە هـەموو ڕێیەکی دوورەوە یێن ، بۆیێکیان بانگ بکە تا حازری کەلێ مەنفەعەتی دینیو دنیایی خۆیان بن • هەم بۆیە کە لە ئەییامی مەعلوومەدا [کە لە ئەوەلی ذي الحجەوە تا ئاخـری ئەییامی تەشریقە] ذیکری خوا بکەن لەسەر ئەو حەیوانانە لە مەڕو گـاو گامێشو وشترن • کە سەرتان بڕی خۆتان لێی بخۆنو ئیطعامی فەقیـری برسیی بکەن •

٢٣١١/٩ ـ ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يركب راحلته بذي الحُلَيفة ، ثم يُهلّ حتى تستوي به قائمة ح ـ ٣/٩١ وعن جابر وأنس وابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ح ـ ٣/٩١ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم دی لە (ذو الحليفة) سواری وشترەکەی بوو ئیهلالی[1] بە حەجکرد بە ئیحرامەوە تا وشترەکەی هەڵسایە پێیان • جابیرو ئەنەسو ئیبنوعەباسیش بەم نەوعەیان ڕیوایەت کردوە •

ئیحـــرامو میقـــات :

٢٣١٢/١٠ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : إن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقت لأهل المدينة ذا الحليفة ، ولأهل الشـام الجحفة ، ولأهل نجد قرن المنازل ، ولأهل اليمن يلَمْلَم ، هن لهن ولمن أتى

(١) مەبەست لە ئیهلال ئەوەیە کاتێ حاجی ئیحرام ئەبەستی بە دەنگی بەرز (لبيك اللهم لبيك) ئەڵێ •

عليهن من غيرهن ممن أراد الحج والعمرة ، ومن كان دون ذلك فمن حيث أنشأ حتى أهل مكة من مكة ح - ٣/٩٦ ، ٩٨ ، م - ٥/٢٠٢ ، ن •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ذولحولەیفەی بۆ ئەهلی مەدینەو ، جوحفەی بۆ ئەهلی شامو ، (قرن المنازل)ی بۆ ئەهلی نەجدو ، یەلەملەمی بۆ ئەهلی یەمەن کردوە بە میقات بۆ حەجدابەستن ، ئەوانە بۆ ئەو جێیانەو دوای ئەوانە بۆ هەرکەسێ کە ئیرادەی حەج یا عومرەی کردبێ ئەوانی لەملای ئەوانەوەن لەو جێیەوە ئیحرام دابیەستن کە لێوە یێن ، حەتتا بۆ ئەهلی مەککە- مەککەیە •

١١/٣٣١٣ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : لما فتح هذان المصران [البصرة والكوفة] أتوا عمر [رضي الله تعالى عنه] فقالوا : يا أمير المؤمنين إن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - حدّ لأهل نجد قرناً وهو جَوْر عن طريقنا ، وأنا إن أردنا قرناً شق علينا • قال : فانظروا حَذْوها من طريقكم فحدّ لهم ذات عِرْقٍ ح - ٣/٩٨ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : کە ئەم دووشارە یەعنی کووفەو بەصرە فەتحکران هاتنە خزمەت ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - عەرزیانکرد : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بۆ ئەهلی نەجد قەرەنی کردوە بە میقات ، ئەو لایە لە رێی ئێمە ، ئەگەر بێینە ئەوێ زەحمەت ئەبێ بۆمان • فەرمووی : تەماشا بکەن کوێ لە رێی ئێوە بەرابەری ئەوێیە ، زاتی عیرقی بۆ کردن بە میقات •

١٢/٣٣١٤ ـ عن عبدالله بن عباس [عن الفضل ، أخرى] قال : كان الفضل [رضي الله تعالى عنهم] رديف رسـول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ فجاءت امرأة من خثعم ، فجعل الفضل ينظر إليها وتنظر إليه [وكان الفضل رجلا وضيئاً ••• إلخ] •

عن عبدالله بن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : أردف رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الفضل بن عباس [رضي الله تعالى عنهما] يوم النحر خلفه على عجز راحلته ، وكان الفضل رجلا وضـــيئاً ، فوقف النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ للناس يفتيهم ، وأقبلت امرأة من خَثْعَم وضيئة تستفتي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فطفق الفضل ينظر إليها وأعجبه حسنها [وتنظر إليه • أخرى] فالتفت النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ والفضل ينظر إليها ، فأخلف بيده فأخذ بذقن الفضل ، فعدل وجهه عن النظر إليها • فقالت : يا رسول الله إن فريضة الله في الحج على عباده أدركت أبي شيخاً كبيراً لا يستطيع أن يستوي على الراحلة •• فهل يُقضى عنه أن أحج عنه ؟ قال : نعم [وذلك في حجة الوداع • أخرى] مرســـل صحابي ، وفي أخرى عن الفضل (بهوه ئهبێ به مهرفووع) ح ـ ٤٣١/٦ ، ح ـ ٩٠/٣ ، ح ـ ١٢٧/٩ ، م ـ ٢٥/٦ • د ، ت ، ن ، جه •

تهرجهمه :

پێغهمهر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژى جهژنى قوربان فهضـلى كوڕى عهباسى سوارى پاشكۆى كرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فهضـــل پياوێكى جوانو صاحێب جهمال بوو ، پێغهمهر ـ صـــلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ تهشريفى بۆ خهڵق راوهســـتا فتواى بۆ ئهدان ، ژنێكى جوانى صاحێب جهمالى لـه عهشيرهتى خهثعهم هاتـه خزمـهت ، طهڵهبى فتواى لێ ئهكرد • فهضل ـ رضي الله تعالى عنه ـ لـه جوانييهكهى موتهعهججيب بوو

هەر تێی ئەفکری ، = هەروەها ژنەیش تەماشای فەضلی ئەکرد = پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئاوڕی دایەوە چاوی پێکەوت کە فەضل تەماشای ژنەکە ئەکا ، دەستی موبارەکی بردەدواوە چەناگەی فەضلی گرت‌و رووی وەرگێڕا لە تەماشاکردنی • ژنەکە عەرزی پێغەمەری‌کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول الله) باوکم حەجی لەسەر واجب بوە ناتوانێ خۆی بەسەر وڵاخەوە بگرێ •• بری ئەکەوێ کە حەجی لە باتی بکەم ؟ فەرمووی : بەڵێ [ئەوە لە حەجی ویداعا بوو][1]•

ئینسان کە حەجی لەسەر واجب بوو (بالذات) نەیتوانی بچێ بۆ حەج ، واجبە بەدەلی بۆ بگیرێ ، تا خۆی (بالذات) پێی بکرێ ئەبێ خۆی بیکا بەدەل دروست نیە •

تەماشای ژن = ی نامەحرەم = دروست نیە ، نەهی‌لێکردنی ئەگەر ئیقتیداری بێ‌و مەنع‌کردنی فەرزە • زەروورەت ببێ ، وەك تەعلیم‌و تەعەللوم تەماشاکردن موباحە • ئیلتیذاذ بە نەظەرکردنەکەی لە حینی حاجەتا بە بێ ئیختیار موعاتەب نیە •

١٣/٣٣١٥ ـ عن جعفر بن محمد عن أبيه قال : دخلنا على جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] فسأل عن القوم حتى انتهى إلي فقلت : أنا محمد بن علي بن حسين ، فأهوى بيده إلى رأسي فنزع زِرِّي الأعلى ، ثم نزع زري الأسفل ، ثم وضع كفه بين ثدييَّ ، وأنا يومئذ غلام شاب ، فقال : مرحبا بك يا ابن أخي سل عما شئت ، فسألته ، وهو أعمى ، وحضر وقت الصلاة ، فقام في نساجة ملتحفاً بها ، كلما وضعها على منكبه رجع طرفاها

(1) مەبەست لە حەجی ویداع ئەو حەجەیە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دوای ئەوە حەجی نەکردو ، خوتبەی بۆ موسوڵمانان خوێندەوەو گەلێ ڕێبازی پیشاندان ... وەك لەمەولا دێت .

إليه من صغرها ، ورداؤه إلى جنبه على المِشْجَبِ [أعواد يوضـع عليهـا الثياب] فصلى بنا •

تەرجەمە :

جەعفەری کوڕی محـەمـەدی کوڕی عەلی کوڕی ئیمامی حســـەین ـ رضي الله تعالى عنهم ـ لـە محەمـەدەوە ریوایەت ئەکـا کـە فەرمووی : چووینە خزمەت جابیری کوڕی عەبدوڵلا ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ لـە خەلقەکەی پرسیی کە : کێن ؟ تا نەوبە هاتە سەر من ، وتم : من محەمەدی کوڕی عەلی کوڕی حسەینم ، دەستی هێنا بۆ سەرم دوگمەکانی سەرەوەی کردمەوە ، لە دواییا دوگمەکانی خوارەوەی کردمەوە ، دەستی نایـە بەینی هەردوو مەمکمەوە لـەو وەختـەدا من منـاڵ بووم • ئەمجـا فەرمووی : مەرحەبات لێ بێ ئەی کوڕی برای خۆم چیم لێ ئەپرسی بیرسە • ســوئالم لێکرد لەو وەختەدا ئەعما[1] بوو ، وەختی نوێژ داهات هەڵســا عەباییێکی بچووکی لەخۆیەوە پێچابوو ، لەبەر بوچووکی کــە ئەیخستە سـەرشانی لکەکانی ئەهاتەدواوە بۆ لای خۆی ، بەرماڵەکەی کۆڵی لـە ســــەر دارجلەکەی[2] بوو نوێژی پێکردین •

فقلت : أخبرني عن حجة رسول الله ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فقال بيده ، فعقد تسعاً ، فقال : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مكث تسع سنين لم يحج ، ثم أذّنَ في الناس في العاشر أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حاج ، فقدم المدينة بشـــر كثير كلهم يلتمس أن يأتم برسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ويعمل مثل عمله ، فخرجنا معه حتى أتينا ذا الحليفة فولدت أســماء بنت عميس محمد بن أبي بكر [رضي الله

---

(١) ئەعما : کوێر •

(٢) لێرەدا ئەگەر هەرزاڵەی بنووسیایە جوانتر بوو •

عنهما] فأرسلَتْ الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كيف أصنع ؟
قال : اغتسلي واستثفري بثوب [الاستثفار : أن تشد في وسطها شيئاً ،
تأخذ خرقة عريضة تجعلها على محل الدم ، وتشد طرفيها من قدامها ومن
ورائها في المشدودة في وسطها (وەك بەرتەنگەی ولاّخ)] وأحرمي • فصلى
رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ركعتين في المسجد •

تەرجەمە :

عەرزی جابیرم کرد : خەبەری حەجی پێغەمەرم بدەرێ ـ صلى الله
تعالى عليه وسلم ـ بە دەستی عەقدی عەدەدی نۆی بەست ، فەرمووی :
پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نۆ ساڵ لە مەدینەدا بەند بوو حەجی
نەکرد ، لە ساڵی دەیەما خەبەری نارد بۆ خەڵق کە (رسول الله) حەج ئەکا ،
خەڵقێکی زۆر هاتنە مەدینە ، هەموویان ئەوەیان ئەویست کە لە تەفعال و
ئەرکانی حەجا ئیقتیدا بە پێغەمەر بکەن ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەوی
ئەو لە حەجا ئەیکرد ئەوانیش وا بکەن • لە خزمەتیا لە مەدینە هاتینەدەرێ ،
تا هاتینە (ذو الحليفة) ئەسمای کچی عومەیس ، حەرەمی ئەبوبەکری
صەدیق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ محەمەدی کوڕی ئەبوبەکری صەدیقی
بوو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ناردیە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه
وسلم ـ کە چۆن موعامەلە بکەم ؟ فەرمووی : غوسڵ بکە [بۆ ئیحرام] ،
پشتێن ببەستەرە پشت ، پەڕۆیێکی پان بخەرە سەر ئەو جێیەی کە خوێنی
لێ یێ ، هەردوو سەری ئەو پەڕۆیە لە پێشەوەو لە پشتەوە بە پشتێنەکەتەوە
ببەستە ، ئیحرام بە حەج دابیەستە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ
لە مزگەوتی ذولحولەیفەدا دوو رکات نوێژی کرد •

ثم ركب القَصْواء حتى إذا استوت به ناقته على البيداء نظرتُ الى
مد بصري بين يديه من راكب وماش ، وعن يمينه مثل ذلك ، وعن يساره

مثل ذلك ، ومن خلفه مثل ذلك • ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بين أظهرنا وعليه ينزل القرآن وهو يعرف تأويله • وما عمل به من شـــيء عملنا به • فأهل بالتوحيد : لبيك اللهم لبيك ، لبيك لا شريك لك لبيــك ، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك • وأهل الناس بهذا الذي يهلّون بــه ، فلم يردّ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شـيئاً منــه ، ولـزم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تلبيته •

تەرجەمە :

له پاشا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سواری وشـــترەکەی بوو کە ناوی قەصوایە تا وشترەکەی هێنایە بەیداء ، تا چاوم بڕکا تەماشام کرد لە بەردەمیەوە هەر سوارەو پیادە بوو ، لە لای راستیەوە ئەوەندە ، لە لای چەپیەوە ئەوەندە ، لە پشتیەوە ئەوەندە •

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ لـە نـاومـانـا بوو قورئانی نازڵئەبوەسەر تەئویلو مەعنای ئەزانی • ئەو شتەی کە ئەو عەمەلی پێ‌کردوە ئێمەیش عەمەلمان پێ‌ئەکرد • پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليــه وسلم ـ بـە تەوحید تەهلیلی‌کرد ، فەرمووی : (لبيك اللهم لبيك ، لبيك لا شريك لـك لبيك ، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك) خەڵقیش بەو تەهلیلەی کە ئێستە ئەوان تەهلیلی پێ ئەکەن تەهلیلەیان کرد • پێغەمەر ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ هیچ رەددی لێ نەدان بفـەرموێ : وا مەڵێن ، وا بڵێن ، خۆی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لازمی (لبيك)کەی خۆی بوو •

قال جابر [رضي الله تعالى عنه] : لسنا ننوي إلا الحج ، لسنا نعـرف العمرة ، حتى إذا أتينا البيت معه استلم الركن فرمل ثلاثاً ومشى أربعاً ، ثم تقدم إلى مقام إبراهيم فقرأ : (واتخذوا من مقام إبراهيم مصلى) فجعل المقام بينه وبين البيت ، فكان أبي يقول ، ولا أعلمه ذكره إلا عن النبي ـ صلى الله

تعالى عليه وسلم ـ ، : كان يقرأ في الركعتين (قل هو الله أحد) و (قل يا أيها الكافرون) ثم رجع الى الركن فاستلمه ، ثم خرج من الباب الى الصفا ، فلما دنا من الصفا قرأ : (ان الصفا والمروة من شعائر الله) أبدأ بما بدأ الله به ، فبدأ بالصفا فرَقي عليه حتى رأى البيت ، فاستقبل القبلة فوحد الله وكبره ، وقال : لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير ، لا إله إلا الله وحده أنجز وعده ، ونصر عبده ، وهزم الاحزاب وحده . ثم دعا بين ذلك فقال : مثل هذا ثلاث مرات . ثم نزل المروة حتى إذا انصبت قدماه رمل في بطن الوادي [سعى حتى خرج منه . موطا] حتى إذا صعدتا مشى حتى أتى المروة ، ففعل على المروة كما فعل على الصفا حتى إذا كان آخر طواف على المروة .

تەرجەمە :

جابیر ـ رضـي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئێمە حەج نەبێ نییەتی هیچی ترمان نەبوو ، نەمانئەزانی کە عومرە چییە هاتینە بەیت لە خزمەتیا ، روکنی مەس[1] کرد ، سێ دەفعە بە دەوری بەیتا هەرودلەی کرد ، چوار دەفعە بە رۆیین بەدەوریا رۆیی لە پاشا تەشریفی پێشکەوت بۆ مەقامی ئیبراهیم ، ئایەتی (واتخذوا من مقام ابراهيم مصلى)ی خوێندەوەو ، مەقامی خستە بەینی خۆیەوەو بەینی بەیتەوە . جەعفەر ئەفەرموێ : باوکم فەرمووی : هەر وا ئەزانم کە جابیر هەر لە پێغەمبەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ریوایەت ئەکا [یەعنی قسەی خۆی نیە] لە دوو رکاتی تەوافا (قل هو الله) و (قل يا أيها الكافرون)ی خوێند . لە دواییا پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چۆوە بۆ لای روکن دیسان دەستی لێداو ماچیکرد ، لە دواییا لە دەرگاکەوە تەشریفی چوەدەرێ بۆ صەفا ، کە نزیک

(١) مەسکردن : دەستلێدان .

بۆوە لە صەفا ئایەتی : (إن الصفا والمروة)ی خوێندەوە ، فەرمووی : دەستئەکەم بەوەی کە خوا دەستی پێکردوە ، دەستی کرد بە صەفا سەرکەوت تا چاوی بە بەیت کەوت ، رووی‌کردە قیبلە تەوحیدو تەکبیری خوای کرد ، ئەو دۆعایەی فەرموو کە تەرجەمەی وایە : غەیری خوا مەعبوودی بە حەق نیە ، تەنهایە شەریکی نیە ، موڵك هەر هی ئەوە ، حەمد هەر بۆ ئەوە ، ئەو قودرەتی بەسەر کوللی شتێکا هەیە ، غەیری ئەو مەعبوودی بە حەق نیە ، تەنهایە ، وەعدی خۆی بەجێ هێنا ، نەصرەتی عەبدی خۆیی دا ، بە تەنها لەشکری ئەحزابی شکاند • لە پاشا لە بەینی ئەوەدا دۆعای کردو سێ جار بەم نەوعە تەکبیرو تەوحیدی کرد • لە پاشا تەشریفی هاتەخوارێ بۆ مەروە تا گەیی‌یە ناوەڕاستی وادی‌یەکە هەروەڵەی کرد ، لەوێوە تەشریفی بە رۆیین رۆیی تا تەشریفی گەیی‌یە مەروە ، لە صەفا چی‌کرد لە مەروەیش کردی تا ئاخر طەوافی لەسەر مەروە بڕایەوە [لە حەوت دەفعەی سەعیی لە بەینی صەفاو مەروەدا وای‌کرد] •

جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أهلّ وأصحابه بالحج وليس مع أحد منهم هَدْيٌ غير النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وطلحة وكان عليٌّ [رضي الله تعالى عنهما] قدم من اليمن ومعه الهدي [فسأله النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بما أهللت ؟] فقال : أهللت بما أهل به رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أذن لأصحابه أن يجعلوها عمرة : يطوفوا ، ثم يقصروا ويحلوا [من إحرامهم] إلا من معه الهدي [فكبر ذلك علينا وضاقت به صدورنا ، فبلغ ذلك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فما ندري أشيء بلغه من السماء ، أم شيء من قبل الناس ؟ فقال : أيها الناس حلوا ، فلولا الهدي الذي معي فعلت كما فعلتم • قال : فأحللنا ووطئنا النساء ، وفعلنا ما يفعل الحلال ، حتى إذا كان يوم التروية = وجعلنا

مکه بظهر = أهللنا بالحج م ـ ٥/٣٠٠] فقالوا : ننطلق الى مِنى وذكر أحدنا يقطر [بالمني] ؟ فبلغ النبيَّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : لو استقبلت من أمري ما استدبرت ما أهديت ، ولولا أن معي الهدي لاحللت • وإن عائشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ حاضت فنسكت المناسك كلها غير انها لم تطف ، قال : فلما طهرت وطافت [للافاضة وسعت] قالت : يا رسول الله أتنطلقون بعمرة وحجة وأنطلق بالحج [من غير عمرة] ؟ فأمر عبدالرحمن بن أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما] أن يخرج معها الى التنعيم • فاعتمرت بعد الحج في ذي الحجة [ليلة المُحَصَّب] وأن سراقة بن مالك بن جعشم لقي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالعقبة وهو [صلى الله تعالى عليه وسلم] يرميها • فقال : ألكم هذه خاصة يا رسول الله ؟ قال : لا بل للأبد ح ـ ٣/٢٥٨ ، ١٨٣ ، وفي التمني ، د في الحج •

(مەلا سەلام خوا سەلامەتی بکا تەرجەمەی بکا)(١)

تەرجەمە :

= جابیر = ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ و یارانی ئیحرامیان بە حەج بەست ، پێغەمەرو طلحە نەبێ کەس قۆچی پێ نەبوو • عەلیش ـ رضي الله عنه ـ لە یەمەنەوە هاتبوو قۆچی لەگەڵ خۆی هێنابوو • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لێی پرسیی : ئیحرامت بە چی بەستوە ؟ عەرزیکرد : ئیحرامم بەوە بەستوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ ئیحرامی پێبەستوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ رێگەی بە یارانی دا کە حەجەکەیان بکەن بە

(١) دانەر ـ خ ـ نازانم لەبەر چی ئەم پارچەی تەرجەمە نەکردوەو ، ئەمە خۆیشی حەدیثێکی سەربەخۆی بوخاری‌یە ژمارەیشی بۆ دانەناوە ، داوای لە مامۆستا مەلا سەلام کردوە کە تەرجەمەی بکا ، ئەویش تەرجەمەی نەکردوە . وا لێرەدا ، لە سەرەوە تەرجەمەی دەکەم .

عومره : طەوافی بەیت بکەن‌و ، مووی ســـەریان کورت‌بکەنەوەو ئیحرام بشکێنن ، ئەوانە نەبێ کە قوچیان پێ‌بوو ، [ئەفەرموێ : ئێمەیش ئەمەمان لە لا گران بوو ، دڵمان پێی تەنگ بوو ، ئەمەیش بـــە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەیی‌یەوە ، ئیتر نازانین بە وەحی لـــە ئاســـــــــمانەوە پێیـــنەیێنرا یا خەڵق قسەیان بۆ کرد • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی خەڵقینە ئیحرام بشکێنن ، ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە لـــە قوچم پێـیە ئێوە چی ئـەکـەن منیش وام ئەکــرد ، ئەفەرموێ : ئیحرامسان شکان‌و چووینە لای خێزانمان‌و ، ئەوەی پیاوی بێ ئیحرام ئەیکا کردمان ، هەر وا ماینەوە تا رۆژی تەرویە ـ کە رۆژی هەشــــتی ذیلحەججەیە ـ ئەو رۆژە کە لە مەککە پشتمان هەڵکرد ئیحرامەمان بە حەج بەســـت [یـارانی پێغەمــەر ـ صـــلی الله تعـــالی علیـــه وســـلم ـ [لـــەو رۆژە پیرۆزانـــەدا چوونەلای ئافرەت‌و ئیحرام‌شکانیان بە لاوە کارێکی ناشیاوو نادروســـت بوو و وایان ئەزانێ کـــە نابێ شتی وا بیێ ؛ بۆیە [فەرموویان : بچین بــۆ میناو چووکمان ئاوی تۆوی لێ بتکێ ؟! پێغەمەر ـ صـــلی الله تعـــالی علیـــه وسلم ـ کە ئەمەی بیست فەرمووی : ئەگەر ئەوەی ئێســـــتە ئەیزانم زوو بمزانیایە قوچم لەگەڵ خۆم نەئەهێنا • ئەگەر ئەم قوچەیشـــــم پێ نەبوایـــە ئیحرامم ئەشـــکان •

هەر لەو ناوەدا حەزرەتی عایشـــە ـ رضي الله تعـــالی عنهـــا ـ کەوتـــە بێ‌نوێژییەوە ، (طواف الافاضة) نەبێ هەموو فرمانەکانی حەجی کرد ، کە پاك‌بۆوەو طەوافی کردو هاتوچۆی صـــەفاو مەروەی تەواوکرد •• عەرزی پێغەمەری کـــرد : ئەی پێغەمەری خـــوا ئێوە هەموو بـــە حـــەج‌و عومرەوە بگەڕێنەوەو من تەنها بە حەجی بێ عومرەوە بگەڕێمەوە ؟! پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فرمانی بە حەزرەتی عەبدوڕەحمانی کوڕی حەزرەتی

ئەبوبەکر دا کە لەگەڵ حەزرەتی عائیشەدا بچێ بۆ تەنعیم ، تا لەوێوە عومرە بکا ، حەزرەتی عایشە دوای حەج لە مانگی ذیلحەججەدا عومرەی کرد •

سوراقەی کوڕی مالیکی کوڕی جوعشوم لای جەمرەی عەقەبەدا بـە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ گەیی دی کـە پێغەمەر بەردبارانی ئەکا عەرزی کرد : ئەی پێغەمەری خوا ئەمە [کردنی حەج بـە عومرە ، یا قیران ، یا کردنی عومرە لە مانگی حەجدا] هەر بۆ ئێوەیە یـا بۆ هەموو کەسێکە ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خەیـر بۆ هەتاهەتایە [واتە بۆ هەموو کەسە] •

فقال : إني لو استقبلت من أمري ما استدبرت لم أسق الهدي ، وجعلتها عمرة ؛ فمن كان منكم ليس معه هدي فليحلل ويجعلها عمرة • فقام سراقة بن مالك بن جعشم فقال : يا رسول الله ألِعامنا هذا أم لأبد ؟ فشبك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أصابعه واحـــدة في الأخرى ، وقال : دخلت العمرة في الحج مرتين ، لا بل لأبد أبد •

تەرجەمە :

فەرمووی : ئەگەر ئەوی لـە ئاخریا ئەمزانی لـە ئەوەڵەوە بمزانیایـە هەدیم سەوق نەئەکرد بۆ مەککە [یەعنی منیش ئیحرامم ئەشکاند] ئەمکرد بە عومرە • هەرکەسێ لە ئێوە هەدیی لەگەڵ نیە لـە ئیحرام بێتەدەرێ بیکا بە عومرە [یەعنی لـە دواییـدا ئیحرام بـە حەج دابیەستێ لـە مەککەدا] سوراقەی کوڕی مالیکی کوڕی جوعشوم ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول الله ئەمە هەر بـۆ ئیمساڵ وایە یا بۆ ئەبەدە ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پەنجەی

موبارەكى هەردوو دەستى سەعادەتى تێك پەڕان ، فەرمووى : عومرە چوە ناو حەجەوە دوو جارى فەرموو : لە پاشا فەرمووى : خەير هەر بۆ ئيمسان نيە بۆ ئەبەدە بۆ ئەبەدە •

[ئەم سوراقەيە ئەو ســـوراقەيە كە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ ئەبوبەكرى لـە خزمەتا بوو تەشريفى هيجرەتى كـرد بۆ مەدينە • موشريكان بۆ كوللێ لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـو ئەبوبەكـر هەر يەكە صـــەد وشـــتريان وەعـدە دا بـەو كەســـەى ئەســـيريان بكا يـا بيانكوژێ ، سوراقە ـ رضي الله تعالى عنه ـ هەلساو ســـيلاحى لـە خۆى داو سوار بوو شوێنيان كەوت ، كە لێيان نزيك بۆوە ئەسـپەكەى بـە ئەرزا تا سنگى داچوو ، هاوارى كردە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دۆعاى بۆ كرد نەجاتى بوو ، ئيتر هەر لەو رۆژەوە لە (لە)ى پێغەمەر بوو ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ لـە (عليـه)ى حەرەكەتى نەكرد تـا خوا هيدايەتى دا بە شەرەفى ئيسلامەتى موشەڕڕەف بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە هيجرەتا كەيفيەتەكەى رابورد][1] •

وقدم عليٌّ من اليمن ببُدْنِ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فوجد فاطمة ممن حل ولبست ثياباً صبيغاً واكتحلت ، فأنكر ذلك عليها ، فقالت : إن أبي أمرني بهذا • قال : فكان علي [رضي الله تعالى عنه] يقول بالعراق : فذهبت إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ محرِّشـــاً على فاطمة [رضي الله تعالى عنها ، وروحي فداها بعد أبيها وأمها] للذي صنعت مستفتياً لرسول الله ـ صلى الله تعـالى عليــه وسلم ـ فيما ذكرتْ عنه ، فأخبرته أني أنكرت ذلك عليها فقال : صدقتْ ، صَدَقَتْ • ماذا قلت حين فرضـــت

(١) بڕوانە : بەرگى سێيەمى ئەم كتێبە لاپەڕە (٢٥٤)و دواى ئەوە .

الحج ؟ قال : قلت اللهم إني أهلّ بما أهلّ به رسولك . قال : فإن معي الهدْي فلا تحل .

تەرجەمە :

ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی لە یەمەنەوە هاتەوە وشترانی پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵ بوو ، چاوی بە فاطیمەی نازدار کەوت ـ رضي الله تعالى عنها ـ کە ئیحرامی شـــکانبوو ، جلێکی رەنگاورەنگی لەبەرابوو ، چاوی رشتبوو ، ئینکاری ئەوەی لەسەر کـرد ، فەرمووی : بـاوکـم ئەمری پێکردووم . جابیـر ئەفەرموێ : عەلی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە عیراقا ئەیفەرموو : چوومە خزمـەت پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە تەحریکی بکەم لە فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەوەی لێ بپرسم کە فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لەوەوە ئەیوت . عەرزمکرد : کە ئینکاریم کرد لـە سەری بۆچی لـە ئیحرام هاتۆتە دەرێ . فەرمووی : راستی وتوە ، راستی وتوە . تۆ کە ئیحرامت بە حەج دابەست چیت وت ؟ فەرمووی : عەرزمکرد وتم : خوایا رەسوولی تۆ بە چی ئیحرامی دابەستوە منیش بەوە ئیحرام دائەبەستم : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : من هەدیم پێیە [بۆم دروست نیە لە ئیحرام بێمە دەرێ] تۆیش مەیشـکێنە .

قال : وكان جماعة الهدْي الذي قدم به علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ من اليمن والذي أتى به النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مائة . قـال : فحل الناس كلهم وقصروا إلا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ومن كـان معه هدي ، فلما كان يوم التروية [رۆژی هەشتەمی ذیلحەججە] توجهوا الى منى فأهلّوا بالحج وركب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فصـلى بها الظهر والعصر والمغرب والعشـــاء والفجر ثم مكث قليلا حتى طلعت

الشمس ، وأمر بقبة من شعر تضرب له بنمرة [خارج من عرفه] فسار رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ولا تشك قريش إلا أنه واقف عند المشعر الحرام ، كما كانت قريش تصنع في الجاهلية ، فأجاز رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - حتى أتى عرفة فوجد القبة = قد = ضربت بنمرة ، فنزل بها حتى إذا زاغت الشمس أمر بالقصواء فرُحِلَت له فأتى بطن الوادي .

تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : مەجمووعی ئەو هەدیەی کە عەلی - رضي الله تعالى عنه - لە یەمەن هێنابووی‌و ئەوی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - هێنابووی صەد وشتر بوو . فەرمووی : هەموو خەڵق ، غەیری پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - و ئەوانەی کە هەدیان پێ‌بوو ، لە ئیحرام هاتنەدەرێ‌و سەریان هەڵپاچی‌و مووی سەریان گرت ، کە رۆژی تەرویە بوو ، یەعنی رۆژی هەشتەمی مانگی قوربان بوو روویان‌کردە مینا ئیحرامیان بە حەج دابەست ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی سوار بوو بۆ مینا لە مینا نوێژی نیوەڕۆو عەصرو شێوان‌و خەوتنان‌و سبەینێی کرد . لە پاشا نەختێ وەستا تا رۆژهەڵات. ئەمری فەرموو لە نەمیرە قوبەیێکی مووی بۆ هەڵدەن . پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی لێیدا رۆیی بۆ نەمیرە ، قورەیش هیچ شکیان نەبوو وایان‌ئەزانی کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە (مشعر الحرام) ا وقووف ئەفەرموێ ، وەك قورەیش لە زەمانی جاهیلییەتا لەوێ ئەوەستان . پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە (مشعر الحرام) تێپەڕی‌کرد لێی نەوەستا تا تەشریفی هاتە عەرەفە ، چاوی پێکەوت کە قوبەکەی لە نەمیرەدا بۆ هەڵدراوە ، تەشریفی لەوێ دابەزی تا رۆژ بەلادا

هات ئەمری فەرموو قەصوایان[1] بۆ حازرکرد تەشریفی هاتە (بطن الوادي) وادیی عەرەفە •

فخطب الناس فقال : إن دماءكم وأموالكم حرام عليكم كحرمة يومكم هذا ، في شهركم هذا ، في بلدكم هذا • (مەعنای ئەمە رابورد)[2] •

تەرجەمە :

خوێنتان ماڵتان حەرامە لە سەرتان وەك حەرامی ئەم رۆژەتان لەم مانگەتانا لەم شارەتانا •

(ألا) : خەبەرتان بێ (كل شيىء من أمر الجاهلية) هەموو شتێكی ئیشی جاهیلییەت ، هەموو ئەخلاق و عادەتی قەبیحەیان (تحت قدمي) : لە ژێر پێمایە (موضوع) بەتاڵکراوەتەوەو ساقیط كراوە (ودماء الجاهلية) : ئەو خوێنانەی لە زەمانی جاهیلییەتا لە بەینتانا رژێنراوە (موضوعة) ساقیط كراوە نە قیصاصی هەیە نە دیەی هەیە (وإن أول دم أضع من دمائنا) : ئەوەڵ خوێنێ لە خوێنی ئێمە كە ئیسقاطی ئەكەم (دم ابن ربيعة بن الحرث): خوێنی كوڕی رەبیعەی كوڕی حەرثە ، كە ئامۆزامە (كان مسترضعا في بني سعد فقتله هذيل) : ئەو كوڕی رەبیعە لە بەنی سەعدا شیری ئەخوارد هوذەیل كوشتیان (وربا الجاهلية) : سوودی زەمانی جاهیلییەت (موضوعة) : ساقیطە (وأول ربا أضع) : ئەوەڵ سوودێ كە ئیلغای ئەكەم (= رباناً = ربا عباس بن عبدالمطلب) : = ریبای خۆمانە = سوودی ئەو

(1) قەصوا : ناوی ئەو وشترەی پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كە سواری بوە •

(2) ئەم نووسراوەی لە راستی (فخطب الناس فقال)دا نووسیوە • واتە : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوطبەی بۆ خەڵق خوێندەوەو فەرمووی •••

ماڵەیە کە عەبباسی کوڕی عەبدولموطەلیب داویەتی بە سوود (فإنه موضوع كله) : ئەو ڕیبایە بە تەواودتی بەتاڵکراوەتەوە (فاتقوا الله في النســاء) : دەرحەقی ژنان تەقواو ترستان لە خوا بێ (فإنكم أخذتموهن بأمان الله) : چونکی ئێوە ئــەو ژنانەتان بــە زامنیو کەفیلی خــوا گرتۆتە لای خۆتــان (واستحللتم فروجهن) : فەرجی ئەوانتان حەڵاڵکردوە (بكلمة الله) : بــە ئەمری خوا کــە لــە قورئانا بۆتان بەیانکراوە (ولكم عليهن أن لا يواطئن فرشكم أحدا تكرهونه) : بۆ ئێوە لەسەر ژنەکانتان ئەو حەقەتان هەیە کــە هیچ کەسێ کە ئێوە حەزی لێ ناکەن نەهێننە ســـەر فەرشتان (فإن فعلن ذلك) : ئەگەر ئەوەیانکرد (فاضربوهن): لێیان بدەن (ضرباً غير مبرح) بە لێدانێ کە موهلیك نەبێ زەرەر بــە ئەعزایان ، بــە صیحەتیان نەگەیێنێ (ولهن عليكم رزقهن وكسوتهن بالمعروف) : ئەوانیش لەســـەر ئێوە بــە عورفو عادەت وەکوو ئەمثالتان ڕزقیانو لیباسیان بۆ فەرزە •

(وقد تركت فيكم ما لن تضلوا بعده إن اعتصمتم به : كتاب الله) : بە تەحقیق لە ناوتانا شتێکم بۆ بەجێهێشتوون ئەگەر توند دەستی پێوەبگرنو بــەری نەدەنو پــەیــڕەوی بکەن قــەت ڕێ ون نــاکــەن ، ئەوە کــە بۆم بەجێهێشتوون : کیتابوڵلایە [وەڵلاهی وایە هەرکەسێ عەمەل بــە قورئان بکا لە دنیاو ئاخیرەتا مەسعوودو پایەدار ئەبێ قەت نشستی بەسەرا نایێ ، سا خوا ڕەحمەمان پێ بکا] • (وأنتم تسألون عني فما أنتم قائلون ؟) : لە ئاخیرەتا ئێوە لە منتان لێ ئەپرسرێ دەرحەقی من چی ئەڵێن ؟ (قــالــوا : نشهد أنك قد بلغت وأديت ونصحت) : عەرزیانکرد : شـــــەهادەتت بۆ ئەدەین کە ئەحکامی خوات بــە تەواوەتی تەبلیغکردووین ، ئەوامیرێ لــە سەرت لازم بوە هەمووت بەجێهێناوە ، نەصـــــیحەتی هەموو ئوممەتت کردوە (فقال بأصبعه السبابة يرفعها إلى السماء وينكتها [ينكبها • ذ] الى

الناس : اللهم اشهد ، اللهم اشهد = ثلاث مرات =) : ئەمجا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە پەنجەی شەهادەتی ئیشارەتی فەرموو هەڵیئەبڕی بۆ ئاسمانو وەری‌ئەگێڕایەوە بۆ لای خەڵق ، سێ جار فەرمووی : خوایە تۆ شاهید بە [یەعنی لەسەر ئەمە کە خەڵق ئیقراریان بەمە کردوە کە تەبلیغی ئەحکامم کردوون] (ثم أذن ثم أقام فصلى الظهر ، ثم أقام فصلى العصر . = ولم يصل بينهما = شيئا) : لە پاشا ئەمری فەرموو بە بانگو قامەت ، نوێژی نیوەڕۆی کرد ، لە پاشا ئەمری کرد بە قامەت نوێژی عەصری کرد ، یەعنی بانگێکو دوو قامەت = لە نێوانیانا هیچ نوێژی نەکرد = .

ثم ركب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى أتى الموقف فجعل بطن ناقته القصواء الى الصخرات ، وجعل حبل [جبل . نسخة] المشاة بين يديه ، واستقبل القبلة فلم يزل واقفاً حتى غربت الشمس وذهبت الصفرة قليلا حتى غاب القرص .

تەرجەمە :

لە پاشا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سوار بوو تا تەشریفی هاتە ئەو جێگەیەی کە بۆ حەج لە عەرەفاتا لێی رائەوەستن ، سنگی وشترەکەی کردە ئەو بەردانەی کە = لە = پایینی شاخی رەحمەتا تەفریش‌کراون ، موعظەمی پیادە ، یا رێی (جبل)ی[1] پیادە لە بەردەمیەوە بوون . رووی کردە قیبلە تەشریفی لەوێ بە راوەستاویی لەسەر سواریی مایەوە تا رۆژ ئاوا بوو قورصی رۆژ لە ئوفوق چوەخوارێ کەمێ زەردایی رۆژ غایب بوو .

(1) ئەم وشەیە بە (حبل) و (جبل) ریوایەت کراوەو بۆ سێ مانایش دەستەدەدات : 1 ـ بە مانا کۆمەڵی پیادە . 2 ـ بە مانا تەپۆلکە لمی جوانو بچکۆلە . 3 ـ بە مانای رێگەی هاتوچۆی پیادە .

وأردف أسامة خلفه ودفع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقد شنَّق [دەستە جڵەوەکەی گورجکردەوە] للقصواء الزمام حتى أن رأسها ليصيب قوْرِكْ رحله [ئەو جێگەیەی کوپانی وشتر نە سوار لە سواریی ماندوو بێ پێی جووت ئەکاو لە سەری دائەنێ] ويقول بيده اليمنى : أيها الناس السكينة ، السكينة كلما أتى حبلا [تەپۆلکە] من الحبال أرخى لها قليلا حتى صعد ، حتى أتى المزدلفة ، فصلى بها المغرب والعشاء بأذان واحد وإقامتين ، ولم يسبح بينهما شيئا ، ثم اضطجع = رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = حتى طلع الفجر ، فصلى الفجر حين تبين له الصبح بأذان وإقامة •

تەرجەمە :

ئوسامەی سواری پاشکۆی خۆی کرد ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەوێ رۆیی دەستەجڵەوەکەی بۆ قەصوا گورج کردبووەوە وای گورجکردبووەوە تا سەری قەصوا لەو جێگەیە ئەکەوت کە وشترسوار بۆ ڕەحەتی پێی لەسەر دائەنێ ، بەدەستی راستی ئەیفەرموو: ئەی خەڵقینە بە ئاهیستەیی ، بە ئاهیستەیی ، یەعنی پەلەپەل مەکەن • تەشریفی بگەییبایە هەر تەپۆلکەیێ دەستەجڵەوەکەی کەمێ بۆ شلەکردەوە تا سەربکەوێ تا تەشریفی گەییە موزدەلیفە نوێژی مەغریبو عیشای بە بانگێکو دوو قامەت لەوێکرد ، سونەتی لە بەینا نەکردن ، لە پاشا تەشریفی راکشا تا فەجر طولووعی کرد ، کە صوبحی لێ دیاریدا ، بە بانگێکو قامەتێ نوێژی سبەینێی کرد •

ثم ركب القصواء حتى أتى المشعر الحرام ، فاستقبل القبلة فدعاه وكبره وهلله ووحده ، فلم يزل واقفاً حتى أسفر جدا ، فدفع قبل أن تطلع الشمس • وأردف الفضل بن عباس [رضي الله تعالى عنهما] وكان رجلا حسن الشعر ،

أبيض ، وسيما ، فلما دفع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مرّت به ظعْن يجرين ، فطفق الفضل ينظر إليهن ، فوضع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده على وجه الفضل ، فحول الفضل وجهه الى الشق الآخر ينظر فحول رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده من الشق الآخر على وجه الفضل فصرف وجهه من الشق الآخر ينظر ، حتى أتى بطن مُحَسِّر [ئەو جێیەی کە (أصحاب الفيل)ی لێ ماندووکرا] فحرك قليلا ثم سلك الطريق الوسطى التي تخرج على الجمرة الكبرى حتى أتى الجمرة عند الشجرة ، فرماها بسبع حصيات ، يكبر مع كل حصاة منها حصى الخذف ، رمى من بطن الوادي ، ثم انصرف الى المنحر ، فنحر ثلاثاً وستين بيده ، ثم أعطى عليا [رضي الله تعالى عنه] فنحر ما غبر وأشركه في هديه • ثم أمر من كل بدنة ببضعة فجعلت في قدر ، فطبخت فأكلا من لحمها ، وشربا من مرقها • ثم ركب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأفاض الى البيت ، فصلى بمكة الظهر ، فأتى بني عبدالمطلب يسقون على زمزم ، فقال : انزعوا بني عبدالمطلب فلولا أن يغلبكم الناس على سقايتكم لنزعت معكم • فناولوه دلوا فشرب منه م ـ ٥/٣٠٤ الى ٣٢٩ ، د ، ط •

تەرجەمە :

لە دواییا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی سواری قەصوا بوو تا تەشریفی هاتە (مشعر الحرام) • لەوێ دۆعای کرد ؛ تەکبیرو ، تەهلیلو ، تەوحیدی خوای کرد • تەشریفی لە (مشعر الحرام) وەستا تا دنیا تەواو رووناك بۆوە ، لە پێش رۆژهەڵاتنا تەشریفی لەوێ رۆیی ، فەضلی کوڕی عەباسی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ سواری پاشکۆی خۆی کرد • فەضل پیاوێکی مووجوانو سپیو صاحێب سەرو سیما بوو ،

که پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – تەشریفی لەوێ ڕۆیی چەند ژنێکی وشترسواری پێکەیی وشترەکانیان لێ‌ئەخوڕی . فەضل – رضي الله تعالی عنه – تەماشای ئەکردن ، پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – دەستی موبارەکی نایە سەر دەموچاوی فەضل کە تێیان نەفکرێ ، فەضل ڕووی بۆ ئەولا وەرگێڕا تەماشای ئەکردن ، لەولاوەیشەوە دەستی نایە سەر دەموچاوی فەضل ، فەضل – رضي الله تعالی عنه – ڕووی بەملاوە وەرگێڕا تەماشای ئەکردن . هەر بەم نەوعە تاگەیی‌یە موحەسیر ؛ کە ئەو جێیەیە فیلی (أصحاب الفیل)ی مانگوو کرد ، یەعنی تیا بەهیلاك چوون . لەوێوە کەمێ لێی خوڕی ، تەشریفی بە ڕێی ناوەڕاستا کە لە جەمرەی کوبرادا یێتە دەرێ تا تەشریفی هاتە ئەو جەمرەی لای شەجەرە [کە ئەهلی ئەوێ ئەیناسن] حەوت بەردی هاویتە جەمرەکەوە ، لەگەڵ کوللی بەردێکا (الله أکبر)ی ئەکرد ، بەردەکان بەردی پەلەپیتکە بوو ، یەعنی وردەبەرد بوو ، لە ناو جەرگەی وادی‌یەکە ئەیهاویشتن ، لە پاشا تەشریفی چوو بۆ (منحر) ئەو جێیەی کە حاجییان قوربانی لێ‌سەرەبڕن ، خۆی بە دەستی موبارەکی خۆی لەو صەد وشترە شەصتو سێ وشتری سەربڕی ، باقیەکەیشی کە سی‌وحەوتە دا بە ئیمامی عەلی – رضي الله تعالی عنه – ئەو سەری بڕی . پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – لەو قوربانیانەدا حەزرەتی عەلیی – رضي الله تعالی عنه – کرد بە شەریك . لە پاشا پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – ئەمری فەرموو لەو صەد وشترە هەر لە یەکەی کەمێکیان بڕی خرایە دیزەیێکەوە کوڵێنرا . دوو ئامۆزا ؛ یەکێ پێغەمەر – علیه الصلاة والسلام – ئەوی تریشیان ئامۆزای پێغەمەرو مەحبووبی خواو پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – لێیان خوارد لە گۆشتاوەکەیان نۆشی گیان کرد .

ئەمجا تەشریفی لەوێوە هێرشی هێنا بۆ بەیت ، نوێژی نیوەڕۆی لە مەککە کرد ، تەشریفی چوە لای بەنی (عبدالمطلب) لەسەر زەمزەم ئاویان ئەدا بە خەڵق • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێی‌فەرموون : ئەی بەنی عەبدولموطەلیب ئاو هەلێنجن ، لەبەر ئەوە نەبوایە کە خەلق [لەبەر حەسەد] لەسەر ئاودانی زەمزەم بەخەڵق غەڵەبەتان بەسەرا بکەن لەگەڵم هەڵەهێنجان ، دۆڵکەیێکیان تەقدیم کرد لێی خواردەوە •

بوخاریی ئەم حەدیثە درێژەی پارچە ـ پارچە بە بەعزێ فەرقی لەفزیی بەیان کردوە •

فەوائیدی ئەم حەدیثە وەك نەوەویی ـ رحمه الله ـ بەیانی فەرموە بە وەجهی ژێرە :

قاضی عەیاض ئەفەرموێ : تەصنیفێکی گەورەی تیا تەئلیف‌کراوە لە طەرەف ئەبوبەکری کوڕی مونذیرەوە صەدو پەنجاو ئەوەندە مەسئەلەی فیقهیی لێ‌ئیستینباط کراوە ، ئەگەر بە تەواوەتی تەتەبیوع بکرێ نزیك بەوەندەی تریشی لێ ئیستینباط ئەکرێ • نەوەویی ـ رحمه الله ـ بەعزێکی ذیکرکردوە •

۱ ـ سوننەتە کەسێ کە میوانو موسافیری هات یەکە یەکە ئەحواڵیان بپرسێ ، خۆشیو چۆنییان لەگەڵا بکا وەك جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کردی ، بۆ خاتری ئەمە هەرکەسێ بە قەد قەدری خۆی ئیکرامی بگرێ • حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێ‌فەرمووین هەرکەسێ لە جێیێ دابنێین کە لایەق بەو بێ •

۲ ـ ئیکرامی ئەهلی بەیت سوننەتە وەك جابیر بە محەمەدی کرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ •

٣ ـ مەرحەباكردن لە میوان •

٤ ـ تەلطیفی میوانی منــاڵ وەك جابیر - رضــي الله تعـالی عنــە - دوگمەی محەمەدی كردەوەو دەستی خستە بەینی مەمكی ، ئەگەر منــاڵ نەبوایە نەیەكرد •

٥ ـ ئیمامەتی ئەعما دروستە وەك جابیر - رضي الله تعالی عنە - بـۆ ئەو زائیرانەی كرد • خیلاف لەمەدا نیە كە ئیمامەتی ئەعما دروستە ، لەمەدا خیلاف هەیە كە ئەفضەل ئیمامەتی ئەعمایە یا ئیمامەتی چاوســـاغە • سێ مەذهەبی تیایە :

أ ـ ئیمامەتی ئەعما ئەفضەلە ؛ چونكی چاوی نابینێ مەشــغوڵ بێ بەوانەوە كە ببینێ ، خوشووعی زیاتر ئەبێ لە چاوساغ •

ب ـ ئیمامەتی چاوساغ ئەفضەلە چونكی خۆی لـە نەجاسەت زۆرتر ئەپارێزێ •

ج ـ ئەصــــەح ئەوەیە كـە هیچ فەرقیان نیە ؛ چونكی هــەر یەكـە فەضیلەتێكی هەیە • شافیعی نەصصی بەمەدا ناوە •

٦ ـ صاحێب ماڵ ئەولایە بە ئیمامەت لە غەیر •

٧ ـ با لیباسی زۆریشی بێ دروستە لە تەنها لیباســێكا نوێژكردن ، سەتری عەورەتی بێ كافیە •

٨ ـ خەبەردان بە خەڵق كە حازر بنە سەر ئیشــــی خەیری دینیو دنیەوی سونتەتە بۆ تەعمیمی ئومووری خەیرییە •

٩ ـ پەیرەوی ئەهلی فەضل لە فەرزا فەرزەو لە سونتەتا سونتەتەو ، لە موباحا موباحە •

١٠ - بۆ حەیزدارو زەییستان ئیحرام بە حەج‌و عومرە دروستە •

١١ - ژنی صاحێب حەیزو زەییستان سونتەتە بەوەی بۆیان مومکین ببێ نەیەڵێ خوێنەکەیان تەلویثی[1] شتی تر بکا •

١٢ - بە پێیان‌و بە سواریی حەج دروستە ، بە سواریی ثەوابی زیاترە ، ئیقتیدا بە فیعلی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ، مەذهەبی شافیعیی‌و مالیکیی‌و جومهووری عولەما وایە ؛ چونکی زیاتر قووەتی ئەبێ بۆ بەجێهێنانی مەناسیکی حەج مەصرەفی حەیوانیشی عەلاوە ئەبێ ، زۆر پارە صەرفی حەج ئەکا • داود ئەفەرموێ : بە پێیان ئەفضەلە ؛ چونکی مەشەققەتی زۆرترە • ئەمما خۆئەزیەتدان بە عیبادەت مەحسوب نیە ، ئەصلی فەضل هی عیبادەتەکەیە هی زەحمەتەکەی نیە ، گینا ئەبێ لەخۆدان فەضیلەت بێ •

١٣ - ئینسان وەعظ دابدا سونتەتە تەقویەی قسەکەی بکا بە ئایەتێ ، بە حەدیثێ ، بە قەولی پیاوێکی گەورە تا ئیعتیمادی بدەنە سەر وەکوو جابیر فەرمووی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - چی کردوە ئێمەیش کردوومانە ، ریوایەتەکەم فیعلی ئەوە •

١٤ - لە حەججا پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - بە چ لەفظێ تەلبییەو تەکبیرو تەحمیدو تەوحیدی کردوە ئەفضەل ئەوەیە بە عەینی ئەو لەفظانە ئێمەیش بیکەین ، دروستیشە بە غەیری ئەوانە بکرێ‌و لێی‌زیاد بکرێ ، بۆیە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە تەلبییەی خۆیا ثابت بوەو مەنعی ئەوانەیشی نەکردوە کە بە نەوعێکی تریان کردوە •

---

(١) واتە : خوێناوی بوون‌و پیس‌بوون •

١٥ - بۆ حاجی سوننەتە لە پێش هەموو شتێکا (طواف القدوم) بکا •

١٦ - طەواف حەوتە لە سییانی ئەوەڵا لە (حجر الاسود)ەوە دەست پێ ئەکا بە لۆقەکردنی هەنگاو ورد بە دەوری بەیتاهاتن ، چواری دوایی بە ڕۆیینی عادەتی سوننەتە • لۆقە هەر لە طەوافێکا ئەکرێ لە دوای ئەو سەعی لە بەینی صەفاو مەروە ببێ وەك (طواف القدوم) وەك (طواف الافاضة) کە لە عەرەفاتەوە ئەگەڕێنەوە لە (طواف الوداع)ا نیە ، لە هەموو طەوافێکی حەجا نیە لە طەوافێکا نەبێ لەوانی ترا هەر بە عادەتی بڕوا • لە طەوافی عومرەدا لۆقە هەیە ؛ چونکی هەریەك طەوافی هەیە لەو طەوافانەی کە لە غەیری عومرەو حەجا ئەکرێ گورگەلۆقە نیە • لە طەوافا شانی راستی دەربخا ، پەشتەماڵەکەی کە ئەیدا بە سەرشانیا حەمایەلی بکا ناوەڕاستەکەی بخاتە بن‌باخەڵی راستی ، لکەکانی بهاوێتە سەرشانی چەپی •

١٧ - سوننەتە ئەوی کە طەواف بکا لە دوای طەوافەکەی دوو رکات نوێژی طەواف بکا ، بەعزێك ئەڵێن واجبە ، بەعزێ ئەڵێن : لە دوای طەوافی سوننەت سوننەتە • واجب بێ یا سوننەت ئەگەر نەیکرد طەوافەکە بەطاڵ نابێتەوە •

١٨ - سوننەت وایە کە دوو رکاتی طەواف لە مەقامی ئیبراهیم - علیه الصلاة والسلام -ا بکا ، مومکین نەبوو لە حیجرا بیکا • یا لە (مسجد الحرام)ا بیکا ، یا لە مەککەدا بیکا ، یا لە مەملەکەتی خۆی بیکا • تا لە حەیاتا بێ ، وەختی ئەو نوێژە ناچێ • ئەمما لە غەیری مەقاما بیکا فەضیلەتی لە کیس ئەچێ ، ئیرادەی گەلێ طەوافی بوو دوای کوللی طەوافێکی ئەو دوو

ركاتە سونتەتە • دوای هەموو طەوافەكانیشی بۆ كوللی طەوافێكی دوو ركات بكا (بلا كراهة) دروستە ، فەضیلەتی لە كیس ئەچێ •

١٩ ـ لە ركاتی ئەوەڵی ئەو نوێژەدا سونتەتە (قل يا أيها الكوفرون) لە ركاتی دووەما (قل هو الله) بخوێنێ •

٢٠ ـ سونتەتە لە دوای طەواف‌و نوێژی طەواف دەست بدا لە (حجر الاسود) •

٢١ ـ لە بابی صەفاوە بچێتەدەرێ •

٢٢ ـ بۆ سەعی بەینی صەفاو مەروە ئەبێ لە صەفاوە دەست پێ بكا بۆ مەروە •

٢٣ ـ سونتەتە لە سەعیا سەربكەوێ بۆ صەفاو مەروە بەرەوقیبلە بوەستێ دۆعاو تەكبیرو تەوحید بكا ، سەركەوتنی صەفاو مەروە شەرط نیە ، تەركی ، تەركی فەضیلەتە •

٢٤ ـ لە سەعیا نابێ هیچ لە بەینی صەفاو مەروەدا تەرك بكا ، لە صەفاوە پاشنەی پێی بنووسێنێ بە پێپیلكەی صەفاوە كە گەیی‌یە مەروە پەنجەی پێی بنووسێنێ بە مەروەوە ، كە لەوێ گەڕایەوە بۆ صەفا بەو نەوعە پاشنەی پێی بنووسێنێ بە پێپێلكەی مەروەوە ، كە گەیی‌یە صەفا پەنجەی پێی بە پێپیلكەكەیەوە بنووسێنێ ••• بەم نەوعە لە هەر حەوت دەفعەی سەعیا وا بكا •

٢٥ ـ لە صەفاوە تا مەروە جارێكە ، گەڕانەوەی جارێكە ، ئاخری سەعیەكانی لە مەروەوە ئەبڕێتەوە •

٢٦[١]ـ سونەتە لە پێش وادی‌یەکەوەو دوای وادی‌یەکە بە ڕۆیینی عادەتی بڕوا ، لە وادی‌یەکەدا تا تیایەتی هەڕا بکا ، لە هەر حەوت دەفعەکەدا ، ئەگەر لە هەموو سەعیەکانیا بڕوا یا هەڕا بکا دروستە ، ئەمما فەضـــیلەتی لە کیس ئەچێ •

٢٧ ـ بۆ مێرد هەیە کە خیلافی ئوصوولی ژنی خۆیی دی عیتابی لێ بگرێ ، مەنعی بکا یا شکاتی لێ بکا لای (أولو الأمر) ئەویش بۆی هەیـە بەیانی ئیعتیذار بکا ، دەفعی توهمەت لـە خۆی بکا ، وەك لـە بەینی عەلی‌و فاطیمەدا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ واقیع‌بوە •

٢٨ ـ دروستە تەعلیقی ئیحرام بە ئیحرامی کەسێکی ترەوە ، وەکوو بەعزێ ئەصحابی کیرام فەرموویانە : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە چی ئیحرامی دابەستوە منیش بەوە ئیحرام دائەبەستم • لە نوێژو ڕۆژوودا ئەوە دروست نیە جەزم شەرتە •

٢٩ ـ کە حەجی گێڕا بە عومرەو لە ئیحرامی هاتەدەرێ ئەبێ سەری هەڵپاچێ • ئەگەر بیتاشێ بۆ حەج هیچ نامێنێتەوە بیتاشێ یا بیبڕێ • ئەمما ئەگەر بیشی‌تاشێ‌و مووی بۆ حەج نەما گوێزانی بەسەرا بگێڕێ •

٣٠ ـ ئەوی لە مەککەدا بێ ئەفضەل وایە ڕۆژی تەرویە کە هەشتەمی ذیلحەججەیە ئیحرام بە حەج دابیەستێ •

٣١ ـ ســـوننەتە کـە هیچ کەسێ لـە پێش ڕۆژی تەرویـەدا نەچێ بـۆ مینـا •

٣٢ ـ لای بەعزێ ئەصحاب لەو جێگانەدا نەبێ کە مەناسیکی تیایـە وەك مەککەو میناو موزدەلیفەو عەرەفات‌و هاتوچۆ لەو بەینەدا ســواربوون

---

(١) دانەر بە هەڵە ژمارە (٢٦)ی دووپات‌کردبوەوە ڕاستم‌کردەوە •

ئەفضەلە ، لەو جێگانەدا رۆیین ئەفضەلە ، فەقەط لە هەموویانا سواربوون ئەصەححە .

٣٣ ـ پێنج فەرز لە نیوەڕۆوە تا بەیانی لە مینادا کردنی سونتەتە .

٣٤ ـ شەو لە میندامانەوە سونتەتە روکن نیە ، یەعنی شەوی نۆیەم .

٣٥ ـ سونتەت وایە تا رۆژ هەڵنەیێ لە مینا نەچنە دەرێ .

٣٦ ـ سونتەتە لە نەمیرەدا دابەزین .

٣٧ ـ سونتەتە نەچنە ئەرزی عەرەفات تا زەوالی رۆژی نۆیەم .

٣٨ ـ لە پێش زەوالا سونتەتە غوسڵ بکرێ بۆ عەرەفە .

٣٩ ـ دوای زەوال سونتەتە ئیمام بیانبا بۆ مەسجیدی ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ بەوانەی مەسافەی قەصر دوورن نوێژی نیوەڕۆو عەصریان بە جەمع بە بانگێکو دوو قامەت پێ بکا ، لە پێش نوێژا دوو خوطبەی کورتیان بۆ بخوێنێ ، خوطبەی دوەم کورتتر بێ ، لە پێشا خوطبە ئەمجا نوێژ .

٤٠ ـ کە لە نوێژو خوطبە بوونەوە بچن بۆ مەوقیف .

٤١ ـ دروستە لە بەر سێبەری خێوەتا دابنیشن . مالیکو ئەحمەد ئەفەرموون : بۆ سوار لە بەر سێبەرا بوون مەکرووهە . خێوەت لە موو بێ لە هەرچی بێ ئەبێ . نەمیرە لە عەرەفات نیە لە تەنیشت عەرەفاتە .

٤٢ ـ رۆژی عەرەفە خوطبە خوێندن بۆ حاجیان سونتەتە واجب نیە لای شافیعیی لە چوار جێدا خوطبە سونتەتە :

أ ـ رۆژی حەوتەم لای کەعبە دوای نیوەڕۆ .

ب ـ لە رۆژی عەرەفەدا لە بەطنی عورەنە کە لای عەرەفەوەیە .

ج ـ رۆژی نەحر .

د - رۆژی نەفری ئەوەڵ ، رۆژی دوەمی (أيام التشريق) ئەم خوطبانە هەموو یەکە یەکەن • خوطبەی رۆژی عەرەفە نەبێ ئەو دوانە •

٤٣ - لەو خوطبانەدا ئەوی موحتاج بن پێی بۆیان بەیان بکا •

٤٤ - قەتلی زەمانی جاهیلییەت ، ئەخلاقی جاهیلییەت باطیلە •

٤٥ - ئەوی ئەمر بە مەعرووف‌و نەهی لە مونکەر بکا لە پێش خەڵقا خۆی بیکا وەك پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە پێشا خوێنی خزمی خۆی‌و ریبای مامی خۆیی ئیسقاط کرد •

٤٦ - حوسنی موعاشەرە لەگەڵ ژنا سوننەتە •

٤٧ - تەعزیریان دروستە بە قسەو بە لێدانی بێ زەرەر •

٤٨ - ریعایەتی حوقووقیان بە عورف‌و عادەت لازمە •

٤٩ - بۆ ژن دروست نیە بێ ئیذنی مێردی کەس بێنێتە ماڵیەوە ، ژن بێ یا پیاو بێ ، مەحرەم بێ یا نامەحرەم •

٥٠ - نەفەقەی ژن لازمە •

٥١ - کە لە نوێژو خوطبەکان بۆوە عەجەلەکردن بۆ چوونەمەوقیف سوننەتە •

٥٢ - لە عەرەفەدا بە سواریی راوەستان ئەفضەلە •

٥٣ - سوننەتە لای ئەو بەردانەوە کە تەفریش کراون لە پایینی (جبل الرحمة)ا رابوەستن ، ئەو شاخەی لە ناوەڕاستی ئەرزی عەرەفاتایە ، لازم نیە بچنە سەر گردی عەرەفات • لە هەموو جێییێکی عەرەفاتا راوەستان دروستە • ئەفضەلی ئەو جێگەیە کە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لێی راوەستاوە ئەگەر بۆی مومکین نەبوو لە نزیکی ئەوێوە رابوەستێ ، هەموو عەرەفە مەوقیفە •

٥٤ ـ لە راوەستانا رووکردنە قیلە سونتەتە •

٥٥ ـ تا بە تەواوی جورمی رۆژ ئاوا ئەبێ رابوەستن ئەمجا بچن بۆ موزدەلیفە ، ئەوەندە نەوەستێ حەجەکەی دروستە • ئەمما ئـەگـەر بلێین رۆژو تۆزێ لە شەووەستان واجبــە ، واجبـە خوێنێ بڕێژێ ، ئەگەر بلێین جەمع لە بەینی شەوو رۆژا واجب نیە خوێنڕژانن ســـونەتە ، ئەصـەح ئەمەیە •

وەقتی وقووف مابەینی زەوالی رۆژی عەرەفەیە تا طوولووعی فەجری رۆژی جەژن ، هەرکەسێ لە جوزئێ لەم وەقتەدا رابوەســـتێ حەجەکەی دروستە ، ئەوی رانەوەستێ حەجەکەی دروست نابێ •

٥٦ ـ حەیوان بەقووەت بێ دووپشتەکیی سواربوونی دروستە •

٥٧ ـ بە ئاهیستەیی رۆیین بۆ پێیانو سوار سونتەتە •

٥٨ ـ کە لە عەرەفە هاتنەخوارێ نوێژی مەغریب بێننە لای خەوتنان ، لە وەختی خەوتنانا بە (جمع التأخير) کردنی ســـونەتە بـۆ ئەوەی کـە مەسافەی قەصر دوور بێ لای حەنـەفیی بـۆ هـەرکـەس ؛ چونکی ئەلێن سەبەبی قەصر ســـەفەر نیە نوســوکی حەجە بە (جمع التقديم)یش بـە ئینفیرادیش دروستە ، فەقەط (جمع التقديم)ی کرد موالات فەرزە ، لـە (جمع التأخير)ا سونەتە •

٥٩ ـ لە موزدەلیفەدا شەومانەوە لە شەوی جەژنا لای ئەصەح واجبە بە خوێن جەبر ئەکرێتەوە • بـەعـزێ لـە ئیمە ئەلێن روکنـە نـەمێنێتەوە حەجەکەی تەواو نابێ ، بەعزێکمان ئەلێ سونەتە •

٦٠ ـ تا نوێژی سبەینێ مانەوە سونەتە ، بۆ ضەعەفە پێش فەجـــر بڕۆن •

٦١ ـ زۆر زوو نوێژی سبەینێکردن سونەتە لە موزدەلیفەدا •

٦٢ ـ بانگ‌و قامەت بۆ ئەم نوێژی سبەینێ‌یە سوننەتە •

٦٣ ـ راوەستان لە (مشعر الحرام) کە شاخی (قزح)ە لە مەناسیکی حەججە ، تا دنیا رووناك ئەبێتەوە لێ‌ڕاوەستانی‌و دۆعاکردن سوننەتە •

٦٤ ـ نەظەری =نامەحرەم= پیاو هی ژن‌و ، ژن هی پیـاو گوناهی صەغیرەیـە •

٦٥ ـ ئینکاری مونکەر لازمە •

٦٦ ـ کە لە موزدەلیفە هاتنەخوارێ سوننەتە لە وادیی موحەسسیرا نەختێ خێرا بڕۆن بەو رێی ناوەڕاستەدا بڕۆن کە بەسەر جەمرەی کوبرادا بێ تـا بێتـە لای جەمرەی لای شـــەجەرەوە ، یەعنی لـە گەڕانەوەدا رێ بگـۆڕن •

٦٧ ـ حەوت بەرد کە ئەوەندەی ئـەو بەردەیە کـە بـە پەلەپیتـکە ئەهاوێژرێ گرتنە جەمرەی عەقـەبـە فـەرزە • لـەگـەڵ کـوللی بـەردێ (الله اکبر)کردن سوننەتە •

٦٨ ـ بەردەکان یەکەیەکە بهاوێ ، بە جارێ بیانهاوێ بـە جـارێ حسێبە ، ئەبێ شەش بەردی تر بهاوێ •

٦٩ ـ سوننەتە لە (بطن الوادي) بوەستێ‌و بەردەکان بهاوێ ، میناو عەرەفات‌و موزدەلیفە بخاتە لای راستیەوە ، مەککە بخاتـە لای چەپیەوە ، ئەمما اچۆنی ئەهاوێ دروستە •

٧٠ ـ ئەوی ئەیهاوێ هەر ئەبێ بەرد بێ ، غەیری بەرد دروست نیە •

٧١ ـ بەردهاوێتنە جەمرەی عەقەبە واجبە نوسوکە ئەمما روکن نیـە لای ئێمە ، ئەگەر نەیهاویت تا رۆژی رەمی رائەبوورێ گوناهبـار ئەبێ ، بە خوێن‌ڕژان جەبر ئەکرێتەوە • مالیك ئەفەرموێ : روکنە نەهاوێتنی حەج بەتـاڵ ئەکاتەوە •

٧٢ ـ جێی سەربڕین جێیەکی مەعلوومە لە مینا ، لەوێدا یا لە مەککەدا سەربڕینی دروستە •

٧٣ ـ هەدی چەندە زۆر بێ باشترەو سونتەتە •

٧٤ ـ سونتەتە ئینسان بە دەستی خۆی سەری ببڕێ ، ئیستینابەیش[1] دروستە ، خۆی لە وەختی سەربڕینا نییەت بێنێ •

٧٥ ـ سونتەتە عەجەلە لە سەربڕینیا بکا لە رۆژی جەژنا بێ نەیخاتە (أيام التشريق)ەوە •

٧٦ ـ تەشریکی[2] غەیر دروستە •

٧٧ ـ لە کوشتو کوشتاری قوربانیو هەدی خواردن سونتەتە ، ئەگەر گەلێ بن سونتەتە لە هەموویان بخوا •

٧٨ ـ طەوافی ئیفاضە کە لە عەرەفاتەوە یێنەوە بۆ مەککە روکنی حەجە • وەختی لە نیوەشەوی جەژنەوەیە ، وەختی ئەفضەل دوای رەمی (جمرة العقبه)و سەربڕینی هەدیەکەیو سەرتاشینیەتی (بلا کراهة لە هەموو) رۆژی نەحرا دروستە • بێ عوذر تەئخیری لەو رۆژە مەکرۆهە (ما دام الحياة !)[3] وەختی رانابورێ •

٧٩ ـ طەوافولئیفاضە ئەبێ لە دوای راوەستان لە عەرەفاتا بێ لە پێشا دروست نیە • لە طەوافولئیفاضەدا نە لۆقە نە بەرماڵەکەی بە حەمایەلی پۆشینی شەرت نیە ئەگەر لە (طواف القدوم)ا کردبێتی •

٨٠ ـ لە ئاوی زەمزەم خواردنەوە سونتەتە •

---

(١) وەکیلو جێگرگرتن •

(٢) بەشداریکردنی خەڵقی دیکە •

(٣) هەتا هەتایە •

٨١ ـ ئاو هەڵێنجان لە زەمزەمو ئیش‌تیاکردنی ســونەتە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆیە نەیکرد مەبادا خەڵق وا تێ‌بگەن ئەویش لــە مەناســـــیکی حەجەو لەسەری کۆبنەوەو مەنعی بەنی عەبدولموطەلیبی لێ بکەن •

(مختصرا من النووي) •

ئەم حەدیثە بــەم نەوعە هەر لــە موسلیمایە فەقەط پارچەپارچەی بــە طوروقی موختەلیفە لە هەردوکیانا زۆرە •

١٤/٣٣١٦ ـ براء بن عازب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : نزلت هذه الآية فينا ، كانت الأنصار اذا حجوا فجاؤا لم يدخلوا من قبـل أبـواب بيوتهم ولكن من ظهورها ، فجاء رجل من الأنصار فدخـل من قبل بـابـه ، فكأنه عُيِّر بذلك فنزلت (وليس البرّ بـأن تأتوا البيوت من ظهورهـا ، ولكن البر من اتقى ، وأتوا البيوت من أبوابها)[١] ح ـ ٣/٢٦٩ •

تەرجەمە :

بەرای کوڕی عازیب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەم ئایەتە دەرحەق ئێمە نازڵ بوو ، ئەنصار کە حەجیان بکردایە لە حەج بهاتنایەوە لە دەرگاوە نەئەچوونە ژووری لــە پشت خانوەکانیانەوە ئەچوونە ژووری • پیاوێ لە حەج هاتەوە ، لە دەرگاوە چوە ماڵێ • بەوە عەیبیان لێ گرت ، ئەم ئایەتە نازڵ بوو کە مەئالی وایە : ئەوە خێر نیە کە لە پشـت خانوەکانتانەوە بچنەژووری ، خێر ئەوەیە کە ئینســـان لە خوا تەقوا بکـا ، لــە دەرگـای خانوەکانتانەوە بچنەماڵەوە ، عادەتی جاهیلییەت تەرك بکەن تەقوا لە خـوا بکەن بەڵکو فەلاحتان[٢] بۆ ببێ •

---

(١) البقــرة /١٨٩ .

(٢) واتە : رزگاربین . دانەر تەرجەمەی ئایەتەکەی تەواوکردوە .

٣٣١٧/١٥ ـ أنس [رضي الله تعالى عنه] يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لبيك عمرة وحجا م ـ ٣٦٢/٥ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : ئیحرامم بە حەج و عومرە دابەست ٠

٣٣١٨/١٦ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] يحدث عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : والذي نفسي بيده ليُهِلّنّ ابن مريم [عليه الصلاة والسلام] بفج الروحاء حاجاً أو معتمراً أو ليثنّينّهما م ـ ٣٦٢/٥ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : قەسەم بەوەی نەفسم بە دەستی قودرەتی ئەوە ئیبنومەریەم ـ عليه الصلاة والسلام ـ لە (فج الروحا)وە ئیهلال بە حەج یا عومرە ، یا بە هەردوكیان ئەكا ، یەعنی لە ئاسمان نوزوول ئەكاو حەج ئەكا ٠

٣٣١٩/١٧ ـ عن نافع عن عبدالله ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] كان لا يدخل مكة إلا بات بذي طوى حتى يصبح ويغتسل ثم يدخل مكة نهارا ، ويذكر عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه فعله م ـ ٣٦٨/٥ ٠

وحدث عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان ينزل بذي طوى ويبيت به حتى يصلي الصبح حين يقدم مكة ، ومصلى رسول الله ذلك على أكمة غليظة ليس في المسجد الذي بني ثَمّ ، ولكن أسفل من ذلك م ـ ٣٦٨/٥ ٠

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە حەجی ئەکرد لە (ذی طوی) تەشریفی دائەبەزی غوسڵی ئەکرد ، شەوێ تەشریفی لەوێ ئەمایەوە تا نوێژی سبەینێی ئەکرد ، بە رۆژ تەشریفی ئەچوو بۆ مەککە • موصەللای پێغەمەر - صلى الله عليه وسلم - لە سەر تەپۆلکەیێکی گەورەیە ، لەو مەسجیدەدا نیە کە بەوێ دروستکراوە ، لە خوار ئەوەوەیە •

١٨/٣٣٢٠ - عن عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - كان يخرج [من المدينة] من طريق الشجرة [التي عند مسجد ذي الحليفة] ويدخل [المدينة] من طريق المعرّس. وأن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - كان إذا خرج الى مكة يصلي في مسجد الشجرة ، واذا رجع صلى بذي الحليفة ببطن الوادي وبات حتى يصبح ح - ٩٩/٣ • واذا دخل مكة دخل من الثنية العليا ويخرج من الثنية السفلى م - ٣٦٦/٥ العليا التي بالبطحاء م - ٣٦٧/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی لە مەدینە بچوایە دەرێ، لە رێی شەجەرەوە ئەچوە دەرێ [کە لە لای مەسجیدی ذولحولەیفەیە] لە رێی موعەرِەسەوە تەشریفی داخڵی مەدینە ئەبوو ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە تەشریفی بچوایە بۆ مەککە لە مەسجیدی شەجەرەدا نوێژی ئەکرد ، کە تەشریفی بگەڕایەوە لە ذولحولەیفە لە بەطنولوادیدا نوێژی ئەکرد ، تەشریفی شەو لەوێدا ئەمایەوە تا سبەینێ [بە شەو داخڵی مەدینە نەئەبوو] • [کە تەشریفی بچوایە مەککە لە کەلی لای ژوورووەوە ئەچوە

مەککە ، کە تەشریفی لە مەککە بچوایە دەرێ لە کەلی خوارەوە ئەچوەدەرێ ، کەلی سەروو لە بەطحایە • م] •

۳۳۲۱/۱۹ ـ عمر [بن الخطاب] یقول : سمعت رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بوادي العقیق [واد بقرب البقیع ، بینه وبین المدینه أربعة أمیال] یقول : أتاني اللیلة آت من ربي فقال : صل في هذا الوادي المبارك وقل عمرةً في حجة ح ـ ۹۹/۳ ، د ، جه ، أخرجه أیضاً في المزارعة والاعتصام •

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم بیست تەشریفی لە (وادی العقیق)ا بو [کە لە نزیکی بەقیعە] ئەیفەرموو : ئیمشەو یەکێ لە طەرەف پەروەردگارمەوە هاتە لام پێی‌فەرمووم : لەم وادی‌یە موبارەکەدا نوێژ بکە بڵێ : لە ناو حەجا عومرە دائەبەستم یەعنی بەیەکەوە ئەیانکەم •

۳۳۲۲/۲۰ ـ عەبدوڵلای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە تەشریفی لە ذولحولەیفە لە (وادی العتیق)ا بە شەو لێی‌نوستبو پێیان فەرموبوو : تۆ لە ئەرزێکی بەردەلانیی موبارەکای • سالمی کوڕی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە رێی حەجا لەو جێگەیە ئەیخست کە باوکی لێی ئەخست ، بۆ ئەو جێگەیە ئەگەڕا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی بەشەو لێی مابوەوە ئەو جێیە لە خوار ئەو مزگەوتەوەیە کە لەوێدا لە (بطن الوادی)ایە لە ناوەڕاستی ئەوێ‌و رێگەکەدایە ح ـ ۱۰۰/۳ •

یعلی قال لعمر ـ رضي الله تعالی عنه ـ [وعنه] : أرني النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حین یوحی إلیه • قال : فبینما النبي ـ صلی الله تعالی

عليه وسلم - بالجِعْرانة ومعه نفر من أصحابه ٠٠ جاءه رجل فقـال : يـا رسول الله كيف ترى في رجل أحرم بعمرة وهو متضمخ بطيب ؟ فسـكت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ساعة فجاءه الوحي ، فأشار عمر - رضي الله تعالى عنه - الى يعلى ، فجاء يعلى [رضي الله تعالى عنه] وعلى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ثوب قد أُظل به ، فأدخل رأسه فإذا رسـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - محمر الوجه وهو يغط ، ثم سُرِّي عنه ، فقال : أين الذي سأل عن العمرة ؟ فأتي برجل [فقال له النبي - صـلى الله تعالى عليه وسلم - : ما كنت صانعاً في حجك ؟ قال : أنزع عني هذه الثياب ، وأغسل عني هذا الخلوق ٠ م] فقال [له النبي - صلى الله عليه وسلم -] : اغسل الطيب الذي بك ثلاث مرات ، وانزع عنك الجبة ، واصنع في عمرتك كما تصنع في حجتك [قال ابن جريج] : قلت لعطاء [الراوي عن صـفوان بن يعلى] : أراد الإنقاء حين أمره أن يغسـل ثلاث مرات ؟ قـال : نعم ح - ٣/١٠١ ، م - ٥/١٩٣ الى ١٩٧ ، د ، ت ، ن أحاديث متقاربة ٠

تەرجەمە :

ئیبنوجورەیج لە عەطاوە عەطا لە صـەفوانەوە صـەفوان لە یەعلای باوکیەوە ٠٠ یەعلا بـە عومەری وت - رضي الله تعـالى عنهما - : پێغەمەرم - صلى الله تعالى عليه وسلم - پێنیشان بدە لەو وەختەدا کە وەحی بۆ بێ ٠ لە بەینێکا کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی لە جیعرانە بوو بەعـزێ ئەصـحابی کیرامی لـە خزمـەتـا بوو ، پیـاوێ هاتـەخزمەتی عەرزیکرد : (یا رسول الله) چ ئەفەرمووی : دەرحەق پیاوێ کە ئیحرامی بە عومرە دابەستبێ و خۆی لە شتی بۆنخۆشەوە تلابێ ؟ پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - جوابی نەدایەوە ساعەتێ بێدەنگ بوو ، ئەمجا وەحی بۆهات ٠ عومەر - رضي الله تعالى عنه - ئیشارەتی یەعلای فەرموو ، یەعلا

ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی هات ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە ئەوبێ سێبەری بۆ کرابوو [لە ژێریا بوو] یەعلا سەری بردە ناو ئەو سایەبانەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەجهی موبارەکی سوورهەڵگەڕابوو پرخەپرخی سنگی ئەهات ، لە پاشا ئەو حاڵەی لەسەر لادرا • فەرمووی : ئەوی لە عومرەی پرسی لە کوێیە ؟ ئەو پیاوەی برایەخزمەت [لێی پرسیی لە حەجا چیت ئەکرد ؟ عەرزی کرد : ئەم جلانەم دائەکەندو ، ئەم بۆنەم لە خۆم ئەشت] فەرمووی : بۆنەکەت سێ دەفعە بشۆ ، جبەکەت داکەنە ، لە حەجا چیت ئەکرد لە عومرەکەیشتا وا بکە •

ئیبنوجورەیج ئەڵێ : لە عەطام پرسیی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئایا بۆیەکی ئەمر پێفەرموە سێ جار بیشوا تا تەواو بۆنەخۆشەکەی پێوە نەمێنێ ؟ عەطا فەرمووی : بەڵێ •

ما يلبس المحرم وما يمنع من الطيب(١) :

٢١/٣٣٢٣ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو يخطب يقول : السراويل لمن لم يجد الإزار ، والخفاف لمن لم يجد النعلين ، يعني المحرم م ـ ٥/١٩٢ وعن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بتقديم وتأخير •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوطبەی ئەخوێندو ئەیفەرموو : دەرپێ بۆ کەسێکە ئیزاری نەبێ ، کەوش بۆ کەسێکە نەعلەینی نەبێ •

٢٢/٣٣٢٤ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالت : كنت أطيب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه

(١) ئەوەی لە ئیحراما بێ چی لەبەر ئەکاو ، چی لە بۆن بەکار ئەهێنێو چی بەکار ناهێنێ •

وسلم ـ لإحرامه حين يحرم ، ولحلّه قبل أن يطوف بالبيت ح ـ ١٠٣/٣ ،
م ـ ٢١٩/٥ ، ن •

تەرجەمە :

عايشه ـ رضي الله تعالى عنها ـى حەرەمى پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فەرمووى : كه پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ئيرادەى چوونـه ئيحـرامى ئەكرد بۆنى خۆشـم لىٰئەدا بۆئيحـرامى ، كـه ئەچوه ئيحرامەوه ، بۆ حيلليشى[1] كه له ئيحرام تەشريفى ئەهاته دەرىٰ [له دواى رەمىو حەلق] له پێش طەوافى بەيتا •

دروسته له پێش ئيحراما بۆنى خۆش لەخۆدان با له ئيحراميشا رەنگو بۆنى بمێنىٰ له ئيحراما دروست نيه •

كه سـەرى تاشىو رەجمى كرد لـه پێش طەوافا بۆنلەخۆسـوون دروسته •

معلقـات :

ئيبنوعەباس ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموىٰ : موحـريـم بۆنى رێحانەئەكا ، تەماشاى ئاوێنه ئەكا ، تەداويى ئەكا بەوەى كه ئەخورىٰ وەك رۆنو رۆنزەيتوون • (وصله سعيد بن منصور) ح ـ ١٠٢/٣ •

عەطاى كوڕى رەباح ئەفەرموىٰ : ئەنگوستيله لەدەسـت ئەكـا ، كەمەربەندى پاره لەپشت ئەبەستىٰ • (وصله ابن أبي شيبة) ح ـ ١٠٢/٣

ئيبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ به موحريميى طەوافى ئەكرد بـه جلىٰ زگى خۆى توند بەستبوو • (وصله إمامنا الشافعي ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ح ـ ١٠٢/٣ •

---

(١) حيلل : بىٰئيحرامىو ئيحرامشكاندن .

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ بە زەرەری نەزانیوە بۆ ئەوانەی لە کەژاوەکەیان ئەخستە سەرپشتی وشتر ، دەرپێی کورت لە هەر سەتری فەرج بکا ، وەك دەرپێی دەباغ ، لەپێ بکەن • (وصله سعيد بن منصور) ح ـ ٣/١٠٢ •

٣٣٢٥/٢٣ ـ كان ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يدهن بالزيت [احترازاً عن الطيب • قال منصور الراوي] : فذكرته لإبراهيم [النخعي] فقال : ما تصنع بقوله حدثني الأسود عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كأني أنظر الى وبيص الطيب في مفارق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو محرم ح ـ ٣/١٠٣ ، د ، ن •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بۆ ئیحرام بە رۆنزەیتوون خۆیی ئەهەنوو [بۆنی خۆشی لە خۆی نەئەسوو] مەنصووری راویی لە سەعیدی کوڕی جوبەیرەوە ئەفەرموێ : ئەم موعامەلەی ئیبنوعومەرە ـ رضي الله تعالى عنهما ـم بۆ ئیبراهیمی نەخەعیی ـ رحمه الله تعالى ـ گێڕایەوە ، فەرمووی : چیتە لە قسەی ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کە خیلافی ئەو لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثابتە ؟ ئەسوەد لە حەزرەتی عایشەوە ـ رضي الله تعالى عنها ـ قسەی بۆ کردووم کە فەرمووی : (کأنه) تەماشای بریقەی عەتر ئەکەم بەسەرو لاجانگی پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە حاڵی ئیحراميا •

لە پێش ئیحراما بۆنی خۆش لەخۆسوون دروستە •

٣٣٢٦/٢٤ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رجلا قال : يا رسول الله ما يلبس المحرم من الثياب ؟ قال رسول الله ـ صلى الله

تعالى عليه وسلم ـ : لا يلبس القمص ، ولا العمائم ، ولا الســــــراويلات [شەڵوار] ولا البرانس [جبەی کڵاودار] ولا الخفاف إلا أحد لا يجـــد نعلين ، فليلبس خفين وليقطعهما أسفل من الكعبين ، ولا تلبسوا من الثياب شيئاً مسه الزعفران أو ورس ح ـ ٢١٩/١ ، ح ـ ١٠٥/٣ ، ٢٩٩ وفيـــه ولا تنتقب المرأة المحرمة ، ولا تلبس القفازين ح ـ ٣٠٣/٣ • ئـەم حەدیثە چونکی زیادەی هەیە بەسەر ئەوانی ترا تەرجەمەی ئەمە ئەکەم •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پیـاوێ هەڵســـــا عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (یـا رســـوڵ الله) بەچی ئەمرمان پێ ئەفەرمووی لە ئیحرامـا بیپۆشین ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کراس لەبەر مەکەن ، دەرپێ لەپێ مەکـەن ، [ئەم دوانە ئیشارەتە بە هەموو شتێکی دووراو] هیچ مێزەر بەســـەرەوە مەبەستن ، زاخۆی کڵاودار لەسەر مەکەن [بەم دوانە ئیشارەتی فەرموەتە ئەوە کە بە هیچ شتێ سەردانەپۆشرێ] کەوش لە پێ مەکەن مەگەر کەسێ نەعلەینی نەبێ ، ئەو کەســــە کەوش لەپێ بکا لەخوار قولەپێوە بیبڕێ [ئەمە ئیشارەتە بەمە کە پشتی پێیو تەنیشتی دانەپۆشێ] شـــــتێك کـە زەعفەرانو وەرسی لێکەوتبێ مەیپۆشن [یەعنی شتی بۆنخۆش لەهەر جلێ کەوتبێ ئەمانە بێ ، میسك بێ ، عەنبەر بێ ، عەطریاتی تر بێ] لـە بـەری مەکەن ، ژن پەچە نەگرێتەوە دەسکێش لە دەس نەکا ، گۆرەویش وایە •

٣٣٢٧/٢٥ ـ عن عروة قال : ســألت عائشة [رضي الله تعالى عنها] بأي شيء طيبتِ رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ عنـد حرمـه [أي إحرامه] ؟ قالت : بأطيب الطيب م ـ ٢٢٢/٥ •

٢٦/٣٣٢٨ ـ وعنها قالت : كنت أطيب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بأطيب ما أقدر عليه قبل أن يحرم ثم يحرم م ـ ٥/٢٢٢ •

٢٧/٣٣٢٩ ـ وعنها قالت : طيبت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيدي بذريرة في حجه الوداع للحل والإحرام م ـ ٥/٢٢١ • وفي أخرى : كأني أنظر الى وبيص المسك في مفرق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وفي أخرى قالت : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اذا أراد أن يحرم يتطيب بأطيب ما يجد ، ثم أرى وبيص الدهن في رأسه ولحيته بعد ذلك م ـ ٥/٢٢٣ ، ح ـ ٨/٤٦١ • بەسە •

تەرجەمە :

مەئالی هەمووی ئەمەیە حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : بۆ ئیحرامو بۆ حیل هەموو نەوعە بۆنێکم لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سووە : میسك بێ ، عەنبەر بێ ، هەر عەطرێ کە دەستم کەوتبێ ، لە پێش ئیحراماو لە دوای لە ئیحرام هاتنەدەردوە •

تەلبییە :

٢٨/٣٣٣٠ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كان المشركون يقولون : لبيك لا شريك لك ، فيقول رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ويلكم قدقد • فيقولون : إلا شريكاً هو لك تملكه وما ملك • يقولون هذا وهم يطوفون بالبيت م ـ ٥/٢٠٩ •

تەرجەمە :

موشریکان کە طەوافیان ئەکرد ئەیانوت : (لبيك لا شريك لك) پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : بەسە ، بەسە بە هیلاکا بچن

لێی‌زیاد مەدەن • لە پاشا ئەیان فلتان : شەریکێکت نەبێ لە تۆ مایەی تەوی ئەو مولکی نیە ، ئەمەیان ئەفلتان‌و طەوافی بەیتیان ئەکرد •

٣٣٣١/٢٩ - عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : سمعت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يهل مُلَبِّداً [بالصمغ • اخرى • خ] يقول : لبيك اللهم لبيك ، لبيك لا شريك لك لبيك ، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك ، لا يزيد على هؤلاء الكلمات ، وأن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] كان يقول : كان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يركع بذي الحليفة ركعتين، ثم اذا استوت به الناقة قائمة عند مسجد ذي الحليفة أهل بهؤلاء الكلمات • وكان عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] يقول : كان عمر بن الخطاب يُهل بإهلال رسول الله - صلى الله تعالى عليه‌وسلم- من‌هؤلاء الكلمات ، ويقول : لبيك أللهم‌لبيك‌وسعديك والخير في يديك ، لبيك والرغباء إليك والعمل م - ٢٠٨/٥ ، ح - ٣/١٠° الى ملبداً ، وفي اللباس ، د ، ن ، جه والتلبية ح - ١١٠/٣ •

تەرجەمە :

سالم لە عەبدوڵلای باوکیەوە - رضي الله تعالى عنه - ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : لە پێغەمەرم - صلى الله تعالى عليه وسلم - بیست سەری موبارەکی بە صەمغ ئەکرد[1] بە لبادو دەنگی بە (لبيك ، لبيك) بەرزئەکردەوە ئەیفەرموو : (لبيك اللهم لبيك ، لبيك لا شريك لك لبيك ، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك) لەسەر ئەمە لێی زیاد نەئەکرد • عەبدوڵلای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەیفەرموو : پێغەمەر

(١) جۆرە صەمغێکیان بەکارهێناوە بۆ ئەوەی قژی سەریان بەیەکەوە بلکێنن تا لە ماوەی ئیحراما پاکو تمیز بێ‌و قژیان هەڵنەوەرێ •

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ذولحولەیفە دوو ركاتی ئەكرد (نوێژی ئیحرام) كە وشترەكەی لای مزگەوتی ذولحولەیفە هەڵەستایە پێیان • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەو كەلیمانە دەنگی هەڵەبڕی • عەبدوللای كوڕی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەیفەرموو : ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە ئیهلالی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەنگی هەڵەبڕیو ئەم كەلیماتەیشی لێزیاد ئەكرد ئەیفەرموو : (لبيك اللهم لبيك وسعديك ... إلخ) لە حەدیثی جابیرا ئەم (لبيك)ی ئیمامی عومەرە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئیشارەتی كرایە •

٣٠/٣٣٣٢ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن أسامة ـ رضي الله تعالى عنه ـ كان ردف النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من عرفة الى مزدلفة ، ثم أردف الفضل [رضي الله تعالى عنه] من المزدلفة الى منى قال : فكلاهما قال : لم يزل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يلبي حتى رمى جمرة العقبة ح ـ ١٠٦/٣ ، م ـ ٣٨٦/٥ بمعناه •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئوسامەی لە پاشكۆدا بوو تا موزدەلیفە ، لەوێوە فەضلی سواری پاشكۆی كرد تا مینا ، لە هەردوكیانم بیست ئەیانوت : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لە عەرەفاتەوە] تا جەمرەی عەقەبەی رەجمكرد هەر (لبيك ، لبيك)ی ئەكرد •

٣١/٣٣٣٣ ـ عن نافع أن عبدالله [رضي الله تعالى عنه] أخبره أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ استقبل فُرْضتي الجبل [كەلی بەرز] التي بينه وبين الجبل الطويل نحو الكعبة يجعل المسجد الذي بني ثمَّ

يسارَ المسجد الذي بطرف الأكمة ، ومصلى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أسفل منه على الأكمة السوداء يدع من الاكمة عشرة أذرع أو نحوها ، ثم يصلي مستقبل الفرضتين من الجبل الطويل الذي بينه وبين الكعبة - صلى الله تعالى عليه وسلم - م - ٥/٣٦٨ •

تەرجەمە :

عەبدوللای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ڕووی‌ئەکردە ئەو کەبەرزەی کە لە بەینی ئەوو ئەو شاخە درێژەی بەرەوکەعبەیە ئەو مزگەوتەی کە ئەوێ دروست‌کراوەی ئەخستە لای چەپی ، ئەو مزگەوتەی کە لە سەردنی تەپۆلکەکەیە جێ نوێژی پێغەمەر - صلى الله تعالى عيه وسلم - لە خوار ئەوەوەیە لەسەر تەپۆلکە رەشەکە ، لە تەپۆلکەکە بە قەد دە گەزی لێ بەجێ‌ئەهێشت لە پاشا بەرەوگردەکەی شاخەدرێژەکەی بەینی تۆو کەعبە نوێژی ئەکرد - صلى الله تعالى عليه وسلم - [ئەوانەی خوا بە قسمەتیان بکا بچن تێی‌ئەگەن] •

٣٢/٣٣٣٤ - (عن منتشر) ئەفەرموێ : لە عەبدوللای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - م پرسیی : پیاو عەطر لە خۆی‌داو سبەینێ بچێتە ئیحرامەوە [یەعنی دروستە یان نا ؟] فەرمووی : حەزناکەم بە بۆنی عەطرەوە بچمە ئیحرامەوە ، ئەگەر قەتران لە خۆم هەڵسووم لام خۆشترە لەوە کە عەطر لەخۆم سووم‌و بچمە ئیحرامەوە • مونتەشیر ئەفەرموێ : چوومە خزمەت حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەوەم عەرزکرد ، فەرمووی : من پێغەمەرم - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە ئیرادەی ئیحرامی

کرد عەطرم لە بەدەن سوو[١] ئەمجا تەشریفی چوە لای هەموو حەرەمەکانی بۆ سبەینێ چوە ئیحرامەوە [یەعنی لەپێش ئیحراما عەطرلەخۆدان بۆ ئیحرام سونەتی پێغەمەرە ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فەرموودەی ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ خیلافی سونەتە] .

٣٣٣٥/٣٣ ـ عن عبدالله بن عباس ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ قال : انطلق النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من المدينة [بين الظهر والعصر يوم السبت] بعد ما ترجل وادَّهن ولبس إزاره ورداءه هو وأصحابه فلم ينـه عن شيء من الأردية والأزر تلبس إلا المزعفرة التي تَردَع [ينفض الزعفران] على الجلد ، فأصبح بذي الحليفة [صلى = رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الظهر بذي الحليفة ثم دعا بناقته فأشعرها في صفحة سنامها الأيمن ، وسلت الدم ، وقلدها نعلين ، ثم م ـ ٣٥٧/٥] ركب راحلته حتى استوى على البيداء أهلَّ هو وأصـــحابه ، وقلد بدنته . وذلك لخمس بقين من ذي القعدة ، فقدم مكة لأربع ليال خلون من ذي الحجة ، فطاف بالبيت وسعى بين الصفا والمروة ولم يَحلَّ من أجل بُدْنه لأنه قلدها ، ثم نزل بأعلى مكة عند الحجون [جبل مشرف على المحصب حذاء مسجد العقبة] وهو محل بالحج . ولم يقرب الكعبة بعد طوافه بها حتى رجع من عرفة ، وأمر أصـــحابه أن يطَّوَّفوا بالبيت وبين الصفا والمروة ، ثم يقصـوا من رؤسهم ، ثم يحلّوا . وذلك لمن لم يكن معه بدنة قلدها . ومن كانت معه امرأته فهي لـه حـلال ، والطيب والثياب ح ـ ١٠٧/٣ .

---

(١) ئەم رســـتە باش تەرجەمە نەکراوە ، ئاوا بوایە باشتر بوو : « کـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیرادەی ئیحـــرامی کرد من عەطرم لە بەدەنی سوو .. » .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی عەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - [رۆژی شەمە لە بەینی نیوەڕۆو عەصرا] دوای ئەمە کە سەری داهێناو رۆنی عەطری لە خۆی سوو ، ریداو ئیزاری لەبەرکرد ، خۆیو ئەصحابی لە مەدینەوە حەرەکەتیان فەرموو ، نەهی لە هیچ شتێك لە ئیزارو ریدا نەکرد کە بپۆشرێ ، تەنها نەهی لەو لیباسە کرد کە زۆر زەعفەرانی لێدرابێ کە هەموو پێستی ئینسان لە زەعفەرانەوە بدا • ئەو رۆژە تەشریفی گەیی یە ذولحولەیفە شەو لەوێ مایەوە تا سبەی نیوەڕۆ [نوێژی نیوەڕۆی لێکرد ، ئەمری فەرموو وشتری هەدیەکەیان بۆ هێنا لە تەنیشتی راستی کۆپارەکەی پشتی ئیشعاری کرد ، یەعنی برینداری کرد ، خوێنی لێ جاریی بوو دوو نەعلی بە ملا هەڵاوەسی لە پاشا • م] سواری وشترەکەی بوو تا تەشریفی لەسەر شاخی بەیدا راوەستا خۆیو ئەصحابی کیرامی دەنگیان بە (لبيك ، لبيك) بەرزکردەوە ، بودنەکەی قەلادەی پیاکرد ، دوو نەعلی هەڵاوەسی بە ملیا ، ئەوە لەو وەختەدا بو کە پێنج رۆژی ذیلقەعدە مابوو چوار شەو لە ذیلحەججە رابوردبوو تەشریفی گەیی یە مەککە ، طەوافی بەیتی کرد ، سەعی بەینی صەفاو مەروەی کرد ، ئیحرامەکەی نەشکان ؛ چونکی بودنەکەی تەقلید[1] کردبوو [کەسێ کە هەدیی تەقلید کرد تا نەگا بە جێی خۆی ، یەعنی لە رۆژی جەژنا سەرنەبڕرێ دروست نیە لە ئیحرام بێتەدەرێ] لە پاشا تەشریفی چوە ژوور مەککەوە لای شاخی حەجوون ، بە حەج ئیحرامی دابەستبوو لە دوای ئەو طەوافەی ئیتر نزیك بە بەیت نەکەوت بۆ طەواف تا تەشریفی لە عەرەفات گەڕایەوە ،

(١) واتە : قۆچی قوربانیی دیاریی کرد .

فەقەط ئەمری بە ئەصحابی کرد ، ئەو ئەصحابەی کە هەدیان نەبوو کە طەوافی بەیت بکەن ، سەعیی بەینی صەفاو مەروە بکەن ، سەریان هەلپاچن ، لە ئیحرام بچنەدەرێ • ئەوانەی کە ژنیان پێبوو ژنیان بۆ حەلال بوو ، هەموویان لیباس‌و عەطرو هەرچی لە ئیحراما حەرام بوو بۆیان حەلال بوو •

٣٣٣٦/٣٤ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : صلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ونحن معه بالمدينة الظهر أربعاً والعصر [أي عصر ذلك اليوم] بذي الحليفة ركعتين ، ثم بات بها حتى أصبح ، ثم ركب حتى استوت به على البيداء [تەپۆلکەی بەرابەر بە ذولحولەیفە] حمد الله وسبح وكبر ، ثم أهلّ بحج وعمرة ، وأهل الناس بهما ، فلما قدمنا [مكة] أمر الناس فحلوا ، حتى كان يوم التروية أهلوا بالحج ، قال : ونحر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بدنات بيده قياماً ، وذبح رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالمدينة كبشين أملحين ح ـ ٣/١١٢ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئێمەی لە خزمەتا بووین لە مەدینە چوار رکات نوێژی نیوەڕۆی کرد [هەر ئەو رۆژە نوێژی عەصری قەصرکرد] لە ذولحولەیفە دوو رکاتی کرد ، شەو تەشریفی لە ذولحولەیفە مایەوە تا سبەینێ ، لە پاشا تەشریفی سوار بوو تا لە سەر بەیدا راوەستا ، لەوێ حەمدی خوای کرد ، تەسبیحی‌کرد ، تەکبیری‌کرد ، ئیحرامی بە حەج‌و عومرە دابەست ، خەڵقیش بە هەردوکیان ئیحرامیان دابەست ، کە گەیینە مەککە ئەمری بە خەڵق‌کرد لە ئیحرام هاتنەدەرێ • تا رۆژی تەرویە هەشتەمی ذیلحەجە ، ئیحرامیان بە حەج دابەست ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە دەستی موبارەکی

بودنەکانی سەربڕی بەپێوە ، پێغەمەر - صلی الله تعالى علیه وسلم - لە مەدینەدا دوو مەڕی[1] چاوجوانی شاخداری سەربڕی •

ئیختیلافی ئەنەس و ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهم - :

٣٣٣٧/٣٥ - عن بكر عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : سمعت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يلبي بالحج والعمرة جميعاً • قال بكر : فحدثت بذلك ابن عمر [رضي الله تعالى عنه] فقال : لبى بالحج وحده • فلقيت أنساً فحدثته بقول ابن عمر - رضي الله تعالى عنهم - فقال أنس : ما تعدوننا إلا صبياناً ! سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : لبيك عمرة وحجا م - ٣٤٧/٥ •

تەرجەمە :

بەکری کوڕی عەبدوڵلا ئەفەرموێ : ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە جارێ ئیحرامی بە حەجیش و بە عومرەیش دابەست = بەکر ئەفەرموێ = : ئەمەم عەرزی ئیبنوعومەر کرد - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : تەنها بە حەجی دابەست • بە ئەنەسیش گەییمەوە فتواکەی ئیبنوعومەرم عەرزکرد - رضي الله تعالى عنهم - فەرمووی : ئێوە ئێمە بە منالٚ حسێب ئەکەن ! لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -م بیست فەرمووی : (لبيك عمرة وحجا) •

ئیختیلافی ئیبنوعەباس و ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهم - :

٣٣٣٨/٣٦ - عن وبرة قال : سأل رجل ابن عمر : أطوف بالبيت وقد أحرمت بالحج ؟ فقال : وما يمنعك ؟ قال : إني رأيت ابن فلان [ابن عباس

(١) راستەوایە بینووسیایە : دوو بەرانی ...

كما صرح به في أخرى | يكرهه وأنت أحب إلينا منه ، رأيناه قد فتنته الدنيا • فقال : وأينا أو أيكم لم تفتنه الدنيا ؟ ثم قال : رأينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أحرم بالحج وطاف بالبيت وسعى بين الصفا والمروة ، فسنة الله وسنة رسوله أحق أن تتبع من سنة فلان إن كنت صادقاً •

م ـ ٣٤٨/٥ •

تەرجەمە :

وەبرە ئەفەرموێ : لای ئیبنوعومەر بووم ـ رضي الله تعالى عنهما ـ پیاوێ هات لێیپرسیی : ئیحرامم بە حەج دابەستوە بۆم دروستە لە پێش عەرەفەدا طەوافی بەیت بکەم ؟ فەرمووی : چی لەوە مەنعت ئەکا ؟ عەرزیکرد : ئیبنوفلان ، یەعنی ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : نابێ ، تۆمان لاخۆشەویستری ؛ چونکی ئەو مەفتوونی دنیا بوە • فەرمووی : کاممان ، یا فەرمووی : کامتان دنیا تووشی فیتنەی نەکردوون ؟ ئەپاشا فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مان دی ئیحرامی بە حەج دابەست ، طەوافی بەیتیکرد ، سەعی بەینی صەفاو مەروەی کرد • سوننەتی خواو پێغەمەری خوا لایەقترە کە ئیتباع بکرێ لە سوننەتی فلان ، ئەگەر راست بکەی •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەعزێ مەئموورییەتی لە بەنی ئومەییە قەبووڵکردوە ، بەوە مەفتوون نەبوە • ئەو قسەیە دەرحەق ئەو زەڵڵەیە • ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ هیچ تێکەڵ بە مەئموورییەت نەبوە • ئەو طەوافەی کە مەحەللی نیزاعیان بوە (طواف القدوم)ە ، ئەوە سوننەتە نەیشکرێ ئەبێ پێی ناوێ بە خوێن جەبر بکرێتەوە ، ئەگەر دوای عەرەفات بکرێ ئەبێ بە (طواف الافاضه) نابێ بە (طواف القدوم) عەمەل لە سەر قسەی ئیبنوعومەرە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ •

٣٣٣٩/٣٧ - عن عائشه - رضي الله تعالى عنها - قالت : خرجنا مع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في حجه الوداع موافين [موافين • ح • م] لهلال ذي الحجه ، قالت : فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : من اراد منكم أن يهل بعمرة فليهل ، فلولا اني اهديت لاهللت بعمرة • قالت : فكان من القوم من اهل بعمرة ، ومنهم من اهل بالحج • قالت : فكنت أنا ممن أهل بعمرة فخرجنا حتى قدمنا مكه ، فادركني يوم عرفه وانا حائض لم احل من عمرتي ، فشكوت ذلك الى النبي - صلى الله عليه وسلم - فقال : دعي عمرتك ، وانقضي رأسك ، وامتشطي ، واهلي بالحج • قالت : ففعلت ، فلما كانت ليله الحصبه [التي بعد ايام التشريق] وقد قضى الله حجنا أرسل معي عبدالرحمن بن أبي بكر [أخيها - رضي الله تعالى عنهم -] فأردفني وخرج بي الى التنعيم ، فأهللت بعمرة فقضى الله حجنا وعمرتنا • ولم يكن في ذلك هدي ولا صدقه ولا صوم م - ٥/٢٧٦ ، ح - ٣/٢٦٠ واللفظ لمسلم •

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : لە حەجی ویداعا لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە مەدینە چووینەدەرێ بۆ حەج ، نزیکی هیلالی ذیلحەجە بووین ، پێغەمەر - صلى الله عليه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ ئیرادەی هەیە کە بە عومرە بچێتە ئیحرامەوەو بەو نییەتە دەنگ بە (لبیك) بەرزبکاتەوە بەو ناوەوە بچێتە ئیحرامەوە ، ئەگەر من هەدیەم پێ نەبوایە منیش بە عومرە ئیحرامم دائەبەست، بەعزێ لە قەومەکە بە عومرە، بەعزێ بە حەج ئیحرامیان دابەست • من لەوانە بووم کە بە عومرە چووبوونە ئیحرامەوە [ئەو جێیەی کە ئیحرامامان لێ دابەستبوو کە (سرف)ە] چووینە دەرێ تا هاتینە مەککە رۆژی عەرەفەم لێ هات لە حەیزا بووم ،

ئێشتا لە عومرەکەم نەهاتبوومە دەرێ ، ئەو حالەم عەرزی پێغەمەر ــ صلی الله تعـالی علیــه وسلم ــ کــرد ، فەرمووی : واز لــە عومرەکــەت بێنــە ، سەرت بکەرەوە ، دای هێنە ، بە حەج ئیحرام دابەستە • فەرمووی : کردم کە رۆژی حەصبە هات [رۆژی دوای (أيام التشريق) پێنجەمی جەژن] خوا حەجەکەی بۆ بەجێهێنابووین [یەعنی لە حەج بووبووینەوە] پێغـەمـــەر ــ صلى الله تعـالی علیــه وسلم ــ عەبدوڕەحمانی [برامی] کوڕی ئەبوبەکر ــ رضي الله تعالی عنهما ــی لەگەڵ ناردمە تەنعیم ، سواری پاشکۆی خۆیی کردم ، لە تەنعیم ئیهلالم بە عومرە کرد ، لە باتی ئەو عومرەیەی کە هەڵــم وەشاند و کردم بە حەج خوا حەج و عومرەکەی بۆ بەجێهێناین لەوەدا نــە صەدەقە بوو نە هەدییە بوونە رۆژوو بوو •

[ئەمەی کە ئەفەرموێ : نــە هەدییە نــە صەدەقە نە رۆژوو بوو •• نەوەویی و قەسطەلانی ئەفەرموون : مودرەجە لــە کەلامی هیشامی کوڕی عوروەیە لە کەلامی عایشە نیە • سیاقی ریوایەتی بوخاریی کە ئەفەرموێ : عەبدوڕەحمان عایشەی ــ رضي الله تعالی عنهما ــ سواری پاشکۆ کردو لە باتی عومرەکەی عومرەی لە تەنعیم دابەست و ، خــوا هەم حەجەکەی هــەم عومرەکەی پێکهانی و لەوەدا نــە هەدی نــە صەدەقە ، نە رۆژوو نەبوو وا دەرەکەوێ کە مودرەج بێ لە کەلامی عایشە ــ رضي الله تعالی عنها ــ نەبێ • لەو ریوایەتی موسلیمەدا کە ئەفەرموێ : سواری پاشکۆی کردم و بردمی بۆ تەنعیم و ئیحرامم بە حەج دابەســـت و خوا حەج و عومرەکەی بۆ جێبەجێ کردم ••• وا دەرەکەوێ کە لە کەلامی = عایشە = ــ رضي الله تعالی عنها ــ بێ ، [والله أعلم] •

٣٣٤٠/٣٨ ــ عن عائشة ــ رضي الله تعالى عنها ــ زوج النبي ــ صـلى الله تعالى عليه وسلم ــ قالت : خرجنا مع النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ

في حجة الوداع فأهللنا بعمرة [أي أدخلناها على الحج] ثم قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من كان معه هدي فليهل بالحج مع العمرة ثم لا يحل حتى يحل منهما جميعاً ، فقـدمت مكة وأنـا حائض ولم أطف بالبيت ولا بين الصفا والمروة . فشكوت ذلك الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : انقضي رأسك وامتشطي وأهلي بالحج ودعي العمرة ففعلت ، فلما قضـينا الحج أرسلني النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مع عبدالرحمن بن أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما] الى التنعيم ، فاعتمرت ، فقال : هذه مكانَ عمرتك . قالت : فطاف الذين كانوا أهلوا بالعمرة بالبيت وبين الصفا والمروة ، ثم حلوا ثم طافوا طوافاً واحداً [آخر . كش] بعد أن رجعوا من منى . وأما الذين جمعوا الحج والعمرة فإنما طافوا طوافاً واحداً ح ـ ٣/١١٥ ، م ـ ٥/٢٦٠ . د . ت . ن في الحج جه . أخرجه البخاري في المغازي أيضاً .

تەرجەمە :

عایشه ـ رضي الله تعالى عنها ـی حەرەمی نازداری پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ ئەفەرموێ : لـە حەجی ویداعا لـە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ لە مەدینە چووینەدەرێ بۆ حەج ، بـە عومرە ئیحرامسان دابەست ، لـە پاشـا پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : ئەوی کە هەدیی پێیە بە حەجو عومرە ئیحرام دابەستێ ، لـە پاشا تا لە هەردوکیان نەبێتە دەرێ ئیحرامەکەی نەشکێنێ من هاتمە مەککە لە حەیزا بووم ، نە طەوافی بەیتم‌کردبوو ، نە سەعی بەینی صـەفاو مەروەم کردبوو . شەکوام بردە بەر پێغەمەر ـ صلی الله علیه وسلم ـ فەرمووی : پرچت‌بکەرەوە دایهێنە ، بە حەج ئیحرام دابەستە ، واز لە عومرەکەت بێنە ،

کردم • کە حەجمان تەواوکرد پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵ عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبوبەکرا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ناردمی بۆ تەنعیم [کە مەشهوورە بە مەسجیدی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ] لەوێ ئیحرامم بە عومرە دابەستو عومرەم کرد ، فەرمووی : ئەم عومرەیە لە باتی عومرەکەت [کە تێکتدا] عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ئەوانەی کە تەنها بە عومرە ئیحرامیان دابەست طەوافی بەیتیان کردو سەعیی‌بەینی صەفاو مەروەیان کرد لە پاشا لە عومرە هاتنەدەرێ ، لە پاشا طەوافێکی تریشیان کرد بۆ حەج لە دوای ئەمە کە لە مینا گەڕانەوە • ئەمما ئەوانەی کە بە حەجیش‌و بە عومرەیش ئیحرامیان دابەستبوو تەنها طەوافێکیان کرد •

٣٩/٢٣٤١ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : خرجنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في أشهر الحج وليالي الحج وحُرُم الحج ، فنزلنا بسرف [عشرة أميال من مكة] قالت : فخرج الى أصحابه فقال : من لم يكن منكم معه هدي فأحب أن يجعلها عمرة فليفعل ، ومن كان معه الهدي فلا [يفعل] قالت : فالآخذ بها والتارك لها من أصحابه • قالت : فأما رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ورجال من أصحابه ، فكانوا أهل قوة ، وكان معهم الهدي ، فلم يقدروا على العمرة • قالت : فدخل عليّ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأنا أبكي • فقال : ما يبكيك يا هَنْتاه ؟ قلت : سمعت قولك لأصحابك فمنعت العمرة • قال : وما شأنك ؟ قلت : لا أصلي • قال : فلا يضيرك إنما أنت امرأة من بنات آدم ، كتب الله عليك ما كتب عليهن ، فكوني في حجتك فعسى الله أن

يرزقكيها . قالت : فخرجنا في حجته حتى قدمنا منى ، فطهرت [يوم النحر] ثم خرجت من منى فأفضت بالبيت ، قالت : ثم خرجت معه في النفر الآخـر [في اليوم الثالث عشر من ذي الحجة] حتى نزل المحَصَّب [موضـــع بين مكة ومنى] ونزلنا معه فدعا عبدالرحمن بن أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما] فقال : اخرج بأختك من الحرم [إلى أدنى الحل] فلتُهلّ بعمرة ، ثم أفرغا ، ثم أتيا ههنا ، فإني أنظركما حتى تأتياني . قالت : فخرجنـا حتى إذا فرغت وفرغت من الطواف ، ثم جئته بسحر [في جوف الليل . أخرى] فقال : هل فرغتم ؟ فقلت : نعم . فآذن بالرحيل في أصحابه ، فارتحل الناس [قبل صلاة الصـــــبح ح ـ ٣/٢٦٢] فمر متوجهاً إلى المدينة ح ـ ٣/١٢٠ ، ٢٦٢ ، م ـ ٥/٢٨١ ن ، ح ـ ٣/١٢٣ .

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : لـە خزمـەت پێغـەمـەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە زەمانی حەجا [کە شەوال‌و ذیلقەعدەو دەی ذیلحەجەیە ، یەعنی لەو موددەیەدا] لە شەوانی ئەو موددەیەداو لە مەکان‌و ئەحوالی حەجا [یەعنی بۆ ئـەو جێیانەی کـە حەجی تیا ئەکرێ‌و ئەفعـالی حەجی تیا ئیجرا ئەکرێ ، یەعنی لە غەیری ئەو زەمانانەدا نەبوو ، بۆ غەیری ئیجرای حەج نەبوو] لە مەدینە چووینە دەرێ لـە ســـەریفەدا بـارمـان لێخست . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لە خێوەتەکەی هاتەدەرێ بۆ لای ئەصحابی کیرامی فەرمووی : هـەرکامێکتان هەدیی پێ نەبێ [یەعنی حەیوانی تەعیین‌و نیشانە نەکردبێ کە لە حەجا سەری ببڕێ بە

قوربانی] ئەگەر هەوەسی ییێنێ کە حەجەکەی بکا بە عومرە بیکا ، ئەوی کە هەدیی پێیە [یەعنی عەلامەتی ئەمەی کە هەدیەیە پێوە هەڵئاوەسی بێ] ئەو کەسە حەجەکەی نەکا بە عومرە •

عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : بەعزێ لە ئەصـــــحابی وایان‌کردو بەعزێ نەیان‌کرد ، فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ و بەعزێ پیاو لە ئەصحابی بە قودرەت بوون ، هەدییـان پێ بـوو نەیان‌توانی حەجەکەیان بکەن بە عومرە • فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ تەشریفی هاتە لای من ئەگریام ، فەرمووی : ئـەی هین بۆچی ئەگریت ؟ عەرزم‌کرد : گوێم لەوە بوو کـە بـە ئەصحابت فەرموو ، ئیســـتە من پەکی عومرەم کەوتوە ، پێم‌ناکرێ • فەرمووی : بۆ چیت لێ قەوماوە ؟ عەرزم‌کرد : نوێژ ناکەم • فەرمووی : زەرەرت پێ نادا تۆ ژنێکی لە کچانی ئادەم ، ئەوی بۆ ئەوان نووسرابێ بۆ تۆیش نووسراوە [یەعنی بە تەنها هەر تۆ وا نیت] لە حەجەکەتا بمێنەرەوە مەیکە بـە عومرە ، ئومێـدم وانە کە خوا عومرەیشت بـە نصیب بکا • فەرمووی : لـە حەجی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ لـە خزمەتیا رۆیین تـا گەیینـە مینـا لـەوێ پاك‌بوومەوە ، لە مینا هاتینەوەو (طواف الافاضە)م کرد •

[لە ئەوەڵی شەعبانا لێرەدا وەســــتابووم‌و ئیمڕۆ بـە تەوفیقی خوا دەستم‌پێ‌کردەوە • پێنج شەمە ٢٥ تشرینی ثانی ١٩٤١] •

حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : لـە دواییـا لـە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ لـە نەفری ئاخیـرا کـە

سێنزەی ذیلحەجەیە لەگەڵ ئەوانەی کـە لـە مینا ئەگەڕێنەوە چوومەدەرێ تـا پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسـلم ـ لـە موحەصصەب دابەزی • ئێمەیش لە خزمەتیا دابەزین [نەفر : ئەوەڵی دوانزەی ذیلحەجەیە کە خەڵق لە مینا ئەگەڕێنەوە] پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبوبەکری صەددیقی [رضي الله تعالى عنهما] بانگ‌کرد ، ئەمـری پێ‌فەرموو خوشکەکەت لە ئەرزی حەرەم بیـەرە دەرێ تا ئەرزی حیـل ، لەوێدا ئیحرام بە عومرە دابیەستێ • کە لە عومرەکەتان بوونەوە بێنەوە ئێرە من تـا یێنەوە لێـرە موتتەظیرتـان ئەبـم • فەرمووی : لـە موحەصصەب چووینەدەرێ بۆ تەنعیم ، ئیحرامماں بە عومرە دابەست تا لە عومرە بوومەوەو لە طەواف بوومەوە ، لە پاشا لە وەختی ســـەحەرا لە پێش فەجرا هاتمەوە خزمەتی • فەرمووی : لێ‌بوونەوە ؟ عەرزم‌کـرد : بـەڵێ • ئەمجـا ئەمـری فەرموو بە بارکـردن ،خەڵق باریان‌کردو رۆیین ، پێغەمەریش ـ صـلی الله تعالی علیە وسلم ـ تەشریفی رۆیی‌و رووی کردە مەدینە •

(ضير من ضار يضير ضيراً ، ويقال : ضار يضور ضوراً ، وضرَّ يضرُّ ضراً) ح ـ ٣/١٢٢[1] •

٣٣٤٢/٤٠[2] ـ وفي أخرى عنه نحوه ، وزاد في الحديث : وكانت العرب يدفع بهم أبو سيارة على حمار عري ، فلما أجاز رسول الله ـ صلى الله تعالى

(١) دانەر ـ خ ـ بەم دێرە مانای وشەی (لا ضير عليك) کە لە حەدیثەکەدا راوەرد روون‌ئەکاتەوە . ئەمە زیاتر بۆ روونکردنەوەی مانای عەرەبییەکە دەگونجێ .

(٢) دانەر ـ خ ـ بە هەڵە دوو جار (٣٣٤٢)ی نووسیوە ، لەبەر تێك‌نەچوونی ژمارەکانی تر چاکمان نەکرد .

عليه وسلم ـ من المزدلفة بالمشعر الحرام لم تشك قريش أنه سيقتصر عليه ويكون منزله ثَمَّ ، فأجاز ولم يعرض له حتى أتى عرفات فنزل م ـ ٥/٣٢٩

٣٣٤٢/٤١ ـ وعنه في حديثه ذلك أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : نحرت ههنا ومنى كلها منحر فانحروا في رحالكم ، ووقفت ههنا وعرفة كلها موقف ، ووقفت ههنا وجمع كلها موقف م ـ ٥/٣٣٠ ٠

تەرجەمە :

لە حەدیثێکی ترا ئەفەرموێ : عەرەب ئەبوسەیارە لەسەر گوێدرێژێکی رووت سەوقی ئەکردن ، کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە موزدەلیفە لە (مشعر الحرام)ی تێپەڕ کرد قورەیش شکیان نەبوو کە ئیقتیصار لە سەر (مشعر الحرام) ئەکا لێیدائەبەزێو ئەیکا بە مەنزڵ ، لەوێ تێپەڕ بوو نەیکرد بە مەنزڵو تەعەڕوضی ئەوێی نەکرد تا تەشریفی هاتە عەرەفات ، لێی دابەزی ٠ هەر لەم حەدیثەدا جابیر ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لێرەدا هەدیم سەربڕی ، مینا هەمووی جێی سەربڕینە ، لە بارخانەی خۆتان سەرببڕن ٠ لەوێدا وەستام عەرەفە هەمووی جێی لێ ڕاوەستانە ٠ لەوێدا وەستام جومەع هەمووی جێی لێ ڕاوەستانە [یەعنی قورەیش لە پێش ئیسلامەتیدا لە موزدەلیفە ئەوەستان ٠ موزدەلیفە لە ئەرزی حەرەمە ، لە عەرەفاتا نەئەوەستان ، عەرەبی تر لە عەرەفات ئەوەستان ٠ قورەیش ئەیانوت : ئێمە ئەهلی حەرەمین لە حەرەم ناچینە دەرێ ٠ کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حەجی کردو تەشریفی گەییە موزدەلیفە وایان زانی ئەویش تەشریفی لە موزدەلیفە

ئەوەستێ • نەوەستا تەجاوزی فەرموو ؛ چونکی لە قورئانا خوا ئەفەرموێ : جومهووری خەڵق لە کوێ‌هێرش بێـنن بۆ طەواف ئێوەیش لەوێوە هێرش بیەن • نەوەویی] •

٢٣٤٣/٤٢ ـ عن أبي نضرة قال : كان ابن عباس [رضي الله تعـالى عنهما] يأمر بالمتعة [موتعەی نیکاحو حــەج] وكـان ابن الزبير [رضي الله تعالى عنهما] ينهى عنها • قال : فذكرت ذلك لجابر بن عبدالله فقــال : على يدي دار الحديث : تمتعنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما قام عمر [رضي الله تعالى عنه] قال : ان الله كان يُحِلّ لرسوله [صلى الله تعالى عليه وسلم] ما شــاء بما شــاء ، وأن القرآن قد نزل منازلـه ، فأتموا الحج والعمرة لله كما أمركم الله [تعالى] وأبتّوا نكاح هذه النســاء ، فلن أوتى برجل نكح امرأة الى أجل إلا رجمتــه بالحجـارة م ـ ٣٠٢/٥ • وفي حديث قتادة بهذا الإسناد زيادة : فافصلوا حجكم من عمرتكم ، فإنه أتـم لحجكم وأتم لعمرتكم م ـ ٣٠٣/٥ •

تەرجەمە :

ئەبو نەضرە ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : ئیبنوعەباس ـ رضــي الله تعالى عنهما ـ ئەمری بە موتعە ئەکرد [موتعەی نیـکاحو حەج] ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ نەهی لێ کرد ، ئەمەم عەرزی جابیر کرد فەرمووی: ئەم حەدیثە لەسەر دەستی من ئەگەڕا ، لەگەڵ پێغەمەرا ـ صـلى الله تعـالى عليه وسلم ـ یەعنی لە زەمانی سەعادەتیا موتعەمان ئەکــرد ، کــە عومــەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بوو بــە خەلیفە فەرمووی : خــوا ـ عز وجل ـ بۆ

پێغەمەری خۆی ئەوی ئیرادە بکردایە بەو نەوعەی کە ئیرادەی کردبوو حەلاڵ ئەکرد ، قورئان لە جێی خۆیا نازڵ ئەبێ‌و حەمل‌ئەکرێتە سەر ئەو مەعنایەی کە موناسب بێ بە مەقامی نوزوولی • ئەفەرموێ : حەج‌و عومرەتان تەواو بکەن ئێوەیش وەکوو خوا ئەمری پێفەرموون حەج‌و عومرەتان بە جوێ ـ جوێ تەواو بکەن ، ئەو ژنانەیش کە موتعەی ئەکەن بە موددەتێکی موعەییەن مارەیان ئەکەن نیکاحەکانیان بکەن بە قەطعیی بە موددە مەیکەن ، هەر پیاوێکم بێنرێتە لا کە نیکاحی مووەقەتی کردبێ بە بەرد رەجمی ئەکەم • لە ریواتەکەی ترا ئەفەرموێ : حەجەکەتان لە عومرەکەتان جوێ بکەنەوە ؛ چونکی ئەوە بۆ حەجیشتان‌و بۆ عومرەیشتان تەواوترو کامڵترە [لەم فەرموودەی وا دەرەکەوێ کە موتعەی حەجی لا موباح بوە ، ئەمما لەبەر ئیکمالی حەج‌و عومرە نەهی‌لێ‌کردوە ، فەقەط موتعەی ژنانی لا حەرام بوە ، چونکی بە نەص لە (حج الوداع)ا حەرام‌کراوە] •

٣٣٤٤/٤٣ ـ عن أبي موسى [الأشـعري ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال قدمت على رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو منيخ بالبطحاء • فقال : بم أهللت ؟ قال : قلت : أهللت بإهلال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : هل سـقت من هدي ؟ قلت : لا • قـال : فطف بالبيت وبالصفا والمروة = ثم حل • فطفت بالبيت وبالصـفا والمروة = ثم أتيت امرأة من قومي فمشطتني وغسلت رأسي ، فكنت أفتي الناس بذلك في إمارة أبي بكر وإمارة عمر [رضي الله تعالى عنهما] فإني لقائم بالموسم إذ جاءني رجل فقـال : [رويدك ببعض فتياك • م أخرى] إنـك لا تـدري ما أحدث أمير المؤمنين في شأن النسك • فقلت : أيها الناس من كنا أفتيناه

بشيء فيتئد ، فهذا أمير المؤمنين قادم عليكم فبه فائتموا • فلما قدم قلت : يا أمير المؤمنين ما هذا الذي أحدثت في شأن النسك ؟ قال : إن نأخذ بكتاب الله • فإن الله - عز وجل - قال : وأتموا الحج والعمرة لله ، وإن نأخذ بسنة نبينا • فإن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - لم يحل حتى نحر الهدْي م - ٥/٣٣٤ ، ح - ٣/١١٨ وفي أخرى في أوله كان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بعثني الى اليمن ، قال : فوافقته في العام الذي حج فيه • فقال لي رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : يا أبا موسى كيف قلت حين أحرمت ؟ ••• الحديث م - ٥/٣٣٥ • وفي أخرى أخصر : فقال عمر : قد علمت أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قد فعله وأصحابه [أي أمر أصحابه به وإلا لم يفعله بنفسه] ولكن كرهت أن يظلوا معرسين بهن في الأراك ثم يروحون في الحج تقطر رؤسهم م - ٥/٣٣٥ •

تەرجەمە :

ئەبوموساى ئەشعەريى - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لەو ساڵەدا كە حەجى تیاكرد ناردمی بۆ یەمەن كە هاتمەوە خزمەتی فەرمووی : (يا أبا موسى) چلۆنت ئيحرام بە حەج دابەستوە ؟ عەرزمكرد : بەوەی كە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئيحرامی پێدابەستوە • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەديت سەوقكردوە ؟ عەرزیكرد : خەیر • فەرمووی : طەوافی بەیتو صەفاو مەروە بكە ، لە پاشا چوومە لای ژنێكی خزمم سەری داهێنامو شتی ، بەوە لە زەمانی ئەبوبەكرو عومەرا - رضي الله تعالى عنهما - فتوام

ئەدا • لەو وەختەدا لە مەوسیما وەستابووم پیاوێکم هاتە لا وتی : واز لەم فتوایەت بێنە ؛ چونکی نازانی (أمیر المؤمنین) دەرحەقی نوسوك چی ئیحداث کردوە • منیش بە خەڵقم وت : ئەی خەڵقینە ئەوی کە لە دەرحەقی نوسوك فتوام بۆ داوە صەبر بکا ئەوا ئەمیرولمؤئمینین ـ رضي الله تعالی عنه ـ تەشریفی ئێ ئیقتیدا بەو بکەن • کە تەشریفی هات عەرزم کرد : (یا أمیر المؤمنین) ئەوەی کە دەرحەقی مەناسیك ئیحداثت کردوە چیە ؟ فەرمووی : ئەگەر بە قورئان عەمەل بکەین ئەفەرموێ : حەج و عومرە تەواو بکەن بۆ خوا • ئەگەر بە سوننەتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەمەل بکەین پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تا هەدیەکەی سەرنەبڕی لە ئیحرام نەهاتە دەرێ •

لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : عومەر ـ رضي الله عنه ـ ئەفەرموێ : ئەزانم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری بە ئەصحابی کرد کە بیکەن ، ئەمما حەز ناکەم کە خەڵق بچن لە ناو داری ئیراکا لەگەڵ ژنا دروست بین لە دوایا ئیحرام بە حەج دابەستن و ئاو لەسەریان بچۆڕێتەوە •

ئەبوسەعیدی خودریش ـ رضي الله تعالی عنه ـ ریوایەت ئەکا لە مەدینە هاتینە دەرێ ئیحرامان بە حەج دابەست پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێ فەرمووین کە حەجەکەمان بکەین بە عومرە ، بەوانەمان کە هەدیی پێ نیە م ـ ٥/٣٦١ •

٤٤/٢٣٤٥ ـ عن یحیی وهو ابن سعید عن عَمْرةَ قالت : سمعت عائشة [رضي الله تعالی عنها] تقول : خرجنا مع رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لخمس بقین من ذي القعدة لا نری إلا أنه الحج ، حتی إذا دنونا من

مكة أمر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من لم يكن معه هدي إذا طاف بالبيت وبين الصفا والمروة أن يحل • قالت عائشة : فدخِلَ علينا يوم النحـر بلحـم بقـر ، فقلت : مـا هـــذا ؟ فقيـــل : ذبـح رســــول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن أزواجه • قال يحيى : فذكرت هـــــذا الحديث للقاسم بن محمد فقال : أتتك والله بالحديث على وجهه م ـ ٥/٢٨٤

تەرجەمە :

یەحیای کوڕی سەعید لە عەمرەی کچی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف ـ رضي الله عنه ـ ریوایەت ئەکا کـە فەرمووی : لە عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـم بیســــــت ئەیفەرموو : پێنج ڕۆژ لە ذیلقەعدە مابوو لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە مەدینە چووینەدەرێ ، هەر وامان ئەزانی کە هەر بۆ حەج ئەچین ، تـا نزیـك بووینەوە لە مەککە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بەوانەی کە هەدیان پێ نەبوو کرد لـە دوای طەوافی بەیت‌و سەعی بەینی صـەفاو مەروە کـە لە ئیحرامەکـەیـان بێنەدەرێ • عایشــــە ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ فەرمووی : ڕۆژی جەژن گۆشتی گایان بۆ هێناین ، پرسیم : ئەمە چیە ؟ وتیان : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە بری حەرەمەکانی حەیوانی ســــــەربڕیوە • یەحیـا ئەفەرموێ : کە ئەم ریوایەتی عەمرەیەم عەرزی قاسـمی کوڕی محمد کرد فەرمووی : وەڵڵاهی عەمرە حەدیثەکەی بـە راســـــــت‌و تەواویی بۆ نەقڵ کردووی •

[ئەنواعی مەناسیك چوارە : موتعە ، قیران ، ئیفراد ، فەسخی حەج •

١ ـ موتعە ئەوەیە کە لە مەسافەی قەصر لە حەرەمی مەککەوە لە میقاتی خۆی لە ئەشهوری حەجا کە شەوالەو ، ذیلقەعدەیەو ، دەی ذیلحەجەیە ئیحرام بە عومرە دابەستیو کە لە عومرە بۆوە هەر لەو ساڵەدا هەر لە مەککەدا ئیحرامیش بە حەج دابەستیو نەچێتەوە بۆ میقات موتعەی بۆیە پێ ئەڵێن چونکە لە بەینی عومرەو حەجا ئەوی لە ئیحراما بۆی حەرام بوە بۆی حەلاڵ ئەبیو ئینتیفاعی پێ ئەکا • ئەم نەوعە موتعەیە پێی ناوێ بە خوێن جەبر بکرێتەوە • ئەگەر لە پێشا ئیحرام بە حەج دابەستێ یا بە عومرە دابەستێ لە غەیری ئەشهوری حەجا یا ئەعمالەکانیشی لە ئەشهوری حەجا بێ ، یا لە ئەشهوری حەجا لە حەرەما ، یا لە کەمتر لە مەسافەی قەصرا ، یا لە زیاتر لە مەسافەی قەصرا ئەمما ئەو ساڵە حەج نەکا ، یا حەج بکاو لە پێش ئیحرامیا یا لە دوای ئیحرامیو پێش ئەمە کە شورووع بکا بە نوسوك بگەڕێتەوە بۆ میقات یا بۆ میثلی مەسافەی میقات •• لەم موتعانەدا ئەبێ خوێنێ بڕێژێ •

٢ ـ قیران ئەوەیە لە ئیحراما نییەتی حەجو عومرە بهێنێ کە وای کرد ئەفعالی عومرە دەرج ئەبێتە ناو ئەفعالی حەج ، یا ئیحرام بە عومرە دابەستێو لە پێش دەستکردن بە طەواف حەجی بەسەرا بێ •

٣ ـ ئیفراد ئەوەیە کە بە جوێ حەج بکاو لە دواییا عومرە ، یا لە پێشا عومرە بکا لە غەیری ئەشهوری حەجا ، یا لە ئەشهوری حەجاو نەچێتە مەسافەی قەصر ، یا لە مەسافەی قەصرا بێو ئەو ساڵە حەج نەکا ، یا حەج بکاو بچێتەوە بۆ میقات •• ئەوەڵی ئەمانە نەبێ باقیەکانی موتعەیەو خوێنی پێ ناوێ •

٤ ـ فەسخی حەج : حەجەکەی بکا بە عومرە ، ئەوە ئەبێ بە موتعە [من القسطلاني ـ ٣/١٢٢] •

٣٣٤٦/٤٥ ـ سعيد بن المسيب [رحمه الله تعالى ، ورضي عن أبيه] قال : اجتمع علي وعثمان [رضي الله تعالى عنهما] بعســـفان فكان عثمان [رضي الله تعالى عنه] ينهى عن المتعة أو العمرة • فقال علي [رضي الله تعالى عنه] : ما تريد إلى أمر قد فعله [أي أمر به] رسول الله ـ صلى الله تعــالى عليه وسلم ـ تنهى عنه ؟ فقال له عثمان [رضي الله تعالى عنه] دعنـا منك • فقال : إني لا أســـتطيع أن أدعك فلما رأى عليٌ ذلك أهـلَّ بهما جميعـاً م ـ ٣٣٦/٥ • وعن مروان نحوه ح ـ ٣/١٢٥ •

تەرجەمە :

سەعیدی کوڕی موسەییب ـ رضي الله تعالى عن أبيه ورحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : عوثمانو عەلی [رضي الله تعالى عنهما] لـە عوسفان یەکدیگیر بوون . ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ نەهی لـە موتعە ئەکرد • ئیمامی عەلی فەرمووی : مەقصەدت چیە نەهی لە شتێك ئەکەی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعــالى عليــه وســلم ـ کــردوویەتی ؟ یەعنی ئەمری پێ کردوە • ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ فەرمووی : وازمــان لێ بێنــە • حەزرەتی عەلی ـ رضي الله تعــالى عنه ـ فەرمووی : ناتوانم وازت لێ بێنم • ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ کە ئەوەی دی ئیحـــرامی بە حەجو عومرەیش بەیەکەوە بەست •

٣٣٤٧/٤٦ ـ عن أبي ذر [رضي الله تعالى عنه] قال : كانت المتعة في الحج لأصحاب محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خاصة م ـ ٥/٣٣٧ ٠

تەرجەمە :

موتعه لە حەجا مەخصووص بوە بـە ئەصحابی پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ٠ لە ریوایەتێکی ترا ئەفەرموێ : موتعەی حەج‌و نیکاحی موتعه هەر بۆ ئێمە دروســـت بوە ٠ ئەبوذەڕیش وای فەرموە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ٠

٣٣٤٨/٤٧ ـ غونەیسی کوڕی قەیس ئەفەرموێ : موتعـەی حەجم لە سەعدی کوڕی وەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ پرسیی ٠ فەرمووی : ئێمە لە وەختێکا کە ئەمە ، یەعنی موعایە ، لە عورش ، یەعنی لـە نـاو خانوانی مەککەدا کافر بوو ئەمانکرد ٠

٣٣٤٩/٤٨ ـ ئەبوحەســـــــانی ئەعرەج ئەفەرموێ : پیـاوێ لـە ئیبنوعەباسی پرسیی : ئەم فتوایە چیە ئەیدەی کە خەڵقت پێوە مەشـغوول کردوە ؟ لە جوابیا فەرمووی : سونتەتی پێغەمەری ئێوەیە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ با لووتیشتان پێی بکەوێتە ســـەر ئەرزی ٠ [٠٠٠ ٠٠٠] م ـ ٥/٣٥٨ ٠

٣٣٥٠/٤٩ ـ عەطا ئەفەرموێ : ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : حاجی بێ حاجی نەبێ کە طەوافی بەیتی کرد هەموو شـتی بـۆ حەڵاڵە ٠ ئیبنوجورەیجی راویی ئەفەرموێ : لـە عەطام پرسیی ئەمەی لـە

کوێ هێناوە ؟ عەطا فەرمووی : لە ئایەتی (ثم محلها إلى البيت العتيق)ی، ئیستینباطکردوە • وتم : ئەوە دوای عەرەفەیە ؟ فەرمووی : دوای عەرەفەو پێش عەرەفە • ئەوەی لە ئەمری پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئیستیخراج کردوە کە فەرموویەتی لە (حج الوداع)ا بە خەڵق کە : حەجەکەیان بکەن بە عومرەو لە ئیحرام بێنە دەرێ م - ٥/٣٥٩ •

٥٠/٣٣٥١ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : كانوا يرون أن العمرة في أشهر الحج من أفجر الفجور في الأرض ، ويجعلون المحرم صفر ، ويقولون : إذا برأ الدَّبرَ ، وعفا الأثر ، وانسلخ صفر حلت العمرة لمن اعتمر • فقدم النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - وأصحابه صبيحة رابعة مهلين بالحج ، فأمرهم أن يجعلوها عمرة • فتعاظم ذلك عندهم ، فقالوا : يا رسول الله أي الحل هذا ؟ قال : حل كله ح - ٣/١٢٦ ، م - ٥/٣٥٤ ، ن •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : ئەهلی جاهیلییەت لە ئەشهوری حەجا عومرەیان بە خراپترینی هەموو فیسقو فوجووری ئەزانی کە لە ئەرزا بێ ، موحەڕڕەمیان ئەکرد بە سەفەر ، ئەیانوت : کە برینی پشتی وڵاغ چابۆوە [یەعنی لە سەفەری حەج ماندوویان حەسایەوەو رەحەت بوونو برینیان نەما]و ، شوێنپێی حاجییان نەما ، مانگی سەفەر [یەعنی موحەڕڕەم] رابورد •• بۆ ئەوەی ئیرادەی عومرە بکا عومرەکردن حەڵاڵە • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - تەشریفی ئەوو ئەصحابی

[رۆژی یەك شەنبە] لە سبەینێی چوارەمی موحەڕەما بە حەج (لبيك)یان دادا ، ئەمری پێ فەرموون کـە حەجەکەیان بکەن بـە عومرەو لـە ئیحـرام بێنەدەرێ ، ئـەوە لـە لای ئەصـــــحاب زۆر گران بوو ، عەرزیانکرد : (یا رسول الله) ئەمە چ حەلاڵبوونێکە ؟ یەعنی هەموو شت بۆ ئینســـان حەلاڵـە ؟ فەرمووی : حەلاڵبوونی هەموو شتە • یەعنی حەتتـا لەگەڵژن دروستبوونیش •

٣٣٥٢/٥١ ـ عن حفصة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنها قالت : يا رسول الله ما شـــأن الناس حلوا بعمرة ولم تَحْلِلْ أنت من عمرتك ؟ قال : إني لبدت رأسي ، وقلدت هدي • فلا أحل حتى أنحر ح ـ ٣/١٢٧ ، م ـ ٥/٣٤٤ ، د ، ن ، جه •

تەرجەمە :

حەفصەی حەرەمی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ورضي عنها ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (یـا رســـول الله) بۆچی خەڵق هەموویان بە عومرە لـە حەج هاتنەدەرێو تۆ نەهاتیە دەرێ ؟ فەرمووی : سەرمکردوە بە لەباد ، هەدیم سەوقکردوە ، تا وشتر سەرنەبڕم لە ئیحرام نایێمەدەرێ •

٣٣٥٣/٥٢ ـ أبو جمرة نضر بن عمران الضُّـــبَعي قـال : تمتعت ، فنهاني ناس ، فسألت ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فأمرني ، فرأيت في المنام كأن رجلا يقول لي : حج مبرور وعمرة متقبلة • فأخبـرت ابن عبـاس [رضي الله تعالى عنهما] فقال : [الله أكبر سنة أبي القاسم • أخرى] ســـنة

النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال لي : أقم عندي فأجعل لك سـهماً من مالي • قال شعبة [الراوي عنه] فقلت : لِمَ ؟ فقال للرؤيـا التي رأيت
ح - ٣/١٢٩ ، م - ٥/٣٥٦ ، بلا حديث الإقامة •

تەرجەمە :

ئەبوجەمرە ، نەضری کوڕی عیمرانی ضوبەعیی ئەفەرموێ : موتعەی حەجم‌کرد ، خەڵق نەهیان لێ‌کردم ، لـە ئیبنوعەباس - رضي الله عنهما - م پرسی ، ئەمری پێکردم بیکەم • [کـە کردم] لـە خەومـا = دیم = وەك پیـــاوێ پێم بڵێ : حەجێکی بـەخێـر ، عومرەیێکی مەقبوولْ • عـەرزی ئیبنوعەباسم کرد - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : ئەوە ســـــوننەتی پێغەمەرە [الله أكبر سوننەتی ئەبولقاسمە] - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - فەرمووی : لام دابنیشە بەشێ لە ماڵەکەمت یدەمێ • شـوعبە ئەفەرموێ : لە نەضرم پرسیی : بۆ چیت ئەداتێ ؟ وتم : لـە بەر ئەو خەوە کـە دیـم • [لە ریوایەتێکی ترا ئەفەرموێ : لە ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - م پرسیی بۆ موتعە ، فەرمووی بیکە • بـۆ هەدیش لێم‌پرسیی ، فەرمووی : وشتر ، گاجووت ، مەڕ یا شەریکیی لە خوێنێکا • ئەبوجەمرە ئەفەرموێ : بەعزێ خەڵق موتعەیان کەرهان ، نوستم لە خەوما •••]

٥٣/٢٣٥٤ - أبو شهاب الأكبر [موسى بن نافع ، مســـلم] قال : قدمت متمتعاً مكة بعمرة فدخلنا قبل التروية بثلاثة أيام ، فقال لي أناس من أهل مكة : تصير الآن حجتك مكية • فدخلت على عطاء أسـتفتيه • فقال : حدثني جابر بن عبدالله - رضي الله تعالى عنهما - أنه حج مع النبي - صـلى

الله تعالى عليه وسلم ـ يوم ساق البدن معه ، وقد أهلوا بالحج مفردا • فقال لهم : أحِلّوا من إحرامكم بطواف البيت وبين الصفا والمروة وقصروا ، ثم أقيموا حلالا حتى إذا كان يوم التروية فأهلوا بالحج واجعلوا التي قدمتم بها متعة • فقالوا : كيف نجعلها متعة وقد سمينا الحج ؟ فقال : افعلوا ما أمرتكم ، فلولا أني سقت الهدي لفَعلت مثل الذي أمرتكم ، ولكن لا يحل مني حرام حتى يبلغ الهدي محله ، ففعلوا ح - ١٣٠/٣ ، م - ٣٠١/٥ •

تەرجەمە :

ئەبوشەهابی ئەکبەر ، کە مووسای کوڕی نافیعە فەرمووی : بە عومرە موتعەم دابەستو هاتمە مەککە بە سێ ڕۆژ لە پێش تەروییەدا ، بەعزێ لە ئەهلی مەککە پێیان وتم : حەجەکەتان ئەبێ بە مەککەیی [چونکی ئەبێ لە مەککەدا ئیحرام بە حەج دابەستن ، ئەوابێ میقاتتان لە کیس ئەچێ] چوومە لای عەطاو فتوام لێ طەلەبکرد • فەرمووی : جابیری کوڕی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قسەی بۆ کردم کە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەجمکرد لە ڕۆژێکا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سەوقی هەدیی کرد ئەصحابیش ئیحرامیان بە حەج دابەستبوو ، بە موفریدی • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێیفەرموویـن : لە ئیحرامەکەتان بە طەوافی بەیتو سەعی بەینی صەفاو مەروە بچنە دەرێ • سەر هەڵپاچنو بەحوللالی[1] بمێننەوە ، تا ڕۆژی تەروییە ، ئەو وەختە ئیحرام بە حەج دابەستن ، ئەوی لە پێشەوە کردتان بیکەن بە عومرە •

(١) واتە : بە حەلاڵیو بێ ئیحرام •

عەرزیانکرد : چۆنی بکەین = بـە = عومرە ئێمە ناوی حەجمان لێ هێناوە ؟ فەرمووی : ئەوی ئەمرتان پێ ئەکەم بیکەن ؛ ئەگەر من هەدیم ســــەوق نەکردایە منیش وام ئەکرد کە ئەمرم پێکردوون ، ئەمما من نابێ لە ئیحرام بێمەدەرێ تا هەدیەکەم بە جێی خۆی ئەگا ، ئەو وەختە ئەصحاب کردیـان [مەقصوودی جابیر ـ رضـي الله تعـالى عنــه ـ لەگەڵ عەطـاء ئەوەیـە بـا حەجەکەی ببێ بـە مەککی ثـەوابی کـەم نابێ لەوەی کـە لـە میقـاتـەوە دای بیەستێ] •

٣٣٥٥/٥٤ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنه سـئل عن متعة الحج ، فقال : أهلّ المهاجرون والأنصـــار وأزواج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في حجة الوداع وأهللنا ، فلما قدمنا مكة [أي قريباً منها] قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اجعلوا إهلالكم بالحج عمرة إلا من قلد الهدي ، طفنا بالبيت وبالصفا والمروة ، وأتينا النســاء [أي أتى الأصحاب النساء ؛ لأن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لم يكن احتـلم يومئذ ، لأنه تولد بثلاث سنين قبل الهجرة] ولبسنا الثياب ، وقال : من قلد الهدي فإنه لا يحل له حتى يبلغ الهدي محله • ثم أمرنا عشية التروية أن نهل بالحج ، فإذا فرغنا من المناسك جئنا فطفنا بالبيت وبالصفا والمروة ، فقد تم حجنا [من هنا إلى آخر الحديث موقوف] وعلينا الهـدي كما قـال [الله] تعالى : (فما استيسر من الهدي ، فمن لم يجد فصيام ثلاثـة أيـام في الحج وسبعة إذا رجعتم)[1] الى أمصاركم ، الشاة تجزي • فجمعوا النســكين في

---

(١) البقـرة /١٩٦ •

عام بين الحج والعمرة ، فإن الله تعالى أنزله في كتابه ، وسنه نبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأباحه للناس غير أهل مكة . قال الله ـ تعالى ـ (ذلك لمن لم يكن أهله حاضري المسجد الحرام)[1] وأشهر الحج التي ذكر الله تعالى : شوال وذو القعدة ، وذو الحجة . فمن تمتع في هذه الأشهر فعليه دم أو صوم . والرفث : الجماع . والفسوق : المعاصي . والجدال : المراء .

ح - ١٣١/٣ .

تەرجەمە :

لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەرحەقی موتعەی حەج پرسرا . فەرمووی : موهاجیرین و ئەنصارو ئەزواجی طاهیرات ـ رضي الله تعالى عنهم ـ لە (حجة الوداع)ا ئیحراممان بە حەج دابەست [سێ فیرقە بوون ؛ فیرقەیێکیان ئیحرامیان بە حەج و عومرە بەیەکەوە دابەست ، یا تەنها بە حەج و هەدیان پێبوو ، فیرقەیێکیان لە پێشا ئیحرامیان بە عومرە دابەست کە لێبوونەوە ئیحرامیان بە حەج دابەست . فیرقەیێکیان ئیحرامیان بە حەج دابەست هەدیان پێ نەبوو . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێفەرموون بیکەن بە عومرە . قسطلاني] کە هاتینە نزیك مەککەوە کە سەریفەیە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێفەرموون کە حەجەکەیان بکەن بە عومرە [یەعنی بە فیرقەی دوایی] غەیری ئەوەی کە هەدیی پێیە . طەوافی بەیتمانکرد . طەوافی[2] صەفاو مەروەمان کرد ، ئەوی ژنی لەگەڵ بوو لەگەڵ ژنەکانیان دروستبوون ، جلی دوورراویان لەبەرکرد . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووبووی هەرکەسێ هەدیی پێ بێ دروست نیە ئیحرامەکەی بشکێنێ تا هەدیەکەی نەگا بەجێی

---

(١) البقـــــرة / ١٩٦ .

(٢) ئەگەر بگوترێ : سەعیی بەینی صەفاو ... باشترە .

خۆی • یەعنی لە رۆژی نەحرا سەری نەبڕێ • لە پاشـا ئێوارەی تەرویيە ئەمری پێفەرموویین ئیحرامان بە حەج دابەست کە لە مەناسیك بووینەوە (طواف الإفاضة)مان کرد ، طەوافی بەینی صەفاو مەروەمان کرد • هەدیمان لەسەر بوو ، وەك خوا - عز وجل - لە سوورەی (البقرة)دا فەرموویەتی • ئەوی خوێنڕژانی بۆ مومکین بێ ، ئەوی هەدیی بۆ مومکین نەبو سێ رۆژ لە حەجا بەڕۆژوو بێ ، حەوت رۆژیش دوای ئەوە چوەوە مەملەکەتی خۆی • مەرکردن بە هەدی دروستە • لە سالێکا جەمعیان لە بەینی نوسوکی حەجو عومرەدا کرد • خوا - عز وجل - لە قورئاناو سوننەتی پێغەمەرا - صلی الله تعالی علیه وسلم - نازڵی کردوەو ئەمری پێ فەرموە • حەڵاڵبوونی تەمەتتوع بۆ غەیری ئەهلی مەککەیە • خوا - عز وجل - فەرموویەتی : ئەو تەمەتتوعە بۆ ئەوانەیە کە حازری (مسجد الحرام) نەبن‌و ماڵیان لە مەککەدا نەبێ • ئەو ئەشهوری حەجەی کە خوا - عز وجل - لە قورئانا فەرموویەتی : شەوال‌و ، ذولقەعدەو ، [دەی] ذیلحەجەیە • رەفەث : جیماعە • فوسووق : گوناهکردنە • جیدال : شەڕەقسەیە • هەرکەسێ لەم سێ مانگەدا تەمەتتوع بکا خوێنڕژانێ ، یا بەڕۆژووبوونی لەسەرە •

٣٣٥٦/٥٥ - نافیع ئەفەرموێ : ئیبنوعومەر - رضي الله تعالی عنهما - فەرمووی : پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە (ذي طوی) تا سبەینێ مایەوە ئەمجا تەشریفی چوە مەککە • ئیبنوعومەریش - رضي الله تعالی عنهما - وای ئەکرد م - ٣٦٨/٥ ، ح - ٣/١٣٤ •

٣٣٥٧/٥٦ - ئیبنوعومەر - رضي الله تعالی عنهما - فەرمووی : پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە کەلی بەرەوژوور تەشریفی داخلی

مەککە ئەبوو ، لە کەلی خوارەوە تەشریفی ئەهاتە دەرەوە ح – ۱۳٤/۳ ، م – ۳٦٦/٥ ٠

۳۳٥۸/٥۷ ـ ئیبنوعومەر – رضي الله تعالى عنهما ـو عایشه – رضي الله تعالى عنها ـ فەرموویانە : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ لە ساڵی فەتحا لە کەدائەوە تەشریفی داخڵی مەککە بوو لە کوداوە لە ژوور مەککەوە تەشریفی هاتەدەرێ ح – ۱۳٤/۳ ، م – ۳۳۷/٥ ٠

ئیبنوعەباس – رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : موعاویە [٠٠٠ ٠٠] پێیوتم : ئەزانی تۆ کە لای مەروەوە سەری پێغەمەرم ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ بە تیری دەمپان هەڵپاچی ؟ پێموت : ئەوە بە غەیری حوججەت لە (علیه) تۆ بە هیچی تر نازانم م – ۳٦٠/٥ ٠

ئەم سەرهەڵپاچینە لە عومرەی قەزادا نەبوو ؛ چونکی موعاویە دوای فەتح موسوڵمان بوو ٠

ئەم حەدیثانەی کە لە دەرحەقی بینای بەیت ئەیان‌نووسم رەنگە لە بەحثی مەساجیدا نووسیبێتم ٠ (إحتیاطا) هەر تەرجەمەکەیان ئەنووسم[1]٠

۳۳٥۹/٥۸ ـ عایشەی دایکمان ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : ئەگەر قەومەکەت تازە عەهد نەبوونایە بە زەمانی جاهیلییەت ، یا فەرمووی بە کوفر خەزنەی کەعبەم لە رێی خوادا صەرف ئەکرد ، دەرگاکەم ئەخستە سەر ئەرز ، لە حیجرم ئەخستە سەر ح – ۱۱۸/۳ ، ح – ۱٤۱/۳ ٠

۳۳٦٠/٥۹ ـ عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی عایشە ئەگەر قەومەکەت

---

(۱) ئەم حەدیثانە ـ وەك دانەر ئەفەرموێ ـ لە بەرگی پێنجەمی ئەم کتێبەدا نووسراون ٠ بڕوانە ل : ۳٥٥ی بەرگی پێنجەم ٠

تازەعەهد نەبوونایە بە شیرك کەعبەم تێكئەدا ئەمنووســـان بە ئەرزەوە . دوو دەرگام بۆ ئەکرد ؛ یەکێکی مەشریقیی ، یەکێکی مەغریبیی ، شـــەش ذیراعم لە حیجر ئەخستەسەر ، قورەیش کـە بینایانکرد دەستلورت بوون . م ـ ٦/١٨ ، ح ـ ٣/١٤٢ .

٦٠/٢٣٦١ ـ عایشە ـ رضي الله تعـالی عنهـا ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەزانی کە قەومەکەت کـە بینـای بەیتیان کرد لـە قەواعیـــدی ئیبراهیم [علیـه الســـلام] کورتیان هێنا ؟ عەرزمکرد : (یا رسول الله) بۆ نایخەیتەوە سەر قەواعیدی ئیبراهیم [علیـه السلام] ؟ فەرمووی : ئەگەر قەومەکەت تازەعەهد نەبوونایە بـە زەمـانی شـــیرك ئەمکـرد . عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعـــالی عنهما ـ فەرمووی : کە عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەوەی لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بیستبێ هەر وا ئەزانم کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆیە تەرکی دەستلێدانی ئەو دوو روکنەی کردوە کـــە لـە لای حیجرەوەیە ؛ چونکی لەسەر قەواعیدی ئیبراهیم [علیـه الســلام] تەواو نەکراوە ح ـ ٣/١٣٩ ، م ـ ٦/١٦ .

٦١/٢٣٦٢ ـ عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم پرسیی : دیواری بەیت لە بەیتە ؟ فەرمووی : بەڵێ . عەرزمکرد : بۆچی نەیانخســـــــتوەتە ناو بەیتەوە ؟ فەرمووی : قەومەکەت دەستیانکورت بوە مەصـــرەفیان نەبوە . عەرزمکـرد : بۆچی دەرگاکەی بەرزە ؟ [بە پەیژە ئەچنە ناوی ؟ أخری] فەرمووی : قەومەکەت وایان کردوە بۆ خاتری = ئەوە = ئەوی هەوەســـیان بێنێ بێڵن بچێتـــە بەیتەوە ، ئەوی هەوەسیان نەبێ نەیێڵن . ئەگەر قەومەکەت تازەموسوڵمان نەبوونایە [یەعنی ئەمخستە بەیتەوە] ئەترسم قەلبیان ئینـکاری بکـا کـە

جیدارەکەی بخەمە بەیتەوەو دەرگاکەی بنووسێنم بە ئەرزەوە ح-٣/١٤٠ ، م - ٦/٢٤ .

(وفيه في الصحيفة المقابلة : فذلك الذي حمل)[1] : ئەوەیە ئیبنوزوبەیری ـ رضي الله تعالى عنهما ـ حەملکردە سەر ئەوە کە تێکیدا ، یەزید کە یەکێکە لە راوییان ئەفەرموێ : لای ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بووم کە تێکیداو بینایکردەوە لە حیجری خستە سەر . چاوم کەوت بە ئەساسی حەزرەتی ئیبراهیم [عليه الصلاة والسلام] بەردی وەك کۆپارەی پشتی وشتربوو . جەریری راویی لە یەزیدەوە ئەفەرموێ : لێمپرسیی لە کوێوە بوو ؟ فەرمووی : ئێستە پێنیشانت ئەدەم . لەگەڵی چوومە حیجرەوە ئیشارەتی ئەلای جێیەکەیی کرد ، وتی : ئەمەیە . جەریر ئەفەرموێ : تەخمینم کرد لە حیجر بە قەد شەش زیراع بوو ح - ٣/١٤٢ .

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : سەعی لە (بطن الوادي) لە بەینی صەفاو مەروەدا سوونەت نیە ، ئەهلی جاهیلییەت لەوێدا سەعیان ئەکرد ئەیانوت : بەهەڕاکردن نەبێ لە بەطحا تێپەڕنابین .

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەی خەڵقینە گوێ لەوە بگرن کە ئەیڵێم بیخەنە گوێی خەڵقیشەوە ، مەڕۆن‌و بڵێن ئیبنوعەباس وای وتوە . ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : ئەوی طەوافی بەیت بکا لە پشتی حیجرەوە طەوافی بکەن ، ناوی مەبەن بە حەطیم ؛ چونکی لە جاهیلییەتا کە سوێنیان بخواردایە قەمچیەکانیان ، یا پەیکانی تیرەکانیان ، یا کەوانەکانیان فڕێئەدایە ئەوێ بۆیە ناویان ناوە حەطیم ، یەعنی شتی تێفڕێ ئەدرێ ، ئەوە عەلامەتی سوێنیان بوە .

---

(١) ئەم قسە حەدیث نیەو ، شوێنەکەیشیم نەدۆزییەوە .

٦٢/٣٣٦٣ ـ عن أسامة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه قال : يا رسول الله أين ننزل [غدا] في دارك بمكة ؟ فقال : وهل ترك [لنا ٠ م] عقيل من رباع أو دور ؟ وكان عقيل ورث أبا طالب هو وطالب ، ولم يرثه جعفر ولا علي ـ رضي الله تعالى عنهما ـ شيئاً لأنهما كانا مسلمين ، وكان عقيل وطالب كافرين ٠ فكان عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : لا يرث المؤمن الكافر ٠ قال ابن شهاب وكانوا يتأولون قول الله ـ تعالى ـ [عز وجل] : (إن الذين آمنوا وهاجروا وجاهدوا بأموالهم وأنفسهم في سبيل الله ، والذين آووا ونصروا أولائك بعضهم أولياء بعض ٠٠٠)[1] الآية

ح ـ ٣/١٤٧ ، م ـ ٦/٥٢ ، د ، ن ، جه ٠

تەرجەمە :

ئوسامەی کوڕی زەید ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەرم کرد ـ صلى الله عليه وسلم ـ : (يا رسول الله) سبەینێ لە مەککەدا لە ماڵی خۆت دائەبەزیت ؟ فەرمووی : بۆ عەقیل هیچ جێو رێو ماڵی بۆ هێشتوومەوە ؟ بۆیە وای فەرموو کە ئەبوطالیب وەفاتی کرد چوار کوڕی بوو : عەقیلو ، طالیبو ، جەعفەرو ، عەلی ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەو وەختە عەلیو جەعفەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ موسوڵمان بوون ، عەقیلو طالیب کافربوون ئێشتا موسوڵمان نەبووبوون ٠

عومەری = کوڕی = خەطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەیفەرموو : موئمین ئیرثی کافر ناگرێ ، لە بەر ئەوە عەلیو جەعفەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئیرثی ئەبوطالیبیان نەئەگرت هەر طالیبو عەقیل ئیرثیان گرت ، بۆیە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : عەقیل ماڵی بۆ من نەیێشتۆتەوە ٠

(١) الانفال /٧٢ ٠

ئیبنوشەهابی راویی ئەفەرمویٚ : تەئویلی ئـەو ئایەتەی ئەنفالیان وا ئەکرد کە خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرمویٚ : بە تەحقیق ئەوانەی کـە ئیمانیـان هەیەو هیجرەتیان کردوەو بە ماڵو نەفسیان لە رێی خوادا جیهادیان کردوەو، ئەوانەی کە جێیان بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و بە موهاجیر داوە لـە مەدینــەداو ، نوصرەتیان داون •• ئەوانـە بەعزێکیان ئەولیـــای بەعزێکیانن • یەعنی ئیرثی یەکتری ئەگرن ، ئیرث لە کافر ناگرن •

٦٣/٢٣٦٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من الغد يوم النحر وهو بمنى : نحن نازلون غدا [يعني ثالث عشر ذي الحجة ، لا الغد الحقيقي وهـو ثاني العيــد] بخيف بني كنانة حيث تقاسموا على الكفر ، يعني ذلك المحصب ، وذلك أن قريشاً وكنانة تحالفت على بني هاشـــــم وبني عبدالمطلب ، أو بني المطلب [بالشك] أن لا يناكحوهم ولا يبايعوهم حتى يُسْلموا إليهم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال سلامة عن عقيل [بن خالد الأيلي] ويحيى عن الضـــــحاك عن الأوزاعي : أخبرني ابن شـــهاب = وقالا بني هاشم وبني المطلب = قال أبو عبدالله [البخاري] : بني المطلب أشبه [بالصواب من بني عبدالمطلب] ح ـ ١٤٩/٣ ■ م ـ ٤١٥/٥ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرمویٚ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی بەیانیی رۆژی نەحر تەشریفی لە مینا بو سبەینیٚ [یەعنی رۆژی سێیەمی نەحر ، نەك سبەینێی حەقیقی کە رۆژی دوەمە] : ئێمە سبەینیٚ لە خیفی بەنی کەنانەدا دائەبەزین ، لەو جێگەدا کە لەسەر کوفر سوێنیان خوارد ، یەعنی لە موحەصصەبا ■ ئەو حادیثەی ســـــوێنە وابوو قورەیشو کەنانە لە موحەصصەبا سوێندیان خوارد لە ســــەر بەنیهاشمو

بەنیعەبدولموطەلیب ، یا بەنی موطەلیب ، سوێندیان خوارد کە ژن نەدەن بە بەنیهاشمو موطەلیبو ژنیان لێ نەهێنن ، موعامەلەیان لەگەڵ نەکەن تا پێغەمەریان ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەسلیمئەکەن کە بیکوژن [بە خەطی مەنصووری کوڕی عەکرەمە یا بە خەطی بەقیضی کوڕی عامیر عەهدنامەیان نووسی لە کەعبەدا هەڵیان ئاوەسی ، بەنیهاشمو بەنیموطەلیب چوونە شیعبەوە زۆر کەوتنە زەحمەتو مەشەقەتەوە • خوا ـ عز وجل ـ مۆرانەی بەسەر ئەو شەرطنا مەدا موسەللەط کرد غەیری ناویخوا هەرچییێکی تیا نووسرابوو هەمووی خوارد • خوا ـ عز وجل ـ خەبەری دا بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەویش خەبەری دا بە ئەبوطالیب ، ئەبوطالیب بە قورەیشی وت : محمدی برازام خەبەری داومێ کە قەط درۆی لەگەڵ نەکردووم کە خوا ـ عز وجل ـ مۆرانەی بەسەر صەحیفەکەتانا موسەللەط کردوە غەیری ذیکری خوا هەمووی خواردوە • ئەگەر برازاکەم لەوەدا راست بێ واز لەم بەدموعامەلەییتیە بێنن ، ئەگەر درۆ بکا تەسلیمتانی ئەکەم ، ئەیکوژن یا نایکوژن • وتیان : قسەیێکی بە ئینصاف ئەکەی • چوون ئەو صەحیفەیان لە کەعبە هێنایەدەرێ ، تێفکرین صادقی مەصدووق ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چۆنی فەرمووبوو وا بوو ، قورەیشو کەنانە خەجالەت بوون سەریان دانەوی •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆیە لە خیفی بەنیکەنانە دابەزی بۆ شوکری خوا کە موسەللەطی فەرموو بەسەر قورەیشاو فەتحی مەککەی کرد ، خواهوناخواه دینی ئیسلامیان قەبووڵ کرد • قەسطەلانی •

ئەبوعەبدوڵلای بوخاری ئەفەرموێ : لە حەدیثەکەدا بەنی هاشمو بەنی موطەلیب موناسبترە لە بەنوعەبدولموطەلیب ؛ چونکی بەنی هاشمو بەنی عەبدولموطەلیب یەکێکن ، عەبدولموطەلیب کوڕی هاشمە ، یەعنی

ســـوێندیان لە ئەولادی عەبدی مەناف لە ئەولادی ئەودوو برایە خوارد ، قەسطەلانی ح - ١٤٩/٣ ٠

٣٣٦٥/٦٤ ـ عن أبي ســـعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ليُحَجَّنَّ البيت وليُعتمرنَّ بعد خروج يأجوج ومأجوج ، وقال شعبة : لا تقوم الساعة حتى لا يحج البيت والأول أكثر [ولا منافاة بينهما] ح - ١٥١/٣ ٠

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : دوای خورووجی یەئجووج و مەئجووج حەجی بەیت ئەکرێ و عومرە ئەکرێ ٠ شوعبە ئەڵێ : قیامـەت هەڵناستێ تا وا ئەبێ کە حەجی بەیت نەکرێ ٠ ریوایەتی ئەوەڵ لە شوعبەوە زیاترە ؛ چونکی ئیتتیفاق لەسەر حەجی تیـایـە ، شوعبە بە تەنهایە [ئەمما مونافاتیان نیە ؛ چونکی دوای یەئجووج و مەئجووج حەزرەتی عیســـاو ـ عليه الصلاة والســلام ـ موسوڵمانانی تر ئەمێنن مومکینـە ئەوان حـەج بکەن ، دوای ئەوە کە هیچ موسوڵمانان نامێنن و قیامەت لەســـەر کافران هەڵەستێ حەج ناکرێ] ٠

٣٣٦٦/٦٥ ـ عن أبي وائل قال : جلست مع شـيبة على الكرسي في الكعبة ٠ فقال : لقد جلس هذا المجلس عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : لقد هممت أن لا أدع فيها صفراء ولا بيضاء إلا قسمته ٠ قلت : إن صاحبيك لم يفعلا ٠ قال : هما المرآن أقتدي بهما ح - ١٥٢/٣ ، د ، جه ٠

تەرجەمە :

ئەبو وائیل [شەقیق] ئەفەرموێ : لە کەعبەدا لەسەر کورسیی لەگەڵ شـەیبە دانیشتبووم فەرمووی : لەم جێگەدا لـە خزمەت عومەری خەطابـا

- رضي الله تعالى عنه - دانیشـتبووم فەرمووی : نییەتم وایە کە هەرچی زەردو سپی هەیە [یەعنی ئاڵتوونو زیو] لە بەیتا هەمووم تەقسیم ئەکرد[1] عەرزم‌کرد : رەفیقەکانت یەعنی پێغەمەر - صلی الله تعالى علیه وسلم - و حەزرەتی صەدیق - رضي الله تعالى عنه - نەیان‌کردوە • فەرمووی : مەرد هەر ئەوانن ، ئیقتیدایان پێ ئەکەم •

٦٦/٣٣٦٧ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : كأني به أسود أفج [متكبرا] يقلعها حجراً حجرا ح - ١٥٤/٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالى علیه وسلم - ئەفەرمووێ : (كأنه) چاوم لەو پیاوە رەش‌و موتەکەببیرو هەنگاو وردەیە کە بەردی بەیت یەکەیەکە هەڵەکەندێ •

٦٧/٣٣٦٨ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : قدم رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - [في عمرة القضاء] وأصحابه ، فقال المشركون : إنه يقدَم عليكم وقد وهنهم حمّى يثرب • فأمرهم النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أن يرملوا الأشواط الثلاثة ، وأن يمشوا ما بين الركنين ، ولم يمنعه أن يأمرهم أن يرملوا الأشواط كلها إلا الإبقاء عليهم ح - ١٥٨/٣ ، م - ٣٧٤/٥ وفيه : ليرى المشركون جلدهم • فقال المشركون : هؤلاء الذين زعمتم أن الحمى قد وهنتهم ؟ هؤلاء أجلد من كذا وكذا ! م - ٣٧٤/٥ •

---

(١) لێرەدا باشتر وایە کە بنووسرێ : لە بەیتا هەمووی تەقسیم بکەم •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە عومرەی قەزادا تەشریفی هاتە مەککە ، موشریکان وتیان : یێنە ئێرە لاتان لەرزوتای مەدینە سستی کردوون • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بە ئەصحابی کیرامی فەرموو کە لە سێ طەوافی ئەووەڵی بەیتا بە هەڕاکردن طەواف بکەن ، لە بەینی دوو روکنا بڕۆن ، ئەوە لەوەی مەنع‌کرد کە لە هەموو طەوافەکانا ئەمریان پێ بکا کە بە راکردن طەواف بکەن مەبادا زۆر ماندوو ببن ح ـ ٣/١٥٨ ، م ـ ٥/٣٧٤ •

٣٣٦٩/٦٨ ـ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رمل من الحجر الأسود حتى انتهى إليه ثلاثة أطواف م ـ ٥/٣٧١ وعن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ مثله وفيه : ومشى أربعاً(١) م ـ ٥/٣٧١ •

٣٣٧٠/٦٩ ـ عبدالله بن سرجس قال : رأيت الأصلع يعني عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] يقبّل الحجر ويقول : والله إني لأُقَبّلك ، وإني أعلم أنك حجر وأنك لا تضر ولا تنفع ، ولولا أني رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قبّلك ما قبلتك م ـ ٥/٣٧٨ • وعن سويد وابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ مثله •

تەرجەمە :

عومەری کوڕی خەطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ حەجەرولئەسوەدی ماچ‌ئەکرد ئەیفەرموو : وەڵڵاهی من ماچت ئەکەم ئەزانم کە تۆ بەردی هیچ

---

(١) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی ئەم حەدیثەی نەنووسی ؛ چونکە لە حەدیثە پێشووەکە دەچێ •

زەرەر نادەیت‌و مەنفەعەت ناگەیێنی ، ئەگەر پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـم نەدیایە کە ماچی ئەکردی ماچم نەئەکردی .

۳۳۷۱/۷۰ ـ عن ابني عباس وعمر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ أنه قال [أي كل منهما] : لم أر[1] رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يستلم من أركان البيت إلا الركن الأســـود والذي يليه من نحو دور الجمحيين م ـ ۳۷٥/٥ (دوو حەدیثن) .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئەرکانی بەیت هەر روکنی ئەسوەد کە (حجر الاسود)ی تیایەو ئەو روکنەی کە لای ئەوەوەیە دەستی موبارەکی لێ ئـەدا کـە روکنـەکـەی تر لـە طـەرەفی خانوانی جەمەحییوونن[2] . [ئەو روکنانە پێیان ئەڵێن : یەمانی ، دوو روکنەکـەی تـر پێیان ئەڵێن : شامی . روکنی ئەسوەد دوو فەضیلەتی هەیە : حەجەرولئەسوەدی تیایەو لەسەر قەواعیدی حەزرەتی ئیبراهیمە ـ عليه الصلاة والسلام ـ بۆیە (حجر الأسود) هەم دەستیشی بەسەرا یێنرێ‌و هەم ماچیش ئەکرێ ، روکنەکەی تر هەر دەستی لێ‌ئەدرێ ، دوو روکنە شامییەکان نە دەستیان لێ ئەدرێ نە ماچ ئەکرێن ؛ چونکی لەو دوو فەضیلەتەیان هیچ تیا نیە . (من النووی)] .

۳۳۷۲/۷۱ ـ عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] قال : طاف رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالبيت [وبالصفا والمروة . أخرى] في حجة الوداع على راحلته يستلم الحجر بمحجنه لأن يراه الناس وليشرف

(۱) ریوایەتەکەی تریان (لم يكن)ە .

(۲) ئەگەر بگوترێ : جەمەحییوونەوەیە .. راستترە . تەرجەمەکەیشـــی لەم حەدیثەدا زۆر رەوان نیە .

وليسألوه ، فإن الناس غشوه م ـ ٥/٣٧٩ ، وعن عائشة [رضي الله تعالى عنها] نحوه وفيه : كراهية أن يضرب عنه الناس م ـ ٥/٣٨٠ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە سواریی طەوافی بەیتو صەفاو مەروەی کرد ، بە دارعەصاکەی ئیستیلامی حەجەری ئەسوەدی ئەکرد ، بۆخاطری خەڵق بی‌بینێو نزیك بێتەوەو لێی‌بپرسن ؛ چونکی خەڵق ئیحاطەیان دابوو • حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە ریوایەتەکەیا ئەفەرموێ : بۆ خاطری خەڵقی لێ لانەدرێو لێی دوورنەخرێتەوە تا شتی لێ بپرسن •

٧٢/٣٣٧٣ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان اذا طاف في الحج أو العمرة أول ما يقدَم سعى ثلاثة أطواف ومشى أربعة ، ثم سجد سجدتين ، ثم يطوف بين الصفا والمروة ح ـ ٣/١٦٥ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە حەجا یا لە عومرەدا طەوافی بکردایە کە تەشریفی ئەهات لە پێش هەموو شتا سێ جار بەدەوری بەیتا بە راکردن طەوافی ئەکرد چوار جار بە رۆیین ئەڕۆیی ، لە دوای طەواف دوو رکات نوێژی ئەکرد ئەمجا لە بەینی صەفاو مەروەدا سەعی ئەکرد م ـ ٥/٣٦٩ ، (وفيه) : لە مەسیلی وادی‌یەکەدا[1] کە طەوافی بەینی صەفاو مەروەی ئەفەرموو سەعیی ئەکرد • (وفي م ـ ٥/٣٧٠ عينه ، وفيه روايات عينه أو نحوه) •

---

(١) واتە : ئاوەڕۆگەی شیوەکە •

٣٣٧٤/٧٣ ـ عن أسلم أن عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعـالى عنه ـ قال للركن : أما والله إني لأعلم أنك حجر لا تضر ولا تنفع ، ولولا أني رايت رسول الله استلمك ما استلمتك ، فاستلمه • ثم قال : فما لنـا والرمل ؟ إنما كنا راءَينا به المشركين وقد أهلكهم الله • ثم قال : شيء صنعه النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلا نحب أن نتركه ح ـ ٣/١٦٠ ، م ـ ٥/٣٧٦ ، ن •

تەرجەمە :

ئەسلەم ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : عومەری بنی خەطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە ڕوكنی وت : خەبەرت پێ وەڵلاهی من ئەزانم كە تۆ بەردی زەرەر نادەیتو مەنفەعەت نادەی ، ئەگەر پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ نەدیایە كە دەستی بەسەرا هێناوی‌و ماچی‌كردووی دەستم بەسەرا نەئەهێنایت‌و ماچم نەدەكردیت ، دەستی بەسەرا هێناو ماچی كرد • لە پاشا فەرمووی : ئێمە لە هەڕاكردنمان چیە لە طەوافا ؟ ئێمە لـە طەوافی عومرەی قەزادا بۆیەكمان بـە هەڕاكردن طـەواف ئەكـرد قووەت‌و تەواناى خۆمان پێ‌نیشانی موشریكەكان ئەدا وا خوا ـ عز وجل ـ موشریكانی بە هیلاكا برد [یەعنی ئەو سەبەبە نەماوە] لە پاشا فەرمووی : ئەمـە شتێكە كـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كردوویەتی حەز ناكەین تەركی بكەین •

٣٣٧٥/٧٤ ـ عن نافع عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قـال : ما تركت استلام هذين الركنين [اليمانيين] في شدة ولا رخاء منذ رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يستلمهما [إلى هنا مسلم] • [قال عبيدالله] : فقلت لنافع : أكان ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] يمشي بين الركنين ؟ قال : إنما كان يمشي ليكون أيسر لاستلامه ح ـ ٣/١٦٠ ، م ـ ٥/٣٧٧ •

تەرجەمە :

نافیع ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : لەو وەختەوە کە پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دیوە کـە دەستی موبارەکی سوە لـە دوو روکنی یەمانیی [یـەعنی روکنی حەجەرولئەسوەدو روکنی عیراقیی] نە لە فەرەحییا نـە = لـە = تەنگانەدا تەرکی دەستبەسەراهێنانم نەکردوون [عوبەیدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی حەفص راوییلە نافیعەوە] ئەفەرموێ : لـە نافیعم پرسـیی : ئیبنوعومـەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەڕۆیی یا هەڕای ئەکرد ؟ فەرمووی : بۆیە رۆیی کە دەستلێدانی روکنەکانی بۆ سەهل بێ •

٣٣٧٦/٧٥ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ قـال : طاف النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في حجة الوداع على بعير يسـتلم الركن [أشار إليه • أخرى خ] بمحجن ح ـ ٣/١٦١ ، م ـ ٥/٣٧٩ ، وفيه د ، جه ، وفي أخرى : أشار إليه بشيء كان عنده وكبر ح ـ ٣/١٦٣ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە (حجة الوداع)ا بەسەر وشترەوە = طەوافی کردو = بە عەصاکەی ئیشارەتی روکنی حەجەری ئەکردو [سەری عەصـــــاکەی ماچئەکرد • م] م ـ ٥/٣٨٠ عن أبي الطفيل وفيه : ويقبل المحجن •

٣٣٧٧/٧٦ ـ عن أبي الطفيل [رضي الله تعالى عنه] قال : قلت لابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : = أراني = قد رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فصفه لي • قلت : رأيته عند المروة على ناقة وقـد

كثر الناس عليه • قال : ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : ذاك رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - إنهم كانوا لا يدعون ولا يكرهون م - ٣٧٤/٥

تەرجەمە :

ئەبوطوفەیل - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : بە ئیبنوعەباسم وت - رضي الله تعالى عنهما - : = وابزانم = كە پێغەمەرم - صلى الله تعالى عليه وسلم - دیوە • فەرمووی : تەعریفی بکە • عەرزمکرد : چاوم پێکەوت کە تەشریفی لای مەروەوە سواری وشـــترێ بوو خەڵق دەورەیان گرتبوو ، فەرمووی : ئەوە پێغەمەرە - صلى الله تعالى عليه وسلم - خەڵق لـە دەوری دەرناكەن زۆریان لێ ناكەن •

٣٣٧٨/٧٧ - عن أبي الطفيل [صحابي صغير - رضي الله تعالى عنه] قال : قلت لابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : أرأيت هذا الرمل بالبيت ثلاثة أطواف ومشي أربعة أطواف أســـنة هو ؟ فإن قومك يزعمون = أنــه سنة = قال : فقال : صدقوا وكذبوا • = قال : = قلت : ما قولك صدقوا وكذبوا ؟ قال : إن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قدم مكة فقال المشركون : إن محمداً وأصحابه لا يستطيعون أن يطوفوا بالبيت من الهزل ، وكانوا يحسدونه • قال : فأمرهم رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أن يرملوا ثلاثاً ويمشوا أربعاً [فصدقوا في أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فعله ، وكذبوا في قولهم إنه سنة مقصودة متأكدة• فلما زال السبب زال المسبب • فليس بسنة أي عند ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - خلافاً لمن عداه فإنه عندهم سنة متأكدة مستمرة • من النووي] قال : قلت لــه : أخبرني عن الطواف بين الصفا والمروة راكباً أسنة هو ؟ فإن قومك يزعمون أنه سنة • قال : صدقوا [في أنه طاف راكباً • نووي] وكذبوا [في أن الركوب أفضل ، بل المشي أفضل ، وركوبه - عليه الصلاة والسلام - للعذر ، وهــذا

متفق عليه • النووي] قال : قلت : وما قولك صدقوا وكذبوا ؟ قال : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كثر عليه الناس يقولون : هذا محمد ، هذا محمد ، حتى خرج العواتق من البيوت • قال : وكان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لا يضرب الناس بين يديه [أي كالملوك] فلما كثر عليه ركب ، والمشي والسعي أفضل م ـ ٥/٣٧٢ •

تەرجەمە :

ئەبوطوفەیل ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله عنهما ـم پرسیی : لە طەوافا ئەم سێ دەورە هەڕاکردنەو ئەم چوار دەفعە رۆیینە چیە ؟ ئایا سوننەتن ؟ قەومەکەت ئەڵێن: سوننەتن• فەرمووی : [لەوەدا کە ئەڵێن : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کردوویەتی] راستن [لەوەدا کە ئەڵێن : سوننەتی دائیمییە بە تەرکی خوێنڕژانن واجب ئەبێ] درۆ ئەکەن • عەرزمکرد : هەم راســـت ئەکەنو هـەم درۆ ئەکەن مەعنای چیە ؟ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لـە عومرەی قەزادا تەشریفی خۆیو ئەصحابی هاتنە مەککە ، موشـــریکەکان وتیان : محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و ئەصـــحابی لەبەر لەڕێتی ناتوانن طەواف بکەن • حەسەدیان پێ ئەبرد لەبەر ئەوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری بە ئەصحاب فەرموو کە سێ دەفعە بە دەوری بەیتا بە هەڕاکردن رەمەل بکەن [یەعنی شانهەڵتەکێننو هەڕا بکەن بۆ خاتری موشریکەکان بزانن کە بە قووەتن] عەرزمکرد : خەبەرم بدەرێ سواربوونی بەینی صەفاو مەروە سوننەتە یان نـا ؟ قەومەکەت ئەڵێن : ســـــوننەتە • فەرمووی : هـەم راست ئەکەنو هـەم درۆ • عەرزمکرد : مەعنای چیـە ؟ فەرمووی : [راست ئەکەن پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ســـوار بوە ، لەوەدا کە ئەڵێن سوننەتە درۆ ئەکـەن] چونکی پێغەمەر ـ صلی الله

تعالی علیه وسلم ـ خەڵقی زۆری لێ کۆبوەوە ، ئەیانوت : ئەوە محمدە ، ئەوە محمدە ، تا ئەو ژنانەیش کە پەردەنشین‌و موخەددەر بوون هاتنە دەرێ • پێغەمەریش ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لە بەردەستیا [وەك مولووك] لە خەڵق نەئەدراو دووربخرێنەوە ، لەبەر ئەوە کە خەڵق زۆربوون سوار بوو ، فەقەط بە پێیان رۆیین‌و سەعی‌کردن خێرترە •

[جوابی ئەوەڵی ئیبنوعەباس ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ موخالیفی هەموو عولەمایە • جوابی دوەمی (مجمع علیه)ە (من النووي)] •

٣٣٧٩/٧٨ ـ عن أبي الشعثاء [جابر بن زيد • أحمد] أنه قال : ومن يتقي شيئاً من البيت ؟ وكان معاوية يستلم الأركان [كلها مخالفاً للنبي ـ عليه الصلاة والسلام ـ] فقال له ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : إنه لايستلم هذان الركنان [الشاميان ؛ لأنهما لم يتمما على قواعد إبراهيم ـ على بانيهما الصلاة والسلام ـ] فقال : ليس شيء من البيت [متروكاً] مهجوراً [أخطأ معاوية ورده الإمام الشافعي أحسن رد فقال : لا يلزم من تركِ الاستلام لتركِه ـ عليه الصلاة والسلام ـ هجرُه • ونحن نطوف به لكنا نتبع السنة فعلا وتركاً • من القسطلاني] وكان ابن الزبير [رضـي الله تعـالى عنهما] يستلمهن كلهن [لأنه ـ رضي الله تعالى عنه ـ لما بناه ثانياً ••••• بناه على قواعد إبراهيم ـ عليه الصلاة والسلام ـ فأدخل فيه الحجر بتمامه ، فلم يكن مانع من استلام الأركان كلها •••] ح ـ ٣/١٦١ •

تەرجەمە :

ئەبوشەعثا ئەڵێ : کێ خۆی لە بەیت ئەپارێزێ‌و ئیستیلامی ناکا ؟ موعاویە ئیستیلامی هەموو ئەرکانی بەیتی کرد • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ پێی‌فەرموو : ئەم دوو روکنە [لە بەیت نین] دەستیان

لیٚ نادریٚ • وتی : هیچ شتیٚك لە بەیت مەهجوور نیە [ئیمامی شافیعی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمویٚ : ئیٚمە تەرکی دەستلیٚدانی بۆیە ناکەین کە تەرکی بەیت بکەین ؛ چۆنی تەرك ئەکەین ، ئیٚمە طەوافی ئەکەین ، ئیٚمە تابیعی سونەتی پیٚغەمەر ئەبین ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە فیعلو لە تەرکا • ئەگەر دەستلیٚنەدانی ئەو دوو روکنە هیجرانی بەیت بیٚ لازم بیٚ مابەینی روکنەکان کە هیچ دەستیان لیٚ نادریٚ ئەویش هیجرانی بەیت بیٚ • هیچ کەس نیە کە وا بلیٚ] •

ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەستی لە هەموو روکنەکان ئەدا = چونکی کاتیٚ ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دووبارە مالی خوای دروستکردەوە لە سەر بناغەی حەزرەتی ئیبراهیم ـ عليه السلام ـ دروستی کردەوەو حیجری خستەوە ناو بەیت ، بەوە مانیعی دەستلیٚدانی روکنەکان نەما] •

٧٩/٣٣٨٠ ـ عن الزّبير بن عربي قال : سأل رجل ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن استلام الحجر [الأسود] فقال : رأيت رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ يستلمه ويُقَبِّله• قال : قلت : أرأيت ان زُحِمتُ ؟ أرأيت إن غُلِبْتُ ؟ قال [ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] : اجعل أرأيت باليمن• رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يستلمه ويقبله ح ـ ٣/١٦٢ ، ت ، ن •

تەرجەمە :

زەبیری کوڕی عەرەبی ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرمویٚ : پیاویٚ لە ئیبنوعومەری پرسیی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەرحەقی دەست لە (حجر الاسود)دان سونەتە یان نا ؟ فەرمووی : پیٚغەمەرم ـ صلى الله تعالى

علیه وسلم - دی دەستی موبارەکی بەسەرا ئەهێناو ماچی ئەکرد • پیاوەکە عەرزی کرد : ئەگەر زەحمەتم بوو ئیزدیحامو غەڵەبە مانیعم بوو [یەعنی چی بکەم] ؟ ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : واز لەم تەردیداتە بێنە فڕێی دەرە یەمەن • من دیم کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - دەستی موبارەکی لێ ئەداو ماچی ئەکرد •

٨٠/٣٣٨١ - عن ابن المسيب [رحمه الله تعالى] قال : قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها] : ان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : ما من يوم أكثر من أن يعتق الله - عز وجل - فيه عبداً من النار من يوم عرفة ، وإنه ليدنو ثم يباهي بهم الملائكة ، فيقول : ما أراد هؤلاء ؟ م - ٦/٤٩ •

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هیچ رۆژێ نیە کە خوا - عز وجل - زیاتر لە رۆژی عەرەفە عەبدی تیا ئازاد بکا • رۆژی عەرەفە رەحمەتی لە عەبد نزیك ئەبێتەوە ، بە عیبادی خۆی ئیفتیخار بەسەر مەلائیکەدا ئەکا ئەفەرموێ : ئەمانە چییان ئەوێ ؟ [یەعنی هاتوون رجای رەحمەتی من ئەکەن لە عەذابی من ئەترسن (كما ذكره عبدالرزاق في مسنده • النووي)] •

٨١/٣٣٨٢ - عن عبيد بن جُريج - رحمه الله - أنه قال لعبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - : يا أبا عبدالرحمن رأيتك تصنع أربعاً لم أر = أحداً = من أصحابك يصنعها ! قال : وما هي يا ابن جُريج ؟ قال : رأيتك لا تمس من الأركان إلا اليمانيين • ورأيتك تلبس النعال السِّبتية [المدبغة] • ورأيتك تصبغ بالصفرة • ورأيتك اذا كنت بمكة أهلَّ الناس اذا رأوا الهلال ولم تُهِلَّ أنت حتى كان يوم التروية • قال عبدالله [رضي الله تعالى عنه] • أما الأركان فإني لم أر رسول الله - صلى الله تعالى عليه

وسلم – يمس إلا اليمانيين • وأما النعال السبتية فإني رأيت رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – يلبس النعال التي ليس فيها شعر ويتوضأ فيها ، فأنا أحب أن ألبسها • وأما الصفرة فإني رأيت رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – يصبغ بها ، فأنا أحب أن أصبغ بها • وأما الإهلال فإني لم أر رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – يهل حتى تنبعث به راحلته ح – ١/٢٤٦ وفي اللباس ، م – ٥/٢١٤ ، د ، ن ، جه •

تەرجەمە :

ئیبنوجورەیج – رحمه الله تعالى – ئەفەرمویٚ : عەرزی ئیبنوعومەرم کرد – رضي الله تعالى عنهما – : ئەی ئەبوعەبدورەحمان چاوم پێت ئەکەوێ چوار شت ئەکەی نابینم ئەصحابەکانت وا بکەن ؟ فەرمووی : ئەوە چیە ئەی ئیبنوجورەیج ؟ عەرزمکرد : ئەتبینم کە هەر دوو روکنی یەمانیی مەس ئەکەی • ئەتبینم کەوشی بێموو ئەکەیتە پێ • ئەتبینم سەرو لیباست بە رەنگی زەرد رەنگ ئەکەی • ئەتبینم کە لە مەککەدا بووی خەڵق لە ئەووەڵی مانگەوە تەکبیر دائەدەن تۆ هەر رۆژی تەرویە دەست ئەکەی بە تەکبیردادان • فەرمووی – بە موختەصەریی – : بۆیە وا ئەکەم پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – ئەمانەی هەموو وا کردوە •

٨٢/٢٣٨٣ ـ ابن جريج أخبرنا عطاء [بن أبي رباح] إذ منع [إبراهيم] ابن هشام النساء الطواف مع الرجال • قال : كيف تمنعهن وقد طاف نساء النبي – صلى الله عليه وسلم – مع الرجال ؟ [قال ابن جريج] : قلت [لعطاء] : أبعد الحجاب أو قبل ؟ قال [عطاء لابن جريج] : أي لعمري لقد أدركته [أي طوافهن معهم] بعد الحجاب • قلت : كيف يخالطن الرجال ؟ قال : لم يكن يخالطن ، كانت عائشة – رضي الله تعالى عنها – تطوف

حَجْرة [ناحية] من الرجال لا تخالطهم . فقالت امرأة [دِقْرة] : انطلقي نستلم يا أم المؤمنين . قالت : عنك ، وأبت [الاستلام] فكن يخرجن متنكرات بالليل فيطفن مع الرجال ، ولكنهن كن إذا دخلن البيت قمن حتى يدخلن وأخرج الرجال . [قال عطاء :] وكنت آتي عائشة [رضي الله تعالى عنها] وعبيد بن عمير ، وهي مجاورة في جوف ثبير . قلت : وما حجابها ؟ قال : هي في قبة تركية لها غشاء ، وما بيننا وبينها غير ذلك . ورأيت عليها درعاً مورّدا خ - ٣/١٦٥ .

تەرجەمە :

ئیبنوجورەیج ئەفەرموێ : عەطا خەبەری داومێ کە ئیبراهیمی کوڕی هیشام کە ئەمیری حەج بوو مەنعی ژنانی کرد کە لەگەڵ پیاوان طەواف بکەن ، کە بە ئیبراهیمی وت : چۆن مەنعی ژنان ئەکەی لە طەواف لەگەڵ پیاوان کە حەرەمانی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنهن - لەگەڵ پیاوان بە یەکەوە طەوافیان ئەکرد ؟ ئیبنوجورەیج ئەفەرموێ: لەعەطام پرسیی : لە پێش ئایەتی حیجابا یا دوای ئایەتی حیجاب ؟ فەرمووی : بەڵێ بە حەیاتی خۆم من هەر لە دوای حیجاب بە طەوافیانا گەییوم [چونکە عەطا تابیعینە چۆن ئەکەوێتە پێش ئایەتی حیجابەوە] . ئیبنوجورەیج ئەفەرموێ : لێم‌پرسیی : چۆن ژنان تێکەڵ بە پیاوان ئەبوون ؟ فەرمووی : تێکەڵیان نەئەبوون ، حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - لا لە پیاوان طەوافی ئەکرد ، ژنێکی لە خزمەتا بوو ناوی دیقەرە بوو عەرزی‌کرد : (یا أم المؤمنین) پێش‌کەوە طەواف[1] کە . فەرمووی : واز بێنە ، ئیبای لە

---

(١) لە دەقە عەرەبی‌یەکەدا دەفەرموێ : (نستلم) واتە دەست لە روکن بدەین ، بەڵام دانەر بە طەواف مانای لێدایەوە ، قەسطەلانیش مانای ئەم وشەی نەکردوە . هەروەها تماشای (عمدة القاري)شم بۆ کرد ، ئەویش هەر وەك قەسطەلانیی مەعنای لێکدابوەوە .

طەواف‌کردن کرد • ژنان بە مەستوورەیی بە شەو ئەچوونە دەرێ ، لەگـەڵ پیاوانا طەوافیان ئەکرد ، ئەچوونە بەیتەوە رائەوەستان تا ئەچوونە ژووری پیاوان ئەکرانە دەرێ ، منو عوبەیدی کوڕی عومەیر ئەچووینە خزمـەت عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لـە ناو شاخی ئەبیرا موجاویـرە بوو[1] • ئیبنوجورەیج ئەفەرموێ : لێم‌پرسی : حیجابی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ چی بوو ؟ فەرمووی : لە خێوەتێکی تورکیدا بوو لـە لبـاد پـەردەیێـکی بەسـەرا کێشرابوو [من مناڵ بووم] کراسێکی گوڵەباغیم لەبەریا دی • [خۆیشی ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە حەیاتیاو لە مەماتیا تـا ئـەبـەد هــەر غونچەی گوڵ بوەو ئەبێ ؛ چونکە بەدەنی موبارەکی پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە بەدەن کەوتوەو رەفیقەیشی ئەبێ رووی دوشمنی رەش بێ !] •

٨٣/٣٣٨٤ ـ عن أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ [وروحي فداها] زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالت : شكوت إلى رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أني أشــتكي ، فقال : طوفي من وراء الناس وأنت راكبة ، فطفت ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حينئذ يصلي الصبح إلى جنب البيت وهو يقرأ والطور وكتاب مســطور ح ـ ١٦٦/٣ ، م ـ ٣٨١/٥ وليس فيه (الصبح) •

تەرجەمە :

ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : شەکوام بردە بەر پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە ناسـاغم • فەرمووی : لە دوای خەڵقەوە طەواف بکە بە سواریی • فەرمووی : بە ســواریی طەوافم کرد

---

(١) واتە خەریکی ئیعتیکافو خواپەرستیی بوو •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە تەنیشت بەیتەوە نوێژی سبەینێی ئەکردو (والطور وكتاب مسطور)ی ئەخوێند •

٢٣٨٥/٨٤ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مرَّ وهو يطوف بالكعبة بإنسان ربط يده إلى إنسـان بسَيْر ، أو بخيط ، أو بشيء غير ذلك ، فقطعه النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ بيده ، ثم قال : قدْ بيده ح ـ ١٦٦/٣ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ طەوافی بەیتی ئەکرد ، لـە طەوافەکەدا تەشریفی بـە لای ئینسانێکا رابورد دەستی بە پیاوێکەوە بەستبوو بە سەیرێ[1] ، یا بە پەتێ ، یا بە شتێکی تر ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە دەستی موبارەکی پەتەکەی بڕی ، فەرمووی : دەستی رابکێشە •

[طەبەرانی بە سەنەد لە بیشری باوکی حوذەیفەوە ریوایەت ئەکا کـە بیشر ـ رضي الله تعالى عنه ـ موسوڵمان بوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ماڵو ئەولادەکەی کە لێیسەنرابوو دایەوە ، لە پاشا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێیگەیی ئەوو طەلقی کوڕی بەیەکەوە بەسـترابوون فەرمووی : ئەوە چیە ؟ عەرزیکرد : سـوێندم خواردوە ئەگەر خوا ماڵو ئەولادەکەم بداتەوە وەك گای گێرە خۆم بە یەکێکەوە ببەسـتمو حەجی بەیتوڵلا بکەم • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پەتەکەی گرتو بڕی پێیفەرموون : حەج بکەن ، ئەمەی کە ئێوە کردووتانە لە عەمەلی شەیتانە • قەسطەلانی •

---

(١) واتە : سیرمەیێ ، یا پارچە چەرمێکی بڕراو •

یەعنی خۆئەذیەتدان عیبادەت نیە عیبادەت ئیطاعەی خوایە ـ عز وجل ـ •

٢٣٨٦/٨٥ ـ عن عمرو بن دينار [رحمه الله تعالى] سألنا ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : أيقع الرجل على امرأته في العمرة قبل أن يطوف بين الصفا والمروة ؟ قال : قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فطاف بالبيت سبعاً ، ثم صلى خلف المقام ركعتين ، وطاف بين الصفا والمروة [سبعاً • م] وقال : (لقد كان لكم في رسول الله [صلى الله تعالى عليه وسلم] أسوة حسنة)[1] [انتهى مسلم] قال : وسألت جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فقال : لا يقرب امرأته حتى يطوف بين الصفا والمروة ح ـ ٣/١٦٩ ، م ـ ٥/٣٤ •

تەرجەمە :

عەمری کوڕی دینار ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : لە ئیبنوعومەرمان ـ رضي الله تعالى عنهما ـ پرسیی : ئایا دروستە ئینسان لە عومرەدا لە پێش طەوافی بەینی صەفاو مەروەدا سواری ژنی خۆی بێ ، جیماعی لەگەڵ بکا ؟ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هات ، حەوت جار طەوافی بەیتی کرد ، لە پاشا دوو رکات نوێژی لە پشت مەقامەوە کرد ، طەوافی بەینی صەفاو مەروەیشی حەوت جار کرد [یەعنی ئەمجا لە ئیحرام هاتەدەرێ] ئێوەیش لە ئەفعالی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دا شتێکی باشتان بۆ هەیە کە ئیقتیدای پێبکەن • عەمر ئەفەرموێ : لە جابیری کوڕی عەبدوڵلایشم ـ رضي الله تعالى عنهما ـ پرسی ، فەرمووی : تا طەوافی بەینی صەفاو مەروە نەکا نزیکی ژن نەکەوێ •

---

(١) الاحزاب /٢١ •

٨٦/٣٣٨٧ ـ عن بكر بن عبدالله المزني قال : كنت جالســـاً مع ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] عنـد الكعبة فأتاه أعرابي فقال : ما لي أرى بني عمكم يسقون العسل واللبن وأنتم تسقون النبيذ أمن حاجة بكم أم من بخل ؟ فقال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : الحمد لله ما بنا من حاجـة ولا بخل ، قدم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على راحلته وخلفه أسامة = فاستسقى = [رضي الله تعالى عنه] فأتيناه بإناء من نبيذ فشرب وســقى فضله أسامة [رضي الله تعالى عنه] وقال : أحسنتم وأجملتم كذا فاصنعوا ، فلا نريد تغيير ما أمر به رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م ـ ٥/٤١٨

تەرجەمە :

بەكری كوڕی عەبدوڵلای موزەنیی ـ رحمه الله تعـالى ـ ئەفەرموێ : لای كەعبە لە خزمەت ئیبنوعەباسا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دانیشـــتبووم ئـەعـرابییێ هـاتـــە خزمـــەتی عـەرزیكـــرد : بۆچی وا ئـەبینـم ئـامـۆزاكـانت هـەنگـویـنو شـــــــیر ئـەدەن بە خەڵق بیخۆنەوە ، ئێوە هەر نەبیذیان ئەدەنێ ؟ لـە بەر ئیحتیاجیتانە یـا لەبـەر بەخیلیتانـە ؟ فەرمووی : (الحمد لله) نە ئیحتیاجین نـە بەخیلین ، پێغەمەر ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی بە سواری وشترەكەی هات ، ئوســامەی لـە پاشكۆدا بوو كاسەیێ نەبیذمان بۆ هێنا خواردیەوە ، پاشـماوەكەی دا بـە ئوسامە فەرمووی : جوانو باشتان كردوە ، هەر وا بكەن ، ئیرادەمان نیـە شتێ بگۆڕین كە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێكردوە .

٨٧/٣٣٨٨ ـ عن عبدالله بن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قدم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مكة فطاف وسعى بين الصـفا والمروة ، ولم يقرب الكعبة بعد طوافه بها حتى رجع من عرفة ح ـ ٣/١٦٩ .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتە مەکە طەوافی بەیتیکرد [بۆ طواف القدوم] سەعی بەینی صەفاو مەروەی کرد ، دوای طەوافولقودووم تا لە عەرەفە تەشریفی گەڕایەوە تەریکی بەیت نەکەوت •

طەوافولقوودووم سوننەتە لە ئەرکانی حەج نیە قەسطەلانی •

٨٨/٣٣٨٩ ـ عن عروة عن أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [وروحي فداهما] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال وهو بمكة وأراد الخروج ولم تكن أم سلمة [رضي الله تعالى عنها] طافت بالبيت وأرادت الخروج ، فقال لها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إذا أقيمت صلاة الصبح فطوفي على بعيرك والناس يصلون ففعلت ذلك فلم تصل [ركعتي الطواف] حتى خرجت ح ـ ١٧٠/٣ •

تەرجەمە :

ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لە مەککە بوو قەیلوولەی کرد ئیرادەی فەرموو تەشریفی لە مەککە دەرچێ • ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ طەوافی بەیتی نەکردبوو تەمای بوو ئەویش لە مەککە بڕواتە دەرێ • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێفەرموو : کە قامەتی نوێژی سبەینێ کرا بەسەر وشترەکەتەوە ، کە خەڵق لە نوێژا بوون ، طەواف بکە ، طەوافیکرد ، تا لە مەککە چوە دەرێ نوێژی طەوافی نەکرد •

نوێژی طەواف تا نیهایەتی عومری ئینسان ناچێ وەختی ئەمێنێ •

٨٩/٣٣٩٠ - كان ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - يصلي ركعتي الطواف ما لم تطلع الشمس . وطاف عمر - رضي الله تعالى عنه - بعد صلاة الصبح فركب حتى صلى الركعتين بذي طوى ح - ٣/١٧٠ (معلق) .

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - تا ڕۆژ هەڵنەهاتایە نوێژی طەوافی ئەکرد . عومەر - رضي الله تعالى عنه - دوای نوێژی سبەینێ طەوافی کرد ، لە دواییا سوار بوو تا نوێژی طەوافی لە ذو طوا کرد .

٩٠/٣٣٩١ - عروة عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - أن ناساً طافوا بالبيت بعد صلاة الصبح ثم قعدوا إلى المذكّر[1] ، حتى إذا طلعت الشمس قاموا يصلون [سنة الطواف] فقالت عائشة - رضي الله تعالى عنها - : قعدوا حتى إذا كانت الساعة التي تكره فيها الصلاة قاموا يصلون ! ح - ٣/١٧١ .

تەرجەمە :

عوروە لە عایشەوە - رضي الله تعالى عنها - کە بەعزێ خەڵق طەوافیان کرد دوای نوێژی سبەینێ ، ئەمجا دانیشتن بۆ = گوێ گرتن لە ئامۆژگاریی واعیظ = تاهەتاوکەوت ئەمجا هەڵسان بۆ نوێژی طەواف . عایشە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی : هەر دانیشتن تا وەختی مەکرووهـ داهات و لە دواییا هەڵەستن نوێژ ئەکەن ؟!

٩١/٣٣٩٢ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : استأذن العباس بن عبدالمطلب - رضي الله تعالى عنه - رسول الله - صلى الله تعالى

---

(١) دانەر - خ - بە هەڵە لە باتی ئەمە (الذكر)ی نووسیبوو ، بەو پێیە تەرجەمەکەیشی بە هەڵە کردبوو ، لە هەردوو لادا چاکم کرد .

عليه وسلم ـ أن يبيت بمكة ليالي منى من أجل سقايته ، فأذن له
ح ـ ٣/١٧٢ ، م ـ ٥/٤١٧ •

تەرجەمە :

عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئیذنی لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خواست کە شەوانی مینا لە مەککەدا بمێنێتەوە ، لەبەر ئەمە ئاوی زەمزەم بدا بە حاجییان ، ئیذنی دا • [سێ شەوی مینا : یانزەو ، دوانزەو ، سێنزە هەم لە مینادا مانەوە بۆ غەیری مەعذوور واجبە ، تەرکی کرد خوێنڕژان لازمە ، بۆیە حەزرەتی عەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ئیذنی خواست •

حەنەفیی ئیذنی عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەکەن بە دەلیلی ئەمە کە شەو لەمینا مانەوە سوتنەتە (من القسطلاني)] •

٢٣٩٣/٩٢ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جاء إلى السقاية فاستسقى ، فقال العباس : يا فضل اذهب إلى أمك فأت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بشراب من عندها • فقال : اسقني • قال : يا رسول الله إنهم يجعلون أيديهم فيه • قال : اسقني • فشرب منه ، ثم أتى زمزم وهم يسقون ويعملون فيها ، فقال : اعملوا فإنكم على عمل صالح • ثم قال : لولا أن تغلبوا لنزلت حتى أضع الحبل على هذه ، يعني عاتقه ، وأشار إلى عاتقه ح ـ ٣/١٧٣ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ ضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتە لای سیقایە[1] ، داوای شەربەتی کرد کە

(١) واتە : هاتە لای ئەوانەی ئاویان بە حاجییان ئەداو داوای ئاوی لێ کردن •

تۆشی بکا • عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەی فەضل بچۆرە لای دایکت شەربەتی بێنەرە خزمەت • فەرمووی : بمدەرێ بیخۆمەوە • عەرزیکرد : (یا رسول الله) خەڵق دەستی ئەخەنە ناوەوە • فەرمووی : بمدەرێ بیخۆمەوە • خواردیەوە ، تۆشی فەرموو ، لە پاشا تەشریفی هاتە لای زەمزەم ئاویان بە خەڵق ئەداو ئیشیان تیا ئەکرد ، فەرمووی : ئیش‌کەن لەسەر عەمەلێکی خێرن • لە پاشا فەرمووی : لەبەر ئەوە نەبوایە کە خەڵق غەلەبەتان بەسەرا بکەنو لێتان بستێنن دائەبەزیمو گوریسەکەم ئەخستە سەر ئەمەم ، ئیشارەتی ملی موبارەکی خۆی کرد •

ئاودان بە خەڵق خێرێکی عەظیمە •

٩٣/٣٣٩٤ ـ عن نافع أن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أراد الحج عام نزل الحجاج بابن الزبير [رضي الله تعالى عنهما] فقيل له [أي قال له ابناه عبدالله وسالم • م] : إن الناس كائن بينهم قتال ، وإنا نخاف أن يصدوك • فقال : لقد كان لكم في رسول الله [صلى الله تعالى عليه وسلم] أسوة حسنة ، إذاً أصنع كما صنع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إني أشهدكم أني قد أوجبت عمرة ، ثم خرج حتى إذا كان بظاهر البيداء قال : ماشأن الحج والعمرة إلا واحد ، أشهدكم أني قد أوجبت حجاً مع عمرتي ، وأهدي هدياً اشتراه بقديد ، ولم يزد على ذلك فلم ينحر ولم يحل من شيء حرم منه ، ولم يحلق ولم يقصر حتى كان يوم النحر فنحر وحلق ورأى أن قد قضى طواف الحج والعمرة بطوافه الأول [الذي طافه يوم النحر] وقال ابن عمر [رضي الله تعالى عنه] : كذلك فعل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

ح ـ ٣/١٧٧ ، م ـ ٥/٣٤٥ بفرق لفظي •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئیرادەی حەجکردنی بوو لـەو ساڵەدا بوو کـە حەججاجی کوڕی یوسف بـە ئەمری عەبدولمەلیکی فەرانی شام لەشکری هێنابوە سەر ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عەبدوڵلاو سالمی کوڕی عەبدوڵلا عەرزی باوکیان کرد : لە ئیمسال صـەبر بکە مەچۆ بۆ حەج ؛ لە بەینی خەڵقا شەڕو شۆڕ هەیە ، ئەترسـ‍ـــــین مەنعت بکەن لە حەج . فەرمووی : ئیقتیدائێکی باشتان هەیە کە بیکەن بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە لە عومـرە مەنع کرا چی کرد منیش وا ئەکەم ، ئێوە شاهید بن کە عومرەم واجب کرد . **لە پاشا** تەشریفی چوە دەرێ تا هاتە بەیداء ، لەوێ فەرمووی : شـــــەئنی عومرەو حەج یەکێکە بە شــاهید بن لەگەڵ عومرەکەما حەجێکیشـــــم واجب کرد . لە قودەید هەدیێکی کڕی لەوە هیچی تری لێ زیـاد نەکـرد ، نە حەیوانی سەربڕیو نــە لــە عومرەکەی هاتەدەرێو نە ئەوی لێی حەرام بووبوو حەڵاڵی کرد ، نە سەری تاشیو نە هەڵیپاچی تا رۆژی نەحر ، رۆژی نەحر سەری تاشی ، رەئیی وابوو کە بەو طەوافە لە رۆژی نەحرا کردوویەتی طەوافی حەجیشو عومرەیشی بەجێ‌هێناوە . ئیبنوعومەر ـ رضي الله عنهما ـ فەرمووی : رەسوولوڵلا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وای کردوە .

٩٤/٣٣٩٥ ـ عمرو وهو ابن الحرث عن محمد [هو أبو الأســـود النوفلي يتيم عروة . القسطلاني] بن عبدالرحمن أن رجلا من أهل العـراق قال له : سل لي عروة ابن الزبير [رضي الله تعالى عنه] عن رجـل يُهِـلُّ بالحج فإذا طاف بالبيت أيحل [قبل السعي] أم لا ؟ فإن قال لك لا يحل فقل له : إن رجلا يقول ذلك . قال : فسألته فقال : لا يحـل من أهلَّ بالحج إلا بالحج . قلت : فإن رجلا كان يقول ذاك . قال : بئس ما قال ، فتصـــــداني

[اي تصدى لي] الرجل فسألني ، فحدثته ، فقال : فقل له : فإن رجلا كان يخبر أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قد فعل ذلك ، وما شأن أسماء والزبير [رضي الله تعالى عنهما] قد فعلا ذلك ؟ قال : فجئته فذكرت له ذلك ، فقال : من هذا ؟ فقلت : لا أدري ، قال : فما باله لا يأتيني بنفسه يسألني أظنه عراقياً ؟ قلت : لا أدري ، قال : إنه قد كذب ، قد حج رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فأخبرتني عائشة [رضي الله تعالى عنها] إنه أول شيء بدأ به حين قدم مكة أنه توضأ ، ثم طاف بالبيت ، ثم حج أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] فكان أول شيء بدأ = به = الطواف بالبيت ثم لم يكن غيره ، ثم عمر مثل ذلك ، ثم حج عثمان [رضي الله تعالى عنهما] فرأيته أول شيء بدأ به الطواف بالبيت ثم لم يكن غيره ، ثم معاوية وعبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] ثم حججت مع أبي الزبير بن العوام - رضي الله تعالى عنه - فكان أول شيء بدأ به الطواف بالبيت ، ثم لم يكن غيره ، ثم رأيت المهاجرين والأنصار يفعلون ذلك ، ثم لم يكن غيره ، ثم آخر من رأيت فعل ذلك ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] ثم لم ينقضها بعمرة، وهذا ابن عمر عندهم أفلا يسألونه ؟ ولا أحد ممن مضى ما كانوا يبدأون بشيء حين يضعون أقدامهم أول من الطواف بالبيت ثم لا يحلّون ، وقد رأيت أمي وخالتي حين تقدمان لا تبدآن بشيء أول من البيت تطوفان به ثم لا تحلان ، وقد أخبرتني أمي أنها أقبلت هي وأختها والزبير وفلان وفلان بعمرة قط ، فلما مسحوا الركن حلوا وقد كذب فيما ذكر من ذلك م - ٥/٣٥٠ ، ح - ٣/١٧٨ من : حج رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وحذف الأول ، وفيه بدل : ثم لم يكن غير ذلك ، ثم لم تكن عمرة في المواضع كلها ، ح - ٣/١٦٤ ،

تەرجەمە :

محەمەدی کوڕی عەبدوڕەحمانی [یەتیمی عوروە کە نوێنەی ئەبولئەسوەدی نەوفلیە] ئەفەرموێ : پیاوێ لە ئەهلی عیراق پێیوتم : سوئالم بۆ لە عوروە بکە دەرحەقی پیاوێ ئیحرام بە حەج دابەستێ کە طەوافی بەیتی کرد لە پێش سەعیا بۆی دروستە کە لە ئیحرام بێتەدەرێ بیکا بە عومرە ؟ ئەگەر وتی : دروست نیە پێیبڵێ : پیاوێ [لە ئیبنوعەباسە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] ئەڵێ دروستە • محەمەد ئەڵێ : چووم لێمپرسی فەرمووی : دروست نیە ، هەرکەسێ ئیحرامی بە حەج دابەست بە حەج نەبێ لە ئیحرام نایێتە دەرێ • عەرزمکرد : پیاوێ ئەڵێ : بۆی دروستە • فەرمووی : خراپی وتوە • لە پاشا ئەو عیراقیەم کە تووش بوو ـ تووش بوو لێیپرسیم جوابەکەی عوروەم بۆ گێڕایەوە • وتی پێیبڵێ : پیاوێك ئەڵێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کردوویەتی ئەی بۆ ئەسماو زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کردوویانە ؟ محەمەد ئەڵێ : چوومەوە لای عوروە عەرزمکرد • فەرمووی : ئەو پیاوە کێیە ؟ وتم : نازانم • فەرمووی : ئەی بۆ خۆی نایێ لێمبپرسێ ؟ وا بزانم ئەوە عیراقییە • عەرزمکرد : نازانم • عوروە فەرمووی : ئەو پیاوە درۆ ئەکا • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەجیکرد • عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ خەبەری داومێ لەو وەختەدا کە تەشریفی هاتە مەککە ئەووەڵ شتێ کە دەستیپێکرد دەزنوێژی شت ئەمجا طەوافی بەیتی کرد ، لە پاشا هیچی تر نەبوو نەیکرد بە عومرە [بە موختەصەری عومەرو عوثمان ـ رضي الله تعالى عنهما ـ و موعاویەو عەبدوڵڵای کوڕی عومەر حەجیانکردو] من خۆم لەگەڵ زوبەیری باوکما حەجمکرد • موهاجیرینو ئەنصار ـ رضي الله تعالى عنهم ـ حەجیانکرد • ئاخر کەسێ کە دیم حەجیکرد ئیبنوعومەر بوو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ

ئەمانە هیچیان حەجەکانیان نەکرد بە عومرە • ئەوە ئیبنوعومەرە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ نە لایانە بۆ لێی ناپرسن ؟ ئەوانە کە ناویان رابورد هیچیان لـە پێش طەوافی بەیتا پێیان لە هیچ جێیێ دانەناوە دوای طەواف تا سـەعیی بەینی صەفاو مەروەی نەکردبێ لە ئیحرام نەهاتوونە دەرێ • دایکم‌و پوورمم دیوە لە هاتوون بۆ مەککە لە پێش کوللی شتێکا طەوافی بەیتیان‌کردوەو تا حەجیان تەواو نەکردبێ لە ئیحرام نەهاتوونە دەرێ • دایکم خەبەری داومێ خۆی‌و خوشـکی‌و فلان‌و فلان بۆ عومـرە هاتوون ، کـە مەسسی (حجـر الاسود) یان کردوە ئەرکانی عومرەکەیان بەجێ‌هانیوە ، ئەمجا لـە ئیحرام هاتوونەدەرێ • ئەمما عایشە ـ رضي الله تعـالى عنها ـ چیرۆکی حەیزی بوو دوای عەرەفە طەوافی بەیتی کرد لە (حجة الوداع) [ئەوەی هەدیی پێ نەبێ بۆی دروستە بیکا بە عومرە ، ئەوی پێیی بێ بۆی دروست نیە] •

٣٢٩٦/٩٥ ـ عن أسماء بنت أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما] قالت : خرجنا محرمين ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من كان معه هدي فليقم على إحرامه ، ومن لم يكن معه هـدي فليحلل ، فلـم يكن معي هدي فحللت ، وكان مع الزبير هدي فلم يَحْلِل • قالت : فلبست ثيابي ثم خرجت فجلست الى الزبير • فقال : قومي عني فقلت : أتخشـــى أن أثب عليك ؟ م ـ ٣٥٢/٥ • وفي أخرى : استرخي عني ، استرخي عني • •

تەرجەمە :

ئەسـمای کچی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموێ : بـە موحریمی لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چووینەدەرێ • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ هەدیی پێ بێ لەسەر ئیحرامی بمێنێ ، ئەوی پێی‌نەبێ ئیحرام بشـکێنێ • من هەدیم پێ نەبوو ئیحرامم شکاند • زوبەیری مێردم هەدیی پێ‌بوو لە ئیحرام نەهاتـە

دەرێ ، چووم جلەکانم لەبەرکرد ، چوومە لای زوبەیر دانیشتم .
وتی : لێم دوورکەوەرەوە . وتم : بۆ ئەترسی کە پەلامارت بدەم ،
سوارت بم ؟

٩٦/٣٣٩٧ ـ عن الزهري قال عروة : سألت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ فقلت لها : أرأيت قول الله [(إن الصفا والمروة من شعائر الله ، فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه أن يطوف = بهما =)(١) ؟ فوالله ما على أحد جناح أن لا يطوف بالصفا والمروة . قالت : بئسما قلت يا ابن أختي . إن هذه لو كانت كما أولتها عليه كانت لا جناح عليه أن لا يتطوف بهما ، ولكنها أنزلت في الأنصار ، كانوا قبل أن يسلموا يهلّون لمناة الطاغية التي كانوا يعبدونها عند المشلّل [من قديد . م] فكان من أهلّ يتحرج أن يطّوف بالصفا والمروة . فلما أسلموا سألوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن ذلك قالوا : يا رسول الله إنا كنا نتحرّج أن نطوف بين الصفا والمروة . فانزل الله ـ تعالى ـ (ان الصفا والمروة من شعائر الله ...) الآية . قالت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : وقد سنّ [أي فرض . قسطلاني] رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الطواف بينهما ، فليس لأحد أن يترك الطواف بينهما [قال الزهري :] ثم أخبرت أبا بكر بن عبدالرحمن [بن الحرث] فقال : إن هذا لَعِلْمٌ ما كنت سمعته . ولقد سمعت رجالا من أهل العلم يذكرون الناس إلا مَن ذكرت عائشة [رضي الله تعالى عنها] ممن كان يهل بمناة كانوا يطوفون كلهم بالصفا والمروة . فلما ذكر الله تعالى الطواف بالبيت ، ولم يذكر الصفا والمروة في القرآن قالوا : يا رسول الله كنا نطوف بالصفا والمروة وان الله [عز وجل] أنزل الطواف بالبيت فلم يذكر الصفا ، فهل علينا من حرج أن نطّوف بالصفا والمروة ؟ فأنزل الله تعالى :

(١) البقرة /١٥٨ .

(إن الصفا والمروة من شعائر الله •••) الآية قال أبو بكر : فاسمع هذه الآيـة نزلت في الفريقين كليهما : في الذين كانوا يتحرجون أن يطوفوا في الجاهلية بالصفا والمروة ، والذين يطوفون ثم تحرجوا أن يطّوفوا بهما في الإسلام من أجل أن الله تعالى أمر بالطواف بالبيت ، ولم يذكر الصفا [والمروة] حتى ذكر ذلك بعدما ذكر الطواف بالبيت ح - ١٧٩/٣ ، م - ٣٨٣/٥ بفرق لفظي غير مغير •

تەرجەمە :

زوهریی ئەفەرموێ : عوروە فەرمووی : لە عایشە - رضي الله تعالی عنها -م پرسیی : خەبەرم بدەرێ لە ئایەتی (إن الصفا ••• الأیە) کە مەئالی وایە : صەفاو مەروە لە شەعائیری خوایە هەرکەسێ حەجی بەیت بکا ، یا عومرە بکا گوناهی نیە کە طەوافیان بکا ، وەڵلاهی هیچ کەسێ گوناهی ناگاتێ کە طەوافیان نەکا [یەعنی مەعنای ئایەتەکە وایە نە طەوافیان نە طەوافنەکردنیان گوناه نیە] • حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالی عنها - فەرمووی : چ تەئویلێکی خراپتکرد ئەی کوڕی خوشکی خۆم ! ئەگەر وەکوو تۆ تەئویلت کرد وا بوایە ئایەتەکە وا نەئەبوو ، ئەیفەرموو : گوناه نیە کە طەوافی نەکا نەیئەفەرموو : گوناه نیە کە طەوافی بکا • ئەمما ئەم ئایەتە دەرحەق ئەنصار نازڵ بوو لە پێش ئەمەدا کە موسوڵمان بین ئیهلالیان بە مەناتی بت ئەکرد کە عیبادەتیان ئەکرد لای موشەللەلی قودەیدەوە [یەعنی بە ناوی ئەوەوە ئەچوونە ئیحرامەوە] ئەوی کە بەو ناوەوە ئیحرامی دائەبەست بە گوناهی ئەزانی کە طەوافی صەفاو مەروە بکا • کە ئەنصار موسوڵمان بوون لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیە وسلم - یان پرسی : (یا رسول الله) ئێمە بە گوناهمان ئەزانی کە طەوافی بەینی صەفاو مەروە بکەین • خوا ئایەتی (إن الصفا والمروة)ی نازڵکرد • عایشە - رضي الله

تعالى عنها ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ طەوافی بەینی صەفاو مەروەی فەرزکردوە ، بۆ هیچ کەس نیە تەرکی طەوافیان بکا •

زوهری ئەفەرموێ : ئەم قسـەی عوروەم بۆ ئەبوبەکری کوڕی عەبدوڕەحمان کرد وتی : ئەمە علمێکە نەمبیستوە • یەعنی ئەم ئایەتە کـە دەرحەقی ئەنصار نازڵبووبێ لە گەلێ پیاو لە ئەهلی عیلمم بیستوە غەیری ئەوەی حەزرەتی عایشە فەرموویەتی لەوانەی کە بـە ناوی مەناتەوە ئیهلال ئەکەن هەموو طەوافی صەفاو مەروەیان ئەکرد • کە خـوا ـ عـز وجـل ـ ذیکری طەوافی بەیتی کردو ذیکری صەفاو مەروەی نەکرد لە قورئانا وتیان: (یـا رسـول الله) ئێمـە طـەوافی صـەفاو مـەروەمان ئەکـرد خـوا ـ عـز وجـل ـ طەوافی بـەیتی نـازڵ کـردوەو ذیکـری صـەفاو مەروەی نەکردوە ئایا گوناهمان ئەگاتێ کە صەفاو مەروە طەواف بکـەیـن ؟ خـوا ـ عـز وجـل ـ ئایەتی (إن الصـفا والمروة)ی ئینزال فەرموو • ئەبوبەکر فەرمووی : ئێستە ئەبینم کە ئەم ئایەتە دەرحەقی هەردوو فیرقە نازڵ بوە : ئەوانەی کە لە زەمانی جاهیلیەتا بە گوناهیان ئەزانی کـە طەواف بکەنو ، ئەوانەیش کە لە پێشا طەوافیان ئەکردو لە دواییدا کە ئیسـلام بوون بـە گوناهیان ئەزانی ، چونکی کە خوا ـ عز وجل ـ ئەمری بە طەوافی بەیت کردو بەحثی لە صەفاو مەروە نەفەرموو تا لە دواییدا دوای ذیکری طەوافی بەیت ذیکری طەوافی بەینی صەفاو مەروەیشی فەرموو •

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : سـەعی لـە ماڵی بەنی عوبادەوەیە تا کوڵانی بەنی (أبي الحسين) ح ـ ٣/١٨١ •

٣٣٩٨/٩٧ ـ قال عاصم [بن سليمان الأحول] : قلت لأنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أكنتم تكرهون السعي بين الصفا والمروة ؟ قـال : نعم لأنها كانت من شعائر الجاهلية حتى أنزل الله : (إن الصـفا والمروة من

شعائر الله فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه أن يطوف بهما ﴾ ح - ٣/١٨٢ ، م - ٥/٣٨٤ بفرق غير فارق •

تەرجەمە :

عاصیمی کوڕی سولەیمانە خێل - رحمه الله تعالى - ئەفەرموێ : لە ئەنەسم پرسیی - رضي الله تعالى عنه - : ئایا سەعی بەینی صەفاو مەروەتان ئەکەرهان ؟ فەرمووی : بەڵێ ، چونکی لە شیعاری جاهیلییەت بوو ، تا خوا - عز وجل - ئایەتی (إن الصفا والمروة)ی نازڵ‌کرد •

٣٣٩٩/٩٨ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : إنما سعى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بالبيت وبين الصفا والمروة ليُري المشركين قوته ح - ٣/١٨٢ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : بۆیە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە طەوافی بەیتاو صەفاو مەروە سەعی کرد بۆ خاتری قووەتی خۆیو [ئەصحابی] پێ‌نیشانی موشریکان بدا •

٣٤٠٠/٩٩ - عبدالعزيز بن رُفَيع قال : سألت أنس بن مالك - رضي الله تعالى عنه - قلت : أخبرني بشيء عقلته عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أين صلى الظهر والعصر يوم التروية ؟ قال : بمنى • قلت : فأين العصر يوم النفر [الأول من منى] ؟ قال : بالأبطح • ثم قال : افعل كما يفعل أمراؤك ح - ٣/١٨٦ ، م - ٥/٤١٥ ، ن ، د ، ت •

تەرجەمە :

عەبدولعەزیزی کوڕی ڕوفەیع ئەفەرموێ : لە ئەنەسم پرسیی - رضي

الله تعالى عنه ـ خەبەرم بدەرێ رۆژی تەرویە[1] = پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ نوێژی نیوەڕۆو عەصری لە کوێ کرد ؟ فەرمووی : لە مینا • وتم : ئەی رۆژی نەفری یەکەم ـ رۆژی گەڕانەوە لە مینا ـ نوێژی عەصری لە کوێ کرد ؟ فەرمووی : لە ئەبطەح • لە پاشا ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێیفەرموو : ئەمیرو فەرماندەکانت چی ئەکەن تۆیش وا بکە =•

١٠٠/٣٤٠١ ـ عن نافع عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أفاض يوم النحر ثم رجع فصلى الظهر بمنى • قال نافع : فكان ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] يفيض يوم النحر ، ثم يرجع فيصلي الظهر بمنى ، ويذكر أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فعله م ـ ٥/٤١٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژی نەحر ئیفاضەی ئەفەرموو بۆ طەواف لە دواییدا تەشریفی ئەگەڕایەوە نوێژی نیوەڕۆی لە مینا ئەکرد • ئیبنوعومەریش ـ رضي الله تعالى عنهما ـ وای ئەکرد = و ئەیوت • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وای کردوە = •

١٠١/٣٤٠٢ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : كانت قريش ومن دان دينها يقفون بالمزدلفة ، وكان يسمّون الحمس [بەردی رەق] وكان سائر العرب يقفون بعرفة ، فلما جاء الإسلام أمر الله ـ عز وجل ـ نبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يأتي عرفات فيقف بها ، ثم يفيض منها ، فذلك قوله ـ عز وجل ـ : (ثم أفيضوا من حيث أفاض الناس) م ـ ٥/٣٣١

(١) لەم شوێنەدا بەشێکی دەفتەرەکانی دانەر تەواو بوەو لە سەرەتای بەشی دواییدا تەرجەمەی ئەمەودوای حەدیثەکەی لە بیر چوە ، ئێمە وەك خۆی تەرجەمەمان کرد .

تەرجەمە :

عايشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : قورەیش‌و ئەوی لەســەر دینی قورەیش بوو لە موزدەلیفە ئەوەستان ، پێیان ئەوتن : حومس (یەعنی بەردی رەق ، ئەوەندە مەتینن] عەرەبی تر لە عەرەفە ئەوەستان ٠ لە دینی ئیسلام هات خوا ـ عز وجل ـ ئەمری بەپێغەمەری خۆی کرد ـ علیه الصلاة والسلام ـ کە بچێتە عەرەفە لەوێ بوەستێ لە پاشا لەوێوە ئیفاضە بکا بـۆ طەواف ٠ ئەوە ئەوەیە کە خوا فەرموویەتی : لەو جێیەوە لێشاو بەرن کـە خەڵق لەوێوە لێشاوی ئەڕوا ٠

۱۰۲/۳٤۰۳ ـ جبير بن مطعم [رضي الله تعالى عنه] قال : أضـللت بعيراً فذهبت أطلبه يوم عرفة ، فرأيت النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ واقفاً بعرفة ، فقلت : هذا والله من الحـُمْس فما شأنه ههنا ؟ [وكانت قريش تعد من الحُمْس ٠ م] ح ـ ۱۹۲/۳ ، م ـ ۳۳۲/٥ ، ن ٠

تەرجەمە :

جوبەیری کوڕی موطعیم ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : وشترێکم ونکردبوو ، رۆژی عەرەفە چووم بۆی ئەگەڕام ، پێغەمەرم دی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە عەرەفەدا تەشریفی وەستابوو ، وتم : وەللاهی ئەمە لە حومسە ، ئیشی چییە لێرە ؟

[قامووس ئەڵێ : حومس بە جێی رەق‌و سەخت ئەڵێن (حماسة)یش لەوە دروستکراوە ، بە قورەیش‌و ، کەنانەو ، جودەیلەو ئەتباعیـان ئەڵێن حومس ؛ چونکە لە دینی خۆیانا صـــەلابەتیان بـوە ٠ یا لەبەر ئەوە کـە ئیلتیجایان بردوە بۆ بینایێکی لەبەرد دروسـتکراو کـە بەیتـە ، چونکی بەردەکانی سپـییەو بە رەشا ئەڕوانێ ٠ (من القسطلاني)] ٠

(عن ابن عمر – رضي الله تعالى عنهما –) کە پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – سبەینێی رۆژی عەرەفە تەشریفی چوە عەرەفە لە نەمیرەدا تەشریفی دابەزی ، ئەوێ مەنزلی ئیمامە کە لە عەرەفەدا لێی دائەبەزێ ، تا زەختی نوێژی نیوەڕۆ هات لە وەختی هەجیرا – گەرمادا – رۆیی جەمعی لە بەینی نیوەڕۆو عەصرا کردو خوطبەی بۆ خەڵق خوێندو تەشریفی رۆیی‌و وەستا (أبو داود ، من القسطلاني)] •

١٠٣/٣٤٠٤ – هشام قال عروة : كان الناس يطوفون في الجاهلية عراة إلا الحُمْس ، والحمس قريش وما ولدت ، وكانت الحمس يحتسبون على الناس ، يعطي الرجلُ الرجلَ الثياب يطوف فيها ، وتعطي المرأةُ المرأةَ الثياب تطوف فيها ، فمن لم تعطه الحمس طاف بالبيت عرياناً ، وكان يفيض جماعة الناس من عرفات ، وتفيض الحمس من جَمْع ، قال [هشام بن عروة] : وأخبرني أبي عن عائشة – رضي الله تعالى عنها – أن هذه الآية نزلت في الحمس : (ثم أفيضوا من حيث أفاض الناس) [إبراهيم الخليل – عليه أفضل الصلاة والسلام – ت حسن صحيح] قال : كانوا يفيضون من جمع فدفعوا إلى عرفات ح – ١٩٢/٣ ، م – ٢٣٢/٥ بفرق لفظي فقط •

تەرجەمە :

هیشام لە عوروەی باوکیەوە ریوایەت ئەکا کە : خەڵق غەیری حومس هەموو لە زەمانی جاهیلییەتا بە رووتیی طەوافیان ئەکرد • حومس ئیحسانیان بە خەڵق ئەکرد : پیاو جلی ئەدا بە پیاو کە طەوافی پێوەکەن • ژن جلی ئەدا بە ژن کە طەوافی پێوەکا • ئەوی کە حومس جلی نەدادایێ بە رووتیی طەوافی ئەکرد • جەماعەتی خەڵق لە عەرەفاتەوە ئەڕۆیین بۆ (طواف الافاضة) حومس لە جەمع – موزدەلیفە – وە ئەچوون بۆ طەواف • هیشام ئەفەرموێ : عوروەی باوکم لە عایشە – رضي الله تعالى عنها – وە

خەبەرن داوى كە ئەم ئايەتە كە ئەفەرموێ لەو جێیەوە کە خەلق [وەكوو ئیبراهیم - علیه الصلاة والسلام - و ئەوانەی کە پەیڕەویی ئاثاری ئەو ئەكەن] بڕۆن بۆ طەواف دەرحەقی حومس نازل بوە ، عوروە ئەفەرموێ : [کە عایشە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی] حومس لە جەمعەوە هێرشیان ئەبرد بۆ طەواف دەفع کران بۆ عەرەفات .

جەمعو موزدەلیفە : ئادەم - علیه السلام - لەگەڵ حەوادا جەمع بوونەوە ئادەم - علیه السلام - تەقەڕوبی بە حەوا کرد . یا دوو نوێژی تیا جەمع ئەکرێتەوەو بە عیبادەت لە خوا نزیك ئەبێتەوە . (القسطلاني) .

١٠٤/٣٤٠٥ - عن سالم قال : كتب عبدالملك إلى الحجاج أن [يأتـم بعبدالله بن عمر . أخرى] لا تخالف ابن عمر [رضـي الله تعالى عنهما] في الحج فجاء ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - وأنا معه يوم عرفة حين زالت الشمس ، فصاح عند سرادق الحجاج [أين هذا ؟ أخرى خ] فخرج وعليه ملحفة معصفرة [إزار كبير مصبوغ بالعصفر] فقال : ما لك يا أبا عبدالرحمن ؟ فقال : الرواح إن كنت تريد السنة . قال : هذه الساعة ؟ قال : نعم. قال : فانظرني حتى أفيض على رأسي ثم أخرج. فنزل حتى خرج الحجاج فسار بيني وبين أبي، فقلت : إن كنت تريد السنة فاقصر الخطبة وعجل الوقوف [الصلاة مالك] فجعل ينظر إلى عبدالله فلما رأى ذلك عبدالله قال : صدق ح - ١٩٠/٣ ، ١٩٢ ، ن .

تەرجەمە :

سالم ئەفەرموێ : عەبدولمەلیکی قەراڵی شام نووسی بۆ لای حەججاج کە لە حەججا موخالەفەی ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - مەکە . ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ڕۆژی عەرەفە وەختی زەوال منی لە

خزمەتا بووم ، تەشریفی چوو بۆ لای حەججاج لای سەراپەردەی حەججاج بانگی‌کرد ، حەججاج هاتەدەرێ ئیزارێکی گەورەی بە عوصفور رەنگکراوی بەسەر خۆیا دابوو ، فلتانی : ئەی ئەبوعەبدورەحمان چیت ئەوێ ؟ فەرمووی : ئەگەر سونەتت ئەوێ بێ برۆین ، یەعنی بۆ وقووف . = وتی = : لەم ساعەتەدا ؟ فەرمووی : ئا . = وتی = : مونتەظیر بەتائاو ئەکەم بەسەر خۆما لە دواییدا یێمە دەرێ ، باوکم دابەزیی تا حەججاج هاتەدەرێ ، لە بەینی من‌و باوکما ئەڕۆیی ، پێموت : ئەگەر ئیرادەی سوننەتی ئەبەویت هەیە خوطبە کورت بکەو عەجەلە بکە لە وقووفا [مالیك لە ریوایەتیدا ئەفەرموێ : عەجەلە لە نوێژا بکە] حەججاج تەماشای باوکمی کرد . باوکم کە چاوی بە حەججاج کەوت تێی‌ئەفکرێ فەرمووی : راست‌ئەکا .

١٠٥/٣٤٠٦ ـ هشام عن أبيه [عروة] أنه سُئِل أسامة [رضي الله تعالى عنه] وأنا جالس كيف كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يسير في حجة الوداع حين دفع [من عرفات] ؟ قال : كان يسير العَنَق [بين الإبطاء والاسراع] فإذا وجد فَجْوة [متسعاً] نصَّ . قال هشام : والنص فوق العَنَق . فجوة متسع ، والجميع فجوات وفجاء ، وكذلك ركوة ورِكاء ، مناصٌ [في ولات حين مناص] ليس حين فرار ح ـ ١٩٣/٣ وفي الجهاد والمغازي م ـ ٣٩٢/٥ ، ن ، جه ، د .

تەرجەمە :

عوروە ئەفەرموێ : دانیشتبووم لە ئوسامەی خۆشەویستی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ورضي عنه ـ پرسرا : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لە عەرەفات ئەگەڕایەوە لە (حجة الوداع)ا چۆن ئەڕۆیی ؟ فەرمووی : بە رۆیینێکی نە خێرا نە سەبر تەشریفی ئەڕۆیی ،

ئەگەر كەلەبەرێكى لە خەڵقەكە دەستبكەوتايێ خێراتر ئەڕۆيى • هيشام ئەڵێ : (نص) لە (عنق) خێراتر ڕۆيينە • فەجوە جێیێكە چۆڵ بێ لە خەڵق ، جەمعى ئەو فەجەوات‌و فيجائە وەك رەكوەو رەكەوات‌و ريكاء [مەعناى (ولات حين مناص)] مەناصە ، وەختى فيراركردن نيە [يەعنى ڕێى فيرار نيە] •

١٠٦/٣٤٠٧ ـ ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنه دفع مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوم عرفة ، فسمع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وراءه زجراً شديداً وضرباً للإبل فأشار بسوطه إليهم وقال : أيها الناس عليكم بالسكينة ، فإن البر ليس بالإيضاع • (أوضعوا) أسرعوا (خلالكم)[1] من التخلل بينكم • (وفجرنا خلالهما)[2] بينهما ح ـ ٣/١٩٥

تەرجەمە :

ئيبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : كە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ڕۆژى عەرەفە لە عەرەفە هاتەخوارێ لە دوايەوە گوێى لە دەنگى لێخوڕين‌و لێدانى وشتر ئەهات[3] • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە قەمچيەكەى ئيشارەتى خەڵقەكەى كرد فەرمووى : ئەى خەڵقينە بە ئاهستەيى بڕۆن خێر لە خێراێخوڕينا نيە (أوضعوا خلالكم) : خێرايى ئەكەن كە بۆ فيتنە تيتان خزێن (وفجرنا خلالهما) : لە بەينى دوو باغەكەيا (نَهَرا) : نەهرێكمان هەڵقوڵان • لە (الكهف)ا •

(١) التوبة /٤٧ . (ولاوضعوا خلالكم يبغونكم الفتنة وفيكم سماعون ...)
(٢) الكهف /٣٣ .
(٣) ئەمە بەم شێوە هەڵەيەو ، دەبێ يان لە باتى (ئەهات) (بوو) بێت ، يان ئەبێ بگوترێ : (گوێى لێ بوو ...) .

١٠٧/٣٤٠٨ ـ عن عبدالرحمن بن يزيد قال : خرجنا مع عبدالله [بن مسعود] ـ رضي الله تعالى عنه ـ إلى مكة ، ثم قدمنا جَمْعاً ، فصلى الصلاتين [المغرب والعشاء] كل صلاة وحدها بأذان وإقامة ، والعشاء بينهما ، ثم صلى الفجر حين طلع الفجر ، وقائل يقول : طلع الفجر ، وقائل يقول : لم يطلع الفجر • ثم قال : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن هاتين الصلاتين حوّلتا عن وقتهما في هذا المكان [في هذا اليوم • خ أخرى] المغربَ والعشاءَ ، فلا يقدم الناس جَمْعاً حتى يُعتِموا • وصلاة الفجر هذه الساعة [في هذا اليوم • خ أخرى] ثم وقف حتى أسفر ، ثم قال : لو أن أمير المؤمنين أفاض الآن أصاب السنة • فما أدري أقوله كان أسرع أم دفع عثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ فلم يزل يلبي حتى رمى جمرة العقبة يوم النحر ح ـ ٣/٢٠٠ ، ٢٠١ ، ١٩٧ • مختصراً جداً بالمعنى ن ، م ـ ٥/٣٩٥ •

تەرجەمە :

عەبدوڕەحمانی کوڕی یەزید ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت عەبدوڵلای ئیبنی مەسعوودا ـ رضي الله تعالى عنه ـ چووین بۆ مەککە ، لە پاشا چووینە جەمع لەوێدا نوێژی مەغریبو عیشای کرد ، کوڵێکی بە جوێ کرد ، بە بانگو قامەتێ ، شێویشی لە بەینیانا کردوە ، لە پاشا = نوێژی بەیانیی کرد = کە فەجر طولووعی کرد بەعزێ ئەیوت : طولووعی نەکردوە ، بەعزێ ئەیوت : طولووعی کردوە • لە پاشا فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : ئەم دوو نوێژە لە وەختی خۆیان لادراون لەم جێگەیەدا ، مەغریبو عیشا ، هیچ کەس تا وەختی خەوتنان نەیێ نەیێتە جەمع [کە موزدەلیفەیە] نوێژی فەجریش ئەم ساعەتەیە • لە پاشا ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەوێ وەستا تا دنیا ڕووناك بۆوە ئەمجا فەرمووی : ئەگەر (أمير المؤمنين) ئێستە ئیفاضە

بە موافیقی سوننەت عەمەل ئەکا ٠ عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : نازانم قسەکەی ئیبنومەسعوود لە پێشتر بوو یا کەونەڕیی ئیمامی عوثمان - رضي الله تعالى عنه - ئیبنو مەسعوود - رضي الله تعالى عنه - ئیتر هەر (لبیك ، لبیك)ەی بوو تا (جمرة العقبة)ی هاویت لە ڕۆژی نەحرا ٠

١٨٠/٣٤٠٩ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : جمع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - بين المغرب والعشاء بِجَمْعٍ ، كل واحدة منهما بإقامة ، ولم يسبح بينهما ولا = على = إثر كل واحدة منهما ٠ ح - ١٦٦/٣ ، د ، ن ٠

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە جەمعا جەمعی لە بەینی مەغریب و عیشادا کرد بە تەنها قامەتێ ، سوننەتی نە لە بەینا نە لە دوادا نەکرد ٠

١٠٩/٣٤١٠ - قال سالم : وكان عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - يقدم ضعفه أهله ، فيقفون عند المشعر الحرام بالمزدلفة بليل ، فيذكرون الله - عز وجل - ما بدا لهم ، ثم يرجعون قبل أن يقف الإمام وقبل أن يدفع [إلى منى] فمنهم من يقدم منى لصلاة الفجر ، ومنهم من يقدم بعد ذلك ، فإذا قدموا رموا الجمرة [الكبرى وهي جمرة العقبة] وكان ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - يقول : أرخص [رخّص ٠ نسخة] في أولائك رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ح - ١٩٨/٣ ، م - ٣٩٨/٥ ٠

تەرجەمە :

سالم - رحمه الله - ئەفەرموێ : عەبدوللای کوڕی ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - بەشەو ژن و منالی زەعیفی خۆی لە پێشەوە ئەنارده

لای (مشعر الحرام) له موزدەلیفەدا ئەوەستان [مەبادا بە واسیطەی ئیزدیحام موتەئەذذی بین] لەوێ بەوەی کە بە دڵیانا ئەهات ذیکری خوایان ئەکرد ، لە پاشا لە پێش ئەمەدا کە ئیمام لە (مشعر الحرام)ا بوەستێو لە پێش ئەمەدا کە بچێ بۆ مینا ئەگەڕانەوە بەعزێ لە خەڵق بۆ نوێژی سبەینێ ئەچوە مینا ، بەعزێ دوای نوێژی سبەینێ ئەچوو ، کە گەیینە ئەوێ بەردیان ئەگرتە جەمرە [ی کوبرا کە جەمرەی عەقەبەیە] ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئیذنی داوە بۆ ضوعەفا [لە پێش خەڵقا بچنە موزدەلیفە بوەستنو ئەمجا بێنەوە رەجمی جەمرە بکەن] •

٣٤١١/١١٠ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : بعثني رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - من جمع بليل ح - ١٩٩/٣ • وفي رواية عطاء عنه : بسحر بدل بليل ، وأصرَّ عليه لما سئل م - ٣٩٨/٥ •

٣٤١٢/١١١ - وعبيدالله بن يزيد سمع ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - يقول : أنا ممن قدم النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ليلة المزدلفة في ضعفة أهله [إلى منى] = ح - ٢٠٧/٣ = •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە شەو منی لە جەمعەوە ناردا [بو مینا] • لە ریوایەتەکەی ترا : من لەوانەم کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لەگەڵ ضەعەفەی عەیالی خۆی شەوی موزدەلیفە ناردمی بۆ مینا • لە ریوایەتی عەطادا ئەڵێ : لە وەختی سەحەرا •

١١٢/٣٤١٣ - عبدالله [بن كيسان] مولى أسماء بنت أبي بكر حدث [أبا الأسود محمد عبدالرحيم يتيم عروة] أنه كان يسمع أسماء تقول كلما مرت بالحجون [جبل بالمعلى مقبرة أهل مكة] : صلى = الله = على محمد [صلى الله عليه وسلم] لقد نزلنا معه ههنا ونحن يومئذ خفاف ، قليل ظهرنا ، قليلة أزوادنا ، فاعتمرت أنا وأختي عائشة = والزبير = وفلان ، وفلان • فلما مسحنا البيت = أحللنا = [أي غير عائشة - رضي الله تعالى عنها - لأنها كانت حائضاً] ثم أهللنا من العشي بالحج ح - ٢٦٦/٣ ، م - ٣٥٣/٥ •

تەرجەمە :

ئەسما - رضي الله تعالى عنها - هەروەختێ کە بە لای حەجوونا کە مەقبەرەی مەککەیە رابیوردایە صەڵەواتی ئەدا لە محمد - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەیفەرموو : لێرەدا = لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - = دابەزین ، ئەو وەختە حەیوانی سواریمان ، تانو تێشوومان کەم بوو منو عایشەی خوشکمو [رۆحم بە فیدایان بێ] زوبەیرو فلانو فلان [رضي الله تعالى عنهم] ئیحراممان بە عومرە دابەست کە طەوافی بەیتمانکرد [یەعنی غەیری عایشە - رضي الله تعالى عنها - چونکی لەو وەختەدا حەیزی بوو عومرەکەی کرد بە حەج لە دوای عەرەفە طەوافی کرد (كما مر)] = ئیحراممان شکان = لە پاشا بۆ ئێوارێ ئیحراممان بە حەج دابەست •

١١٣/٣٤١٤ - ابن شوال دخل على أم حبيبة [رضي الله تعالى عنها] فأخبرته أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - بعث بها من جمع بليل م - ٣٩٧/٥ •

تەرجەمە :

ئوموحەبیبە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمبەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە شەو لە جەمعەوە ناردوویەتی بۆ مینا .

۱۱۴/۳٤۱۵ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : نزلنا المزدلفة ، فاستأذنت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - سودة [رضي الله تعالى عنها] أن تدفع [إلى منى] قبل حطمة الناس ، وكانت امرأة بطيئة [انها كانت امرأة ثقيلة ثبطة . أخرى خ] فأذن لها فدفعت قبل حطمة الناس وأقمنا حتى أصبحنا نحن ثم دفعنا بدفعه [صلى الله تعالى عليه وسلم] فلأن أكون استأذنت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - كما استأذنت سودة أحبُّ إلي من مفروح به ح - ۳/۲۰۰ .

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : لە موزدەلیفە دابەزین سەودە ئیذنی لە پێغەمبەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - خواست کە لە پێش هێرشی خەڵقا بچێ بۆ مینا ، سەودە ژنێکی گرانو گۆشتن بوو سستڕەو بوو ، پێغەمبەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئیذنی دا ، ئەو لە پێش هێرشو لافاوی خەڵقا چوو بۆ مینا ، ئێمە ماینەوە تا کەوتینە سبەینێ لە خزمەت پێغەمبەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - چووین ، ئەگەر منیش وەکوو سەودە ئیذنی خواست ئیذنم بخواستایە لە هەموو شتێ لەوانەی کە ئینسان دڵی پێی خۆش ئەبێ لام خۆشتر ئەبوو .

۱۱۵/۳٤۱٦ - عبدالله بن كيسان مولى أسماء [رضي الله تعالى عنها] عن أسماء أنها نزلت ليلة جمع عند المزدلفة ، فقامت تصلي فصلت ساعة ، ثم قالت : يا بني هل غاب القمر ؟ قلت : لا فصلت ساعة ، ثم قالت : هل غاب

القمر ؟ قلت : نعم • قالت : فارتحلوا • فارتحلنا ومضينا حتى رمت الجمرة ثم رجعت فصلت الصبح في منزلها ، فقلت لها : يا هَنْتَاه [يا هذه] ما أرانا إلا قد غلّسنا • قالت : يا بني إن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أذن للظُّعن [المرأة في الهودج] ح - ١٩٩/٣ ، م - ٣٩٧/٥ بالمعنى •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی کەیسان مەولای ئەسماء لـە ئەسماوە - رضي الله تعالى عنها - ریوایەت ئەکا شەوی جەمع لای موزدەلیفە باریان خـست ، هەڵسا نوێژ بکا ، ساعەتێ نوێژی کرد لە پاشا فەرمووی : ئەی کوڕی خۆم بزانە مانگ ئاوا بوە ؟ عەرزمکرد : خەیر • سـاعەتێکی تر نوێژی کرد دیسان فەرمووی : تێفکرە مانگ ئاوا بوە ؟ عەرزمکرد : بەڵێ • فەرمووی : بارکەن باریانکرد ڕۆیین تا ڕەمیی جیماری عەقەبەی کرد ، لە پاشا گەڕایەوە لە جێی خۆی نوێژی سبەینێی کـرد • عەرزمکرد : ئەی فلانـە وا بزانم لـە شەوا ڕەمیمانکرد • فەرمووی : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بۆ کەژاوەنشین روخصەتی داوە •

٣٤١٧/١١٦ - عمرو بن ميمون يقول : شهدت عمر - رضي الله تعالى عنه - صلى بجمع الصبح ، ثم وقف [بالمشعر الحرام] فقال : إن المشركين كانوا لا يفيضـون حتى تطلع الشمس ، ويقولون أشرق ثبير ، وأن النبي - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - خالفهم ثم أفاض قبـل أن تطلع الشمس ح - ٢٠٢/٣ •

٣٤١٨/١١٧ - عن أبي هريرة [وأنس] - رضي الله تعالى عنهما - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - رأى رجلا يسـوق بدنـة فقـال : اركبها • فقال : إنها بدنة • فقال : اركبها • فقال : إنها بدنة • فقال : اركبها

] ثلاثاً • أنس [ويلك في الثالثه ، أو في الثانيه ح – ٣/٢٠٥ ، ٢١٣ قال : فلقد رأيته يساير النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – والنعل في عنقها ح – ٣/٢١٣ ، م – ٥/٤٣٣ •

تەرجەمە :

عەمری کوڕی مەیموون ئەفەرموێ : حازری خزمەتی حەزرەتی عومەر بووم – رضي الله تعالى عنه – لە جەمعا نوێژی سبەینێی کرد لە (مشعر الحرام) ا وەستا ، فەرمووی : موشریکان تا رۆژ هەڵنەیێ[1] ئیفاضەیان نەئەکرد ، ئەیانوت : ئەی ثەبیر – شاخێکە – رووناك بەرەوە ، یەعنی هەتاوت لێ بکەوێ • پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – موخالەفەی کردن ، عومەر – رضي الله تعالى عنه – لە پێش طولووعا ئیفاضەی کرد بۆ طەواف •

ئەبوهورەیرەو ئەنەس – رضي الله تعالى عنهما – ئەفەرموون : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – پیاوێکی دی وشترێکی گەورەی لێ ئەخوڕی • پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – سێ جار پێی فەرموو : سواری بە • عەرزی کرد : بودنەیە [یەعنی هەدیەیە بۆیە سواری نابم] ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : لە جاری سێیەما یا دوەما = فەرمووی = : ماڵوێران سواری بە ! = ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ = : چاوم پێی کەوت لە خزمەت پێغەمەرا – صلى الله تعالى عليه وسلم – بەسواری وشترەکە ئەڕۆیی و لنگەکەوشەکە لە ملی وشترەکەدا بوو •

سواربوونی وشتری هەدی دروستە •

١١٨/٣٤١٩ – (عن سالم بن عبدالله أن ابن عمر – رضي الله تعالى عنهما –) : ئەفەرموێ : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – لە (حجة

(١) راست وایە بگوترێ : هەڵنەهاتایە .

الوداع)ا تەمەتتوعی بە عومرە کرد بۆ حەج ، هەدیی ســــەوق کرد ، لـە (ذو الحليفة)وە ئیهلالی بە عومرە کردو لە پاشا بە حەج خەڵقیش لەگەڵ ئەوا تەمەتتوعیان کرد بە عومرە بۆ حەج • بەعزێ لە خەڵق هەدیی ســــەوق کردبوو ، بەعزێ نەیکردبوو ، کە تەشریفی گەیی‌یە مەککە ئەمری بە خەڵق فـەرمـوو ، ئـەوی هـەدیی ســـــەوق‌کـردبێ هیچ شــــتێك لەوانـەی بــە ئیحـــرام لێـی حـەرام بـووبـێ بـۆ حـەلاڵ نـابـێ ، ئـەوی هــەدیی ســـــەوق نـەکـردبێ طـەوافی بـەیتو صــەفـاو مەروە بکا ، مووی هەڵپاچێو ئەوی لێی حەرام بووبێ حەلاڵ ئەبێ بۆی ، لـە پاشا ئیحرام بە حەج دابیەســتێ • ئەوی هەدیی نەبێ مومکینی نەبوو تەدارەکی بکا سێ رۆژ لە حەجا بەڕۆژوو بێ ، حەوت رۆژ کـە چوەوە بۆ جێی خۆی • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە گەیی‌یە مەککە لـە پێش هەموو شتێکا طەوافی کرد ، دەستی هێنا بە روکنی ئەسوەدا ، سـێ جار بە هەڕاکردن بە دەوری بەیتا ، چوار جار بە رۆیینی عادەتیی ، کـە لـە طەواف بۆوە لای مەقامەوە دوو رکات نوێژی کرد ، ســــەلامی دایەوەو گەڕایەوە تەشریفی چوو بۆ صەفا ، حەوت جار طەوافی بەینی صەفاو مەروەی کرد ، تا حەجەکەی تەواو نەبوو هیچ شتێکی حەلاڵ نەکرد • رۆژی نەحـر هەدیەکانی سەربڕی طەوافی ئیفاضـەی کـرد ، ئەمجا هەموو شتێکی کـە حەرامی کردبوو حەلاڵی کرد ، ئەوی هەدیان پێ بوو هەموو وایـان کرد • عورروەیش لە عایشەوە - رضي الله تعالى عنها - وای ریوایەت‌کردوە •

بۆیـە هـەر تەرجـەمـەکـەم نووسی چونکی نەظائیری رابوردوە •

ح - ٣/٢٠٦ •

١١٩/٣٤٢٠ - عن مسلم القرّي قال : سألت ابن عبـاس عن متعـة الحج ، فرخص فيها ، وكان الزبير ينهى عنها ، فقال : هـــذه أم ابن الزبير

تحدث أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - رخص فيها • فادخلوا عليها فاسألوها • قال : فدخلنا عليها فإذا امرأة ضخمة عمياء ، فقالت : قد رخص رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فيها م - ٥/٣٥٤ •

تەرجەمە :

موسلیمی قوڕڕی ئەفەرموێ : دەرحەقی موتعەی حەج لە ئیبنوعەباسم پرسی روخصەتی ئەدا ، ئیبنوزوبەیر - رضي الله تعالى عنهما - نەهی لێ ئەکرد • ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : ئەوە دایکی ئیبنوزوبەیرە - رضي الله تعالى عنهم - بچن لێی بپرسن • چووین ژنێکی قەڵەوی ئەعما بوو ، لێمان پرسی ، فەرمووی : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - روخصەتی داوە •

١٢٠/٣٤٢١ - ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أتى على رجل وهو ينحر بدنته باركة ، فقال : ابعثها قياما مقيدة سنة نبيكم - صلى الله تعالى عليه وسلم - م - ٥/٤٢٦ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - بە لای پیاوێکا رابورد وشتری هەدیەکەی بە پێوە سەرئەبڕی ، پێی‌فەرموو : هەڵی ستێنەرە سەر پێیان پێوەندی بکە ئەمجا سەری‌بڕە ، ئەوە سوننەتی پێغەمەری ئێوەیە - صلى الله تعالى عليه وسلم - •

١٢١/٣٤٢٢ - عمرة بنت عبدالرحمن أن زياد بن أبي سفيان [الذي استلحقه معاوية لأبيه ويقال له : زياد بن أبيه •••] كتب إلى عائشة - رضي الله تعالى عنها - أن عبدالله بن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : من أهدى هدياً حرم عليه ما يحرم على الحاج حتى ينحر هديه • قالت عمرة : فقالت

عائشة - رضي الله تعالى عنها - : ليس كما قال ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - أنا فتلت قلائد هدي رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بيدي ، ثم قلدها رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بيديه ، ثم بعث بها مع أبي [رضي الله تعالى عنه] فلم يحرم على رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - شيء أحله الله [تعالى] حتى [غاية ليحرم لا للم يحرم] نحر الهدي ح - ٣/٢١٠ ، ٢١١ ، م - ٥/٤٣٠ ، ن . وفي هذه الحادثة في مسلم روايات أخر مآل الكل أن الهدي لا يُحرم بدون الإهلال .

تەرجەمە :

عەمرەی کچی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : زیادی کوڕی باوکی خۆی نووسیی بۆ خزمەت حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - کە ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : هەرکەسێ هەدیی نارد وەکوو حاجی هەموو شتێکی لێ حەرام ئەبێ . حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی : وا نیە وەك ئیبنوعەباس ئەفەرموێ : من خۆم بە دەستی خۆم گەلاَحەی هەدیی پێغەمەرم - صلى الله تعالى عليه وسلم - باداوە بە دەستی موبارەکی خستوویەتە ملی هەدیەوە هیچ تا ئەو وەختە شتی لێ حەرام نەبوە = کە خوا حەلاَلی کردبێ = . لە ریوایەتێکی ترا ئەفەرموێ : ئەوی پیاو لە ژنی خۆیی ویستبێ ویستوویەتی .

١٢٢/٣٤٢٣ - لە جابیری بنی عەبدوللاَ - رضي الله تعالى عنه - پرسرا : دروستە ئینسان سواری هەدی ببێ ؟ فەرمووی : لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -م بیست مەجبوور ببێ تا حەیوانێکی تری دەست ئەکەوێ بە عادەت سواری ببێ م - ٥/٤٣٣ .

١٢٣/٣٤٢٤ ـ قاسم عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ تقول : فتلت قلائد بدن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيدي ثم أشعرها وقلدها ، ثم بعث بها الى البيت وأقام بالمدينة ، فما حرم عليه شيء كان له حلالا م ـ ٥/٤٢٨ .

١٢٤/٣٤٢٥ ـ وفي أخرى عنه قالت : أنا فتلت تلك القلائد من عهن كان عندنا فأصبح فينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حلالا يأتي ما يأتي الحلال من أهله ، أو يأتي ما يأتي الرجل من أهله م ـ ٥/٤٢٩ .

١٢٥/٣٤٢٦ ـ وعنها قالت : لقد رأيتني أفتل القلائد لهدي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من الغنم فيبعث به ثم يقيم فينا حلالا م ـ ٥/٤٢٩ . ومن هذا النوع في مسلم كثير ، وفي البخاري أيضاً من ح ـ ٣/٢١١ الى ٢١٢ د ، ن ، جه .

تەرجەمە :

مەئالی هەموویان ئەوەیە کە ئینسان لە جێی خۆی هەدیی نیشانەکردو ناردی بۆ مەککە هیچ شتی لێ حەرام نابێ ، عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : لە لۆکەیێك کە لە مالا بوو گەلاحەی هەدیی پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەهۆنیەوەو = پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ = لە ناومانا ئەبوو هیچی لە خۆی حەرام نەئەکرد ، ئەوی پیاو لە ئەهلی خۆیی طەڵەب ئەکرد ئەویش ئەیکرد . تا (بالفعل) بە تەکبیر ئیحرام دانەبەستێ هیچی لێ حەرام نابێ .

وكان ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لا يشق من الجلال إلا موضع السنام ، واذا نحرها نزع جلالها مخافة أن يفسدها الدم ، ثم يتصدق بها خ ـ ٣/٢١٣ . موقوف ومعلق .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی ئیمامی فارووقی ئەکبەر - رضي الله تعالى عنهما - جلی هەدیی غەیری جێی دووگەکەی سەرپشتی هەڵئەدڕی کـە سەریشی ئەبڕی مەبادا خوێن جلەکەی لە عەمەل بخا ، جلەکەی لێ لا ئەدا لە پاشــا ئەیکرد بە صەدەقە •

١٢٦ر/٣٤٢٧ - موسى بن سلمة الهذلي قال : انطلقت أنا وسـنان بن سلمة معتمرين ، قال : وانطلق سنان معه بيدنة يسـوقها فأزحفت عليه بالطريق [وقفت من الكلال] فعيي بشـأنها ان هي أبدعت [كلت وأعيت] كيف يأتي بها ؟ فقال : لئن قدمت البلد لاستحفين [لأبالغن في السؤال] عن ذلك • قال : فأضحيت [صرت في وقت الضحى] فلما نزلنا البطحاء قـال : انطلق إلى ابن عباس نتحدث إليه • قال : فذكر له شأن بدنته ، فقـال : على الخبير سقطتَ ، بعث رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بست عشرة بدنة مع رجل وأمَّره فيها ، قال : فمضى ثم رجع فقـال : يا رسول الله كيف أصنع بما أبدع علي [أعيي وتعب] منها ؟ قال : انحرها ثم اصبغ نعليها في دمهـا ، ثم اجعله على صـفحتها ولا تأكـل منها أنت ولا أحد من أهل رفقتك م - ٥/٤٣٧ •

تەرجەمە :

مووسای بنی سەلەمەی هوذەلیی ئەفەرموێ : منو سـینانی کوڕی سەلەمە بۆ عومرە چووینەدەرێ ، سـینان بەدەنەیێکی پێبوو ئەیبرد بـە هەدی ، لە رێ بەدەنـەکـەی ماندوو بوو لەپێکەوت ، سـینانیش بـە دەستیەوە کەوتە زەحمەتەوە کە چی لێ بکا ؟ چۆنی بێنێ بۆ مەککە ؟ وتی : ئەگەر چوومە شار تەحقیقێکی تەواوی ئەکەم • کەوتمە وەختی چێشـت هەنگاو ، کە لە بەطحا خستمان وتی : ئەچمە لای ئیبنوعەباس لێی ئەپرسم ،

چوە خزمەتی عەرزی کرد : وشــــــترەکەم وای لێ هاتــوە ، فەرمووی : هاتووێتە لای یەکێکی خەبەردار لە ئەحواڵی شـــــت ؛ پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ شانزە بەدەنەی بە پیـاوێکا نـارد ، ئەمری پێفەرموو : وایـان لێ بکەو ، وایان لێ بکە • پیاوەکـــە رۆییو لــە پاشا گەڕایـــەوە عەرزیکرد : (یا رسول اللە) ئەوی ماندوو بوو پەکیکەوت چی لێ بکەم ؟ فەرمووی : سەری ببڕە ، نالەکانی لەخوێنەکەی هەڵبکێشە ، لــە پاشـــا خوێن لە هەردوو لاکۆپارەکەی بدە ، نە خۆت نە ئەوانەی کە رەفیقتن لــە کاروانەکەدان لێی مەخۆن • لە ریوایەتێکا : هەژدە وشتری نارد •

١٢٧/٣٤٢٨ ـ عن علي ـ رضي اللە تعـالى عنــە ـ قال : بعثني النبي ـ صلى اللە تعالى عليه وسلم ـ فقمت على البدن • فأمرني ـ عليه الصــــلاة والسلام ـ فقسمت لحومها ، ثم أمرني فقســــت جلالها وجلودها • وفي أخرى : قال : أمرني النبي ـ صلى اللە تعالى عليه وسلم ـ أن أقوم على البدن ولا أعطي عليها شــــيئاً في جزارتها [وقال : نحن نعطيها من عندنا • م] ح ـ ٣/٢١٨ (سێ حەدیث) م ـ ٥/٤١٩ ، ٤٢٢ ، د ، جە •

تەرجەمە :

عەلی ـ رضي اللە تعالى عنە ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ ناردمی بەسەر وشتری قوربانیەکانیەوە وەستام ، ئەمری پێفەرمووم گۆشتەکانم بەشکرد ، لە پاشا ئەمری پێفەرمووم جلەکانیانو پێستەکانیانم بەشیەوە ، ئەمری پێفەرمووم ؛ هیچ لەوانە نەدەم بە ئوجرەتی قەصابیانا ، فەرمووی : من لای خۆم ئەیان دەمێ •

حەلقی مووی موبارەکی پێغەمەر ـ صلی الله علیه وسلم ـو بەشینەوەی :

١٢٨/٣٤٢٩ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أتى منى فأتى الجمرة فرماها ، ثم أتى منزلـه بمنى ، ونحر ، ثم قال للحلاق : خذ وأشار بيده إلى جانبه الأيمن ثم الأيسر ، ثم جعل يعطيه الناس م ـ ٥/٤٠٨ ٠

وأبو بكر قال في روايته : قال للحلاق : ها ، وأشـار بيده إلى الجانب الأيمن هكذا فقسم شعره بين من يليه قال : ثم أشار الى الحلاق والى الجانب الأيسر فحلقه ، فأعطاه أم سليم [رضي الله تعالى عنها] و = أما = في روايـة أبي كريب قال : فبدأ بالشق الأيمن فوزعه : الشعّرة والشعرتين بين الناس ، ثم قال بالأيسر فصنع به مثل ذلك ، ثم قال : ههنا أبو طلحة ، فدفعه الى أبي طلحة م ـ ٥/٤٠٨ ، ٤٠٩ وفي أخرى مثله ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هاتـە مینـا ، ئەمجـا تەشریفی هاتە لای جەمرە رەمی جەمرەی کرد ، لە پاشا تەشریفی چووەوە بۆ مەنزڵی شەریفی خۆی ، وشتری هەدیی سـەربڕی ٠ دەلاك لەوێ بوو ، فەرمووی : ها لای راستی دابێ ، لـە پاشـا ئیشـارەتی لای چەپی کـرد ئەی‌بەشی‌یەوە بە خەڵق ٠ لـە ریوایەتی ئەبوبەکرا بـە حەلاقەکەی فەرموو : ها ئیشارەتی لای راستی کردو فەرمووی : وا ، موەکانی بەشی‌یەوە بەوانەی لایەوە بوون ٠ لە پاشا ئیشـارەی حەللاقەکەو لای چەپی سەری کرد ، تاشی‌و موەکانی دا بە ئوموسولەیم ـ رضي الله تعالى عنها ـ ٠ لە ریوایەتی ئەبوکورەیبا دەستی بە لای راستی کرد ، موو دوو موو ئەی‌بەشی‌یەوە لـە بەینی خەڵقا ، لە پاشـا ئیـشارەی لای چەپی فەرموو بەو نەوعە تاشی‌و فەرمووی : ئەبوطەلحە لێرەیە ، دای بە ئەبوطەلحە ٠

لە ریوایەتێکی ترا ئەفەرموێ : کە رەمیی جەمرەی کردو نوسوکی سەربڕیو سەری تاشی ، لای راستی دا بە دەلاکەکە تاشیو ئەبوطەلحەی بانگفەرموو موەکانی دایێ ، لە پاشا لای چەپی دا بە دەلاکەکەو فەرمووی بیتاشە ، تاشیو دای بە ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەمری پێفەرموو: بیبەشەرەوە بە خەڵقا .

۱۲۹/۳٤۳۰ ـ عن عبدالله بن عمرو بن العاص قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأتاه رجل يوم النحر وهو واقف [على راحلته ، أخرى ، في حجة الوداع] عند الجمرة فقال : يا رسول الله إني حلقت قبل أن أرمي ، فقال : ارم ولا حرج . وأتاه آخر فقال : إني ذبحت قبل أن أرمي ، قال : ارم ولا حرج . وأتاه آخر فقال : = إني أفضت = الى البيت قبل أن أرمي ، قال : ارم ولا حرج . قال : فما رأيته سئل يومئذ عن شيء إلا قال افعلوا ولا حرج م ـ ٤١١/٥ ، ٤١٠ ، ح ـ ۲۰۸/۳ .

۱۳۰/۳٤۳۱ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال رجل للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : زرت قبل أن أرمي قال : لا حرج . قال : حلقت قبل أن أذبح ، قال : لا حرج . قال : ذبحت قبل أن أرمي . قال : لا حرج . ح ـ ۲۲۱/۳ . وعنه قال : سُئِلَ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : رميت بعد ما أمسيت . فقال : لا حرج . قال : حلقت قبل أن أنحر ، قال : لا حرج ح ـ ۲۲۲/۳ .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە پێغەمبەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست پیاوێ هاتبوە خزمەتی لە رۆژی نەحرا ، لە سەر وشترەکەی تەشریفی لای جەمرە وەستابوو

عەرزیکرد : (یا رسول الله) لە پێش رەمیا سەرم تاشی • فەرمووی : بیهاوە، گوناهی نیە • یەکێکی تر هاتە خزمەتی عەرزیکرد : لە پێش رەمیا سەرم بڕیوە • فەرمووی : بیهاوە زەرەری نیە • یەکێکی تر هاتە خزمەتی عەرزیکرد : (طواف الإفاضه)م کردوە لە پێش رەمیا • فەرمووی : بیهاوە زەرەری نیە • عەبدوڵلاّ - رضي الله تعالی عنە - فەرمووی : ئەو رۆژە لە هەرچیێ لێیان پرسی فەرمووی : بیکەن زەرەری نیە •

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالی عنهما - ئەفەرموێ : پیاوێ عەرزی پێغەمەری کرد - صلی الله تعالی علیه وسلم - : زیارەتی بەیتم لە پێش رەمیا کردوە • فەرمووی : زەرەری نیە • عەرزیکرد : لە پێش هەدی سەربڕینا سەرم تاشیوە • فەرمووی : زەرەری نیە • عەرزیکرد : لە پێش رەمیا هەدیم سەربڕیوە • فەرمووی : زەرەری نیە • لە ریوایەتەکەی تریا ئەفەرموێ : عەرزیکرد : لە ئێواریێ داهات رەمیم کردوە • فەرمووی : زەرەری نیە • عەرزیکرد : لە پێش سەربڕینا سەرم تاشی • فەرمووی : زەرەری نیە [یەعنی تقدیم و تأخیر لە بەینی ئەم ئەفعالانەدا کە لەم سێ حەدیثەدایە زەرەری نیە] •

١٣١/٣٤٣٢ - عن عبدالله بن عمر - رضي الله تعالی عنهما - أن رسول الله - صلی الله تعالی علیه وسلم - (فەرمووی) : أللهم ارحم المحلقين • قالوا : والمقصرين يا رسـول الله ؟ قال : أللهم ارحم المحلقين • قالوا : والمقصرين يا رسول الله ؟ قال : والمقصرين • وفي رواية قال نافع : قال في الرابعه : والمقصرين ح - ٣/٢٢٤ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلاّی کوڕی عومەر - رضي الله تعالی عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلی الله علیه وسلم - لە [حجة الوداع]ا یا لە حودەیبییەدا یا

لە هەردوكیانا] فەرمووی : خوایا رەحم بكە بەوانەی سەریان ئەتاشن عەرزیان‌كرد : ئەوانەیش كە هەڵی‌ئەپاچن (یا رسول الله) ؟ فەرمووی : خوایا رەحم بكە بەوانەی كە سەریان ئەتاشن • عەرزیان‌كرد : لەوانەیش كە هەڵی‌ئەپاچن (یا رسول الله) ؟ لە ریوایەتێكی ترا نافیع ئەڵێ : لە دەفعەی چوارەما فەرمووی : لەوانەیش كە هەڵی‌ئەپاچن •

١٣٢/٣٤٣٣ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ : اللهم اغفر للمحلقين ، قالوا : وللمقصرين ؟ قال : اللهم اغفر للمحلقين • قالوا : وللمقصرين ؟ قال : اللهم اغفر للمحلقين • قالوا : وللمقصرين ؟ قالها ثلاثاً [وفي الرابعة] قال : وللمقصرين ح ـ ٢٢٥/٣ ، م ـ ٤٥٨/٥ وليس فيه : قالها ثلاثاً • م ـ ٤٥٥/٥ مختصراً •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لە (حجة الوداع)ا یا لە حودەیبییەدا] فەرمووی : خوایا لەوانەی كە سەریان ئەتاشن خۆش ببە • عەرزیان‌كرد : لەوانەیش كە هەڵی ئەپاچن • فەرمووی : خوایا ••• الخ تا سێ جار لە چوارەما فەرمووی : لەوانەیش كە هەڵی ئەپاچن • یەعنی سەرتاشین بۆ لە ئیحرام هاتنەدەرەوە خێری زیاترە لە هەڵپاچین بە سێ دەرەجە ح ـ ٢٢٤/٣ •

١٣٣/٣٤٣٤ ـ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] قال : ذبح رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن عائشة [رضي الله تعال عنها] بقرة يوم النحر م ـ ٤٢٥/٥ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ڕۆژی نەحر گاجووتێکی لە باتی حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ سەربڕی •

١٣٤/٣٤٣٥ ـ ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كان يبعث بهديه من جمع من آخر الليل حتى يُدخِل به منحر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مع حجاج فيهم الحر والمملوك ح ـ ٣/٢١٦ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە ئاخری شـــەوا هەدیی خۆی ئەنارد لەگەڵ بەعزێ حاجییان کە حوڕ‌ڕیش‌ و عەبدیشیان لە ناوا بوو بۆ ئەو جێیەی لە پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەیوانی لێ‌سەرئەبڕی •

١٣٥/٣٤٣٦ ـ وعنه لا يؤكل من جزاء الصيد والنَّذْر ، ويـؤكـــل مما سوى ذلك ح ـ ٣/٢٢٠ ، معلق وموقوف •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضـــي الله تعـــالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لـــە جـەزای صەیدو(١) نەذر ناخورێ ، لە غەیری ئەوانە ئەخورێ •

١٣٦/٣٤٣٧ ـ وقال عطاء يأكل ويطعم من المتعة ح ـ ٣/٢٢٠ •

تەرجەمە :

عەطا ئەفەرموێ : لە موتعە ئەخورێو دەرخوارد ئەدرێ •

١٣٧/٣٤٣٨ ـ جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : كنا لا نأكل من

(١) مەبەســـــتی ئەوەیـە حەیوانێـکی لــە کەفارەتی نێچیری حەرەمـا سەربڕێبێ ، یا بۆ نەذر سەری‌بڕیبێ .. خۆی لێی ناخوا .

لحوم بُدْنِنا فوق ثلاث منى فرخص = لنا = النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : كلوا وتزودوا ، فأكلنا وتزودنا [قال ابن جريج] : قلت لعطاء : أقال حتى جئنا المدينة ؟ قال : لا • وفي مسلم : نعم ح - ٣/٢٢٠ ، م - ٨/٢٠٩ ، ن •

تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە سێ ڕۆژی مینا زیاتر لە گۆشتی بەدەنەکانمان نەئەخوارد پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - روخصەتی بۆ داین کە بیخۆین و بیکەین بە تێشوو و زەخیرە • ئیبنوجورەیج ئەڵێ : لە عەطام پرسی : ئایا جابیر فەرمووی : تا مەدینە ؟ وتی : خەیر • لە موسلیما : بەڵێ • یەعنی لە پێشا لە فکری چوو وتی : خەیر ، لە کەوتەوە فکری وتی : بەڵێ (فلا منافاة - قسطلاني) •

وعنه قال : كنا نتزودها الى المدينة على عهد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - م - ٨/٢٠٩[1] •

= هەروەها لە جابیرەوە - رضي الله تعالى عنه - ریوایەت کراوە کە فەرموویەتی : لە زەمانی پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - گۆشتی قوربانیمان ئەکرد بە توێشوو تا مەدینە = •

عایشەو ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهم - ئەفەرموون : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - زیارەتی بەیتی تەئخیر خست تا شەو • ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە ئەییامی مینا ، یەعنی تەشریقا ، زیارەتی بەیتی ئەکرد (معلق) ح - ٣/٢٢٧ •

(١) دانەر - خ - مانای ئەم حەدیثەی نەکردووەو ژمارەیشی بۆ دانەناوە . لە سەرەوە تەرجەمەکەیم نووسی .

١٣٨/٣٤٣٩ - عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : حججنا مع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فأفضنا يوم النحر ، فحاضت صفية [رضي الله تعالى عنها] فأراد النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - منها ما يريد الرجل من أهله ، فقلت : يا رسول الله إنها حائض [قال : عقرا حلقا • أخرى ح - ٣/١٢٣ ، م - ٥/٢٨٥ ، د ، ن] قال : حابستنا هي • قالوا : يا رسول الله أفاضت يوم النحر • قال : اخرجوا ح - ٣/٢٢٥ ، م - ٦/٤-٦

تەرجەمە :

عايشه - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : له خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - حەجمانكرد رۆژى نەحر (طواف الإفاضــه) مان كرد ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئيرادەى فەرموو كـه لەگـەڵ صـــەفيه - رضي الله تعالى عنها - ئيشى ژنوميرديى بكا ، عەرزمكرد : (يا رسول الله) له حەيزايه فەرمووى : له مەككەدا ئەمانهێڵێتەوەو حەبسمان ئەكا • عەرزيانكرد : كـه (طواف الإفاضة)ى كردوه لـه رۆژى نەحـرا • فەرمووى : كه وابێ باركەن له مەككه بچنەدەرێ • له ريوايەتەكـەى تـرا فەرمووى : بەهيلاكا چێ ! سەرى تاشن ئەمان يێڵێتەوه •• الخ •

١٣٩/٣٤٤٠ - عن الأعمش قال : سمعت الحجاج بن يوسف يقول ، وهو يخطب على المنبر : ألفوا القرآن كما ألفه جبريل [عليــه الســلام] السورة التي يذكر فيها البقرة ، والسورة التي يذكر فيها النساء ، والسورة التي يذكر فيها آل عمران [لا تقولوا : سورة البقرة • م أخـرى] قـال : فلقيت إبراهيم [النخعي] فأخبرته بقوله ، فسبه وقال : حدثني عبدالرحمن بن يزيد أنه كان مع عبدالله بن مسعود ، فأتى جمرة العقبة فاستبطن الوادي فاستعرضها ، فرماها من بطن الوادي بسبع حصيات يكبر مع كل حصاة • قال : فقلت : يا أبا عبدالرحمن ان الناس يرمونها من فوقها • فقال : هـذا ،

والذي لا إله غيره ! مقام الذي أنزلت عليه سورة البقرة م ـ ٥/٤٠٠ ، ٤١١ ، ح ـ ٣/٢٣٨ ، ٢٣٩ • وليس فيه : فسبه • وكيفية التكبير كما نقله الماوردي عن الشافعي ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن يقول : الله أكبر ، الله أكبر ، لا إله إلا الله والله أكبر ولله الحمد ، القسطلاني •

وفي أخرى : وجعل البيت عن يساره ومنى عن يمينه • وقال : هذا مقام الذي أنزلت عليه سورة البقرة م ـ ٥/٤١١ ، ٣٩٩ ، ح ـ ٣/٢٣٨ ، ٢٣٩ ن ، جه •

تەرجەمە :

ئەعمەش ئەفەرموێ : لە حەججاجی کوڕی یوسفم بیست لە سەر مینبەر خوطبەی ئەخوێن ئەیوت : تەئلیفی قورئان بکەن وەك جیبریل ـ علیه الصلاة والسلام ـ تەئلیفی =کردوە=[1] ئەو سوورەتەی کە بەقەرەی تیا ذیکرکراوە ، ئەو سوورەتەی کە نیسای تیا ذیکرکراوە ، ئەو سوورەتەی کە ئالی عیمرانی تیا ذیکرکراوە • ئەعمەش ئەڵێ : بە ئیبراهیمی نەخەعیی گەیبم قسەکەی حەججاجم عەرزکرد ، جوێنی دا بە حەججاجو فەرمووی : عەبدوڕەحمانی کوڕی یەزید قسەی بۆ کردووم کە لە خزمەت ئیبنومەسعوودا بووم تەشریفی هاتە (جمرة العقبة) تەشریفی چوە ناو (وادی)یەکەوە مەککەی خستە لای چەپی ، مینای خستە لای راستی ، لە بەطنی وادییەکەوە[2] حەوت بەردی گرتە جەمرەکەو ، لەگەڵ کوللی بەردێ (الله أكبر)ی ئەکرد [لای ئیمامی شافیعی صوورەتی تەکبیرەکە ئەمەیە : الله أكبر ، الله أكبر لا إله إلا الله والله أكبر ، ولله الحمد] عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : عەرزمکرد : خەڵق لە لای سەرووی وادییەکەوە بەردی

(١) دانەر لێرەدا پاش‌وپێشێکی لە تەرجەمەکەدا کردبوو چاکمان‌کرد .
(٢) واتە لە ناو شیوەکەوە ...

تێ‌ئەگرن ؟ فەرمووی : قەســەم بەوەی کــە غەیری ئەو خوا نیە ئەمە جێی راوەستانی ئەو زاتەیە کە سورەتی بەقەرەی نازڵ بوەتە سەر •

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ رۆژی نەحر لە وەختی ضوحادا بەردەبارانی جەمرەی عەقەبەی کــرد • دوای ئەوە لــە دوای زەوالیش بەردەبارانی کــرد • ح ـ ٢٣٧/٣ (معلق وصله مسلم) •

١٤٠/٣٤٤١ ـ عن وبرة قال : سألت ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ متى أرمي الجمار ؟ قال : إذا رمى إمامك فارمه • فأعدت عليه المســـألة • قال : كنا نتحين ، فإذا زالت الشمس رمينا ح ـ ٢٣٧/٣ ، د •

تەرجەمە :

وەبرە ئەفەرموێ : لە ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـم پرسی : کەی بەرد بگرمە جەمرە ؟ فەرمووی : کــە ئەمیری حەجت تێی گرت تۆیش تێی‌بگرە • سوئالەکەم لێ دووبارەکردەوە • فەرمووی : وقتمان بۆ تەعیین ئەکرد کە رۆژ زەوالی بوو بەردمان ئەهاویتێ •

١٤١/٣٤٤٢ ـ عن سالم عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنـه كان يرمي الجمرة الدنيا [إلى مسجد الخيف] بسبع حصيات يكبر على إثر كل حصاة ، ثم يتقدم حتى يُسْهِل • فيقوم مستقبل القبلة =فيقوم= طويلا ويدعو ويرفع يديه ، ثم يرمي الوسطى ثم يأخذ ذات الشمال ، فيستهل ويقوم مستقبل القبلة ، فيقوم طويلا ويدعو ويرفع يديه ويقوم طويلا ، ثم يرمي جمرة ذات العقبة من بطن الوادي ولا يقف عندها ، ثم ينصـــرف فيقول : هكذا رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يفعله ح ـ ٢٤٠/٣ ، ٢٤١ •

تەرجەمە :

سالم ئەفەرموێ : ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بە حەوت بەرد جەمرەی نزیکی مەسجیدی خیفی بەردەباران ئەکرد ، حەوت بەردی تێئەگرت لەگەڵ کوللی بەردێ تەکبیری ئەکرد ، لە پاشا ئەچوە پێشەوە تا ئەچوە دەشت بەرەو قیبلە رائەوەستا دوورو درێژ دۆعای ئەکرد ، دەستی هەلەبڕی ئەمجا جەمرەی ناوەڕاستیشی بەردەباران ئەکرد ، ئەمجا تەشریفی ئەچوە لای چەپ بۆ دەشت بەرەو قیبلە رائەوەستا دوورو درێژ دۆعای ئەکرد ، دەستی هەڵەبڕی ، دوورو درێژ رائەوەستا ، لە ناو وادییەکەوە جەمرەی عەقەبەیشی بەردەباران ئەکرد لێی نەئەوەستاو ئەگەڕایەوە ئەیفەرموو : پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وای ئەکرد •

١٤٢/٣٤٤٣ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الاستجمار توٌ ، ورمي الجمرات توٌ ، والسعي بين الصفا والمروة توٌ ، وإذا استجمر أحدكم فليستجمر بتوٍّ م ـ ٥/٤٠٥ [التوّ الوتر • نووي] •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئیستینجا بە بەرد تاقە ، بەردگرتنە جەمرە تاقە ، سەعیی بەینی صەفاو مەروە تاقە ، کە بە بەرد ئیستینجاتان کرد بە تاق بیکەن •

١٤٣/٣٤٤٤ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبا بكر وعمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كانوا ينزلون الأبطح م ـ ٥/٤١٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - و ئەبوبەكرو عومەر - رضي الله تعالى عنهما - لە ئەبطەح باريان ئەخست •

١٤٤/٣٤٤٥ - قال أبو رافع [- رضي الله تعالى عنه - وكان على ثقل النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أخرى • م] : لم يأمرني رســـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أن أنزل الأبطح حين خرج من منى ، ولـكني جئت فضربت فيه قبته ، فجاء فنزل م - ٥/٤١٤ •

تەرجەمە :

ئەبورافيع مەولاى پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - كە تەشريفى لە مينا هاتەدەرێ ئەمرى پێ نەفەرمووم كە لە ئەبطەحا بار بخەم ، ئەمما من چووم لەوێ قوببەكەم بۆ هەڵدا تەشريفى لێى دابەزى •

١٤٥/٣٤٤٦ - عن نافع أن ابن عمر - رضي الله تعـالى عنهما - كـان يرى التحصيب سنة ، وكان يصلي الظهر يوم النفر بالحصبة م - ٥/٤١٤ • وقال نافع : قد حصب رسول الله - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - والخلفاء بعده • وعن سالم أن أبا بكر وعمر وابن عمر - رضي الله تعالى عنهم - كانوا ينزلون الأبطح م - ٥/٤١٤ عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قـال : ليس التحصيب بشيء إنما هو منزل نزله رسول الله - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - ح - ٣/٢٤٧ ، م - ٥/٤١٤ عن عائشة - رضي الله تعـالى عنها - قالت : إنما كان [المحصب] منزلا ينزله النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ليكون أسمح لخروجه ، تعني بالأبطح ح - ٣/٢٤٦ ، م - ٥/٤١٤ وعنهـا أنها لم تكن تفعل ذلك •

تەرجەمە :

ئەحادیثی تەحصیب مەئالیان ئەمەیە : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ئەبطەحا تەشریفی ماوەتەوە ، کە بۆ چوونەدەرەوەی رەحەت بێ ، بۆیە نەبوە کە بکرێ بە سوننەت ، لای عایشەو ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهم ـ وا بوە ، لای ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ سوننەتە ، چونکی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لێی ماوەتەوە[1] .

١٤٦/٣٤٤٧ ـ عن طاوس قال : كنت مع ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] إذ قال زيد بن ثابت [رضي الله تعالى عنه] : تفتي أن تصدر الحائض قبل أن يكون آخر عهدها بالبيت ؟ فقال له ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : أمّا لا فسل فلانة الأنصارية هل أمرها بذلك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فرجع زيد بن ثابت إلى ابن عباس [رضي الله تعالى عنهم] يضحك وهو يقول : ما أراك إلا قد صدقت م ـ ٦/٣ .

١٤٧/٣٤٤٨ ـ وعنه قال : أمر الناس أن يكون آخر عهدهم بالبيت إلا أنه خفف عن الحائض ح ـ ٣/٢٤٢ ، م ـ ٦/٢ ، ن .

١٤٨/٣٤٤٩ ـ وعنه قال : كان الناس ينصرفون في كل وجه . فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لا ينفرن أحد حتى يكون آخر عهده بالبيت م ـ ٦/٢ .

تەرجەمە :

طاوس ئەفەرموێ : لە خزمەت ئیبنوعەباسا بووم زەیدی کوڕی ثابیت ـ رضي الله تعالی عنهم ـ بە ئیبنوعەباسی وت ـ رضي الله تعالی عنهما ـ : تۆ

---

(١) مەبەست لە (تحصیب)و (محصب) مانەوەیە لەو شوێنەدا کە ناوی (محصب)ە .

فتوا ئەدەی کە ژنی حەیزدار لە پێش (طواف الوداع)ا بکەڕێتەوە بۆ مەملەکەتی خۆی ؟ ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : ئەگەر باوەڕت نیە لە فلانە ژنی ئەنصارییە بپرسە ئایا پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - وای بۆ فتوا داوە ؟ زەید چوە لای‌و بە پێکەنینەوە گەڕایەوە لای ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهم - عەرزی‌کرد : وات ئەبینم کە تەصدیق‌کراوی • ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : خەلق دوای حەج لە هەموو لایێکەوە ئەگەڕانەوە • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم- فەرمووی: تا طەوافی بەیت نەکا هیچ‌کەس نەگەڕێتەوە• ئەفەرموێ : ئەمرکراوە کە خەلق (طواف الوداع) بکەن ژنی حەیزدار بۆی تەخفیف‌کراوە •

١٤٩/١٤٥٠ - عن قتادة أن أنس بن مالك - رضي الله تعالى عنه - حدثه أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - صلى الظهر والعصر والمغرب والعشاء [بعد أن رمى الجمار ونفر من منى] ثم رقد رقدة بالمحصب ، ثم ركب الى البيت فطاف به ح - ٢/٢٤٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نوێژی نیوەڕۆو عەصرو شێوان‌و خەوتنانی کرد ، لە پاشا لە موحەصصەب سەرخەوێکی شکان‌و سوار بوو بۆ بەیت‌و طەوافی کرد بۆ ویداع • (وعن ابن عمر نحوه وبمعناه ح - ٣/٢٤٨) •

١٥٠/٣٤٥١ - عن عكرمة أن أهل المدينة سألوا ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - عن امرأة طافت ثم حاضت • قال لهم : تنفر • قالوا : لا نأخذ بقولك وندع قول زيد • قال : اذا قدمتم المدينة فاسألوا • فقدموا المدينة ،

فسألوا ، فكان فيما سألوا أم سليم ، فذكرت حديث صفية • وعنه عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : رخص للحائض أن تنفر اذا فاضت• قال [طاوس] : وسمعت ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] يقول : إنها لا تنفر [حتى تطهر وتطوف للوداع] ثم سمعته يقول بعدُ : إن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رخص لهن ح ـ ٣/٢٤٤ •

تەرجەمە :

عەکرەمە ئەڵێ : ئەهلی مەدینە لە ئیبنوعەباسیان ـ رضي الله تعالى عنهما ـ پرسی : ژنێ طەوافی ئیفاضەی کرد لە پاشا کەوتە حەیزەوە چی بکا ؟ فەرمووی : [بێ طەوافی ویداع] بڕوا • وتیان : بە قسەی تۆ تەرکی قسەی زەیدی کوڕی ثابیت ناکەین ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە چوونە مەدینە بپرسن • لە مەدینە پرسییان ، ئوممو سولەیم ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە ناو ئەوانەدا بوو کە لێیان پرسرا ، حیکایەتی قسەی صەفیەی[1] بۆ کردن ـ رضي الله تعالى عنها ـ • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئیذن‌دراوە بۆ ژنی حەیزدار کە بێ ئەمە (طواف الوداع) بکا بگەڕێتەوە ، بەو شەرتە (طواف الإفاضه)ی کردبێ • طاوس ئەڵێ : لە ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ م بیست ئەیفەرموو : تا (طواف الوداع) نەکا نەگەڕێتەوە لە پاشا لێم بیست فەرمووی : روخسەتیان بۆ دراوە کە (طواف الوداع) نەکەن •

١٥١/٣٤٥٢ ـ عن نافع أن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كان يبيت بذي طوى بين الثنيتين ، ثم يدخل من الثنية التي بأعلى مكة ، وكان اذا

(١) مەبەست لە بەسەرهاتی صەفیە حەدیثی (١٣٨/٣٤٣٩)ی ئەم باسەیە •

قدم حاجاً أو معتمراً لم ينخ ناقته إلا عند باب المسجد [الحرام] ثم يدخل. فيأتي الركن الأسود فيبدأ به • ثم يطوف سبعاً ؛ ثلاثاً سعياً ، وأربعاً مشياً ، ثم ينصرف فيصلي سجدتين ، ثم ينطلق قبل أن يرجع الى منزله فيطوف بين الصفا والمروة • وكان اذا صدر عن الحج أو العمرة أناخ بالبطحاء التي بذي الحليفة التي كان النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – ينيخ بها [وهذا النزول ليس من المناسك] ح – ٣/٢٤٧ •

تەرجەمە :

نافیع ئەفەرموێ : ئیبنوعومەر – رضي الله تعالى عنهما ـ لە ذوطوا بسە شەو ئەمایەوە لە بەینی هەردوو ثەنیەکەدا [کە رێی عەقەبەیە] لە دوایی‌دا لەو کەلەی کە لە ژوور مەککەوەیە تەشریفی ئەچوە مەککەوە کە بە حاجییەتی یا کە بۆ عومرە بچوایە بۆ مەککە وشترەکەی هەر لە لای دەرگای (مسجد الحرام)ەو ییخ ئەدا لە پاشا ئەچوە ژوورەوە ئەچوو بۆ لای روکنی ئەسوەد لەوێوە دەستی پێ‌ئەکرد حەوت جار طەوافی ئەکرد ؛ سێ جار بە هەروەلە ، سێ جار بە رۆیینی عادەتی ئەمجا ئەگەڕایەوە دوو رکات نوێژی ئەکرد ، لە پێش ئەمەدا بچێتەوە مەنزلی خۆی طەوافی بەینی صەفاو مەروەی ئەکرد ، کە لە حەج یا لە عومرە بگەڕایەوە لە بەطحای (ذو الحليفة). وشترەکەی ییخ ئەدا کە پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – وشتری لێ ییخ ئەدا • [ئەم نوزوولی بەطحایە لە مەناسیکی حەج نیە] •

٣٤٥٣/١٥٢ ـ قال ابن عباس – رضي الله تعالى عنهما ـ كان ذو المجاز وعكاظ متجر الناس في الجاهلية فلما جاء الاسلام كأنهم كرهوا ذلك حتى نزلت : (ليس عليكم جناح أن تبتغوا فضلا من ربكم)[1] في مواسم الحج ح – ٣/٢٤٨ •

---

(١) البقرة /١٩٨ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ذو مەجازو عەکاظە لە زەمانی جاهیلیەتا تیجارەتگاه بوون ، کە ئیسلامەتی هات وەکوو بیکەرهێنن وا بوو تا ئەم ئایەتی (البقرە)یە نازڵ بوو کە مەئالی شەریفی ئەفەرموێ : لە مەواسیمی حەجا گوناهتان ناگاتێ کە طەلەبی فەضل بکەن لە خوای پەروەردگاری خۆتان •

فەضلی عومرەو حەج :

٣٤٥٤/١٥٣ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : العمرة إلى العمرة كفارة لما بينهما والحج المبرور ليس له جزاء إلا الجنة ح ـ ٢٥١/٣ ، م ـ ٥٠/٦ ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : عومرە تا عومرە کەفارەتی مابەینیانە ، حەجی مەقبوول غەیری بەهەشت جەزای نیە •

٣٤٥٥/٥٤ ـ عكرمة [غەیری عەکرەمەی مەولای ئیبنوعەباسە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەم قورەیشییە ، ئەو کوڕی عەبدوڵڵای بەربەرییە] بن خالد [کوڕی عاصی کوڕی هیشامی مەخزوومی] سـأل ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن العمرة قبل الحج ، فقال : لا بأس • قال عكرمة : قال ابن عمر : اعتمر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قبل أن يحج ح ـ ٢٥٢/٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە پێش حەجا عومرەی کردوە •

عومره له پێش حەججاو حەج له پێش عومرەدا بێ دروستە •

١٥٥/٣٤٥٦ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : دخل رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - على ضباعة بنت الزبير [بن عبدالمطلب] فقال لها : أردت الحج ؟ قالت : والله ما أجدني إلا وجعة • فقال لها : حجي واشترطي وقولي : اللهم محلي حيث حبستني • فكانت تحت المقداد
م - ٥/٢٥٧ ، ٢٥٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی چوە لای ضوباعەی کچی زوبەیری [کوڕی عەبدولموطەلیب] پێی‌فەرموو : ئیرادەی حەجت هەیە یان نا ؟ عەرزی‌کرد : وەڵلاهی من نەخۆشم • فەرمووی : حەج بکەو شەرت بکە بڵێ : خوایا لە هەر جێیێ کە حەبست‌کردم لە حەج ، مانیعێکت بۆ ناردم ، لەو جێیەدا بۆم بێ کە لە ئیحرام بێمەدەرێ •

= ضوباعە خێزانی میقداد بوو =

١٥٦/٣٤٥٧ - عن مجاهد قال : دخلت أنا وعروة بن الزبير [رضي الله تعالى عنه] المسجد ، فإذا عبدالله بن عمر جالس الى حجرة عائشة [رضي الله تعالى عنهم] واذا أناس يصلون في المسجد صلاة الضحى ، قال : فسألناه عن صلاتهم ، فقال : بدعة • ثم قال له : كم اعتمر النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : أربع ، إحداهن في رجب • فكرهنا أن نرد عليه • قال : وسمعنا استنان عائشة [رضي الله تعالى عنها] أم المؤمنين في الحجرة • فقال عروة : يا أماه ألا تسمعين ما يقول أبو عبدالرحمن ؟ قالت : ما يقول ؟ قال : يقول : إن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - اعتمر أربع عمْرات [بسكون الميم وفتحها ، وضمها والتحريك] إحداهن في رجب • قالت : يرحم الله أبا عبدالرحمن ما اعتمر عمرة إلا وهو شاهده ، وما اعتمر في رجب قط

ح - ۳/۲۵۲ ، م - ٥/٣٦٥ • وفيه : وابن عمر يسمع فما قال لا ولا نعم • سكت •

١٥٧/٣٤٥٨ ـ عن قتادة سألت أنساً ـ رضي الله تعالى عنه ـ : كم اعتمر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أربع : الحديبية في ذي القعدة حيث صده المشركون ، وعمرة من العام المقبل في ذي القعدة حيث صالحهم ، وعمرة الجعرانة [وبتخفيف الراء وسكون العين] إذ قسم غنيمة ، أراه حنين [وفي ح - ۳/۲٥٤ بلا شك] قلت : كم حج ؟ قال : واحدة ح - ۳/۲٥۳ ، ۲٥٤ • وفيه : وعمرة مع حجته • م - ٥/٣٦٣ •

تەرجەمە :

موجاهید ئەفەرموێ : منو عوروەی کوڕی زوبەیر چووینە مەسجیدی نەبەویی (على بانيه الصلاة والسلام] عەبدوڵلای کوڕی عومەریش ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لەوێ لای حوجرەی حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ وە دانیشتبوو ، خەڵق لە مزگەوتا نوێژی ضوحایان ئەکرد • لە ئیبنوعومەریان پرسی دەرحەقی ئەو نوێژە کە ئەیکەن • فەرمووی : بیدعەتە • لە پاشا عوروە لێی پرسی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چەند عومرەی کردوە ؟ فەرمووی : چوار عومرەی کردوە ، یەکێکی لە رەجەبا بوو • حەزمان نەکرد رەددی لێ بدەین • دەنگی سیواککردنی حەزرەتی عایشەمان بیست ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە حوجرەکەیا • عوروە وتی : دایە گوێت لێیە ئەبوعەبدوڕەحمان ئەڵێ چێ ؟ فەرمووی : ئەڵێ چی ؟ عەرزیکرد : ئەڵێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چوار عومرەی کردوە یەکێکیان لە رەجەبا بوە • فەرمووی : خوا رەحم بکا بە ئەبوعەبدوڕەحمان ! پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هیچ عومرەیێکی نەکردوە کە ئەبوعەبدوڕەحمانی لە خزمەتا نەبووبێ ،

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قەت لـە رەجەبا عومرەی نەکردوە • ئیبنوعومەر ـ رضي‌الله تعالی‌عنهما ـ گوێی لە فەرمودەکەی ئوممولموئمینین بوو نـە (لا) نـە (نعم)ی نەوت • یەعنی ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعـالی عنهما ـ لە فکری چوەتەوە •

قەتادە ئەفەرموێ : لە ئەنەسم پرسی ـ رضي الله تعـالی عنـه ـ : کـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چەند عومرەی کردوە ؟ فەرمووی : چوار • عومرەی حودەیبییە لە (ذي القعده)دا کە موشریکان مەنعیان‌کرد • عومرەی سالی دوایی لە (ذي القعده)دا کـە صــولحی لەگەڵ‌کردن • عومرەی جیعرانە کـە غەنائیمی حونەینی تەقسـیم‌کرد • وتم : چەند حەجی‌کردوە ؟ فەرمووی : حەجێك •

لە ریوایەتەکەی دواییدا ئەفەرموێ : عومرەیەکێش لەگەڵ حەجەکەی لە (ذي الحجة)دا •

٥٨/٣٤٥٩ ـ ابن جریج عن عطاء قال : سمعت ابن عباس ـ رضي الله عنهما ـ یخبرنا یقول : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لامرأة من الأنصار [أم سنان • م] سماها ابن عباس [قال ابن جریج] فنسـیت اسمها : ما منعكِ أن تحجین‌معنا؟ قالت: کان‌لنا ناضح فرکبه أبو فلان [سنان] وابنه لزوجها وابنها ، وترك ناضحاً ننضح علیه • قال [صلی الله تعالی علیـه وسلم] : فإذا کان رمضان اعتمري فیـه ، فإن عمـرة فیه تعدل حجة • وفي أخری في مسلم : فعمرة في رمضان تقضي حجة أو حجة معي م ـ ٥/٣٦٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە ژنێ لە ئەنصـاری فەرموو [کە ئوممو‌سینانە] جورەیج ئەڵێ : ئیبنوعەباس ناوی بردو من لـە فکـرم

چۆوه : بۆچی لەگەڵ ئێمە حەجت نەکرد ؟ عەرزی کرد : وشترێکمان بوو ئاومان پێ هەڵئەهێنجا ، باوکی فلان ، یەعنی باوکی سینان ، سواری بوو لەگەڵ کوڕەکەی ، وشترێکی بەجێهێشت ئاوی پێ هەڵەهێنجین • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کـە رەمەزان هات عومرەی تیا بکە ؛ عومرە لە رەمەزانا بە قەد حەجێکە • یا فەرمووی : بە قەد حەجێکە لەگەڵ منا •

١٥٩/٣٤٦٠ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : لما قدم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مكة استقبله أغيلمة بني عبدالمطلب فحمل واحداً [عبدالله بن جعفر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] بين يديه وآخر خلفه [قثم بن العباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] ح ـ ٣/٢٦٧ وفي اللباس ، ن في الحج •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کـە تەشریفی هاتە مەککە کوڕانی بەنی عەبدولموطەلیب ئیستیقبالیان کرد ، یەکێکی لە بەردەمیەوە سـوارکرد [ئەڵێن : ئەوە عەبدوڵلای کوڕی جەعفەرە ، فەقەط عەبدوڵلا لـەگـەڵ بـاوکیا هیجرەتی کردبوو بۆ حەبەشـە ، گەڕاوەتەوە بۆ مەککە یان نا ؟ مەعلووم نیـە] یەکێکیشی لە پشتیەوە سوار کرد [کە قەثمی کوڕی عەباسە] •

الحصار وجزاء الصيد(١) :

١٦٠/٣٤٦١ ـ قال ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : قد أحصر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فحلق رأسه ، وجامع نساءه ، ونحر هديه ، حتى اعتمر عاماً قابلا ح ـ ٣/٢٧٣ •

(١) باسی مەنعکردن لە حەج و عومرەو کەفارەتی نێچیری حەرەمی مەککە •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە عومرە مەنع کرا سەری تاشیو ، موجامەعەی لەگـەڵ ئەزواجی طاهیراتا کردو هەدیەکەی سەربڕی ، تا ساڵی دوایی عومرەکـەی بە قەزا گێڕایەوە •

١٦١/٣٤٦٢ ـ عن المسور ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نحر قبل أن يحلق وأمر أصـــحابه بذلـك ح ـ ٢٧٣/٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە پێش سەرتاشینیا هەدیەکەی سەربڕی ئەمریشی بە ئەصحابی فەرموو کە بیکەن •

(معلقــات ح ـ ٢٧٣/٣) :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : بەقەزاگێڕانەوەی عومرەو حەج وەختێ لازمە کە خۆی بـە ئیختیار بـە جیماع تێکی بـدا • ئەمما حەبس بکرێ لە حەج یا عومرە عوذری بێ تێـکی بـدا گێڕانەوەی لەسەر نیە ، یەعنی هی سوننەت • هی فەرز ئەوە لەسەری ثـابتـە ئەگـەر مەنعکراو هەدیی پێ بوو لە کوێ مەنعکراوە لەوێ سەری ببڕێ ، ئەگـەر نەیتوانی بینێرێ بۆ مەککە • ئەگەر توانی بینێرێ تا هەدیەکەی نەگاتە جێی خۆی دروست = نیە = ئیحرامەکەی بشکێنێ •

مالیکو غەیری مالیك ئەفەرموون : لە هەر جێیێ مەنعکرا بیشـــکێنێ قەزای نیە • ئەفەرموێ : چونکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و

ئەصحابی لە حودەیبییەدا هەدیان سەربڕی سەریان تاشی لە پێش طەوافاو لە پێش ئەمە کە هەدیەکە بگا بە جێی خۆی هەدیەکانیان سەربڕی و سەریان‌تاشی ، کەسیش نەیوتوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بە کەسێ کردبێ کە شتێك بە قەزا بگێڕێتەوەو ئیعادەی بکاتەوە ، حودەیبییەیش خاریجە لە حەرەم ح ـ ۳/۲۷۵ • لە ئیمامی شافیعیش وا ریوایەت کراوە •

فیدیە :

۱٦۲/۳٤٦۳ ـ عن عبدالله بن معقِل قال : جلست إلى كعب بن عُجْرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ فسألته عن الفدية • فقال : نزلت فيَّ خاصة ، وهي لكم عامة : حملت الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والقمل يتناثر على وجهي ! فقال : ما كنت أرى الوجع بلغ بك ما أرى ، أو ما كنت أرى الجُهْد بلغ بك ما أرى • تجد شاة ؟ فقلت : لا • فقال : فصم ثلاثة أيام ، أو أطعم ستة مساكين لكل مسكين نصف صاع ح ـ ۳/۲۷۷ ، ۲۷٦ ، ۲۷۸ عن عبدالرحمن بن أبي ليلى عن كعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی مەعقەل ئەفەرموێ : لای کەعبی کوڕی عوجرە دانیشتم لە فیدیەی حەجم لێ‌پرسی • فەرمووی : بە خوصووصیی دەرحەقی من نازڵ بوە بە عومومیش بۆ ئێوە : هەڵگیررام برامە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەسپێ بەسەر دەموچاوما هەڵەوەری ! فەرمووی : ظەننم نەئەبرد کە ناڕەحەتیو مەشەقەتت گەییوەتە ئەو دەرەجەی کە ئەیبینم ! مەڕێکت هەیە ؟ عەرزم‌کرد : خەیر • فەرمووی :

سێ رۆژ بەڕۆژوو ببە ، یا ئیطعامی شەش میسکین بدە ، بە هەر میسکینێ نیو صاع •

لــە ریوایەتەکانی ترا ئەمری پێکرد یـا سـێ رۆژ بەڕۆژوو ببێ ، یـا ئیطعامی شەش میسکین بکا ، یا مەڕێ سەرببڕێ •

١٦٣/٣٤٦٤ – عن ابن أبي أوفى – رضي الله تعـالى عنهما – يقول : لما اعتمر رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – سترناه من غلمان المشركين ومنهم أن يؤذوا رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – ح – ٦/٣٦٧ •

تەرجەمە :

ئیبنوئەبیئەوفا – رضي الله تعالى عنهما – ئەفەرموێ : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – کە عومرەی [قەزای] کرد لە موشریکانو کوڕانیان موحافەظەمان ئەکرد مەبادا ئەذیەتی بدەن •

١٦٤/٣٤٦٥ – عن ابن عباس – رضي الله تعالى عنهما – قـال : تزوج النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – ميمونة [بنت الحرث – رضي الله تعـالى عنها –] وهو محرم ، وبنى بها وهو حـــلال ، وماتت بالسرف [في الموضـع الذي بنى بها فيه] ح – ٦/٣٦٨ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس – رضي الله تعالى عنهما – ئەفەرموێ : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه – بە موحریمی مەیموونەی نیکاح کرد – رضي الله تعالى عنهـا – کە لە ئیحرام هاتەدەرێ لە سیرف چوە لای • مەیموونـە – رضي الله تعـالى عنها – هەر لە سەرف وەفاتیکرد •

صەیدو قەتلی حەیوان لە حەرەما :

١٦٥/٣٤٦٦ – عن عبدالله بن عمر – رضي الله تعالى عنهما – أن رسول الله – صلى الله تعـالى عليـه وسلم – أمـــر بقتـــل الكلاب ح – ٥/٣٠٥ ،

م ـ ٦/٤٥٤ ، ن ، جه .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری فەرموە بە کوشتنی سەگ .

١٦٦/٣٤٦٧ ـ وعنه قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يأمر بقتل الكلاب فننبعث في المدينة وأطرافها فلا ندع كلباً إلا قتلناه ، حتى لنقتل كلب المرأة من أهل البادية يتبعها م ـ ٦/٤٥٥ وفي رواية يحيى بن سعيد زيادة : ورخص في كلب الغنم والصيد والزرع م ـ ٢/٣٣٤ .

١٦٧/٣٤٦٨ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أمر بقتل الكلاب إلا كلب صيد ، أو كلب غنم ، أو ماشية . فقيل لابن عمر : إن أبا هريرة يقول : أو كلب زرع . فقال ابن عمر : ان لأبي هريرة زرعاً م ـ ٦/٤٥٥ .

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری فەرموو کە سەگ بکوژین . لە مەدینەو ئەطرافی مەدینەدا ئەگەڕاین هیچ سەگمان نەئەهێشتەوە ، هەرچیمان تووش بوایە ئەمانکوشت ، حەتتا سەگی ئەو ژنانەیش کە لە لادێوە ئەهاتن و شوێنیان ئەکەوتن ئەمانکوشتن . لە ڕیوایەتی یەحیای کوڕی سەعیدا ئەوەی لێ زیاد کراوە کە : ئیذندراوە بۆ سەگی مەڕو ڕاوو زەراعەت . هەم ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری فەرموە بە کوشتنی سەگی غەیری ڕاوو مەڕو حەیوانات . عەرزی ئیبنوعومەریان کرد : کە ئەبوهورەیرە ئەڵێ : هەم غەیری سەگی زەراعەت . ئیبنوعومەر

فەرمووی : ئەبوهورەیرە زەراعـەتی هـەیـە • یەعنی بۆیـەکی ئـەوە لێ زیادکردوە •

١٦٨/٣٤٦٩ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : من أمسك كلباً ينقص من عمله كل يوم قيراط إلا كلب حرث أو ماشية ح - ٥/٣٠٦ ، ح - ٤/١٦٦ •

١٦٩/٣٤٧٠ - وعنه عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : من اقتنى كلباً ليس بكلب صيد ، ولا ماشية ، ولا أرض فإنه ينقص من أجره قيراطان كل يوم م - ٦/٤٥٨ ، وعن ابن عمر م - ٦/٤٥٦ ، وفي أخـــرى قيراط ح - ٨/٢٤٩ •

١٧٠/٣٤٧١ - عن سفيان بن أبي زهير [الشني [الشنوي - رضي الله تعالى عنه -] أنه سمع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : من اقتنى كلباً لا يغني عنه زرعاً ولا ضرعاً نقص من عمله كل يوم قيراط • فقـال السائب بن يزيد : آنت سمعت هذا من رسول الله - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - ؟ قال : إي ورب[1] = هذه القبلة = [إي ورب هذا المسجد ! م] ح - ٥/٣٠٦ ، ح - ٤/١٦٦ ، م - ٦/٤٦٠ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ سـەگێ رابگرێ سـەگی راوو حـەیوانو هی پاسی ئـەرز نەبێ کوللی رۆژێ لـە ئەجری دوو قیراط لـە ریـوایەتەکـەی تریا قیراطێ کەم ئەبێتەوە • ئیبنوعومەریشو سـوفیـانی ئیبنوزوهەیری شەنەویش - رضي الله تعالى عنهما - وا ریوایەت ئەکـەن •

---

(١) بەهەڵە (ورب الكعبة) نووسرابو ، وەك خۆیمان لێ کردەوە •

لە ریوایەتی سوفیانا سائیبی کوڕی یەزید لێی ئەپرسێ : تۆ ئەوەت لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیستوە ؟ فەرمووی : ئا قەسەم بە خوای = ئەم قیبلە = یا بە خوای ئەم مزگەوتە •

١٧١/٣٤٧٢ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يقول : آمرنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بقتل الكلاب حتى إن المرأة تَقْدم من البادية بكلبها فنقتله ، ثم نهى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن قتلها وقال : عليكم بالأسود البهيم ذي النقطتين ؛ فإنه شيطان م ـ ٦/٤٥٥ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بە کوشتنی سەگ کرد ، حەتتا ژن لە دەشتەوە ئەهات سەگی لەگەڵ بوو ئەمانکوشت • لە پاشا نەهیلێکرد ، فەرمووی : هەر سەگی رەشی چوارچاو بکوژن ؛ چونکی ئەوە شەیتانە •

١٧٢/٣٤٧٣ ـ عن سعيد بن المسيب أن أم شريك غزيَّة أخبرته أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أمرها بقتل الأوزاغ ح ـ ٥/٣٠٠ ، ح ـ ٥/٣٤٤ وفيه : وقال : كان ينفخ النار على إبراهيم ـ عليه الصلاة والسلام ـ م ـ ٩/٨٨ ، ن ، جه •

تەرجەمە :

سەعیدی کوڕی موسەییب ـ رضي الله تعالى عنه ورحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : ئومموشورەیك غوزەییە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بە کوشتنی وەزەغە : سەرمازوولە فەرموو ؛ چونکە ئاگری حەزرەتی ئیبراهیمی ـ عليه السلام ـ خۆش کردوە •

١٧٣/٣٤٧٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من قتل وزغة في أول ضربة فله كذا وكذا حسنة [كتبت له مائة حسنة ، أخرى م • سبعين حسنة • م ـ ٩/٩٠] ومن قتلها في الضربة الثانية فله كذا وكذا حسنة لدون الأولى • ومن قتلهـــا في الضربة الثالثة فله كذا وكذا حسنة لدون الثانية م ـ ٩/٨٩ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : هەرکەسێ بە ئەووەڵ لێـدان وەزەغـەیێ بکوژێ صەد حەسەنەی هەیە • لە ریوایەتێکا حەفتا حەســـەنەی هەیە • بە دوەم لێدان بیکوژێ لەوە کەمتری هەیە • لە سێیەم لێدانا = بیکوژێ = لە دوەم لێدانا کەمتری ثەواب هەیە •

پشـــیلە کوشـــتن :

١٧٤/٣٤٧٥ ـ عن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : عذبت امرأة في [من جراء أخرى • م عن أبي هريرة] في هرة سجنتها حتى ماتت [هزالا • أخرى • م] فدخلت فيها النار ؛ لا هي أطعمتها وسقتها إذ حبستها ، ولا هي تركتها [ترمرم • أخرى م] تأكل من خشاش الأرض م ـ ٩/٩٢ ، م ـ ١٠/٥٦ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی عومەرو ئەبوهورەیرە ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموون : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ژنێ بـە واسیطەی پشیلەیێکەوە لە ئاگرا عەذاب ئەدرێ ، چونکی حەبسی کـرد تـا

لە برسانا مرد نە شتێکی ئەدایێ بیخواو بیخواتەوە نە بەرەڵلای ئەکرد تا لـە وردە حەیواناتی ئەرز بخوا •

١٧٥/٣٤٧٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = قال فقدت = آمة من بني اسرائيل لا يُدرى ما فعلت ، وإني لا أراها إلا الفأر ـ مسخ وآية ذلك • م ـ اذا وضع لها ألبان الإبل لم تشرب ، واذا وضع لها لبن الشاة شربت• فحدث [هذا الحديث•م] كعباً [كعب الأحبار] فقال : أنت سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقوله ؟ قلت : نعم • قال لي مراراً • فقلت : افأقرأ التوراة ؟! [أفأنزلت عليّ التوراة ؟! م] ح ـ ٥/٢٩٨ ، م ـ ١٠/٤٣٧ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئوممەتێ لە بەنی ئیسرائیل ونبوون ، نازانرێ چییان لێ هاتوە • ظەنم هەر وایە کە = مەسـخ بووبنەوە بووبن بـە = مشـك ، عەلامەتی ئەوەیـە کـە مشـك شـیری وشـتری بۆ دابنرێ لێی ناخواتەوە ، کـە شـیری مەڕی بۆ دابنرێ لێی ئەخواتەوە • ئەبوهورەیرە ـ رضـي الله تعـالى عنـه ـ ئەفەرموێ : ئەم حەدیثەم بو (كعب الأحبـار) ریوایەتکرد ، وتی : بۆ تۆ ئەمەت لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیستوە ؟ وتم : ئـا • چەنـد جـار ئـەم سـوئالەی لێ تیکرار کردەوە • وتم : بۆ من تەورات ئەخوێنم ؟ [یەعنی ئەوە ئەڵێم لە پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیستوە لە تەورات نەقڵ ناکەم] •

[ئیختیلاف لە مەمسووخا هەیە نەسلی ئەبێ یا نابێ ؟ بەعزێ بە دەلیلی ئەم حەدیثە ئەڵێن : نەسلی ئەبێ • مەیموون لەو مەیموونانەن کە مەسـخ

بوونەوە • بەعزێك ـ كە قەولی ئەصەححە ـ ئەڵێن : نەسلی نابێ ؛ چونكی لە موسلیما بە مەرفووعیی لــە ئیبنومەسعوود ریوایەتكراوە كــە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ فەرموویەتی : « ان الله لم یهلك قوما أو یعذب قوما فیجعل لهم نسلا ، وان القردة والخنازیر كانوا قبل ذلك » : بە تەحقیق خوا هیچ قەومێكی بە هیلاك نەبردوە ، یا فەرمووی : هیچ قەومێكی عەذاب نەداوەو نەسلی لێ پاشخستبن • مەیموونو بەراز لە پێش ئــەو قــەومەدا بوون • ئەم حەدیثی ئەبوهورەیرە لە پێش ئەمەدا بوە كە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ دەرحەقی مەیموونو بەراز وەحیی بۆ هاتبێ • قسطلاني [٥/٢٩٩ •

ئەم حەدیثی ئیبنومەسعوودەم نەدۆزییەوە نازانم لە جێی ترا نووسیومە یان نــا[١] ؟ رەشــید •

١٧٦/٣٤٧٧ ـ عبیدالله بن مقسم یقول : ســمعت القاسم بن محمد یقول : سمعت عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ تقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ یقول : أربع كلهن فاسق یقتلن في الحل والحرم : الحَدأة ، والغراب ، والفأرة ، والكلب العقور • قال : فقلت للقاسم : أفرأیت الحیة ؟ قال : تقتل بصغر لها [بإهانة] م ـ ٥/٢٣٦ •

١٧٧/٣٤٧٨ ـ قالت حفصة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ : خمس من الدواب لا حرج على من قتلهن : الغراب ، والحدأة ، والفأرة ، والعقرب ، والكلب العقور ح ـ ٣/٢٩٠ ، م ـ ٥/٢٤٠ •

---

(١) نازانــم مەبەستی كــام حەدیثەیــە ؛ چونكە لــە ســــەرەوە حەدیثی ئەبوهورەیرەی ریــوایــەت كــردوەو حــەدیثی دوایشــــــی حەدیثی ئیبنومەسعوود نیە .

١٧٨/٣٤٧٩ ـ عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : خمس من الدواب كلهن فاسق ، يقتلن في الحرم : الغراب ، والحدأة ، والعقرب ، والفأرة ، والكلب العقور ح ـ ٣/٢٩٠ ، م ـ ٥/٢٣٩ •

١٧٩/٣٤٨٠ ـ عن عائشة عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : خمس فواسق يقتلن في الحل والحرم : الحية ، والغراب الأبقع ، والفأرة ، والكلب العقور ، والحديا م ـ ٥/٢٣٧ •

تەرجەمە :

(بەسە • زۆرە لە بەعزێکا مارە ، لە بەعزێکا دووپشکە)

مەعنای هەمووی یەکێکە حەزرەتی حەفصەو عایشە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموون : پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ = فەرموویەتی = : چوار شت ، لە ریوایەتێکا پێنج شت فاسقن لە حیلڵو حەرەما ، حەلالو موحریم بیانکوژێ گوناهی نیە : مشکەو ، مارەو ، دووپشکو ، قەلەباچکەو • کۆللارەو ، سەگی گەزندە • لە ریوایەتێکا مار ، لە ریوایەتێکا دووپشك ذیکرکراوە ئەبێ بە شەش •

[موراد لە سەگ دڕندەو هەرشتی موضیڕە ، پڵنگو ، ورچو ، شێرو سائیرە بەرەکەوێ • (راجع النووي والقسطلاني تْشْفْ)] •

١٨٠/٣٤٨١ ـ عبدالله [بن مسعود] ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : بينما نحن مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في غار بمنى [ليلة عرفة] إذ نزل عليه (والمرسلات) وأنه ليتلوها ، وإني لأتلقاها من فيه ، وإن فاه لرطب بها ، إذ وثبت علينا حية • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لمن معه من أصحابه : اقتلوها • فابتدرناها فذهبت • فقال النبي ـ صلى الله

تعالى عليه وسلم - : وُقِيَتْ شرَّكم كما وقيتم شرها ح - ٢٩٢/٣ ،
م - ٨٦/٩ ، ن •

تەرجەمە :

ئیبنومەسعوود - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە وەختێكا شەوی عەرەفە لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - بووین لە ناو غارێكا لە مینا پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - سوورەتی (والمرسلات)ی نازڵ بوە سەر • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەیخوێند منیش لە دەمی موبارەكیم وەرەگرت ، دەمی موبارەكی ئێشتا تەڕو تازە بوو بە خوێندنی لەو وەختەدا مارێ بە سەرمانا بازدیبرد • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمری بەو ئەصحابەی كە لە خزمەتیا بوون فەرموو : بیكوژن • بۆی چووین كە بیكوژین • نەمانكوشتو رۆیی • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : وەك چۆن ئێوە لە شەڕی ئەو مەحفووظ بوون ئەویش لە شەڕی ئێوە مەحفووظ بوو •

٣٤٨٢/١٨١ - عن ابن بُحَيْنة - رضي الله تعالى عنه - [وعن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - وليس فيه ولا في مسلم : لحي جمل] قال : احتجم النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - وهو محرم [بطريق مكة • م] بلَحْيِ جمل [اسم موضع بين مكة والمدينة] في وسط رأسه ح - ٢٩٨/٣ •
م - ٢٤٨/٥ ، د ، ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - موحریم بو لە (لحي الجمل)ا = كە جێگەیێكە لە نێوان مەككەو مەدینەدا = لە ناوەڕاستی سەری موبارەكی حەجامەتی گرت •

١٨٢/٣٤٨٣ ـ عن نبيّه بن وهب قال : خرجنا مع أبان [منصرف أو غير منصرف • فعال أو أفعل • نووي] حتى إذا كنا بملل اشتكى عمر بن عبيدالله عينيه [فأراد أن يكحلها • أخرى م] فلما كنا بالروحاء اشتد وجعه ، فأرسل الى أبان بن عثمان [رضي الله تعالى عنه] يسـألـه فأرسل إليه : أن اضمدهما بالصَّبر [تالّی شاری] فإن عثمان [رضي الله تعالى عنه] حدث عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في الرجل إذا اشتكى عينيه وهو محرم ضمدهما بالصَّبِر م ـ ٥/٢٤٩ •

تەرجەمە :

نوبەیهی کوڕی وەهەب ئەفەرموێ : لە خزمەت ئەبانی کوڕی ئیمامی عوثمانا ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە مەدینە چووینەدەرێ کە گەیینە مەلـەل عومەری کوڕی عوبەیدوڵڵا چاوی هاتەژان کە گەیینە رەوحاء ژانی چاوی شیددەتی سەند ، ناردیە خزمەت ئەبان کە چاوی بڕێژێ بە کل یان نا ؟ نەهی لێکرد ، فەرمووی : تاڵی شاری[1] لێ بنێ عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـەوە دەرحەقی موحریم کـە چاوی بێشێ ریوایەتی کردوە کە تاڵی شاری لێ بنێ •

موحریم سەری ئەشوا یـان نـا ؟

ئیبنوعەباس [وصله الدارقطني] ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : موحریم ئەچێتە حەمام • ئیبنوعومەرو عایشـــە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [وصله البيهقي] ئەفەرموون : زەرەری نیە موحریم خۆی بخورێنێ •

١٨٣/٣٤٨٤ ـ عن عبدالله بن العباس [رضي الله تعالى عنهما] والمسور بن مخرمة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ اختلفا بالأبواء ؛ فقال عبدالله بن العباس

(١) (تاڵی شاری) : دەرمانێکی زەردباوی زۆر تاڵە . فەرهەنگی‌خاڵ ، ٢/٢٧٤ .

[رضي الله تعالى عنهما] : يغسل المحرم . وقال المسور [رضي الله تعالى عنه]: لا يغسل المحرم رأسه [قال عبدالله بن حنين الراوي] فأرسلني عبدالله بن العباس [رضي الله تعالى عنهما] إلى أبي أيوب الأنصاري ، فوجدته يغتسل بين القرنين [قرني البئر : جانبيها] وهو يستر بثوب ، فسلمت عليه . فقال : من هذا ؟ فقلت : أنا عبدالله بن حنين أرسلني إليك عبدالله بن العباس أسألك كيف كان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يغسل رأسه وهو محرم ؟ فوضع أبو أيوب [رضي الله تعالى عنه] يده على الثوب فطأطأه حتى بدا لي رأسه . ثم قال لإنسان يصب عليه : اصبب فصب على رأسه ، ثم حرّك رأسه بيديه ، فأقبل بهما وأدبر ، وقال : هكذا رأيته - صلى الله تعالى عليه وسلم - يفعل [فقال المسور لابن عباس [رضي الله تعالى عنهم] : لا أماريك أبدا . م] ح - ٣٠١/٣ ، م - ٥/٢٥٠ ، ٢٥١ ، ن ، جه .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی حونەین ئەفەرموێ : ئیبنوعەباس و میسوەری کوڕی مەخرومە نیزاعیان بوو لەمەدا کە موحریم سەری ئەشوا یا نایشوا ؟ ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : ئەیشوا ، میسوەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : نایشوا [مەبادا مووی هەڵبوەرێ] عەبدوڵلا ئەڵێ : ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - منی نارده خزمەت ئەبوئەییووبی ئەنصاریی - رضي الله تعالى عنه - چووم لە بەینی دوو دیواری بیرێکا غوسڵی ئەکرد ، خۆی بە ساتیرێ داپۆشیبوو ، سەلامم لێکرد ، فەرمووی : کێیە ؟ عەرزمکرد : عەبدوڵلای کوڕی حونەینم . ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - منی ناردۆتە خزمەتت لێت بپرسم پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە موحریمی چۆن غوسڵی ئەکرد ؟ ئەبوئەییووب - رضي الله تعالى عنه - دەستی خستە سەر ساتیرەکە ، داینەوان تا سەری دەرکەوت بەوە کە ئاوی بە سەرا ئەکرد

پێی‌فەرموو : ئاوم بەسەرا بکە ٠ ئاوی بەسەرا کرد بە هەردوو دەستی ـ دەستی هێنا بەسەر سەریا دەستی بۆ پێشەوە هێناو بۆ پاشەوەی برد ، فەرمووی : پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وا دی کە سەری ئەشت [عەبدوڵلا ئەڵێ : خەبەرم بۆ بردنەوە میسوەر بە ئیبنوعەباسی وت ـ رضي الله تعالی عنهم ـ : ئیتر بە ئەبەدیی قەت موجادەلەت لەگەڵ ناکەم] ٠

عەبدوڵلای کوڕی حونەین تێفکری کە ئەبوئەییوب ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە موحریمیی غوسڵی ئەکرد تێی‌گەیی کە بۆ موحریم دروستە غوسڵ‌بکا سەری بشوا ، موحتاج نەبوو کە ئەوەی لێ بپرسێ ، = پرسیاری = کەیفیەتی سەرشتنی پێغەمەری لێ‌کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەویش بە فیعل پێنیشانی دا کە بە قووەترە لەوەی کە بە قەول تێی‌بگەیێنێ ٠ قەسطەلانی ٠

راوکردنو گواشتی راو خواردن :

١٨٤/٣٤٨٥ ـ عبدالرحمن التیمي قال : کنا مع طلحة بن عبیدالله [أحد العشرة المبشرة ـ رضي الله تعالی عنه ـ] ونحن حُرُمٌ فأهدي له طیر وطلحة راقد ، فمنا من أکل ، ومنا من تورع ٠ فلما استیقظ طلحة وفق من أکل [أي صوبه] قال : وأکلناه مع رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ م ـ ٥/٢٣٦ ٠

تەرجەمە :

عەبدوڕەحمانی تەیمیی ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت طەلحەی کوڕی عەبدوڵلادا بووین ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئێمە موحریم بووین ، طەیرێکیان بە دیاریی بۆ هێنا ، طەلحە ـ رضي الله تعالی عنه ـ نوستبوو ، بەعزێکمان خواردمان ، بەعزێکمان وەرعی‌کرد نەیخوارد ٠ کە

طەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەبەرى بۆوە تەصويبى ئەوانەى كـرد كـە خواردبوويان ، فەرمووى : ئێمە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە حەيوانى راومان خوارد •

(لا تقتلوا الصيد وأنتم حرم •••) الآية ، المائدة[1]

ئيبنوعەباس و ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بـە زەرەريان نەزانيوە كە موحريم حەيوان : مەڕ ، بزن ، وشتر ، گاجووت ، مريشك سەرببڕێ •

١٨٥/٣٤٨٦ ـ ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] عن الصـــعب بن جثّامة الليثي [رضي الله تعالى عنه] أنه أهدى لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حماراً = وحشياً = وهو بالأبواء أو بِودّان فردّه عليه • فلما رأى ما في وجهه قال : إنا لم نردّه عليك إلا أنا حرم ح ـ ٢٨٧/٣ ت ، ن ، جه ، م ـ ٢٢٥/٥ •

تەرجەمە :

صـەعبى كوڕى جەثامـە ـ رضـي الله تعـالى عنـە ـ گەورێ ـ لـە ريوايەتێكا رانى گەورێ ـكێ لە وەددان يا لە ئەبواء بـە ديارىى ئەبـا بـۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رەددى كردەوە • كە چاوى كەوت بەوە كە = جەثامە = رووى گـرژ بوو فەرمووى : هەر بۆيەكم رەدكردەوە چونكە موحريمم •

١٨٦/٣٤٨٧ ـ عن عبيدالله بن أبي قتادة قال : انطلق أبي عام الحديبية فأحرم أصحابه ولم يحرم • وحـُدّث النبيّ أن عدوًّا يغزوه [بِغَيْقَة ، فتوجهنا نحوهم • خ أخرى] فانطلق النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ

---

(١) المـائـدة /٩٥ •

فبينما أنا مع أصحابي يضحك بعضهم الى بعض ، فنظرت فإذا أنا بحمار وحش ، فحملت عليه فطعنته ، فأثبتته ، واستعنت بهم فأبوا أن يعينوني [يعني وقع سوطه ، فقالوا : لا نعينك عليه بشيء إنا محرمون ، فناولته فأخذته ، آخرى خ] فأكلنا من لحمه ، وخشينا أن نقطتع • فطلبتُ النبيَّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أرفّع فرسي شأواً [تارة] وأسير شأواً ، فلقيت رجلا من بني غفار في جوف الليل ، قلت : أين تركت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قال : تركته بِتَعْهِن = وهو = قايل السقيا [عازماً أن يقيل بالسقيا موضع مقابل تَعْهِن • قال أبو قتادة : فسرت فأدركته] فقلت : يا رسول الله إن أهلك [أصحابك • م] يُقرؤن عليك السلام ورحمة الله إنهم قد خَشُوا أن يُقْتَطَعوا دونك فانتظرهم • قلت : أصبت حمار وحش وعندي منه فاضلة ، فقال للقوم : كلوا وهم محرمون ح – ٣/٢٨٢ ، ٢٨٣ ، ٢٨٥ وفيه : فعقر منها أتانا فنزلوا فأكلوا من لحمها ، وقالوا : أَنَأْكُلُ لحم صيد ونحن محرمون ؟ فحملنا ما بقي من لحم الأتان ، فلما أتوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالوا : يا رسول الله إنا كنا أحرمنا وقد كان أبو قتادة لم يحرم فرأينا حمر وحش ، فحمل عليها قتادة ، فعقر منها أتانا ، فنزلنا فأكلنا من لحمها ثم قلنا : أنأكل لحم صيد ونحن محرمون ؟ فحملنا ما بقي من لحمها • قال : أمنكم أحد أمره أن يحمل عليها أو أشار إليها ؟ قالوا : لا • قال : فكلوا ما بقي من لحمها •
ح – ٣/٢٨٥ ، م – ٥/٢٣٤ • ح – ٣/٢٨٧ ، م – ٥/٢٣١ ، ٢٣٦ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی ئەبوقەتادە لە باوکیەوە ریوایەت ئەکا ساڵی صوڵحی حودەیبییە باوکم لەگەڵ ئەصحابیا چوە دەرێ ، رەفیقەکانی ئیحرامیان بە عومرە دابەست باوکم داینەبەست • خەبەریش درا بە پێغەمەر ـ صلی الله

تعالی وسلم ـ کە دوشمنێك لە غەیقە تەمایەتی غەزوی بکا [پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێ‌فەرموون : کە ســـاحیلی بەحر بگرن تـا یەکدیگیر ئەبینەوە ، ســــــاحیلی بەحریان گرت • أخری خ ـ ٣/٢٨٥] پێغـەمـەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وســـلم ـ تەشـــریفی رۆیی ئێمەیش بەرەوپیری دوشمنەکە رۆیین ، لەو بەینەدا رەفیقەکانم شتێکیان بەدی کرد ، تەماشـای یەکتریان ئەکردو پێ‌ئەکەنین ، تێفـکریم رەوەیێ گـەور بوو • پەلامارم دانێ ، لە یەکێکیانمدا ، لە رۆییم خست ، یاریم لـە رەفیقەکانم ویست ، وتیان : یاریەت نادەین • قەمچییەکەم لێ‌کەوت نەیاندایەوە دەستم تـاخـۆم دابەزیمو هەڵمگرتەوە • لـە گۆشتی گـەورەکـەمان خـوارد ، بەعزێکمان وەرعیان‌کردو وتیان : ئێمە موحریمین چۆن لە گۆشـــتی راو ئەخۆین ؟ لەوە ترساین کە دوشمن لـە پێغەمەرمان ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ داببڕن • جارێ ئەسپەکەم تاو ئەداو ، جارێ بـە رەوت ئەڕۆییم • شەو بە پیاوێ لە بەنی غیفار گەییم لێم‌پرسی : پێغەمەرت ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ لە کوێ بەجێ‌هێشت ؟ وتی : لە (تەعهین) ئیرادەی وایـە لە سوقیا کە بەرابەر بە تەعهینە چێشتەخەو بکا • رۆییم تا بـە خزمەتی گەییم عەرزم‌کرد : (یا رسول الله) ئەصحابەکانت ســـەلامت لێ ئەکەن ئەترسن لێت‌دابڕێن لـە ســـەریان بەنـد ببـە • عـەرزم‌کـرد : (یا رسول الله) گەورێکم کوشت لێمان خوارد ، لە دواییدا وتمان : چۆن لە گۆشتی راو ئەخۆین ئێمە موحریمین ، لە زیادییەکەیم پێیە • فەرمووی : هیچ‌کەس لە ئێوە موعاوەنەتتان کردوە ، یـا ئیشـــــارەتتان پێ‌کردوە کـە بیکوژێ ؟ عەرزیان‌کرد : خەیـر • ئەمری پێ‌فەرموون بیخـۆن [لـە ریـوایـەتێـکا ئەفەرموێ : فەرمووی : هیچتان پێ‌ماوە ؟ عەرزیان‌کرد : رانێکمان پێ‌ماوە • وەری‌گرت‌و لێی‌خوارد م ـ ٥/٢٣٦] •

ئەم حەدیثەو حەدیثی صەعب ظاهیرەن نەوعە موبایەنەتێکیان هەیە کە لەوا ئەڵێ : پێغەمەر ـ صلی الله علیه وسلم ـ گۆشتی گەورەکەی لە صەعب قەبوڵ نەکرد ، لەم حەدیثەدا ئەفەرموێ : لێیخوارد • فەقەط بە قەرینەی ئەم حەدیثە ئەگەر موحریم ئیشارەت نەکا ، ئەمر نەکا ، موعاوەنەتی غەیرە موحریم نەکا بۆی دروستە لێی بخوا • لە حەدیثی صەعبا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وای ظەن بردوە کە صەعب بۆ ئەوی راو کردوە بۆیە لێی نەخواردوە • (والحاصل) مەسئەلە (مختلف فیە)ە تەماشای نەوەویو قەسطەلانی بکە لەم مەڵبەندەدا •

١٨٧/٣٤٨٨ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل عام الفتح [مكة] وعلى رأسه المغفر ، فلما نزعه جاء رجل [أبو برزة ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فقال : إن ابن خطل متعلق بأستار الكعبة ! فقال : اقتلوه ح ـ ٣/٣٠٤ ، م ـ ٦/٦٦ ، د ، ت ، جه ، ن •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : سالّی فەتحی مەککە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە تەشریفی داخلّی مەککە بوو کلاّوزرێی لەسەرا بوو ، کە دای گرت ئەبوبەرزە هاتە خزمەتی عەرزیکرد : ئیبنوخەطەل [کە ئەذیەتی پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە هەجوکردن زۆر ئەدا] خۆی بە ئەستاری کەعبەوە هەلآوەسیوە [یەعنی طەڵەبی عەفو ئەکا] فەرمووی : بیکوژن • کوژرا •

١٨٨/٣٤٨٩ ـ عن حرث [رضي الله تعالى عنه] قال : كأني أنظر إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على المنبر وعليه عمامة سوداء قد أرخى طرفيها بين كتفيه م ـ ٦/٦٩ •

١٨٩/٣٤٩٠ ـ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل يوم فتح مكة وعليه عمامة سوداء م ـ ٦/٦٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژى فەتحى مەككە تەشريفى داخلى مەككە بوو مێزەرێكى رەشى بەسەرەوە بوو • لە ريوايەتى حەرثا لكەكانى لە بەينى هەردوو شانى سەعادەتيا بەردابووەوە [رەنگە كلاوزرێكەى لەسەر مێزەرەكەوە لەسەر كردبێ بۆ موحافەظەى سەرى لە كلاوزرێكە • رەنگە لە ئيحراميشا نەبووبێ بۆيە سەرى داپۆشيوە ، ياخو لەبەر عوذر سەرى داپۆشيبێ • قەسطەلانى] •

١٩٠/٣٤٩١ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لقي ركباً بالروحاء فقال : من القوم ؟ قالوا : المسلمون • فقالوا : من أنت ؟ قال : رسول الله [صلى الله تعالى عليه وسلم]، فرفعت إليه امرأة صبياً فقالت : ألهذا حج ؟ قال : نعم ولك أجر م ـ ٦/٢٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە رەوحاء بە بەعزێ سوار گەيى پرسيى كە كێن ؟ عەرزيانكرد : موسولمانانين • ئەوانيش عەرزيانكرد : تۆ كێيى ؟ فەرمووى : رەسوولوڵلام • ژنێ منالێكى هەڵبڕى عەرزىكرد : بۆ ئەمە حەج هەيە ؟ فەرمووى : بەڵێ بۆ تۆيش ئەجرى هەيە •

١٩١/٣٤٩٢ ـ عن أبي هريرة قال : خطبنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : أيها الناس قد فرض الله عليكم الحج فحجوا • فقال رجل : أكلَّ عام يا رسول الله ؟ فسكت حتى قالها ثلاثاً • فقال رسول الله

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لو قلت نعم لوجبت ولما استطعتم • ثم قال : ذروني ما تركتكم فإنما هلك من كان قبلكم بكثرة سؤالهم واختلافهم على أنبيائهم • فإذا أمرتكم بشيء فأتوا منه ما استطعتم • وإذا نهيتكم عن شيء فدعوه م ـ ٢٩/٦ •

تەرجەمە :

= ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : = پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوطبەی بۆ ئەخوێندین فەرمووی : ئەی خەڵقینە خوا حەجی لەسەر فەرزکردوون حەج بکەن • پیاوێ هەڵی‌دایێ : (يا رسول الله) هەموو ساڵێ ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سکووتی فەرموو تا پیاوەکە سێ جاری تیکرار کردەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر بموتایە بەڵێ لەسەرتان واجب ئەبوو و نەتان ئەتوانی بیکەن • لە دواییدا فەرمووی : مادام من واز لە ئێوە بێنم [یەعنی شتتان لەسەر واجبو حەرام نەکەم] ئێوەیش واز لە من بێنن [ئەوەندەم لێ مەپرسن : ئەوە واجبە ؟ ئەوە حەرامە ؟!] چونکی میللەتی پێش ئێوە بەوە بەهیلاك چوون کە زۆریان شت لە پێغەمەرەکان پرسیوەو زۆریان لێ کۆڵیونەوەو چەندو چۆنیان لەگەڵ کردوون • هەر وەختێ ئەمرم بە شتێ پێ‌کردن بە قەدەر تاقەت بیکەن کە نەهیم لێ‌کردن تەرکی بکەن •

١٩٢/٣٤٩٣ ـ أخبر علي الأزدي أن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] علمهم أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان إذا استوى على بعيره خارجاً الى سفر كبر ثلاثاً ثم قال : (سبحان الذي سخر لنا هذا وما كنا له مقرنين ، وإنا إلى ربنا لمنقلبون)[1] أللهم إنا نسألك في سفرنا هذا البر

---

(١) الزخرف /١٣ •

والتقوى ، ومن العمل ما ترضى ، أللهم هون علينا سفرنا هذا ، واطْوِ عنـا بُعْده • أللهم أنت الصاحب في السفر ، والخليفة في الأهل ، أللهم إني أعوذ بك من وعثاء السفر [مشقته وشدته] وكآبة المنظر [تغير النفس من حزن] وسـوء المنقلب [المرجع] في المال والأهل ، واذا رجـع قالهن وزاد فيهن • آيبون تائبون ، عابدون لربنا حامدون • م ـ ٦/٤١ ، ترمذي •

١٩٣/٣٤٩٤ ـ عاصم الأحول = عن = عبدالله بن سرجس [رضي الله تعالى عنه] قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اذا سـافر يتعوذ من وعثاء السفر وكآبة المنقلب ، والحَور بعد الكون [بالنون ، قال إبراهيم الحربي : يقال : ان عاصماً وهِمَ فيه ، وصوابه الكور بالراء • وقال النووي : كلاهما روايتان صـحيحتان معناهما الرجوع من الإيمان الى العصيان ، والتفرق بعد الجمع ، حار نقض ، كان استقر ووجد ، كار عمامته لفّها •من النووي] ودعوة المظلوم ، وسـوء المنظر في الأهل والمـال م ـ ٦/٤٢ الترمذي •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەمەی فێری خەڵق ئەکـرد کـه پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ له وەختی تەشریف بردنیا بۆ سەفەرێ که سواری وشترەکەی ئەبوو و له سەری جێگیر ئەبوو ئـەم دۆعـایـەی ئەخوێن : سێ جار (الله أكبر)ی ئەکرد لـه دواییـا ئەیفەرموو : تەقدیس و تەنزیهی ئەو ذاتە ئەکەم کە ئەمەی بۆ موسەخخەر کردووین سواری ئەبین کە نەمانئەتوانی نزیکی بکەوین ، بە تەحقیق ئێمە هەموو روجووع ئەبینه لای خواو رەببی خۆمان • خوایە لـەم سەفەرەدا طەڵەبی خێرو تەقوات لێ ئەکەین [یەعنی له شەڕ لامانئدەی ، خێرمان بێنیە رێ کـە لـە بێئیطاعەیی ئەمری تۆ بمانپارێزێ] • له ئەعمال ئەوەت لێ طەڵەب ئەکەین که لێی رازی

بی • خوایا ئەم ســەفەرەمان لە ســـەر سووك‌و ئاسان‌بکەی ، دووریی ئەم سەفەرەمان بۆ طەی بکەیت‌و بی‌پێچیەوە • خوایا لە سەفەرا هەر تۆ رەفیقی لە ناو ماڵ‌و منالمانا هەر تۆی لە جێی ئێمە موحافیظیان بی • خوایا پەنا بە تۆ ئەگرم لــە ئەذیـەتی ســـەفەر ، لـە حوزن‌و غـــەم [لـە ئەثەری لە رووما دەرکەوێ] لە خراپ‌گەڕانەوەم بۆ ناو ماڵ‌و منال [یەعنی دەرحەقیان شتی خراپ نەبینم] •

کـە ئەگــەڕایەوە ئـەو دۆعایەی ئەفەرموو ئەوەیشی لێ زیاد نەکرد : ئەیفـەرموو : (آیبـون تائبون عابدون لربنـا حامدون) مـەعنـای نـە[1] (دعوات)ا رابورد • لە ریوایەتەکەی ترا لە دوای سووئی مونقەلەب ئەوەی لێ زیادکردوە : (والحور بعـد الکور (یا بعـد الکون) ودعوة المظلوم ، وسوء المنظر في الاهل والمال) : یەعنی ئیستیعاذە بە خوا ئەکەم لەمە کـە لە ئیمان روجووع بکەمەوە بۆ کوفر ، لە خێر بۆ شەڕ ، لـە جەمعی قەلب بۆ پەرێشانیی ، لە ئیستیقامەت بۆ چەوتیی ، لـە ئیســـــتیقرار بۆ تەزەلزول (مەعانی موحتەمەلە) لە دەعوەتی مەظلووم لە چاوپێکەوتنی شتی خراپ‌و زەرەر دەرحەقی ماڵ‌و منال •

حورمەتی مەککەو مەدینە :

١٩٤/٣٤٩٥ ـ عاصم الأحول قال : قلت لأنس بن مالك : ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أحَرَّمَ رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ المدينةَ ؟ قال: نعم ما بين كذا إلى كذا ، فمن أحدث فيها حدثا ، قال : ثم قال لي : هذه شديدة ، من أحدث فيها حدثاً فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين [وفي أخـرى : هي حرام ، لا يختلى خلاها ، من فعل ذلك فعليه لعنة الله والملائكـة والناس

(١) (دعوات) لە بەرگی شەشەمدا رابورد •

أجمعين م ـ ٦/٧٩] لا يقبل الله منه يوم القيامة صرفاً ولا عدلا • قال : فقال ابن أنس : أو آوى محدثاً م ـ ٦/٧٨ •

تەرجەمە :

عاصـــيمی ئەحوەل ئەفەرموێ : عەرزی ئەنەسی بنی مالیـــکم کـرد ـ رضي الله تعـالى عنه ـ : ئـايـا پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ مەدینەی حەرام كردوە ؟ فەرمووی : بەڵێ مابەینی ئەوێ تـا ئـەوێی حەرام كردوە ، فەرموویەتی : هەركەسێ شتێكی خراپی تیـا بكا ، لە پاشـــــا فەرمووی : ئەمە زۆر بە شیددەتە ، هەركەسێ شتێكی خراپی تیا ئیحداث بكا لەعنەتی خواو مەلائیكەو ئینسانی ، لەعنەتی هەموویانی لەسەر بێ ، لە رۆژی قیامەتا تۆبەو فیدیەی لێ قەبووڵ نابێ • ئیبنوئەنەس ئەفـەرموێ : ئەوەیشی فەرمووە : یا هەركەسێ پەنای كەسێ بـدا كـە شـتێكی خراپی ئیحداث كردبێ • لـە ریوایەتەكەی تـرا ئەفەرموێ : فەرموویەتی : مەدینە حەرامە گیای نادوورویتەوە ، هەركەســێ بیدوورێتەوە لەعنــەتی خواو مەلائیكەو هەموو ئینسانی لەسەر بێ •

[مازەریی ئەفەرموێ : لە مەعنای (صرف)و (عدل)ا خیلاف هەیە ؛ بەعزێك ئەڵێ : صەرف فەضیلەیە عەدل نافیلەیە • حەســــەنی بەصریی ئەفەرموێ : بـە عەكســەوەیە ، یەعنی عیبادەتی فەرزو سونتەتی لێ قەبووڵ ناكرێ • دوو سێ مەعنای تریشی هەیە • من النووي][1] •

قضاء نذر الحج عن الغير يجوز (٢) :

١٩٥/٣٤٩٦ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن امرأة من

(١) دانەر ـ خ ـ سەرباسەكەی بە ناوی مەككەو مەدینەوە نووسی ، بەڵام تەنها باسی مەدینەی كرد .

(٢) گێرانەوەی حەجی نەذركراو لە جیاتی مردوو دروستە .

جهينة جاءت الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت : إن أمي نذرت أن تحج فلم تحج حتى ماتت أفأ حج عنها ؟ قال : نعم حجي عنها، أرأيت لو كان على أمك دين أكنت قاضيته ؟ اقضوا الله فالله أحق بالوفاء ح- ٣/٣٠٨ أخرجه أيضاً في الاعتصام والنذور والنسائي في الحج •

تەرجەمە :

ژنێکی جوهەینە هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی کرد : دایکم لەسەر خۆیی نەذرکرد کە حەج بکا نەیکردو مرد بۆم دروستە بۆی بە قەزا بگێڕمەوە ؟ فەرمووی : بەڵێ بۆی بەقەزا بگێڕەرەوە ، ئەگەر دایکت قەرزی غەیری لەسەر بێ ئایا بۆی ئەدەیتەوە ؟ قەرزی خوایش بدەنەوە ، خوا لەخەڵق موستەحقترە کە قەرزی بدرێتەوە •

١٩٦/٣٤٩٧ ـ عن السائب بن يزيد [رضي الله تعالى عنهما] قال : حج بي مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأنا ابن سبع سنين [وفي رواية : حج بي أبي • وفي أخرى : حجت بي أمي ، أي حجا بي] وزاد الترمذي : في حجة الوداع ، القسطلاني] = ح - ٣/٣٢٢ = •

تەرجەمە :

سائیبی کوڕی یەزید ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : [لە (حجة الوداع) ا ، ت] لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عومرم حەوت ساڵ بوو باوکو دایکم حەجیان پێکردم •

(دون البلوغ) حەجکردن ئەوابی بۆ خۆیو ئەوی حەجی پێ بکا هەیە •

(دون البلوغ) شتێك ببیێ یا ببینێ کە گەورە بوو ریوایەتی بکا مەقبوولە •

١٩٧/٣٤٩٨ - أذن عمر - رضي الله تعالى عنه - لأزواج النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنهن] [غير زينب وسودة ، فقالا[1] : لا تحركنا دابة بعد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه -] في آخر حجة حجها فبعث معهن عثمان بن عفان وعبدالرحمن [بن عوف - رضي الله تعالى عنهما -] ح - ٣/٣١١ [وزاد ابن عساكر ، وكان معهن نسوة ثقات ، فقمن مقام المحرم ، أو أن كل الرجال محرم لهن • وزاد ابن عبدان في هذا الحديث عند البيهقي : فنادى في الناس عثمان : أن لا يدنو منهن أحد ، ولا ينظر إليهن إلا مد البصر ، وهن في الهوادج على الإبل ، وأنزلهن صدر الشعب ، ونزل عثمان وعبدالرحمن - رضي الله تعالى عنهما - بذنبه فلم يصعد إليهن أحد • رواه البخاري مختصراً • القسطلاني] •

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - تەرەددودی بوو لەمەدا کە ئەزواجی طاهیرات - رضي الله تعالى عنهن - بۆیان دروستە لە دوای ئەو بچنە سەفەر یان نا • لە دواییا لە ئاخری خەلافەتیا وای بۆ دەرکەوت کە دروستە • لە ئاخر حەجێکا کە خۆی تەشریفی چوو بۆ حەج ئیذنی دان کە حەج بکەن • ئیمامی عوثمانو عەبدورەحمانی بنی عەوفی لە خزمەتا ناردن [غەیری زەینەبو سەودە - رضي الله تعالى عنهما - تەشریفیان حەجیان ئەکرد ، ئەوان فەرموویان : دوای پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - هیچ حەیوان نابێ ئێمە ببزوێنێ[2]] کە عوثمانو عەبدورەحمان - علیهما

---

(١) هكذا في الاصل بدون تاء التانيث .

(٢) ئەگەر بیفەرموایە : نابێ هیچ حەیوانێ ئێمە ببزوێنێ .. رەوانتر ئەبوو .

رضوان الرحمان ـ لە خزمەتیانا چوون بۆ حەج ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ بانگی خەڵقی کرد : هیچ کەس نزیکی ئەزواجی طاهیرات نەکەوێ ، تا چاو بڕکا هیچ کەس تەماشایان نەکا ، ئەوانیش لە ناو کەژاوەدا بوون بەسەر وشترەوە لە مەنزلا لای سەرووی شیعبەوە دایبەزانن ، خۆیشیان لای خوارووی شیعبەوە دابەزین هیچ = کەس = سەرنەکەوتە لایان . بوخاریی ئەم حەدیثەی بە موختەصەریی ریوایەتکردوە . (من القسطلاني)] .

١٩٨/٣٤٩٩ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رأى شيخاً يهادي [يمشي . م] بين ابنيه [يتوكأ عليهما . م] قال : ما بال [شأن . م] هذا ؟ قالوا : نذر أن يمشي [إلى الكعبة] قال : إن الله عن تعذيب هذا نفسَهُ لغنيٌّ ، أمَرَهُ أن يركب ح ـ ٣١٥/٣ ، م ـ ١١٥/٧ . وعن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ وفيه : قال ابناه : يا رسول الله كان عليه نذر ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اركب أيها الشيخ ؛ فإن الله غني عنك وعن نذرك م ـ ١١٦/٧ .

١٩٩/٣٥٠٠ ـ عن عقبة بن عامر [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : نذرت أختي أن تمشي إلى بيت الله [حافية .] وأمرتني أن أستفتي لها النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاستفتيته ، فقال ـ صلى الله عليه وسلم ـ : لتمش ولتركب ح ـ ٣١٥/٣ ، م ـ ١١٦/٧ ، د .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پیاوێکی ئیختیاری دی لە بەینی دوو کوڕی خۆیا ئەڕۆیی گرانی خۆیی دابوە سەر ئەوان ، پرسیی : ئەمە بۆچی وا ئەکا ؟ کوڕەکانی

عەرزیانکرد : نەزری کردوە کە بە پێیان بچێ بۆ کەعبە • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : خوا غەنیە لەمـە عەذابی خۆی بـدا • فەرمووی : [ئەی ئیختیار سواربە خوا غەنیە لـە تۆو نەذری تـۆ • م] ئەمری پێفەرموو کە سوار بێ •

عەقەبەی کوڕی عامیر کە لە فوضەلای ئەصـحابە - رضي الله تعـالی عنه - ئەفەرموێ : [ئوممو حیببانی] خوشـــــکم نەذری کـــرد کـــە [بە پێخاوسیی] بچێ بۆ بەیتوللا ، ئەمری پێکردم کە پرسی بۆ بکەم لـە پێغەمەر - صلی الله تعـالی علیـه وسلم - لێمپرسی ، فەرمووی : = سا = بیشڕواو سواریش بێ •

عیبادەتکردن خێرە ، خۆئەزیەتدان خێری نیـە ، بەقەدەر تاقەت خـوا تەکلیف لە خەلق ئەکا •

بـە سواریی حەجکردن فەضلی زیاترە لەوەی کە بە پێیانبکرێ •

نەذرکردنی بە پێیان رۆیین نەذری تەرکی ئەفضەلە ، بۆیـە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەمری پێنەکردن کە نەذرەکەیان بەجێبێنن • وەکوو ئەوە وایە کە نەذر بکا کە دوو رکات نوێژی بێ ضەمسی سوورەتو بێ تەسبیحی روکووعو ســــــوجوود بکا ، دەزنوێژەکەی بێ بەجێهینانی سوننەتەکانی بشوا •

فەضلی مەککەو مەدینە ، حەرەمی مەدینە لە کوێوە تا کوێیە ؟

٢٠٠/٣٥٠١ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - أن النبي - صلى الله عليه وسلم - قال : حُرِمَ ما بين لابتي المدينة [دووشاخی بەردەلانی] على لساني • قال : وأتى النبي - صلى الله تعـالى عليه وسلم - بني حارثـة [وكانوا إذ ذاك غربي مشهد حمزة - رضي الله تعالى عنه -] فقال : أراكم ،

يا بني حارثة ، وقد خرجتم من الحرم ، ثم التفت فقال : بل أنتم فيه
ح - ٣/٣١٧ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە = ئەفەرموێ = پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بەینی دوو شاخی بەردەلانی مەدینە لە سەر زوبانی من خوا حەرامی کردوە • تەشریفی چوو بۆ بەنیحاریثە [ئەو وەختە لە طەرەفی غەربی مەشهەدی حەزرەتی حەمزەدا بوون ـ رضي الله تعالی عنه ـ] فەرمووی : ئەی بەنی حاریثە واتان ئەبینم کە لە حەرەمی مەدینە چوونە دەرێ ، لە پاشا ئاوڕی دایەوە [یەعنی بەملاو بەو لایا روانی] فەرمووی : خەیر ئێوە لە حەرەمان •

دروستە عالم حوکم بە ظەن بکاو لە پاشا ظەننەکەی تەصحیح بکا •

٣٥٠٢/٢٠١ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله عليه وسلم ـ قال : المدينة حرم من كذا إلى كذا [ما بين عائر ، جبل بالمدينة ، إلى ثور جبل صغير مدور خلف أُحُد في شماله] : لا يقطع شجرها ، ولا يحدث فيها حدث ، من أحدث حدثاً فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين
ح - ٣/٣١٦ ، م - في المناسك •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : مەدینە حەرەمە [یەعنی بە حورمەتە] لەوێوە تا ئەوێ [یەعنی لە عائیرەوە کە شاخێکە لە مەدینە ، تا ثەور کە گردێکی بچووکە لە پشت ئوحودەوەیە • ئەم ثەورە غەیری ثەوری مەککەیە] داری نابڕێ ، شتی موخالیفی کیتابو سوننەتی تیا ئیحداث ناکرێ ، هەرکەسێ بیکا لەعنەتی خواو مەلائیکەو ئینسانیان لەسەر بێ •

٣٥٠٣/٢٠٢ ـ عبدالله بن زيد بن عاصم أن رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن إبراهيم حرم مكة ودعـا لأهلهـا ، وإني حرمت المدينة كما حرم إبراهيم مكة ، وإني دعوت في صاعها ومدها بمثلي مادعا بـه إبراهيم لأهـل مكـة م ـ ٦/٧١ • وعن جابر ـ رضـي الله تعـالى عنـه ـ م ـ ٦/٧٢ • وعن رافع بن خديج ـ رضي الله تعالى عنه ـ نحوه م ـ ٦/٧١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئیبراهیم [علیـه الصلاة والسلام] مەککەی حەرام کرد [کە خراپەی تیا بکرێ] دۆعای بۆ ئەهالیەکەی کرد منیش مەدینەم حەرام کرد وەك ئیبراهیم [علیـه الصـــلاة والسلام] مەککەی حەرام کرد • منیش دۆعام کرد بۆ موددو مەنی مەدینە بە = دوو = میثلی ئەوەی کە ئیبراهیم [علیه الصلاة والسلام] دۆعای بۆ ئەهلی مەککە کرد •

٣٥٠٤/٢٠٣ ـ نافع بن جبير مروان بن الحكم [•••••] خطب الناس فذكر مكة وأهلها وحرمتها ، ولم يذكر المدينة وأهلها وحرمتها ، فناداه رافع بن خديج [رضي الله تعالى عنه] فقال : ما لي أسمعك ذكرت مكة وأهلهـا وحرمتها ، ولم تذكر المدينة وأهلها وحرمتها ، وقد حرم رسول الله ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما بين لابتيها ، وذلك عندنا في أديم خولاني إن شئت أقرأتكه ؟! قال فسكت مروان [•••••] ثم قال : لقـد سمعت بعض ذلك م ـ ٦/٧١ •

تەرجەمە :

نافیعی کوڕی جوبەیر ئەفەرموێ : مەروانی کوڕی حەکەم خوطبـەی بۆ خـەڵق خوێنـد ، ذیکری مەککەو ئەهـلی مەککەو حورمەتی مەککەی

کردو ، ذیکری مەدینەو ئەهلی مەدینەو حورمەتی مەدینەی نەکرد • رافیعی بنی خودەیج ـ رضي الله تعالى عنه ـ تێیخوڕی بۆ چیت لێ ئەبیێم دیکری مەککەو ئەهلی مەککەو حورمەتی مەککەت کردو ، دیکری مەدینەو ئەهلی مەدینەو حورمەتی مەدینەت نەکرد = لەگەڵ ئەوەدا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نێوانی دوو کێوە بەردەڵانی‌یەکەی مەدینەی حەرام کردوەو ، ئەمەمان لایە لە پێستێکی خەولانیدا ئەگەر حەز ئەکەی بۆت ئەخوێنمەوە ؟! = مەروان بێدەنگ بوو لە دواییدا وتی : بەعزێ لەوەم بیستوە ••••

٢٠٤/٣٥٠٥ ـ عن سعد بن [أبي وقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إني أحرم ما بين لابتي المدينة أن يقتل عضاهها ، أو يقتل صيدها • وقال : المدينة خير لهم لو كانوا يعلمون • لا يدعها أحد رغبة عنها إلا أبدل الله فيها من هو خير منه ، ولا يثبت أحد على لأوائها [شدته اوجوعها] وجهدها [مشقتها] إلا كنت له شفيعاً أو شهيدا يوم القيامة م ـ ٦/٧٢ •

تەرجەمە :

سەعدی کوڕی ئەبووەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من بەینی دوو شاخی مەدینە حەرام ئەکەم کە داڵو دڕکی قەطع بکرێ ، یا راوی بکرێ ، یا نێچیری بکوژرێ • فەرمووی : مەدینە چاکە بۆ ئەوان ئەگەر بزانن • هیچ کەس نیە کە لەبەر ئەمە حەزی لێ‌نەکاو بەجێی بێڵێ خوا تەبدیلی نەکا بە لەو چاتر • هیچ کەسێ نیە کە صەبرو ثەبات بکا لەسەر فەقیریو برسێتی ئەو کە رۆژی قیامەت من نەبم بە شەفاعەتخوازی یا فەرمووی : نەبم بە شاهیدی •

٣٥٠٦/٢٠٥ ـ عن عامر بن سـعد أن سـعداً [رضي الله تعالى عنه] ركب = إلى = قصره بالعقيق فوجد عبداً يقطع شجراً أو يخبطه فسـلبه . فلما رجـع سـعد جاءه أهـل العبد فكلموه أن يرد على غلامهم أو عليهم = ما أخذ من غلامهم = فقال : معاذ الله أن أرد شيئاً نفلنيه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبى أن يرد عليهم م ـ ٦/٧٥ .

تەرجەمە :

عامیری کوڕی سەعد ئەفەرموێ : سەعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ سوار بوو چوو بۆ ئەو قەصرەی کـە لـە عەقیق بوو عەبدێکی دی کـە دارێکی ئەبڕی یا ئەیشکانەوە . سەعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ شتومەکانی لێ سەند کە سەعد تەشریفی گەڕایەوە سەییدی عەبدەکە چوە خزمەت سـەعد داوای شتومەکی عەبدەکەی لێکردەوە . سەعد ـ رضي الله تعالى عنـه ـ فەرمووی : پەنا بە خوا کە من شتێك بدەمەوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەخشیبێتی بە من . نەیدایەوە .

کەسێ دارو درەختی مەدینە ببڕێ ، یا راوی تیا بکا دروستە بۆ ئەوەی ئیقتیداری بێ بەسەریا شتومەکی ئەو کەسـە زەوت بکا . قەولی قەدیمی شـافیعی وایە عولەمای تر موخالەفەیان کردوە . قەولی قەدیـم موختـارە موافیقی حەدیثی صەحیحە . (من النووي) .

٣٥٠٧/٢٠٦ ـ عن سفيان بن أبي زهير ـ رضي الله تعالى عنه : أنـه قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : تفتـح اليمن فيأتي قوم يَبِسُّونَ فيتحملون بأهليهم ومن أطاعهم والمدينـة خير لهم لـو كانوا يعلمون ! وتفتح الشام فيأتي قوم يَبِسُّـون فيتحملون بأهليهم ومن أطـاعهم والمدينة خير لهم لو كـانـوا يعلمون ! وتفتح العـراق فيأتي قوم

يَبِسُّون فيتحملون بأهليهم ومن أطاعهم والمدينة خير لهم لو كانوا يعلمون
ح - ٣/٣٢٢ ، م - ٦/٩٩ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : یەمەن فەتح ئەکرێ قەومێك یێن بە خۆشی خۆشی ماڵومناڵو ئەوانەی ئیطاعەیان بکەن هەڵەگرن بۆ یەمەن ، ئەگەر بزانن مەدینە بۆ ئەوان خێرترە لە یەمەن • دەرحەقی شامو عێراقیش بەو نەوعەی فەرموە •

٢٠٧/٣٥٠٨ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : سمعت سعداً - رضي الله تعالى عنه - قال : سمعت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : لا يكيد أهل المدينة أحد إلا انماع كما ينماع الملح في الماء
ح - ٣/٣٢٤ •

٢٠٨/٣٥٠٩ - وعنه : ولا يريد أحد = أهل = المدينة بسوء إلا أذابه الله في النار ذوب الرصاص أو ذوب الملح في الماء م - ٦/٧٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هیچ کەس نیە کە فێڵێ لە ئەهلی مەدینە بکا ، قەصـــدی خراپییێکیان دەرحەق بکا ئیللا = خوا = ئەو کەسە ئەتوێنێتەوە وەك قورقوشم لەئاگرا یا وەك خوێ لە ئاوا ئەتوێنێتەوە [وەك بەنی ئومەییەی توانەوە کە موحارەبەیان لەگەڵ ئەهلی مەدینەکرد ، سەرکردەکەیان موسلیمی کوڕی عەقەبە بوو لەگەڕانەوەیا تۆپی ، یەزیدی لەعین لە دوای ئەو تۆپی (النووي)] •

٢٠٩/٣٥١٠ - أسامة بن زيد - رضي الله تعالى عنهما - قال : أشرف النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - على أُطُم من آطام المدينة ، فقال : هل

تـرون ما أرى ؟ إني لأرى مواقـع الفتن خـلال بيوتـكم كمواقـع القطـر ح ـ ٣٢٤/٣ ، ح ـ ٥٠/٦ ، م ـ ٣٤٨/١٠ • كتب في الفتن[1] •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوە سەر قەڵایێ لـە قەڵای مەدینە ، فەرمووی: ئایـا ئەوەی من ئەیبینم ئێوەیش ئەیبینن ؟ من جێی ئەو فیتنەیانە ئەبینم لە بەینی ماڵەکانتانا وەك جێقەترەی باران •

٣٥١١/٢١٠ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أمرت بقرية تأكل القرى ، يقولون يثرب ، وهي المدينـة ، تنفي الناس كما ينفي الكير خَبَثَ الحديد ح ـ ٣١٩/٣ ، م ـ ٩٤/٦ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = فەرمووی : = خـوا ئەمری پێکردم بچمە شارێ شاران ئەخوا [شاری شـارخۆرە] پێی‌ئەڵێن یەثریب [ناوی یەکێـکە لە عەمالیقە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەزی لەم ناوە نەکردوە چونکی دەلالەت لە تەثریب ئەکا کـە بە مەعنا تەوبیخە] ئەو شارە مەدینەیە ئینسانی پیس ناگرێتە خۆی وەك مووشـــــــەدەمەی ئاسنگەر کە پیسی ئاسن لائەبا •••••

٣٥١٢/٢١١ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : كـان الناس إذا رأوا أول الثمر جاؤا به إلى النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فإذا أخذه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اللهم بارك لنـا في ثمرنا ، وبارك لنا في مدينتنا ، وبارك لنا في صـــاعنا ، وبارك لنا في مدّنـا

---

(١) بڕوانە ل : ٨٥ی بەرگی سێیەمی ئەم کتێبە •

[بركة مع بركة • أخرى م] اللهم إن إبراهيم - عليه الصلاة والسلام - عبدك وخليلك ونبيك ، وإني عبدك ونبيك ، وإنه دعاك لمكة وإني أدعوك لمدينة بمثل ما دعاك لمكة ومثله معه • قال : ثم يدعو أصغر وليد له فيعطيه ذلك الثمر م - ٦/٨٥ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : خەڵق لە نۆبەرەی میوەیانەدی ئەیانهێنایە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - كە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - میوەكەی وەرئەگرت ئەیفەرموو : خوایا بەرەكەت بخەرە میوەمان ، بەرەكەت بخەرە مەدینەمان ، بەرەكەت بخەرە صاعمان ، بەرەكەت بخەرە (مود)مان [بەرەكەت لەگەڵ بەرەكەت] خودایا ئیبراهیم - عليه الصلاة والسلام - عەبدی تۆیەو خەلیلی تۆیەو پێغەمەری تۆیە ، من عەبدی تۆمو پێغەمەری تۆم ، ئەو دوعای بۆ مەككە كرد من دوعا بۆ مەدینە ئەكەم بەوەی ئەو دوعای بۆ مەككە كردو ئەوەندەی‌تر لەگەڵ ئەو • لە پاشا كام لەوێدا لە هەموو منداڵتر بوو بانگی ئەكرد ئەو میوەیەی ئەدایێ •

خەڵق بۆیە ئەو نۆبەرەیان ئەبردە خزمەت تا نائیلی بەرەكەتی دوعای بەرەكەتی بن • پێغەمەریش - صلى الله تعالى عليه وسلم - دوعاكەی تەخصیص نەئەكرد بە یەكێكەوە تەشمیلی هەموو ئەهلی مەدینەی ئەكرد ، میوەكەیشی ئەدا بە منداڵ ؛ چونكی منداڵ لە گەورە حەریصترە بۆ ئەوەو بە بەرەكەتی میوە وەرگرتن لە دەستی موبارەكی نەشئەت لەسەر خێرو بەرەكەت بكا •

٣٥١٣/٢١٢ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : حرم رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ما بين لابتي المدينة • قال أبو هريرة :

فلو وجدت الظباء [ترتع بالمدينة • آخـرى م] ما بين لابتيها ما ذعرتهـا • وجعـل اثنـي عشـر ميـلا حـول المدينة حمى م ـ ٨٤/٦ ، ح ـ ٣٢١/٣ إلى وجعل بفرق في اللفظ فقط ، ت ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوھورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مابەینی دوو شاخی مەدینەی حەرامکردوە ، لە بەر ئەوە ئەگەر لە بەینی ئەو دوو شاخەدا ئاسك ببینم بلەوەڕێ نایترسێنم • پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ دوانزە میلی لـە دەوری مەدینـە کـردوە بە حیما[1] •

٣٥١٤/٢١٣ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : يتركون المدينة [في آخر الزمان] على خير ماكانت [وعن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ على أعمر ما كانت] لا يغشاها إلا العوافِ ، يريد عوافي السـباع والطير [أي اللاتي تطلب أقواتها] وآخر من [يموت و] يحشـــر راعيان من مزينة يريدان المدينة ينعقان [يصبحان] بغنمهما ، فيجدانها وحوشا [ذات وحوش غير مسكونة] حتى إذا بلغا ثنية الوداع خرّا [سـقطا] على وجوههما ح ـ ٣٢١/٣ ، م ـ ١٠١/٦ •

تەرجەمە :

ئەبوھورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست کە خەڵقی مەدینە ـ مەدینە لەسەر حاڵەتێکی خێرتر [ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لەسەر حاڵەتێکی

(١) قـــەدەغـــە •

مەعموورتر] = لە هەموو حاڵەتێ = بەجێ یێڵن ، غەیری طەیرو دڕندەو وەحشی نایێتە ناو ، ئاخرکەسێ کە حەشرئەکرێ‌و ئەمرێ دوو شوانن لە موزەینە ، ئیرادەی مەدینە ئەکەن ، دەنگ لە مەڕەکانیان ئەکەن ، چاویان بە مەدینە ئەکەوێ چۆڵە غەیری وەحشی هیچی تری تیا نیە ، تا ئەگەنە (ثنية الوداع) بە دەمەوە ئەکەون یەعنی ئەمرن •

[قازی عەیاض ئەفەرموێ : ئەم تەرکی مەدینەیە ئەو وەختەیە کە موعاویە بوو بە فەرانی شام‌و مەدینەی بەجێ‌هێشت • لەو وەختەدا بۆ دین‌و دنیا مەدینە لە هەموو وەختێکی باشتر بوە • عولەمای زۆرتر = بوە = مەعموورتر بوە • لە فیتنەی بەنی ئومەییەدا ئەکثەری خەڵق ریحلەتیان لێ‌کرد ، میوەو بەرەکەتی بۆ وەحشیی مایەوە • موودەتێ بە چۆڵی مایەوە ، لە پاشا وردە وردە مەعموور بۆوە •

ئیمامی نەوەویی ئەفەرموێ : ئەم تەرکە لە ئاخری زەمانا ئەبێ ، بە قەرینەی قسەی شوانەکان • بوخاریی ئەفەرموێ : حادیثەی شوانەکان ئێشتا واقیع نەبوە ، ئەگەر ببوایە بە تەواتور نەقڵ ئەکرا ، ظاهیر وایە لە صەعقەی نەفخی صوورا ئەبێ •

قەسطەلانی ئەفەرموێ : ئیحتیمالی هەیە ، قسەی شوانەکان حەدیثێکی ترە تەعەللوقی بە پێشەوە نیە • ئیختیلافی نەوەوی‌و قاضی عەیاض لەوەوە نەشئەتی‌کردوە • قەسطەلانی] •

٥١٥/٢١٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : تبلغ المساكن أهاب أو يَهاب • قال زهير : قلت لسهيل [راويان] : فكم ذلك من المدينة ؟ قال : كذا وكذا ميلا م ـ ٣٦٦/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : مەسـاکینی مەدینە ئەگاتە ئەهاب یا فەرمووی : یەهاب • زوهەیر ئەفەرموێ : لـە سـوهەیلم پرسیی : ئەهـاب یـا یەهـاب لـە مەدینەوە چەندە ؟ فەرمووی : ئەوەندەو ئەوەندەیە •

٢١٥/٣٥١٦ - عن أبي سعيد مولى المهري أنه أصابهم بالمدينة جهد وشدة ، وأنه أتى أبا سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] فقال له : إني كثير العيال وقد أصابتنا شدة فأردت أن أنقل عيالي الى بعض الريف [أرض ذات زرع وخصب] فقال أبو سعيد : لا تفعل الزم المدينة ، فإنا خرجنا مع نبي الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أظن أنه قال : حتى قدمنا عسفان فأقام بها ليالي ، فقال الناس : والله ما نحن ههنا في شيء وان عيالنا لخلوف ما نأمن عليهم ! فبلغ ذلك النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : ما هـذا الذي بلغني من حديثكم ؟ ما أدري كيف قال والذي أحلف به ، أو والذي نفسي ؟ بيده لقد هممت ، أو إن شئتم ، لا أدري أيتهما قال : لآمرن بناقتي ترحل ، ثم لا أحل لها عقدة حتى أقـدم المدينـة • وقال : اللهم إن إبراهيم - عليه الصلاة والسلام - حرّم مكـة فجعلهـا حرماً ، وإني حرمت المدينـة حراماً ما بين مأزميها [جبليها] أن لا يهراق فيها دم ، ولا يحمل فيها سـلاح لقتال ، ولا تخبط فيها شجرة إلا لعلْفٍ • اللهم بارك لنا في مدينتنا ، اللهم بارك لنا في صاعنا ، اللهم بارك لنا في مدنا • اللهم بارك لنا في صاعنا ، اللهم بارك لنا في مدنا • اللهم بارك لنا في مدينتنا • اللهم اجعل مع البركة بركتين • والذي نفسي بيده ما من المدينة شِعب ولا نقب إلا عليه ملكان يحرسـانهـا حتى تقدموا إليها • ثم قال للناس : ارتحلوا فارتحلنا فأقبلنا الى المدينـة • فوالذي نحلف به أو يحلف به ، الشك من حماد ، ما وضـعنا رحالنا حين

دخلنا المدينة حتى أغار علينا بنو عبدالله ابن غطفان وما يهيجهم قبل ذلك شيء م - ٦/٨٥ •

٣٥١٧/٢١٦ - وعنه أنه جاء أبا سعيد الخدري ليالي الحرة [الفتنة المشهورة التي نهبت فيها المدينة سنة ٦٣] فاستشاره في الجلاء من المدينة ، وشكا إليه أسعارها وكثرة عياله ، وأخبره أن لا صبر له على جهد المدينة ولأوائها • فقال له : ويحك ! لا آمرك بذلك ؛ إني سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : لا يصبر أحد على لأوائها فيموت إلا كنت له شفيعاً أو شهيدا يوم القيامة إذا كان مسلما م - ٦/٨٩ •

٣٥١٨/٢١٧ - وعن أبي سعيد [رضي الله تعالى عنه] أنه سمع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : إني حرمت ما بين لابتي المدينة كما حرم إبراهيم [عليه الصلاة والسلام] مكة وقال [ابن نمير] : ثم كان أبو سعيد يأخذ ، وقال أبو بكر يجد أحدنا في يده الطير فيفكه من يده ثم يرسله م - ٦/٨٩ •

٣٥١٩/٢١٨ - وعن سهل بن حنيف [رضي الله تعالى عنه] قال : أهوى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بيده الى المدينة فقال : إنها حرم آمن م - ٦/٨٩ •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی مەولای میهریی ئەفەرموێ : لە مەدینەدا گرانیو شیددەتێکمان بەسەراهات ، چوومە لای ئەبوسەعیدی خودریی - رضي الله تعالى عنه - عەرزمکرد : کە عەیالم زۆرە تووشی گرانی بووین ، ئیرادەم وایە عەیالەکەم بەرمە جێیەکی بەزەراعەتو هەرزانیی • فەرمووی : مەیکە لازمی مەدینە ببە ؛ ئێمە لە خزمەت پێغەمبەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم -

چووینەدەرێ ، ظەننم وایە کە ئەبوسەعید فەرمووی : تا گەیینە عەســـفان چەند شەوێ تەشریفی لەوێ ئیقامەتی فەرموو ، خەڵق وتیان : ئێمە ئیشمان چیە لێرە ماڵومناڵمان لەوێ بەجێ‌هێشتوە لێیان ئەمین نین شتێکیان بەسەر بێ ؟! ئەمە گەیی‌یەوە بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەو قسەیە چیە لەئێوەوە بە من گەییوەتەوە؟ قەسەم بەوەی سوێندی‌پێ‌ئەخۆم! یا فەرمووی : قەسەم بەوەی نەفسم لە دەستی قودرەتیایەتی ! نیەتم وایــە ، یا فەرمووی : ئەگەر هەوەستان هەیە • نازانم کامیانی فەرموو • ئەمر ئەکەم وشترەکەکۆپانی لێ بکرێ گرێییێکی ناکەمەوە تا ئەچمە مەدینە • لە پاشا فەرمووی : خوایا ئیبراهیم ـ علیه الصـــلاة والسلام ـ مەککــەی حــەرام کردوە ، کردوویەتی بە حەرەم ، منیش مەدینە مابەینی دووشاخەکەی حەرام ئەکەم کە خوێنی تیا نەڕێژرێ ، بۆ شــەڕ سیلاحی تیاهەڵنەگیررێ ، داری ـ نەڵاکەی نەبێ بۆ حەیوان بوەرێنرێ ـ لق‌و پۆپەکەی تێك‌نەشکێنرێ • خوایا بەرەکەتمان بۆ بخەیتە مەدینەمانەوە ، بەرەکەت بخەیتە صاعمانەوە ، بەرەکەت بخەیتە مودمانەوە • دوو جاری فەرموو بەرەکەت لەســـــەر بەرەکــەت • قەسەم بەوەی کە نەفسم لە دەستی قودرەتیایە ! هیچ شـــــــیوێك‌و هیچ کەلەبەرێکی مەدینە نیە کە دوو مەلائیکەی لەسەر نەبێ کە پاسی بکەن تــا ئەچنەوە مەدینە • لە پاشا ئەمری کــرد بــە خــەڵق بارکەن ، بارمان کردو روومان‌کردە مەدینە • قەسەم بەوە کە سوێندی پێ ئەخۆین یا فەرمووی : سوێندی پێ ئەخورێ • حەمماد بە شك کەوتوە • کە گەیینە مەدینە بارمان نەخست تا بەنو عەبدوڵلا کوڕی غەطفان دای‌بەسەرمانا ، کــەچی لــە پێش ئەوەدا تا ئەو وەختە کەس مەدینەی نەخستبوە هەیەجانەوە[1] •

---

(١) واتە : کەس پێش ئەوکاتە مەدینەی نەشڵەژانوە •

ئەبوسەعیدی = مەولای = میهریی ئەفەرموێ : ساڵی فیتنەی حەڕڕە [کە بەنوئومەییە دایان بەسەر مەدینەداو تاڵانیان کردو فیتنەو فەسادێکی زۆریان تیاکرد] چوومە خزمەت ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ شکاتی گرانیو ماڵو منداڵی زۆرم لە خزمەتا کرد ، تەدبیرم لە خزمەتا کرد کە تەرکی مەدینە بکەم ، فەرمووی : ئەمرت پێناکەم کە جەلای(۲) وەطەن بکەی ، لە پێغەمەرم بیست ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : هەر موسوڵمانێ صەبر لەسەر شیددەتو گرانیی مەدینە بکاو بمرێ لە رۆژی قیامەتا ئەبم بە شەفیعی ، یا فەرمووی بە شاهیدی •

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : چۆن ئیبراهیم ـ عليه الصلاة والسلام ـ مەککەی حەرام کردوە منیش مابەینی دووشاخی مەدینەم حەرام کردوە • عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەفەرموێ : ئەبوسەعیدی باوکم طەیری لە دەستی یەکێکمانا ببینیایە ئەیگرتو بەرەڵای ئەکرد •

سەهلی کوڕی حەنیف ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە دەستی موبارەکی ئیشارەتی مەدینەی فەرموو ، فەرمووی : ئەمە حەرەمێکی بە ئەمنیەتە •

٣٥٢٠/٢١٩ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جاء أعرابي الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فبايعه على الإسلام • فجاء من الغد محموماً ، فقال : أقلني • [بيعتي • م] فأبى ثلاث مرار • فقال : المدينة كالكير تنفي خَبَثها وينصع طيِّبَها ح ـ ٣٢٦/٣ ، م ـ ٩٦/٦ وفيه : فخرج الأعرابي فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •••

(۲) واتە : ڕێگەت نادەم نیشتمانت ـ کە مەدینەیە ـ بەجێبێڵی •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەعرابیێ هاتـە خزمـەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر ئیسلامەتی بەیعەتی لە خزمەتا کردبوو • سبەینێ هاتە خزمەتی تای لێ‌هاتبوو ، عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) بەیعەتەکەم فەسخ‌بکەرەوە • پێغـەمـەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ ئیبای‌کرد تا سێ جار رەددو بەدەل بوو لە بەینا [ئەعرابییەکە رۆیی] پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : مەدینە وەکوو کوورەی ئاسنگەر وایە پیسی خەڵق لائەبا خالیصی ئەمێنێتەوە •

ئەو پیاوە طەلەبی فەسخی بەیعەتی ئیســـــلامەتی نەکرد گینا مورتەد ئەبوو ، ئەمربەکوشتنی لازم بوو • طەلەبی فەسخی هیجرەتی بوو لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کەسێ هیجرەتی بکردایە حەرام بوو بگەرێتەوە بۆ وەطەن ، بۆیە پێغەمەر ـ صلی الله علیه وسلم ـ بەیعەتەکـەی فەسخ نەکردەوە •

۲۲۰/۳۵۲۱ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اللهم اجعل بالمدينة ضـــعفي ما جعلت بمكة من البركة ح ـ ۳/۳۲۷ ، م ـ ٦/۸۱ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ فەرمووی : خوایـا دوو ئەوەندەی مەککە بەرەکەت بخەرە مەدینەوە •

۲۲۱/۳۵۲۲ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان إذا قدم من سفر فنظر الى جدرات المدينة أوضـــع راحلته [أسرعها] وان كان على دابة حركها من حبها ح ـ ۳/۳۲۸ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە تەشریفی لە سەفەرێ بهاتایەوە تەماشای دیوارەکانی مەدینەی ئەکردو وشترەکەی خێرا لێئەخوڕی ، ئەگەر سواری ولاّغ بوایە ئەیخستە حەرەکە لەبەر حوبی مەدینە •

عمر بن عبدالعزيز [رضي الله تعالى عنه] يسأل السائب بن يزيد يقول : هل سمعت في الإقامة بمكة شيئاً ؟ فقال السائب : سمعت العلاء بن الحضرمي [رضي الله تعالى عنه] يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : للمهاجر إقامة ثلاث بعد الصدر بمكة، كأنه يقول لا يزيد عليها م ـ ٦/٥٤ •

تەرجەمە :

عومەری کوڕی عەبدولعەزیز ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە سائیبی کوڕی یەزیدی پرسی دەرحەقی بەندبوون لە مەککەدا هیچت بیستوە ؟ فەرمووی : لە عەلای کوڕی حەضرەمیم بیست ئەیفەرموو : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : بۆ موهاجیر لە دوای گەڕانەوە بۆ مەککە بۆی دروستە سێ رۆژی تیا دابنیشێ • (كأنه) ئەیفەرموو : زیاتر تیادانەنیشێ •

٣٥٢٣/٢٢٢ ـ عن جابر بن سمرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن الله سمى المدينة طابة م ـ ٦/٩٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : خوا مەدینەی ناوناوە طابە •

٣٥٢٤/٢٢٣ ـ عن يحنّس مولى الزبير [وفي أخرى مولى مصعب بن الزبير] أخبر [قطنا الخزاعي ، أحد الرواة] أنه كان جالســـاً عند عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] في الفتنة فأتته مولاة له تسلم عليه ، فقالت : إني أردت الخروج يا أبا عبدالرحمن اشتد علينا الزمان ! فقـال لهـا عبدالله [رضي الله تعالى عنه] : اقعدي لَـكاعِ [أي لئيمة ، أو غبية ، أو صغيرة] فإني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لا يصبر على لأوائها وشدتها أحد إلا كنت له شهيدا أو شفيعا يوم القيامة م ـ ٩١/٦ ٠

تەرجەمە :

يوحەنيس ئازادكراوى زوبەيـر [رضي الله تعـالى عنــه] ئەفەرموێ : لــە خـزمـەت عەبدوڵلاى كـوڕى ئيمامى عومـەرا ـ رضـي الله تعـالى عنه ـ دانيشـــتبووم لـە زەمانى فيتنە [ى بەنى ئومەييە]دا جارييەيەكى ئازادكراوى عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ هاتە خزمەتى سەلامى لىٚ‌كرد عەرزى‌كرد : (يا أبا عبدالرحمن) تـەمـام وايـە لـە مەدينە بچمـە دەرێ ، زەمانەمان لەســـــەر بەشيددەت بوە ! عەبدوڵلا ـ رضي الله تعـالى عنه ـ پێى‌فەرموو : ئەى بىٚ‌غيرەت دانيشە ، لە پێغەمەر ـ صلى الله تعــالى عليــه وسلم ـم بيست ئەيفەرموو : نيە هيچ كەسێ كە صەبر بكا لەسەر شيددەتى مەدينە كە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ڕۆژى قيامەتا بۆى نەبێ بە شاهيد ، يا فەرمووى : بۆى نەبێ بە شەفاعەتخواز ٠

لە ئەبوهورەيرەيش ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەصلى شـــەفاعەت يـا شەهادەت بۆ صەبركردن لەســـــەر شـــيددەتى مەدينە ريوايەت‌كراوە م ـ ٩١/٦[1] ٠

---

(١) حەديثى ژمارە (٣٥٠٥/٢٠٤)يش لەم حەديثە دەچێت .

٢٢٤/٣٥٢٥ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يأتي على الناس زمان يدعو الرجل ابن عمه وقريبه : هلم إلى الرخاء ، هلم إلى الرخاء ! والمدينة خير لهم لو كانوا يعلمون • والذي نفسي بيده ! لا يخرج منهم أحد رغبة عنها إلا أخلف الله فيها خيرا منه • ألا إن المدينة كالكير تخرج الخبيث ، لا تقوم الساعة حتى تنفي المدينة شرارها كما ينفي الكير خبث الحديد م ـ ٦/٩٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خەڵق زەمانێکیان بەسەرا یێ پیاو ئامۆزاو خزمی خۆی دەعوەت ئەکا پێیان ئەڵێ : حازربن برۆین بۆ جێی فەرەحی و هەرزانیی = دوو جار = ئەگەر پێ بزانن مەدینە بۆیان لەو جێیە چاترە • قەسەم بەوەی کە نەفسی منی لە دەستی قودرەتایە ! هیچ کەس نیە کە رەغبەتی دانیشتنی مەدینەی نەمێنێ و لێی بچێتەدەرێ خوا لە دوای ئەو یەکێکی لەو باشتر نەیێنێتە مەدینەوە • خەبەرتان بێ کە مەدینە وەکوو مووشەدەمەی ئاسنگەر وایە ئینسانی خەبیث لە خۆی ئەکاتە دەرێ ، تا مەدینە ئینسانی خراپ لە خۆی دەفع نەکا قیامەت هەڵناستێ • وەك مووشەدەمە کە پیسیی لە ئاسن دەرییێنێ مەدینەیش ئینسانی خراپ و پیس لە خۆی دەفع ئەکا ئەمجا قیامەت هەڵەستێ •

٢٢٥/٣٥٢٦ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : لما قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المدينة وعك أبو بكر وبلال ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فكان أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] إذا أخذته الحمى يقول :

كل امرئ مصبح في أهله
والموت أدنى من شراك نعله

وكان بلال [رضي الله تعالى عنه] إذا أُقْلع عنه الحمى يرفع عقيرته يقول :

ألا ليت شعري هل أبيتن ليلة
بواد [ويروى بفج] وحولي إذْخر [زورِناتك] وجليل ؟
وهل أرِدَن يوما مياهَ مَجَنَّةَ ؟ [موضع بقرب مكة]
وهل يبدون لي شامة وطفيل ؟

[جبلان على نحو ثلاثين ميلا ، ست ساعات من مكة وقيل : الشامة جبل من حدود هَرْشى مشرف هو وشامة على مجنة ، أو عينان . من القسطلاني] قال بلال : اللهم العن شيبة بن ربيعة ، وعتبة بن ربيعة ، وأمية بن خلف كما أخرجونا من أرضنا الى أرض الوباء . ثم قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : اللهم حبب إلينا المدينة كحبنا مكة أو أشد . أللهم بارك لنا في صاعنا وفي مدنا ، وصحِّحْها لنا ، وانقل حماها الى الجُحْفة ! قالت : وقدمنا المدينة وهي أوبأ أرض الله . قالت : فكان بطحان [واد في صحراء المدينة] يجري نجلا ، تعني ماء آجنا [گەرِاو] ح - ٣٢٩/٣ ، م - ٨٩/٦ .

تەرجەمە :

حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی هاتە مەدینە حەزرەتی ئەبوبەکرو بیلال تووشی لەرزوتا بوون - رضـي الله تعالى عنهما - حەزرەتی ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - کە تای لێ بهاتایە ئەم بەیتەی ئەفەرموو کە مەعنای وایە : کوللی پیاوێ پێی ئەڵێن : سبەینێت بەخێر بێ ، حاڵ وایە مردن لێوە لە قایشـی ئاوزەنگیەکەی نزیکترە [یەعنی فەرقی غەریبو غەیری غەریب

نیە ، فەرقی ئەم شارو ئەو شار نیە ، وە نیە سەبەبی نەخۆشـیەکەم هاتنە مەدینە بێ ، لە طەرەفی خواوەیە] بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە تایەکەی بەری ئەدا دەنگی لێهەڵەبڕی ئەم دوو بەیتەی ئەخوێندەوە کـە مەعنـای وایە : ئەی قەوم کاشکی بمزانیایە ئایا لە وادییێکا شەو رۆژئەکەمەوە کە لە دەورم زوڕناتكو گیای جەلیل بێ ؟! کـە گیایێکە کەڵو کونی خانووی پێئەگرن • ئـایـا ئەچمە سـەر ئاوی (مجنة) کـە نزیکی مەککەیـە ؟ ئـایـا شـاخی شـامەو جەلیلم بۆ دەرەکەوێ ؟! هەم بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: خوایا شـەیبەی کوڕی رەبیعەو ، عوتبەی کوڕی رەبیعەو ، ئومەییەی کوڕی خەلەف بە لەعنەتکەو لـە رەحمەتی خۆتیـان دوورخەرەوە ؛ چونکی ئێمەیان لە ئەرزی خۆمان ، کە مەککەیە ، دەرکرد بۆ ئەرزێکی دەرداوی نەخۆشیی زۆر [تەماشـای حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بکە کە هەموو شتی لـە خواوە زانیوە ، ئەسبابی لە لا هیچ بوەو تەمەننای گەڕانەوەی وەطەنی نەکردوە ، تەماشای حەزرەتی بیلال کە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە ئەسبابی بینیوەو تەمەننای گـەڕانەوەی وەطەنی کردوە • بۆیە حەزرەتی صـەدیقی ئەکبەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەضلی بوە بەسەر هەموو ئەصـحابی کیراما ـ رضـي الله تعـالى عنهم أجمعين ـ] •

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ فەرمووی : خوایە وەکوو مەککەت لە لا خۆشەویست کردووین مەدینەیشمان لە لا وا خۆشەویست بکەو لەومان لە لا خۆشەویستر بکە • خوایا بەرەکەت بخەیتە صـاعو مودمـان ، مەدینەمـان بۆ ساغو بێ نەخۆشیی بکە ، تایەکەی نەقڵ بکە بۆ جوحفە ، کە ئەو وەختە جێی موشریکان بوە ، تا نەیانپەرژێتە سەر ئێمە •

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : هاتینە مەدینە ئەرزێکی صاحێب دەردو نەخۆشیی بوو ، بوطحان ، کە شیوێکی مەدینەیە ، ئاوێکی گەڕاوی لەبەر ئەڕۆیی •

٣٥٢٧/٢٢٦ ـ عن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : اللهم ارزقني شهادة في سبيلك ، واجعل موتي في بلد رسولك ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ح ـ ٣/٣٣٠ •

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ دۆعای کردو فەرمووی : خوایا لە ڕێی تۆدا شەهیدیم بکە بە رزق ، لە مەدینەی رەسوولی خۆت ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بمرێنە • [خوا ـ عز وجل ـ هەردوو دۆعاکەی قەبووڵ کرد] •

٣٥٢٨/٢٢٧ ـ عن زيد بن ثابت ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إنها طيبة ، يعني المدينة ، وأنها تنفي الخَبَثَ كما تنفي النار خبث الفضة م ـ ٦/٩٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مەدینە (طيبه)یە پیسی لە خۆی لائەبا وەکوو ئاگر پیسیی زیو دەفع ئەکا •

[ئەم ئەحادیثی فەضلی مەککەو مەدینە دەلالەت ئەکا کە مەدینە فەضلی دووچەندانەی بەڵکە زیاتر هەیە بەسەر مەککەدا ، چونکی مەککە ئەگەر چی ئەشرەفی بیلادەو کەعبەی تیایەو حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیە الصلاة والسلام ـ دۆعای بەرەکەتی بۆ کردوە •• مەدینە رەوضەی موطەههەرەی تیایە ، جەسەدی شەریفو رۆحی پاکی (خاتم الأنبیا)ی تیایە ـ علیە

الصلاة والسلام ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دۆعای بۆ کردوە ، دۆعای دووچەندانەی بەرەکەتی مەککەی بۆ کردوە • مەککە ئینسانی پیس قەبووڵ ئەکا ، مەدینە تا رۆژی قیامەت ئینسانی پیس ناگرێتە خۆی • جەسەدی حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ لە مەککەدا نیە • ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ خەلیلی خوایە ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حەبیبی خوایە • ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ نەخۆشیی لە مەککە دەرنەکردوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەخۆشیی عوموومیی لە مەدینە کردۆتە دەرێ • عەجوەی[1] مەدینە ئەمانە لە زەهر • خورمای مەککە وا نیە • والله أعلم • رەشید بابان] •

حەج تەواو بوو خوا بیکا بە نەصیبی منو مەلا حسەین لە مەدینەدا بمێنینەوە ئامین ، ١٩٤١/١٢/٨ ، ١٩ ذي القعدة • (ونشرع بتوفيق الله في البيع) •

---

(١) عەجوە جۆرێکە لە خورما •

بابەتو سەرباسەکانی ئەم بەرگە

لاپەڕە	بابەت

لاپەرە	بابەت

لاپــەڕە	بــابـــەت

لاپەڕە	بابەت
١٧٢ –	سەرکاری زەکات رازیکردن بەو شەرتە زولّم نەکا
١٧٣ –	بچۆ لەوبەر بەحرەوە عەمەلی چاکە بکە خوای تەعالا هیچی لێ ون نابێ .
١٧٤ –	ئەبوموسای عەبدوڵلای کوڕی قەیس‌و ئەندازەی خواپەرستیی
١٧٥ –	تەبدیلی مەئموور
١٧٦ –	چاکەکردنی ئافرەتان لەسەر مێردو خێزانیان
١٨١ –	ترسی پێغەمەر – صلی الله تعالى عليه وسلم – له دووچاربوونی خەڵق بە دنیا
١٨٣ –	رزگاربوون لە قەناعەتدایە بەوەی خوا پێیداوین
١٨٣ –	صەدەقەی خالیدو عەباس‌و ئیبنوجەمیل
١٨٤ –	چی بە پێغەمەر – صلی الله تعالى عليه وسلم – گوتراوە کاتێ صەدەقەی بەش‌کردوە
	باسی رۆژوو
١٨٦ –	ئیبتیدای فەرزبوونی رۆژوو
١٨٧ –	تەرجەمەی ئایەتی رۆژوو
١٨٩ –	فیدیەی رۆژوو
١٩٠ –	رۆژووی عاشوورا
١٩٢ –	ئەنصار رۆژووی عاشوورایان بە منالیان ئەگرت
١٩٤ –	پێغەمەر – صلی الله تعالى عليه وسلم – بۆ رۆژی عاشوورا گەڕاوە
١٩٥ –	پێغەمەر – صلی الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : ئەگەر مام سالّی هاتوو نۆیەمیش پێ ئەبەم
١٩٦ –	فضل الصوم
١٩٦ –	رۆژوەوان چۆن ئەبێ ؟
١٩٧ –	بەڕۆژووبوونی رۆژێك بۆ خودا حەفتا پایز ئینسان لە ئاگر دوورئەخاتەوە
١٩٨ –	رۆژوەوان لە دەرگای خۆیانەوە ئەچنە بەهەشت
١٩٩ –	هەر عیبادەتێ چاکەیەك دەرگایەکی بۆ بەهەشت هەیە
٢٠٠ –	کە رەمەزان هات دەرگای بەهەشت ئەکرێتەوەو دۆزەخ دائەخرێت
٢٠١ –	رۆژوەوان ئەبێ دوور بێ لە درۆو رەفتاری بەد
٢٠١ –	مانگ بیست‌و نۆیش ئەبێ‌و سیش ئەبێ
٢٠٢ –	کە مانگتان بینی بەڕۆژوو بن ، کە مانگیشتان بینی بیشکێنن

لاپــەڕە	بــابـــەت

لاپەڕە	بابەت

لاپەڕە	بابەت

لاپەڕە	بابەت

لاپەڕە	بابەت

لاپەڕە	بابەت
٤٢١ ـ	دابەزین لە ئەبطەح
٤٢٢ ـ	ئافرەتی بێ نوێژو طەوافی ویداع
٤٢٥ ـ	شێوەی حەجی ئیبنوعومەر
٤٢٦ ـ	تیجارەت لە کاتی حەجا
٤٢٦ ـ	گەورەیی حەج و عومرە
٤٢٧ ـ	نەخۆش و حەج
٤٢٨ ـ	پێغەمەر ـ ص ـ چەند عومرەی کردوە ؟
٤٢٩ ـ	گەورەیی عومرە لە رەمەزانا
٤٣٠ ـ	پێشوازیکردنی حاجییان
٤٣٠ ـ	مەنعکردن لە حەج و عومرەو کەفارەتی نێچیری حەرەم
٤٣١ ـ	بەقەزاگێڕانەوەی حەج
٤٣٢ ـ	فیدیەی حەج
٤٣٣ ـ	کۆچی دوایی مەیموونەی خێزانی پێغەمەر ـ ص ـ
٤٣٤ ـ	راو و کوشتنی حەیوان لە حەرەما
٤٣٥ ـ	راگرتنی سەگ
٤٣٦ ـ	کوشتنی سەگ و سەرمازووله
٤٣٧ ـ	ژنێ بە هۆی پشیلەیەکەوە چوە دۆزەخەوە
٤٣٨ ـ	مەسخبوونەوەو نەوەی مەسخبوو
٤٣٩ ـ	چوار شت لە حەرەم و دەرەوەی حەرەمدا دەکوژرێن
٤٤١ ـ	کوشتنی مار
٤٤١ ـ	کەڵەشاخگرتنی موحریم
٤٤٢ ـ	چاورشتنی موحریم
٤٤٣ ـ	موحریم چۆن سەری ئەشوا ؟
٤٤٤ ـ	راوکردن و گۆشتی راوخواردن
٤٤٨ ـ	پێغەمەر ـ ص ـ بە کلاوزرێوە چوەتە مەککە
٤٤٩ ـ	پێغەمەر ـ ص ـ رۆژی فەتحی مەککەمێزەرێکی رەشی بەسەرەوە بوو
٤٤٩ ـ	حەجی منال
٤٥٠ ـ	حەج هەموو ساڵێکە یا یەك جارە ؟
٤٥١ ـ	پێغەمەر ـ ص ـ کە چوە بۆ سەفەر چی فەرموە ؟
٤٥٢ ـ	حورمەتی مەککەو مەدینە

لاپەرە	بابـــەت

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ببغداد
١٢٩٧ لسنة ١٩٩٠

دار الحرية للطباعة ـ بغداد
١٤١٠هـ ـ ١٩٩٠م

ساعدت «الامانة العامة لادارة شؤون الاوقاف لمنطقة كردستان للحكم الذاتي» على طبعه

إقتران النيرين

في

مجمع البحرين

المجلد الثامن

تأليف

ملا رشيد بيگ بابان

تحقيق

محمد علي القره داغي

نرخى (چوار) ديناره

دار الحرية للطباعة

بغداد